

ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ (Κ.Ε.Θ.Ι.)

**Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΛΗΨΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

Επιστημονική Υπεύθυνη: Καθηγήτρια Ε. Ρετσιλα

Συντονίστρια Έργου: Κ.Χ. Παπατζανή

Ερευνητική Ομάδα:

Κ. Αρβανίτης

Γλ. Βλαχογιάννη

Μ. Μαντά

Ε.Κ. Ευδοπούλου

Μ.Χ. Παπαγιαννοπούλου

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος της Γενικής Γραμματέως Ισότητας, κ. Ε. Τσουμάνη	5
Πρόλογος της Προέδρου του Δ.Σ. του Κ.Ε.Θ.Ι., κ. Μ. Καλδή	6
Πρόλογος της τ. Διευθύντριας Ερευνών, κ. Κ.Χ. Παπατζανή	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
Α' ΜΕΡΟΣ: Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	9
I. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	10
1. Η γυναίκα στο μινωικό πολιτισμό	12
2. Η γυναίκα στο μυκηναϊκό πολιτισμό	14
3. Η γυναίκα στην Αρχαία Σπάρτη	14
4. Η γυναίκα στην Αθήνα των κλασικών χρόνων	16
5. Η γυναίκα στην ελληνιστική περίοδο	20
6. Η γυναίκα στην Αρχαία Ρώμη	21
7. Η γυναίκα στο Βυζάντιο	24
8. Η γυναίκα στην Τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821	25
9. Η διεκδίκηση των πολιτικών δικαιωμάτων των Ελληνίδων	33
II. ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ	41
1. Η εννοιολόγηση του βιολογικού και κοινωνικού φύλου	41
2. Προβληματισμοί περί φύλου και πολιτικής διαδικασίας	42
III. ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ, ΟΔΗΓΙΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ: Η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ	51
IV. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΛΗΨΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	64
1. Εισαγωγικές επισημάνσεις	64
2. Νομοθετικό πλαίσιο για την ισόρροπη συμμετοχή των γυναικών και ανδρών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων	66
3. Οι εθνικοί μηχανισμοί προώθησης της ισότητας των φύλων	71

4. Όργανα και δράσεις για τη συμμετοχή των γυναικών στις διαδικασίες και δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων	74
V. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	81
VI. ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΛΗΨΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	92
1. Εισαγωγικά σχόλια και επεξηγήσεις	92
2. Παραδείγματα Καλών Πρακτικών σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο	94
3. Καταληκτικές σκέψεις	119
Β' ΜΕΡΟΣ: Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΛΗΨΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	121
I. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	122
1. Αντικείμενο και στόχοι	122
2. Μεθοδολογία και στάδια της έρευνας στους πολίτες (γενικό κοινό)	126
2.1. Εργαλείο της έρευνας	126
2.2. Δείγμα	127
2.3. Μέθοδος της έρευνας	128
2.4. Επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων	129
3. Μεθοδολογία και στάδια της έρευνας στους/τις πολιτικούς (ειδικό κοινό)	129
3.1. Εργαλείο της έρευνας	130
3.2. Δείγμα	131
3.3. Μέθοδος της έρευνας και τεχνική συλλογής πληροφοριών	132
3.4. Επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων	132
II. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ	133
1. Γενικό κοινό (πολίτες): Ποσοτική και ποιοτική επεξεργασία δεδομένων και σχολιασμός	133
2. Ειδικό κοινό (πολιτικοί): Ποσοτική και ποιοτική επεξεργασία δεδομένων και σχολιασμός	195

2.1. Οι γυναίκες πολιτικοί	201
2.2. Οι άνδρες πολιτικοί	233
ΙΙΙ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	245
1. Η έρευνα στους άνδρες και γυναίκες πολίτες	245
2. Η έρευνα στις γυναίκες πολιτικούς	250
ΙV. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	256
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	262

Πρόλογος της Γενικής Γραμματέως Ισότητας

Η ουσιαστική δημοκρατία και η δικαιότερη εκπροσώπηση μιας κοινωνίας επιτυγχάνεται με την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών και των ανδρών στη λήψη των αποφάσεων. Η συμμετοχή αυτή αποτελεί μία αναγκαία προϋπόθεση και για την ενσωμάτωση των αξιών και εμπειριών, που περικλείει ο ρόλος της γυναίκας, στον προσδιορισμό των πολιτικών προτεραιοτήτων. Πολιτικές, στη χάραξη των οποίων συμμετέχουν γυναίκες, ενσωματώνουν τις θετικές αξίες της γυναικείας υπόστασης και εμπεριέχουν μεγαλύτερη ευαισθησία για κοινωνικά ζητήματα, όπως η ποιότητα ζωής, το περιβάλλον, οι κοινωνικές υπηρεσίες, η απασχόληση, η παιδεία, η υγεία, η έρευνα. Με αυτόν τον τρόπο οι πολιτικές γίνονται πιο αντιπροσωπευτικές και αποτελεσματικές και συνολικά πιο επωφελείς για την κοινωνία, επιτυγχάνοντας έτσι την κοινωνική συνοχή.

Η ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης κάθε είδους αποφάσεων αποτελεί μία από τις κυριότερες προϋποθέσεις για την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας μεταξύ των δύο φύλων. Η σημασία της αναγνωρίζεται ρητά σε διεθνές επίπεδο, καθώς η Παγκόσμια Διάσκεψη του ΟΗΕ για τα θέματα των Γυναικών στο Πεκίνο το 1995 επιβεβαίωσε ότι η απουσία των γυναικών από τις διαδικασίες λήψης πολιτικών αποφάσεων υποβαθμίζει τη δημοκρατία. Στο ευρωπαϊκό επίπεδο επίσης ο Χάρτης Πορείας για την Ισότητα των Φύλων προτάσσει το θέμα στους πολιτικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης της επόμενης περιόδου.

Στις εθνικές Προτεραιότητες Πολιτικής για την Ισότητα των Φύλων αυτής της περιόδου(2004-2008), η ισόρροπη συμμετοχή των γυναικών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων αποτελεί έναν από τους κεντρικούς άξονες.

Είναι όμως σαφές ότι ο στόχος της μεγαλύτερης συμμετοχής των γυναικών στις αποφάσεις, δεν υπηρετείται μόνο με θεσμικά μέτρα. Απαιτεί τη συμβολή πολλών δυνάμεων, απαιτεί συναίνεση, συνεννόηση πέρα και πάνω από πολιτικές και κομματικές διαφορές, απαιτεί αλληλεγγύη των γυναικών σε πολιτικό επίπεδο. Απαιτεί, επίσης, βαθύτερη κατανόηση της ρίζας του προβλήματος και μελέτη των σύγχρονων μέσων για την αντιμετώπιση του. Αυτή είναι και η προσθετική αξία αυτής της μελέτης, με την οποία η επιστημονική ομάδα του Κ.Ε.Θ.Ι. επιτυγχάνει να προσεγγίσει το θέμα σφαιρικά εξετάζοντας την ιστορική, κοινωνιολογική, νομική, πολιτική, συγκριτική και εμπειρική διάσταση ενός θέματος που αφορά κάθε γυναίκα ως ενεργό πολίτη.

Η μελέτη αυτή επιβεβαιώνει τη συμβολή και τον ισχυρό ρόλο του Κ.Ε.Θ.Ι. στην πραγματοποίηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων.

Εύχομαι τα συμπεράσματα της αξιολογής αυτής μελέτης να αποτελέσουν ένα παραπάνω βήμα για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών ιδιαίτερα στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων. Η συμμετοχή αυτή θα ενισχύσει τους ευρύτερους στόχους της ανάπτυξης, της κοινωνικής συνοχής, αλλά και της πλήρους κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα μας.

Η πολιτεία στηρίζει και θα στηρίζει ουσιαστικά αυτή την πολιτική.

Η Γενική Γραμματέας Ισότητας

Ευγενία Τσουμάνη

Πρόλογος της Προέδρου του Δ.Σ. του Κ.Ε.Θ.Ι.

Η συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και ιδιαίτερα στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων συναντά εμπόδια, τα οποία αφορούν τόσο στην κυρίαρχη κοινωνική και οικονομική κατάσταση, όσο και στις ίδιες τις δομές της πολιτικής.

Αν και το ποσοστό αντιπροσώπευσης των γυναικών έχει αυξηθεί - γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τις πρόσφατες δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές στην Ελλάδα- η πρόοδος που έχει σημειωθεί είναι συγκριτικά ελάχιστη, σε σχέση με το γεγονός ότι χρειάζεται να επιτευχθεί η ισότητα και η ισοτιμία των δύο φύλων σε όλα τα πεδία της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής.

Η αύξηση του αριθμού των γυναικών, τόσο σε επίπεδο αντιπροσώπευσης, όσο και συμμετοχής στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, σχετίζεται άμεσα και άρρηκτα με τον ορθό σχεδιασμό στρατηγικών και πολιτικών. Ωστόσο, η χάραξη πολιτικής χρειάζεται να στηρίζεται σε αδιαμφισβήτητες βάσεις, ώστε να μειωθούν στο ελάχιστο οι πιθανότητες αναποτελεσματικότητας των δράσεων που θα πραγματοποιηθούν για την ενίσχυση και ενδυνάμωση των γυναικών στη δημόσια σφαίρα.

Η έρευνα που πραγματοποίησε το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) σχεδιάστηκε με βάση αυτό ακριβώς το σκεπτικό: να συλλεχθούν, αναλυθούν και παραχθούν οι πληροφορίες εκείνες, που θα αποτελέσουν το εχέγγυο για την αποτελεσματική χάραξη πολιτικής προς όφελος των γυναικών. Ο στόχος μας, ως φορέας που ενεργοποιείται δυναμικά στην καταπολέμηση των έμφυλων ανισοτήτων, είναι σε ένα πρώτο επίπεδο η αναλυτική και σε βάθος διερεύνηση όλων εκείνων των παραμέτρων που σχετίζονται με την άνιση συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, ωστόσο, φιλοδοξούμε να συμβάλουμε στο μέγιστο δυνατό βαθμό στην τροποποίηση της ισχύουσας κατάστασης για τις γυναίκες πολιτικούς, ή για τις γυναίκες που επιθυμούν να εμπλακούν στην πολιτική. Η δημοκρατική διακυβέρνηση δεν είναι μόνο αιτούμενο για την επίτευξη της ισότητας των δύο φύλων, αλλά κυρίως είναι απαίτηση της κοινωνίας και ως τέτοια την αντιμετωπίσαμε στην παρούσα έρευνα.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Υπουργό Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Καθηγητή κο Προκόπη Παυλόπουλο για την πολιτική ευαισθησία και το ενδιαφέρον που επέδειξε για την έρευνα και τη Γενική Γραμματέα Ισότητας κα Ευγενία Τσουμάνη για την ουσιαστική συμβολή και υποστήριξή της. Οφείλω να τονίσω ότι η σημαντική και

αμέριστη συνδρομή της Διευθύντριας Ερευνών, κας Καλλιόπης Χ. Παπατζανή, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην ποιότητα, στην αριότητα και αξιοπιστία της εν λόγω έρευνας.

Η Πρόεδρος του Δ.Σ. του Κ.Ε.Θ.Ι.

Μερόπη Καλδή

Πρόλογος της τ. Διευθύντριας Ερευνών του Κ.Ε.Θ.Ι.

Το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) σε συνέχεια των δράσεων που έχει αναπτύξει για την ενδυνάμωση των γυναικών πολιτικών (υλοποίηση κοινοτικών προγραμμάτων, διενέργεια επιμορφωτικών σεμιναρίων, έκδοση Εγχειριδίου για την ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των γυναικών που ασχολούνται ή που θέλουν να ασχοληθούν με την πολιτική, εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης κ.ά.) διεξήγαγε έρευνα με ποσοτικό, αλλά και ποιοτικό χαρακτήρα. Αντικείμενό της, η διερεύνηση των στάσεων των πολιτών και των πολιτικών σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων.

Κατά τη γνώμη μου, η διενέργεια της παρούσας έρευνας κρίνεται εξαιρετικά σημαντική, καθώς στην Ελλάδα δεν έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα ανάλογες έρευνες που να μελετούν τις αντιλήψεις ανδρών και γυναικών για το υπό έρευνα θέμα. Μιλάμε, λοιπόν, για μία πρωτότυπη έρευνα που προσδοκούμε να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο για την περαιτέρω χάραξη πολιτικής προκειμένου να μελετηθεί το πρόβλημα της υπο-εκπροσώπησης των γυναικών στην πολιτική σκηνή, να αρθούν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τα προβλήματα-εμπόδια και κατ' επέκταση να αυξηθεί ο αριθμός των γυναικών στις δομές λήψης αποφάσεων.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς την Πρόεδρο του Κ.Ε.Θ.Ι., κα Μερóπη Καλδή, η οποία από την πρώτη μέχρι και την τελευταία στιγμή πίστεψε και στήριξε αυτή την ερευνητική προσπάθεια, όλα τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου και τους συντελεστές της Διοίκησης του φορέα.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Επιστημονική Υπεύθυνη της Έρευνας, Καθηγήτρια κα Ευρυδική Ρετοίλα, η οποία με τη βαθιά επιστημονική εμπειρία και το κύρος της συντέλεσε αποφασιστικά στην επιτυχή εκπόνηση της έρευνας. Δε θα μπορούσα να μην εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες σε όλα τα μέλη της ερευνητικής ομάδας που τόσους μήνες εργάστηκαν υπεύθυνα, αποτελεσματικά, αλλά πάνω από όλα με πολλή πίστη για αυτό που μαζί σχεδιάσαμε: την κα Ματίνα Παπαγιαννοπούλου, την κα Εύα Ξυδοπούλου, την κα Γλυκερία Βλαχογιάννη, την κα Μαρία Μαντά και τον κο Κωνσταντίνο Αρβανίτη. Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να κάνω μία ειδική αναφορά στο Διευθυντή Σχεδιασμού και Ανάπτυξης του Κ.Ε.Θ.Ι., κο Παναγιώτη Μελετάκο, ο οποίος με στήριξε και με προσανατόλισε να ανακαλύψω και άλλες πτυχές του υπό έρευνα θέματος.

Εύχομαι, αυτή η έρευνα να συμβάλει ακόμη περισσότερο στην κατανόηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες που συμμετέχουν ή που επιθυμούν να συμμετάσχουν στις δομές λήψης

πολιτικών αποφάσεων, αλλά κυρίως στην προώθηση συγκεκριμένων προτάσεων και πολιτικών δράσεων για την ενίσχυσή τους.

Τέλος, ελπίζω να τύχει κριτικής από εκείνες τις Γυναίκες της Ελλάδας που πάλεψαν τόσα χρόνια με Σταθερότητα και Συνέπεια στα πιστεύω τους, για να δημιουργήσουν ποιοτικές δυναμικές βελτίωσης της θέσης των γυναικών σε όλες τις σφαίρες της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής ζωής στη χώρα μας, μέρος των οποίων αναδεικνύεται ολοφάνερα στο ανά χείρας πόνημα.

Η Διευθύντρια Ερευνών του Κ.Ε.Θ.Ι. (Νοέμβριος 2004 - Ιούλιος 2006)

Καλλιόπη Χ. Παπατζανή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Η επίτευξη του στόχου της ίσης συμμετοχής των γυναικών και των ανδρών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, θα επιφέρει την ισορροπία, η οποία θα αντικατοπτρίζει με μεγαλύτερη ακρίβεια τη σύνθεση της κοινωνίας και είναι απαραίτητη, ώστε να ενδυναμωθεί η δημοκρατία και να προωθηθεί η ορθή λειτουργία της τελευταίας»

(4η Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες 1995 - Πλατφόρμα Πεκίνου, Στρατηγικός Στόχος G1, άρθρο 181)

Η συνεχής αδυναμία να διατυπωθούν και να ακουστούν οι θέσεις των γυναικών στην πολιτική και γενικότερα στη δημόσια σφαίρα, οφείλεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην άνιση αντιπροσώπευση και συμμετοχή των γυναικών σε θεσμικές δομές, όπως τα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, τα πολιτικά κόμματα, τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ή ακόμα και τον ιδιωτικό τομέα. Η συστηματική ενίσχυση της πολιτικής συμμετοχής των γυναικών, χρειάζεται να επεκταθεί πέρα από την απλά αριθμητική αύξησή τους και να συμπεριλάβει την πολυπλοκότητα της σχέσης μεταξύ της συμμετοχής, της φτώχειας και της εξουσίας. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαία η διασύνδεση που πραγματοποιείται πλέον τόσο σε θεωρητικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο σχεδιασμού πολιτικών, μεταξύ του χαμηλού ποσοστού γυναικών που συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική και του υψηλού ποσοστού των γυναικών που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, εξαιτίας της ελλιπούς κοινωνικής υποστήριξης, των έμφυλων διακρίσεων στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας και της ανεπαρκούς μέριμνας σε ζητήματα υγείας και πρόνοιας².

Η ολοένα και περισσότερο προβαλλόμενη αξίωση της μεγαλύτερης αντιπροσώπευσης των γυναικών στην πολιτική και ιδιαίτερα στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, συνιστά το σημαντικότερο ίσως μέσο ενίσχυσης της δημοκρατικής διακυβέρνησης, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή και ασκείται στο σύγχρονο κόσμο. Η ισότητα των δύο φύλων στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων εκπληρώνει μια λειτουργία επιρροής, χωρίς την οποία είναι σχεδόν αδύνατο να επιτευχθεί η πλήρης ένταξη και ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Υπό το πρίσμα αυτό, η ίση συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική ζωή διαδραματίζει έναν ουσιωδέστατο ρόλο στη γενική διαδικασία της προόδου των τελευταίων.

Στο πρώτο μέρος της παρούσας έρευνας, τα κεφάλαια που ακολουθούν αφορούν στους θεωρητικούς προβληματισμούς που έχουν αναπτυχθεί για τη

¹ United Nations, Division for the Advancement of Women–Department of Economic and Social Affairs, *The United Nations Fourth Conference on Women: Platform for Action*, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/decision.htm>

² United Nation Development Program (2000), *Women's Political Participation and Good Governance: 21st Century Challenges*, United Nations, text at: http://magnet.undp.org/new/pdf/gender/wpp/women_book.pdf

συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, ενώ στο δεύτερο μέρος δίνεται έμφαση –τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά– στα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις έρευνες που διεξήχθησαν στο γενικό πληθυσμό και στους πολιτικούς στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα:

Στο κεφάλαιο που επιχειρείται η ιστορική αναδρομή σχετικά με τη θέση των Ελληνίδων γυναικών στην πολιτική³, παρά την ανεπάρκεια της πληροφόρησης για τη διακρίβωση της συμμετοχής των γυναικών στις πολιτικές διαδικασίες, την οικονομική δραστηριότητα και την κοινωνική τους ζωή, παρατίθενται οι πηγές εκείνες που δεικνύουν ότι η άσκηση πολιτικής επιρροής από τις γυναίκες ως τον 20^ο αιώνα που αναγνωρίστηκαν τα πολιτικά τους δικαιώματα, ήταν εξωθεσμική ή συνάρτηση των οικογενειακών δεσμών (βασιλεία) και οπωσδήποτε αφορούσε σε μια μικρή μειοψηφία γυναικών, τις γυναίκες των βασιλικών δυναστειών. Παράλληλα, η περισσότερο ή λιγότερο ευνοϊκή θέση των γυναικών στις διάφορες εποχές συνδέεται με τη θρησκεία, με το χαρακτήρα της οικονομίας, με τη συμβολή των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία, κυρίως, όμως, με τις κυρίαρχες αντιλήψεις για τις έμφυλες διαφορές. Τέλος, καταδεικνύεται ότι η ατομική και συλλογική συνείδηση για τη βιολογική, κοινωνική και πολιτική κατωτερότητα των γυναικών είναι ισχυρή, ακόμη και σε συνθήκες εκδημοκρατισμού.

Παράλληλα, στο κεφάλαιο «Φύλο και πολιτική»⁴ παρουσιάζονται οι σύγχρονοι θεωρητικοί προβληματισμοί που έχουν αναπτυχθεί για τη διάσταση του φύλου στην πολιτική. Επιχειρείται μια συνοπτική προσέγγιση του εννοιολογικού πλαισίου που αφορά στο βιολογικό και κοινωνικό φύλο και επισημαίνεται ότι οι δύο αυτές κατηγορίες είναι πολιτισμικά και κοινωνικά διαμορφωμένες και δε συνιστούν αντιθετικές κατασκευές. Επιπλέον, σκιαγραφείται το πεδίο των θεωρητικών προοπτικών αναφορικά με τα πολυπρισματικά θεωρητικά μοντέλα που προσεγγίζουν την ενεργό συμμετοχή των γυναικών στη δημόσια σφαίρα και παρατίθενται οι λόγοι που επηρεάζουν τη μειωμένη συμμετοχή τους στις δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων. Τέλος, αναφέρονται τα ειδικά θετικά μέτρα που έχουν ληφθεί στο πλαίσιο της «αποκαταστατικής ισότητας», προκειμένου να προσδιοριστεί ο τρόπος διαμόρφωσης και ενίσχυσης ενός πολιτικού πεδίου, στο οποίο θα εκπροσωπούνται οι γυναίκες τόσο με ποσοτικούς όσο και με ποιοτικούς όρους.

Στο κεφάλαιο με τίτλο «Γυναίκες στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων: η διαδρομή προς την αύξηση της συμμετοχής τους σε θέσεις πολιτικής ευθύνης»⁵, επιχειρείται να σκιαγραφηθεί η προβληματική αναφορικά με τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, να καταγραφούν κατά το δυνατόν αναλυτικότερα όλες οι πολιτικές, οι Οδηγίες, οι Συνθήκες και τα νομοθετήματα που αφενός συμβάλλουν στην εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών και

³ Το κεφάλαιο συνέγραψε η Γλυκερία Βλαχογιάννη.

⁴ Το κεφάλαιο αυτό συνέγραψαν οι: Εύα Κ. Ξυδοπούλου και Ματίνα Χ. Παπαγιαννοπούλου.

⁵ Το κεφάλαιο συνέγραψε η Εύα Κ. Ξυδοπούλου, όπως και την παρούσα εισαγωγή.

αφετέρου συνιστούν πρωτοποριακά βήματα προς την αύξηση της αντιπροσώπευσης των γυναικών στην πολιτική. Τέλος, δίνεται η ποσοτική απεικόνιση της συμμετοχής των γυναικών σε παγκόσμιο επίπεδο και αναδεικνύονται τα ζητήματα που μπορούν να προάγουν ή, αντίστροφα, να δυσχεράνουν, την αύξηση της συμμετοχής και αντιπροσώπευσης των τελευταίων στη διακυβέρνηση σε τοπικό, εθνικό, και παγκόσμιο επίπεδο.

Στο κεφάλαιο «*Οι πολιτικές για την ισότητα των φύλων στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων στην Ελλάδα*»⁶, παρουσιάζεται συνοπτικά η αριθμητική εκπροσώπηση των Ελληνίδων γυναικών στις βουλευτικές εκλογές και στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Επιπρόσθετα, εξετάζεται και αναλύεται το θεσμικό πλαίσιο που αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στις πολιτικές διαδικασίες με έμφαση: α) στις νομοθετικές ρυθμίσεις για την προώθηση, ενίσχυση και εφαρμογή της ισόρροπης πολιτικής συμμετοχής των γυναικών, β) στους εθνικούς μηχανισμούς προώθησης της ισότητας των φύλων (π.χ. Γενική Γραμματεία Ισότητας, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, κ.λπ.) και γ) στις δράσεις και πρακτικές που έχουν αναπτυχθεί σε εθνικό επίπεδο, ώστε να αντιμετωπιστεί το «δημοκρατικό έλλειμμα» που αφορά στη μειωμένη πολιτική συμμετοχή των γυναικών και να ισχυροποιηθεί το πλαίσιο δράσης για την εξάλειψη των έμφυλων διακρίσεων στο πολιτικό πεδίο.

Στο κεφάλαιο, όπου παρουσιάζονται *ανάλογες έρευνες σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο για την εκπροσώπηση των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων*⁷, αποτυπώνονται αφενός η ευρύτερη ενασχόληση και σχέση των γυναικών με την πολιτική, και αφετέρου εντοπίζονται τα προβλήματα που συναντούν οι γυναίκες πολιτικοί, τα στερεότυπα που καλούνται να αντιμετωπίσουν, καθώς και οι περαιτέρω δυνατότητες βελτίωσης της θέσης τους στον πολιτικό στίβο.

Στο κεφάλαιο με τίτλο «*Καλές πρακτικές για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων*»⁸ γίνεται αναφορά σε παραδείγματα καλών πρακτικών, καθώς και πολιτικών, που έχουν υιοθετήσει κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ. Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, κ.ά.), χώρες που βρίσκονται σε διαδικασία ένταξης σε αυτήν (π.χ. Κροατία, Βουλγαρία κ.λπ.), αλλά και μη Ευρωπαϊκά κράτη (π.χ. Καναδάς, Αυστραλία, Λίβανος, Ιορδανία κ.ά.), προκειμένου να προωθηθεί η συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων.

Στο κεφάλαιο που περιγράφεται το μεθοδολογικό πλαίσιο,⁹ προσδιορίζονται οι στόχοι και το αντικείμενο των ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, αναφέρονται τα ερευνητικά ερωτήματα που έθεσε προς εξέταση και ανάλυση η ερευνητική ομάδα, γίνεται εκτενής αναφορά για τη μεθοδολογία που υιοθετήθηκε ξεχωριστά για τις δύο έρευνες που πραγματοποιήθηκαν και αναφέρονται οι

⁶ Το κεφάλαιο αυτό συνέγραψε η Ματίνα Χ. Παπαγιαννοπούλου.

⁷ Το κεφάλαιο συνέγραψε ο Κωνσταντίνος Αρβανίτης.

⁸ Το κεφάλαιο συνέγραψε η Μαρία Μαντά.

⁹ Το κεφάλαιο αυτό συνέγραψαν οι: Εύα Κ. Ξυδοπούλου και Ματίνα Χ. Παπαγιαννοπούλου.

όποιες ερευνητικές δυσχέρειες προέκυψαν κατά το σχεδιασμό και τη διεξαγωγή τους.

Στη συνέχεια, παρατίθενται, αναλύονται και σχολιάζονται τα ερευνητικά δεδομένα, με σκοπό την κατά το δυνατόν καλύτερη και αποτελεσματικότερη κατανόηση των συλλεχθέντων στοιχείων. Ο ποσοτικός και ποιοτικός σχολιασμός πραγματοποιείται σε τρία διαφορετικά μέρη: α) για το γενικό πληθυσμό, β) για τις γυναίκες πολιτικούς και γ) για τους άνδρες πολιτικούς. Με αυτόν τον τρόπο, καθίσταται εφικτή η άμεση και ενδεδειγμένη ανάγνωση των αποτελεσμάτων για κάθε ομάδα-στόχο ξεχωριστά. Επιπρόσθετα, η ερευνητική ομάδα έχει προβεί σε σύγκριση των αποτελεσμάτων, όπου αυτή είναι εφικτή και απαραίτητη, ώστε να αποτυπωθούν με τον ορθότερο τρόπο όλα τα προκύπτοντα ζητήματα που αφορούν στο υπό εξέταση αντικείμενο.¹⁰

Τέλος, παρατίθενται τα *βασικά πορίσματα των ερευνών* που διεξήχθησαν¹¹ και παράλληλα τίθενται προς συζήτηση *συγκεκριμένες προτάσεις χάραξης πολιτικής*¹², προκειμένου να αυξηθεί ο αριθμός των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων και στην πολιτική γενικότερα.

¹⁰ Την επεξεργασία των στοιχείων ανέλαβε η ερευνητική ομάδα, και τη λεκτικοποίηση των πινάκων, καθώς και το σχολιασμό των δεδομένων ανέλαβαν οι: Κωνσταντίνος Αρβανίτης και Γλυκερία Βλαχογιάννη.

¹¹ Το κεφάλαιο συνέγραψε η Μαρία Μαντά.

¹² Το κεφάλαιο συνέγραψαν οι: Μαρία Μαντά, Εύα Κ. Ευδοπούλου και Ματίνα Χ. Παπαγιαννοπούλου.

Α' ΜΕΡΟΣ

Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ & ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

I. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Οι απόψεις των θεωρητικών για την ύπαρξη μητριαρχικού σταδίου στα πρώτα στάδια οργάνωσης των κοινωνιών διίστανται. Ο Bachofen και ο Morgan, υποστήριζαν την ύπαρξη μητριαρχικών κοινωνικών συστημάτων, ως ένα στάδιο προγενέστερο της πατριαρχικής οργάνωσης.¹³ Όμως, οι θεωρίες αυτές αμφισβητήθηκαν από νεότερους ερευνητές, οι οποίοι επισήμαναν ότι στην πραγματικότητα επρόκειτο για κοινωνίες με μητρικό δίκαιο ή μητρογραμμική καταγωγή, χωρίς αυτό να σημαίνει και την ύπαρξη πολιτικής ισχύος για τις γυναίκες.

Άλλωστε, ο Bachofen στηρίχθηκε στο βιολογικό παράγοντα, στον οποίο βασίστηκε και η αντίληψη για τις έμφυλες διαφορές που δημιουργήσε και τη θεωρία για την κοινωνική υποταγή της γυναίκας. Πρέπει, λοιπόν, να γίνεται η διάκριση ανάμεσα στη μητριαρχία, σύμφωνα με την οποία η εξουσία των γυναικών δεν περιορίζεται στην οικογενειακή ισχύ, αλλά έχει σημείο αναφοράς το πολιτικό σύστημα, τις διαδικασίες διοίκησης και διαχείρισης του πλούτου και των κοινωνικών αγαθών και δυνάμεων, σύμφωνα και με τον ελληνικό όρο αρχή, από το μητρογραμμικό δίκαιο ή την έντονη παρουσία της γυναίκας στο χώρο της θρησκείας και κοινωνίας.

Η κοινωνική θέση των γυναικών εξαρτάται καταρχήν από τον τρόπο ζωής και την κοινωνική οργάνωση: για παράδειγμα, η μετάβαση στο νομαδικό, πιο ριψοκίνδυνο τρόπο ζωής, που απαιτούσε σε μεγαλύτερο βαθμό μυϊκή δύναμη, είχε ως αποτέλεσμα την υποδεέστερη θέση των γυναικών σε σχέση με τη θέση των ανδρών.¹⁴ Εξαρτάται, επίσης, και από τη συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία:¹⁵ καθώς έχει διαπιστωθεί ότι η εφεύρεση του αλετριού και του αρότρου συντέλεσε στη μεταβολή της αγροτικής

¹³ Ξενίδου Schild B. (2001), *Οι Γυναίκες στην Ελληνική Αρχαιότητα. Καταδίκη Μνήμης*, εκδ. Ερμής, Αθήνα, σ. 22.

¹⁴ Borneman E. (2001), *Η Πατριαρχία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, σ. 149: «Επειδή οι ποιμενικές φυλές γενικά μετακινούνται συνεχώς, έχουν την τάση να πολλαπλασιάζουν τα πλούτη τους με τη ζωοκλοπή ή με πολεμικές εκστρατείες· καθώς όμως η διεξαγωγή του πολέμου είναι υπόθεση των ανδρών, ενισχύεται η εγγενής σ' αυτή μορφή οικονομίας τάση να συγκεντρώνεται ο πλούτος στα δικά τους χέρια. Αυτές οι τολμηρές, ανήσυχες φυλές ληλατούν τη μια περιοχή μετά την άλλη, σκοτώνουν τους άνδρες και παίρνουν μαζί τους τις γυναίκες ως κινητή περιουσία, για να εγκατασταθούν τελικά σε μια έκταση κατάλληλη για καλλιέργεια και να κάνουν το ντόπιο πληθυσμό φόρου υποτελή- αυτό είναι το πρώτο βήμα για τη μετατροπή των ντόπιων σε δουλοπάροικους...» και σ. 164: «Όπου εμφανίστηκε η κτηνοτροφία στις μητροτοπικές γενοταγείς κοινωνίες του παλιού Αιγαίου, κατάστρεψε σχεδόν ακαριαία την παλιά τάξη πραγμάτων, που είχε για κύρια ερείσματά της την κοινοκτημοσύνη και τη μητρογραμμική γενεαλογία. Δεν κατάργησε μόνο την κοινή ιδιοκτησία, παρά και την ισότητα των δύο φύλων».

¹⁵ Αλεξίου Στ. (χ.χ.), *Μινωικός Πολιτισμός*, εκδ. Υιοί Σπ. Αλεξίου, Ηράκλειο, σ. 82 σημ. 1.: «Έγινεν επανειλημμένως λόγος περί μητριαρχίας και μητριαρχικών καταλοίπων εις τον πολιτισμόν της μινωικής Κρήτης. «Μητριαρχία» (Mutterrecht) καλεΐται, από της εποχής του ερευνησαντος δια πρώτην φορά το θέμα Bachofen, το πρωτόγονον κοινωνικόν καθεστώς, εις τον οποίον η καταγωγή υπολογίζεται εκ μητρός και όχι εκ του πατρός, του δευτέρου μη θεωρούμενου συγγενούς, και υποτιμωμένης της σημασίας του δια την τεκνοποίησιν. Εις την πλεονεκτικὴν αὐτὴν θέσιν της γυναικός εις τὰς πρωτογόνους κοινωνίας συνέβαλεν ὄχι μόνον ὁ φυσικὸς ρόλος της γυναικός ὡς μητρός και τροφού των τέκνων ἀλλὰ και ἡ κοινωνικὴ θέσις της ὡς καλλιεργητρίας του κήπου. Εδημιουργήθησαν ἔτσι τὰ «μητριαρχικά» γένη δηλ. σύνολα οικογενειῶν με βάσιν την κοινήν καταγωγήν εκ μιας μητρός».

εργασίας από γυναικεία σε ανδρική.¹⁶ Ωστόσο, επισημαίνεται από κάποιους θεωρητικούς ότι ο ρόλος του οικονομικού παράγοντα, αν και είναι σημαντικός, δεν είναι το ίδιο καθοριστικός για όλες τις περιπτώσεις και οπωσδήποτε δεν έχει καθολική ισχύ.¹⁷

Σύμφωνα με μία άλλη άποψη, στην ευνοϊκότερη θέση των γυναικών στις κοινωνίες που θεωρούνταν μητριαρχικές συντέλεσε και η άγνοια του αναπαραγωγικού ρόλου του άνδρα, που ήταν άγνωστος, ακόμη και σε κοινωνίες με πατρογραμμική οργάνωση.¹⁸ Η ψυχολόγος Κάρεν Χόρνεϊ, αντιστρέφοντας το φροϋδικό «φθόνο του πέους» κάνει λόγο για ανδρικό φθόνο απέναντι στη γυναικεία γονιμοποίηση, θεωρώντας ότι λειτουργούσε και συνεχίζει να λειτουργεί «ως μια, αν όχι βασική, κινητήριος δύναμη για τη δημιουργία των πολιτισμικών αξιών».¹⁹

Ο Bachofen, στηριζόμενος στη γυναικεία φύση, ταύτισε τη γυναίκα με το γήινο στοιχείο και συνέδεσε τη μητρότητα με τη λατρεία της Μεγάλης Θεάς-Μητέρας (της «Πότνιας»), της δύναμης που γονιμοποιεί τη γη, η οποία σε συνδυασμό με τη λατρεία των χθόνιων θεοτήτων στηρίζει τη θεωρία του για τη μητριαρχία. Όμως και η εξήγηση αυτή αμφισβητείται. Εξάλλου, η αμερικανίδα PR. Sanday δεν μπόρεσε να καταδείξει καμία αιτιώδη σχέση ανάμεσα στο ποσοστό των γυναικείων θεοτήτων που λατρεύονταν από μία ορισμένη κοινωνική ομάδα και στην κοινωνική θέση του γυναικείου πληθυσμού της ομάδας αυτής.²⁰

Επιπλέον, ο G. Leski εντόπισε περιπτώσεις αρχέγονων κοινωνιών στις οποίες η συμμετοχή των γυναικών στη λήψη αποφάσεων είναι δεδομένη, όμως και σ' αυτές κυρίαρχη θέση κατέχει το ανδρικό φύλο.²¹ Φαίνεται ακόμη ότι ο γάμος μπορούσε σε κάποιες κοινωνίες να είναι μητροτοπικός, δηλαδή, ο σύζυγος μεταστεγαζόταν στο σπίτι της συζύγου, τα κληρονομικά δικαιώματα ανήκαν στις γυναίκες και μεταβιβάζονταν στους άρρενες απογόνους. Αλλά και σ' αυτές τις περιπτώσεις η εξουσία ανήκε στους άνδρες. Μητριαρχία, λοιπόν, μητρικό δίκαιο ή μητρογραμμική καταγωγή δεν είναι έννοιες ταυτόσημες.

Η κριτική που ασκήθηκε στις θεωρίες των Bachofen και Morgan συνίστατο σε δύο κύρια σημεία: ήταν γενικευτικές, η καθολικότητα των μητρικών θεσμών δεν επιβεβαιώθηκε και θεωρήθηκε ότι «προάγουν μια

¹⁶ Borneman E. (2001), *ό.π.*, σ. 160: «Όταν αργότερα καθιερώθηκε το άροτρο που σερνόταν από βόδια, η αγροτοκαλλιέργεια πέρασε στα χέρια των ανδρών. Αυτή η αλλαγή στις σχέσεις που είχαν τα δύο φύλα με τον τρόπο παραγωγής εξηγεί την εμφάνιση της πατριαρχίας».

¹⁷ Ξενίδου Schild B. (2001), *ό.π.*, σ. 25.

¹⁸ Borneman E. (2001), *ό.π.* σ. 161: «Ενώ παλιότερα όταν πολλές γυναίκες συζούσαν με πολλούς άνδρες στο μεγάλο σπίτι του γένους, μόνο η μητρότητα των παιδιών μπορούσε να αποδειχθεί και ποτέ η πατρότητά τους, τώρα που η συμβίωση αφορούσε μια μικρότερη ομάδα (συχνά έναν μόνο άνδρα και μία μόνο γυναίκα, μαζί, βέβαια με τους γονείς και τα παιδιά τους), η εξακριβωση της πατρότητας ήταν ευκολότερη. Αυτή η δυνατότητα οδήγησε στην ανίχνευση της καταγωγής των παιδιών από την πλευρά του πατέρα. Έτσι προέκυψε το πατρογραμμικό, πατροτοπικό γένος του Αιγαίου, που σχεδόν παντού άρχισε να αντικαθιστά, μετά τη μετανάστευση των Ελλήνων, τη μητρογραμμική, μητροτοπική κοινωνία της φυλής».

¹⁹ De Riencourt A. (2001) *Γυναίκες και εξουσία*, εκδ. Π. Τραυλός, Αθήνα, σ. 73.

²⁰ Ξενίδου Schild B. (2001), *ό.π.*, σ. 26.

²¹ Ξενίδου Schild B. (2001), *ό.π.*, σ. 27.

μονογραμμική σύλληψη της ιστορικής εξέλιξης, όπου το στάδιο της μητριαρχίας εκπροσωπεί πάντα την πιο πρωτόγονη φάση και προηγείται του πολιτισμένου «πατριαρχικού σταδίου».²² Υπό αυτήν την έννοια οι θεωρίες αυτές εντάχθηκαν από κάποιους μελετητές στην προσπάθεια για επιβεβαίωση της ανωτερότητας της πατριαρχικής εξουσίας.²³

1. Η γυναίκα στο μινωικό πολιτισμό

Οι πληροφορίες για τη δημόσια ζωή της Μινωικής κοινωνίας προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από τις τοιχογραφίες των ανακτόρων και τις άλλες απεικονίσεις που έφερε στο φως η ανασκαφική έρευνα. Τα μινωικά ανάκτορα ήταν και χώροι λατρείας, ενώ οι βασιλείς τελούσαν και χρέη αρχιερέων και ασκούσαν την εξουσία στο όνομα μιας θεότητας, της θηλυκής θεάς Πότνιας, σύμβολο της γυναικείας δύναμης και δημιουργίας.²⁴ Κατά επέκταση, οι γυναίκες-μέλη του βασιλικού οίκου αναλάμβαναν ιερατικά καθήκοντα και είχαν ενεργό ρόλο στο κοινωνικό γίγνεσθαι.²⁵

Στη μινωική περίοδο η θέση των γυναικών μπορεί να θεωρηθεί υψηλή, συγκριτικά με ό,τι συνέβαινε ακόμη και σε μεταγενέστερες κοινωνίες. Από τις αναπαραστάσεις των τοιχογραφιών και τις άλλες απεικονίσεις αυτής της περιόδου διαπιστώνεται ότι οι γυναίκες ήταν πρόσωπα με ελεύθερη συμπεριφορά και βούληση, κινούνταν και συμμετείχαν ελεύθερα στις εκδηλώσεις του δημόσιου βίου και έπαιρναν μέρος στα δημόσια θεάματα και τα κυνήγια.²⁶ Αξιοσημείωτη είναι, επίσης, η συμμετοχή των γυναικών στο δύσκολο αγώνισμα των ταυροπαιδιών.²⁷ Υποστηρίζεται ότι οι ελευθερίες των γυναικών της μινωικής Κρήτης δεν ήταν μόνο προνόμιο των γυναικών της ανώτερης τάξης, όπως συνέβαινε στις περισσότερες κοινωνίες.²⁸ Πιθανή

²² Ξενίδου Schild B. (2001), *ό.π.*, σ. 27.

²³ Ξενίδου Schild B. (2001), *ό.π.*, σσ. 33-34: «Με τη ζοφερή και καταστροφική μυθική εικόνα μιας απόμακρης γυναικοκρατούμενης εποχής, προσπαθούν έτσι να αποδείξουν ότι η γυναίκα είναι ανίκανη να ασκήσει την εξουσία όταν την κατέχει, θέλουν να επισημάνουν τον κίνδυνο που απειλεί το κοινωνικό σύνολο, αν κάποτε πωγαυρίσει ο κόσμος και ξαναπέσει στα χέρια των γυναικών».

²⁴ Αλεξίου Στ. (χ.χ.), *ό.π.*, σ. 82: «Η θεά απεικονίζεται επάνω εις την κορυφήν όρους μεταξύ λεόντων ως Ορεία Μήτηρ και Πότνια Θηρών, άλλοτε δε ως θεά του ιερού δέντρου ή ως θεά των όφεων, επίσης δε ως θεά των περισσότερών ή των μηκώνων».

²⁵ Αλεξίου Στ. (χ.χ.), *ό.π.*, σ. 85: «Ο αλαβάστρινος θρόνος της Κνωσού προωρίζετο, κατά την Reusch, δια την ιέρειαν-βασιλίσσαν, η οποία υπεδύετο την θεάν περιβαλλομένη από τους ζωγραφισμένους επί των τοίχων γρύπας...Κατά τον Matz η βασίλισσα κατερχομένη εις την αυλήν προ του ιερού παρουσιάζετο εις το εκστατικόν πλήθος των λάτρων ως πραγματική επιφάνεια της θεότητας. Δια φορητού καθίσματος εγίνετο εις εορτασίμους ημέρας περιφορά της βασιλίσσης ή πριγκιπίσσης-ιέρειας...».

²⁶ Hutchinson R.W. (1963), *Prehistoric Crete*, Penguin, σ. 257: «...there seems to have been much greater social freedom between the sexes than in most ancient societies. Women went unveiled in décolleté dresses and mixed freely with the men at the public festivals. They danced in public before the men and even took part in the dangerous toreador sport dressing in the male costume for the performance».

²⁷ Αλεξίου Στ. (χ.χ.), *ό.π.*, σ. 47: «Εις τας τοιχογραφίας της ταυρομαχίας από την ανατολικήν πτέρυγα της Κνωσού γυναίκες και άνδρες αρπάζουν τα κέρατα του ταύρου και πηδούν επάνω εις την ράχιν του».

²⁸ Borneman E. (2001), *ό.π.*, σ. 127: «Στις τοιχογραφίες, στα κοσμήματα και στις σφραγίδες που έφερε στο φως η σκαπάνη του Evans βλέπουμε γυναίκες να κάνουν όλες σχεδόν τις δουλειές που σε άλλους πολιτισμούς εκτελούνται από άνδρες. Ο αστικός μύθος ότι μόνο οι γυναίκες της άρχουσας τάξης της

θεωρείται ακόμη, αλλά δεν αποδεικνύεται ούτε από τις μινωικές που το περιεχόμενό τους είναι θρησκευτικό, η ενασχόλησή τους με άλλα επαγγέλματα, όπως καπετάνισσα πλοίου, ξυλοκόπος, πυγμάχος, ακροβάτισσα, αρματοδρόμος.²⁹

Η ευνοϊκή κοινωνική θέση των γυναικών οδήγησε πολλούς μελετητές στη διατύπωση της άποψης για ύπαρξη μητριαρχίας στη μινωική Κρήτη.³⁰ Άποψη, όμως, που δε βρίσκει σύμφωνους όλους τους μελετητές. Γιατί, αν και υπάρχουν μητρογραμμικά κατάλοιπα, δεν εντοπίζονται ούτε κατά την περίοδο αυτή ίχνη γυναικείας πολιτικής εξουσίας και δεν μπορεί να μιλήσει κανείς με βεβαιότητα για μητρική γραμμή στην κληρονομική διαδοχή.³¹ Αναπόδεικτη παραμένει και η υπόθεση του δικαιώματος να κατέχουν δημόσια αξιώματα μέχρι και της βασίλισσας και όχι ως σύζυγος βασιλιά.

Επίσης, αν και εκτιμάται ότι η αίθουσα του θρόνου στην Κνωσό λειτουργούσε ως λατρευτικός χώρος και όχι ως χώρος απονομής της δικαιοσύνης, δεν είναι επαρκή τα στοιχεία που τεκμηριώνουν ότι πέρα από τη θρησκευτική εξουσία της αρχιέρειας υπήρχε και μια πολιτική ανώτατη εξουσία.³²

2. Η γυναίκα στο μυκηναϊκό πολιτισμό

Πολλά μινωικά στοιχεία διατηρούνται και στη μυκηναϊκή κοινωνία. Αρχίζει, όμως, ο αποκλεισμός των γυναικών από διαδικασίες, στις οποίες συμμετείχαν, ως ένα βαθμό, στη μινωική κοινωνία.

Στις Μυκήνες διαπιστώνεται η ύπαρξη εργασιών που τυπικά αφορούσαν στις γυναίκες και εργασίες τυπικές για άνδρες. Οι γυναίκες π.χ. ασχολούνταν με την επεξεργασία των σιτηρών, τη φύλαξη και τη διανομή τους και διακρίνονταν στην υφαντική.

Κρήτης απολάμβαναν ορισμένες ελευθερίες, γιατί είχαν ανώτερη θέση και ζούσαν μόνο για το παιχνίδι και τον έρωτα, καταρρίπτεται από εικόνες που δείχνουν γυναίκες να ασχολούνται με τη γεωργία, το ψάρεμα, το κυνήγι, την υφαντουργία και την αγγειοπλαστική».

²⁹ Αλεξίου Στ. (χ.χ.), *ό.π.*, σ. 128: «Για την ώρα δεν είναι εύκολο να εξακριβωθεί αν εκείνες οι άλλες εικόνες, που παριστάνουν γυναίκες ως ηνίοχους, ταυρομάχους, ακροβάτισσες και πυγμάχους, δείχνουν αθλητικές ασχολίες των πλουσίων ή θεάματα που τα πρόσφεραν επαγγελματίες καλλιτέχνες της ψυχαγωγίας».

³⁰ Borneman E. (2001), *ό.π.*, σ. 155: «Δεν πρέπει βέβαια να φανταστούμε αυτόν τον πολιτισμό έξω από την εποχή του, γιατί ό,τι φαινόταν σα θαύμα στους Έλληνες (που καλά καλά δεν είχαν ξεφύγει ακόμα από τη λιθική εποχή) δηλαδή η μητριαρχία της Κρήτης (και εδώ μπορούμε πράγματι να μιλήσουμε για μητριαρχία, γιατί έχουμε να κάνουμε με ένα κράτος και όχι με μια γενοταγή κοινωνία), ήταν στην καλύτερη περίπτωση μια αμυδρή αντανάκλαση των πολιτισμών της Αιγύπτου και της Μεσοποταμίας».

³¹ Αλεξίου Στ. (χ.χ.), *ό.π.*, σ. 82 σημ. 1: «Δεν υπήρξε λοιπόν μητριαρχία εν Κρήτη, τουλάχιστον κατά την εποχή της ακμής του μινωικού πολιτισμού, διατηρήθηκαν όμως κατάλοιπα μητριαρχικά εις την θρησκείαν και την οργάνωσιν του ιερατείου· η κυρία θεότης είναι θήλεια και αι κύριαι μορφαί του ιερατείου επίσης θήλειαι· άνδρες μετέχοντες του ιερατείου μιμούνται δια της αμφιέσεως το γυναικείον φύλον. Η λατρεία αυτή θηλειών θεοτήτων της γονιμότητος χαρακτηρίζει τας μεσογειακάς και προσωασιατικάς φυλάς και αντιστοιχεί προς μίαν παλαιστάτην μητριαρχικήν κοινωνικήν οργάνωσιν, κατ' αντίθεσιν προς τας πολεμικάς, ανδρικές θεότητας των πατριαρχικών ινδοευρωπαϊκών φύλων. Το μητριαρχικόν καθεστώς διελύθη πιθανώς λόγω της αυξούσης ισχύος του άρρενος στοιχείου ως φορέως του ποιμενικού και ληστρικού πλάνητος βίου».

³² Ξενίδου Schild B. (2001), *ό.π.*, σ. 53.

Οι γυναίκες των Μυκηνών, αν και ακόμα ήταν ελεύθερες στις μετακινήσεις τους και δεν είχαν τελειώς αποκλεισθεί από τη θρησκευτική και την κοινωνική ζωή, ζούσαν μια περίοδο μεταβατική. Ενώ, λοιπόν, οι τοιχογραφίες της μυκηναϊκής περιόδου παρουσιάζουν την ευρεία συμμετοχή των γυναικών στη δημόσια ζωή, τα αρχαιολογικά ευρήματα αποκαλύπτουν ότι ορισμένα διαμερίσματα των ανακτόρων που προορίζονταν για τις γυναίκες (γυναικωνίτες) ήταν περισσότερο αποκομμένα από τους υπόλοιπους χώρους, σε σχέση με τα αντίστοιχα της μινωικής εποχής.

Σε γενικές γραμμές η θέση των γυναικών, σε αρμονία με το στρατιωτικό χαρακτήρα της μυκηναϊκής κοινωνίας, άρχισε να υποβαθμίζεται, σε σχέση με τη θέση των γυναικών στη μινωική Κρήτη. Το γεγονός ότι στην πατριαρχική Μυκηναϊκή κοινωνία η γυναικεία εργασία διεξαγόταν σε δημόσιο χώρο, τα ανάκτορα, και όχι σε λίγο-πολύ ιδιωτικούς χώρους, όπως έγινε αργότερα, πιθανόν να έδινε στις γυναίκες τη δυνατότητα να έρχονται σε επαφή με τον εξωτερικό κόσμο και να τους εξασφάλιζε κάποια σχετική προσωπική ελευθερία και κοινωνική αναγνώριση. Όμως, από τα στοιχεία αυτά και μόνο δεν τεκμηριώνεται η ύπαρξη μητριαρχικών θεσμών.

3. Η γυναίκα στην Αρχαία Σπάρτη

Η Σπαρτιατική κοινωνία ήταν μια κλειστή κοινωνία. Η κοινωνική οργάνωση, τα ήθη και ο τρόπος ζωής των Σπαρτιατών αποσκοπούσαν στη διατήρηση της στρατιωτικής ισχύος και διέφερε σε μεγάλο βαθμό από την οργάνωση των άλλων πόλεων.³³ Οι Σπαρτιάτες και οι Σπαρτιάτισσες ζούσαν με απόλυτη πειθαρχία στα ιδανικά και τους νόμους. Το άτομο ήταν υποταγμένο στο σύνολο, στο κράτος, ως ιδέα, ως εθνική υπόσταση και ως κοινωνικοπολιτικό σύστημα.

Οι γυναίκες στη Σπάρτη ήταν σχεδόν ίσες με τους άνδρες. Όχι μόνο δεν αποκλείονταν από το δημόσιο βίο, αλλά κυκλοφορούσαν ελεύθερα, λάμβαναν μέρος στους αθλητικούς αγώνες και εξέφραζαν άποψη για τις κρατικές υποθέσεις. Ακόμη, είχε θεσπιστεί δημόσια εκπαίδευση και για τις γυναίκες, πολλές από τις οποίες μορφώνονταν. Τα κορίτσια εκπαιδεύονταν με τον ίδιο τρόπο και ως ένα βαθμό παράλληλα με τα αγόρια. Επιδίδονταν στη ρίψη ακοντίου και δίσκου και γυμνάζονταν γυμνά, όπως και εκείνα, χωρίς να νιώθουν ντροπή. Μάλιστα ο Αριστοτέλης απέδιδε την παρακμή της Σπάρτης στην ελευθερία και τη θέση των γυναικών στη Σπαρτιατική κοινωνία.³⁴

³³ Ξενοφών, *Λακεδαιμονίων Πολιτεία*, Άπαντα, том. 14, μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, εκδ. Κάκτος «Οι Έλληνες», αρ. 130, Αθήνα (1993), I 2: «Αυτός, χωρίς να μιμηθεί τις άλλες πόλεις, αλλά και με αντίθετες αντιλήψεις από τις περισσότερες, έκανε την πατρίδα του να διακρίνεται σε ευδαιμονία».

³⁴ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, Άπαντα, том. I, 190, μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, εκδ. Κάκτος «Οι Έλληνες», Αθήνα (1993), 1270 α, σ. 163: «λένε όμως, ότι, όταν ο Λυκούργος επιχείρησε να εφαρμόσει τους νόμους στις γυναίκες, εκείνες αντιστάθηκαν, κι έτσι αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Αυτές λοιπόν είναι οι αιτίες των όσων συμβαίνουν στη Σπάρτη, άρα και τούτης της ατέλειας του πολιτεύματος».

Οι γυναίκες της Σπάρτης συντηρούσαν άλογα, ίππευαν, συχνά οδηγούσαν άμαξες σε πομπές και λάμβαναν μέρος σε αρματοδρομίες κατά τη γιορτή των Υακινθιδίων, προς τιμήν του Θεού Απόλλωνα. Η πρώτη γυναίκα Ολυμπιονίκης ήταν Σπαρτιάτισσα, γιατί, αν και οι γυναίκες δεν μπορούσαν να λαμβάνουν μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες, στέφθηκε Ολυμπιονίκης, ως κάτοχος του αλόγου που κέρδισε στην αρματοδρομία.

Η ζωή τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών ήταν συντηρητική, με σκληρή άθληση και πειθαρχία, κοινοβιακή σε μεγάλο βαθμό, όχι μόνο πριν, αλλά και μετά το γάμο, με χαλαρούς οικογενειακούς δεσμούς. Σκοπός του βίου και της άθλησης των Σπαρτιατών ήταν η γέννηση γερών παιδιών (ευγονία), που χρειάζονταν για τις στρατιωτικές ανάγκες του κράτους. Τα παιδιά που γεννιόνταν άρρωστα θανατώνονταν. Ανάλογα, ο λόγος ύπαρξης των θεσμών σχετιζόταν με το βαθμό που η λειτουργία τους εξυπηρετούσε τις ανάγκες του κράτους.³⁵

Οι γυναίκες απολάμβαναν σεβασμό, γιατί με το να ανατρέφουν γερά παιδιά και ικανούς πολεμιστές εξυπηρετούσαν τους σκοπούς του κράτους.³⁶ Είναι γνωστή η σκληρότητα της Σπαρτιάτισσας μάνας, που δε θρηνούσε για τον ηρωικό θάνατο του γιου της και ήταν σε θέση να τον σκοτώσει με τα ίδια της τα χέρια, αν αποδεικνυόταν δειλός ή αν γύριζε από τον πόλεμο ως ρίψασπις.

Την προνομιακή θέση της γυναίκας στη Σπάρτη επεσήμανε και η Simone de Beauvoir, που χαρακτήρισε τις Σπαρτιάτισσες ως τις πιο ελεύθερες Ελληνίδες. Κατά μία άλλη άποψη, αν η κατάλυση της οικογένειας αποδέσμευε τη γυναίκα από δεσμά που την κρατούσαν καθηλωμένη στο ρόλο της μητέρας και της συζύγου, το στρατοκρατικό καθεστώς της Σπάρτης την μετέτρεπε σε υπόδουλο του κράτους.³⁷

³⁵ Ξενοφών, *ό.π.* 1.2-1.5: «Στο θέμα για παράδειγμα της τεκνοποιίας, για να αρχίσω από το πρωταρχικό σημείο, οι άλλοι Έλληνες τρέφουν τα κορίτσια, που πρόκειται να γεννήσουν παιδιά και θεωρούνται καλής ανατροφής, με όσο το δυνατόν πιο μετρημένη τροφή και λιγότερα καρκεύματα {λιχουδιές}, όσο για το κρασί τις ανατρέφουν ή να απέχουν εντελώς ή να το πίνουν νερωμένο. Όπως οι περισσότεροι τεχνίτες ζουν καθιστική ζωή, έτσι και από τα κορίτσια τους οι άλλοι Έλληνες απαιτούν να κάθονται ήσυχα και να υφαινούν. Πως, όμως, γίνεται να περιμένει κανείς από κοπέλες που ανατρέφονται έτσι, να γεννήσουν κάτι έξοχο; Ο Λυκούργος όμως ήταν της γνώμης ότι οι δούλες φτάνουν για να ετοιμάζουν ρούχα και θεώρησε ότι το σπουδαιότερο έργο για τις ελεύθερες είναι να κάνουν παιδιά, γι' αυτό όρισε το θηλυκό γένος να γυμνάζεται εξίσου με το αρσενικό. Έπειτα και τις γυναίκες, ακριβώς όπως τους άνδρες, έβαλε να αγωνίζονται μεταξύ τους στον δρόμο και στην αντοχή, θεωρώντας ότι, όταν και οι δύο είναι δυνατοί, και τα παιδιά θα γίνονται πιο δυνατά».

³⁶ Πλούταρχος, *Αποφθέγματα Λακωνικά, Ηθικά*, τομ. 6, 348, μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, εκδ. Κάκτος «Οι Έλληνες», Αθήνα (1992), 241D9: «Κάποια γυναίκα από την Ιωνία υπερηφανεύονταν για τα πολυτελή της ρούχα. Μια Λάκαινα της έδειξε τους τέσσερις γιους της που είχαν καλή ανατροφή και είπε πως τέτοιου είδους πρέπει να είναι τα κατορθώματα της σωστής και ενάρτητης γυναίκας, γι' αυτά να περηφανεύεται και να επαίρεται.» και 241D16: «Άλλη που έδινε στο παιδί της την ασπίδα, το συμβούλευε και έλεγε: «Παιδί μου ή αυτήν ή πάνω σ' αυτήν».

³⁷ Κατούντα Σ. (2005), *Οι κόρες της Πανδώρας*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, σ. 135: «Ο Γάλλος ιστορικός Robert Flaceliere υποστηρίζει: «Το σύγχρονο κράτος που πλησίασε περισσότερο και πολύ συνειδητά την αντίληψη και την πρακτική της σπαρτιατικής κοινωνίας είναι το Γ' Ράιχ του Χίτλερ, μια κι όλοι οι αρχαίοι συγγραφείς το λένε ρητά: δεν ήταν για την απελευθέρωση της γυναίκας που οι Σπαρτιάτες είχαν ρυθμίσει με τέτοιον τρόπο τις σχέσεις των δύο φύλων, αλλά αποκλειστικά και μόνο για τη φροντίδα της ευγονίας». Και είναι σήμερα πλέον γνωστό ότι η «Χιτλερική Γερμανία επικαλείτο συνειδητά το παράδειγμα της Σπάρτης», εφόσον, «οι νέες που ανήκαν στην καθάρα γερμανική φυλή προτρέπονταν να δώσουν, ακόμα και εκτός γάμου, έναν γιο για την πατρίδα».

Είναι σαφές ότι η διαφορετική –και προνομιακή– θέση της γυναίκας στην αρχαία Σπάρτη συνδεόταν με την αναπαραγωγική λειτουργία, ενώ, ενδείξεις για θεομοθετημένη πολιτική εξουσία των γυναικών ή δυνατότητα επιτέλεσης δημοσίου λειτουργήματος δεν υπάρχουν. Είναι, επίσης, εμφανές ότι η προσομοίωση σε ένα σημαντικό βαθμό του τρόπου ζωής των γυναικών και ανδρών δεν υπαγορεύονταν από την ευαισθησία απέναντι στα ατομικά δικαιώματα, αλλά από την ανάγκη συμμόρφωσης του ατόμου στις επιταγές του κράτους.

4. Η γυναίκα στην Αθήνα των κλασικών χρόνων

«Γιατί πριν ζούσαν πάνω στη γη οι γενιές των ανθρώπων χωρίς ολότελα κακά και χωρίς το βαρύ μόχθο και τις μαρτυρικές αρρώστιες, που έδωσαν τις φροντίδες στους ανθρώπους. Γιατί γρήγορα μες στα κακά οι άνθρωποι γερνάνε. Αλλά η γυναίκα με τα χέρια της το μεγάλο κούπωμα του πιθαριού βγάζοντας σκόρπισε· κι αυτή στους ανθρώπους η σκέψη της έφερε πικρά βάσανα».³⁸

Η αντίληψη αυτή του Ησιόδου, για την οποία θεωρήθηκε από πολλούς ως μισογύνης, καθόρισε την άποψη των Αθηναίων για την κοινωνική θέση της γυναίκας και επέδρασε καταλυτικά στην κοσμοθεωρία τους.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθούν τα ακόλουθα:

- 1) Ότι οι μύθοι αποτέλεσαν αποτελεσματικό εργαλείο για διαμόρφωση της πατριαρχικής συλλογικής συνείδησης. Η σημασία τους τονίζεται με σαφή τρόπο από τον Πλάτωνα.³⁹ Εκτός από το μύθο της Πανδώρας οι συμβολισμοί της πατριαρχικής εξουσίας περιέχονται και σε άλλους μύθους, αλλά και στο Δωδεκάθεο.⁴⁰ Αποτρεπτικοί για κάθε σκέψη ή επιθυμία ανάληψης πολιτικών ρόλων από τις γυναίκες ήταν και οι μητριαρχικοί μύθοι, όπως ο μύθος των Αμαζόνων.⁴¹
- 2) Ότι κατά τον αποικισμό και τη δημιουργία των νέων πόλεων δεν παρατηρήθηκαν ουσιαστικές μεταβολές στη θέση των γυναικών. Οι

³⁸ Ησιόδος, *Έργα και Ημέραι*, Άπαντα, том. 110, εκδ. Κάκτος «Οι Έλληνες», Αθήνα (1993), 90-95.

³⁹ Πλάτων, *Πολιτεία*, εκδ. Πόλις, Αθήνα (2002), Γ, 414 c: «Πως θα τα καταφέρναμε λοιπόν να εννοούσαμε κάποια από εκείνες τις ψευτιές, τις επιβεβλημένες, για τις οποίες μιλούσαμε λίγο πρωτύτερα, ώστε λέγοντας ένα περιποιημένο ψέμα να πείσουμε - στην καλύτερη περίπτωση ακόμη και τους ίδιους τους άρχοντες, ειδάλλως την υπόλοιπη πόλη;»

⁴⁰ Περισσότερα για την πολιτική λειτουργία των μύθων Κατούντα Σ. (2005), *ό.π.*, σσ. 152-168, καθώς και Cantarella E. (2005), *Οι Γυναίκες της Αρχαίας Ελλάδας, Μύθοι Μητριαρχικοί, οι Αμαζόνες και οι Γυναίκες της Αθήνας*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, σ. 37.

⁴¹ Λυσίας, *Επιτάφιος*, Άπαντα, том. 3, μτφρ. Γεώργιος Γ. Κυριαζής, εκδ. Κάκτος «Οι Έλληνες», Αθήνα (1993), 4-6, σ. 217: «Ζούσαν στο παρελθόν οι Αμαζόνες, κόρες του Άρη, κοντά στον ποταμό Θερμώδοντα, οι μόνες από τους γειτονικούς λαούς που ήταν οπλισμένες με σίδερο και οι πρώτες απ' όλους που ανέβηκαν σε άλογα. Μ' αυτά συνελάμβαναν όσους εχθρούς υποχωρούσαν τρομαγμένοι από την αναπάντεχη επίθεση και ξέφευγαν απ' όσους τις καταδίωκαν, ενώ θεωρούνταν λόγω του θάρρους τους άνδρες παρά λόγω της φύσης τους γυναίκες. Διότι έδιναν την εντύπωση ότι υπερέρχουν από τους άνδρες στο φρόνημα περισσότερο απ' όσο υστερούν στο σώμα....Επειδή συνάντησαν όμως γενναίους άνδρες, οι ψυχές τους έγιναν ίδιες με τη φύση τους (δειλές, γυναικείες) και, αφού δημιούργησαν αντίληψη αντίθετη από την προηγούμενη, φάνηκε από τους κινδύνους περισσότερο παρά από τα σώματά τους ότι ήταν γυναίκες».

γυναίκες στη νέα πόλη περιορίζονταν στους ρόλους που είχαν στην παλιά: «επιφορτισμένες να εξασφαλίζουν την αναπαραγωγή της κοινότητας με την τεκνοποίηση»,⁴² ενώ κατά την τυραννία οι γυναίκες διαμέσου του γάμου νομιμοποιούν την απόκτηση της ιδιότητας του πολίτη με τη μεταβίβαση της κατοχής της γης.⁴³

- 3) Ότι στην ομηρική ποίηση αντανakλάται μία σχετική ισορροπία στις σχέσεις των δύο φύλων, η οποία, όμως, θα κλυδωνιστεί σε μεγάλο βαθμό αργότερα. Όσο προχωρεί ο εκδημοκρατισμός και η πολιτικοποίηση του κοινωνικού βίου, τόσο αυξάνονται οι περιορισμοί και οι περιχαρακώσεις των γυναικών.

Στην Αθήνα, λοιπόν, οι μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα και σε μεγαλύτερο βαθμό του Κλεισθένη προήγαγαν πιο δημοκρατικές διαδικασίες εκπροσώπησης και διεύρυναν τη συμμετοχή σε αυτές, αφού καταργήθηκαν κριτήρια, όπως αυτά της καταγωγής, της έγχειας περιουσίας ως βασικής προϋπόθεσης για τη συμμετοχή στον πολιτικό βίο, όχι όμως και το κριτήριο του φύλου. Ο πολίτης συμμετείχε στη διαδικασία διαμόρφωσης των αποφάσεων για τα ζητήματα της πόλης και είχε την ευθύνη να την υπερασπίζεται απέναντι στους εξωτερικούς κινδύνους. Οι γυναίκες δεν είχαν την ιδιότητα του πολίτη, ως αποτέλεσμα της «γυναικείας κατωτερότητας». Συνεπώς, ήταν αποκλεισμένες από τις διαδικασίες και τις εκδηλώσεις του δημόσιου βίου. Δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα, ούτε το δικαίωμα να συμμετέχουν στην Εκκλησία του Δήμου ή στις δημόσιες συζητήσεις. Δε θεωρούνταν ώριμες και υπεύθυνες για να αναμειχθούν στα κοινά ούτε ικανές να πολεμήσουν, όποτε η πόλη το χρειαζόταν. Έτσι, η ζωή τους περιοριζόταν στον ιδιωτικό βίο και ήταν συνδεδεμένη με το ρόλο τους στην αναπαραγωγή. Ο οίκος ήταν ο «φυσικός» τους χώρος, όχι όμως χωρίς διακρίσεις, αφού ο γυναικωνίτης χωροθετούσε τη γυναικεία παρουσία και στο εσωτερικό του.

Εδώ επισημαίνεται ότι την αντίληψη για την αιτιαστική φύση της γυναίκας με το κράτος και τις απαιτήσεις ή τις ευθύνες που απορρέουν από αυτό υιοθέτησαν, με εξαίρεση τη Σπαρτιατική, πολλές κοινωνίες, ακόμη και μεταγενέστερες. Έτσι κατά τον Γερμανό φιλόσοφο Hegel «η γυναίκα, αν και είναι πολύ χρήσιμη για τη διαιώνιση του είδους, είναι παράλληλα και εχθρός του κράτους».⁴⁴

Ο έντονος προβληματισμός για τη φύση και τη θέση των γυναικών στο πεδίο της φιλοσοφικής σκέψης εκδηλώνεται πιο συστηματικά από τα τέλη του 5^{ου} και κυρίως τον 4^ο αιώνα. Ο Ivo Bruns αναφέρει την εκδήλωση ενός κινήματος χειραφέτησης των γυναικών στο τελευταίο τρίτο του 5^{ου} π.Χ. αιώνα, που μεταξύ άλλων διεκδικήσεων, πρόβαλε και την είσοδο των

⁴² Mosse Cl. (1991), *Η Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, σ. 49: «Ο αποικισμός δεν επέφερε μετατροπή της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία, ακόμη κι αν αυτές οι νέες πόλεις κατάφεραν συχνά να είναι “πειραματικά εργαστήρια”».

⁴³ Mosse Cl. (1991), *ό.π.*, σ. 53: «Στην ιστορική πόλη, στη διάρκεια της επανάστασης που προκαλεί ο τύραννος, η γυναίκα που παίρνει κάποιος για σύζυγο παρέχει την κατοχή της γης, και νομιμοποιεί μ' αυτό το γεγονός την απόκτηση του δικαιώματος του πολίτη».

⁴⁴ Κατούντα Σ. (2005), *ό.π.*, σ. 143.

γυναικών στις δημόσιες υπηρεσίες και στο στρατό, που προβάλλονταν και στις κωμωδίες του Αριστοφάνη.⁴⁵

Οι γυναίκες αποδεικνύουν τις ικανότητές τους κατά τη διάρκεια των εκστρατειών του Πελοποννησιακού πολέμου, όταν αναγκάζονται, λόγω της απουσίας των ανδρών, να καταπιαστούν με εργασίες που μέχρι τότε θεωρούνταν ανδρικές. Κατά τον Borneman, αυτός ήταν ο λόγος που ο Σωκράτης αναθεώρησε τη θέση για την κατώτερότητα της γυναίκας. Ο Σωκράτης, μάλιστα, συχνά, διατύπωνε την άποψη ότι οι γυναίκες μπορεί να αποδεικνύονται καλύτερες και σοφότερες από τους άνδρες και δε δισταζε να εκδηλώνει το θαυμασμό του για την Ασπασία, την οποία θεωρούσε δεινή ρήτορα και πολύτιμη σύμβουλο ακόμη και για τον ίδιο.⁴⁶ Φαίνεται, όμως, ότι μετά τη λήξη του πολέμου -και το θάνατο του Σωκράτη- καταβλήθηκε νέα προσπάθεια περιχαράκωσης των γυναικών και μάλιστα με τη θέσπιση του γυναικονόμου, για την αποφυγή κατάχρησης της ελευθερίας από τις γυναίκες.⁴⁷

Ο Πλάτων αποκαθιστά τη θέση των γυναικών, αναγνωρίζοντας σ' αυτές τη δυνατότητα να υπηρετήσουν την πόλη, ακόμη και από την ανώτερη τάξη των φυλάκων. Χωρίς να παραγνωρίζει τις φυσικές διαφορές των δύο φύλων, δεν τις θεωρεί αίτια της μειονεκτικής κοινωνικής θέσης των γυναικών. Στην *Πολιτεία* του η αιτία του κοινωνικού και πολιτικού αποκλεισμού των γυναικών δεν είναι οι έμφυλες διαφορές, αλλά η έλλειψη εκπαίδευσης που τις καθιστά κοινωνικά κατώτερες, άποψη που υποστήριξε και ο Σωκράτης. Οι γυναίκες, με την ολοκληρωμένη εκπαίδευση, μπορούν να είναι χρήσιμες για την πόλη και να συμμετέχουν στη διοίκηση του κράτους, ακόμη και στον πόλεμο.⁴⁸ Ο Πλάτων προτείνει ακόμη την κοινοκτημοσύνη γυναικών και παιδιών, θεωρώντας ότι το καλό της πόλης επιτάσσει τον παραμερισμό των περιχαράκωσεων του ιδιωτικού βίου (κατά το πρότυπο της σπαρτιατικής κοινωνίας).⁴⁹ Ωστόσο, από πολλούς επικρίνεται για το γεγονός ότι υποστηρίζει την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών μόνο για την ανώτερη τάξη των φυλάκων και όχι και για τις άλλες τάξεις,⁵⁰ άποψη που

⁴⁵ Borneman E. (2001), *ό.π.*, σ. 460. Ο Borneman επισημαίνει τη διαφωνία με τη συγκεκριμένη άποψη του Bruns σημαντικών αρχαιογνωστών, όπως είναι ο Joseph Vogt, ενώ ο ίδιος, βασισμένος στην επιρροή της Ασπασίας, θεωρεί ότι έχει «πυρήνα αλήθειας».

⁴⁶ Πλάτων, *Μενέξενος*, τομ. 181, μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, εκδ. Κάκτος «Οι Έλληνες», Αθήνα (1993), 235e-236a: «Όσο για μένα, Μενέξενε, δεν είναι καθόλου αξιοπερίεργο ότι μπορώ να μιλήσω, αφού έτυχε να έχω δάσκαλο μια γυναίκα όχι απλώς ικανή στη ρητορική, αλλά που ανάδειξε και πολλούς καλούς ρήτορες, και μάλιστα έναν ξεχωριστό μεταξύ των άλλων, τον Περικλή, το γιο του Ξανθίππου.», Ξενοφών, *Οικονομικός*, Άπαντα, 11, τομ. 127, εκδ. Κάκτος «Οι Έλληνες», Αθήνα (1993), III, 14: «Σου συστήνω την Ασπασία, γιατί αυτή γνωρίζει περισσότερα από εμένα».

⁴⁷ Borneman E. (2001), *ό.π.*, σ. 461.

⁴⁸ Πλάτων, *Πολιτεία* *ό.π.*, Γ, 451 e 5, 452 a 5-10: «Αφού λοιπόν θα χρησιμοποιούμε τις γυναίκες για τα ίδια πράγματα με τους άνδρες, πρέπει να τις διδάξουμε τα ίδια. Ναι. Σ' εκείνους, τώρα, δώσαμε μουσική και ποίηση από τη μία, γυμναστική από την άλλη. Ναι. Και στις γυναίκες, επομένως, πρέπει να δώσουμε τούτες τις δύο τέχνες, επίσης όσα σχετίζονται με τον πόλεμο, κι ακόμη να τις χρησιμοποιούμε κι αυτές κατά τον ίδιο τρόπο όπως και τους άνδρες.», Γ, 457, e 5: «Υπάρχει όμως τίποτε καλύτερο για την πόλη από το να είναι οι γυναίκες και οι άνδρες της όσο το δυνατόν πιο καλοί.».

⁴⁹ Βλ. κεφάλαιο για τη σπαρτιατική κοινωνία σσ: 12-14.

⁵⁰ Borneman E. (2001), *ό.π.*, σ. 458.

ανασκευάζει στους *Νόμους* του, όπου κάνει λόγο για τη διαφορετική, κατώτερη, φύση των γυναικών, που είναι επιβλαβής και επικίνδυνη για το κράτος, παραμένοντας στη θέση του για τον καθοριστικό ρόλο της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση των πολιτών.

Οι ιδέες του Πλάτωνα απουσιάζουν παντελώς από τη φιλοσοφία του Αριστοτέλη. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η γυναίκα στερείται πνευματικότητας, είναι ύλη, προορισμένη αποκλειστικά για την αναπαραγωγική διαδικασία. Η κατωτερότητά της ορίζεται από τη φύση της και είναι προορισμένη να εξουσιάζεται.⁵¹ Διακήρυσσε ακόμη ότι οι πατριαρχικές εξουσιαστικές σχέσεις πρέπει να διέπουν και την οικογένεια, ώστε να κυβερνάται αριστοκρατικώς.⁵²

Την ισοτιμία των δύο φύλων υποστήριξαν, εκτός από τον Πλάτωνα και άλλοι φιλόσοφοι, οι Στωικοί, οι Πυθαγόρειοι, οι Κυνικοί, αλλά και ο Ξενοφώντας. Ωστόσο, καθοριστική για την οργάνωση των κοινωνικοπολιτικών συστημάτων του δυτικού κόσμου ήταν η άποψη του Αριστοτέλη.

5. Η γυναίκα στην ελληνιστική περίοδο

Την περίοδο αυτή οι Έλληνες μετακινούνται σε περιοχές που ανήκαν στην περσική αυτοκρατορία, ιδρύουν καινούργιες πόλεις και αλληλεπιδρούν με νέα στοιχεία, με αποτέλεσμα να συντελεστούν σημαντικές πολιτιστικές, φιλοσοφικές, επιστημονικές, νομοθετικές και κοινωνικές αλλαγές. Στο νέο αυτό περιβάλλον η θέση των γυναικών βελτιώθηκε σημαντικά, όχι όμως σε βαθμό που να αναγνωρίζονται τα πολιτικά τους δικαιώματα.⁵³ Στη βελτίωση αυτή συνετέλεσε και η επίδραση των Κυνικών, των Επικούρειων και των Στωικών φιλοσόφων.

Οι νέοι κοινωνικοί και οικονομικοί όροι επέδρασαν θετικά στην άνοδο της μορφωτικής στάθμης των γυναικών.⁵⁴ Η δυνατότητα των γυναικών να αναπτύσσουν επαγγελματική δραστηριότητα, να εκπαιδεύονται και να κινούνται με άνεση στην αγορά εργασίας οδήγησαν στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου τους. Μπορούσαν ακόμη να προχωρούν στη σύνταξη δικαιοκτών πράξεων, να επιδίδονται σε οικονομικές συναλλαγές, ακόμη και

⁵¹ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, *ό.π.*, 1254 b: «έτι δε το άρρεν προς το θήλυ φύσει το μεν κρείττον το δε χείρον, και το μεν άρχον το δ' αρχόμενον. τον αυτόν δε τρόπον αναγκαίον είναι και επί πάντων των ανθρώπων».

⁵² Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, τομ. 9, 198, μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, εκδ. Κάκτος «Οι Έλληνες», Αθήνα (1993), 1160 β, σ. 57 «Η σχέση τώρα του άνδρα προς τη σύζυγό του είναι φανερό ότι έχει μορφή αριστοκρατικού πολιτεύματος, καθότι ο σύζυγος ασκεί την εξουσία στο όνομα της προσωπικής του αξίας και πάνω σε εκείνα τα οποία ανήκουν στη δικαιοδοσία του. Όσα όμως θέματα ανήκουν στην αρμοδιότητα της γυναίκας, τη διαχείρισή τους την αναθέτει σε αυτήν».

⁵³ Borneman E. (2001), *ό.π.*, σ. 462: «Έτσι η ελληνιστική περίοδος καθορίζεται από μια διαδικασία εξατομικευσης, που αγκαλιάζει και τη γυναίκα. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτού του αιώνα είναι η μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων, η καλύτερη παιδεία, αλλά προπαντός η διεισδυση γυναικών για πρώτη φορά στην παραγωγική διαδικασία. Ωστόσο, η γυναίκα εξακολουθούσε να μην έχει πολιτικά δικαιώματα».

⁵⁴ Cantarella E. (2005), *ό.π.*, σ. 175: «Στην Αλεξάνδρεια, ειδικότερα, η προώθηση των γυναικών και το πνευματικό επίσης επίπεδο είναι αναντίρρητη. Στην πόλη Τέως φαίνεται ότι λειτουργούσε σχολή, στην οποία πήγαιναν μαθητές και των δύο φύλων».

να υπογράψουν οι ίδιες το έγγραφο επισημοποίησης του γάμου τους. Οι γυναίκες των βασιλικών οικογενειών κατείχαν πλοία και επιδίδονταν στο εμπόριο. Αν και δεν ήταν νομοθετικά κατοχυρωμένη η συμμετοχή τους στη διαχείριση της εξουσίας, υπήρχαν περιπτώσεις που τιμήθηκαν με την απόδοση αξιωμάτων για το έργο ή την κοινωνική προσφορά τους.⁵⁵

Την περίοδο αυτή οι βασίλισσες, όπως η Βερενίκη Β' και η Αρσινόη Β', λατρεύονταν ως θεότητες, αφού πρώτα διορίζονταν ιέρειες, που συνήθως ήταν κόρες των αριστοκρατικών οικογενειών της Αλεξάνδρειας.⁵⁶

Οι γυναίκες δεν είχαν το δικαίωμα να ασκήσουν απόλυτη εξουσία, αν δεν υπήρχε μονάρχης, έστω και ανήλικος, παρ' όλο που ο ρόλος τους ήταν καθοριστικός για τη δημιουργία νέων δυναστικών δεσμών, αφού χρησιμοποιούνταν για τη σύναψη γάμων με πολιτικούς σκοπούς. Όμως, οι βασίλισσες των Πτολεμαίων, όπως η Αρσινόη Β', είχαν σχεδόν την ίδια δύναμη με τους βασιλιάδες και από το 2^ο αιώνα άρχισαν να διεκδικούν προνόμια με περισσότερη άνεση απ' ό,τι στο παρελθόν.⁵⁷

Η πολιτική επιρροή, αλλά και η πολιτική δράση, των γυναικών αυτής της περιόδου είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, καθώς αποδεικνύονται αποτελεσματικές όσο και οι άνδρες,⁵⁸ ενώ κάποιες γίνονται αποδεκτές από τους πολίτες, με ιδιαίτερο ενθουσιασμό, όπως οι βασίλισσες Βερενίκη Β' και Κλεοπάτρα Ζ'. Η Βερενίκη Β' της Αιγύπτου άσκησε πραγματική πολιτική επιρροή, έβαλε τη σφραγίδα της στην ποίηση και στη θρησκεία και ενέπνευσε τον ποιητή Καλλίμαχο. Δολοφονήθηκε, όπως και πολλές άλλες βασίλισσες, μετά το θάνατο του συζύγου της Πτολεμαίου Γ' και στην αρχή της βασιλείας του γιου της Πτολεμαίου Δ'. Η Κλεοπάτρα Ζ', μία γυναίκα ευφυής με ξεχωριστή προσωπικότητα και γοητεία κατάφερε να επιβληθεί στον Ιούλιο Καίσαρα και να ανακηρυχθεί μαζί με τον ενδεκάχρονο αδελφό της, Πτολεμαίο ΙΔ', νόμιμη διάδοχος του θρόνου. Μετά την ήττα στο Άκτιο, προτίμησε το θάνατο, αποφεύγοντας να χρησιμοποιηθεί ως λάφυρο προς επίδειξη, στην πομπή του θριάμβου, από τον Οκταβιανό.

⁵⁵ Fantham E., Peet Foley H., Boumel Kampen N., Pomeroy S.B., Alan Shapiro H. (2004), *Οι Γυναίκες στον Αρχαίο Κόσμο*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, σ. 205 και σσ. 213-214. «Η Φίλη (κόρη τους Απολλώνιου και σύζυγος τους Θεσσαλού), η πρώτη γυναίκα που εκλέχθηκε στεφανηφόρος, δηλαδή επώνυμος αρχόντισσα της Πριήνης, κατασκεύασε με δικά της έξοδα το υδραγωγείο. Επίσης η ποιήτρια Αριστοδάμα (λόγω του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για εκπαίδευση αναδείχθηκαν πολλές ποιήτριες) τιμήθηκε από τη Λαμία (αλλά και την πόλη Χαλαίων) με τρόπο που μόνο άνδρες τιμώνταν μέχρι τότε, επειδή δόξασε την πόλη της με την ποιησή της. Της απονεμήθηκε το αξίωμα του πρόξενου και του ευεργέτη της πόλεως, το δικαίωμα κατοχής γης, ένα σπίτι, το δικαίωμα της βοσκής και της ασφάλειας σε γη και θάλασσα γι' αυτήν και τους απογόνους της και την περιουσία τους για πάντα, μαζί με όλα τα προνόμια που δόθηκαν στους πρόξενους και ευεργέτες, και ο αδελφός της και οι απόγονοί τους θα απολάμβαναν τα δικαιώματα του πρόξενου, την υπηκοότητα και το απαραβίαστο».

⁵⁶ Pomeroy S.B. (1984), *Women in Hellenistic Egypt, from Alexander to Kleopatra*, Schoken N. York, σ. 24: «Beginning in the early second century, the visual arts also reflect the increased political power of the queens. Whereas in the earlier period queens had usually been shown with the stephane ("crown") associated with Aphrodite».

⁵⁷ Taubenschlag R. (1995), *The Law of Greco-Roman Egypt in the Light of the Papyri*, Warszawa, σσ. 565-566: «Great difficulties arise from the problem of the constitutional position of the queen. Of the wives of the first Ptolemies, Arsinoe II, the wife of Ptolemy II was a queen who achieved the power of a king and was the first to gain equal political sovereignty with her husband as co-regent».

⁵⁸ Pomeroy S.B. (1984), *ό.π.*, σ. 28: «Ptolemaic queens were at least as powerful as Kings».

6. Η γυναίκα στην Αρχαία Ρώμη

Οι γυναίκες της αρχαίας Ρώμης δεν είχαν νομικά δικαιώματα, ούτε το δικαίωμα να κατέχουν δημόσιο αξίωμα, ούτε να ασκούν δημόσιο λειτουργήμα. Ήταν υποταγμένες στην πατρική εξουσία, όμως, η κοινωνική θέση της Ρωμαίας οικοδέσποινας ήταν υψηλή, ώστε στην πράξη η κυριαρχία του *pater familiae* να περιορίζεται από την παραδοσιακή εξουσία και την αίγλη της πρώτης κυρίας του σπιτιού, της *mea domina*, που δεν έμενε περιορισμένη στο γυναικωνίτη, όπως η Ελληνίδα.

Αν και μόνο οι άνδρες είχαν το δικαίωμα ανάληψης της εξουσίας, ωστόσο, η πολιτική επιρροή των γυναικών συχνά ήταν καθοριστική. Εικάζεται ότι η θέση των ρωμαίων γυναικών επηρεάστηκε θετικά από τους Ετρούσκους, που ο Bachofen θεωρούσε ότι είχαν μητριαρχία, ενώ οι Ρωμαίοι θεωρούσαν αυτή την υπεροχή των Ετρούσκων γυναικών εκφυλιστική και επικίνδυνη για τη ρωμαϊκή ηθική τάξη.⁵⁹

Κατά τη δημοκρατική περίοδο (από το 2^ο αιώνα π.Χ.) οι γυναίκες κρίνονται ακατάλληλες και επικίνδυνες αν εξισωθούν με τους άνδρες. Η κοινωνική τους θέση περιορίζεται από τη φύση τους⁶⁰ και θεωρούνται ανίκανες να διεκδικήσουν αξιώματα.⁶¹ Συχνά γίνονταν αντικείμενο πολιτικής συναλλαγής, καθώς οι επιγαμίες για πολιτικούς λόγους ήταν συνηθισμένες.⁶²

Η γυναίκα ήταν περιορισμένη στα μητρικά και συζυγικά της καθήκοντα και θεωρούνταν ανίκανη να διαχειριστεί μεγαλύτερη περιουσία από ότι οι άνδρες. Υπάρχουν, όμως, παραδείγματα μητέρων, οι οποίες επηρέασαν καθοριστικά τη λήψη των αποφάσεων, όπως η μητέρα του Γάϊου Γράκχου, Κορνηλία –η πρώτη γυναίκα για την οποία στήθηκε άγαλμα σε

⁵⁹ Αθηναίος *Δειπνοσοφισταί*, 12.517d-518a: «Για τους Ετρούσκους, που ήταν εξαιρετικά ηδυπαθείς, ο Τίμαιος λέει...ότι οι σκλάβες υπηρετούν τους άνδρες γυμνές. Ο Θεόπομπος επίσης, στο τεσσαρακοστό τρίτο βιβλίο των Ιστοριών του, αναφέρει ότι θεωρείται φυσιολογικό για τους Ετρούσκους να μοράζονται τις γυναίκες τους. οι γυναίκες αυτές φροντίζουν πολύ καλά το σώμα τους και αθλούνται γυμνές, εκθέτοντας τα κορμιά τους ακόμα και μπροστά στους άνδρες, καθώς και αναμεταξύ τους, γιατί δε λογίζεται ξεδιάντροπο το να εμφανίζονται γυμνές. Λέει επίσης ότι δειπνούν όχι με τους συζύγους τους αλλά με οποιονδήποτε άντρα τυχαίνει να είναι παρών και πίνουν στην υγεία οποιουδήποτε θέλουν», βλ. Fantham E., Peet Foley H., Boumel Kampen N., Pomeroy S.B., Alan Shapiro H. (2004), *ό.π.*, σσ. 318-319.

⁶⁰ Λίβιος, *για τον Κάτων* 34.3.1-3, 18: «...Αν λοιπόν τις αφήσετε να υπονομεύσουν κάθε βασική αρχή και τελικά τις ανεβάσετε στο ίδιο επίπεδο με τους άνδρες, νομίζετε ότι θα τις αντέχετε; Μόλις αρχίσουν να γίνονται ίσες με εμάς, θα γίνουν αφεντικά μας...θα υποχωρείτε απέναντι τους ενάντια στο συμφέρον το δικό σας, των περιουσιών σας και των παιδιών σας. Από τη στιγμή που ο νόμος δεν θα θέτει πια όρια στους εξωφρενισμούς της γυναίκας σας, σίγουρα εσείς δεν θα μπορέσετε να της τα επιβάλλετε», βλ. Fantham E., Peet Foley H., Boumel Kampen N., Pomeroy S.B., Alan Shapiro H. (2004), *ό.π.*, σ. 333.

⁶¹ Λίβιος, *για το Βαλέριο* 34.7.8-9: «Οι γυναίκες δεν μπορούν να διεκδικήσουν κρατικά αξιώματα ή θέσεις ιεροσύνης ούτε θριάμβους ή στρατιωτικά παράσημα ή βραβεία ή μερίδιο από τα λάφυρα του πολέμου. Τα καλλυντικά και τα στολίδια είναι της γυναίκας τα παράσημα. Όλες τους τα χαίρονται και τα καμαρώνουν κι αυτά είναι που, σύμφωνα με τους προγόνους μας, συμβόλιζαν την κοινωνική θέση της γυναίκας», βλ. Fantham E., Peet Foley H., Boumel Kampen N., Pomeroy S.B., Alan Shapiro H. (2004), *ό.π.*, σ. 333.

⁶² Balson J.P.V.D. (1984), *Ρωμαίες Γυναίκες, η Ιστορία και τα Έθιμά τους*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, σ. 56: «Οι επιγαμίες ήταν ο τρόπος με τον οποίο οι πολιτικές δυναστείες της καταρρέουσας δημοκρατίας προσπαθούσαν να ελέγξουν πολιτικά τα πράγματα».

δημόσιο χώρο— και η μητέρα του Ιουλίου Καίσαρα, Αυρηλία. Την ίδια εποχή οι γυναίκες ευγενείς απέκτησαν το προνόμιο να εγκωμιάζονται στην κηδεία τους.

Από την άνοδο του Καίσαρα και τα πρώτα τριάντα χρόνια της εποχής του Αυγούστου εκδηλώνεται από τις γυναίκες της ανώτερης και εύπορης τάξης ένα κίνημα για τη διεκδίκηση ελευθεριών. Διεκδικούν ελευθερίες στη δημόσια και ιδιωτική ζωή, τις οποίες κατέκτησαν σε ένα σημαντικό βαθμό, όπως τη δυνατότητα να διαχειρίζονται την προίκα τους, να χωρίζουν τους συζύγους τους και να εφαρμόζουν μεθόδους αντισύλληψης, χωρίς, ωστόσο, αυτό να σημαίνει και ενίσχυση της θέσης τους στο πολιτικό σύστημα.

Πολλές γυναίκες διακρίθηκαν για τον ισχυρό χαρακτήρα, την ευφυΐα τους και την ανάμιξη τους σε πολιτικές ραδιουργίες, όπως η Σεμπρώνια, που κατά τον Σαλλούστιο ήταν πράκτορας του Κατιλίνα στη συνωμοσία του για την ανατροπή της κυβέρνησης το 63 π.Χ., η Φουλβία, που, ως σύζυγος του Μ. Αντωνίου τον στήριξε και αγωνίστηκε για να μην κηρύξουν τον άνδρα της εχθρό του έθνους, και μετά τη μάχη των Φιλίππων διοικούσε το στράτευμα των δυσαρεστημένων, με το οποίο έπρεπε να πολεμήσει ο Οκταβιανός, η Πορκία, δεύτερη σύζυγος του Μ. Βρούτου για την οποία λέγεται ότι επηρέασε σημαντικά τον Βρούτο στην απόφασή του να δολοφονήσει τον Καίσαρα, η Σερβιλία, μια δυναμική γυναίκα με μεγάλη επιρροή στη Σύγκλητο, αλλά και η ταπεινής καταγωγής Πραικία, που μετείχε στην πολιτική ζωή τη δεκαετία του 70 π.Χ. Η υπογραφή της συνθήκης ειρήνης ανάμεσα στον Αντώνιο και τον Οκταβιανό οφείλεται στις διπλωματικές ικανότητες δύο γυναικών: της Ιουλίας, μητέρας του Αντωνίου και της Μουκίας, μητέρας του Σέξτου Πομπήιου, ενώ, αν και οι γυναίκες δεν είχαν το δικαίωμα να δικηγορήσουν, η Ορτηνσία φημιζόταν για τις ρητορικές της ικανότητες.⁶³

Φιλόδοξες και δυναμικές με έντονη δράση στο πολιτικό παρασκήνιο ήταν ακόμη η Λιβία, σύζυγος του Αυγούστου, η Αгриππίνα η πρεσβύτερη, σύζυγος του Γερμανικού και μητέρα του Καλιγούλα, καθώς και η νεότερη, μητέρα του Νέρωνα.⁶⁴

Επί Τραϊανού παρατηρήθηκε μεγάλη επιφυλακτικότητα στην απόδοση δημοσίων τιμών σε γυναίκες της βασιλικής αυλής, όπως και στην εποχή του Αυγούστου. Ωστόσο, υπήρχαν γυναίκες που διακρίθηκαν και τιμήθηκαν, όπως η Μαρκιανή και η κόρη της Ματιδία, που έλαβαν αυτοκρατορικό τίτλο, χωρίς να είναι σύζυγοι ή μητέρες ηγετών, η Πλωτίνα, σύζυγος του Τραϊανού κ.ά. Ο διάδοχος του Τραϊανού, Αδριανός, είδε το συσχετισμό του μ' αυτές τις δύο γυναίκες ως εγγύηση του δικού του κύρους. Για το λόγο αυτό, ανακήρυξε την Πλωτίνα Αυγούστα το 128 μ.Χ. και φρόντισε να θεοποιηθούν οι δύο γυναίκες μετά το θάνατό τους.

⁶³ Balson J.P.V.D. (1984), *ό.π.*, σσ. 57-77.

⁶⁴ Balson J.P.V.D. (1984), *ό.π.*, σ. 81: «Χάρη στη μητέρα του, τη νεότερη Αгриππίνα, ο Νέρωνας είχε την ισχυρότερη στρατιωτική και πολιτική υποστήριξη. Ανέβηκε στο θρόνο, και ο γνήσιος γιος του Κλαύδιου, ο Βρετανικός, εξουδετερώθηκε», βλ. και σσ. 115-121.

7. Η γυναίκα στο Βυζάντιο

«Ελάχιστα κράτη άφησαν στη γυναίκα περισσότερη θέση, της έδωσαν σημαντικότερο ρόλο, της εξασφάλισαν πλατύτερη επιρροή στα ζητήματα της πολιτικής και στα κρατικά πεπρωμένα απ' τη γυναίκα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία»

Κάρολος Ντιλ⁶⁵

Στο Βυζάντιο, η κοινωνική θέση των γυναικών ήταν υψηλότερη από οποιαδήποτε άλλη πολιτισμένη κοινωνία της εποχής. Οι γυναίκες την περίοδο αυτή άσκησαν επιρροή στην πολιτική και στις υποθέσεις του κράτους, όχι μόνο μέσω των ανδρών, αλλά πολύ συχνά ασκώντας οι ίδιες άμεση, προσωπική εξουσία, ως ενθρονισμένες Αυτοκράτειρες. Η Ειρήνη η Αθηναία, η Θεοδώρα, σύζυγος του Θεοφίλου, η Ζωή και η Θεοδώρα, οι Πορφυρογέννητες, βασίλεψαν οι ίδιες ή έστεψαν αυτοκράτορες και τιμήθηκαν όπως οι αυτοκράτορες.⁶⁶

Η Ειρήνη τον 8^ο αιώνα, κατόρθωσε να σταματήσουν οι διώξεις των εικονολατρών και μετά το θάνατο του εικονοκλάστη συζύγου της Λέοντα του IV, κυβέρνησε ως συμβασιλεύς του ανήλικου υιού της Κωνσταντίνου. Αναφέρεται ότι έδινε τις κατευθύνσεις και έπαιρνε τις αποφάσεις για όλα τα ζητήματα της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής, τοποθετούσε τους αξιωματούχους στο στρατό και στη διοίκηση.⁶⁷ Ακόμη, προετοίμασε, παρακολούθησε μαζί με τον Μιχαήλ την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο και υπέγραψαν από κοινού τη συνοδική απόφαση.

Η Θεοδώρα, σύζυγος του Θεοφίλου, που ανακηρύχθηκε από την εκκλησία αγία, απέτρεψε μια καινούργια εικονοκλαστική απόπειρα και κατόρθωσε να επαναφέρει την ορθοδοξία, επιδεικνύοντας «πρωτοφανή πολιτική ευαισθησία στα βυζαντινά χρονικά»⁶⁸. Διαδέχθηκε τον Θεόφιλο μαζί με το γιο της Μιχαήλ, όμως, δεν κυβέρνησε μαζί του ως επίτροπός του, αλλά ως συμβασιλεύς, με πλήρη ιστιμία από την άποψη του πολιτειακού δικαίου και με την ίδια ακριβώς ιδιότητα με αυτόν.⁶⁹

Από το 12^ο μέχρι τα τέλη του 14^{ου} αιώνα οι γυναίκες αναδείχθηκαν σε σημαντικό παράγοντα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της

⁶⁵ Νικολάου Κ. (1993), *Η Θέση της Γυναίκας στη Βυζαντινή Κοινωνία*, εκδ. Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα, σ. 49.

⁶⁶ Ο Μιχαήλ Ψελλός περιγράφοντας και αντιμετωπίζοντας θετικά τη βασιλεία των δύο Πορφυρογέννητων, Ζωής και Θεοδώρας, αναφέρει ότι η κοινή γνώμη δεν ήταν σύμφωνη με μια τέτοια διευθέτηση των πραγμάτων, βλ. Νικολάου Κ. (1993), *ό.π.*, σ. 35.

⁶⁷ Χριστοφιλοπούλου Α. (2006), *Βυζαντινή Αυτοκρατορία Νεότερος Ελληνισμός*, Τόμος Α', Ηρόδοτος, Αθήνα, σ.140: «Η σύναψης συμφωνίας μετά του χαλίφου Harun al-Rachid, η αποστολή κατά των Σκλαυινών Εθνών του λογοθέτου του δρόμου πατρικίου Σταυρακίου, η πλήρωση του πατριαρχικού θρόνου μετά τον εξαναγκασμό εις παραίτησιν του πατριάρχου Παύλου, αποτελούν δείγματα της πολιτικής δραστηριότητας της Ειρήνης, κατά την ανηλικότητα του υιού της Κωνσταντίνου».

⁶⁸ Χριστοφιλοπούλου Α. (2006), *ό.π.*, σ. 164: «Η Αυγούστα, επιθυμούσα να διαχωρίσει πλήρως τας ευθύνas έναντι του συμβασιλέως υιού της και των μελών του συμβουλίου της Αντιβασιλείας, συνεκάλεσε το ανώτατο πολιτειακό όργανο του κράτους (τη σύγκλητο) και παρουσίασε τα λαμπρά επιτεύγματα της βασιλείας της εις τον οικονομικόν και τον δημοσιονομικόν τομέαν».

⁶⁹ Χριστοφιλοπούλου Α. (2006), *ό.π.*, σ. 165.

Αυτοκρατορίας. Η ανάμιξή τους στη δημόσια ζωή εκφράστηκε με διάφορους τρόπους: ορισμένες διοίκησαν περιστασιακά την Αυτοκρατορία ή τμήμα της, άλλες στάθηκαν στο πλευρό της οικογένειάς τους και άλλες άσκησαν μόνες τους την εξουσία. Σε πολλές περιπτώσεις, όταν οι διάδοχοι του θρόνου ήταν ανήλικοι, οι βασιλομήτορες άσκησαν τα καθήκοντα αντιβασιλέων ως επίτροποι των ανήλικων διαδόχων μέχρι την ενηλικίωσή τους, που οριζόταν από το νόμο στο 16^ο έτος της ηλικίας τους, στο όνομα των ανήλικων αυτοκρατόρων, άλλοτε διατηρώντας το ίδιο προβάδισμα με αυτούς και άλλοτε όχι.⁷⁰ Αξιοσημείωτη, επίσης, είναι και η ενεργός συμμετοχή ανώνυμων γυναικών σε πολιτικά ή θρησκευτικά γεγονότα της εποχής τους, συμμετοχή που συνδέεται με το επίπεδο της μόρφωσής τους.

8. Η γυναίκα στην Τουρκοκρατία και την επανάσταση του 1821

Οι πληροφορίες που διατίθενται για τη θέση των ελληνίδων στην Τουρκοκρατία προέρχονται κυρίως από τις αναφορές των περιηγητών, που επισκέπτονταν περιοχές κάτω από ποικίλες στρατιωτικές και πολιτικές συνθήκες και για διαφορετικούς λόγους,⁷¹ καθώς επίσης και από τα δημοτικά τραγούδια, πολλά από τα οποία αναφέρονται στην πολεμική δράση και τις ηρωικές πράξεις γυναικών. Αξιωματική είναι, επίσης, «η συμβολή της Καλλιρρόης Παρρέν και των συνεργατριών της, που συγκέντρωσαν σπυρί-σπυρί τις πληροφορίες και τις δημοσίευσαν στην Εφημερίδα των Κυριών», καθώς, επίσης και της Σωτηρίας Αλιμπέρτη.⁷² Δυστυχώς, οι ιστορικοί και οι απομνημονευματογράφοι του προηγούμενου αιώνα που ασχολήθηκαν με την περίοδο της ελληνικής επανάστασης παρέλειψαν να συμπεριλάβουν στα έργα τους την κοινωνική δράση και την πολεμική συμβολή των γυναικών.⁷³

⁷⁰ Η Χριστοφιλοπούλου Α. (2006), *ό.π.*, σσ. 262-263, διακρίνει τις εξής περιπτώσεις άσκησης της εξουσίας από βασιλομήτορες: α') «Βασιλομήτωρ-συμβασιλεύς, ομότιμος τω υιώ», όταν η βασίλισσα μετέχει στη βασιλεία ως συμβασιλεύς, ασκεί την εξουσία στο όνομα του ανήλικου γιου της, έχει τα ίδια δικαιώματα μ' αυτόν αλλά το προβάδισμα ανήκει στον αυτοκράτορα. Στην περίπτωση αυτή ανήκουν οι Αυγούστες Ειρήνη, Θεοδώρα και Ζωή. β') «Βασιλομήτωρ αυτοκράτορ-συμβασιλεύς των βασιλέων υιών της». Εδώ γίνεται διάκριση ανάμεσα στην αυτοκρατορική ιδιότητα και στον απλό βασιλιά. Έτσι κυβέρνησε η Ευδοκία από 22 Μαΐου 1067 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1067, η οποία ως αυτοκράτειρα άσκησε την αρχή «ιδίω δικαίω», ενώ οι δύο γιοι της ως βασιλείς είχαν νομική υπόσταση υποδεέστερη από εκείνη. γ') «Βασιλομήτωρ αυτοκράτορ-συμβασιλεύς του βασιλέως αρχικώς, και ακολούθως του αυτοκράτορος υιού της». Την ίδια νομική θέση με την Ευδοκία είχε η Άννα της Σαβοΐας από 15 Ιουνίου 1341 μέχρι 8 Φεβρουαρίου 1347, η οποία κυβέρνησε ως επίτροπος και συμβασιλέας του ανήλικου γιου της, απλού βασιλιά αρχικά, και από τις 19 Νοεμβρίου 1341 αυτοκράτορα, οπότε μητέρα και γιος κατέχουν και οι δυο την αυτοκρατορική ιδιότητα. δ') «Βασιλομήτωρ απλή επίτροπος του αυτοκράτορος υιού της». Στην περίπτωση αυτή η βασιλομήτωρ ορίζεται απλή επίτροπος του ανήλικου γιου της, αναλαμβάνοντας την αντιβασιλεία, αλλά δεν μετέχει ως συμβασιλεύς. Αυτή τη νομική θέση είχε η Μαρία της Αντιοχείας, η οποία, κατά τις διατάξεις του συζύγου της Μανουήλ Α' άσκησε την αντιβασιλεία στο όνομα του γιου της, χωρίς να αναδειχθεί η ίδια συμβασιλεύς.

⁷¹ Angelomatis-Tsougarakis H. (1992), *Greek Women 16th–19th Century: The Traveler's View, Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τομ. Δ', Κέντρο Ερεύνης των Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα, σ. 21.

⁷² Ξηραδάκη Κ. (1995), *Γυναίκες του '21, Προσφορές, ηρωισμοί και θυσίες*, εκδ. Δωδώνη Αθήνα-Γιάννενα, σ. 10.

⁷³ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 9.

Οι αναφορές των περιηγητών της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας από το 16^ο ως το 19^ο αιώνα περιέχουν πληροφορίες για τον τρόπο ζωής, τα έθιμα, τις ενασχολήσεις, την εκπαίδευση, την κοινωνική, αλλά και στρατιωτική προσφορά των γυναικών. Αν και δε διευκρινίζεται επαρκώς ο βαθμός επιρροής των γυναικών στα δημόσια πράγματα κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες,⁷⁴ αναφέρονται περιπτώσεις στις οποίες διαφαίνεται μια διακεκριμένη θέση και παρουσία τους στη δημόσια ζωή, όπως η περίπτωση των γυναικών της Μυκόνου, που εντυπωσίασε έναν Άγγλο περιηγητή του 19^{ου} αιώνα.⁷⁵

Αν και, όπως αναφέρεται, η εκπαίδευση των γυναικών ήταν σχεδόν ανύπαρκτη,⁷⁶ υπήρχαν μορφωμένες γυναίκες, όπως η μητέρα του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου Ρωζάνη, που είχε διδαχθεί από το μεγάλο λογοθέτη Ιωάννη Καρυοφίλλη και θεωρούνταν μια από τις πιο μορφωμένες γυναίκες της εποχής της.⁷⁷ Πολλές από τις γυναίκες αυτές, κυρίως οι φαναριώτισσες, δώριζαν χρήματα σε μορφωτικά ιδρύματα ή επιχορηγούσαν μεταφράσεις και εκδόσεις λογοτεχνικών και άλλων βιβλίων. Έτσι, η Μαρία Σούτσου, σύζυγος του λογοθέτη Δράκου Σούτσου, και η Ελένη Σούτσου, σύζυγος του Δημητρίου Σούτσου, δώρισαν χρήματα για την Πατριαρχική Σχολή, η Ελέγκω, σύζυγος του Μιχάλη Βλαγκάζη, πρόσφερε 2000 πιάστρες στο Σχολείο της Κωνσταντινούπολης. Η Ελένη, σύζυγος Μανώλη Ζάβρα, από τη Θεσσαλονίκη επιχορήγησε την επανέκδοση της μετάφρασης του βιβλίου *Του νέου Ρομπινσόν συμβάντα*, που τυπώθηκε στη Βιέννη το 1819. Πολλές ήταν, επίσης, και οι μορφωμένες γυναίκες που μετέφρασαν ή έγραψαν οι ίδιες λογοτεχνικά έργα.⁷⁸

Επίσης, αν και η επαγγελματική δραστηριότητα των γυναικών σε γενικές γραμμές περιοριζόνταν σε ενασχολήσεις που θεωρούνταν γυναικείες, όπως είναι η υφαντική, τα εργόχειρα και γενικά τα χειροτεχνήματα, για την ενίσχυση της οικογένειας, καθώς επίσης η πρακτική ιατρική και η πρακτική μαιευτική,⁷⁹ υπήρχαν περιπτώσεις που οι γυναίκες εργάζονταν το ίδιο σκληρά με τους άνδρες και μάλιστα σε ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες. Για παράδειγμα, οι γυναίκες των ορεινών περιοχών της Ηπείρου, που αναφέρονται ως εξελληνισμένες Βλάχες,

⁷⁴ Angelomatis-Tsougarakis H. (1992), *ό.π.*, σ. 339: «It is only natural that Hobhouse could not show the extent of influence Greek women might exercise on public affairs under certain circumstances. Most of the travellers did not know that either...»

⁷⁵ Angelomatis-Tsougarakis H. (1992), *ό.π.*, σ. 344: «In that island, he claimed, the women were “undoubtedly the superior sex”. It was not only their highly interesting persuasive eloquence, but also the fact that they were “habituated to close reasoning, and the discussion of matter of business” that made them exceptional. Moreover, “In legal disputes among their husbands, they are the advocates before the magistrates; and ...there are women in the town, who, on important occasions, have displayed wonderful powers of argument and illustration.” They were also good housewives and remarkably industrious. This is a unique description of the women of Mykonos».

⁷⁶ Angelomatis-Tsougarakis H. (1992), *ό.π.*, σ. 352: «R. Chandler, who visited Athens in 1765, was one of the first to write about the state of the women’s education and learning as such...A woman skilled in reading and writing is spoken of as a prodigy of capacity and learning».

⁷⁷ Angelomatis-Tsougarakis H. (1992), *ό.π.*, σ. 361.

⁷⁸ Angelomatis-Tsougarakis H. (1992), *ό.π.*, σσ. 361-364.

⁷⁹ Angelomatis-Tsougarakis H. (1992), *ό.π.*, σσ. 351-352.

εργάζονταν μεταφέροντας στις πλάτες τους μεγάλες πέτρες, όμοια με τους άνδρες λαμβάνοντας αμοιβή διόλου λιγότερη από εκείνη των ανδρών.⁸⁰

Εντύπωση, επίσης, προκάλεσε το παράδειγμα των γυναικών του Σουλίου και της Μάνης,⁸¹ οι οποίες μάχονταν στο πλευρό των ανδρών, όπως και οι άνδρες, με αξιοσημείωτο σθένος και τόλμη.⁸² Το Σούλι ήταν οργανωμένο στη βάση αρρενογονικών γενών, όπου ο γάμος ήταν πατροτοπικός, ενώ φαίνεται ότι συνήθιζαν τις επιγαμίες, αλλά και τους πολλαπλούς γάμους, με σκοπό τη σύναψη συμμαχιών «με ισχυρά τοπικά κοινωνικοοικονομικά ερείσματα».⁸³ Οι Σουλιώτισσες υφίσταντο τους περιορισμούς που υπήρχαν για τις γυναίκες στις ανδροκεντρικές οικογένειες,⁸⁴ συμμετείχαν, όμως, ενεργά τόσο στην εργασία για τη διασφάλιση του ζωικού κεφαλαίου της ομάδας και για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας ως «παραγωγικός εργάτης» και μάλιστα σε δύσκολες συνθήκες⁸⁵, όσο και στις επιδρομές που πραγματοποιούσαν οι πολεμιστές για την υπεράσπιση του τετραχωρίου.⁸⁶

⁸⁰ Angelomatis-Tsougarakis H. (1992), *ό.π.*, σ. 369: «Leake mentions that in the prosperous mountain village of Kallarytes, inhabited by Hellenized Vlachs, a woman would bring a large stone for construction upon her back all the way from the quarry to the village, and she would make ten such trips a day. For each trip she received 6 paras, so if ten such trips were performed a day, she would earn 60 paras, which was not bad, considering that even male skilled labour could only hope to receive about the same daily wages, or even less, in Thessaly and in Salonica».

⁸¹ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σσ. 175-179: «Οι Μανιάτες παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τους Σουλιώτες, στο χαρακτήρα, στις συνήθειες, στην ενασχόληση. Στο Σούλι και στη Μάνη είναι δύο μέρη που εχθρικό πόδι δύσκολα τα πάτησε, για τούτο και έγιναν πολλές φορές σκληροί και πεισματάρη αγώνες για την κατάκτησή τους, πράγμα που τους έκανε έμπειρους πολεμιστές. Όσο για τις γυναίκες της Μάνης είχαν κι αυτές γαλουχηθεί στη σκληρή πολεμική ζωή απ' τον καιρό του Λυκούργου».

⁸² Angelomatis-Tsougarakis H. (1992), *ό.π.*, σ. 398: «The travelers, however, were acquainted with the prominent role of the woman in the cases of the regions of Souli and Mani. They acknowledged the determination of the Souliote women, and their sharing of the dangers of war with the men in the long conflict of the military confederacy of Souli against Ali Pasa... The women of Mani were not less warlike and they actively participated in all the local feuds; they also seemed to have some more say in everyday family matters...The women emulated the men in the show of courage, obstinacy, and fighting abilities. ...It was certainly true, however, that in war they stayed at their husbands' side carrying ammunition and other necessaries, often fighting themselves and, if their husbands were killed, they took up the arms themselves to avenge their death.» Επίσης, Κούλα Ξηραδάκη (1995), *ό.π.*, σελ. 33: «Η γυναίκα στο Σούλι δεν ήταν ίση με τον άνδρα, γιατί η σουλιώτικη κοινωνία ήταν ανδροκρατική. Ωστόσο, είχαν μια ιδιαίτερη υπόσταση. Γυμνάζονταν στα όπλα».

⁸³ Ψιμούλη Β. (2005), *Σούλι και Σουλιώτες*, Εστία, Αθήνα, σσ. 203-206 και σ. 213.

⁸⁴ Ψιμούλη Β. (2005), *ό.π.*, σ. 211: «Ωστόσο η γυναίκα στο Σούλι δεν έπαυε να ζει υπό τους εγγενείς καταναγκασμούς μιας κοινωνίας αρρενογονικών γενών, θεομοποιημένης ανισότητας και ασυμμετρίας στις σχέσεις ανδρών-γυναικών. Με βάση τον κανόνα της ανδροπατροτοπικής εγκατάστασης, μετακινείται δια βίου στο σπίτι της οικογένειας του άνδρα της, μέσα στο οποίο έχανε σχεδόν και το βαπτιστικό της όνομα, αντλώντας πλέον την ταυτότητά της από το ανδρωνυμικό της. Με το όνομα Μάρκαϊνα ήταν γνωστή η Χρυσούλα, γυναίκα του Μάρκου Μπότσαρη. Ως Γιωργάκαινα Τζαβέλα, Λάμπρο Βεϊκαινα, Κώστα Μπέκαινα έχουν καταγραφεί, σε έγγραφο του 1827, οι χήρες των αντιστοιχών αγωνιστών».

⁸⁵ Ψιμούλη Β. (2005), *ό.π.*, σσ. 211-212: «Το κουβάλημα του νερού από τον Αχέροντα ή από το ρέμα του Ντάλα, εξαιτίας της απότομης και κοπιαστικής ανωφέρειας ήταν μια επίπονη εργασία, όσο κι αν ο Λαμπριδής ισχυρίζεται ότι οι Σουλιώτισσες την εκτελούσαν “αόκως και άδουσα”, βλ. επίσης σ. 208.

⁸⁶ Ψιμούλη Β. (2005), *ό.π.*, σ. 135: «Υπό την έννοια Σούλι υποδηλώνονται τέσσερις οικισμοί και ολόκληροι οι ορεινοί οικισμοί τους.» «Αφθονες είναι οι μαρτυρίες για τη σύμπραξη των γυναικών στις επιδρομές και την πολεμική δράση των Σουλιωτών είτε ως άμεσων πρωταγωνιστών στον ανταρτοπόλεμο και τις επιθέσεις είτε ως επικουρικών σωμάτων για τη μεταφορά τροφίμων και τραυματιών» (σ. 208).

Οι ανάγκες επιβίωσης της ομάδας, που χρειαζόταν πολεμιστές, καθιστούσε τη μητρότητα ιδιαίτερα σημαντική και έδινε στη γυναίκα κεντρικό ρόλο.⁸⁷ Ο ρόλος της αυτός, σε συνδυασμό με τη συνδρομή της στους αγώνες και την ενεργό συμμετοχή της στις πολεμικές επιχειρήσεις, συχνά έδινε στη Σουλιώτισσα μια ξεχωριστή δυναμική. Έτσι, σε περιπτώσεις απουσίας ή θανάτου του άρρενος αρχηγού του οίκου, ο οποίος άφηνε ανήλικα παιδιά, την αρχηγία μπορούσε να αναλάβει η πιο ηλικιωμένη γυναίκα που είχε δεσμούς αίματος με τον απουσιάζοντα αρχηγό, ενώ σε περίπτωση θανάτου του η σύζυγός του με τα ανήλικα παιδιά και την μητέρα του ή τη θεία του αναγνώριζαν ως αρχηγό το μεγαλύτερο αδελφό του θανόντα.⁸⁸

Οι θρυλικές πρωτοβουλίες των Σουλιωτισσών στις μάχες εναντίον του Αλή Πασά και οι ηρωικοί τους θάνατοι μνημονεύονται ως δείγματα σπάνιας δύναμης και τόλμης. Η Μόσχω, σύζυγος του Λάμπρου Τζαβέλα, που οδήγησε 300 γυναίκες, μεταξύ αυτών και την κόρη της Σόφω, σε ένοπλη επίθεση εναντίον τριών χιλιάδων Τουρκαλβανών, η Χαίδω που μετέφερε πολεμοφόδια κατά τον αγώνα των Σουλιωτών στο Κούγγι, όπου τραυματίστηκαν και σφάχτηκαν πολλές γυναίκες, η Μαρία, κόρη του Γιώργη Μπότσαρη, που χώρισε τον άντρα της και έγινε μοναχή (η αδελφή Μακαρία), όταν ο Γιώργης Μπότσαρης αυτομόλησε προς τον Αλή Πασά, η Δέσπω, σύζυγος του Γιώργη Μπότσαρη, που, αφού πολέμησε στη Ρηνιάσα με τις κόρες και τις νύφες της εναντίον των Τούρκων, ανατίναξε τον Πύργο μέσα από τον οποίο πολεμούσαν για να μην παραδοθούν, η Ελένη Κίτσου Μπότσαρη που μετά το Ζάλογγο αφέθηκε να παρασυρθεί στο ρέμα για να μην συλληφθεί από τους Τούρκους. Ακόμη, η Δέσπω Φώτου Τζαβέλα, για την οποία αναφέρεται ότι είχε το βαθμό του ταγματάρχη και μάλιστα ότι έλαβε μέρος στην εκστρατεία της Νεάπολης το 1805 κατά του Ναπολέοντα με το εκστρατευτικό σώμα των Ρώσων,⁸⁹ η Φωτεινή Κολοκοτρώνη, κόρη του

⁸⁷ Ψιμούλη Β. (2005), *ό.π.*, σ. 212: «Βέβαια αν η μητρότητα άμβλυσε τους καταναγκασμούς του ισχύοντος κοινωνικού συστήματος, η στειρότητα της Σουλιώτισσας πρέπει να αποτελούσε την πιο οδυνηρή έκβαση της ζωής της.» βλ. και σ. 212, υποσημείωση 388, αναφορά σε στείρα γυναίκα στα «Απομνημονεύματα» του γέροντα Σουλιώτη: «Για να ζήσουμε τη μαύρη ζωή μας τι άλλο μας έμενε, παρά να γίνουμε κλέφτες, ληστές»... «έτσι λοιπόν, έφυγαν οι δέκα άνδρες και μαζί τους επήγε, μια γυναίκα, στείρα για να τους κάνει το ψωμί».

⁸⁸ Ψιμούλη Β. (2005), *ό.π.*, σ. 197 και υποσημείωση 333: «Το 1822 και 1823, ο Μάρκος Μπότσαρης, ενταγμένος στις δυνάμεις της Ελληνικής επανάστασης, βρίσκεται στο Μεσολόγγι. Η οικογένειά του, την οποία ο Μάρκος είχε κατορθώσει, το 1822, να απελευθερώσει από την αιχμαλωσία της στα Ιωάννινα, είχε σταλεί από τον ίδιο στην Αγκώνα. Εκεί, η γυναίκα του Χρυσούλα και τα τρία ανήλικα παιδιά του ζούσαν μαζί με τη θεία του Μάρω (αδελφή Μακαρία), αδελφή του πατέρα του, Κίτσου Μπότσαρη. Και οι δύο διασωζόμενες επιστολές του Μάρκου προς την οικογένειά του στην Αγκώνα, απευθύνονται προς τη θεία του Μάρω, και όχι προς τη γυναίκα του, Χρυσούλα, προς την οποία αποφεύγει να απευθύνει ακόμη και προσωπικό χαιρετισμό. Καταρχάς ενημερώνει τη θεία του σχετικά με τα πολεμικά συμβάντα και τις τύχες συγκεκριμένων προσώπων του γένους τους, που πολεμούν μαζί του, και κατόπιν κανονίζει μαζί της τα περί διοίκησης του οίκου του και εκπαίδευσης των παιδιών του. Μετά το θάνατο του Μάρκου, η θεία Μάρω, πάλι, και όχι η γυναίκα του Χρυσούλα, είναι εκείνη, η οποία, ως άτυπη αρχηγός της οικογένειας του Μάρκου, απευθύνεται πλέον στον αδελφό του, Κώστα Μπότσαρη, στον οποίο και εναποθέτει το βάρος της ουσιαστικής αρχηγίας...».

⁸⁹ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 72: «Ο Villemain γράφει ότι κατετάγη στο στράτευμα η γυναίκα του Φώτου Δέσπω με το βαθμό Major δηλ. ταγματάρχου... Ο τίτλος του ταγματάρχου για την Σουλιώτισσα

Φώτη Τζαβέλα και σύζυγος του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, η οποία διακρινόταν για την κρίση της και αναφέρεται ότι διετέλεσε και σύμβουλος της βασίλισσας,⁹⁰ η Χρυσούλα, η Βασιλική και η Αικατερίνη Μάρκου Μπότοαρη, η Αγγελική Κώστη Γεωργίτσα Σαφάκα, αλλά και πολλές ανώνυμες Σουλιώτισσες που έπεσαν ομαδικά στο Σέλτσο, όπου άλλες κατακρεμνίστηκαν και άλλες πνίγηκαν στον Αχελώο και επίσης οι Σουλιώτισσες που έπεσαν στο Ζάλογγο, είναι κάποιες μόνο από τις γυναίκες του Σουλίου που έβαλαν τη σφραγίδα τους στις μάχες κατά των Τούρκων και διακρίθηκαν για την αυτοθυσία τους.

Όμως, η δράση των γυναικών στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα εξαπλώνεται σε ολόκληρη την επαναστατημένη επικράτεια. Κατά μία άποψη, ακόμη και ο πνιγμός της κυρά Φροσύνης, μαζί με 16 άλλες γυναίκες των Ιωαννίνων δεν οφείλεται σε λόγους ερωτικής αντεκδίκησης, αλλά σε πολιτικούς λόγους.⁹¹ Στις διαδικασίες για την οχύρωση της πόλης του Μεσολογγίου και τις πολεμικές προετοιμασίες σε όλη τη διάρκεια του 1823 οι Μεσολογγίτισσες συμμετείχαν ενεργά με όλους τους τρόπους,⁹² ενώ, σύμφωνα με όσα αναφέρουν οι Αύγουστος Φαμπρ και Σάμουελ Χάου, κατά την ηρωική έξοδο πολλές γυναίκες ντύθηκαν με αντρική περιβολή, προτιμώντας, αν δεν κατόρθωναν να διαφύγουν, να φονευθούν από τους Τούρκους ως άνδρες πολεμιστές.⁹³ Οι γυναίκες κατά την έξοδο πολέμησαν επάξια με τους άνδρες, πολλές έπεσαν στη μάχη, άλλες αιχμαλωτίστηκαν και κάποιες σώθηκαν.⁹⁴ Ανάλογη ήταν η συνδρομή τους και κατά την πολιορκία της Ακρόπολης.⁹⁵ Στη μάχη αυτή έλαβαν μέρος, μεταξύ των

καπετάνισσα δεν ήταν τυπικός, τιμητικός, αλλά ουσιαστικός. Πήρε μέρος με το εκστρατευτικό σώμα των Ρώσων στην εκστρατεία της Νεάπολης το 1805 κατά του Ναπολέοντα».

⁹⁰ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 81 και σ. 83: «Ο Ειρ. Ασόπιος στο “Αττικόν Ημερολόγιον “ γράφει: «η Κυρία Φωτεινή ήτο λεφτοφυής Σουλιώτις, έχουσα βλέμμα αγνόν και σπινθηρίζον στοργή, ευφύιαν και αγαθότητα. Αξιοζήλως εξεπλήρωσε τα υψηλά καθήκοντα συμβούλου της βασιλίσσης, παρ’ η αι εμβριθείς γνώμαι και κρίσεις, η παραδειγματική ειλικρίνεια και αφοσίωσις μεγάλως ετιμήθησαν».

⁹¹ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 109: «Ο Γάλλος στρατηγός Γκυγιόμ ντε Βωντονκούρ (Guillaume de Vaubancourt) που βρισκόταν το 1807 στα Γιάννενα με πολιτική αποστολή, χαρακτηρίζει πολιτική πράξη τον πνιγμό της Ευφροσύνης και των άλλων γυναικών. Ο Αλής είχε διαπιστώσει ότι οι Έλληνες επηρέαζαν το γιο του Μουχτάρ, διαμέσου της Φροσύνης σε επικίνδυνο βαθμό για τα συμφέροντα της εξουσίας του».

⁹² Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 126: «Κουκουλωμένες με τη μαντήλα στο κεφάλι, πηγαίνουν πίσω απ’ τις ντάπες και μαζεύουν τα βόλια του εχθρού και τα δίνουν στην επιτροπή να τα ζαναχύσει. Κουβαλάνε ξύλα και χόμα και παίρνουν την τσάπα και το φτυάρι στο χέρι. Παρηγοράνε τους λαβωμένους, μοιρολογάνε τους σκοτωμένους και κάνουν ό,τι μπορούν για τους αγωνιστές μέσα στη μαύρη φτώχεια που τους δέρνει», γράφει ο Δημ. Φωτιάδης στο Μεσολόγγι του (σ. 26).

⁹³ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 138, (Κατά τον Α. Φάμπρ): «Οι Ελληνίδες οι οποίες συναισθάνονταν ικανές δυνάμεις, όπως αδιαφορήσουν για τους μόχθους και τους κινδύνους της εξόδου, ντύθηκαν αντρικά, ώστε αν δεν μπορούσαν να διαφύγουν τον εχθρό, να φονευθούν τουλάχιστον απ’ αυτόν εκλαμβανόμενες ως άντρες πολεμιστές» και σ. 139 (Κατά τον Σ. Χάου): «Πλείσται εκ των γυναικών συναθροισθείσαι εις το υποδειχθέν μέρος με ανδρική περιβολήν και ένοπλοι, απεφάσισαν να αποθανώσι εάν ήτο αδύνατον να σωθώσιν».

⁹⁴ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 142: «Ο Αντ. Αντωνιάδης στη «Μεσολογγιάδα» του αναφέρει μια εικοσαετή Μαρία που φορούσε στολή οπλίτου με φέσι και με σταυρό στο στήθος της που ήταν στην έξοδο. Αναφέρει τη Βάσω τη Γαλαξειδιώτισσα και την Τασούλα που πολέμησαν κατά τη νύχτα της εξόδου. Και τη θυγατέρα του Ζέρβα που αιχμαλωτίστηκε», βλ. επίσης σσ. 140-141.

⁹⁵ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 157 (Κατά τον Δ. Σουρμελή): «Οι Αθηναίοι επιχειρήσαν τον αποκλεισμό μετά σπουδής και ζήλου. Πράγμα μεγάλης θέας άξιον, να βλέπης τους πολίτας μικρούς και μεγάλους και αυτάς τας γυναίκας να ενασχολούνται σπουδαίως εις εργασίας πολεμικάς...».

άλλων γυναικών, η Ασημίνα Γκούρα, η οποία ήταν μνημένη στη Φιλική Εταιρεία και η οποία, λόγω του σθένους που επέδειξε στη μάχη της πολιορκίας της Ακρόπολης, αναγνωρίστηκε από τους άνδρες ως καπετάνισσα, η Μαμούραϊνα, σύζυγος του Ιωάννη Μαμούρη, η Ελένη Αναγνωστοπούλου και η μητέρα των αγωνιστών Λέκκα.⁹⁶ Επίσης, ο Νικόλαος Καρώρης στο *Ημερολόγιο της Πολιορκίας των Αθηνών* αναφέρει την περίπτωση μιας γυναίκας από τα Κιούρκα, η οποία διέφυγε από το στρατόπεδο των Τούρκων, όπου κρατούνταν ως αιχμάλωτη, και πληροφόρησε τους Έλληνες για τις τούρκικες δυνάμεις.⁹⁷

Χρήση όπλων στις μάχες έκαναν και οι γυναίκες των Κολοκοτρωναίων, καθοδηγούμενες από την καπετάνισσα, τη μητέρα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Ζαμπέτα Κολοκοτρώνη, η οποία στον Μοριά «μοιράστηκε τις περιπέτειες των Κολοκοτρωναίων με θάρρος και παλληκαριά».⁹⁸ Όμως, η «ανδροκρατική αντίληψη» του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη «δεν τον άφησε να δει ως ηρώιδα» τη γυναίκα του Αικατερίνη, αφού απέφυγε να εξάρει τη δράση της στο μνημόσυνο και την ανακομιδή των λειψάνων της.⁹⁹ Αν και σε γενικές γραμμές η συμβολή των γυναικών στις πολεμικές επιχειρήσεις του αγώνα είχε την αποδοχή και την ηθική επιβράβευση των οπλαρχηγών, δεν έλειψαν και περιστατικά απαξίωσης της γυναικειάς συμμετοχής, όπως στην περίπτωση των οπλαρχηγών Π. Μαυρομιχάλη, Π. Γιατράκου και Ν. Σταματελόπουλου, οι οποίοι αρνήθηκαν να δεχτούν στο στράτευμα την Άννα Τριτζοπούλου-Λαούπη που παρουσιάστηκε με 23 εθελοντές για να πολεμήσουν.¹⁰⁰

Οι γυναίκες πολέμησαν και διακρίθηκαν σε όλες τις μεγάλες μάχες: στο Βαλτέτσι, στο Αγιονόριο Κορινθίας, στη μάχη των Τρικόρφων, στο Δηρό εναντίον του Ιμπραήμ, πολεμώντας με «όπλα, με ξύλα, με δρεπάνια και με πέτρες»,¹⁰¹ στη μάχη στο Πολυάραβο, ενώ 120 γυναίκες και παιδιά έπεσαν στη λίμνη της Αγουλινίστας «αυθόρμητα και πνίγηκαν για να αποφύγουν την ατίμωση», στην πολιορκία των Χανίων, το 1645, του Ηρακλείου (1646-1669).¹⁰² Και ενώ αμέτρητες γυναίκες διακρίθηκαν και θυσιάστηκαν στα πεδία των μαχών, η Αγγελίνα Νικήταινα, σύζυγος του Νικηταρά και αδελφή του Θεόδωρου Ζαχαρόπουλου, πρόσωπο με πολιτική γνώμη και κρίση,

⁹⁶ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σσ. 163-165 και 167.

⁹⁷ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σσ. 165-166.

⁹⁸ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 184 και σ. 187: «Για τις γυναίκες των Κολοκοτρωναίων μας μιλάει και ο Φαλέζ (φιλολογικό ψευδώνυμο του Θεόδωρου Γεν. Κολοκοτρώνη, εγγονού του γέρου του Μωριά), «Όχι μόνον οι άνδρες, λέει, αλλά και αυτές οι γυναίκες των 36 Κολοκοτρωναίων κλεπτών εποιούντο χρήση των όπλων αμυνόμενοι υπό την αργηχίαν της μητρός του Θεόδωρου κατά την εισβολήν του Ιμπραήμ εις τα χωριά τους Αρκουδόρεμα και Λιμποβίση».

⁹⁹ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 187.

¹⁰⁰ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 257.

¹⁰¹ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 208 και σ. 209: «Ο Δικ. Βαγιακάκος στο βιβλίο του «Μανιάτικα» αναφέρει πολλά ονόματα γυναικών της Μάνης που πήραν μέρος σε μάχες εναντίον του Ιμπραήμ: Η Γερακίνα, γυναίκα του Γεωργούλια Γερακάκου... η Πολυξένη Καβάκου... Ελένη Γιατράκου, η Ιωάννα Γιατράκου, η Ελένη Λαμπροπούλου, η Ροζάκαινα, η Ραλλού Πιέρου Μαυρομιχάλη και η Πανώρια Βοζίκη».

¹⁰² Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 221, 355 και σ. 356.

κλήθηκε να διαμεσολαβήσει, όταν «ξέσπασε ο πρώτος εμφύλιος» ανάμεσα στην παράταξη του Κολοκοτρώνη και την κυβέρνηση Κουντουριώτη.¹⁰³

Οι γυναίκες πολέμησαν, αιχμαλωτίστηκαν, βασανίστηκαν και θυσιάστηκαν στον αγώνα για την απελευθέρωση και στη νησιώτικη Ελλάδα, στις σφαγές της Χίου, στην καταστροφή της Κάσου, των Φαρών, στη λεηλασία της Εύβοιας, συχνά προάγοντας την ανδρεία πάνω από το συναίσθημα, ακόμη και αν αυτό αφορούσε στη μητρότητα ή τη συζυγική αφοσίωση, όπως η Δέσποινα Κανάρη, σύζυγος του ναυάρχου Κανάρη και η Αγγελική Τοάκαλη, «που χώρισε τον άντρα της, Ν. Παπαδημητράκη, γιατί στην εκστρατεία της Χίου, φοβήθηκε και το 'σκασε από το πυρπολικό του Κανάρη».¹⁰⁴ Ανάμεσα στις γυναίκες που πολέμησαν ηρωικά είναι και οι καπετάνισσες του στόλου, όπως είναι η Δόμνα Βιοβίζη, η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα και η Μαντώ Μαυρογένους. Όπως έγραψε ο Ιωάν. Φιλήμων, η Δόμνα Βιοβίζη ανέλαβε τη διοίκηση του πλοίου, που διοικούσε ο πλοίαρχος σύζυγός της, «...ως άλλος ανήρ, επί πολύ χρόνον, ίνα μη στερηθή η πολιορκία της από θαλάσσης βοήθειας», ενώ ο Οδ. Ανδρούτσος «πιστοποιούσε με έγγραφό του ότι η Δόμνα Βιοβίζη τον Μάη του 1822 έσωσε αυτόν και τους άντρες του προμηθεύοντας τρόφιμα και πολεμοφόδια, που χωρίς αυτά ο στρατός του θα είχε διαλυθεί.»¹⁰⁵ Η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα, χήρα με έξι παιδιά από τους δύο γάμους της, δε συντήρησε απλώς αλλά αύξησε τη μεγάλη περιουσία που της άφησε ο δεύτερος σύζυγός της, Δημήτρης Μπούμπουλης, έπεισε τη βασιλομήτορα Βελιδέ να μην της δημεύσουν οι Τούρκοι την περιουσία, μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και συμμετείχε δυναμικά με οχτώ πλοία στην πολιορκία του Ναυπλίου, διοικώντας η ίδια το πλοίο «Αγαμέμνων», το οποίο όπλισε με δεκαοκτώ κανόνια.¹⁰⁶ Αφού λύθηκε η πολιορκία του Ναυπλίου, αποβιβάστηκε στους Μύλους και από κει έφτασε έφιππη στο Άργος, συνοδευόμενη από το γιο της και τον Γκίκα Μπότσαρη, μεταφέροντας χρήματα και πολεμοφόδια και ενθαρρύνοντας τους πολεμιστές. Πολέμησε στην Τριπολιτοά δίπλα στον Κολοκοτρώνη, ενώ τον Μάιο του 1821 πολιορκήσε με το πλοίο της «Αγαμέμνων» το απόρθητο φρούριο της Μονεμβασιάς, αναγκάζοντας τους

¹⁰³ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σσ. 221-226: Η ίδια σε επιστολή της προς τον Γ. Κουντουριώτη, με το μέρος του οποίου ήταν ο αδελφός της, ενώ ο άνδρας της ήταν με το μέρος του Κολοκοτρώνη, γράφει: «Είναι δύσκολον να σας παραστήσω την λύπην της ψυχής όπου εδοκιμάσαμεν όλοι οι ευαίσθητοι πατριώται όταν οφθαλμοφανώς είδομεν αναμμένον τον εμφύλιον πόλεμον εις τους κόλπους της πατρίδος μας και χριστιανούς Έλληνας να σκοτώνουν ασπλάγχχνως τους αδελφούς των χριστιανούς».

¹⁰⁴ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σσ. 251-252, σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Ν.Α. Μαραθώνιος για τη σύζυγο του Κανάρη, Δέσποινα: «...Καθ' όλα δε αξία του μετριόφρονος τούτου ήρωος είναι και η ηρωική αυτού σύζυγος. Όταν ο Άγγλος πλοίαρχος επήγε εις την κατοικία του ήρωος, την ηύρε ενασχολουμένην με τους γείτονας εις την κατασκευήν φυσιογγίων. "Γενναίον άνδρα έχεις", της ειπε ο Άγγλος πλοίαρχος. Κι εκείνη απάντησε λακωνικά: "Αν δεν ήταν γενναίος δεν θα τον παντρευόμουν"» βλ. και σ. 254.

¹⁰⁵ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σσ. 259-260.

¹⁰⁶ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 271, Σύμφωνα με τον Ιωάν. Φιλήμονα: «Η Λασκαρίνα αναπληρούσα τον σύζυγόν της ως χηρέυσα, μόνη εδιοικεί ήδη το πολεμικόν μετασχηματισθέν πλοίον αυτής, και πρώτη ενέπνευσε τοις πάσι και σέβας προς αυτήν και φιλοτιμίαν προς τον πόλεμον. Ενώπιον αυτής ο άνανδρος ανήρ ησχύνετο και ο ανδρείος υπεχώρει...»

πολιορκημένους Τούρκους να παραδοθούν.¹⁰⁷ Η Μαντώ Μαυρογένους, κόρη του ηγεμόνα της Βλαχίας Νικόλαου Μαυρογένους, έξυπνη, μορφωμένη και γλωσσομαθής, αφού εκτός από τη μητρική της γλώσσα μιλούσε ακόμη τουρκικά, γαλλικά και ιταλικά, όταν κηρύχθηκε η επανάσταση εγκαταστάθηκε στη Μύκονο και έλαβε μέρος στο πατριωτικό συμβούλιο. Ναύλωσε για τις ανάγκες του αγώνα δύο πλοία, τα οποία έστειλε μαζί με άλλα μυκονιάτικα στην Εύβοια. Τον Οκτώβριο του 1822, ως επικεφαλής σώματος Μυκονιατών, απέκρουσαν διακόσιους Αλγερινούς που αποβιβάστηκαν στο νησί. Το 1823 συμμετείχε με ένα μικρό στόλο στην εκστρατεία της Καρύστου και για τη συμμετοχή της αυτή της απονεμήθηκε «μοναδικό προς γυναίκα κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, το αξίωμα του επιτίμου αντιστρατήγου, που το 1829 επικυρώθηκε επίσημα από τον Καποδίστρια και της παραχωρήθηκε κεντρικό σπίτι στο Ναύπλιο για εγκατάστασή της», ενώ στη Μύκονο στέφθηκε με δάφνινο στεφάνι, όπως αρμόζει «εις τους πολεμιστάς οι οποίοι ήθελον διακριθεί επί ανδραγαθία επί του πεδίου της μάχης...».¹⁰⁸ Στην Ύδρα γνώρισε τον Κανάρη, ενώ μαζί με τους Γκούρα, Οδ. Ανδρούτσο και Διαμαντή έλαβε μέρος στην εκστρατεία της Φωκίδας. Προσπαθώντας ακόμη να εκμεταλλευτεί το ρεύμα του φιλελληνισμού που εκδηλώθηκε στην Ευρώπη και στην Αμερική έγραψε στις Γαλλίδες και στις Αγγλίδες, προκειμένου να τις ευαισθητοποιήσει υπέρ της ελληνικής υπόθεσης.¹⁰⁹ Σύμφωνα με όσα αναφέρονται σε έργο του Ιωαν. Ζαμπέλιου, έγραψε και στον Καποδίστρια, προκειμένου να τον προειδοποιήσει για το δόλο των Μαυρομιχάληδων.¹¹⁰ Η Μαντώ

¹⁰⁷ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 274: Ο Κολοκοτρώνης, ο οποίος εξήρε τη γενναιότητά της, σε έγγραφο του προς τη Μπουμπουλίνα και τους άλλους αρχηγούς, για να ανακοινώσει τη νίκη του Βαλτετσίου, ζητώντας, παράλληλα, ενίσχυση με πολεμοφόδια, έγραφε: «Τους ευγενεστάτους Καπ. Γεωργάκη, Νικ. Λάμπρου καπ. Δημητράκαινα Μπούμπουλη...».

¹⁰⁸ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 290, 291 και 305.

¹⁰⁹ Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 294. Έγραφε, μεταξύ άλλων, προς τις Γαλλίδες: «Εσείς βλέπετε τους άντρες σαν θαυμαστές των θελητήρων σας, ενώ εγώ τους βλέπω σαν στηρίγματα χώρας μου. Τους δένετε στο άρμα σας για να τους θαμπώσετε με τη λάμψη(!) ενώ εγώ τους δένω στο άρμα μου για να τους κάνω να πετάξουν προς τη δόξα. Οι θαυμαστές μου γίνονται άντρες, ενώ οι δικοί σας μένουν σκλάβοι....Οι περισσότεροι από τους δημόσιους άνδρες σας συνωμοτούν για το ατομικό τους όφελος εναντίον του κράτους. Ποτέ μια γυναικεία θελκτική φωνή δεν ακούγεται να τους λέει να είναι καλοί πολίτες, και παραμένουν κακοί υπουργοί ή φιλοχρήματοι και σερνάμενοι πολιτικάντηδες (!)...Οι Έλληνες, γεννημένοι για την ελευθερία, μόνο στους ίδιους τους εαυτούς τους μπορούν να την οφείλουν. Έτσι δεν εκλιπαρώ διόλου την συνδρομή σας εις το να κάνετε τους συμπατριώτες σας να μας στείλουν βοήθεια, αλλά μόνον εις το να τους αποτρέψετε να βοηθήσουν τους εχθρούς μας. Η Ιερά Συμμαχία έταξε ως σκοπό της τη διατήρηση των επικρατειών των νομίμων χριστιανών βασιλέων. Ο Σουλτάνος είναι ένας άπιστος ηγεμόν και δεν υπήρξε ποτέ νόμιμος ηγεμόν. Η Οθωμανική Πύλη δεν άσκησε ποτέ απάνω μας μέχρι τώρα παρά το δικαίωμα του ξιφους. Κατείχε την Ελλάδα κατακτητικό δικαίωματι. Με την κατάκτηση πρέπει να της την αποσπάσουμε» βλ. και σελ. 298 προς τις Αγγλίδες: «... δεν μας αρκεί ευγενικές κυρίες μόνο ο ενθουσιασμός. Οι αιώνες της τυραννίας μάς έχουν εξαντλήσει οικονομικώς. Ο ηρωισμός δεν ωφελεί όταν στερείται τ' απαραίτητα οργανικά μέσα για να εκδηλωθή, χρήμα, όπλα, πυρομαχικά, τροφή, ενδύματα. Κι αν τολμώ να επικαλεσθώ τη συμπάθειά σας, σκοπός μου είναι η εξασφάλις ενός ασύλου για τα κατατρεγμένα γυναικόπαιδα στην Εύβοια την οποία με τη μεσολάβησή σας θα ευρίσκαμε τρόπο να επανακτήσουμε και να την αφιερώσουμε στη μνήμη των γυναικών της Αγγλίας...».

¹¹⁰ Μπλανκάρ Θ. (2006) *Ο Οίκος των Μαυρογέννη*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, σ. 417: «Έξοχε κυβερνήτα· τη στιγμήν ταύτην, φθάνω να μάθω, ότ' οι Μαυρομιχάλοι προμελετώσι τον φόνο σου. Προς τούτο, ητοιμάσαν κρυφίως όπλα και ξίφη, και ευκαιρίαν, αρμόδιον ζητούσι. Βέβαιον είναι, και προς θεού φυλάξου. Ευπειθήs πάντα· Μανδώ η Μαυρογένουs».

Μαυρογένους προσέφερε ό,τι είχε στην κατοχή της στον αγώνα του έθνους για την απελευθέρωση, γεγονός που την έφερε σε ρήξη με την οικογένειά της, και στο τέλος δεν της απόμεινε τίποτε από την περιουσία της.¹¹¹ Εικάζεται ακόμη ότι η Μαντώ Μαυρογένους, όπως η Μπουμπουλίνα και πολλές άλλες γυναίκες, είχαν μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία.

9. Η διεκδίκηση των πολιτικών δικαιωμάτων των Ελληνίδων

Φαίνεται πως η ουσιαστική και δυναμική συμβολή των γυναικών στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα ξεχάστηκε γρήγορα. Έτσι, οι εκπαιδευτικές και εργασιακές νομοθετικές ρυθμίσεις του νέου ελληνικού κράτους απέκλειαν τις γυναίκες από τις δυνατότητες που δίνονταν στους άνδρες,¹¹² αφού η κυρίαρχη αντίληψη ήθελε τη γυναικεία εκπαίδευση συνδεδεμένη με τα «οικιακά».¹¹³ Συνεπώς, η πορεία προς τη χειραφέτηση των γυναικών περιελάμβανε τη διεκδίκηση εκπαίδευσης αντίστοιχης με αυτήν των αγοριών, τη συμμετοχή τους στον επαγγελματικό τομέα και φυσικά την αναγνώριση των πολιτικών τους δικαιωμάτων.

Η *Εφημερίς των Κυριών*, το περιοδικό που εκδόθηκε από την Καλλιρρόη Παρρέν, για πρώτη φορά στις 8 Μαρτίου 1887, σηματοδότησε τον κύκλο αγώνων που άρχιζε για την ισότητα των φύλων.

Η ελληνική κοινωνία της εποχής αντιδρούσε στην πολιτική κοινωνικοποίηση και σε οποιοδήποτε αίτημα ή διεκδίκηση που παρέπεμπε στην ενεργό συμμετοχή των γυναικών στα πολιτικά πράγματα. Οι αρνητικές αντιδράσεις ακόμη και απέναντι στους όρους «χειραφέτηση» και «φεμινισμός» είναι ενδεικτικές του αρνητικού κλίματος για την προοπτική αναγνώρισης των πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες.

Το 1898 η λέξη «φεμινιστής» χρησιμοποιείται από την Καλλιρρόη Παρρέν και την ίδια χρονιά ο Ροϊδης επιχειρεί να την αποδώσει στην ελληνική με έναν νεολογισμό που προδίδει σαρκαστική διάθεση και

¹¹¹ Τα υπάρχοντα, τα τιμαλφή, τα χρήματα ή τα δώρα του γάμου τους έδωσαν για τους σκοπούς του αγώνα και πολλές άλλες γυναίκες, όπως, για παράδειγμα, μία αρχοντοπούλα της Καρπάθου που προσέφερε τα δώρα, χρυσά φλουριά και λίρες του γάμου της, καθώς, επίσης, η μητέρα και οι αδελφές των Υψηλάντηδων, ενώ η Στόνα, σύζυγος Γεωργάκη Ολυμπίου δάνεισε στη Φιλική Εταιρεία 5.500 χρυσά φλουριά, τα οποία δεν της δόθηκαν ποτέ. Στην Κρήτη η Ηράκλεια Καρατζά, ως αδελφή Μαρία, χρηματοδότησε τον εξοπλισμό ενός επαναστατικού σώματος Κρητικών, το οποίο συντήρησε με τα χρήματά της για δύο χρόνια (Ξηραδάκη Κ. (1995), *ό.π.*, σ. 243, 334, 336 και σ. 360).

¹¹² «Ενώ δηλαδή η δημοτική, μέση και ανώτατη εκπαίδευση των αγοριών ρυθμίζεται νομοθετικά την ίδια εποχή (1834,1836,1837) στις μαθήτριες παραχωρούνται ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες στο επίπεδο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχεδόν έναν αιώνα, αργότερα, με τη μεταρρύθμιση του Ελ. Βενιζέλου στα 1929», ενώ « Το 1917 για πρώτη φορά ιδρύονται δημόσια γυμνάσια και ελληνικά σχολεία θηλέων». Χαρακτηριστική για τη δυνατότητα απασχόλησης των γυναικών είναι η απόρριψη της πρότασης του Βουλευτή Ηλία Ποταμιάνου στη Βουλή για τη χρησιμοποίηση των γυναικών στα ταχυδρομεία και τυπογραφεία. (Δοντά Α. (2002), *Φωτογραφικό Λεύκωμα της ΕΡΤ*, Αθήνα, σσ. 13-14).

¹¹³ «Η Εκπαίδευσις αὐτή, ἀν καὶ διαφέρει εἰς τὸ εἶδος καὶ εἰς τοὺς βαθμοὺς τοῦ φωτισμοῦ μεταξὺ υἱῶν καὶ θυγατέρων, ἀπαιτεῖται ὁμως ἀπὸ αὐτὸν τὸν σκοπὸν τῆς οἰκιακῆς εὐτυχίας καὶ υπολήψεως...», Αυτοσχέδιος Ομιλία του Κυρίου Ν. Βάμβα, γενομένη ἐν τῇ Ἐρμουπόλει τῇ ζ' Μαρτίου 1834 εἰς τὴν ἐναρξιν τοῦ Σχολείου τῶν Εὐγενῶν Κορασίων... στο Φουρναράκη Ε. (1987), *Παίδευση καὶ Ἀγωγή τῶν Κοριτσιῶν*, Ἑλληνικοὶ Προβληματισμοὶ (1830-1910), Γενικὴ Γραμματεία τῆς Νέας Γενιάς, Αθήνα, σ. 78.

κυνισμό.¹¹⁴ Ο όρος χρησιμοποιείται πιο συχνά τον 20^ο αιώνα, κυρίως για τους άνδρες πολιτικούς που υποστηρίζουν την αναγνώριση πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες, ενώ από το 1908 στην *Εφημερίδα των Κυριών* αναφέρεται και στα δύο φύλα.¹¹⁵ Για να αποφορτιστεί η λέξη από την αναφορά στα πολιτικά δικαιώματα, που ήταν ο κύριος λόγος των αντιδράσεων, έπρεπε να δίνονται οι αναγκαίες διευκρινίσεις.¹¹⁶ Το ίδιο και για τη λέξη «χειραφέτηση», που υπήρχε πριν την εισαγωγή της λέξης «φεμινισμός» (τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα).¹¹⁷ Όμως, ακόμη και η διάκριση σε «πνευματική» και «ηθική» χειραφέτηση δεν αρκούσε για να αποσυνδεθεί η χειραφέτηση από τα πολιτικά δικαιώματα. Η υπόθεση και μόνο αποστασιοποίησης των γυναικών από τα μητρικά τους καθήκοντα, ενοχοποιούσε τη λέξη και τη μετέτρεπε σε απειλή.¹¹⁸

Αρχικά, λοιπόν, η *Εφημερίς των Κυριών* και η εκδότριά της Καλλιρρόη Παρρέν, επεδείκνυαν αυτοσυγκράτηση στις διατυπώσεις τους για τη θέση και το ρόλο των γυναικών. Η Ελληνίδα δεν είχε ακόμη συνειδητοποιήσει την αναγκαιότητα να διεκδικήσει πολιτικά δικαιώματα με μαχητικό τρόπο.¹¹⁹

Οι προτάσεις που αφορούσαν στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική σε μια πρώτη φάση είχαν ως γνώμονα την κοινωνική αποστολή των γυναικών, που καθοριζόταν από τη θέση της ως μητέρας και νοικοκυράς. Έτσι, το πρώτο βήμα ήταν η απόκτηση του δικαιώματος της δημοτικής ψήφου, που, άλλωστε, δε θα όξυνε τόσο τα πνεύματα όσο η διεκδίκηση καθολικού δικαιώματος ψήφου.¹²⁰

Τα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα άλλαξαν μετά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα. Η απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες σε πολλές χώρες στο τέλος του πολέμου επηρέασε και τη δράση των οργανώσεων στην Ελλάδα. Το 1910 ιδρύθηκε, πάλι με τη συμβολή της Καλλιρρόης Παρρέν, το

¹¹⁴ Ψαρρά Α. (1999), *Μητέρα ή πολίτις; Ελληνικές εκδοχές της γυναικείας χειραφέτησης (1870-1920)*, στο: Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών Διοτίμα, *Το φύλο των δικαιωμάτων*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, σ. 91: «Την ίδια ακριβώς χρονιά ο Ε. Ροΐδης δοκιμάζει χωρίς επιτυχία τον ελληνικό όρο θηλύφρονες, συνοδεύοντας την πρότασή του με μια εύγλωττη διευκρίνιση: «Αγνοούμε πως άλλως δύναται να μεταφρασθή το νεοχάρακτον γαλλικόν επίθετον Feministe, το οποίον απεδόθη εσχάτως εις τους ευαριθμούς προς το παρόν άνδρας, τους συνταχθέντας μετά γυναικών, αίτινες ορέγονται χειραφετήσεως, ισότητος, πολιτικών δικαιωμάτων, ασκήσεως ανδρικών επαγγελματών, ανόδου εις πάντα τα αξιώματα, τινές δε και απολύτου εις τον έρωτα ελευθερίας».

¹¹⁵ Ψαρρά Α. (1999), *ό.π.*, σ. 91.

¹¹⁶ Ψαρρά Α. (1999), *ό.π.*, σ. 92: «Φεμινισμός δεν σημαίνει, όπως πολλοί νομίζουν, πολιτικήν χειραφέτησιν της γυναικός. Φεμινισμός θα πει ανθρωπισμός, εθνισμός, πατριωτισμός», καθυσύχαζε η Καλλιρρόη Παρρέν τους αναγνώστες της το 1910».

¹¹⁷ Ψαρρά Α. (1999), *ό.π.*, σσ. 94-95: «Υψώσαμεν τη σημαία της πνευματικής και ηθικής χειραφετήσεως της Ελληνίδος γυναικός ...» και «Και πότε ζητήσαμε πολιτική χειραφέτηση, θα αναρωτηθεί η Παρρέν, αποστομώνοντας τους κατηγορούς της με τον ατέλειωτο κατάλογο των - φιλανθρωπικών και εθνοφελών- δραστηριοτήτων της».

¹¹⁸ Ψαρρά Α. (1999), *ό.π.*, σ. 97: «Η χειραφέτησις δεν θα είναι η καταστροφή της γυναικός αλλά ολοκλήρου του γένους», σημείωνε το 1894 η Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου».

¹¹⁹ Ψαρρά Α. (1999), *ό.π.*, σ. 96: «Μόνο μετά έναν αιώνα, έλεγεν, οι γυναίκες θα είναι εις κατάστασιν να λάβουν ευεργετικώτερα μέρος εις την πολιτικήν».

¹²⁰ Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου. Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, σ. 19: «ο δήμος είναι ως εις μέγας οίκος εκάστης πόλεως και κώμης», ενώ «εις καλός δήμαρχος έχει καθήκοντα μιας καλής, συνετής, και πεφωτισμένης οικοδοσοποίησης».

Λύκειο των Ελληνίδων. Η πρώτη πρόταση για διεκδίκηση ίσων πολιτικών δικαιωμάτων με τους άνδρες διατυπώθηκε στο Α' Εθνικόν Γυναικείον Συνέδριον, που πραγματοποιήθηκε από το Λύκειο Ελληνίδων το Μάρτιο-Απρίλιο του 1921.

Το 1918 ιδρύθηκε το Εθνικόν Συμβούλιον των Ελληνίδων Γυναικών, μετά από πρόσκληση του Διεθνούς Συμβουλίου των Ελληνίδων Γυναικών, που μετεξελίχθηκε σε ομοσπονδία των γυναικείων σωματείων της χώρας, ανασυγκροτήθηκε το 1919 και το 1921 άρχισε να εκδίδει το περιοδικό *Ελληνίς*.

Τον Οκτώβριο του 1919 ιδρύθηκε ο Σοσιαλιστικός Όμιλος Γυναικών με πρωτοβουλία της Αθηνάς Γαϊτάνου-Γιαννιού, που ήταν μέλος του Εθνικού Συμβουλίου. Δραστηριοποιήθηκε, όμως, πιο ουσιαστικά μετά το 1925 και στο Α' Ενωτικό Πανελλαδικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο το 1928 διαμόρφωσε το πρόγραμμά του.

Στις 11 Ιανουαρίου 1920 συστάθηκε ο Σύνδεσμος υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας, με κεντρικό στόχο την ισοπολιτεία ανδρών-γυναικών, δηλαδή την πολιτική, κοινωνική και οικονομική ισότητα των γυναικών, με παραρτήματα και σημαντικό έργο σε όλη την Ελλάδα. Ο Σύνδεσμος διατύπωνε προτάσεις στα όργανα της πολιτείας, έκανε διαβήματα, οργάνωνε εκδηλώσεις και συνέδρια. Ίδρυσε την Ανωτέρα Γυναικεία Σχολή, το ορφανοτροφείο Εθνική Στέγη και την Εσπερινή Εμπορική Σχολή Γυναικών Υπαλλήλων. Στο πρώτο πρόγραμμα αναφέρεται ότι: πέρα από τις αστικές και κοινωνικές διεκδικήσεις «υπό πολιτικήν και οικονομικήν άποψιν» αυτό που διεκδικείται είναι το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στην τοπική αυτοδιοίκηση, στην Εθνική Αντιπροσωπεία, το δικαίωμα διορισμού των γυναικών σε όλες τις δημόσιες θέσεις, καθώς και η εξίσωση μισθών γυναικών-ανδρών.¹²¹

Το 1923 πραγματοποιείται στο Βουκουρέστι το Συνέδριο της Μικρής Φεμινιστικής Αντάντ. Στο πλαίσιο του Συνεδρίου το Εθνικό Συμβούλιο και ο Σύνδεσμος διαφώνησαν στα δύο κύρια για τις φεμινίστριες της εποχής θέματα: την προστασία της εργασίας των γυναικών και την ψήφο. Τα Εθνικό Συμβούλιο ήταν υπέρ της σταδιακής παραχώρησης των πολιτικών δικαιωμάτων, οι ριζοσπάστριες του Συνδέσμου υποστήριζαν την άμεση πολιτική χειραφέτηση, ενώ ο Σοσιαλιστικός Όμιλος Γυναικών αρχικά θεωρούσε την ψήφο πρόωρη, έπειτα όμως θα τη διεκδικήσει χωρίς ηλικιακούς και μορφωτικούς περιορισμούς και θα κατηγορήσει το Σύνδεσμο ότι συνηγόρησε στην παραχώρηση του δικαιώματος μόνο στις αστές (αρχικά παραχωρήθηκε στις εγγράμματες γυναίκες άνω των τριάντα ετών).¹²²

Η κομμουνιστική οπτική αποκήρυσσε τη φεμινίστρια ως προϊόν του αστισμού, συνδέοντάς την με πρότυπα και τρόπους συμπεριφοράς που αποπροσανατολίζουν από την επίλυση του κοινωνικού προβλήματος. Οι κομμουνιστές τάσσονταν υπέρ της απόδοσης ψήφου και της προστασίας της εργασίας. Σύμφωνα, όμως, με την ιδεολογία της πάλης των τάξεων, γυναίκες

¹²¹ Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *ό.π.*, σ. 21.

¹²² Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *ό.π.*, σ. 24.

και άνδρες πρέπει να ενεργούν ενωμένοι απέναντι σε έναν κοινό εχθρό και στρατολογούν γυναίκες στον αγώνα για την καταπολέμησή του.¹²³ Τελικά, η ειρηνοποιός γυναικεία φύση αποτέλεσε αργότερα το κοινό πεδίο συνεργασίας μεταξύ των κομμουνιστριών και των φεμινιστριών.

Το Μάιο του 1921 υποβάλλεται από τον Πρωθυπουργό Γούναρη στην Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος πρόταση για την κατάργηση της μερικής ή ολικής διάκρισης ανάλογα με το φύλο ως προς το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι. Η σχετική συζήτηση έγινε ένα χρόνο μετά, στις 19 Μαΐου 1922. Ο ίδιος προφανώς για να αποτρέψει τις αντιδράσεις διευκρίνισε ότι: «το διακύβευμα της συζήτησης δεν ήταν να δοθούν άμεσα πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες αλλά «εάν είναι δυνατόν εις την ελληνικήν Νομοθετικήν εξουσίαν να δώσει εις το μέλλον αυτό το δικαίωμα της γυναίκας». και ότι «η γυνή ουδόλως θα εμποδιοθή εκ των εν τω οίκω καθηκόντων της, εάν διαθέτει μίαν ημέρα για να ψηφίσει».¹²⁴

Οι αντιδράσεις στην πρόταση του Γούναρη για τη μελλοντική παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες απέπνεαν τον πατριαρχικό συντηρητισμό που ήθελε τη γυναίκα δέσμια της μητρότητας. Από τους πολέμιους της πολιτικής χειραφέτησης των γυναικών διατυπώθηκαν επιχειρήματα, όπως ότι ψήφος των γυναικών ενείχε τον κίνδυνο διάλυσης της οικογένειας, λόγω του ενδεχομένου της ανομοιογενούς πολιτικής συμπεριφοράς στην οικογένεια, καθώς και η παθητική στάση της πλειοψηφίας των γυναικών απέναντι σ' αυτές τις διεκδικήσεις. Ακόμη υποστήριζαν ότι η έλλειψη μόρφωσης, που είναι αιτία και αποτέλεσμα του κοινωνικού και πολιτικού αποκλεισμού των γυναικών, διακυβεύει την ποιότητα της ψήφου.

Η πρόταση προσθήκης εδαφίου στο άρθρο 3 του Συντάγματος για κατάργηση της «εν όλω ή εν μέρει πάσης διακρίσεως των φύλων, όσον αφορά στην ικανότητα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι και του αναλαμβάνειν οιαδήποτε λειτουργίαν ή υπηρεσίαν» απορρίφθηκε με 87 ψήφους υπέρ και 77 κατά, αλλά δεν κατάφερε να συγκεντρώσει τα 4/5 του κατώτατου ορίου της απαρτίας, σύμφωνα με το άρθρο 56 του Συντάγματος και το άρθρο 19 του Κανονισμού της Βουλής.

Μετά από πολλές προσπάθειες, η Κοινοβουλευτική Επιτροπή για την επεξεργασία του Συντάγματος πρότεινε -και τελικά έγινε αποδεκτή- τροπολογία «περί Δήμων και Κοινοτήτων», που με το άρθρο 51 προέβλεπε παραχώρηση από το έτος 1927 του δικαιώματος δημοτικής ψήφου στις γυναίκες άνω των τριάντα ετών, οι οποίες «γνωρίζουσιν ανάγνωσιν και γραφήν». Το διάταγμα δεν εξεδόθη ποτέ. Στις 3 Ιουνίου του 1927 ψηφίστηκε το Σύνταγμα της Δημοκρατίας, σταθμός στην ιστορία των πολιτικών

¹²³ Ψαρρά Α. (2003), *Γυναίκες στο κυνήγι της ηδονής και της ψήφου: Οι φεμινίστριες στον κομμουνιστικό λόγο του μεσοπολέμου*, στο: *Όταν οι γυναίκες έχουν διαφορές*, εκδ. Μέδουσα, σ. 193: «Στο πλαίσιο αυτό η «ειδική» στρατολόγηση των γυναικών δεν στόχευε στην απόκτηση μια συλλογικής πολιτικής εμπειρίας που πράγματι τους έλειπε, αλλά στην προσαρμογή τους στους κανόνες μιας δήθεν άφυλης -δηλαδή ανδρικής- πολιτικότητας που τους άφηνε δύο εναλλακτικές δυνατότητες: είτε να μιμηθούν το ανδρικό πρότυπο είτε να επωμιστούν τους απορρέοντες από αυτό βοηθητικούς ρόλους».

¹²⁴ Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *ό.π.*, σ. 27.

δικαιωμάτων των Ελληνίδων, που αναφέρει, για πρώτη φορά, σε ερμηνευτική δήλωση ότι είναι δυνατόν να απονεμηθούν πολιτικά δικαιώματα στις γυναίκες με νόμο. Παρότι εκείνη την εποχή δεν εκδόθηκε σχετικός νόμος για τη συμμετοχή των γυναικών στις βουλευτικές εκλογές, προεδρικό διάταγμα της 5^{ης} Φεβρουαρίου του 1930 αναγνώρισε για πρώτη φορά το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι των γυναικών, μόνο για τις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές και μόνο για τις εγγράμματες άνω των τριάντα ετών. Το διάταγμα παρέμεινε σε ισχύ ως το 1949, οπότε με τον αναγκαστικό Νόμο 959/49 διευρύνθηκε το δικαίωμα της δημοτικής ψήφου των γυναικών. Υπολογίζεται ότι οι περιορισμοί του 1930 κατέληγαν σε ένα δικαίωμα δημοτικής ψήφου για το λιγότερο από το 10% του ενήλικου γυναικείου πληθυσμού.

Δεδομένου ότι δεν υπήρχε πρόβλεψη για την ψήφο των αναλφάβητων, όπως είχε γίνει για τους άνδρες στο Σύνταγμα του 1864 (ψήφος με σφαιρίδιο), οι γυναικείες οργανώσεις κατέβαλαν προσπάθειες τόσο για να πείσουν τις γυναίκες να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους, όσο και για την εκμάθηση της γραφής και ανάγνωσης. Οι δυσκολίες, αλλά και η απροθυμία ήταν πολύ μεγάλες, με αποτέλεσμα στις επαναληπτικές εκλογές στη Θεσσαλονίκη το Δεκέμβριο του 1930 και στη Σάμο το Μάρτιο του 1931 να ψηφίσουν μόνο 240 και 400 γυναίκες αντίστοιχα.

Στις δημοτικές εκλογές του 1934, χρήση του δικαιώματος ψήφου έκαναν λιγότερες από 11.000 γυναίκες, ενώ οι λίγες απόπειρες για την άσκηση του δικαιώματος του εκλέγεσθαι ουσιαστικά απέτυχαν. Ήδη από το Μάρτιο του 1933 ο Σύνδεσμος υπέρ των δικαιωμάτων της Γυναίκας και το Εθνικόν Συμβούλιον συγκρότησαν την Επιτροπή Γυναικών Εκλογέων και με στόχο την κατοχύρωση του εκλέγεσθαι έκαναν διαβήματα προς την κυβέρνηση Π. Τσαλδάρη και αφού εξασφάλισαν τη θετική γνωμοδότηση του Αλ. Σβώλου πίεσαν τους υποψηφίους Δημάρχους της Αθήνας να περιλάβουν στα ψηφοδέλτιά τους γυναίκες υποψήφιες. Το σχετικό Νομοσχέδιο απορρίφθηκε, το Πρωτοδικείο Αθηνών πήρε αρνητική απόφαση και από τις υποψηφιότητες τριών γυναικών στην Αθήνα, μιας στη Ν. Ιωνία, δύο στον Πειραιά, μίας στην Καβάλα και τεσσάρων στις Σέρρες, μόνο το Πρωτοδικείο των Σερρών ενέκρινε γυναικείες υποψηφιότητες. Οι προσπάθειες των γυναικείων οργανώσεων συνεχίστηκαν, ωστόσο η Γερουσία του 1934 απέρριψε και πρόταση για τη μείωση του ορίου ηλικίας στα 25 χρόνια. Στη συνέχεια, οι προσπάθειες ατόνησαν λόγω πολιτικών εξελίξεων.

Αναγκαστικός νόμος της κυβέρνησης Κονδύλη το 1935 απαγόρευσε οποιαδήποτε πρόκληση γυναικών στο δημόσιο τομέα, εκτός από «ορισμένες περιπτώσεις» που προσιδιάζουν στο φύλο τους. Ενώ λίγο αργότερα ο Υφυπουργός Σ. Μερκούρης δήλωσε σε εκπροσώπους γυναικείων οργανώσεων ότι «η Κυβέρνησις είναι εναντίον της μορφώσεως της γυναικός και της εξωοπιτικής της δουλειάς και θα προσπαθήσει με κάθε τρόπο να τη γυρίσει στο σπίτι».

Εν τω μεταξύ οι λιγότερο ή περισσότερο έκδηλες διαφορές μεταξύ των γυναικείων οργανώσεων που είχαν αρχίσει να οξύνονται από το 1930 και το

διάταγμα της δημοτικής ψήφου αποκτούσαν ολοένα και περισσότερη σημασία, καθώς οι πολιτικές συνθήκες ωθούσαν προς άλλη ιεράρχηση προτεραιοτήτων. Παράλληλα, εν όψει του φασιστικού κινδύνου και της απειλής του πολέμου δημιουργήθηκαν και πρωτόγνωρες συσπειρώσεις. Οι κομμουνίστριες επεδίωξαν συνεργασία με τις φεμινίστριες στο πλαίσιο της κομματικής επιταγής δημιουργίας ενιαιομετωπικών συσπειρώσεων. Η έλευση της δικτατορίας του Μεταξά έδωσε το τελειωτικό χτύπημα στο μεσοπολεμικό αγώνα για τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών, αφού οι περισσότερες οργανώσεις τέθηκαν εκτός νόμου.

Κατά την περίοδο 1940-41 ο αγώνας εναντίον των κατακτητών παραμέρισε τους προπολεμικούς νομικούς και κοινωνικούς περιορισμούς των γυναικών, οι οποίες συμμετείχαν μαζικά στις οργανώσεις. Προέρχονταν από όλες τις κοινωνικές τάξεις και η προσφορά τους, αν και σε ένα μεγάλο βαθμό συνίστατο σε γυναικείες οικιακές δραστηριότητες, από τις οποίες είχε ανάγκη ο λαϊκός στρατός, απέδειξαν ότι διαθέτουν και τις αναγκαίες για την πετυχημένη πολιτική συμπεριφορά δεξιότητες.

Εκτός από τη μαγειρική, τις αγγαρείες, την περιποίηση των τραυματιών και των αρρώστων, τη φροντίδα των παιδιών κ.ο.κ., αποδείχθηκαν πολύ αποτελεσματικές στην παρακολούθηση των κινήσεων του εχθρού, τη μεταβίβαση των πληροφοριών και στην ικανότητα πειθούς.¹²⁵ Η πολύπλευρη εμπλοκή των γυναικών στην αντίσταση δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τη συμμετοχή τους στις εκλογικές διαδικασίες του Απριλίου του 1944 για τη συγκρότηση του Εθνικού Συμβουλίου της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ), αφού αυτή είχε αναγνωρίσει ίσα πολιτικά δικαιώματα σε γυναίκες και άνδρες. Σε όλα τα προγράμματα των αντιστασιακών οργανώσεων αναφερόταν «η ιστιμία της γυναίκας» και ήταν γενικευμένη η εντύπωση το 1944 ότι οι Ελληνίδες με την ενεργό συμμετοχή τους στον αγώνα είχαν κερδίσει το δικαίωμα να συνδιαχειρίζονται τα κοινά.

Στις εκλογές που διοργάνωσε η ΠΕΕΑ εκλέχτηκαν 5 γυναίκες εθνοσύμβουλοι σε σύνολο 184 εκλεγμένων (2,7%): η Μάχη Μαυροειδή από την Καλαμάτα, η Καίτη Νισυρίου-Ζεύγου και η Μαρία Σβώλου από την Αθήνα, η Φωτεινή Φιλιππίδου από τη Λάρισα και η Χρύσα Χατζηβασιλείου από τον Πειραιά. Στις εκλογές αυτές, ψήφισαν 1.000.000 ψηφοφόροι στην ελεύθερη αλλά -με μεγάλη μυστικότητα- και στην κατεχόμενη Ελλάδα.

Με την απελευθέρωση εμφανίστηκε ένα μαζικό διεκδικητικό κίνημα γυναικών. Ιδρύθηκαν πολλά σωματεία και το 1945 δημιουργήθηκε η Πανελλήνια Ένωση Γυναικών με Πρόεδρο την Μ. Πολυμενάκου.

Με την έναρξη του εμφυλίου πολέμου διαλύθηκαν και πάλι οι οργανώσεις και τα αρχεία τους κατασχέθηκαν, ενώ πολλές γυναίκες που είχαν δραστηριοποιηθεί φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν. Προς το τέλος του εμφυλίου, συγκροτήθηκαν συντηρητικές γυναικείες οργανώσεις, που ήταν

¹²⁵ Βερβενιώτη Τ. (1994), *Η γυναίκα της Αντίστασης*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ. 121: «Ίσως ήταν η πρώτη φορά που κοινωνικά αναγνωρίστηκε η αξία του “ Πρακτικού “ τους μυαλού, η ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν τις “μικρές” δυσκολίες, καθώς και η εμπειρία τους στη συλλογική δράση».

οι μόνες που μπορούσαν να δράσουν ως το τέλος του εμφυλίου, κατά την τελική φάση της πορείας προς την κατοχύρωση της γυναικείας ψήφου. Έτσι, το 1948 τα γυναικεία σωματεία που υπήρχαν, συγκρότησαν την Επιτροπή Συνεργαζομένων Σωματείων, μέλη της οποίας αντιπροσώπευαν την Ελλάδα στις διεθνείς συναντήσεις.

Το 1949, με τον αναγκαστικό Νόμο 959, μειώθηκε η ηλικία συμμετοχής στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές στα 21 χρόνια και κατοχυρώθηκε η εκλογιμότητα των γυναικών, που, όμως, προβλεπόταν να εφαρμοστεί μετά το 1953. Έως τότε θα ίσχυε το όριο των εικοσιπέντε και το δικαίωμα του εκλέγεσθαι θα περιοριζόταν μόνο στις θέσεις των συμβούλων.

Ήδη από το 1945 η Ελλάδα είχε υπογράψει τη Χάρτα των Ηνωμένων Εθνών, που αναγνώριζε την πολιτική ισότητα ανδρών και γυναικών, την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 1948, ενώ το 1950 υπέγραψε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Ανθρώπου, που θα ίσχυε από το Σεπτέμβριο του 1953, ενώ στην Επιτροπή του ΟΗΕ για τη θέση της γυναίκας, την Ελλάδα εκπροσώπησε η Λίνα Τσαλδάρη.¹²⁶

Οι γυναίκες ιστορικά αποκλείστηκαν από το δημόσιο χώρο λόγω του φύλου τους, όμως, τελικά διεκδίκησαν -και εν μέρει απέκτησαν- ισονομία και ισοπολιτεία ως φορείς των ιδίων εκείνων ιδιοτήτων που τις απέκλειαν, στοιχείο που επηρέαζε και τον τρόπο με τον οποίο θα ασκούσαν στην πράξη το νέο τους δικαίωμα. Σε διαφωτιστικό φυλλάδιο του Υπουργείου Εσωτερικών το 1953 «δια τας Ελληνίδας εκλογείς» υπενθυμίζεται στα νέα μέλη: «Στα πρώτα σου πολιτικά βήματα, μην ξεχνάς πως είσαι γυναίκα, πως δίνεις εξετάσεις για την ωριμότητά σου», καθώς και ότι πρέπει να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους γιατί: «η χώρα έχει ανάγκη να μεταφέρει και στα πολιτικά μας ήθη τη γλυκύτητα, την πραότητα, τη σεμνότητα που είναι στολίδια της Ελληνίδας γυναίκας». Το 1952 με το Ν. 2159 οι Ελληνίδες αποκτούν το δικαίωμα ψήφου στις βουλευτικές εκλογές, μετά το 21^ο έτος με τους όρους που ισχύουν και για τους άνδρες και ασκούν το δικαίωμά τους αυτό στις βουλευτικές εκλογές του 1956.

¹²⁶ Η Λίνα Τσαλδάρη είχε οριστεί από την κυβέρνηση Σοφούλη ως αντιπρόεδρος στην Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που είχε και Υποεπιτροπή για τη θέση της γυναίκας (Committee of women's rights) του Οικουμενικού, Κοινοτικού Συμβουλίου του ΟΗΕ (ECOSOC).

II. ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

1. Η εννοιολόγηση του βιολογικού και κοινωνικού φύλου

Ο όρος «βιολογικό φύλο» (sex) αποτελεί έννοια που αναφέρεται αφενός σε δύο διακριτές ομάδες με διακριτές βιολογικές διαφορές (άνδρες/γυναίκες) και αφετέρου στα ανατομικά και φυσιολογικά εκείνα χαρακτηριστικά που αποδίδονται και συνδέονται με την αρρενωπότητα και τη θηλυκότητα. Παράλληλα, αφορά στα αναπαραγωγικά όργανα και λειτουργίες των δύο φύλων¹²⁷. Η περιθωριοποίηση των γυναικών έχει θεωρηθεί στο διηνεκές ως «φυσική απόρριση» της βιολογικής τους υπόστασης. Ωστόσο, οι φυσιολογικές διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των φύλων, δεν μπορούν να ερμηνεύσουν τη διαφορά κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των γυναικών από τους άνδρες, ούτε την άνιση πρόσβαση στην εξουσία, οπουδήποτε και αν παρατηρείται η τελευταία¹²⁸. Προκειμένου να κατανοήσει και να αμφισβητήσει κανείς τόσο την πολιτισμική αξία που ενυπάρχει στο βιολογικό φύλο του ατόμου, όσο και την ανισότητα στην εξουσία, χρειάζεται να λάβει υπόψη του το «κοινωνικό φύλο».

Από την άλλη πλευρά, ο όρος «κοινωνικό φύλο» (gender) αναφέρεται σε κοινωνικά προσδιορισμένες αντιλήψεις και πρακτικές αναφορικά με το πώς (πρέπει να) είναι τα δύο φύλα. Έτσι, αναφερόμαστε στον τρόπο που τα ανατομικά και φυσιολογικά χαρακτηριστικά του ατόμου εκτιμώνται σε συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο και μεθερμηνεύονται σε αποδεκτές αντιλήψεις σε συγκεκριμένο χώρο-χρόνο ως προς το τι «είναι» ο άνδρας και η γυναίκα. Κατά συνέπεια το κοινωνικό φύλο και οι ιεραρχικές σχέσεις εξουσίας ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες είναι κοινωνικά δομημένες και δεν προέρχονται άμεσα από βιολογικές καταβολές. Ως εκ τούτου, η ταυτότητα του φύλου και οι συνδεδεμένες με αυτήν προσδοκίες των ρόλων είναι ευμετάβλητες μεταξύ και εντός διαφόρων πολιτισμικών πλαισίων¹²⁹. Οι έμφυλες σχέσεις εξουσίας διαποτίζουν τους κοινωνικούς θεσμούς, ώστε η ίδια η έννοια του κοινωνικού φύλου να μην απουσιάζει ποτέ από οποιοδήποτε Λόγο για τις διαφορές και τις σχέσεις των δύο φύλων. Είναι, λοιπόν, αντιληπτό ότι η χρήση του κοινωνικού φύλου ως όρου έναντι του βιολογικού φύλου, σηματοδοτεί τη συνειδητοποίηση της πολιτισμικής και γεωγραφικής ιδιαιτερότητας της ταυτότητας του φύλου, των ρόλων που ενέχονται σε αυτό και των σχέσεων που αναπτύσσονται.

Η αξία της διάκρισης μεταξύ του βιολογικού και του κοινωνικού φύλου πρόσφατα αμφισβητήθηκε εντονότερα, καθώς και το βιολογικό φύλο ενδέχεται να προσδιορίζεται και να δομείται επί τη βάση των κοινωνικών

¹²⁷ The Columbia Electronic Encyclopedia Copyright © 2004, Columbia University Press, text at: <http://www.reference.com/browse/columbia/sex>

¹²⁸ Reeves H. and Baden S. (2000), *Gender and Development: Concepts and Definitions* (report no 55, Department for International Development (DFID)).

¹²⁹ Στο ίδιο.

δομών¹³⁰. Είναι αξιοσημείωτο ότι, ενώ η εν λόγω διάκριση αποτέλεσε σημαντική παράμετρο της φεμινιστικής σκέψης, η οποία συνέβαλε σε νέες επιστημολογικές προοπτικές και προβληματισμούς, τελικά με την κριτική θεώρηση/συμβολή της J. Butler στο *Gender Trouble*, επισημάνθηκε ότι και οι δύο κατηγορίες είναι πολιτισμικά διαμορφωμένες και δε συνιστούν αντιθετικές κατασκευές, αλλά ούτε και έμφυλες διχοτομικές ταυτότητες¹³¹.

2. Προβληματισμοί περί φύλου και πολιτικής διαδικασίας

Ο ορισμός ή και η περιγραφή του έργου της πολιτικής δεν ορίζονται με τρόπο καθολικά αποδεκτό, καθώς, όπως επισημαίνει ο Lenk, το περιεχόμενό τους είναι ένα σύνθετο ημι-επιστημονικών απόψεων και κοινής λογικής.¹³² Έτσι, η πολιτική μπορεί να ορισθεί και κατανοείται ως: α) το σύνολο της δραστηριότητας του κράτους, β) οργάνωση της κοινωνίας, γ) καταμερισμός αγαθών και δ) αγώνας για την εξουσία.¹³³ Ουσιαστικά οι ορισμοί αυτοί παραπέμπουν αντίστοιχα σε προσεγγίσεις της κλασικής φιλελεύθερης παράδοσης και σύγχρονων ριζοσπαστικών πολιτολογικών ερμηνειών. Σημαντικός, άλλωστε, είναι ο ορισμός του Weber, ο οποίος επισημαίνει ότι η πολιτική αποτελεί την επιδίωξη να συμμετέχει κανείς στην άσκηση εξουσίας ή να επηρεάζει την κατανομή της εξουσίας είτε μεταξύ κρατών, είτε μεταξύ ομάδων εντός ενός κράτους.¹³⁴

Η εξουσία λειτουργεί ως εργαλείο, με το οποίο μπορεί κανείς να διερευνήσει τις σχέσεις που επηρεάζουν (αρνητικά τις περισσότερες φορές) την κατανομή και τη χρήση των πηγών εκείνων που εμποδίζουν την προσβασιμότητα των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Παρατηρείται συχνά η τάση να θεωρούμε την εξουσία ως έννοια αρνητική και περιοριστική, έννοια που επιβάλλει κανόνες συμπεριφοράς, νόρμες και συστήματα συμβολικής και πολιτισμικής αναπαράστασης της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας¹³⁵.

Η ερευνητική και επιστημονική εξέταση της σχέσης των γυναικών με την πολιτική διαδικασία αποτελεί πρόσφατο αντικείμενο διερεύνησης στο χώρο της πολιτικής επιστήμης, καθώς, όπως αναφέρει η Bryson, «η δυτική πολιτική θεωρία αδιαφόρησε για τις γυναίκες»¹³⁶, οι οποίες, επί πολλές

¹³⁰ Baden. S., and Goetz, A. (1997), Who Needs [Sex] When You Can Have [Gender]: Conflicting Discourses on Gender at Beijing, *Feminist Review*, 56, σσ. 3-25, Jackson C., and Pearson R (1998), *Feminist Visions of Development: Gender Analysis and Policy*, Routledge, London.

¹³¹ Βλ. αναλυτικότερα, Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2002), *Το φύλο της δημοκρατίας. Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, Εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, σσ. 155 επ. Επιπρόσθετα, βλ. Bock G. (1993), Πέρα από τις διχοτομίες. Προοπτικές στην Ιστορία των Γυναικών, *Δίνη, Φεμινιστικό Περιοδικό*, τ. 6, σσ. 55-83.

¹³² Lenk K. (1990), *Πολιτική Κοινωνιολογία*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

¹³³ Lenk K., *ό.π.*, σσ. 25-26.

¹³⁴ Weber M. (1987), *Η πολιτική ως επάγγελμα*, 2^η έκδ., Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ. 97 και Lenk K., *ό.π.*, σ. 26.

¹³⁵ Braidotti R. (2003), Speech at Eurodoc Conference, February 21, 2003, text at: http://www.eurodoc.net/workgroups/gender/talk_braidotti_2003.pdf

¹³⁶ Bryson V. (2004), *Φεμινιστική πολιτική θεωρία*, Μεταίχμιο, Αθήνα, σ. 15.

δεκαετίες, παρέμειναν στη σκιά του επιστημονικού ενδιαφέροντος.¹³⁷ Μέχρι τη δεκαετία του '60 η πολιτολογική ενασχόληση με το φύλο ως αναλυτικό εργαλείο δεν αποτελούσε επιστημονική αναζήτηση, με εξαίρεση τη μελέτη του M. Duverger (1955) και αυτής των M. Dogan J. Narbonne (1955)¹³⁸. Η Randall υπογραμμίζει το ερευνητικό κενό για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών και διαπιστώνει ότι οφείλεται αφενός στο ότι οι γυναίκες πολιτικοί επιστήμονες της περιόδου αυτής είναι περιορισμένες και αφετέρου στον κυρίαρχο κοινωνικό ρόλο των γυναικών, που τις συνδέει με την ιδιωτική σφαίρα, σε αντιδιαστολή με την πολιτική που παραπέμπει στη δημόσια σφαίρα, η οποία παραδοσιακά ανδροκρατείται.¹³⁹ Αξιοπρόσεκτο είναι ότι μέχρι τη δεκαετία του '80, οι πολιτολογικές αναλύσεις βρισθουν έμφυλων προϊδεάσεων: η πολιτική και εκλογική συμπεριφορά των γυναικών συγκρίνεται με αυτή των ανδρών και οι γυναίκες δε μελετώνται ως αυτόνομα πολιτικά δρώντα υποκείμενα, αλλά ως απόκλιση από το πρότυπο πολιτικότητας των ανδρών.¹⁴⁰ Η πολιτική συμπεριφορά των γυναικών αποτελεί, πλέον, αντικείμενο θεωρητικής και εμπειρικής διερεύνησης από πολιτικούς και κοινωνικούς επιστήμονες, με έντονη την κριτική παρουσία της φεμινιστικής θεώρησης, τόσο στη θεματολογία, όσο και στην υιοθετούμενη μεθοδολογία.

Παρ' όλα αυτά, η φεμινιστική θεώρηση δεν αποτελεί ένα ομοιογενές πεδίο απόψεων και αναλύσεων, καθώς διακρίνεται από τρεις κύριες σχολές/τάσεις¹⁴¹, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η ταξινόμηση αυτή είναι ο μόνος τρόπος προσέγγισης των σύγχρονων φεμινισμών¹⁴²: α) τη *φιλελεύθερη (liberal)*, η οποία αναπτύχθηκε στις ΗΠΑ και επικεντρώνεται στην προώθηση και κατοχύρωση των ίσων δικαιωμάτων μεταξύ των δύο φύλων, με έμφαση στη θεσμική μεταρρύθμιση και τον εκσυγχρονισμό, προβάλλοντας πολλές φορές αιτήματα «θετικών δράσεων»¹⁴³, β) τη *ριζοσπαστική (radical)*, η οποία υποστηρίζει ότι φτάνει στη ρίζα της γυναικείας καταπίεσης και αυτοανακηρύσσεται θεωρία από και για τις γυναίκες, θεωρώντας το φαινόμενο της γυναικείας υποτέλειας ως την αρχαιότερη από τις

¹³⁷ Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1987), *Γυναίκες και Πολιτική. Γυναίκες και Πολιτική Επιστήμη. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 65, σσ. 3-22.

¹³⁸ Βλ. Duverger M. (1955), *The Political Role of Women*, UNESCO, Paris. Dogan M. & Narbonne J. (1955), *Les Françaises face à la politique*, Armand Colin, Paris, όπως αναφέρονται στο: Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1992), *Γυναίκες και πολιτική. Η πολιτική φυσιογνωμία των Ελληνίδων*, Gutenberg, Αθήνα, σ. 29επ.

¹³⁹ Randall V. (1982), *Women and Politics*, The Macmillan Press LTD, σ. 1. Βλ. επίσης, Σαρίου Δ. (2004), *Φύλο και Πολιτική (τέλη 18^{ου} – αρχές 21^{ου} αιώνα). Ιστοριογραφικές και πολιτολογικές βιβλιογραφικές προσεγγίσεις (1970-2004)*, σ. 11επ. text at:

<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/%CE%9C%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7%20%CE%A3%CE%B1%CE%BC%CE%AF%CE%BF%CF%85.pdf>

¹⁴⁰ Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1992), *ό.π.*, σ. 30 και Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1987), *ό.π.*, σ. 3, 6 και 11. Βλ. επίσης, Τεπέρογλου Ε. & Ψαρά Μ. (2001), *Γυναίκες και πολιτική. Μελέτη βιβλιογραφικής επισκόπησης*, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα, σ. 4επ.

¹⁴¹ Βλ. συνοπτική παρουσίαση: Σαρίου Δ. (2004), *ό.π.*, σ. 11 επ.

¹⁴² Βλ. αναλυτικότερα, Bryson V. (2004), *ό.π.*, σ. 218 επ.. Σχετικά με την ταξινόμηση, βλ. Evans J., Hills J., Hunt K., Meehan E. et al. (1986), *Feminism and Political Theory*, Sage Publications, London, Beverly Hills, New Delhi, σ. 103 επ.

¹⁴³ Phillips A. (ed.) (1987), *Feminism and Equality*, New York University Press, New York, σσ. 2-3.

υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας μεταξύ των ανθρώπων. Επίσης, στο πλαίσιο της ίδιας προσέγγισης, επισημαίνεται ότι η καταπίεση των γυναικών είναι η πιο θεμελιώδης και καθολική μορφή κυριαρχίας και χρησιμοποιείται ως κύριος αναλυτικός όρος η έννοια της πατριαρχίας¹⁴⁴, γ) τη *μαρξιστική (Marxist)*, η οποία αναπτύσσεται στη Μ. Βρετανία και συνδυάζει τη θεωρία της ταξικής κοινωνικής σύγκρουσης με τις αναλύσεις περί γυναικείας καταπίεσης¹⁴⁵.

Η δεκαετία του 1990 σηματοδοτείται από νέες θεωρητικές αναζητήσεις για τα έμφυλα θέματα και συνοδεύεται από την επεξεργασία πολυπρισματικών και όχι μονοδιάστατων θεωρητικών μοντέλων και αναλυτικών κατηγοριών, ανταποκρινόμενων στην κοινωνική και πολιτική δυναμική. Επανεξετάζεται και απορρίπτεται η διχοτομία βιολογικό-κοινωνικό φύλο: υιοθετούνται νέες διαδικασίες αναστοχαστικού προβληματισμού και μεθοδολογιών και αποδομούνται έννοιες που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα, τα συναισθήματα, την ταυτότητα, τη διαφορά και την εξουσία, θεωρώντας το «φύλο ως διαδικασία» και εντάσσοντάς το σε πολλαπλά νοήματα και συμφραζόμενα.¹⁴⁶ Επιπρόσθετα, όπως επισημαίνει η Παντελίδου-Μαλούτα, σημαντική συμβολή της σύγχρονης φεμινιστικής θεωρίας είναι η «επισημάνση του παράλογου χαρακτήρα της ριζικής θεωρητικής διάκρισης δημόσιου-ιδιωτικού, η οποία ενισχύει (και ενισχύεται από) τη διχοτομική λογική που αναφέρεται στο φύλο»¹⁴⁷.

Επιπλέον, στις δεκαετίες του 1980 και 1990 ποικίλες μελέτες ασχολούνται με θέματα που σχετίζονται με τη μειωμένη παρουσία των γυναικών στις δομές λήψης αποφάσεων και στις πολιτικές διαδικασίες, τα δικαιώματα και την ιδιότητα του πολίτη και τις πολιτικές συνδηλώσεις που αυτές οι έννοιες έχουν, καθώς και τις σχέσεις των γυναικών με την πολιτική εξουσία. Αρχίζει να διερευνάται η σχέση των έμφυλων υποκειμένων με την ιδιότητα του πολίτη και να μελετάται η πολιτική περιθωριοποίηση των γυναικών ως πρόβλημα δημοκρατίας, με έμφαση στο ριζικό μετασχηματισμό της έννοιας του πολίτη, ώστε να περιλαμβάνει και τις γυναίκες, όχι όμως πια σε συνθήκες πολιτικής μειονεξίας και υστέρησης.¹⁴⁸

«Η μειωμένη παρουσία γυναικών στις δομές λήψεως αποφάσεων εικονογραφεί με τον πιο έκδηλο τρόπο την αντίφαση μεταξύ της υποτέλειας που επιφυλάσσεται στις γυναίκες και της οικουμενικής ισότητας των δικαιωμάτων, η οποία αφορά τους «ελεύθερους και ίσους» πολίτες, θεωρητικά ανεξαρτήτως φύλου.

¹⁴⁴ Bryson V. (2004), *ό.π.*, σ. 255 επ.

¹⁴⁵ Bryson V. (2004), *ό.π.*, σ. 313 επ. και Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1987), *ό.π.*, σσ. 18-20.

¹⁴⁶ Βλ. για περισσότερες πληροφορίες: Αστρινάκη Ρ. (χ.χ.), *Γυναίκες και φύλα: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, text at:

<http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Αστρινάκη.pdf>, σ. 21 επ.

¹⁴⁷ Παντελίδου-Μαλούτα (2002), *ό.π.*, σ. 43.

¹⁴⁸ Η Παντελίδου-Μαλούτα επισημαίνει ότι είναι αναγκαία μια άλλη επεξεργασία της έννοιας και της ιδιότητας του (έμφυλου) πολίτη, ως δυναμικού σημείου τομής μεταξύ της φιλελεύθερης παράδοσης (πολίτης πρωτίτως φορέας δικαιωμάτων) και του πολιτειακού ριζοσπαστισμού (πολίτης πρωτίτως φορέας υποχρεώσεων), βλ. Παντελίδου-Μαλούτα (2002), *ό.π.*, σ. 30 επ.

*Δείχνει, δηλαδή, ότι προβληματική είναι η σχέση της δημοκρατίας με το φύλο, και με τον τρόπο με τον οποίο εννοιολογείται και προσλαμβάνεται αυτό, και όχι «απλώς» η σχέση της με τις γυναίκες. Συνεπώς υποδεικνύει και την κατεύθυνση προς την οποία η κυρίαρχη εννοιολόγηση της ιδιότητας του πολίτη θα πρέπει να μεταβληθεί, ώστε να χωρέσει πραγματικά όλες και όλους».*¹⁴⁹

Επομένως, ο Λόγος για την εμπλοκή των γυναικών στη δημόσια σφαίρα και δη στην ενεργό συμμετοχή τους στην πολιτική, αποτελεί, πλέον, στις κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες μάλλον αντικείμενο συζήτησης περί δημοκρατίας (ή δημοκρατικού ελλείμματος) και διακυβέρνησης, παρά ως απλό ζήτημα ισότητας των φύλων και έμφυλων διακρίσεων σε βάρος των γυναικών. Μέχρι πρόσφατα, η γυναίκα ως πολίτης με ίσα δικαιώματα με τον άνδρα σε ένα πλαίσιο που θεωρούνταν κατ' εξοχήν ανδρικό, ανδροκρατούμενο και ανδροκεντρικό, αντιμετωπιζόταν ως οντότητα συμπληρωματική (του άνδρα), χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η διάσταση του φύλου και η διαλεκτική των κοινωνικών ρόλων, με αποτέλεσμα να υποτιμάται συστηματικά ο ρόλος της στη γένεση και διαμόρφωση των πολιτικών πραγμάτων και εξουσιών. Η αναγκαιότητα να υπάρξει στροφή στις προσεγγίσεις αυτές σε πολιτικό και πολιτολογικό πλαίσιο, συνέπεσε σχεδόν (αν και ακολούθως εντατικοποιήθηκε) με την προσπάθεια που πραγματοποιήθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο οι γυναίκες να απολαμβάνουν ίσων δικαιωμάτων με τους άνδρες στη δημόσια και ιδιωτική ζωή¹⁵⁰.

Η μεταστροφή αυτή σηματοδοτήθηκε από την ίδια την αναγκαιότητα τροποποίησης της αντίληψη της «εξουσίας» από τις γυναίκες. Σε γενικές γραμμές, πολύ συχνά, οι γυναίκες αντιλαμβάνονταν τη συγκεκριμένη έννοια υπό το πρίσμα «του εξουσιάζεσθαι» μάλλον, παρά ως δύναμη που ασκούσαν εκ μέρους τους ή ασκούσαν για το ευρύτερο κοινό καλό. Καθώς σε πολλές γυναίκες η εξουσία στη δημόσια σφαίρα αποτέλεσε αντικείμενο άρνησης, η πρώτη εξασκήθηκε στα στενά πλαίσια της ιδιωτικής σφαίρας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, οι γυναίκες που ασχολήθηκαν με τη δημόσια πολιτική δραστηριότητα, να υφίστανται ισχυρές πιέσεις, να συμμορφωθούν στις νόρμες και τις αξίες μιας πολιτικής κουλτούρας και να ελλείπουν εναλλακτικών μοντέλων εξουσίας που θα μπορούσαν να υιοθετήσουν¹⁵¹.

Οι λόγοι που φαίνεται να επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη μειωμένη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων είναι αλληλο-διαπλεκόμενοι και μπορούν να περιγραφούν ως εξής¹⁵²:

¹⁴⁹ Παντελίδου-Μαλούτα (2002), *ό.π.*, σσ. 67-68.

¹⁵⁰ Βλ. σχετικά τα κεφάλαια που αφορούν στις πολιτικές και τις δράσεις για τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων.

¹⁵¹ Batliwala S. (1994), *The Meaning of Women's Empowerment: New Concepts from Action*, όπως αναφέρεται στο: Sen G., Germain A. & Lincoln C. C., *Population Policies Revisited: Health, Empowerment and Rights*, Boston, Harvard Series on Population and International Health, σσ. 127-138.

¹⁵² Inter-American Development Bank, *Moving into Power*, text at: <http://www.iadb.org/sds/doc/Prolead-MovingIntoPower-E.pdf>

α) *Η παρουσία των γυναικών στα δίκτυα εξουσίας*, από τα οποία αναδεικνύονται και στρατολογούνται οι ηγέτες, *είναι ανεπαρκής*. Σε δομές όπως τα πολιτικά κόμματα, οι γυναίκες μπορεί να συμμετέχουν στα υψηλότερα κομματικά όργανα, αλλά παραμένουν περιθωριοποιημένες από τους ανεπίσημους χώρους εξουσίας. Η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία γενικότερα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως δείκτης της δυσκολίας που συναντούν οι τελευταίες να δημιουργήσουν δίκτυα ηγεσίας. Το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων, τα χαμηλά ποσοστά οικονομικής δραστηριότητας, η εκπαίδευση και ο επαγγελματικός διαχωρισμός συνιστούν μεταβλητές που δεικνύουν τα εμπόδια που συναντούν οι γυναίκες σε όλα τα επίπεδα, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται σε σημαντικό βαθμό και η ενεργός εμπλοκή τους στην πολιτική και περισσότερο στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων.

β) *Οι προσδοκίες που γεννιούνται σχετικά με τους ρόλους των γυναικών* διαμορφώνουν στάσεις τέτοιες, που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην κινητικότητα των γυναικών στην πολιτική και την αγορά εργασίας. Οι επιλογές που κάνουν οι τελευταίες με βάση τους ρόλους του φύλου τους, συχνά τις απομακρύνουν από τον ανταγωνισμό με τους άνδρες ως προς την κατάληψη ηγετικών θέσεων. Χρειάζεται, επίσης, να επισημανθεί ότι οι ίδιες οι στάσεις των γυναικών αναφορικά με την ηγεσία είναι δυνατόν να επηρεάζονται από τους έμφυλους ρόλους. Τα ερευνητικά δεδομένα δεικνύουν ότι γυναίκες και άνδρες -λόγω διαφορετικής κοινωνικοποίησης- επιχειρηματολογούν με διαφορετικούς τρόπους ως προς ζητήματα ηθικής ή διαπροσωπικών σχέσεων. Έτσι, οι γυναίκες βρίσκονται σε περισσότερο δύσκολη ή αμήχανη θέση όσον αφορά στις ανταγωνιστικές ή/και ιεραρχικές δομές, με συνέπεια να παρουσιάζονται διστακτικότερες να διεκδικήσουν και να καταλάβουν θέσεις εξουσίας¹⁵³.

γ) *Οι έμφυλες διακρίσεις* διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στην παρεμπόδιση της πρόσβασης των γυναικών στα άτυπα δίκτυα εξουσίας, από τα οποία στρατολογούνται οι ηγέτες.

Έτσι, οδηγούμαστε στο ερώτημα του κατά πόσον η δόμηση και διαιώνιση παρόμοιων εξουσιαστικών μοντέλων ανήκει (στη) και προάγει τη δημοκρατία, όχι μόνον ως πολιτειακό αιτούμενο και αντικείμενο, αλλά κυρίως ως αντίληψη και όραμα μιας κοινωνικής πραγματικότητας, στην οποία ακρογωνιαίος λίθος είναι η ισότητα των πολιτών (ανδρών και γυναικών). Μια δημοκρατική πολιτική κουλτούρα είναι λειτουργική και ουσιωδέστατης σημασίας για την ενίσχυση των γυναικών, κυρίως για το λόγο ότι ενθαρρύνει την πολιτική συνείδηση και την ανάληψη δράσης. Η έννοια της δημοκρατίας και οι ευθύνες που αυτή συνεπιφέρει, αποτελούν διαρκώς αντικείμενο διαπραγμάτευσης μέσα σε ένα πλαίσιο ιδεολογικής διερεύνησης και προσδοκιών των πολιτών.

Πρόσφατα και καθώς η διαδικασία της εκδημοκράτισης έχει αποβεί ευρέως διαδεδομένη, η πολύπλοκη σχέση μεταξύ της διακυβέρνησης και της

¹⁵³ Benhabib S. (1992), *The Debate over Women and Moral Theory Revisited*, όπως αναφέρεται στο: S. Benhabib, *Situating the Self*, Routledge, New York, σσ. 178-202.

ενίσχυσης των γυναικών αποτελεί πλέον αιτούμενο ενδεδειγμένης μελέτης για τη μέγιστη δυνατή ενσωμάτωση των γυναικών σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας σφαίρας. Ένα από τα ζητήματα μείζονος σημασίας είναι το αν η εγκαθίδρυση της δημοκρατίας μπορεί να καλλιεργήσει ένα περιβάλλον, στο οποίο κοινωνικές ομάδες (όπως οι γυναίκες) που παραδοσιακά είναι αποκλεισμένες από την πλήρη εμπλοκή τους στην οικονομική και πολιτική αρένα, μπορούν να αποκτήσουν μεγαλύτερο έλεγχο στις συνθήκες που επηρεάζουν άμεσα τη ζωή τους. Θεμελιώδους, μεταξύ των άλλων, σημασίας είναι και ο προσδιορισμός του αν νέα συστήματα καλής διακυβέρνησης επιτρέπουν στις γυναίκες να αποκτήσουν πολιτικές δεξιότητες, να διεκδικήσουν τα ατομικά και συλλογικά δικαιώματά τους, να συμμετάσχουν στις δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και να εγκαθιδρύσουν μια περισσότερο ισότιμη σχέση με τους άνδρες.

Η αναγκαιότητα για την προώθηση θεμάτων κοινωνικής δικαιοσύνης και δημοκρατίας και ιδιαίτερα για τη λήψη θετικών μέτρων και στους τομείς που αφορούν στην πολιτική συμμετοχή των γυναικών, έχει επισημανθεί τόσο στο πλαίσιο της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών του 1979 (CEDAW)¹⁵⁴, όσο και στις πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ευρωπαϊκή Ένωση.¹⁵⁵ Προκειμένου να αντιμετωπιστούν θέματα «δημοκρατικού ελλείμματος», προτάθηκαν ειδικά θετικά μέτρα, τα οποία εντάσσονται στην έννοια της «αποκαταστατικής ισότητας» και ως αιτήματα των γυναικείων οργανώσεων, τα μέτρα αυτά έχουν διαμορφωθεί με ένα διττό χαρακτήρα: ως ποσοτώσεις (quotas) και ως «ισάριθμη συμμετοχή» (parity).¹⁵⁶

Το αίτημα για ισάριθμη συμμετοχή, που σημαίνει ίση αντιπροσώπευση 50%-50%, εμφανίζεται στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με την πρωτοβουλία φεμινιστικών ομάδων και τη μορφή κινήματος¹⁵⁷ και προσδιορίζει έναν τύπο δημοκρατίας –αυτών της «δημοκρατίας της ισότητας»– ο οποίος μπορεί να περιγραφεί μέσω τριών χαρακτηριστικών: α) τον εμπλουτισμό της δημοκρατίας μέσω της ίσης συμβολής των γυναικών και των ανδρών, β) την πιο πλήρη πραγματοποίηση της δικαιοσύνης (justice and equity) στην κοινωνία και γ) την ευκαιρία για μια νέα συμβολή στην

¹⁵⁴ Η εν λόγω Σύμβαση κυρώθηκε στη χώρα μας με το Ν. 1342/1983.

¹⁵⁵ Βλ. αναλυτικότερα το σχετικό κεφάλαιο για τις ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων.

¹⁵⁶ Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1997), *Υπο-αντιπροσώπευση γυναικών και δημοκρατία. Η συνταγματικότητα των θετικών μέτρων για την ενδυνάμωση του ρόλου των γυναικών στη δημόσια ζωή*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 27 επ. και Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1999), *Υπο-αντιπροσώπευση γυναικών και δημοκρατία. Η συνταγματικότητα των ποσοτώσεων*, στο: Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών – Διοτίμα, *Το φύλο των δικαιωμάτων. Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, σσ. 461-477. Βλ. επίσης, μεταξύ άλλων, Vogel-Polsky E. (1999), *Οι γυναίκες, η ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη και η Συνθήκη του Μάαστριχτ*, στο: Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών – Διοτίμα, *Το φύλο των δικαιωμάτων. Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, σσ. 478-507.

¹⁵⁷ Gaspard Fr. (2002), *Για την ίση αντιπροσώπευση: γένεση μιας έννοιας, γέννηση ενός κινήματος*, text at: www.istoselides.gr/news/article.php?sid=1117 και Gaspard Fr. (1995), *Για την ίση αντιπροσώπευση: γένεση μιας έννοιας, γέννηση ενός κινήματος*, *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 57, σσ. 32-41.

πολιτική ζωή.¹⁵⁸ Από την άλλη πλευρά, οι ποσοτώσεις που υιοθετήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1970, παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση ως προς το εύρος τους και αποσκοπούν στη σταδιακή εξισορρόπηση και αναλογικότητα στην εκπροσώπηση των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων.¹⁵⁹ Η εκπροσώπηση αυτή εκφράζεται με ένα ποσοστό της τάξης του 20, 25 ή 30% σε όλα τα αντιπροσωπευτικά όργανα και επιτροπές και επιδιώκει την εκπροσώπηση των γυναικών στις δομές λήψης αποφάσεων, ορίζοντας ένα ελάχιστο ποσοστό συμμετοχής. Ως μέτρο φέρει προσωρινό χαρακτήρα, χωρίς ωστόσο να αποκλείει τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση, καθώς είναι προσδιοριστικό ενός κατώτατου ορίου.¹⁶⁰ Το σύστημα των ποσοτώσεων διαφέρει, επίσης, από την έννοια της «αναλογικής συμμετοχής», καθώς και από το «κατώφλι εισόδου» (threshold) ή «κατώφλι ισότητας» (parity threshold), το οποίο προσδιορίζει ένα κατώτερο ποσοστό εισόδου στα κέντρα λήψης αποφάσεων που ισχύει τόσο για άνδρες, όσο και για γυναίκες και στοχεύει να μην παρουσιαστεί ως μέτρο που ευνοεί τις γυναίκες.¹⁶¹

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα προαναφερόμενα μέτρα για την αύξηση της παρουσίας των γυναικών στις δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων, αν και προσπαθούν να διαχειριστούν τον πολιτικό αποκλεισμό των γυναικών, έχουν δεχθεί κριτική και έχει αναπτυχθεί έντονος προβληματισμός και επιχειρηματολογία για το αν μπορούν να αντιμετωπίσουν με ριζικό τρόπο την άνιση πρόσβαση των γυναικών στην πολιτική διαδικασία, καθώς, όπως υποστηρίζεται, χρειάζονται πολιτικές για το φύλο και όχι απλώς μέτρα πολιτικής για τις γυναίκες. Αντίθετα, αποκτούν νόημα ως μέτρο ειδικό και προσωρινό, ως μεταβατικές ρυθμίσεις καταπολέμησης συγκεκριμένων διακρίσεων κατά ορισμένων γυναικών, στο πλαίσιο μιας λογικής κατάργησης και όχι παγίωσης της διπολικότητας του φύλου, η οποία είναι και η πηγή, από την οποία απορρέουν οι διακρίσεις.¹⁶²

Οι δράσεις που θα ευνοήσουν την ενδυνάμωση των γυναικών σε όλα τα επίπεδα (και κυρίως στη συμμετοχή τους στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων) ήδη έχουν αρχίσει να ενσωματώνουν εργαλεία και στρατηγικές, οι οποίες προωθούν τις δημοκρατικές αξίες, πρακτικές και θεσμούς. Οι προσεγγίσεις που φαίνεται να ευνοούν περισσότερο την ενεργό συμμετοχή των γυναικών στις πολιτικές διαδικασίες αφορούν: α) στην αναδιαμόρφωση της πολιτικής κουλτούρας, στην οποία πλέον μέσω της ενίσχυσης των δημοκρατικών θεσμών παρέχεται η δυνατότητα της έκφρασης και συναποδοχής διαφορετικών απόψεων και θέσεων, απαιτείται η διακυβερνητική διαφάνεια στις διαδικασίες, ενθαρρύνεται η συμμετοχή των πολιτών και εν τέλει υποστηρίζεται μια δυνατότερη (θεσμικά, πολιτικά και κοινωνικά) κοινωνία, β) στην κοινωνία των πολιτών, η οποία

¹⁵⁸ Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1997), *ό.π.*, σσ. 44-45.

¹⁵⁹ Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1999), *ό.π.*, σ. 465.

¹⁶⁰ Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1997), *ό.π.*, σσ. 53-56.

¹⁶¹ Βλ. αναλυτικότερα, Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1999), *ό.π.*, σσ. 465-466.

¹⁶² Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (χ.χ.), *Ιδιότητα του πολίτη, δημοκρατία και φύλο*, text at: <http://www.paremvassi.gr/art96.htm>. Βλ. επίσης, Παντελίδου-Μαλούτα (2002), *ό.π.*, σ. 68 επ. και Βαρίκα Ε. (1995), *Επανάδρυση ή επιδιόρθωση της Δημοκρατίας; Το αίτημα της ισόριθμης αντιπροσώπευσης των φύλων*, *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 57, σσ. 42-58.

χαρακτηρίζεται από την ισχυρή αντιπροσώπευση και συμμετοχή των τελευταίων στην πολιτική ζωή και αποτελεί ένα διαρκώς εξελισσόμενο δίκτυο πολιτικά ενεργών και ευαίσθητοποιημένων δομών και ατόμων που αντιπροσωπεύουν διαφορετικά ενδιαφέροντα, διαμορφώνουν τον κοινωνικό διάλογο και επηρεάζουν τα πολιτικά τεκταινόμενα και γ) στη δημιουργία δημοκρατικών νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, η οποία ουσιαστικά καθορίζει αφενός το βαθμό που η διακυβέρνηση διέπεται από κανόνες διαφάνειας και προσβασιμότητας και αφετέρου το κατά πόσον οι εφαρμοζόμενες πολιτικές αντανακλούν μια σύμφωνη προς τις αρχές της ισονομίας ισορροπία των ενδιαφερόντων της κοινωνίας¹⁶³.

Αν και υποστηρίζεται ότι οι θετικές δράσεις υπέρ των γυναικών με σκοπό την ισότιμη συμμετοχή τους στην πολιτική αποτελούν κυρίως την επιβεβαίωση της ύπαρξης ανισότητας μεταξύ των φύλων¹⁶⁴, η λήψη διορθωτικών και διαρθρωτικών μέτρων υπέρ των πρώτων αποτελεί σημαντικό και ουσιωδέστατο βήμα για την αποκατάσταση κάθε είδους διακρίσεων που υφίστανται οι γυναίκες σε αυτό το πεδίο. Η θέση μερίδας της επιστημονικής κοινότητας ότι οι θετικές δράσεις υπέρ των τελευταίων δεν επιλύουν ουσιαστικά το πρόβλημα της απουσίας συμμετοχής τους ή της υπο-αντιπροσώπευσής τους στην πολιτική, αλλά κατά κάποιον τρόπο διαιωνίζουν άρρητα τις κοινωνικές, πολιτικές, κοινωνικο-οικονομικές διακρίσεις μεταξύ των φύλων, ενδεχομένως να αποτελεί επιστημονικό λόγο με σαφή θεωρητική αλήθεια και βάση, αλλά δεν προωθεί κατ' ουσίαν την εξάλειψη των υφιστάμενων διακρίσεων, καθώς δεν προτείνονται οι εναλλακτικές εκείνες λύσεις που θα μπορούσαν –χωρίς να διαιωνίζεται ο Λόγος και η Πρακτική των έμφυλων διαφορών– να αντιμετωπίσουν καίρια το συγκεκριμένο ζήτημα.

¹⁶³ Ahern P., Nuti P. & Masterson J. M. (2000), *Promoting Gender Equity in the Democratic Process: Women's Paths to Political Participation and Decisionmaking*, International Center for Research on Women & The Centre for Development and Population Activities.

¹⁶⁴ Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2003), *Η «Ανισότητα των Φύλων» ως Πρόβλημα Πολιτικής: Άρρητες Παραδοχές της Σύγχρονης Πολιτικής Ανάλυσης*, Διάλεξη στο Συνέδριο «Το φύλο, τόπος συνάντησης των επιστημών: Ένας πρώτος ελληνικός απολογισμός», που διοργανώθηκε από το Π.Μ.Σ. «Γυναίκες και Φύλα: Ανθρωπολογικές και Ιστορικές Προσεγγίσεις, του Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας - Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 11-12/10/2003, text at:

http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf

III. ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ, ΟΔΗΓΙΕΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ: Η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Η αναγκαιότητα της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων ως πολιτικό δικαίωμα, έχει ήδη αρχίσει να μνημονεύεται από την Παγκόσμια Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1948), όπου στο άρθρο 21, παρ.1 αναφέρεται ότι: «ο καθένας έχει δικαίωμα να συμμετέχει στη κυβέρνηση της χώρας του, άμεσα ή μέσω ελεύθερα εκλεγμένων εκπροσώπων» και παρακάτω (παρ. 3) επισημαίνεται ότι: «η θέληση του λαού θα είναι η εξουσία της κυβέρνησης· αυτή η θέληση θα εκφράζεται μέσω περιοδικών και ανυπόκριτων εκλογών, οι οποίες θα πραγματοποιούνται με καθολική και ισότιμη ψήφο...»¹⁶⁵.

Παράλληλα, η Συνθήκη για τα Πολιτικά Δικαιώματα των γυναικών (1952)¹⁶⁶, η Διεθνής Συμφωνία για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966)¹⁶⁷ και η Διεθνής Συμφωνία για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα (1966)¹⁶⁸ διασφαλίζουν -τουλάχιστον σε επίπεδο διακήρυξης και οδηγιών- την ισότητα γυναικών και ανδρών ως προς το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι. Ειδικότερα, η Διεθνής Συμφωνία για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα τονίζει ρητά ότι: «τα Κράτη-Μέλη στην παρούσα Συμφωνία αναλαμβάνουν να εξασφαλίσουν το ίσο δικαίωμα ανδρών και γυναικών στην άσκηση όλων των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων που τέθηκαν στην παρούσα Συμφωνία» (άρθρο 3), ενώ στο άρθρο 26 της ίδιας συμφωνίας επισημαίνεται ότι: «όλα τα άτομα είναι ίσα ενώπιον του νόμου και δικαιούνται χωρίς καμία διάκριση την ίση προστασία από το νόμο...»¹⁶⁹. Τα κείμενα αυτά αποτελούν κατ' ουσίαν το θεμέλιο λίθο για το δικαίωμα των γυναικών στη συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων τόσο σε τοπικό, όσο και σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η Συνθήκη για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), η οποία υιοθετήθηκε το 1979, υπερθεματίζει της συμμετοχής των γυναικών στις πολιτικές διαδικασίες των κομμάτων¹⁷⁰.

¹⁶⁵ General Assembly of the United Nations, *Universal Declaration of Human Rights*, General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948, text at: <http://www.un.org/overview/rights/html>

¹⁶⁶ Office of the High Commissioner for Human Rights, *Convention on the Political Rights of Women*, General Assembly resolution 640(VII) of 20 December 1952, text at: <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/22.htm>

¹⁶⁷ Office of the High Commissioner for Human Rights, *International Covenant on Civil and Political Rights*, General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, text at: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

¹⁶⁸ Office of the High Commissioner for Human Rights, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, text at: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm

¹⁶⁹ Office of the High Commissioner for Human Rights, *International Covenant on Civil...ό.π.*

¹⁷⁰ Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>

Συγκεκριμένα, στα άρθρα 2-4 της CEDAW, τα Κράτη-Μέλη καλούνται να επιδιώξουν με τρόπο ενεργό την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών αναφορικά με τη συμμετοχή τους στην πολιτική, μέσω νομικών μέτρων και θετικών δράσεων¹⁷¹. Το άρθρο 7 δίνει την οδηγία στα Κράτη-Μέλη να:

«...λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να εξαλειφθούν διακρίσεις κατά των γυναικών στην πολιτική και δημόσια ζωή της χώρας...». Έτσι, «εξασφαλίζεται στις γυναίκες -υπό τους όρους της ίσης αντιμετώπισης με τους άνδρες- το δικαίωμα: α) να ψηφίζουν στις εκλογές και σε δημοψηφίσματα και να είναι εκλόγιμες σε όλα τα δημοσώς εκλεγμένα όργανα, β) να συμμετέχουν στη διαμόρφωση της κυβερνητικής πολιτικής και στην εφαρμογή της, να κατέχουν δημόσια αξιώματα και να εκτελούν κάθε δημόσιο λειτουργήμα σε όλα τα επίπεδα της διακυβέρνησης και γ) να συμμετέχουν σε μη κυβερνητικούς οργανισμούς και εταιρίες που ασχολούνται με τη δημόσια και πολιτική ζωή της χώρας». (Συνθήκη για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών, άρθρο 7).¹⁷²

Παράλληλα, το άρθρο 8 εισάγει στη διεθνή ατζέντα τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών: τα Κράτη-Μέλη καλούνται «να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να διασφαλίσουν στις γυναίκες -επί ίσοις όροις με τους άνδρες και χωρίς καμιά διάκριση- τη δυνατότητα να αντιπροσωπεύουν τις κυβερνήσεις τους σε διεθνές επίπεδο και να συμμετέχουν στο έργο διεθνών οργανισμών»¹⁷³.

Καθώς τα επίπεδα συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων κυμαίνονταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα, η 4^η Παγκόσμια Διάσκεψη του Πεκίνου το 1995¹⁷⁴ όρισε με σαφήνεια μια σειρά δεσμευτικών δράσεων, προκειμένου να διευκολύνει την επίτευξη της πλήρους συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων σε παγκόσμιο επίπεδο. Επίσης, αναγνώρισε ότι «χωρίς την ενεργό συμμετοχή των γυναικών και την ενσωμάτωση της γυναικείας διάστασης σε όλα τα επίπεδα της λήψης αποφάσεων, οι στόχοι της ισότητας, της ανάπτυξης και της ειρήνης δεν μπορούν να επιτευχθούν»¹⁷⁵.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Κοινοτική Οδηγία 96/694 συνιστά στα Κράτη-Μέλη της να κινητοποιήσουν όλους/-ες, όσοι/-ες εμπλέκονται στην εκπαίδευση προς τη συνειδητοποίηση της σημαντικότητας που ενέχει η εικόνα για το ρόλο των γυναικών στην κοινωνία, η οποία θα πρέπει να είναι απαλλαγμένη από προκαταλήψεις και στερεότυπα και θα υποστηρίζει

¹⁷¹ Στο ίδιο, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article2> ; <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article3> ; <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article4>

¹⁷² Στο ίδιο, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article7>

¹⁷³ Στο ίδιο, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article8>

¹⁷⁴ Fourth World Conference on Women, *Beijing Declaration*, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>

¹⁷⁵ FWCW Platform for Action: Women in Power and Decision-making, *Critical Area G*, παρ. 181, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/decision.htm>

την ισότιμη συνεισφορά στα επαγγελματικά, οικογενειακά και κοινωνικά καθήκοντα, προωθώντας μια περισσότερο ισόρροπη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων. Παράλληλα, γίνεται έκκληση να ενθαρρυνθεί και να υποστηριχτεί η προσπάθεια των οργανώσεων και των δομών/οργανισμών να προωθήσουν την πρόσβαση των γυναικών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, ενώ προτείνεται να αναπτυχθούν εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, ώστε να διαδοθεί και να γίνει αντιληπτή η χρησιμότητα και το κοινωνικό όφελος από την ισόρροπη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων. Τέλος, η Κοινοτική Οδηγία προβαίνει στις εξής συστάσεις: α) να προωθηθεί η ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών σε όλα τα επίπεδα (δια)κυβέρνησης, β) να αναπτυχθεί και να εφαρμοστεί σειρά μέτρων που να ενθαρρύνει την ισότιμη συμμετοχή στο δημόσιο τομέα και γ) να ενθαρρυνθεί ο ιδιωτικός τομέας στην αύξηση της παρουσίας των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα, με την υιοθέτηση σχεδίων ισότητας και την ανάληψη προγραμμάτων θετικών δράσεων¹⁷⁶.

Στην ανασκόπηση της Διάσκεψης του Πεκίνου, η οποία πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της 23^{ης} ειδικής συνεδρίασης της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, με τίτλο «Γυναίκες 2000: Ισότητα των φύλων, Ανάπτυξη και Ειρήνη στον 21^ο αιώνα» (γνωστή και ως Παγκόσμια Διάσκεψη Πεκίνο+5)¹⁷⁷, οι εκθέσεις των Κρατών-Μελών κατέδειξαν ότι έχει σημειωθεί πρόοδος ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων. Αρκετές χώρες εφάρμοσαν θετικές πολιτικές και δράσεις, ανέπτυξαν εκπαιδευτικά προγράμματα για τις ηγετικές ικανότητες των γυναικών και εισήγαγαν μέτρα που συμβάλλουν στη συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής τόσο για τους άνδρες, όσο και για τις γυναίκες. Ωστόσο, οι εκθέσεις που κατατέθηκαν, κατέστησαν ορατή και την επίμονη παρουσία και διατήρηση του κενού μεταξύ της εκ του νόμου (de jure) και της εκ των πραγμάτων (de facto) ισότητας των φύλων, αναφέροντας ότι η πραγματική συμμετοχή των γυναικών στις υψηλότερες θέσεις των Κέντρων Λήψης Αποφάσεων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, δεν έχει τροποποιηθεί σημαντικά συγκριτικά με την εποχή της 4^{ης} Παγκόσμιας Διάσκεψης του Πεκίνου¹⁷⁸.

Στη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, στην 58^η συνεδρίαση που πραγματοποιήθηκε το 2003, υιοθετήθηκε το ψήφισμα 58/142¹⁷⁹, το οποίο αναγνωρίζει ότι:

¹⁷⁶ European Union, *Balanced participation of women and men in the decision-making process*, Recommendation of 02.12.1996, OJ L 319 10.12.96. text at: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996H0694:EL:HTML>

¹⁷⁷ United Nations (2000), *Women 2000: Gender Equality, Development and Peace for the 21st Century, "Beijing+5" (2000)*, 23rd Special Session of the General Assembly, Supplement No. 3 (A/S-23/10/Rev.1) New York, 5-9 June 2000.

¹⁷⁸ United Nations (2000), Report of the Ad Hoc Committee of the Whole of the twenty-third special session of the General Assembly, Supplement No. 3 (A/S-23/10/Rev.1), United Nations, New York, 2000.

¹⁷⁹ United Nations General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly [on the report of the Third Committee (A/58/501)] 58/142. Women and political participation*, United Nations, 10 February 2004, text at:

«Η πλήρης και ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στις πολιτικές διαδικασίες και στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων, θα δημιουργήσει μια ισορροπία, η οποία αντανakλά με μεγαλύτερη ακρίβεια τη σύνθεση της κοινωνίας, είναι απαραίτητη για την ενδυνάμωση της δημοκρατίας και εξυπηρετεί την εύρυθμη λειτουργία της, διαδραματίζει ουσιωδέστατο ρόλο στην προώθηση της ίσης (με τους άνδρες) κοινωνικής κατάστασης των γυναικών, συμπεριλαμβανομένης και της βελτίωσης της κοινωνικο-οικονομικής θέσης των γυναικών, συμβάλλει στον επαναπροσδιορισμό των πολιτικών προτεραιοτήτων και παρέχει νέες προοπτικές σε πολιτικά ζητήματα» (United Nations General Assembly, A/RES/58/142, σ. 2).

Το 2004 τα νέα και επικαιροποιημένα δεδομένα αναφορικά με τους ποσοτικούς και ποιοτικούς δείκτες συμμετοχής των γυναικών σε θέσεις εξουσίας και σε Κέντρα Λήψης Αποφάσεων, κατέδειξαν ότι σε παγκόσμιο επίπεδο ο μέσος όρος συμμετοχής των γυναικών στα Κοινοβούλια άγγιξε το 15,2%¹⁸⁰. Παρά την σημαντική αύξηση που σημείωσαν τα ποσοστά, ελάχιστες χώρες¹⁸¹ πέτυχαν πραγματικά το στόχο που προσυπέγραψε το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του Ο.Η.Ε. (ECOSOC) το 1995 για συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων σε ποσοστό τουλάχιστον 30%¹⁸².

Στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζεται αφενός η παγκόσμια κατάταξη των χωρών, με τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων (πίνακας 1) και αφετέρου η θετική ή αρνητική πρόοδος που σημειώθηκε σε περίοδο 10 ετών σε παγκόσμιο επίπεδο (πίνακας 2) αναφορικά με τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων.

Σύμφωνα με τα υπάρχοντα επίσημα στοιχεία, η συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων μεταξύ των ετών 1995 και 2005 έχει αυξηθεί στις περισσότερες χώρες, αν και σε μερικές χώρες - όπως οι σκανδιναβικές ή χώρες με οικονομία σε μετάβαση, όπως η Ουγγαρία και η Κίνα- παρατηρήθηκε ελαφρά απόκλιση από τη γενική εξέλιξη που σημειωνόταν¹⁸³. Αξιοσημείωτη πρόοδος παρατηρείται όπου έχουν

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/503/10/PDF/N0350310.pdf?OpenElement>

¹⁸⁰ International Parliamentary Union, *Women Elected in 2003: The Year in Perspective*, Interparliamentary Union, Geneva, 2004, text at: <http://www.ipu.org/wmn-e/March04.pdf>

¹⁸¹ Το 2004, 14 από τις 181 χώρες που έχουν εθνικά κοινοβούλια είχαν πάνω από το 30% γυναίκες-εκπροσώπους στα κοινοβούλιά τους. Οι πρώτες στην κατάταξη χώρες είναι οι: Ρουάντα (48,8%), Σουηδία (45,3%), Δανία (38%), Φινλανδία (37,5%), Νορβηγία (36,4%) και Ισλανδία (30,2%). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. International Parliamentary Union, *Women Elected...*, ό.π.

¹⁸² International Parliamentary Union (1995), *Parliamentary Action for Women's Access to and Participation in Decision-making Structures Aimed at Achieving True Equality for Women*, Resolution Unanimously Adopted by the 93rd Inter-Parliamentary Conference, παρ. 1, Madrid, 1 April 1995,

United Nations, *FWCW Platform for Action: Women in Power and Decision-making*, παρ. 182, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/decision.htm>

¹⁸³ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, *Equal Participation of Women and Men in Decision-making Processes, With Particular Emphasis on Political Participation and*

εφαρμοστεί ειδικά μέτρα, όπως οι ποσοτώσεις, με σκοπό την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στις πολιτικές διαδικασίες. Αντίστροφα, σε όσες χώρες έχουν αποσυρθεί παρόμοιες ευνοϊκές ρυθμίσεις, έχει σημειωθεί μείωση του αριθμού των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων¹⁸⁴.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΑ

ΚΑΤΑΤΑΞΗ	ΧΩΡΑ	ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ			
		ΕΚΛΟΓΕΣ	ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	% ΓΥΝΑΙΚΩΝ
1	ΡΟΥΑΝΤΑ	09 2003	80	39	48.8
2	ΣΟΥΗΔΙΑ	09 2002	349	158	45.3
3	ΝΟΡΒΗΓΙΑ	09 2005	169	64	37.9
4	ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	03 2003	200	75	37.5
5	ΔΑΝΙΑ	02 2005	179	66	36.9
6	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	01 2003	150	55	36.7
7	ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	10 2005	257	93	36.2
8	ΚΟΥΒΑ	01 2003	609	219	36.0
"	ΙΣΠΑΝΙΑ	03 2004	350	126	36.0
9	ΚΟΣΤΑ ΡΙΚΑ	02 2002	57	20	35.1
10	ΜΟΖΑΜΒΙΚΗ	12 2004	250	87	34.8
11	ΒΕΛΓΙΟ	05 2003	150	52	34.7
12	ΑΥΣΤΡΙΑ	11 2002	183	62	33.9
13	ΙΣΛΑΝΔΙΑ	05 2003	63	21	33.3
14	ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ	04 2004	400	131	32.8
15	ΝΕΑ ΖΗΛΑΝΔΙΑ	09 2005	121	39	32.2
16	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	09 2005	614	195	31.8
17	ΓΚΟΥΪΑΝΑ	03 2001	65	20	30.8
18	ΜΠΟΥΡΟΥΝΤΙ	07 2005	118	36	30.5
19	ΗΝΩΜΕΝΗ ΔΗΜ. ΤΑΝΖΑΝΙΑΣ	12 2005	319	97	30.4
20	ΒΕΝΕΖΟΥΕΛΑ	12 2005	167	50	29.9
21	ΣΕΪΧΕΛΛΕΣ	12 2002	34	10	29.4
22	ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	10 2004	110	32	29.1
23	ΑΝΔΟΡΑ	04 2005	28	8	28.6
24	ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	09 2005	249	68	27.3
"	ΒΙΕΤΝΑΜ	05 2002	498	136	27.3
25	NAMIMΠΙΑ	11 2004	78	21	26.9
26	ΓΡΕΝΑΔΑ	11 2003	15	4	26.7

Leadership, EGM/EPWD/2005/BP.1, 22 December 2005, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eql-men/docs/BP.1%20Background%20Paper.pdf>

¹⁸⁴ Στο ίδιο.

27	ΣΟΥΡΙΝΑΜ	05 2005	51	13	25.5
28	ΤΙΜΟΡ ΛΕΣΤΕ	08 2001	87	22	25.3
29	ΕΛΒΕΤΙΑ	10 2003	200	50	25.0
30	ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	10 2004	150	37	24.7
31	ΜΕΞΙΚΟ	07 2003	500	121	24.2
32	ΛΙΧΤΕΝΣΤΑΪΝ	03 2005	25	6	24.0
33	ΟΥΓΚΑΝΤΑ	06 2001	305	73	23.9
34	ΟΝΔΟΥΡΕΣ	11 2005	128	30	23.4
35	ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	06 2004	60	14	23.3
36	ΛΑΟΣ	02 2002	109	25	22.9
37	ΤΥΝΗΣΙΑ	10 2004	189	43	22.8
38	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	06 2005	240	53	22.1
39	ΕΡΥΘΡΑΙΑ	02 1994	150	33	22.0
"	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	10 2004	141	31	22.0
40	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ	03 2005	101	22	21.8
41	ΚΡΟΑΤΙΑ	11 2003	152	33	21.7
42	ΑΙΘΙΟΠΙΑ	05 2005	546	117	21.4
43	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	10 2002	342	73	21.3
"	ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	02 2005	230	49	21.3
44	ΛΕΤΟΝΙΑ	10 2002	100	21	21.0
45	ΚΑΝΑΔΑΣ	01 2006	308	64	20.8
"	ΜΟΝΑΚΟ	02 2003	24	5	20.8
46	ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ	11 2001	92	19	20.7
47	ΠΟΛΩΝΙΑ	09 2005	460	94	20.4
48	ΚΙΝΑ	02 2003	2980	604	20.3
49	ΚΟΡΕΑ	08 2003	687	138	20.1
50	ΜΠΑΧΑΜΕΣ	05 2002	40	8	20.0
51	ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	05 2005	646	127	19.7
52	ΤΡΙΝΙΝΤΑΝΤ & ΤΟΜΠΑΓΚΟ	10 2002	36	7	19.4
53	ΓΟΥΙΝΕΑ	06 2002	114	22	19.3
54	ΣΕΝΕΓΑΛΗ	04 2001	120	23	19.2
"	FYROM	09 2002	120	23	19.2
55	ΕΣΘΟΝΙΑ	03 2003	101	19	18.8
56	ΠΕΡΟΥ	04 2001	120	22	18.3
57	ΑΓΙΟΣ ΒΙΚΕΝΤΙΟΣ ΚΑΙ ΓΡΕΝΑΔΙΝΕΣ	12 2005	22	4	18.2
58	ΙΣΗΜΕΡΙΝΗ ΓΟΥΙΝΕΑ	04 2004	100	18	18.0
59	ΤΑΤΖΙΚΙΣΤΑΝ	02 2005	63	11	17.5
"	ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	12 2004	120	21	17.5

60	ΔΟΜΙΝΙΚΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	05 2002	150	26	17.3
61	ΜΑΥΡΙΚΙΟΣ	07 2005	70	12	17.1
62	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΣΕΧΙΑΣ	06 2002	200	34	17.0
63	ΒΟΛΙΒΙΑ	12 2005	130	22	16.9
64	ΒΟΣΝΙΑ - ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	10 2002	42	7	16.7
"	ΠΑΝΑΜΑΣ	05 2004	78	13	16.7
"	ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ	06 2001	60	10	16.7
"	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	09 2002	150	25	16.7
65	ΚΥΠΡΟΣ	05 2001	56	9	16.1
66	ΕΚΟΥΑΔΟΡ	10 2002	100	16	16.0
"	ΣΙΓΚΑΠΟΥΡΗ	11 2001	94	15	16.0
"	ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΣΤΑΝ	12 2004	50	8	16.0
"	ΖΙΜΠΑΜΠΟΥΕ	03 2005	150	24	16.0
67	ΠΡΑΣΙΝΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙ	01 2006	72	11	15.3
"	ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	05 2004	236	36	15.3
68	Η.Π.Α.	11 2004	435	66	15.2
69	ΑΓΚΟΛΑ	09 1992	220	33	15.0
"	ΧΙΛΗ	12 2005	120	18	15.0
"	ΙΣΡΑΗΛ	01 2003	120	18	15.0
70	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	10 2001	345	51	14.8
71	ΣΟΥΔΑΝ	08 2005	450	66	14.7
72	ΣΙΕΡΑ ΛΕΟΝΕ	05 2002	124	18	14.5
73	ΓΟΥΙΝΕΑ – ΜΠΗΣΣΑΟΥ	03 2004	100	14	14.0
74	ΜΑΛΔΟΥΙ	04 2004	191	26	13.6
75	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΚΟΡΕΑΣ	04 2004	299	40	13.4
76	ΜΠΑΡΜΠΑΝΤΟΣ	05 2003	30	4	13.3
"	ΙΡΛΑΝΔΙΑ	05 2002	166	22	13.3
77	ΓΚΑΜΠΙΑ	01 2002	53	7	13.2
78	ΕΛΛΑΔΑ	03 2004	300	39	13.0
79	ΔΟΜΙΝΙΚΗ	05 2005	31	4	12.9
80	ΖΑΜΠΙΑ	12 2001	158	20	12.7
81	ΛΙΒΗΡΙΑ	10 2005	64	8	12.5
82	ΝΙΓΗΡΙΑ	11 2004	113	14	12.4
83	ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	11 2005	114	14	12.3
84	ΓΑΛΛΙΑ	06 2002	574	70	12.2
"	ΣΛΟΒΕΝΙΑ	10 2004	90	11	12.2
85	ΚΟΛΟΜΒΙΑ	03 2002	165	20	12.1

86	ΚΟΝΓΚΟ	08 2003	500	60	12.0
"	ΜΑΛΔΙΒΕΣ	01 2005	50	6	12.0
"	ΣΥΡΙΑ	03 2003	250	30	12.0
87	ΜΠΟΥΡΚΙΝΑ ΦΑΣΟ	05 2002	111	13	11.7
"	ΤΖΑΜΑΪΚΑ	10 2002	60	7	11.7
"	ΛΕΣΟΘΟ	05 2002	120	14	11.7
88	ΙΤΑΛΙΑ	05 2001	616	71	11.5
89	ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ	04 2004	550	62	11.3
90	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	11 2004	331	37	11.2
91	ΜΠΟΤΣΟΥΑΝΑ	10 2004	63	7	11.1
"	ΣΑΝΤΑ ΛΟΥΤΣΙΑ	12 2001	18	2	11.1
"	ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΗ	10 2004	99	11	11.1
92	ΓΚΑΝΑ	12 2004	230	25	10.9
93	ΤΖΙΜΠΟΥΤΙ	01 2003	65	7	10.8
"	ΜΑΡΟΚΟ	09 2002	325	35	10.8
"	ΖΟΥΑΖΗΛΑΝΔΗ	10 2003	65	7	10.8
"	ΤΑΪΛΑΝΔΗ	02 2005	500	54	10.8
94	ΕΛ ΣΑΛΒΑΔΟΡ	03 2003	84	9	10.7
95	ΑΝΤΙΓΚΟΥΑ & ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΤΑ	03 2004	19	2	10.5
"	ΔΗΜ. ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ	05 2005	105	11	10.5
96	ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	09 2004	77	8	10.4
97	ΜΑΛΙ	07 2002	147	15	10.2
98	ΠΑΡΑΓΟΥΑΗ	04 2003	80	8	10.0
99	ΚΑΜΠΟΤΖΗ	07 2003	123	12	9.8
"	ΡΩΣΙΑ	12 2003	447	44	9.8
100	ΓΕΩΡΓΙΑ	03 2004	235	22	9.4

ΠΗΓΗ: INTERPARLIAMENTARY UNION, 31/1/2006¹⁸⁵

¹⁸⁵ Interparliamentary Union, *Women in Parliaments: World Classification*, text at: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>

**ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΘΕΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟΣ ΣΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ
ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΑ (ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 1995-2005)**

ΧΩΡΑ-ΠΡΟΟΔΟΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ Κ.Λ.Π.Α.	01/07/1995 (ΠΟΣΟΣΤΟ % ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΑ)	01/01/2005 (ΠΟΣΟΣΤΟ % ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΑ)	ΑΛΛΑΓΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ (+)
ΡΟΥΑΝΤΑ	17,14	48,75	31,61
ΒΕΛΓΙΟ	12,00	34,67	22,67
ΚΟΣΤΑ ΡΙΚΑ	14,04	35,09	21,05
ΙΣΠΑΝΙΑ	16,00	36,00	20,00
ΤΥΝΗΣΙΑ	6,75	22,75	16,00
ΚΡΟΑΤΙΑ	5,80	21,71	15,91
FYROM	3,33	19,17	15,83
ΜΟΝΑΚΟ	5,56	20,83	15,28
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	9,52	24,67	15,14
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	7,09	21,99	14,89
ΣΟΥΡΙΝΑΜ	5,88	19,61	13,73
ΛΑΟΣ	9,41	22,94	13,52
ΚΟΥΒΑ	22,75	35,96	13,21
ΑΓ. ΒΙΚΕΝΤΙΟΣ & ΓΡΕΝΑΔΙΝΕΣ	9,52	22,73	13,20
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	13,33	26,25	12,92
ΚΥΠΡΟΣ	3,57	16,07	12,50
ΓΟΥΙΝΕΑ	7,02	19,30	12,28
ΣΙΓΚΑΠΟΥΡΗ	3,70	15,96	12,25
ΒΟΣΝΙΑ ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	4,49	16,67	12,18
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	21,79	33,73	11,94
ΜΠΑΧΑΜΕΣ	8,16	20,00	11,84
ΕΚΟΥΑΔΟΡ	4,48	16,00	11,52
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	6,00	17,50	11,50

ΣΑΝΤΑ ΛΟΥΤΣΙΑ	0,00	11,11	11,11
ΚΟΡΕΑ	2,01	13,04	11,04
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	4,81	15,84	11,03
ΤΖΙΜΠΟΥΤΙ	0,00	10,77	10,77
ΓΟΥΙΑΝΑ	20,00	30,77	10,77
ΑΝΔΟΡΑ	3,57	14,29	10,71
ΙΣΗΜΕΡΙΝΗ ΓΟΥΙΝΕΑ	7,50	18,00	10,50
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	8,70	19,13	10,43
ΑΥΣΤΡΙΑ	23,50	33,88	10,38
ΜΑΡΟΚΟ	0,60	10,77	10,17
ΗΝ.ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΑΝΖΑΝΙΑΣ	11,24	21,36	10,11
ΕΛΛΑΔΑ	6,00	14,00	8,00
ΧΩΡΑ-ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΠΡΟΟΔΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ Κ.Α.Π.Α.	01/07/1995 (ΠΟΣΟΣΤΟ % ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΑ)	01/01/2005(ΠΟΣΟΣΤΟ % ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΑ)	ΑΛΛΑΓΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ (-)
ΜΑΛΔΙΒΕΣ	6,25	6,00	-0,25
ΥΕΜΕΝΗ	0,66	0,33	-0,33
ΣΡΙ ΛΑΝΚΑ	5,33	4,89	-0,44
ΛΙΒΗΡΙΑ	5,71	5,26	-0,45
ΑΛΓΕΡΙΑ	6,74	6,17	-0,57
ΜΠΕΝΙΝ	7,81	7,23	-0,58
ΚΙΝΑ	21,02	20,23	-0,79
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ	12,20	11,27	-0,93
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	39,39	38,18	-1,21
ΟΝΔΟΥΡΕΣ	7,03	5,47	-1,56
ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΣΟΛΟΜΩΝΤΑ	2,13	0,00	-2,13
ΣΛΟΒΕΝΙΑ	14,44	12,22	-2,22

ΟΥΓΓΑΡΙΑ	11,40	9,09	-2,31
ΚΑΜΕΡΟΥΝ	12,22	8,89	-3,33
ΤΟΝΓΚΑ	3,33	0,00	-3,33
ΡΩΣΙΑ	13,36	9,84	-3,52
ΙΤΑΛΙΑ	15,08	11,53	-3,55
ΖΙΜΠΑΜΠΟΥΕ	14,67	10,00	-4,67
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	10,61	2,00	-8,61
ΤΣΑΝΤ	16,36	6,45	-9,91

ΠΗΓΗ: INTERPARLIAMENTARY UNION, 2005¹⁸⁶

Υπάρχουν λιγοστά δεδομένα και μικρή πληροφόρηση αναφορικά με το αν η συμμετοχή των γυναικών σε συγκεκριμένα επίπεδα (έχει επιφέρει) ή επιφέρει σημαντικές αλλαγές στις εθνικές πολιτικές διαδικασίες. Ακολούθως, δεν υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα που να δεικνύουν αν οι γυναίκες μπορούν να συμμετέχουν «πλήρως» σε αυτές τις διαδικασίες, ή αν παρακάμπτονται και περιθωριοποιούνται ακόμα και αν κατέχουν θέσεις εξουσίας και υψηλής ευθύνης. Η συμμετοχή των γυναικών στην εξουσία και στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων εξακολουθεί να αποτελεί πρωταρχική μέριμνα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών: στην 50^η συνεδρίαση της Επιτροπής για την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των γυναικών το 2006, ένα από τα θέματα που τέθηκαν στην πολιτική ατζέντα ήταν η «ιση συμμετοχή γυναικών και ανδρών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα»¹⁸⁷. Επιπρόσθετα, η ισότητα των φύλων ορίζεται από τα Ηνωμένα Έθνη στην Έκθεση για τους Αναπτυξιακούς Στόχους της Χιλιετίας ως «...ένα ανθρώπινο δικαίωμα...που σημαίνει ισότιμο έλεγχο στους φυσικούς πόρους και ίση αντιπροσώπευση στη δημόσια και πολιτική ζωή»¹⁸⁸. Αναφέρεται, ακόμα, ότι «το να έχουν ισότιμο δικαίωμα λόγου σε αποφάσεις που επηρεάζουν τη ζωή τους -από αποφάσεις που παίρνονται μέσα στην οικογένεια μέχρι τις υψηλότερες σφαίρες επιρροής της κυβέρνησης- αποτελεί στοιχείο πρωταρχικής σημασίας για την ενδυνάμωση των γυναικών»¹⁸⁹.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ενίσχυση της ισότιμης συμμετοχής ανδρών και γυναικών στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων, μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ενδυνάμωσης της παρουσίας των γυναικών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και στην πολιτική ζωή. Η συγκεκριμένη διατύπωση, ωστόσο,

¹⁸⁶ Interparliamentary Union, *Women in Politics: 1945-2005*, text at: http://www.ipu.org/PDF/publications/wmn45-05_en.pdf

¹⁸⁷ Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs, *Commission on the Status of Women (CSW), Fiftieth Session, 27 February - 10 March 2006*, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/50sess.htm>

¹⁸⁸ United Nations, *The Millennium Development Goals Report 2005*, New York 2005, σελ. 14, text at: <http://unstats.un.org/unsd/mi/pdf/MDG%20Book.pdf>

¹⁸⁹ Στο ίδιο.

ενδέχεται να έχει μερική αποτελεσματικότητα, αν δε δημιουργηθεί, παράλληλα, ισχυρή συσχέτιση μεταξύ εντονότερης παρουσίας των γυναικών στην οικονομία και στην άσκηση επιρροής ως προς τη χάραξη και το σχεδιασμό πολιτικών. Για αυτόν, ακριβώς, το λόγο τα Ηνωμένα Έθνη στη διατύπωση των Στόχων για τη Χιλιετία τονίζουν τη μείζονα σημασία της διασύνδεσης μεταξύ της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των γυναικών και της συμμετοχής τους στα Κέντρα Λήψης Οικονομικών και Πολιτικών Αποφάσεων σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Επισημαίνουν, επιπρόσθετα ότι:

*«...υπάρχουν πολλά πρακτικά μέτρα που μπορούν να μειώσουν τις ανισότητες με βάση το φύλο, ανισότητες που εμποδίζουν τη δυνατότητα να μειωθεί η φτώχεια και να επιτευχθεί η ευημερία στις κοινωνίες ανά τον κόσμο. Υπάρχουν, επίσης, πολλές θετικές δράσεις που μπορούν να πραγματοποιηθούν, ώστε να συντελεστεί η ενδυνάμωση των γυναικών. Χωρίς τις ηγετικές πρωτοβουλίες και την πολιτική βούληση, ωστόσο, ο κόσμος θα υπολείπεται της λήψης των πρακτικών αυτών μέτρων και της επίτευξης του στόχου (του). Καθώς η ανισότητα μεταξύ των φύλων είναι βαθιά ριζωμένη σε παγιωμένες αντιλήψεις, κοινωνικούς θεσμούς και δυνάμεις της αγοράς, η πολιτική δέσμευση στα υψηλότερα εθνικά και διεθνή επίπεδα είναι απαραίτητη στην εγκαθίδρυση των πολιτικών (εκείνων) που θα πυροδοτήσουν την κοινωνική αλλαγή και θα εντοπίσουν τις απαραίτητες πηγές για την ισότητα των φύλων και την ενδυνάμωση των γυναικών» (UN Millennium Project Report, 2005, σ.1).*¹⁹⁰

Επίσης, στη Διακήρυξη της Χιλιετίας, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών τονίζει στο άρθρο 6 ότι «...τα ίσα δικαιώματα και ευκαιρίες γυναικών και ανδρών θα πρέπει να διασφαλιστούν» και συνεχίζοντας στο άρθρο 20 αναφέρει ότι «θα πρέπει να προωθηθεί η ισότητα των φύλων και η ενδυνάμωση των γυναικών ως αποτελεσματικός τρόπος για να καταπολεμηθεί η φτώχεια, η πείνα και οι αρρώστιες και να κινητοποιηθούμε προς μια ανάπτυξη που είναι πραγματικά βιώσιμη»¹⁹¹.

Αν εξετάσει κανείς τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων υπό ποιοτικούς όρους, είναι δύσκολο να γίνει αντιληπτό αν όντως έχουν επιτευχθεί οι στόχοι που έχουν τεθεί. Θα ήταν χρήσιμο να γίνει μία διάκριση όρων, η οποία συντελεί αποφασιστικά τόσο στη διαμόρφωση μετρήσιμων δεικτών ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, όσο και στην υιοθέτηση στρατηγικών για την ενδυνάμωση της συμμετοχής τους: η διαφοροποίηση μεταξύ *πολιτικής συμμετοχής* και *πολιτικής αντιπροσώπευσης*. Ο μεν πρώτος όρος επιτρέπει τη διαμόρφωση μιας πολιτικής ατζέντας μέσω

¹⁹⁰ Crown C., Gupta R. G. & Kes A. (2005), U.N. Millennium Project: Task Force on Education and Gender Equality, United Nations, 2005.

¹⁹¹ UN General Assembly (2000), *United Nations Millennium Declaration*, Resolution adopted by the General Assembly [without reference to a Main Committee (A/55/L.2)], A/res/55/2, 6-8 September 2000.

ποικίλων τρόπων «συμμετοχής του ατόμου στην πολιτική», για παράδειγμα, μέσω πολιτικών συζητήσεων και δημοσίων διαλόγων, άσκησης πολιτικής πίεσης, κ.λπ. Ο δεύτερος όρος αποτελεί διαδικασία, μέσω της οποίας η άρθρωση αυτής της πολιτικής ατζέντας αντιπροσωπεύεται σε θεσμούς λήψης αποφάσεων σε δημοκρατικές κοινωνίες, οι οποίοι χαράζουν πολιτική (πολιτικά κόμματα και εκλεγμένα σώματα, όπως το κοινοβούλιο).

Χρειάζεται, κατά συνέπεια, να εξετάσει κανείς και τις δύο αυτές όψεις της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων, ώστε να αποτιμήσει γιατί η ισότιμη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στα τελευταία αποτελεί κρίσιμο ζήτημα που χρειάζεται αντιμετώπιση.¹⁹² Προς επίρρωση της αναγκαιότητας αυτής, αρκεί να εξετάσει κανείς διεθνείς συγκριτικές μελέτες και αναλύσεις ως προς την αντιπροσώπευση και συμμετοχή των γυναικών στις πολιτικές διαδικασίες και στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, στις οποίες εμφανίζεται με σαφήνεια ότι υπάρχει έμφυλη διάκριση ως προς: α) τη διαδικασία επιλογής υποψηφίων, β) την επιλογή των διεκδικούμενων εδρών και γ) τις επιλογές των ίδιων των ψηφοφόρων. Επιπρόσθετα, η ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στις πολιτικές διαδικασίες επιβαρύνεται από τη φύση του εκλογικού συστήματος, τη θητεία του/της υποψήφιου/-ας στην πολιτική του/της παράταξη και την ανεπάρκεια σε σημαντικά σημεία των γυναικών υποψηφίων¹⁹³.

Προκειμένου, λοιπόν, να εκτιμηθεί η έκβαση της ισότιμης συμμετοχής ανδρών και γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, είναι σημαντικό να εξεταστούν τόσο οι διαδικασίες, με τις οποίες είναι επιτεύξιμη η ισότιμη συμμετοχή, όσο και το αν η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στα τελευταία ενδυναμώνει τις γυναίκες σχετικά με τη λήψη αποφάσεων, οι οποίες δυνητικά μπορούν να επηρεάσουν τόσο τη ζωή τους, όσο και τη ζωή άλλων ατόμων. Η αύξηση της συμμετοχής στις πολιτικές διαδικασίες χρειάζεται να οδηγεί σε αναβάθμιση της πολιτικής ενδυνάμωσης των γυναικών. Η δε ενδυνάμωση, μπορεί να οριστεί ως η/οι διαδικασία/-ες εκείνη/-ες, με τις οποίες γυναίκες και άνδρες αποκτούν τον έλεγχο και την κυριότητα της ζωής τους μέσω της διεύρυνσης των επιλογών τους. Κατά συνέπεια, η ενδυνάμωση είναι η διαδικασία απόκτησης της ικανότητας να παίρνει κανείς αποφάσεις ζωής με στρατηγική σημασία σε ένα περιβάλλον, όπου η συγκεκριμένη ικανότητα σε προγενέστερα στάδια αποτελούσε αντικείμενο άρνησης. Με άλλα λόγια η ενδυνάμωση μπορεί να θεωρηθεί τόσο ως διαδικασία που πραγματοποιείται σε θεσμικό και υλικό πλαίσιο, όσο και το αποτέλεσμα που μπορεί να μετρηθεί ως προς τα προσδοκώμενα επιτεύγματα, όπως η αριθμητική εκπροσώπηση των γυναικών στους πολιτικούς θεσμούς.

¹⁹² Rai S. M. (2005), *Equal Participation of Women and Men in Decision-making Processes, with Particular Emphasis on Political Participation and Leadership*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Division for the Advancement of Women, EGM/EPWD/2005/BP.1, 22 December 2005.

¹⁹³ Lambe P., Rallings C., Thrasher M. & Ware L. (2004), *Gender Imbalance in Representative Democracy: Women and Local Government in London and Birmingham 1918–2003*, Centre for Advancement of Women in Politics, School of Politics and International Studies, Queens University Belfast, November 2004.

IV. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΛΗΨΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Εισαγωγικές επισημάνσεις

Το αίτημα για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στις πολιτικές δομές εμφανίζεται έντονα στη δημόσια ζωή, ενώ η κατάκτηση των ίσων πολιτικών δικαιωμάτων ολοκληρώθηκε στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες μόλις πριν μερικές δεκαετίες. Ειδικότερα, στην Ελλάδα η εφαρμογή της αρχής της «καθολικής» ψηφοφορίας εισήχθη το 1956, όταν οι γυναίκες ψήφισαν για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές σε επίπεδο επικράτειας. Ενώ το δικαίωμα ψήφου των ανδρών είχε έναν πρώιμο χαρακτήρα (Σύνταγμα του 1864), το αντίστοιχο δικαίωμα για τις γυναίκες, του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, στις δημοτικές, αλλά και στις βουλευτικές εκλογές καθυστέρησε σημαντικά (Ν. 2159/1952)¹⁹⁴.

Στις βουλευτικές εκλογές του 1958 υπήρχαν 16 υποψήφιες γυναίκες, από τις οποίες εκλέχθηκαν οι 3. Το 1961, από τις 19 εκλέχθηκαν οι 3, το 1963 από τις 18 εκλέχθηκε 1 γυναίκα, το 1964 από τις 15 υποψήφιες οι 2.¹⁹⁵ Στις βουλευτικές εκλογές του 1974 εκλέχθηκαν 6 γυναίκες με ψήφο και 1 γυναίκα από το ψηφοδέλτιο των υποψηφίων της επικρατείας. Στις εκλογές του 1977, εκλέχτηκαν 9 γυναίκες βουλευτές και 2 της επικρατείας, δηλαδή ποσοστό της τάξης του 3,7% στο σύνολο των 300 μελών του Κοινοβουλίου. Το 1981 εκλέχθηκαν συνολικά 15 γυναίκες, από τις οποίες 13 στην Εθνική Βουλή (4,3%) και 2 στην Ευρωβουλή (8,3%).¹⁹⁶

Στις εκλογές του 1984, η αντιπροσώπευση των γυναικών στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο παραμένει περιορισμένη: από τους 24 εκλεγμένους βουλευτές οι γυναίκες είναι 2 (8,3%).¹⁹⁷ Στις εκλογές του 1985 και του Ιουνίου του 1989, το ποσοστό των γυναικών παρέμεινε στο 4,3% και στις εκλογές του Νοεμβρίου του ίδιου χρόνου το ποσοστό συμμετοχής τους αυξήθηκε σε 6,7%, αγγίζοντας το μεγαλύτερο ποσοστό εκπροσώπησης μέχρι τότε. Στις εκλογές του 1990 ο αριθμός τους μειώθηκε στο ποσοστό της τάξης του 5,3% συνολικά, ενώ στις βουλευτικές εκλογές του 1993 έφθασε στο 6% (18 γυναίκες) και με την απώλεια μίας έδρας κατέληξε στο 5,6%.¹⁹⁸ Στο

¹⁹⁴ Αναλυτικά, βλ. την ειδική επανέκδοση του πρωτότυπου φυλλαδίου 1953 από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας (2002), *Γιατί πρέπει να ψηφίζεις. Διαφωτιστικόν φυλλάδιον δια τας Ελληνίδας εκλογείς, του Υπουργείου Εσωτερικών (1953)*, ΥΠΕΣΔΔΑ, Αθήνα. Επίσης, βλ. Τεπερόγλου Ε. & Ψαρά Μ. (2001), *Γυναίκες και Πολιτική. Μελέτη Επιποκόπησης*, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα, σ. 6 επ., text at: <http://www.kethi.gr/greek/meletes/index.htm>

¹⁹⁵ Τακάρη Ντ. (1984), *Η γυναίκα από την αρχαιότητα ως την τεχνολογική επανάσταση*, Αθήνα, σ. 208.

¹⁹⁶ Για περισσότερες πληροφορίες και ιδίως για την κομματική διασπορά, βλ. Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου. Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα, σ. 58 επ.

¹⁹⁷ Πιο αναλυτικά βλ. Τάκαρη, *ό.π.*, σσ. 209-214. Βλ. επίσης Σαμίου Δ. (1989), Στάσεις και αντιστάσεις απέναντι στο δικαίωμα ψήφου των γυναικών μέσα από τον Τύπο: 1919-1952, στο: Αφιέρωμα, Φεμινισμός – Πολιτική Β', *Δίνη, Φεμινιστικό Περιοδικό*, 4, Ιούνιος 1989, σσ. 29-35.

¹⁹⁸ Γενική Γραμματεία Ισότητας (1999), *Εθνική Έκθεση της Ελλάδας προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διάκρισης σε Βάρος των Γυναικών*, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 1989 ο αριθμός της συμμετοχής των γυναικών παραμένει ο ίδιος (8,3%), ενώ μετά τις εκλογές του 1994 οι γυναίκες ευρωβουλευτές έφθασαν το 16% (τέσσερις γυναίκες στους εικοσιπέντε ευρωβουλευτές)¹⁹⁹ και το Φεβρουάριο του 1997 το ποσοστό ανήλθε στο 20% όταν καταλήφθηκε κενωθείσα θέση από μία ακόμη γυναίκα²⁰⁰. Το 1996, η συμμετοχή των γυναικών στη Βουλή αυξήθηκε ελάχιστα σε 6,3% (19 γυναίκες), ενώ το 2000 παρατηρείται σημαντική ποσοτική αύξηση της τάξης του 10,3% με τη συμμετοχή 31 γυναικών.²⁰¹

Στις εκλογές του 1999 εκλέχθηκαν τέσσερις γυναίκες στην Ευρωβουλή (16%)²⁰² και στις εκλογές του 2004 παρατηρείται, για πρώτη φορά, αύξηση των γυναικών υποψηφίων, αλλά και δημιουργία ψηφοδέλιου, το οποίο περιλαμβάνει μόνο γυναίκες (Γυναίκες για μια άλλη Ευρώπη)²⁰³. Οι γυναίκες που εκλέγονται αριθμούν τις 7 (ποσοστό της τάξης του 29,2%)²⁰⁴ σηματοδοτώντας τη μεγαλύτερη γυναικεία εκπροσώπηση μέχρι την περίοδο αυτή. Τέλος, στις εθνικές εκλογές του 2004, παρατηρείται επίσης η μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών βουλευτών, καθώς αριθμούν τις 38, ποσοστό 12,7% στο σύνολο των βουλευτών και φθάνουν το 13,3% στο τέλος του 2005, όταν δύο γυναίκες καταλαμβάνουν κενωθείσες θέσεις.²⁰⁵

Αξίζει να σημειωθεί ότι αν και παρατηρείται μια πορεία εξέλιξης στις συνταγματικές και πολιτικές κατοχυρώσεις της εξίσωσης των δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών, με κορυφαίο σημείο την αναγνώριση του εκλογικού δικαιώματος στις γυναίκες, γεγονός το οποίο συνέβαλε στην προώθηση της ισότητας των δύο φύλων στον πολιτειακό βίο²⁰⁶, ωστόσο η συμμετοχή των γυναικών στις διαδικασίες και τις δομές των κέντρων λήψης αποφάσεων παραμένει μειωμένη και ελλειμματική και οι γυναίκες εξακολουθούν να υπο-εκπροσωπούνται ως υποψήφιοι στα δημόσια αξιώματα, καθώς υφίστανται ποικίλους ιδεολογικούς και δομικούς αποκλεισμούς.

Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Αθήνα, σ. 65. Αναλυτικότερα για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *ό.π.*

¹⁹⁹ Για τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στις νομαρχιακές και δημοτικές εκλογές 1998 και 2002, βλ. αναλυτικά την έρευνα με τίτλο: Γενική Γραμματεία Ισότητας (2003), *Συμμετοχή των γυναικών στα ψηφοδέλτια σε αναλογία τουλάχιστον 1/3 επί του συνολικού αριθμού των υποψηφίων Συμβούλων – Συγκριτικά ποσοστά εκλεγμένων γυναικών Νομαρχιακών, Δημοτικών και Κοινοτικών Συμβούλων ανά την Ελλάδα*, ΥΠΕΣΔΔΑ, Αθήνα.

²⁰⁰ Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *ό.π.*, σ. 79.

²⁰¹ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2005), *6^η Εθνική Έκθεση της Ελλάδας προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών. Περίοδος 2001-2004*, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Αθήνα, σ. 96 και Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *ό.π.*, σ. 70.

²⁰² http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/frontpage.htm

²⁰³ Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *ό.π.*, σ. 80.

²⁰⁴ Στο ίδιο. Βλ. επίσης, http://www.kethi.gr/greek/ypopsifies_eklogon/kethi_gr/frontpage.htm

²⁰⁵ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2005), *ό.π.*, σ. 96 και Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *ό.π.*, σ. 15.

²⁰⁶ Μπέουλα-Μακρίδη Ε. (1983), *Η συνταγματική κατοχύρωση της αρχής της ισότητας των φύλων*, εκδ. Μεταξάς, Αθήνα, σ. 46.

2. Νομοθετικό πλαίσιο για την ισόρροπη συμμετοχή των γυναικών και ανδρών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων

Η ισότητα των φύλων στην Ελλάδα σήμερα, καθώς και η προώθηση της εξάλειψης κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των γυναικών, απολαύει ισχυρής νομοθετικής και νομολογιακής υποστήριξης. Το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδας που ορίζει ρητά ότι «οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του Νόμου», ιδρύοντας ταυτόχρονα μια συνταγματική αρχή και ένα θεμελιώδες δικαίωμα, και ότι «οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις» είναι το *Σύνταγμα του 1975* (άρθρο 4, παρ. 1 και 2 αντιστοιχα).²⁰⁷ Οι αρχές της ισότητας ενσωματώνονται στο Σύνταγμα, όπως αυτές περιλαμβάνονται στο Διεθνές Δίκαιο, στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διάκρισης εναντίον των Γυναικών (Ν. 1342/83)²⁰⁸ και στην Ευρωπαϊκή Κοινωνική Χάρτα (Ν. 1426/84)²⁰⁹. Σύμφωνα με το άρθρο 28 του Ελληνικού Συντάγματος:

*«Οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Η εφαρμογή των κανόνων του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμβάσεων στους αλλοδαπούς τελεί πάντοτε υπό τον όρο της αμοιβαιότητας».*²¹⁰

Επιπρόσθετα, στο *άρθρο 116*, παρ. 1 ορίζεται ότι «διατάξεις υφιστάμενες που είναι αντίθετες προς το άρθρο 4 παρ. 2 εξακολουθούν να ισχύουν ώπου να καταργηθούν με Νόμο, το αργότερο έως την 31 Δεκεμβρίου 1982», καθορίζοντας ότι μέχρι τότε θα πρέπει να αναθεωρηθούν οι νόμοι εκείνοι που περιέχουν ανισότητες μεταχείρισης σε οποιονδήποτε τομέα. Σύμφωνα με την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου²¹¹, βάσει της προαναφερθείσας διάταξης, εκδόθηκαν 16 νομοθετήματα μεταρρυθμιστικά νόμων που προέβλεπαν ανισότητες, ξεκινώντας με το Νόμο 1329/1983 που

²⁰⁷ Βλ. σχετικά: <http://www.parliament.gr/politeuma/syntagmaDetails.asp?ArthroID=4>

²⁰⁸ Η Ελλάδα υπέγραψε, στις 2 Μαρτίου 1982, τη Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (Διακήρυξη για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών-CEDAW), στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Η Σύμβαση επικυρώθηκε και από την Ελληνική Βουλή, με το Ν. 1342-ΦΕΚ Α39 στις 30 Μαρτίου 1983, ενώ η εφαρμογή της ξεκίνησε στις 30 Απριλίου 1983.

²⁰⁹ Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Συμβούλιο της Ευρώπης) με τον οποίο διασφαλίζονται χωρίς διάκριση φύλου όλα τα κοινωνικά δικαιώματα (εργασία, προστασία μητρότητας, δικαίωμα για επαγγελματικό προσανατολισμό και επαγγελματική εκπαίδευση, προστασία της υγείας, δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση κ.λπ.) κυρώθηκε από τη χώρα μας με το Νόμο 1426/84, βλ. Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης, Γενική Γραμματεία Ισότητας (1995), *Εθνική Έκθεση της Ελλάδας Για το 4^ο Παγκόσμιο Συνέδριο του ΟΗΕ για τις Γυναίκες, Πεκίνο 1995, Η Κατάσταση των γυναικών στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία 1984-1994*, Ελληνική Δημοκρατία, Γ.Γ.Ι. Αθήνα.

²¹⁰ Βλ. σχετικά: <http://www.parliament.gr/politeuma/syntagmaDetails.asp?ArthroID=30>

²¹¹ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Ελληνική δημοκρατία, *Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου επί του Σχεδίου της Πρώτης Έκθεσης της Ελληνικής Δημοκρατίας για το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ)*, Αθήνα, 4 Φεβρουαρίου 2004, σ. 16επ.

text at: www.nchr.gr/media/word/nchr_on_gr_report_to_int_cov_civil_rights.doc

αναμόρφωσε το οικογενειακό δίκαιο.²¹² Ωστόσο, στο Σύνταγμα του 1975 υπήρχε και η διάταξη του άρθρου 116, παρ. 2, σύμφωνα με την οποία επιτρέπονται «αποκλίσεις από τους ορισμούς της παραγράφου 2 του άρθρου 4 επιτρέπονται μόνο για σοβαρούς λόγους, στις περιπτώσεις που ορίζει ειδικά ο Νόμος».²¹³ Έτσι, η διάταξη αυτή, συμβάλλοντας στη συνέχιση της άσκησης διακρίσεων σε βάρος των γυναικών (ιδίως στον εργασιακό τομέα), δεν έδωσε τη δυνατότητα –μέχρι πρόσφατα– να ληφθούν θετικά μέτρα (ποσοτώσεις στα κέντρα λήψης αποφάσεων, θετικές διακρίσεις για τις γυναίκες κατά την πρόσληψη και προαγωγή προσωπικού κ.λπ.), παρόλο που αυτές είχαν ήδη εισαχθεί στο Ελληνικό Δίκαιο μέσω της κύρωσης των διεθνών συμβάσεων.²¹⁴

Οι γυναικείες οργανώσεις εν όψει της σχεδιαζόμενης αναθεώρησης του Συντάγματος (2001), κατάρτισαν προτάσεις για την αντικατάσταση της διάταξης αυτής με νέα, η οποία θα εισήγαγε την ουσιαστική (όχι τυπική) ισότητα για τους εξής λόγους: α) για να απαλειφθεί η δυνατότητα αποκλίσεων (εξαιρέσεων) από την ισότητα για τις γυναίκες, β) για να αναγνωριστεί ρητά ότι η λήψη θετικών μέτρων (π.χ. προωθητικών της ισότητας ποσοτώσεων, όπως συμμετοχή τουλάχιστον κατά 30% γυναικών) για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων και την αποκατάσταση ουσιαστικής ισότητας δεν αποτελεί διάκριση υπέρ των γυναικών, άρα είναι σύμφωνη με τις περί ισότητας διατάξεις του Συντάγματος και, γ) για να αναγνωριστεί, αντιθέτως, ότι είναι αντισυνταγματικές οι περιοριστικές της ισότητας ποσοτώσεις (π.χ. γυναίκες στο Α επάγγελμα δεκτές το πολύ μέχρι 10%, ασχέτως σειράς επιτυχίας στους εισαγωγικούς διαγωνισμούς).²¹⁵

Τις προτάσεις αυτές ενίσχυσε το Συμβούλιο Επικρατείας (ΣτΕ), το οποίο προέβη σε μια ριζική νομολογιακή αλλαγή, όπου η Ολομέλειά του στις 8 Μαΐου 1998, δημοσίευσε 14 αποφάσεις με βάση τα παραπάνω αιτήματα (αποφάσεις Νο 1933 και 1917-1929/98), σημαντικές για την προώθηση της ισότητας των φύλων και ορίζει ότι «η λήψη θετικών μέτρων υπέρ των γυναικών δεν αντιβαίνει το Σύνταγμα, στο βαθμό που τα μέτρα αυτά αποβλέπουν στην επίτευξη της αποκατάστασης μιας πραγματικής ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών»²¹⁶. Όπως επισημαίνει και η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου²¹⁷, αξίζει να σημειωθεί η σκέψη που περιέχεται στις συγκεκριμένες αποφάσεις:

²¹² Το 1976 ιδρύεται από τις Γυναικείες Οργανώσεις η «Συντονιστική Επιτροπή Γυναικών Εκπροσώπων Γυναικείων Σωματείων» (Σ.Ε.Γ.Ε.Σ.), ένα άτυπο συντονιστικό όργανο, που διεκδικεί την τροποποίηση και προώθηση του Οικογενειακού Δικαίου και του προβλήματος της στράτευσης των γυναικών.

²¹³ Βλ. σχετικά: <http://www.hri.org/docs/syntagma/art120.html>

και <http://www.daskalos.edu.gr/d/nomouesia/syntagma.html>

²¹⁴ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *ό.π.*

²¹⁵ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *ό.π.*, σ. 17.

²¹⁶ Βλ. ΣτΕ (ολ.) 1933/1998 και 1917-1929/1998. Σχετικά βλ. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α. (1998), Η ιστορική στροφή του ΣτΕ προς την πραγματική ισότητα - Σχόλιο στις αποφάσεις ΟΛΣΕ 1933/98 και 1917-1929/98, *ΤοΣ*, σ. 773 επ. και Γενική Γραμματεία Ισότητας, (1986), *Πρώτη Έκθεση της Ελλάδος προς την επιτροπή του ΟΗΕ για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των γυναικών «N.1342/83»*, Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης, Αθήνα.

²¹⁷ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *ό.π.*, σ. 17.

«...σε περίπτωση που διαπιστώνεται ότι σε βάρος μιας κατηγορίας προσώπων έχουν αναμφισβήτητα δημιουργηθεί στην πράξη λόγω κοινωνικών προκαταλήψεων τέτοιες διακρίσεις ώστε η अपαρέγκλιτη εφαρμογή της αρχής της ισότητας να καταλήγει σε μία κατ' επίφαση μόνο ισότητα, ενώ ουσιαστικά παγιώνει και διαιωνίζει μίαν υφιστάμενη άνιση κατάσταση, είναι εντός του πνεύματος της συνταγματικής αρχής της ισότητας η λήψη από μέρους του νομοθέτη, κοινού ή κανονιστικού, των αντίστοιχων θετικών υπέρ της κατηγορίας αυτής μέτρων...».

Οι προαναφερθείσες ενέργειες οδήγησαν τη Βουλή να αποφασίσει ομόφωνα την τροποποίηση του άρθρου 116 του Συντάγματος (σε δύο ψηφοφορίες στις 20-5-1998 και 24-6-1998) και να υιοθετήσει την εμπεριστατωμένη πρόταση που είχε υποβληθεί από τις γυναικείες οργανώσεις για την αναδιατύπωση της παραγράφου 2, η οποία πλέον –στο νέο Σύνταγμα (2001)– έχει ως εξής: «Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών». Η εν λόγω συνταγματική διάταξη και σε συνδυασμό με τις αποφάσεις της Ολομέλειας του ΣτΕ, συνέβαλαν σημαντικά στην προώθηση των αρχών της έμφυλης ισότητας στην Ελλάδα.²¹⁸

Επομένως, η ισότητα των φύλων καθιερώνεται από τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 2 και 116 παρ. 1 και 2 Συντ., ποιοτικά διαφορετική από τη γενική αρχή της ισότητας, καθώς: α) με το άρθρο 4 παρ. 2 δεν προβλέπεται απλώς «ισότητα ενώπιον του νόμου», αλλά ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Θεσπίζεται λοιπόν ρητή συνταγματική επιταγή, απευθυνόμενη προς τη δικαστική εξουσία για εξίσωση των εκατέρωθεν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων και δημιουργεί το δικαίωμα, τόσο για τους Έλληνες όσο και για τις Ελληνίδες, να αξιώσουν δικαστικά την επέκταση ευνοϊκών διατάξεων που ισχύουν μόνο για το άλλο φύλο, και β) θεμελιώνεται η υποχρέωση του κράτους να λάβει όλα τα ενδεικνυόμενα μέτρα για την άρση των υφιστάμενων (όχι μόνο για νομικούς λόγους, αλλά ευρύτερα κοινωνικούς) ανισοτήτων και για την επίτευξη της πραγματικής έμφυλης ισότητας. Συνεκδοχικά, η εν λόγω διάταξη αποτελεί ειδικότερη εκδήλωση και όχι απλώς μερική επανάληψη της γενικής αρχής της ισότητας στον τομέα της κοινωνικής θέσης και της νομικής αντιμετώπισης των σχέσεων των δύο φύλων.²¹⁹

Στη συνέχεια, με σκοπό τη βελτίωση της θέσης των γυναικών στο πολιτικό επίπεδο, ψηφίστηκε με πρωτοβουλία και εισήγηση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας προς τον αρμόδιο Υπουργό (Εσωτερικών, Δημόσιας

²¹⁸ Βλ. αναλυτικότερα: Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, *ό.π.*, σ. 18, ιδίως υποσημείωση 22.

²¹⁹ Βλ. Δαγτόγλου Π.Δ. (1991), *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα*, τομ. Β', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, αρ. περ. 1381 και Τουλιώτη Χ. (1999), Η συνταγματική προβληματική της λήψης θετικών μέτρων για την αποκατάσταση της πραγματικής ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, *ΤθΣ*, σ. 263 επ.

Διοίκησης και Αποκέντρωσης), νομοθετική διάταξη, η οποία ενισχύει την ισόρροπη συμμετοχή των γυναικών και των ανδρών στα όργανα λήψης αποφάσεων στο Δημόσιο, στα ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ, καθώς και στους ΟΤΑ α' και β' βαθμού (Ν. 2839/2000, άρθρ. 6). Πιο συγκεκριμένα, με το άρθρο 6 ορίζονται τα ακόλουθα:

«1. α. Σε κάθε υπηρεσιακό συμβούλιο των δημοσίων υπηρεσιών, των ΝΠΔΔ και των ΟΤΑ, ο αριθμός των οριζομένων από τη Διοίκηση μελών του κάθε φύλου ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το 1/3 των οριζομένων, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, εφόσον στην οικεία υπηρεσία υπηρετεί επαρκής αριθμός υπαλλήλων που συγκεντρώνει τις νόμιμες προϋποθέσεις για ορισμό και εφόσον τα μέλη που ορίζονται είναι πάνω από ένα (1). Τυχόν δεκαδικός αριθμός στρογγυλοποιείται στην επόμενη ακέραιη μονάδα, εφόσον το κλάσμα είναι ίσο με μισό της μονάδας και άνω», «β. Στις περιπτώσεις διορισμού ή υποδείξεως από το Δημόσιο, τα ΝΠΔΔ και τους ΟΤΑ, μελών διοικητικών συμβουλίων ή άλλων συλλογικών οργάνων διοίκησης ΝΠΔΔ ή ΝΠΙΔ, ο αριθμός των διοριζομένων ή υποδεικνυομένων προσώπων κάθε φύλου ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το 1/3 των διοριζομένων ή υποδεικνυομένων σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, εφόσον τα μέλη που διορίζονται ή υποδεικνύονται είναι πάνω από ένα (1). Τυχόν δεκαδικός αριθμός στρογγυλοποιείται στην επόμενη ακέραιη μονάδα, εφόσον το κλάσμα είναι ίσο με μισό της μονάδας και άνω. Οι διατάξεις των περιπτώσεων α. και β. εφαρμόζονται στα υπηρεσιακά συμβούλια, στα διοικητικά συμβούλια και στα συλλογικά όργανα διοίκησης που συγκροτούνται μετά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου» (βλ. αναλυτικά άρθρο 7).²²⁰

Ο δεύτερος νόμος (άρθρ. 75 Ν. 2910/2001)²²¹ που τροποποίησε το άρθρο 54 του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (π.δ. 410/1995) και το άρθρο 23 π.δ. 30/1996, είναι αυτός που ουσιαστικά επέβαλε τη συμμετοχή των δύο φύλων στα ψηφοδέλτια της τοπικής αυτοδιοίκησης, τουλάχιστον κατά 1/3 το καθένα.²²² Η ίδια ρύθμιση εντάχθηκε και στον «Κώδικα Νομαρχιακής

²²⁰ Γενική Γραμματεία Ισότητας, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (2000), *4^η & 5^η Εθνική Έκθεση της Ελλάδας. Περίοδος 1994-2000. Προς την επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε μορφής Διάκρισης σε βάρος των Γυναικών*, Αθήνα, σσ. 36-37.

²²¹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α. (15.12.2002), Κατακτώντας την πολιτική ισότητα, *Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες: Γυναίκα και πολιτική*, σσ. 20-23, Στρατηγάκη Μ. (15.12.2002), Για να αποφασίζουν και οι Ευρωπαίες, *Η Καθημερινή-Επτά Ημέρες*, σσ. 24-25, Μ. Παντελίδου-Μαλούτα (1989), Πολιτική υπέρ της ισότητας ή «ισότητα» υπέρ της πολιτικής;, *Δίμη-Φεμινιστικό περιοδικό*, 4, σσ. 25-28 και Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2002), *Το φύλο της δημοκρατίας. Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, Σαββάλας, Αθήνα, σ. 83.

²²² Στο άρθρο 54 του Π.Δ. 410/1995 (ΦΕΚ 231 Α') «Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας», προστίθεται νέα παράγραφος 3 και αναριθμείται η υφιστάμενη παράγραφος 3 σε 4, που έχει ως εξής: «3. Ο αριθμός των υποψηφίων συμβούλων από κάθε φύλο πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού. Τυχόν δεκαδικός αριθμός στρογγυλοποιείται στην επόμενη ακέραιη μονάδα, εφόσον το κλάσμα είναι ίσο με μισό της μονάδας και άνω.» 2. Στο τελευταίο εδάφιο της παρ.6 του άρθρου 55 του Π.Δ. 410/1995 προστίθενται οι λέξεις «ή διαφορετικό ποσοστό από το προβλεπόμενο στην παρ.3 του ίδιου άρθρου».

Αυτοδιοίκησης» για τις νομαρχιακές εκλογές.²²³ Επίσης, με τη διάταξη του άρθρου 55 παρ. 6 του Π.Δ. 410/1995, όπως συμπληρώθηκε με το άρθρο 75 παρ. 2 του Ν. 2910/2001, προβλέπεται ως συνέπεια-κύρωση, για την περίπτωση που η δήλωση συμμετοχής των υποψηφίων συνδυασμών στις εκλογές περιλαμβάνει διαφορετικό ποσοστό από το προβλεπόμενο στην παρ. 3 του ίδιου άρθρου (δηλαδή, λιγότερο από το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού), το απαράδεκτο της δηλώσεως συμμετοχής.

Επιπλέον, με το άρθρο 22 παρ. 3 του Ν. 3051/2002 ορίστηκε ότι η προαναφερθείσα ρύθμιση εφαρμόζεται αυτοτελώς και διακεκριμένα στο συνδυασμό για το δημοτικό συμβούλιο και συνολικά, χωρίς να απαιτείται ισομερής κατανομή, για τους συνδυασμούς των τοπικών συμβουλίων.²²⁴ Έτσι, στις τελευταίες εκλογές για τους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης, που διεξήχθησαν τον Οκτώβριο του 2002, οι συνδυασμοί που αντιπαρατέθηκαν στις κατά τόπους αναμετρήσεις στους δήμους, τις κοινότητες και τις νομαρχίες υποχρεώθηκαν να τηρήσουν ποσοστιαία φύλου.

Με την αναθεώρηση του άρθρου 31 του Συντάγματος προωθείται η ισότητα των φύλων, καθώς η *ελληνική καταγωγή* ως προσόν εκλογιμότητας του/της Προέδρου της Δημοκρατίας μπορεί να προέρχεται από τη μητέρα και όχι αποκλειστικά από τον πατέρα: «Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να εκλεγεί όποιος είναι Έλληνας πολίτης πριν από πέντε τουλάχιστον έτη, έχει από πατέρα ή μητέρα ελληνική καταγωγή, έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας του και έχει τη νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν».²²⁵

Τέλος, με το άρθρο 34, παρ. 3 του Ν.3463/2006 «Κύρωση Κώδικα Δήμου και Κοινοτήτων» (ΦΕΚ 114/8-6-2006), διατηρείται η πρόβλεψη του Ν.2910/2001 για την κατά 1/3 συμμετοχή από κάθε φύλο στα ψηφοδέλτια δημοτικών ή κοινοτικών συμβουλίων, των συμβουλίων των δημοτικών διαμερισμάτων και των τοπικών συμβουλίων. Το ποσοστό αυτό υπολογίζεται ξεχωριστά για τα δημοτικά συμβούλια, τα συμβούλια των δημοτικών διαμερισμάτων και τα κοινοτικά συμβούλια. Ειδικά για τους υποψήφιους τοπικούς συμβούλους το ποσοστό του ενός τρίτου (1/3) υπολογίζεται επί του συνολικού αριθμού των υποψηφίων της κατηγορίας αυτής που περιλαμβάνονται σε κάθε συνδυασμό. Ο συνολικός αριθμός των υποψηφίων των συνδυασμών, που αντιστοιχεί στο ένα τρίτο (1/3), όπως αυτό έχει υπολογιστεί ξεχωριστά για κάθε μια από τις παραπάνω κατηγορίες

²²³ Στο άρθρο 23 παρ. 3 του Π.Δ. 30/1996 (ΦΕΚ 21 Α') «Κώδικας Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης» προστίθεται παράγραφος 3 και αναριθμούνται οι υφιστάμενες παράγραφοι 3,4,5 και 6 σε 4, 5, 6 και 7, που έχει ως εξής: «3. Ο αριθμός των υποψηφίων συμβούλων από κάθε φύλο πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού. Τυχόν δεκαδικός αριθμός στρογγυλοποιείται στην επόμενη ακέραιη μονάδα εφόσον το κλάσμα είναι ίσο με μισό της μονάδας και άνω».

²²⁴ Πικραμένος Μ. (Δρ. Παν/μίου Αθηνών-Πάρεδρου Συμβουλίου Επικρατείας), Εισήγηση με θέμα: «Η ποσοστιαία φύλου στις εκλογές των Ο.Τ.Α. και η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας», text at: <http://web.auth.gr/law/constitution/gr/docspdfs/pikramenos.pdf>

²²⁵ βλ. http://www.presidency.gr/syntagma_content.htm#30 και

[Σύνταγμα της Ελλάδας 2001: Άρθρα 30-34 www.ekloges.com.cy/ngcontent.cfm?tt=article&a_id=2428](http://www.ekloges.com.cy/ngcontent.cfm?tt=article&a_id=2428)

προσώπων, αρκεί να υφίσταται για το σύνολο των υποψηφίων κάθε συνδυασμού, χωρίς να είναι αναγκαίο να επιμερίζεται ισομερώς σε καθεμία από τις ανωτέρω κατηγορίες υποψηφίων.

3. Οι εθνικοί μηχανισμοί προώθησης της ισότητας των φύλων

Το Σύνταγμα του 1975 καθιερώνει την αρχή της ισότητας των δύο φύλων, ενώ η δεκαετία του 1980 σηματοδοτεί την πρόοδο ενός νομικού πλαισίου, με την αντίστοιχη θεμελίωση διατάξεων και λήψη θετικών μέτρων που έχουν ως στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών σε όλους τους τομείς του κοινωνικού, πολιτικού και οικονομικού πεδίου.²²⁶ Αποκορύφωμα της εξέλιξης αυτής συνιστά η θεσμοθέτηση για πρώτη φορά της θέσης *Ειδικής Συμβούλου για Θέματα Ισότητας στον Πρωθυπουργό* το 1982, υπό την επίδραση των γυναικείων οργανώσεων και του ανάλογου θεσμικού πλαισίου που λειτουργεί στις χώρες της ΕΟΚ. Το ίδιο χρονικό διάστημα, με το Ν. 1288/82 δημιουργείται εννεαμελές *Συμβούλιο Ισότητας των Δύο Φύλων*, το οποίο είναι συμβουλευτικό όργανο, υπάγεται απευθείας στον Πρωθυπουργό και λειτουργεί ως αυτοτελής υπηρεσιακή μονάδα του Υπουργείου Προεδρίας.

Με το Ν. 1558/88 αναβαθμίζεται το εν λόγω Συμβούλιο σε *Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι.)*, η οποία πλέον υπάγεται στο Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, συνιστώντας έτσι το αρμόδιο κρατικό όργανο για την προώθηση της αρχής της ισότητας των γυναικών και ανδρών.²²⁷ Η Γενική Γραμματεία Ισότητας αποτελεί τον κεντρικό φορέα για την προώθηση και πραγματοποίηση της νομικής και ουσιαστικής κατοχύρωσης της ισότητας των φύλων και την εισήγηση αναγκαίων μέτρων που επιβάλλεται να λάβει η Πολιτεία (Υπουργεία, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης κ.λπ.). Επιπρόσθετα, παρεμβαίνει εξειδικευμένα, στο πλαίσιο των θετικών δράσεων, σε διάφορους φορείς, με σκοπό την εξάλειψη των έμφυλων διακρίσεων και την ενσωμάτωση της αρχής της ισότητας των δύο φύλων στο σύνολο των εθνικών δράσεων, συνεργάζεται με διεθνείς οργανισμούς και άλλα κυβερνητικά όργανα, αναλαμβάνει δράσεις, εμπλέκεται σε διάφορα σώματα και παρέχει στοιχεία και πληροφόρηση.²²⁸

Τον Ιούλιο του 1983 συγκροτούνται οι *Νομαρχιακές Επιτροπές Ισότητας (Ν.Ε.Ι.)* μετά από εγκύκλιο του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Εσωτερικών, σε όλες τις Νομαρχίες και με την εκπροσώπηση

²²⁶ Βλ. Γενική Γραμματεία Ισότητας (2003), *Ισότητα Ευκαιριών μεταξύ Γυναικών και Ανδρών (1983-2003): Κυριότερες Νομοθετικές Ρυθμίσεις, Θεσμικά Όργανα, Ελληνική Προεδρία Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Γ.Γ.Ι., Αθήνα και Παντελίδου-Μαλούτα (2006), *ό.π.*, σ. 88 επ.

²²⁷ Βλ. Γενική Γραμματεία Ισότητας (2001), *Οδηγός Υπηρεσιών: Ισότητα – Ανάπτυξη – Ειρήνη*, Γ.Γ.Ι., Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Αθήνα και τη σχετική ιστοσελίδα: www.isotita.gr

²²⁸ Γενική Γραμματεία Ισότητας (1999), *ό.π.*, σ. 35επ. και Γενική Γραμματεία Ισότητας (2000), *ό.π.*, σσ. 40-41.

κρατικών και τοπικών φορέων, καθώς και γυναικείων οργανώσεων. Η ίδια εγκύκλιος προβλέπει επίσης τη λειτουργία *Γραφείου Ισότητας* σε κάθε Νομαρχία. Με το Προεδρικό Διάταγμα (Π.Δ.) 370/1989 θεσμοθετούνται τόσο οι Νομαρχιακές Επιτροπές Ισότητας, όσο και τα Γραφεία Ισότητας ως *Τμήματα Ισότητας*. Βάσει του εν λόγω Π.Δ., οι Επιτροπές απαρτίζονται από εκπροσώπους κρατικών και τοπικών φορέων, καθώς και γυναικείων οργανώσεων σε κάθε Νομαρχία με σκοπό την πληρέστερη ενημέρωση των πολιτών και λειτουργούν παράλληλα με τον κεντρικό μηχανισμό ισότητας.²²⁹ Με το Ν. 2026/1992, άρθρο 4 καταργούνται οι Νομαρχιακές Επιτροπές Ισότητας και στο πλαίσιο της «Ίδρυσης και λειτουργίας της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης» με τους Νόμους 2218 και 2240/1994, τα Τμήματα Ισότητας των Νομαρχιών εντάσσονται στους αυτοτελείς Οργανισμούς κάθε Νομαρχίας και οι Νομαρχιακές Επιτροπές Ισότητας συγκροτούνται με αποκλειστική αρμοδιότητα του Νομάρχη.²³⁰

Σύμφωνα με το Ν. 1835/1989, ιδρύεται το *Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)*, το οποίο με το Ν. 2266/1994 λειτουργεί ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου που εποπτεύεται και επιχορηγείται από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. Το Κ.Ε.Θ.Ι. λειτουργεί κεντρικά στην Αθήνα και περιφερειακά στη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα, το Ηράκλειο και το Βόλο. Έχει ως κύριο στόχο την υλοποίηση της εθνικής και ευρωπαϊκής πολιτικής στον τομέα της ισότητας των φύλων -σύμφωνα με το σχεδιασμό της Γ.Γ.Ι.- και αποτελεί το σημείο σύνδεσης της πολιτικής αυτής με την κοινωνία των πολιτών και ιδιαίτερα των γυναικών. Σε γενικές γραμμές, το Κ.Ε.Θ.Ι. διεξάγει έρευνες, εκπονεί μελέτες και υλοποιεί εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα δράσης σε θέματα ισότητας των φύλων και ενεργοποιείται στην προώθηση των γυναικών σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ζωής.²³¹

Με την υπ' αριθμ. 316/14-7-2000 (ΦΕΚ 870/17-7-2000 τευχ. Β') Υπουργική Απόφαση του Πρωθυπουργού συστήνεται *Διυπουργική Επιτροπή* για την ισότητα των δύο φύλων. Βασικό έργο της Επιτροπής αποτελεί η λήψη αποφάσεων με σκοπό την προώθηση της εθνικής πολιτικής για την ισότητα των φύλων και βάσει των κατευθύνσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και των πολιτικών ισότητας των Διεθνών Οργανισμών, ώστε να ενταχθεί η διάσταση του φύλου σε όλες τις πολιτικές (mainstreaming). Μεταξύ άλλων, έργο της αποτελεί ο συντονισμός των Υπουργείων και των φορέων του δημόσιου τομέα κατά την επεξεργασία πολιτικών και δράσεων

²²⁹ Γενική Γραμματεία Ισότητας (1995), *ό.π.* text at: <http://www.kethi.gr/greek/ethniki/Default.htm> και Γενική Γραμματεία Ισότητας (1999), *ό.π.*, σ. 36επ.

²³⁰ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2000), *ό.π.*, σ. 43 και Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού και Παρακολούθησης Δράσεων Ε.Κ.Τ. (ΕΥΣΕΚΤ) (2003), *Οδηγός Εφαρμογής των Πολιτικών Ισότητας των Φύλων στο Σχεδιασμό και την Αξιολόγηση των Δράσεων των Ε.Π. του Γ' Κ.Π.Σ.*, Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινωνικών και Άλλων Πόρων, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, σ. 25, text at: <http://www.esfhellas.gr/index.asp?node=111>

²³¹ Βλ. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (2006), *Ισότητα στην πράξη! (ενημερωτικό φυλλάδιο)*, Κ.Ε.Θ.Ι., Αθήνα και www.kethi.gr. Επίσης, Γενική Γραμματεία Ισότητας (1999), *ό.π.*, σσ. 38-39, Γενική Γραμματεία Ισότητας (2000), *ό.π.*, σσ. 41-42.

για τις γυναίκες σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, η υποστήριξη τους στο σχεδιασμό νομοθετικών πρωτοβουλιών και την υλοποίηση μέτρων που αφορούν ειδικά στις γυναίκες, η κατάρτιση του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης για την Ισότητα, με στόχο τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής στο πλαίσιο του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.), καθώς και η εποπτεία, η παρακολούθηση και η αποτίμηση, ποιοτική και ποσοτική, των ασκούμενων πολιτικών.²³²

Μετά από πρόταση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, το 2000 θεσμοθετούνται σε επίπεδο Περιφέρειας *13 Επιτροπές Ισότητας (Π.Ε.Ι.)* (Ν. 2839/2000, άρθρο 6 παράγραφος 2) με κύριο στόχο την εφαρμογή και προώθηση αποτελεσματικότερης πολιτικής σχετικά με την ισότητα ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών, απαιτώντας ουσιαστική συνεργασία, στρατηγική επικοινωνία και ευαισθητοποίηση, καθώς και συμμετοχή όλων των τοπικών ή περιφερειακών παραγόντων.²³³

Σε θεσμικό επίπεδο και στο πλαίσιο εργασιών της Ελληνικής Βουλής, συστήνεται το 2002 νέος μηχανισμός, η *Μόνιμη Κοινοβουλευτική Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (άρθρο 34Α του νέου κανονισμού της Βουλής, Ιανουάριος 2002). Βασικό έργο της εν λόγω επιτροπής αποτελεί η μελέτη, η έρευνα και η εισήγηση προτάσεων με σκοπό την προώθηση στην εκπαίδευση, στην οικογένεια και σε άλλους κοινωνικούς θεσμούς. Επίσης, αντικείμενό της αποτελεί η κατοχύρωση και η εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων από τη Διοίκηση, κυρίως στους τομείς της απασχόλησης και της προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κατ' εφαρμογή των άρθρων 4, παρ. 2 και 116, παρ. 2 του Αναθεωρημένου Συντάγματος.²³⁴

Επιπρόσθετα, για την προώθηση της ισότητας των γυναικών και ανδρών συμβάλλουν ενεργά και οι γυναικείες μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ), των οποίων ο αριθμός ανέρχεται περίπου στις εβδομήντα (70). Αρκετές από αυτές έχουν παραρτήματα στις περιφέρειες, όπως επίσης υπάρχουν και γυναικείες οργανώσεις τοπικής εμβέλειας, οι οποίες έχουν ως στόχο την αντιμετώπιση και προώθηση των γυναικείων ζητημάτων και των ιδιαίτερων προβλημάτων των γυναικών της περιοχής τους (π.χ. Ένωση Γυναικών Ελλάδας, Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, Λύκειο των Ελληνίδων, Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδας, Παναθηναϊκή, Σοροπτιμιστική Ένωση Ελλάδας, Σύλλογος Ελληνίδας Νοικοκυράς, Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων, ΧΕΝ Ελλάδας κ.λπ.).²³⁵ Η Γενική Γραμματεία Ισότητας προκειμένου να συμβάλει ενεργά στην εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών, οι οποίες αποδυναμώνουν το ενδιαφέρον τους για τη συμμετοχή τους στις πολιτικές διαδικασίες, συνεργάζεται με τις γυναικείες ΜΚΟ, τα Σωματεία, τις Ομάδες και τα γυναικεία τμήματα των κομμάτων (π.χ. Ευρωπαϊκό Λόμπυ Γυναικών, Κέντρο Ερευνών για τις Γυναίκες της Μεσογείου-ΚΕΓΜΕ, Πανελλήνιο

²³² Γενική Γραμματεία Ισότητας (2000), *ό.π.*, σ. 36.

²³³ Στο ίδιο, σ. 37 και αναλυτικότερα βλ. σ. 43.

²³⁴ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2005), *ό.π.*, σ. 41.

²³⁵ Αναλυτικότερα, βλ. Γενική Γραμματεία Ισότητας (1999), *ό.π.*, σσ. 39-41.

Δίκτυο Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, Πολιτικός Σύνδεσμος Γυναικών, κ.ά.).²³⁶

4. Όργανα και δράσεις για τη συμμετοχή των γυναικών στις διαδικασίες και δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης πενήντα χρόνων άσκησης του εκλογικού δικαιώματος των Ελληνίδων, πραγματοποιήθηκε *Ειδική Συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων*, η οποία συνέπεσε με την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας (8 Μαρτίου 2006). Η εκδήλωση αυτή, αποτελώντας επέτειο μισού αιώνα συμμετοχής των γυναικών στις βουλευτικές εκλογές, αποκρυσταλλώνει μια διπλή εξέλιξη για τα ελληνικά δεδομένα, καθώς σημειώνεται για πρώτη φορά ο μεγαλύτερος αριθμός εκπροσώπησης γυναικών βουλευτών και στο Ελληνικό Κοινοβούλιο εκλέγεται η πρώτη γυναίκα Πρόεδρος.²³⁷ Είναι προφανές ότι για την πρόοδο αυτή έχουν συμβάλει σημαντικά οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες των εθνικών μηχανισμών προώθησης και ενίσχυσης της συμμετοχής των γυναικών στον πολιτικό και πολιτειακό βίο, προσπαθώντας να αντιμετωπίσουν την προβληματική σχέση δημοκρατίας και φύλου και να αναδείξουν τις γυναίκες ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας.

Συγκεκριμένα, στον τομέα της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, οι τρέχουσες προτεραιότητες και δράσεις της *Γενικής Γραμματείας Ισότητας* είναι εναρμονισμένες με την πρακτική των *Εθνικών Προτεραιοτήτων και Αξόνων Δράσης για την Ισότητα των Φύλων (2004-2008)*²³⁸, όπου υιοθετείται μια ολοκληρωμένη συνεκτική στρατηγική παρέμβαση για την ανάδειξη τόσο της εθνικής σημασίας όσο και της ευρωπαϊκής διάστασης των θεμάτων ισότητας ανδρών και γυναικών.²³⁹ Έναν από τους βασικούς άξονες δράσης συνιστά η ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, καθώς διαπιστώνεται ότι η Ελλάδα καταλαμβάνει σήμερα μία από τις χαμηλότερες θέσεις στο σύνολο των κρατών-μελών της Ε.Ε. Όπως επισημαίνεται στο εν λόγω κείμενο, η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στο πολιτικό πεδίο «μπορεί να συμβάλει στον εμπλουτισμό και την ανανέωση της πολιτικής κουλτούρας με ιδέες και αξίες περισσότερο συμβατές με τις κοινωνικές ανάγκες της εποχής μας».²⁴⁰

Στο πλαίσιο των δράσεων, προβλέπεται μεταξύ άλλων, η Γ.Γ.Ι., μετά από διάλογο με τα πολιτικά κόμματα και τους κοινωνικούς φορείς, να

²³⁶ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2000), *ό.π.*, σσ. 86-88. Σχετικές με τις δράσεις των προαναφερόμενων γυναικείων ομάδων, οργανώσεων κ.λπ. για την ισόρροπη συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, βλ. αναλυτικότερα παρακάτω.

²³⁷ Στο πλαίσιο της εκδήλωσης αυτής και με το πέρας της Ειδικής Συνεδρίασης παρουσιάστηκε το βιβλίο της Μ. Παντελίδου-Μαλούτα (2006), *ό.π.*, και προβλήθηκε ταινία με θέμα: «Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου, μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή» παραγωγής της τηλεόρασης της Βουλής των Ελλήνων.

²³⁸ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2004), *Εθνικές Προτεραιότητες και Αξονες Δράσης για την Ισότητα των Φύλων (2004-2008)*, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Αθήνα.

²³⁹ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2005), *ό.π.*, σ. 17.

²⁴⁰ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2004), *ό.π.*, σ. 14.

εξετάσει τη δυνατότητα αύξησης ή/και επέκτασης των ποσοτώσεων υπέρ των γυναικών ως μεταβατικού μέσου προώθησης της ισότητας και σε νέα πεδία αντιπροσώπευσης, τόσο στο εθνικό όσο και στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Επίσης, προβλέπεται να παρακολουθήσει την εφαρμογή του Ν. 2910/2001 για την κατά το 1/3 συμμετοχή από κάθε φύλο στα ψηφοδέλτια των Νομαρχιακών και Δημοτικών εκλογών και του Ν. 2839/2000 (άρθρο 6) για την εφαρμογή της ποσόστωσης για την κατά το 1/3 συμμετοχή και των δύο φύλων στα υπηρεσιακά και διοικητικά συμβούλια και λοιπά συλλογικά όργανα της διοίκησης.²⁴¹

Εξάλλου, καταρτίζεται *Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης 2007-2013 (ΕΣΣΑ)*, στο οποίο αναπτυξιακή επιλογή και κεντρικός στόχος της πολιτικής της Γ.Γ.Ι. είναι η ανάδειξη του πολιτικού, οικονομικού, κοινωνικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα των θεμάτων ισότητας, η άμεση σύνδεσή τους με τις κυρίαρχες εθνικές πολιτικές προτεραιότητες (ανάπτυξη, απασχόληση, κοινωνική συνοχή) και η αποδέσμευσή τους από την κατηγορία των περιθωριακών θεμάτων. Η «Κοινωνία των Πολιτών», αποτελεί ένα από τα 12 σημεία-προτεραιότητες του ΕΣΣΑ, στο οποίο επισημαίνεται ότι «παράγοντα της σύγχρονης καλής διακυβέρνησης αποτελεί η συστηματική και ουσιαστική συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα αποφάσεων».²⁴²

Στο πλαίσιο του *Εθνικού Προγράμματος Δράσης για την Ισότητα των Φύλων (2001-2006)* και για την επίτευξη του κεντρικού στόχου του, που είναι ο εκσυγχρονισμός του κοινωνικού προτύπου με σκοπό την αξιοποίηση του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού, ανεξαρτήτως φύλου, και την εξάλειψη κάθε μορφής διακρίσεων κατά των γυναικών τίθενται τέσσερις στρατηγικοί στόχοι, εκ των οποίων ο ένας αφορά στην προώθηση της ίσης συμμετοχής και εκπροσώπησης στον πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό τομέα (π.χ. νομοθετικές ρυθμίσεις για την καθιέρωση ποσοτώσεων κ.ά.). Σε εφαρμογή του εν λόγω Προγράμματος και με σκοπό την ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών στη θεσμοθετημένη πολιτική διαδικασία, η Γ.Γ.Ι., εκτός της προώθησης ενεργειών για την ψήφιση νόμων που προαναφέρθηκαν, πραγματοποίησε τα ακόλουθα: α) πανελλαδική εκστρατεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για τη συμμετοχή των γυναικών ως υποψηφίων στα ψηφοδέλτια, αλλά και την ενίσχυση της εκλογιμότητάς τους για τις νομαρχιακές/δημοτικές και εθνικές εκλογές (τηλεοπτικό και ραδιοφωνικό μήνυμα, έντυπο υλικό, επισκέψεις στελεχών της Γ.Γ.Ι. και των Π.Ε.Ι. στις 13 περιφέρειες της χώρας), β) πανελλήνιο συνέδριο με θέμα: «Γυναίκες και Αυτοδιοίκηση: Νέα δυναμική στις Τοπικές Κοινωνίες», στο οποίο συμμετείχαν για ενημέρωση και ενδυνάμωση οι νεοεκλεγείσες Δημοτικές και Νομαρχιακές Σύμβουλοι των εκλογών του Οκτωβρίου 2002²⁴³, γ) ευρωπαϊκό συνέδριο (στο πλαίσιο της Ελληνικής Προεδρίας) με

²⁴¹ Στο ίδιο.

²⁴² Βλ. text at: <http://www.isotita.gr/essa.html>

²⁴³ Αθήνα, 18/12/2002 με τη συνδιοργάνωση της Γ.Γ.Ι. και της ΚΕΔΚΕ.

θέμα: «Η Συμμετοχή των Γυναικών σε Υψηλές Θέσεις Ευθύνης: Νέες Ευρωπαϊκές Πολιτικές».²⁴⁴

Το Μάρτιο του 2000 η Γ.Γ.Ι. σε συνεργασία με το Κ.Ε.Θ.Ι. κυκλοφόρησε τιμητική έκδοση, η οποία περιλαμβάνει όλες τις γυναίκες βουλευτές που τιμήσαν με την παρουσία και τη δράση τους το Ελληνικό Κοινοβούλιο από το 1952, οπότε αναδείχτηκε η πρώτη γυναίκα βουλευτής, μέχρι το 2000.²⁴⁵ Επιπλέον, το 1988 διενήργησε έρευνα σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), με θέμα την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών. Στόχο της έρευνας αποτέλεσε η διερεύνηση της πολιτικής φυσιογνωμίας της Ελληνίδας ως άγνωστο πολιτολογικό μέγεθος και η συστηματοποίηση και εμβάθυνση στη μελέτη της μεταβλητής του φύλου όσον αφορά στη διαμόρφωση της πολιτικής συμπεριφοράς.²⁴⁶ Επιπρόσθετα, όσον αφορά στο έργο του *Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας*, ο φορέας μέσω των ερευνητικών και εκδοτικών του δραστηριοτήτων, καθώς και με την υλοποίηση καινοτόμων προγραμμάτων δράσης, συμβάλλει έμπρακτα στην άρση των έμφυλων διακρίσεων στο πολιτικό γίγνεσθαι. Πέρα από την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας, ολοκλήρωσε το 2005 το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «Ίση συμμετοχή στα κέντρα λήψης αποφάσεων – Γυναίκες στην καρδιά της Ευρώπης» (1/12/2003–28/2/2005), στο πλαίσιο του 5^{ου} Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ισότητα των Φύλων και με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Γ.Γ.Ι. Στόχο του Προγράμματος αποτέλεσε η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, με την ευκαιρία των εθνικών και ευρωπαϊκών εκλογών του 2004.²⁴⁷

Στο πλαίσιο του Προγράμματος πραγματοποιήθηκαν τα ακόλουθα:

²⁴⁴ Αθήνα, 7/5/2003 με τη συνδιοργάνωση της Γ.Γ.Ι., του Ελληνικού Τμήματος του Ευρωπαϊκού Λόμπυ Γυναικών και της ΕΓΕ.

²⁴⁵ [«Γυναίκες στην Ελληνική Βουλή 1952-2000». Τιμητική Έκδοση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, Μάρτιος 2000.](#)

²⁴⁶ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας δεν υπάρχει ένα ομοιογενές πρότυπο γυναικείας πολιτικής συμπεριφοράς. Τα άτομα δεν διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο, ενώ στοιχείο διαφοροποίησης αποτελεί η ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και η κομματική ταυτότητα. Επίσης, το 65% των γυναικών του δείγματος εκφράζουν τη γνώμη ότι ο μικρός αριθμός των γυναικών στη Βουλή και την Κυβέρνηση οφείλεται στο ότι «οι γυναίκες δεν έχουν ίσες ευκαιρίες με τους άνδρες για να αναδειχτούν». Σχετικά με τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας, βλ. Η. Νικολακόπουλος, Μ. Παντελίδου-Μαλούτα (1988), *Έρευνα για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών*, Γενική Γραμματεία Ισότητας, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.

Την παρούσα στιγμή πραγματοποιείται επεξεργασία των στοιχείων επαναληπτικής έρευνας για τις *έμφυλες διαφορές στα πρότυπα πολιτικότητας*, η οποία διεξάγεται στο Τμήμα ΠΕΔΔ του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο πλαίσιο του Προγράμματος Πυθαγόρας ΙΙ, με επιστημονική ευθύνη της Μ. Παντελίδου-Μαλούτα, βλ. Παντελίδου-Μαλούτα (2006), *ό.π.*, σ. 90, υποσ. 42.

²⁴⁷ Το Πρόγραμμα, επίσης, στόχευε: α) στην ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση των πολιτών σχετικά με τη σημασία και την αξία της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων στην πολιτική, την οικονομία και την κοινωνία, β) στην εξασφάλιση ίσης εκπροσώπησης των γυναικών στα ψηφοδέλτια των πολιτικών κομμάτων στις εθνικές εκλογές και στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, γ) στην ενδυνάμωση των γυναικών, ώστε να διεκδικήσουν θέση στα ψηφοδέλτια των πολιτικών κομμάτων και δ) στην προετοιμασία των υποψηφίων γυναικών, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθούν με επιτυχία στον προεκλογικό τους αγώνα, βλ. www.kethi.gr, Ευρωεκλογές 2004: Δώστε καινούργια αξία στην πολιτική.

- Εννέα (9) ημερίδες στην Πάτρα, το Ηράκλειο, την Κομοτηνή, τη Θεσσαλονίκη, το Βόλο και τη Λάρισα, με στόχο την προβολή των υποψηφίων γυναικών της κάθε περιφέρειας από όλα τα πολιτικά κόμματα και την ανάδειξη της ανάγκης για αύξηση του ποσοστού των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων.
- Εκστρατεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης με τηλεοπτικό και ραδιοφωνικό σποτ, καθώς και έκδοση τριών φυλλαδίων (π.χ. «Ψηφίστε Γυναίκες»), τα οποία απεστάλησαν σε γυναίκες υποψήφιες, στα γυναικεία τμήματα όλων των κομμάτων, στη βάση δεδομένων επαφών και αποδεκτών (mailing list) του Κ.Ε.Θ.Ι. κ.λπ.
- Ιστοσελίδα με τίτλο: «Δώστε καινούρια αξία στην πολιτική! Εκλέξτε πολλές γυναίκες παντού!», η οποία περιελάμβανε τις λίστες με τα ονόματα των υποψηφίων γυναικών των πέντε κοινοβουλευτικών κομμάτων ανά εκλογική περιφέρεια και κείμενα που επιχειρηματολογούσαν υπέρ της ισόρροπης συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων.
- Σεμινάρια σε γυναίκες πολιτικούς και σε στελέχη των εθνικών εταιρών, που είχαν ως στόχο την ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων τους.
- Διακρατικές συναντήσεις με σκοπό την πληροφόρηση για θέματα Καλών Πρακτικών (Ρώμη, Βουδαπέστη κ.λπ.).
- Ευρωπαϊκό Συνέδριο με τίτλο: «Από τη θεωρία στην πράξη: Για την ισότιμη συνεργασία ανδρών και γυναικών στην πολιτική» και έκδοση των πρακτικών του Συνεδρίου αυτού (3-5 Φεβρουαρίου 2005, Αθήνα).²⁴⁸
- Έκδοση με τίτλο: «Εγχειρίδιο Εκπαιδευτών/-τριών. Επικοινωνιακές δεξιότητες για τις γυναίκες στην πολιτική» (στην ελληνική, αγγλική, ιταλική και ουγγρική γλώσσα), με στόχο τη βελτίωση της επικοινωνιακής συμπεριφοράς των γυναικών που εμπλέκονται ή θέλουν να εμπλακούν στην πολιτική ζωή, προτείνοντας τρόπους για την ενεργό συμμετοχή τους μέσω της ενδυνάμωσής τους και της άρσης της έμφυλης περιθωριοποίησής τους.

Επίσης, το Κ.Ε.Θ.Ι. σε συνδιοργάνωση με τη Γ.Γ.Ι. πραγματοποίησε εκδήλωση με θέμα: «Οι γυναίκες στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων» (Αθήνα, 13 Μαρτίου 2006) για την ανάδειξη της δημοκρατικής αξίας της ισόρροπης συμμετοχής γυναικών και ανδρών στον πολιτικό στίβο, καθώς και την παρουσίαση του προαναφερόμενου Εγχειριδίου. Εξάλλου, το 2001 προέβη στην εκπόνηση βιβλιογραφικής μελέτης με θέμα: «Γυναίκες και πολιτική» και στη διεξαγωγή έρευνας με τίτλο: «Γυναικείο δυναμικό στην Τοπική Αυτοδιοίκηση - Γυναίκες αιρετές σε όλη την Ελλάδα» σε συνεργασία με το Δίκτυο Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Την ίδια χρονιά εξέδωσε το πολυσέλιδο ενημερωτικό φυλλάδιο «Γυναίκες στα Κέντρα

²⁴⁸ Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (2005), *Από τη θεωρία στην πράξη: για την ισότιμη συνεργασία γυναικών και ανδρών στην πολιτική*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συνεδρίου, 3-5 Φεβρουαρίου 2005, Αθήνα.

Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Γεγονότα και αριθμοί 2000». Το Κ.Ε.Θ.Ι. συμμετείχε, επίσης, ως εταίρος στο Πρόγραμμα «Ευρωπαϊκή Βάση Δεδομένων: Γυναίκες στα Κέντρα Αποφάσεων» (www.db-decision.de) που περιέχει στοιχεία και αριθμούς για την πολιτική συμμετοχή των γυναικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πριν από τις Ευρωεκλογές του 1999, πραγματοποίησε εκστρατεία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για την αύξηση της συμμετοχής γυναικών στις εκλογές και στο Ευρωκοινοβούλιο («Ψηφίστε για ισόρροπη συμμετοχή», προβολή τηλεοπτικού σποτ, διαφημίσεις στον Τύπο, διανομή σχετικού φυλλαδίου, κ.λπ.).²⁴⁹

Οι *γυναικείες οργανώσεις, ομάδες και τα γυναικεία τμήματα των κομμάτων* συμβάλλουν σημαντικά στην καταπολέμηση του πολιτικού αποκλεισμού των γυναικών και προσπαθούν να ασκήσουν πίεση σε φορείς και κόμματα για την αναλογικότερη εκπροσώπηση των γυναικών στις δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων. Για την αντιμετώπιση αυτού του ελλείμματος φύλου στην πολιτική, μεγάλο μέρος των γυναικείων οργανώσεων και των γυναικείων τμημάτων των κομμάτων συγκρότησαν το 1988 τη *Συντονιστική Επιτροπή Γυναικείων Οργανώσεων και Γυναικείων Τμημάτων των Κομμάτων*, με κύριο στόχο την προβολή του αιτήματος της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική και ιδιαίτερα στα πολιτικά αξιώματα, μέσω του συστήματος των ποσοτώσεων. Αποτέλεσμα της κινητοποίησης αυτής, ήταν τα μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα να υιοθετήσουν είτε το σύστημα της ποσοτώσης, είτε το σύστημα της αναλογικής εκπροσώπησης. Επίσης, συστάθηκαν γραμματείες για θέματα ισότητας των φύλων στις συνδικαλιστικές οργανώσεις της χώρας, όπως η ΓΣΕΕ, ΟΜΕ-ΟΤΕ, ΟΤΟΕ, ΑΔΕΔΥ. Το 1990 συγκροτήθηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο το «Ευρωπαϊκό Λόμπυ Γυναικών», στο οποίο η Ελλάδα συμμετέχει με τέσσερις εκπροσώπους που εκλέγονται από 45 Ελληνικές γυναικείες μη κυβερνητικές οργανώσεις. Επίσης, το 1992 δημιουργήθηκε το ελληνικό τμήμα του ευρωπαϊκού δικτύου εμπειρογνομώνων «Γυναίκες στα Κέντρα Αποφάσεων», το οποίο αναπτύσσει πρωτοβουλίες για τη μεγαλύτερη πολιτική συμμετοχή των γυναικών. Στο πλαίσιο της εκστρατείας για τις εκλογές της 12ης Ιουνίου του 1994 για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Δίκτυο ανέλαβε πρωτοβουλία και σύστησε διακομματική εκστρατεία πληροφόρησης για την ανάγκη ισόρροπης συμμετοχής ανδρών και γυναικών στις εκλογικές λίστες.²⁵⁰

Η Γενική Γραμματεία Ισότητας συνεργάζεται με τις γυναικείες μη κυβερνητικές οργανώσεις, τα σωματεία, τις ομάδες και τα γυναικεία τμήματα των κομμάτων, με σκοπό τη διαμόρφωση ενός πλαισίου που θα επιτρέψει στις γυναίκες να συμμετέχουν μαζικά και ουσιαστικότερα στην πολιτική και δημόσια ζωή. Ειδικότερα, έχει συνεργαστεί με τον *Πολιτικό Σύνδεσμο Γυναικών*, ο οποίος ιδρύθηκε το 1998²⁵¹, με κοινή απόφαση των

²⁴⁹ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2005), *ό.π.*, σ. 175επ.

²⁵⁰ Γενική Γραμματεία Ισότητας (1999), *ό.π.*, σσ. 68-69.

²⁵¹ Βλ. αναλυτικότερα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (2005), *Από τη θεωρία στην πράξη: για την ισότιμη συνεργασία γυναικών και ανδρών στην πολιτική*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συνεδρίου, 3-5 Φεβρουαρίου 2005, Αθήνα, Κ.Ε.Θ.Ι., σ. 123επ.

γυναικείων τμημάτων των κομμάτων ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΣΥΝ, ΔΗΚΚΙ και ΠΟΛΑΝ και ανέπτυξε δραστηριότητα για τις Εθνικές Εκλογές του Οκτωβρίου 1998 (εκδηλώσεις υποστήριξης υποψηφίων γυναικών, έκδοση έντυπου υλικού, περιοδείες κ.ά.), τις Ευρωεκλογές του 1999 (παραγωγή τηλεοπτικού σποτ και ραδιοφωνικού μηνύματος, συνεντεύξεις τύπου, έκδοση ενημερωτικού φυλλαδίου κ.λπ.), τις Εθνικές Εκλογές του 2000 (έκδοση προεκλογικού φυλλαδίου με κεντρικό σύνθημα: «Σ' αυτές τις εκλογές δώσε δύναμη και φωνή στις γυναίκες», δημιουργία και μετάδοση ραδιοφωνικού προεκλογικού μηνύματος κ.λπ.) και τις Δημοτικές και Νομαρχιακές Εκλογές του 2002, καθώς και τις Βουλευτικές και Ευρωεκλογές του 2004.²⁵² Επίσης, έχει συνεργαστεί με το *Πανελλήνιο Δίκτυο Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση*, του οποίου μέλη είναι γυναίκες αιρετές στις διάφορες βαθμίδες της τοπικής αυτοδιοίκησης και έχει ως σκοπό τη στήριξη των γυναικών και την προώθηση της ευρύτερης συμμετοχής τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Επιπλέον, συνεργάζεται με το Ευρωπαϊκό Λόμπυ Γυναικών, το οποίο στις ευρωεκλογές του 1999, αλλά και στις τελευταίες εκλογές, κάλεσε όλες τις γυναικείες οργανώσεις και τους αρμόδιους φορείς να υπερψηφίσουν γυναίκες ευρωβουλευτές και απαίτησε συγκεκριμένα και δεσμευτικά μέτρα για την επίτευξη της ίσης κατανομής της πολιτικής εξουσίας μεταξύ γυναικών και ανδρών.²⁵³ Τέλος, η Γ.Γ.Ι. έχει συνεργαστεί με το Κέντρο Έρευνών για τις Γυναίκες της Μεσογείου, το οποίο έχει αναπτύξει πολλαπλές δραστηριότητες για το εν λόγω θέμα (εκπαιδευτικά σεμινάρια, ευρωπαϊκό συνέδριο, ημερίδες ευαισθητοποίησης κ.λπ.).²⁵⁴

²⁵² Βλ. σχετικό κείμενο, http://www.kethi.gr/greek/vpopsifies_eklogon/kethi_gr/frontpage.htm

²⁵³ Βλ. σχετικό κείμενο, http://www.kethi.gr/greek/vpopsifies_eklogon/kethi_gr/frontpage.htm

²⁵⁴ Γενική Γραμματεία Ισότητας (2000), *ό.π.*, σσ. 86-88.

V. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Το πολιτικό σύστημα λειτουργεί στο πλαίσιο μιας διττής στρωμάτωσης: αφενός της κοινωνικής και ταξικής και αφετέρου της έμφυλης. Τόσο η ταξική δομή της κοινωνίας όσο και η δομή των σχέσεων των δύο φύλων επιδρούν στην ανάπτυξη της συμμετοχικής συμπεριφοράς των κοινωνικών υποκειμένων. Μέχρι την δεκαετία του '60 οι πολιτικοί επιστήμονες, στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς, έδειχναν πολύ μικρό ενδιαφέρον για τις γυναίκες ως αντικείμενο πολιτολογικής διερεύνησης²⁵⁵. Αργότερα, αρχίζει να διερευνάται η γυναικεία πολιτική συμπεριφορά κυρίως σε αντιπαράθεση με την ανδρική, η οποία αποτελεί μέτρο σύγκρισης, ενώ οι διαφορές φύλου υπερτονίζονται. Στις διάφορες έρευνες για την πολιτική κοινωνικοποίηση και για την εκλογική συμπεριφορά, οι γυναικείες πολιτικές στάσεις αντιμετωπίζονται ως αφελείς ή απολιτικές και η αντίληψη που κυριαρχεί για το τι είναι πολιτικό παραπέμπει στην ανδρική εμπειρία²⁵⁶.

Οι διαφοροποιήσεις στην κατά φύλο συμμετοχή στην πολιτική, φανερώνουν τη μειονεκτική θέση των γυναικών. Η μειωμένη γυναικεία συμμετοχή σε κυβερνητικό και βουλευτικό επίπεδο καθώς επίσης και σε επίπεδο διευθυντικών θέσεων στα κόμματα αποτελεί δείκτη της μειονεκτικής θέσης των γυναικών στις σύγχρονες κοινωνίες. Πέρα από αυτό, η πολιτική συμμετοχή των γυναικών εμφανίζεται μειωμένη τόσο στο πλαίσιο θεσμοθετημένων δομών (π.χ. ως μέλη κομμάτων), όσο και σε διάφορες άλλες άτυπες μορφές πολιτικής παρέμβασης. Από την εικόνα που μας προσφέρει η διεθνής βιβλιογραφία, οι γυναίκες φαίνεται να είναι λιγότερο ενημερωμένες σε πολιτικά θέματα, συζητούν λιγότερο για την πολιτική και έχουν σαφώς χαμηλότερη από τους άνδρες συμμετοχή στις πολιτικές συγκεντρώσεις. Όσον αφορά στη συμμετοχή σε εκλογές, η προσέλευση των γυναικών είναι μικρότερη από την αντίστοιχη των ανδρών, ενώ παρατηρείται ότι έλκονται λιγότερο από τα κόμματα της αριστεράς και περισσότερο από τα συντηρητικά κόμματα²⁵⁷.

Η σχετικά περιορισμένη παρουσία των γυναικών στον πολιτικό χώρο φαίνεται ότι συνδέεται με τα διαφοροποιημένα πρότυπα ζωής που ισχύουν για τις γυναίκες και τους άνδρες και τα οποία συχνά φανερώνουν ότι η δομή και οι λειτουργίες του πολιτικού συστήματος αφορούν λιγότερο στις γυναίκες, εφόσον εναρμονίζονται σε μικρότερο βαθμό με τις ανάγκες, τα προβλήματα και την καθημερινότητά τους. Οι παράμετροι που συνδέονται με την περιορισμένη παρουσία των γυναικών στο χώρο της πολιτικής μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

- Μικρότερη συμμετοχή των γυναικών στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό, η οποία με τη σειρά της συνεπάγεται κοινωνική απομόνωση και απομάκρυνση από τα κοινά.

²⁵⁵ Παντελίδου Μαλούτα Μ. (1993), *Πολιτική Συμπεριφορά*, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 83.

²⁵⁶ Παντελίδου Μαλούτα Μ. (1993), *ό.π.*, σ. 84.

²⁵⁷ Παντελίδου Μαλούτα Μ. (1993), *ό.π.*, σ. 86.

- Ο ρυθμός ζωής των εργαζόμενων γυναικών και ο διπλός ρόλος τους ως εργαζόμενες και μητέρες εμποδίζει την ανάπτυξη ευρύτερων ενδιαφερόντων.
- Η ύπαρξη θρησκευτικού αισθήματος, το οποίο είναι ισχυρότερο στις γυναίκες, σχετίζεται κατά κανόνα αρνητικά με την ανάπτυξη της πολιτικής συμμετοχής.

Οι γυναίκες αποτελούν αριθμητικά το μισό πληθυσμό της Ευρώπης. Παρά το γεγονός ότι η αρχή της ισότητας αποτελεί μια από τις βασικές αρχές της ευρωπαϊκής κοινοτικής νομοθεσίας, οι γυναίκες εξακολουθούν να υπο-εκπροσωπούνται στα κέντρα λήψης αποφάσεων, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο.²⁵⁸ Το δικαίωμα των γυναικών σε ίσα και πλήρη πολιτικά δικαιώματα προϋποθέτει και την ισότιμη συμμετοχή τους στην πολιτική και δημόσια ζωή, σε όλα τα επίπεδα λήψης των αποφάσεων. Οι γυναίκες συνιστούν μια ξεχωριστή κοινωνική ομάδα, που έχει τις δικές της ανάγκες και τα δικά της συμφέροντα. Στις χώρες όπου υπάρχει μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, τίθενται ζητήματα, τα οποία μέχρι τώρα είχαν αγνοηθεί, όπως η συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, η φροντίδα των ηλικιωμένων, η βία κατά των γυναικών, η φύλαξη των παιδιών κ.ά. Η ισόρροπη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στις δομές λήψης αποφάσεων, μπορεί να διαμορφώσει διαφορετικές ιδέες, αξίες και συμπεριφορές. Οι ουσιαστικότερες πολιτικές πρακτικές δεν μπορούν να προκύψουν μόνο από τη συνεισφορά των γυναικών ή των ανδρών ξεχωριστά, αλλά και από τη μεταξύ τους συνέργεια.

Η συγκέντρωση δεδομένων σχετικά με την εκπροσώπηση των γυναικών στις διαδικασίες λήψης πολιτικών αποφάσεων αποτελεί βασικό συστατικό στο πλαίσιο της προσπάθειας για την προώθηση της γυναικείας συμμετοχής. Οι κυβερνήσεις, τα πολιτικά κόμματα και το κοινό είναι απαραίτητο να γνωρίζουν συγκεκριμένα αριθμητικά στοιχεία, προκειμένου να καταστεί δυνατή η προώθηση πολιτικών για τη βελτίωση της κατάστασης. Επιπλέον, θα πρέπει να διερευνώνται τα αίτια και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στην προσπάθειά τους να κατακτήσουν θέσεις ευθύνης και διευρυμένων αρμοδιοτήτων. Στα περισσότερα κράτη, τα στοιχεία αυτά συλλέγονται από δημόσιους φορείς, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της ευρύτερης εφαρμογής των πολιτικών για την ισότητα των ευκαιριών.

Τα περισσότερα αποτελέσματα που παρατίθενται στη συνέχεια για το θέμα αυτό, συνδέονται με μια σχετική έρευνα με τίτλο «Enlargement, Gender and Governance (EGG)»²⁵⁹. Το έργο αυτό, διάρκειας 42 μηνών (12/2003–11/2005) αποτέλεσε μια συγκριτική μελέτη ανάμεσα σε 10

²⁵⁸ Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εμπειρογνομών (1995), «Οι γυναίκες στα κέντρα αποφάσεων». Στοιχεία και αριθμητικά δεδομένα σχετικά με την συμμετοχή γυναικών στα δημόσια και πολιτικά κέντρα αποφάσεων στην Ευρώπη, Ευρωπαϊκή Κοινότητα, σ. 6.

²⁵⁹ Ο τίτλος του έργου είναι: “Enlargement, Gender and Governance: the civic and political participation and representation of women in EU candidate countries” (EGG). Η τριετής αυτή μελέτη (12/03-11/05) πραγματοποιείται υπό την αιγίδα του EU 5th Framework Programme (HPSE-CT-2002-00115).

ευρωπαϊκές χώρες, με σκοπό να καταγράψει και να αναλύσει το βαθμό, στον οποίο οι διάφοροι οργανισμοί προωθούν τη συμμετοχή και εκπροσώπηση των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, σε χώρες που πρόκειται να γίνουν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μια ομάδα γυναικών ερευνητριών από διάφορες χώρες της Ευρώπης ανέλαβε να αναλύσει τη θέση των γυναικών στην πολιτική σε κάθε μία από τις παρακάτω χώρες: Βουλγαρία, Τσεχία, Σλοβενία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, Λετονία, Λιθουανία και Εσθονία.

Η έρευνα αυτή εστιάστηκε σε τρία ερωτήματα:

- Σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο οι δημοκρατικές διαδικασίες και η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως θεσμός επηρέασαν τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική στις χώρες που προαναφέρθηκαν;
- Σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο οι πολιτικές οργανώσεις των γυναικών επηρέασαν το πλαίσιο της πολιτικής για την ισότητα των φύλων σε αυτές τις χώρες;
- Υπάρχουν συγκεκριμένοι τρόποι και στρατηγικές που θα μπορούσαν να υιοθετηθούν ώστε ν' αυξηθεί η συμμετοχή των γυναικών ως μέλη των κυβερνήσεων;

Η κύρια ερευνητική υπόθεση του παραπάνω έργου, ήταν ότι οι γυναίκες υπο-εκπροσωπούνται σε κόμματα, πολιτικά και εμπορικά σωματεία και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για το φαινόμενο αυτό, αλλά ο κύριος είναι ότι η σημασία της γυναικείας συνεισφοράς για το ίδιο το δημοκρατικό πολίτευμα, υποβιβάζεται και δεν αναγνωρίζεται. Τα στοιχεία για την ανάλυση της πολιτικής συμμετοχής των γυναικών συλλέχθηκαν αρχικά από ημι-δομημένες συνεντεύξεις με άτομα που είχαν σχέση με το συγκεκριμένο θέμα. Συνολικά διεξήχθησαν 115 συνεντεύξεις με γυναίκες δημόσιους υπαλλήλους, εκπροσώπους πολιτικών οργανώσεων και σωματείων, ακαδημαϊκούς και δημοσιογράφους και από τις 10 χώρες. Οι πληροφορίες αυτές συμπληρώθηκαν από ποσοτικά στοιχεία που αφορούσαν στις αντιλήψεις και στις στάσεις του κοινού έναντι των γυναικών που ασχολούνται με την πολιτική. Επίσης, τα ποσοτικά αυτά στοιχεία περιείχαν πληροφορίες ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική ζωή των χωρών τους.

Η έρευνα αυτή χωρίστηκε σε επτά ενότητες: η πρώτη ενότητα αφορά στο θεωρητικό υπόβαθρο, καθώς και σε μερικά ιστορικά στοιχεία για κάθε χώρα, απαραίτητα για την κατανόηση της παρούσας κατάστασης των γυναικών στην πολιτική ζωή της συγκεκριμένης χώρας. Οι επόμενες πέντε ενότητες αναφέρουν στοιχεία για την παρούσα κατάσταση κάθε χώρας και αναλύουν τα εμπόδια και τις προοπτικές των γυναικών στο χώρο αυτόν. Στην τελευταία ενότητα, συγκεντρώνονται όλα τα ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία και πραγματοποιούνται οι τελικές αναφορές για κάθε χώρα, οι οποίες περιλαμβάνουν γενικότερα διάφορες προτάσεις προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και ειδικότερα στις κυβερνήσεις κάθε μίας από τις 10 χώρες.

Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν σε γενικές γραμμές την ύπαρξη πολλαπλών τρόπων, σύμφωνα με τους οποίους η ταυτότητα του

φύλου συνδέεται με τις προτεραιότητες, αλλά και με τις πολιτικές που εφαρμόζει η κάθε χώρα. Επίσης, η έρευνα αναδεικνύει ότι η πολιτική εκπροσώπηση των γυναικών συνδέεται με μια πολύπλοκη δυναμική και κρίνεται απαραίτητη η ανάγκη αναθεώρησης ορισμένων θεωριών πάνω στο θέμα αυτό, ώστε να εξηγηθούν οι δυναμικές αυτές. Πιο συγκεκριμένα:

1. Οι σεξιστικές στάσεις διαμορφώνουν με επιθετικό τρόπο τις αντιλήψεις για το ρόλο των γυναικών στην πολιτική ζωή της χώρας. Η επιμονή των στερεοτύπων του φύλου, που αφορούν στους κοινωνικούς ρόλους των ανδρών και των γυναικών, είναι από τα σημαντικότερα στοιχεία της έρευνας. Οι στάσεις αντανakλούν τις προτιμήσεις της κοινής γνώμης να εκλέγονται άνδρες στη θέση πολιτικών ηγετών. Οι γυναίκες που εισχωρούν στην πολιτική εκτίθενται σε κριτικά σχόλια για την προσωπική και οικογενειακή ζωή τους, ενώ οι άνδρες όχι. Τα Μ.Μ.Ε. αντανakλούν αυτές τις στερεότυπες αντιλήψεις.
2. Το γεγονός ότι οι γυναίκες δεν έχουν πολιτική εμπειρία ισχυροποιείται και παγιώνεται ως μειονέκτημα.
3. Υπάρχει διάχυτη απροθυμία σχετικά με τη θέσπιση συγκεκριμένης νομοθεσίας περί της ισότητας των φύλων και την ανάληψη θετικής δράσης ως μηχανισμού αντιμετώπισης της ανισότητας των φύλων.
4. Η υιοθέτηση κατευθυντήριων γραμμών για την ισότητα πληροί τις προϋποθέσεις της Ε.Ε., αλλά η εφαρμογή είναι ακόμη πολύ περιορισμένη.
5. Δεν υπάρχει ουσιαστική κατανόηση και πρακτική εφαρμογή της έννοιας του «gender mainstreaming». Ο όρος αυτός συχνά «χάνεται» στην προσπάθεια μετάφρασής του, ενώ υπάρχει μικρή ανάπτυξη των εργαλείων εφαρμογής του.
6. Υπάρχει έλλειψη των οικονομικών πηγών, καθώς και του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού, που κρίνονται απαραίτητα για την αποτελεσματική ανάπτυξη και εφαρμογή της στρατηγικής του gender mainstreaming.
7. Η συμμετοχή των γυναικείων οργανώσεων στη διαμόρφωση θεσμών είναι περισσότερο τυπική παρά ουσιαστική.
8. Οι γυναίκες δεν έχουν κίνητρα ώστε να ασχοληθούν ενεργά με την πολιτική. Το μήνυμα ότι η πολιτική είναι περισσότερο «αντρική υπόθεση» έχει ως αποτέλεσμα την απροθυμία των γυναικών να συμμετέχουν σε αυτήν την πολύ απαιτητική δραστηριότητα.
9. Τα πολιτικά κόμματα αντανakλούν και ενισχύουν τα ήδη υπάρχοντα στερεότυπα για τα δύο φύλα. Ο γυναίκες τοποθετούνται σε χαμηλότερες θέσεις στις εκλογικές λίστες και έχουν λιγότερες ευκαιρίες προώθησης της πολιτικής τους.

10. Οι οικογενειακές υποχρεώσεις και η εργασία αφήνουν στις γυναίκες ελάχιστο χρόνο για την πολιτική. Τα κοινωνικά και οικονομικά πρότυπα συνδέονται με την πρόωμη αποχώρηση των γυναικών από την πολιτική σκηνή, γεγονός που σημειώθηκε μετά την πτώση του σοσιαλισμού.

Έρευνες που έχουν διενεργηθεί σε άλλες χώρες εστιάζουν στο σύστημα των ποσοτώσεων και στο ρόλο τους ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική. Ενδεικτικά αναφέρεται η σχετική έρευνα που διεξήχθη στη Σερβία με τίτλο “Implementing Quotas: Legal Reform and Enforcement in Serbia and Montenegro”. *The Implementation of Quotas: European Experiences*.²⁶⁰ Η μελέτη αυτή εξετάζει τη χρήση των ποσοτώσεων στη Σερβία και τον τρόπο με τον οποίο οι τελευταίες επηρέασαν το βαθμό αντιπροσώπευσης των γυναικών στην πολιτική. Στη Σερβία δεν υπάρχει νόμος για τις ποσοτώσεις. Ο κύριος λόγος για την εισαγωγή του, ήταν κυρίως η ανάγκη εξασφάλισης μιας όσο το δυνατόν πιο ήπιας ατμόσφαιρας, στο πλαίσιο των μελλοντικών εκλογικών σωμάτων. Αυτό θα γινόταν με την εισαγωγή γυναικών στο Κοινοβούλιο, καθώς κυριαρχούσε η άποψη ότι οι γυναίκες πολιτικοί είναι λιγότερο εκδικητικές και πειθήνιες. Στις τοπικές δημοτικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το 2004, το σύστημα των ποσοτώσεων εφαρμόστηκε και το ποσοστό των γυναικών που εξελέγησαν κυμάνθηκε από 15% έως 25% επί του συνόλου των εκλεγμένων και των δυο φύλων. Το σύστημα των ποσοτώσεων δεν έχει εφαρμοστεί μέχρι σήμερα σε εθνικές εκλογές. Οι γυναικείες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) το προωθούν ως θετική πράξη, ώστε να επιτύχουν μια ουσιαστικότερη ισορροπία μεταξύ των δύο φύλων. Επίσης, στην περίπτωση της Νορβηγίας²⁶¹, το σύστημα των ποσοτώσεων διαδραμάτισε σημαντικό, όχι όμως καταλυτικό ρόλο. Με αφορμή τα παραδείγματα αυτά και αναλύοντας την αύξηση στα ποσοστά εκπροσώπησης των γυναικών, καθώς και τους λόγους που συνέβαλαν στην υιοθέτηση του συστήματος των ποσοτώσεων, είναι γενικά παραδεκτό ότι η κουλτούρα των πολιτών παίζει σημαντικό ρόλο στην πολιτική φυσιογνωμία του κάθε κράτους. Ερμηνεύοντας, επίσης, τη μεγάλη επιτυχία των γυναικών στην πολιτική στη Νορβηγία, θα πρέπει να τονιστεί ο ουσιαστικός ρόλος των πολιτικών ιδρυμάτων, τα οποία παρείχαν τις ευκαιρίες για την πολιτική δραστηριοποίηση των γυναικών. Επιπλέον, και παρά τον αρχικό σκεπτικισμό που εκφράστηκε σχετικά με τις διαδικασίες εκπροσώπησης και πολιτικής ενδυνάμωσης των γυναικών, πρόσθετες θεσμικές ρυθμίσεις δημιούργησαν ένα γενικότερο κλίμα συναίνεσης. Γενικά, οι θεσμικές ρυθμίσεις διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο,

²⁶⁰ Mrsević Z. (2004), *Implementing Quotas: Legal Reform and Enforcement in Serbia and Montenegro. The Implementation of Quotas: European Experiences*, A paper presented at the International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)/CEE Network for Gender Issues Conference Budapest, Hungary, 22–23 October 2004.

²⁶¹ Matland R.E. (2004), *The Norwegian Experience of Gender Quotas. The Implementation of Quotas: European Experiences*, A paper presented at the International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)/CEE Network for Gender Issues Conference Budapest, Hungary, 22–23 October 2004.

βοηθώντας τις γυναίκες στον αγώνα τους για μεγαλύτερη εκπροσώπηση στον πολιτικό στίβο.

Μια ακόμη έρευνα που διεξήχθη στη FYROM²⁶² το 2004, εστιάζεται στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και στην εφαρμογή του νόμου για τις ποσοτώσεις. Στις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το 1994, οι γυναίκες είχαν πολύ μικρό ποσοστό εκλογιμότητας. Οι πιο προοδευτικές από αυτές, συνειδητοποίησαν ότι η παρουσία τους επρόκειτο να μειωθεί παρά τις ικανότητες και την «αφοσίωση» τους στα κόμματα. Έτσι, οι γυναίκες από τις ΜΚΟ οργάνωσαν διαφημιστικές και ενημερωτικές εκστρατείες, με στόχο την εξάλειψη των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων. Η επιτροπή σχεδίασης του εκλογικού νόμου, υποχρέωσε τα κόμματα να συμπεριλάβουν γυναίκες υποψήφιες, σε ποσοστό 30% επί του συνόλου, στα ψηφοδέλτιά τους. Σε αντίθετη περίπτωση, τα κόμματα που δε θα συμμορφώνονταν με την παραπάνω υπόδειξη, δε θα είχαν δικαίωμα συμμετοχής στις εκλογές. Οι λίστες των υποψηφίων για το 2002, κατέδειξαν ότι όλα τα κόμματα συμμορφώθηκαν με τις επιταγές του νόμου. Ως αποτέλεσμα αυτού, ένα ποσοστό της τάξης του 18,35% επί του συνόλου των εκλεγμένων το 2002 ήταν γυναίκες. Η αύξηση οφείλεται πιθανότατα στην εισαγωγή του νόμου των ποσοτώσεων και στο μεγάλο όγκο δουλειάς του γυναικείου κινήματος.

Επιστρέφοντας στις Σκανδιναβικές χώρες, συναφής έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Σουηδία²⁶³ το 2005, εξέτασε τον ισχυρισμό, ότι οι γυναίκες πολιτικοί αντιπροσωπεύουν τα συμφέροντα των γυναικών σε μεγαλύτερο βαθμό, από ότι οι άνδρες συνάδελφοί τους. Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν προήλθαν από συνεντεύξεις με μέλη του Σουηδικού Κοινοβουλίου, το 1985, το 1994 και το 2002. Τα αποτελέσματα ήταν αναμενόμενα, καθώς επιβεβαίωσαν π.χ. ότι τα θέματα κοινωνικής πολιτικής είναι πρωταρχικής σημασίας για τις γυναίκες πολιτικούς. Επίσης, η ίδια έρευνα αναφέρει ότι οι γυναίκες πολιτικοί είναι εκείνες που σχεδόν αποκλειστικά προβάλλουν θέματα ισότητας των φύλων.

Στη Σκωτία, παρόμοιες έρευνες παραθέτουν ανάλογα αποτελέσματα με εκείνα που προαναφέρθηκαν.²⁶⁴ Ενδεικτικά, σύμφωνα με ποσοτική και ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1997, στο πλαίσιο Πανευρωπαϊκής Μελέτης για τη συμμετοχή των γυναικών στη λήψη των αποφάσεων, επισημάνθηκαν τα ακόλουθα:

- Στη λήψη πολιτικών αποφάσεων οι γυναίκες, σε βουλευτικό επίπεδο, υπο-εκπροσωπούνται.

²⁶² Dimitrievska D. (2004), *Quotas: The Case of Macedonia. The Implementation of Quotas: European Experiences*, A paper presented at the International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)/CEE Network for Gender Issues Conference Budapest, Hungary, 22–23 October 2004.

²⁶³ Wängnerud L. (2005), *Testing the Politics of Presence Empirically. The case of Women's Representation in the Swedish Riksdag*, A paper presented at the 3rd ECPR Conference Budapest 2005.

²⁶⁴ Myers F. (1999), *Women in decision-making in Scotland: A review of research 1999*, The Scottish Office, Central Research Unit.

- Σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, η συμμετοχή και η εκπροσώπηση των γυναικών είναι μεγαλύτερη σε σχέση με την αντίστοιχη συμμετοχή τους στο κοινοβούλιο.
- Η ενασχόληση των γυναικών με την πολιτική συνδέεται με οργανωτικούς, θεσμικούς, πολιτισμικούς και προσωπικούς παράγοντες.

Στη Μεγάλη Βρετανία, μια παρεμφερής μελέτη το 2005²⁶⁵ συγκεντρώνει στατιστικά στοιχεία από διάφορες έρευνες που διεξήχθησαν μεταξύ του 1975 και του 2004. Σύμφωνα με αυτήν, ο χαμηλός αριθμός των γυναικών που ασχολούνται ενεργά με την πολιτική δεν οφείλεται στην έλλειψη ικανότητας ή ενδιαφέροντος από την πλευρά τους, καθώς και τα δύο φύλα παρουσιάζουν τον ίδιο βαθμό ενδιαφέροντος. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι και τα δύο φύλα ανέφεραν τις οικογενειακές υποχρεώσεις ως το κύριο εμπόδιο για την είσοδό τους στην πολιτική. Παρ' όλες τις προσπάθειες, υφίστανται ακόμη σοβαρά εμπόδια που εμποδίζουν τις γυναίκες να ασχοληθούν με την πολιτική. Η συγκεκριμένη έρευνα επισημαίνει χαρακτηριστικά ότι δεν έχουν ληφθεί αρκετά και σαφή μέτρα, ώστε να εξασφαλιστεί η ισόρροπη σύνθεση και κατανομή κατά φύλο των εδρών στην Αγγλική Βουλή. Με βάση την ευρωπαϊκή εμπειρία, η εξασφάλιση ουσιαστικών αποτελεσμάτων όσον αφορά στην αύξηση της γυναικείας εκπροσώπησης στον πολιτικό στίβο, μπορεί να επιτευχθεί μέσα από θετικές πρωτοβουλίες, στο πλαίσιο των τοπικών εκλογικών διαδικασιών. Η ηγεσία των κομμάτων, οι δίκαιες διαδικασίες και η κατάλληλη εκπαίδευση των υποψηφίων μπορεί να βοηθήσει, αλλά χωρίς θετικές δράσεις, ο ρυθμός των αλλαγών που κρίνονται αναγκαίες είναι πολύ αργός.

Ανάλογες ερευνητικές προσπάθειες εντοπίζονται και στις Η.Π.Α., Ενδεικτική έρευνα²⁶⁶ του *Institute for Women's Policy Research* καταδεικνύει τα εξής: η συμμετοχή στην πολιτική επιτρέπει στις γυναίκες να επηρεάζουν πράγματα και καταστάσεις που έχουν αντίκτυπο στη ζωή τους. Τις τελευταίες δεκαετίες, το χάσμα που ολοένα και διευρυνόταν ανάμεσα στους/τις ψηφοφόρους οδήγησε στη διαπίστωση ότι οι πολιτικές προτιμήσεις των γυναικών διαφέρουν από αυτές των ανδρών. Επιπλέον, διαφορές υφίστανται μεταξύ των εθνικοτήτων, λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι οι εθνικότητες αυτές δεν εκπροσωπούνται αναλογικά στο Κοινοβούλιο. Οι γυναικείες μειονότητες επίσης υπο-εκπροσωπούνται. Πιο συγκεκριμένα, οι έγχρωμες γυναίκες κατέχουν μόλις 18 από τις 535 θέσεις στο Κογκρέσο, ποσοστό δηλαδή της τάξης του 3,4%. Η έρευνα αυτή σχεδιάστηκε για να παρουσιάσει στοιχεία που αφορούσαν στην κατάσταση των γυναικών σε κάθε μία πολιτεία ξεχωριστά. Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για το έτος 2004 προέρχονται από ομοσπονδιακές, αλλά και κυβερνητικές πηγές.

²⁶⁵ Equal Opportunities Commission (2005), *Sex and power: who runs Britain?*, Women. Men. Different. Equal, Equal Opportunities Commission.

²⁶⁶ Werschkul M. & Williams E. (2004), *The Status of Women in the States: Political Participation*, The Institute for Women's Policy Research.

Δεύτερη έρευνα που ολοκληρώθηκε το Φεβρουάριο του 2003²⁶⁷ είχε ως αντικείμενο τις αντιλήψεις των γυναικών για την πολιτική. Στο πλαίσιο της έρευνας αυτής, διανεμήθηκαν 446 ερωτηματολόγια, ενώ η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η τυχαία δειγματοληψία. Οι περισσότερες γυναίκες που ερωτήθηκαν, πρόβαλαν ως επιχείρημα για τη μη ενασχόλησή τους με την πολιτική, τις οικογενειακές υποχρεώσεις και τα αυξημένα εργασιακά καθήκοντα. Επίσης, οι ίδιες, στην πλειοψηφία τους, ανέφεραν ότι δεν εντόπιζαν συσχέτιση μεταξύ της πολιτικής δραστηριότητάς τους και της πιθανότητας βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσής τους. Οι γυναίκες δεν αισθάνονταν ότι μπορούσαν να δώσουν κάτι διαφορετικό, το οποίο συνακόλουθα, θα άλλαζε σημαντικά την κατάσταση στη χώρα.

Επιπλέον, θεωρούσαν ότι η εκλογή τους θα περιόριζε σημαντικά τον προσωπικό χρόνο τους, ενώ παράλληλα θα τους ήταν εξαιρετικά δύσκολο να αντεπεξέλθουν στις οικονομικές απαιτήσεις μιας πολιτικής καριέρας. Το κύριο, βέβαια, κώλυμα για την ενασχόληση των γυναικών με τα πολιτικά δρώμενα ήταν η έλλειψη ευκαιριών. Ακολουθως, στα παραπάνω προβλήματα συμπεριλαμβάνονταν η έλλειψη μόρφωσης και η έλλειψη αυτοπεποίθησης. Η εκπαίδευση των γυναικών στο πλαίσιο της προετοιμασίας για τη συμμετοχή τους στην πολιτική, θεωρήθηκε απαραίτητη. Η έρευνα αποκάλυψε ότι για να επιτευχθεί υψηλότερος βαθμός γυναικείας συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας, οι γυναίκες θα πρέπει να δραστηριοποιηθούν αρχικά σε επίπεδο κοινότητας. Με αυτόν τον τρόπο δύναται να ενδυναμωθεί η ικανότητά τους για λήψη αποφάσεων και για ανάληψη θέσεων ευθύνης και εξουσίας.

Τέλος, στην Ελλάδα έχουν επίσης διεξαχθεί έρευνες για ανάλογα θέματα. Ενδεικτικά σημειώνεται αυτή που πραγματοποίησε η Γενική Γραμματεία Ισότητας σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.) το 1990.²⁶⁸

Η έρευνα αυτή διενεργήθηκε ύστερα από πρόταση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας και τα στοιχεία συγκεντρώθηκαν στο διάστημα από 10 Μαΐου έως 25 Ιουνίου 1988. Το μέγεθος του δείγματος ήταν 2000 άτομα του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας 18 ετών και άνω, ενώ για τη σύγκριση με τους άνδρες χρησιμοποιήθηκε αντιπροσωπευτικό δείγμα 1000 ατόμων με τα ίδια χαρακτηριστικά. Η υιοθετούμενη μέθοδος ήταν η επιτόπια στοιχειοληψία, με κλειστό ερωτηματολόγιο.

Η έρευνα επικεντρώθηκε στη διερεύνηση των συμμετοχικών πρακτικών των Ελληνίδων γυναικών, καθώς και του επιπέδου των συμμετοχικών τους τάσεων, του βαθμού του πολιτικού τους ενδιαφέροντος, του τύπου και του επιπέδου της πολιτικής ενημέρωσης, την οποία επιδιώκουν, καθώς και της σχέσης τους με τις εκλογές και την ψήφο. Κύριος στόχος ήταν να εντοπιστεί το ποσοστό των γυναικών με υψηλό βαθμό εμπλοκής στο πολιτικό σύστημα. Ο βαθμός πολιτικού ενδιαφέροντος,

²⁶⁷ Davis K. (2003), *Survey on women's perception of women in politics in Guyana*, Rapporteur's Report May 2003, Georgetown, Guyana Communications Department, University of Guyana.

²⁶⁸ Νικολακόπουλος Η. και Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1988), *ό.π.*, σ. 5.

καθώς και η συμμετοχική προδιάθεση παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις, ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο και ανάλογα με την κομματική ταυτότητα.

Αξίζει να επισημανθεί ότι, σύμφωνα με την έρευνα, οι γυναίκες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο δεν εκδήλωσαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ενεργό συμμετοχή τους στην πολιτική. Υπό το πρίσμα αυτό, η σχέση μορφωτικού επιπέδου και άρνησης να ασχοληθούν ενεργά με την πολιτική, είναι ανάλογη. Επιπλέον, οι γυναίκες φαίνεται να αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στην οικογενειακή ομοιογένεια της ψήφου, ως συμβολή στη συνοχή της οικογένειας. Μόνο ένα μικρό ποσοστό εξακολουθεί να εναποθέτει δεοντολογικά την πολιτική στη σφαίρα ενδιαφερόντων των ανδρών. Οι ακραίες αυτές απόψεις συναντώνται κυρίως στις μεγάλες ηλικίες. Σε γενικές γραμμές, δεν υπάρχει ένα ομοιογενές πρότυπο γυναικείας πολιτικής συμπεριφοράς ή ένα ομοιογενές σύστημα αντιλήψεων για την πολιτική θέση της Ελληνίδας. Ένα πλέγμα περισσότερων ή λιγότερων παραδοσιακών και σύγχρονων αντιλήψεων συνδέεται με τη σύγχρονη Ελληνίδα, ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο και την ηλικία.

Το Κ.Ε.Θ.Ι., σε συνεργασία με την Ανώνυμη Εταιρεία «Πληροφόρηση – Επιμόρφωση – Τοπική Ανάπτυξη» (ΠΕΤΑ Α.Ε.) και το «Πανελλήνιο Δίκτυο Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση», διερεύνησε τη θέση των γυναικών στα αιρετά όργανα της Δευτεροβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης και την παρουσία τους στο τοπικό πολιτικό σύστημα.²⁶⁹ Η μέθοδος που υιοθετήθηκε ήταν η σύνταξη και αποστολή ειδικού ερωτηματολογίου σε όλες τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις της χώρας, η οποία είναι συμβατή με την ευρωπαϊκή βάση δεδομένων «Γυναίκες στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων». Μετά την αποστολή των ερωτηματολογίων προς τις Νομαρχίες της χώρας, ακολούθησε μια σειρά τηλεφωνικών επαφών μεταξύ της Προέδρου του Πανελληνίου Δικτύου Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και του υπεύθυνου από κάθε Νομαρχία, έλεγχος και διασταύρωση των δεδομένων με τα στοιχεία που διαθέτει το Δίκτυο.

Ενδιαφέρουσα, είναι επίσης η μελέτη βιβλιογραφικής επισκόπησης που εκπόνησε και ολοκλήρωσε το Κ.Ε.Θ.Ι. το 2001²⁷⁰, με σκοπό τη συλλογή, καταγραφή και ανάλυση των μελετών και εμπειρικών ερευνών που έχουν δημοσιευθεί στη χώρα μας και άπτονται του θέματος της σχέσης των γυναικών με την πολιτική. Η μελέτη παρουσιάζει βιβλία, επιστημονικά κείμενα, μελέτες, έρευνες διατριβών και άρθρων που αφορούν ειδικότερα στις ακόλουθες θεματικές: α) την εξέλιξη της γυναικείας ψήφου, όχι μόνο μέσα από τη σύγκρισή της με την αντίστοιχη των ανδρών, αλλά αυτή καθαυτή, β) τη γυναικεία πολιτική συμμετοχή και συμπεριφορά, και γ) τη συμμετοχή τους στα εθνικά κοινοβούλια, στο ευρωκοινοβούλιο και σε υπουργικά αξιώματα. Η παρουσίαση του θεωρητικού προβληματισμού, ο εντοπισμός των ερευνητικών κενών και τα καταληκτικά συμπεράσματα και

²⁶⁹ Πανελλήνιο Δίκτυο Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (2001), *Το γυναικείο δυναμικό της τοπικής αυτοδιοίκησης – Γυναίκες αιρετές σε όλη την Ελλάδα*, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα.

²⁷⁰ Τεπερόγλου Ε. και Ψαρά Μ. (2001), *ό.π.*

οι προτάσεις συμβάλλουν σε μία συνολική αποτύπωση της ελληνικής βιβλιογραφίας. Η μελέτη καταλήγει στο ότι διαπιστώνονται κενά στο υπάρχον υλικό του θέματος «Γυναίκες και πολιτική». Παρόλο που οι αναφορές των φεμινιστικών περιοδικών στο θέμα είναι συχνές, στην επιστημονική βιβλιογραφία το αντίστοιχο υλικό είναι περιορισμένο. Στη χώρα μας, οι έρευνες για τη γυναικεία πολιτική και εκλογική συμπεριφορά, για τη θέση των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, καθώς και για την επιστημονικά τεκμηριωμένη μελέτη της πολιτικής εξέλιξης των Ελληνίδων είναι λίγες.

Οι προτάσεις που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη μελέτη συνοψίζονται στα ακόλουθα σημεία: α) την πραγματοποίηση ερευνών για τη διαχρονική εξέλιξη της γυναικείας ψήφου στην Ελλάδα, β) τη συνεργασία με ερευνητικά ινστιτούτα του εξωτερικού για τη διεξαγωγή συγκριτικών ερευνών, γ) την καθιέρωση Παρατηρητήριου στην Ελλάδα για τη σχέση «γυναίκες και πολιτική», ώστε κάθε χρόνο να εντοπίζονται οι τελευταίες εξελίξεις, οι δυσκολίες που συναντούν οι γυναίκες στην προσπάθειά τους να καταλάβουν πολιτικές θέσεις σε τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό επίπεδο, δ) τη δημιουργία κοινού αρχείου από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, που θα συμπεριλαμβάνει όλο το βιβλιογραφικό υλικό για το θέμα, ε) τη διοργάνωση ομιλιών, ημερίδων, συνεδρίων και forum με σκοπό την κατανόηση της υπάρχουσας πραγματικότητας, τον απολογισμό των περασμένων ετών και του σχεδιασμού των μελλοντικών δραστηριοτήτων, στ) την προβολή και προώθηση των νέων πολιτικών αιτημάτων των γυναικών, προκειμένου να ενημερωθούν όλοι οι πολίτες για το συγκεκριμένο θέμα μέσω των ΜΜΕ, ζ) την καθιέρωση στον κύκλο των μαθημάτων Πανεπιστημίων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, φιλολογικών σπουδών σειράς «φεμινιστικών σπουδών», η) τη συνεργασία των πολιτικών κομμάτων και των γυναικείων τμημάτων τους για την προώθηση των γυναικείων πολιτικών θεμάτων και θ) την κατάρτιση ειδικού σχεδίου πολιτικής, με πρωτοβουλία της κυβέρνησης και με σκοπό την επίτευξη ισορροπίας των δύο φύλων στη λήψη πολιτικών αποφάσεων.

VI. ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΛΗΨΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

1. Εισαγωγικά σχόλια και επεξηγήσεις²⁷¹

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια οικογένεια κρατών, που έχουν δεσμευτεί να συνεργάζονται για την ειρήνη και την ευημερία. Αποτελείται σήμερα από 25 κράτη-μέλη, που έχουν θεσπίσει κοινά θεσμικά όργανα, στα οποία εκχωρούν ορισμένες εξουσίες, έτσι ώστε να λαμβάνονται δημοκρατικές αποφάσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο για θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο των Υπουργών είναι ορισμένα από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εκπροσωπούν κοινοτικά και εθνικά συμφέροντα, αλλά και την κοινωνία των πολιτών.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εκλέγεται με καθολική και άμεση ψηφοφορία. Οι Εκλογές πραγματοποιούνται κάθε πέντε χρόνια και δικαίωμα ψήφου έχει κάθε ευρωπαίος πολίτης, που είναι εγγεγραμμένος στους εκλογικούς καταλόγους. Το κύριο καθήκον του Κοινοβουλίου είναι να εγκρίνει την ευρωπαϊκή νομοθεσία, για την οποία είναι από κοινού αρμόδιο με το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ οι προτάσεις για νέες νομοθετικές ρυθμίσεις προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο είναι επίσης από κοινού αρμόδια για την έγκριση του ετήσιου προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης²⁷².

Στις Ευρωπαϊκές Εκλογές του 2004, 348.824.000 άτομα είχαν δικαίωμα ψήφου, από τα οποία τα 180 εκατομμύρια, περίπου, ήταν γυναίκες. Το σημερινό Κοινοβούλιο εκλέχθηκε τον Ιούνιο του 2004 και περιλαμβάνει 732 μέλη από τις 25 χώρες της Ένωσης. Το 1/3 περίπου των εκλεγμένων μελών (222 άτομα) είναι γυναίκες. Το ποσοστό των γυναικών ευρωβουλευτών αυξήθηκε προοδευτικά από 17.3% που ήταν στις Εκλογές του 1984 σε 31% το 2003. Στις Ευρωεκλογές του 2004 το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 30.3%. Η Σουηδία (57.9%) και το Λουξεμβούργο (50%) έχουν το υψηλότερο ποσοστό γυναικών ευρωβουλευτών. Η Κύπρος και η Μάλτα, αντίθετα, δεν έχουν γυναίκες εκπροσώπους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Τέλος, 6 από τα 20 μέλη του Προεδρείου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι γυναίκες²⁷³.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι το πολιτικά ανεξάρτητο όργανο, που εκπροσωπεί και υπερασπίζεται τα συμφέροντα της Ένωσης ως σύνολο. Προτείνει νομοθεσία στο Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο, διαχειρίζεται και υλοποιεί τις πολιτικές και τον προϋπολογισμό της Ένωσης, επιβάλλει το ευρωπαϊκό δίκαιο από κοινού με το Δικαστήριο και εκπροσωπεί την

²⁷¹ Για την Ελλάδα, βλ. κεφ. «Οι πολιτικές για την ισότητα των φύλων στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων στην Ελλάδα», στην παρούσα έρευνα.

²⁷² Europa. Η δικτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση με μια ματιά. Χώρες. Βλ. σχετικά στο: http://www.europa.eu.int/index_el.htm

²⁷³ Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) (2005), *Εγχειρίδιο εκπαιδευτών/-τριών Επικοινωνιακές δεξιότητες για τις γυναίκες στην πολιτική*, Αθήνα, σ. 13.

Ευρωπαϊκή Ένωση στη διεθνή πολιτική σκηνή. Τα μέλη της Επιτροπής διορίζονται για πέντε χρόνια, έξι μήνες μετά τις Εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το 25% των μελών των Επιτροπών ήταν γυναίκες έως τον Απρίλιο του 2004. Για την εκλογική περίοδο 2004-2009, από τα 25 κράτη-μέλη μόνο 8 γυναίκες διορίστηκαν στην Επιτροπή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, το ποσοστό των γυναικών να αυξηθεί στο 32%, το οποίο είναι και το υψηλότερο όλων των εποχών.

Το Συμβούλιο των Υπουργών είναι το θεσμικό όργανο, στο οποίο εκπροσωπούνται οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών. Τα 25 κράτη-μέλη αποστέλλουν έναν αντιπρόσωπο, συνήθως τον Υπουργό ή Υφυπουργό που είναι αρμόδιος για τα θέματα που συζητούνται στις συνεδριάσεις των Συμβουλίων Υπουργών. Η προεδρία του Συμβουλίου ασκείται διαδοχικά από κάθε κράτος-μέλος για χρονική περίοδο έξι μηνών. Το ποσοστό των γυναικών στο Συμβούλιο των Υπουργών αντικατοπτρίζει το ποσοστό των γυναικών των εθνικών κυβερνήσεων, δηλαδή περίπου το 23%.

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, οι γυναίκες αποτελούν το:

- 17,1% από τα μέλη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής.
- 14,9% από την Επιτροπή της Περιφέρειας.
- 6,5% από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Σε εθνικό επίπεδο, το ποσοστό των γυναικών σε θέσεις ισχύος ποικίλλει σημαντικά από χώρα σε χώρα. Για παράδειγμα, στη Σουηδία οι γυναίκες αποτελούν το 42,7% του Κοινοβουλίου, στην Ιταλία το 11,4%, στη Γαλλία το 10,6% και στην Ελλάδα το 6,9%. Το ποσοστό αυτό συνδέεται άμεσα με το εκλογικό σύστημα της κάθε χώρας. Οι χώρες με αναλογικό ή ανάμεικτο σύστημα έχουν μεγαλύτερα ποσοστά γυναικών σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Τα κράτη-μέλη, όπου οι γυναίκες δεν αντιπροσωπεύονται επαρκώς στην κυβέρνηση, έχουν πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα²⁷⁴.

Εδώ ας σημειωθεί ότι στο Συνέδριο του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, που πραγματοποιήθηκε το 1995 στο Πεκίνο, 185 κράτη-μέλη υπέγραψαν την Παγκόσμια Πλατφόρμα Δράσης, η οποία έθετε ως στόχο, έως το 2005 να συμμετέχει σε όλα τα επίπεδα λήψης πολιτικών αποφάσεων ένα ποσοστό γυναικών της τάξης του 30% τουλάχιστον.²⁷⁵ Δέκα χρόνια μετά το Πεκίνο, 10 από τα 25 κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν μέχρι στιγμής ποσοστά άνω του 30% γυναικών βουλευτών στα εθνικά Κοινοβούλιά τους, όπως: η Σουηδία με ποσοστό 45.3%, η Δανία με ποσοστό 38%, το Βέλγιο με 35.3%, η Αυστρία με 33.9%, η Γερμανία με 32.3%, η Ολλανδία με 36.7%, η Νορβηγία με 36.4%, η Φινλανδία με 37.5% και η Ισπανία με ποσοστό 36%.²⁷⁶ Οι χώρες αυτές έχουν υιοθετήσει στρατηγικές ισοτιμίας, όπως, παραδείγματος χάριν, είναι οι ποσοστώσεις ισορροπίας εκπροσώπησης των φύλων. Επίσης, οι γυναίκες, συχνά με την υποστήριξη των ανδρών, δραστηριοποιήθηκαν εντός και εκτός κομμάτων και οργάνωσαν εκστρατείες

²⁷⁴ Ευρωπαϊκή Ένωση, Η δικτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *ό.π.*

²⁷⁵ Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) (2005), *ό.π.*, σσ. 12-13.

²⁷⁶ Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) (2005), *ό.π.*, σ. 14.

για τις ποσοτώσεις. Ακόμη, γυναικείες ομάδες εκπαιδύσαν γυναίκες για να συμμετάσχουν στην πολιτική.

Το εκλογικό σύστημα των χωρών με ποσοστό εκπροσώπησης των γυναικών άνω του 30% στα κοινοβούλια αποτελεί μορφή αναλογικής εκπροσώπησης. Ενώ, τέλος, η πολιτική εκπροσώπηση των γυναικών είναι υψηλότερη σε χώρες με σαφή διαχωρισμό κράτους - εκκλησίας²⁷⁷.

2. Παραδείγματα Καλών Πρακτικών σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο

2.1. Αίγυπτος²⁷⁸

Η χώρα αυτή, όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική, κατατάσσεται στις τελευταίες θέσεις της παγκόσμιας κατάταξης με ποσοστό 2%. Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 2005, οι γυναίκες κατέλαβαν μόλις 9 θέσεις από τις 454 του Κοινοβουλίου.²⁷⁹

Παρά το γεγονός ότι στις γυναίκες της Αιγύπτου δόθηκε δικαίωμα ψηφοσύτητας και πλήρων πολιτικών δικαιωμάτων με το Σύνταγμα του 1956, το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον της χώρας δε βοηθάει την άσκηση αυτών των δικαιωμάτων τους.

Το τρέχον πολιτικό περιβάλλον έχει διαμορφωθεί κατά τη διάρκεια δύο περιόδων: την εποχή του εθνικιστικού κινήματος (1919-1952) και το διάστημα του μονοκομματικού κράτους κατά τη μετα-αποικιακή περίοδο (1952-1976). Το γυναικείο κίνημα συνδέθηκε άμεσα με το εθνικιστικό κίνημα και υποκινήθηκε από μορφωμένες γυναίκες και άνδρες των ανώτερων και μεσαίων τάξεων. Οι γυναίκες ενεργοποιήθηκαν μέσα στο εθνικιστικό κίνημα, αλλά δε θεωρήθηκαν ως ίσα μέλη και είχαν μικρή πρόσβαση σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Οι γυναίκες αρχηγοί δεν προώθησαν πολιτικές που θα καταδείκνυαν πραγματική κατανόηση των γυναικείων αναγκών και προβλημάτων, ενώ γενικότερα οι γυναικείες πολιτικές ενέργειες επικεντρώνονταν σε φιλανθρωπικές πράξεις και σε παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

Μετά την επανάσταση του 1952, τα πολιτικά κόμματα καταργήθηκαν και εισήχθη ένα μονοκομματικό σύστημα για σχεδόν ένα τέταρτο του αιώνα. Η γυναικεία συμμετοχή παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στις Εκλογές του 1957, όταν εκλέχθηκε η πρώτη γυναίκα Βουλευτής, η Rawya Atiya. Το καθεστώς προσπάθησε να ενθαρρύνει τη γυναικεία συμμετοχή σε όλες τις διοικητικές και πολιτικές θέσεις. Ωστόσο, η κουλτούρα του μονοκομματικού συστήματος δεν προώθησε την αποδοχή του πολιτικού πλουραλισμού. Έτσι, όταν επέστρεψε το πολυκομματικό σύστημα το 1976, οι κλίμακες της γυναικείας πολιτικής συμμετοχής ήταν χαμηλές. Αυτή η κληρονομιά έχει συμβάλει μαζί με το Σύνταγμα και τη νομοθεσία, στη διαμόρφωση του

²⁷⁷ Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) (2005), *ό.π.*, σσ. 14-15.

²⁷⁸ Gehan Abu-Zayd, *Women in Parliaments: Beyond numbers, In Search of Political Power-Women in Parliament in Egypt, Jordan and Lebanon*, βλ. σχετικά: <http://archive.idea.int/women/parl/studies1a.htm>

²⁷⁹ Interparliamentary Union, βλ. σχετικά: <http://www.ipu.org>

τρέχοντος πολιτικού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο συμμετέχουν γυναίκες στις δημόσιες υποθέσεις.

Διάφοροι μηχανισμοί έχουν χρησιμοποιηθεί για να διευκολύνουν την είσοδο των γυναικών στο Κοινοβούλιο. Έτσι, ο διορισμός γυναικών σε κομματικές λίστες είναι ένα σημαντικό βήμα για τη συμμετοχή τους στην πολιτική. Επίσης, το δικαίωμά τους να κατεβαίνουν στις εκλογές ως ανεξάρτητες υποψήφιες, καθώς και το γεγονός ότι ο Πρόεδρος της Βουλής έχει το δικαίωμα να διορίσει μέχρι 10 μέλη, που είναι πάντα γυναίκες, αποτελούν αξιόλογες προσπάθειες για την προώθηση της γυναικείας συμμετοχής στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων.

2.2. Αυστραλία

Η Αυστραλία κατέχει την τριακοστή θέση στην παγκόσμια κατάταξη όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική. Στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2004, οι γυναίκες κατέλαβαν τις 37 από τις 150 κοινοβουλευτικές θέσεις (ποσοστό 24,7%)²⁸⁰.

Το 1902 η Αυστραλία έγινε η πρώτη χώρα στον κόσμο που οι γυναίκες είχαν το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στο εθνικό κοινοβούλιο, αλλά, αν και κέρδισαν αυτά τα πολιτικά δικαιώματα πολύ νωρίς, δεν κατάφεραν να μπουν στο κοινοβούλιο, παρά μόνο τέσσερις δεκαετίες αργότερα.

Το 2001 η Αυστραλία κατέλαβε την 22^η θέση διεθνώς αναφορικά με την εκπροσώπηση των γυναικών στο Κοινοβούλιο. Ένας σημαντικός παράγοντας που συνέβαλε στην κατάληψη αυτής της θέσης ήταν το εκλογικό σύστημα, γνωστό ως single transferable vote (STV), το οποίο αποτελεί μια μορφή αναλογικής εκπροσώπησης που χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά στις κοινοβουλευτικές εκλογές στην Τασμανία. Είναι γενικά παραδεκτό ότι το σύστημα της αναλογικής εκπροσώπησης διευκολύνει την κοινοβουλευτική εκπροσώπηση των γυναικών ενώ, ένα άλλο μέτρο που πιστεύεται ότι θα βοηθούσε σ' αυτή την κατεύθυνση είναι η υιοθέτηση ποσοστώσεων.

Στην πολιτεία της Βικτώρια, η συμμετοχή των γυναικών στην τοπική κυβέρνηση προωθήθηκε από τη Γυναικεία Χάρτα της Τοπικής κυβέρνησης της Βικτώρια, η οποία ενθάρρυνε τα τοπικά συμβούλια να προσφέρουν ένα επίδομα εργασίας στις γυναίκες. Επίσης εκπαίδευσε υποψήφιες και δημιούργησε συνθήματα με ευρεία απήχηση, όπως το “Don't get mad...Get elected” (“Μην τρελαίνεστε... Εκλεγείτε”). Αυτές οι προσπάθειες είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στα τοπικά συμβούλια από 18% σε 22%²⁸¹.

²⁸⁰ Interparliamentary Union, *ό.π.*

²⁸¹ Women situation in Australia (2004), βλ. σχετικά:

http://www.onlinewomeninpolitics.org/womensit/2004_au_wsit.pdf

2.3. Βέλγιο²⁸²

Το Βελγικό Κοινοβούλιο αποτελείται από τη Γερουσία και τη Βουλή των Αντιπροσώπων. Το Βέλγιο κατέχει την ενδέκατη θέση στην παγκόσμια κατάταξη όσον αφορά στη γυναικεία συμμετοχή στο Κοινοβούλιο. Στις Εκλογές του Μαΐου του 2003, οι γυναίκες κατέλαβαν τις 52 από τις 150 θέσεις της Βουλής (34,7%) και τις 27 από τις 71 θέσεις της Γερουσίας (38%)²⁸³.

Για την προώθηση της γυναικείας συμμετοχής στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες. Οι εθνικοί και περιφερειακοί Υπουργοί, σε συνεργασία με ειδικούς συμβούλους σε θέματα φύλου, εξέτασαν την οργάνωση των Υπουργείων, προκειμένου να επανορθώσουν το μακροχρόνιο πρόβλημα των έμφυλων διακρίσεων σε ανώτατες λειτουργίες. Οι σύμβουλοι επεξεργάστηκαν νέους τρόπους, για να συζητήσουν την αύξηση της γυναικείας παρουσίας σε ανώτερες θέσεις της κυβέρνησης. Χρησιμοποίησαν οργανωτικές τεχνικές αλλαγής, που αφορούσαν σε σεμινάρια ανώτατου επιπέδου, για να εξασφαλίσουν νομιμότητα στη διοικητική δομή.

Η εθνική βελγική στρατηγική κάνει λόγο για «Ποσοστά γνώσεων» (Knowledge Numbers) και «Καθοδηγητικά ποσοστά» (Steering Numbers), αντί για στόχους. Και τα δύο σχέδια περιλαμβάνουν νέες μεθόδους για τον υπολογισμό του επιπέδου των διακρίσεων σε μια υπηρεσία και για το σχεδιασμό των στόχων αλλαγής. Δίνουν έμφαση στο ρόλο και την ευθύνη της διεύθυνσης προσωπικού και θεωρούνται παραδείγματα προσέγγισης του θέματος. Καθώς οι προσπάθειες αυτές δεν έχουν ακόμα ολοκληρωθεί, είναι νωρίς να συζητείται η επιτυχία τους. Υπάρχει, ωστόσο, μια καλή προοπτική για να υπερνικηθεί η αντίσταση και να επιτευχθεί η ισορροπία.

2.4. Βουλγαρία²⁸⁴

Στη Βουλγαρία, κατά τη διάρκεια του σοσιαλισμού, η χειραφέτηση των γυναικών καθορίστηκε από το κόμμα και αφορούσε στην πρόσβασή τους στην εργασία και σε λίγες πολιτικές θέσεις.

Σήμερα, τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών ποικίλλουν από τον ένα τομέα στον άλλον. Στο Κοινοβούλιο συμμετέχουν 53 γυναίκες (22,1%) μετά τις εκλογές του Ιουνίου του 2005.²⁸⁵ Υπάρχουν, επίσης, περισσότερες γυναικείες οργανώσεις ή οργανώσεις που έχουν κάποιο ενδιαφέρον για θέματα φύλου και, γενικά, ασκούν πλέον περισσότερη επιρροή. Ωστόσο, υπάρχουν προβλήματα, που αφορούν, κυρίως, στις οργανωτικές δυνατότητες

²⁸² Woodward A.E. (2002), *Going for Gender Balance*, σσ. 38-39, βλ. σχετικά: [http://www.humanrights.coe.int/equality/Eng/WordDocs/egsbp\(2001\)1%20gender%20balance%20public.doc](http://www.humanrights.coe.int/equality/Eng/WordDocs/egsbp(2001)1%20gender%20balance%20public.doc).

²⁸³ Interparliamentary Union, *Women in National Parliaments*, βλ. σχετικά: <http://www.ipu.org/wmn-e/regions.htm>

²⁸⁴ Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) (2005), *ό.π.*, σσ. 126-130.

²⁸⁵ Interparliamentary Union, *ό.π.*

τους. Επιπλέον, οι γυναικείες οργανώσεις επικεντρώνονται στον τομέα της φιλανθρωπίας και είναι πολύ αδύναμες στον πολιτικό τομέα.

Στα τέλη του 1996 ιδρύθηκε η Γυναικεία Συμφωνία για την Ανάπτυξη στη Βουλγαρία (WAD), από μια ομάδα δεκατριών ανεξάρτητων γυναικών, οι οποίες εργάζονταν στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ισότητας των φύλων, της προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτικοκοινωνικής ανάπτυξης. Η αποστολή της οργάνωσης είναι να καθιερώσει μια στρατηγική συμφωνία ανάμεσα σε ατομικές οργανώσεις, που εργάζονται για ίσες ευκαιρίες γυναικών και ανδρών σε όλες τις σφαίρες της ζωής.

Η WAD συντόνισε ένα εθνικό πρόγραμμα για την εκπαίδευση γυναικών ψηφοφόρων με στόχο να αυξηθεί η συμμετοχή τους στις Κοινοβουλευτικές Εκλογές. Συνεργάστηκε με 13 τοπικές οργανώσεις-εταίρους, για να ευαισθητοποιήσουν τις περιθωριοποιημένες ομάδες γυναικών -όπως, για παράδειγμα, νεαρές γυναίκες που ψηφίζουν για πρώτη φορά, νεαρές μητέρες, άνεργες μητέρες, γυναίκες από μειονότητες, ηλικιωμένες και γυναίκες με αναπηρία- σε θέματα σχετικά με την εκλογική διαδικασία και τον τρόπο με τον οποίο ζητούνται ευθύνες από τους/τις υποψηφίους/-ες. Η επιτυχία της εκστρατείας αυτής οφείλεται στον αντίκτυπο που είχαν οι διάφορες τοπικές εκδηλώσεις για την επιμόρφωση των ψηφοφόρων, στις τηλεφωνικές τράπεζες και στο υλικό για την επιμόρφωση των ψηφοφόρων, που παρήγαγε η WAD και συμπληρώθηκε με βιβλιογραφικά άρθρα. Επίσης, η WAD ίδρυσε μια μονάδα κεντρικού συντονισμού για τη σύνδεση με το τοπικό δίκτυο οργανώσεων, τα εθνικά μέσα ενημέρωσης, καθώς επίσης και με το Εθνικό Δημοκρατικό Ινστιτούτο, για παροχή συμβουλών, σύνταξη εκθέσεων, απολογισμό και πληροφόρηση. Ο αριθμός των ατόμων, στα οποία έφτασε το πρόγραμμα ήταν σχεδόν εφταπλάσιος από τον αρχικά προγραμματισμένο.

Τα θετικά αποτελέσματα από την εκστρατεία της WAD για την επιμόρφωση των ψηφοφόρων ήταν σημαντικά. Κατ' αρχήν, οι βουλευτές και οι υποψήφιοι/-ες ήρθαν σε επαφή με ενημερωμένους/-ες πολίτες. Επίσης, οι γυναίκες ψηφοφόροι άρχισαν να εκφράζουν συγκεκριμένα αιτήματα για τον εαυτό τους και τις οικογένειές τους. Έτσι, το ευρύ κοινό, οι πολιτικοί και οι δημοσιογράφοι έγιναν πλέον πιο ευαίσθητοι/-ες σε θέματα που σχετίζονται με το φύλο. Ακόμη, οι νεαρές γυναίκες έχουν διοργανώσει κοινές δραστηριότητες εκστρατειών, ενώ, τέλος, έχουν δοκιμαστεί μέθοδοι συμμετοχικής έρευνας, τηλεφωνικές τράπεζες δεδομένων και δημοσκοπήσεις. Η εκστρατεία του 2001 ήταν η πρώτη εθνική επιμορφωτική εκστρατεία για γυναίκες ψηφοφόρους, η οποία μεταξύ άλλων κατέβαλε προσπάθειες ανεύρεσης τρόπων, οι οποίοι θα καθιστούσαν τους/τις υποψηφίους/-ες υπεύθυνους/-ες για τα προγράμματά τους.

Μέσα στα πρόσφατα σημαντικά βήματα συμπεριλαμβάνεται και η δημιουργία, το 1999, της «Πλατφόρμας 120» για μεγαλύτερη γυναικεία συμμετοχή στην τοπική αυτοδιοίκηση. Πρόσφατη θετική εξέλιξη αποτελεί, επίσης, και η σύνταξη του νομοσχεδίου ίσων ευκαιριών ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, το οποίο όμως δυστυχώς, δεν υπερψηφίστηκε. Ωστόσο, μέσα σε

αυτό το πλαίσιο, θεωρείται σημαντικό να δημιουργηθεί στο Κοινοβούλιο μια ομάδα πίεσης, ευαισθητοποιημένη στα γυναικεία ζητήματα. Υπό αυτή την έννοια, ήταν πολύ θετική η εκστρατεία: «Οι γυναίκες μπορούν να το πετύχουν», η οποία πραγματοποιήθηκε το 2001.

2.5. Γαλλία²⁸⁶

Η χώρα αυτή χορήγησε πρώτη την καθολική ψήφο στους άρρενες πολίτες το 1848, ωστόσο οι Γαλλίδες απέκτησαν δικαίωμα ψήφου μόλις το 1944, μετά από πολλές δεκαετίες προσπαθειών. Παρά το γεγονός ότι ο εκλογικός νόμος της 21^{ης} Απριλίου 1944 διακήρυξε ότι «οι γυναίκες έχουν το δικαίωμα να ψηφίσουν και να εκλεγούν επί ίσοις όροις με τους άνδρες», η πραγματικότητα είναι διαφορετική. Στο πρώτο Κοινοβούλιο (1945), μόνο το 6% των εκπροσώπων ήταν γυναίκες. Στη δεκαετία του 1960, το ποσοστό των γυναικών που συμμετείχαν στο Κοινοβούλιο ήταν το χαμηλότερο (2,1%). Στις Εκλογές του Ιουνίου του 2002, οι γυναίκες κατέλαβαν τις 70 από τις 574 θέσεις στην Εθνική Συνέλευση (12,2%).

Ένας λόγος που αναφέρεται ως αιτία για τη χαμηλή αντιπροσώπευση των γυναικών στην εθνική πολιτική, είναι το σύστημα επιλογής των Γάλλων πολιτικών. Οι περισσότεροι πολιτικοί προέρχονται από τα ανώτερα κλιμάκια της πολιτικής υπηρεσίας, που έχουν εκπαιδευθεί στην *Ecole Nationale d' Administration* και στην *Ecole Polytechnique*. Οι γυναίκες αποτελούν μια ξεκάθαρη μειονότητα ανάμεσα στους φοιτητές αυτών των σχολών. Ωστόσο, ένας πιο άμεσος λόγος, που εξηγεί τη μικρή αντιπροσώπευση των γυναικών είναι η χαμηλή αναλογία των γυναικών υποψηφίων. Παρόλα αυτά, στη Γαλλία, έχουν γίνει συγκεκριμένα βήματα για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, που μπορούν να θεωρηθούν καλές πρακτικές.

Το 1981 ιδρύθηκε ένα καινούριο Υπουργείο, το MDDF (*Ministere Delegee aupres du Premier Ministre charge des Droits de la Femme*), υπεύθυνο για τα γυναικεία δικαιώματα. Στην κορυφή του τοποθετήθηκε μια γυναίκα, η Yvette Roudy. Το MDDF έπαιξε σημαντικό ρόλο στον αγώνα του Σοσιαλιστικού Κόμματος για τα θέματα των γυναικείων δικαιωμάτων. Ίδρυσε περιφερειακά και τμηματικά γυναικεία γραφεία για να διασφαλιστεί η εφαρμογή των πολιτικών ισότητας σε όλα τα επίπεδα. Το 1983 πέρασε στο Κοινοβούλιο ο Νόμος Roudy για την ισότητα στο χώρο της εργασίας, που καθιέρωσε ένα σύστημα ετήσιων αναφορών για την ισότητα, με το οποίο οι εταιρείες θα μπορούσαν να αναλύσουν κατά πόσο εφαρμόζουν την ισότητα ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Ωστόσο, ο Νόμος αυτός δεν είχε μεγάλο αντίκτυπο στη γαλλική εργασιακή ζωή. Θα πρέπει, επίσης, να σημειωθεί ότι το MDDF δε διέθετε σημαντικό δίκτυο ανεξάρτητων γυναικείων οργανώσεων, που να υποστηρίζουν τη δουλειά του.

²⁸⁶ Lepinard E. (2003), *Report from the first NEWR workshop on women's political participation and citizenship*, βλ. σχετικά: <http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>.

Σημειώνεται ότι μετά τις εκλογές του 1997, αρκετές γυναίκες κατέλαβαν σημαντικές υπουργικές θέσεις.

Το Μάιο του 2000 ψηφίστηκε και επικυρώθηκε συνταγματικά η ισόριθμη αντιπροσώπευση των υποψηφίων στις κομματικές λίστες για τις δημοτικές και βουλευτικές εκλογές²⁸⁷. Η οπαδός της ισόριθμης αντιπροσώπευσης, Σ. Αγκασενοκί, υποστηρίζει ότι το αίτημα της ισοτιμίας προκύπτει αφενός από μια νέα προσέγγιση της διαφοράς των φύλων, στην οποία αποδίδεται πολιτική σημασία και αφετέρου από μια νέα προσέγγιση της δημοκρατίας που τείνει να υλοποιήσει την ισότητα των φύλων, όχι μόνο καλύτερα, αλλά και διαφορετικά. Η Αγκασενοκί σημειώνει ότι ο λαός και οι αντιπρόσωποί του είναι έμφυλα άτομα, άνδρες και γυναίκες, τα οποία, ως τέτοια, πρέπει εξίσου να ασχολούνται με τα κοινά²⁸⁸. Με αυτή τη λογική, αφού οι γυναίκες αποκλείστηκαν επί ενάμιση αιώνα από την πολιτική «ως γυναίκες», θα πρέπει και ως γυναίκες να ενσωματωθούν στο πολιτικό παιχνίδι. Η ιδιαιτερότητα της γαλλικής περίπτωσης δεν έγκειται τόσο στην εφαρμογή κάποιας θετικής δράσης για τις γυναίκες, όσο στην παραδοχή του έμφυλου «διουπόστατου της πολιτείας»²⁸⁹. Στη Γαλλία η διαφορά των φύλων αναδείχθηκε σε συνταγματική αρχή, νομικά κατοχυρωμένη, αποτελώντας το θεμέλιο της πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης. Η αναγνώριση αυτή δείχνει το δρόμο προς την επιστροφή στις παραδοσιακές αξίες, τον καταμερισμό της εργασίας ανά φύλο και την ιεράρχηση των έμφυλων ρόλων²⁹⁰.

Παράλληλα με την ισότητα στην πολιτική σφαίρα, έχουν ληφθεί μέτρα για την προώθηση της γυναικείας πρόσβασης στη δημόσια διοίκηση. Ορισμένα από αυτά είναι ο διορισμός ίσου αριθμού γυναικών και ανδρών στους δημόσιους οργανισμούς, ο καθορισμός ενός ελάχιστου ποσοστού γυναικών στις επιτροπές για ανταγωνιστικές επαγγελματικές εξετάσεις και η εισαγωγή προοδευτικών μέτρων για την ισόρροπη συμμετοχή των δύο φύλων σε ανώτερες διοικητικές θέσεις. Ενώ πολλές από αυτές τις τεχνικές έχουν ήδη δοκιμαστεί με επιτυχία και σε άλλες χώρες, η σημασία της γαλλικής προσπάθειας συνίσταται στο γεγονός ότι οικοδομείται πάνω σε προηγούμενες εμπειρίες και επεκτείνεται σε μια ανάλυση του όλου προβλήματος.

2.6. Δανία²⁹¹

Το δανικό Κοινοβούλιο (Folketing) ασκεί τη νομοθετική εξουσία και αποτελείται από 179 μέλη.²⁹² Η Δανία κατέχει την πέμπτη θέση στην παγκόσμια κατάταξη όσον αφορά στη συμμετοχή γυναικών στο Κοινοβούλιο,

²⁸⁷ Αγκασενοκί Σ. (2000), *Πολιτική των φύλων*, εκδ. Πόλις, Αθήνα, σ. 213 & Βαρίκα Ε. (2002), Η ισόριθμη αντιπροσώπευση στη Γαλλία, *Η Καθημερινή - Επτά Ημέρες*, σσ. 26-27.

²⁸⁸ Αγκασενοκί Σ. (2000), *ό.π.*, σ. 11.

²⁸⁹ Βαρίκα Ε. (2002), *ό.π.*, σ. 26.

²⁹⁰ Βαρίκα Ε. (2002), *ό.π.*, σσ. 26-27.

²⁹¹ Woodward (2002), *ό.π.*, σ.44.

²⁹² Europa, Η δικτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *ό.π.*

αφού στις εκλογές του Φεβρουαρίου του 2005 εκλέχθηκαν 66 γυναίκες (ποσοστό 36,9%).²⁹³

Στη χώρα αυτή η εθνική συνομοσπονδία συνδικάτων (LO)²⁹⁴ διενήργησε έρευνα για την αντιπροσώπευση σε τοπικό και σε εθνικό επίπεδο, προκειμένου να αναπτυχθούν νέα εργαλεία που θα διορθώσουν τις έμφυλες ισορροπίες, ειδικά στην κορυφή της ιεραρχίας.

Επίσης, η KAD²⁹⁵, μια οργάνωση που αποτελείται μόνο από γυναίκες, αναπτύσσει πρωτοβουλίες, σχετικά με την κατάρτιση των γυναικών σε θέματα ηγεσίας. Η συγκεκριμένη οργάνωση έχει παρουσία εκατό χρόνων και έχει αναπτύξει μεγάλο αριθμό καλών εκπαιδευτικών πρακτικών και εγχειριδίων, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε όλη την Ευρώπη. Το εκπαιδευτικό υλικό συμπεριλαμβάνει φυλλάδια μελέτης και κατάρτισης για κύκλους μαθημάτων, προκειμένου να προβληθούν θέματα που αφορούν στο φύλο μέσα στους συνδέσμους και, παράλληλα, να βελτιωθεί το κλίμα για τις γυναίκες σε ηγετικές θέσεις.

Ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον πρόγραμμα έχει ως στόχο τις νέες γυναίκες και ονομάζεται «πρωτοβουλία στάρλετ». Έχει ως στόχο την αφετηρία για μια σταδιοδρομία αρχηγού συνδικάτων. Καθώς συντονίζεται από τη LO, εκπαιδεύει 25 γυναίκες από 25 έως 35 χρόνων -προερχόμενες από όλα τα συνδικάτα- και κυρίως αυτές που έχουν παιδιά. Η βασική ιδέα του προγράμματος συνίσταται στο ότι τα συνδικάτα χρειάζονται περισσότερες γυναίκες και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα μπορεί να καταστήσει τις νέες γυναίκες πιο αποτελεσματικές.

2.7. Εσθονία²⁹⁶

Οι γυναίκες εκπροσωπούνται στο Κοινοβούλιο της Εσθονίας σε ποσοστό 18,8%, αφού στις εκλογές του Μαρτίου του 2003 κατέλαβαν τις 19 από τις 101 θέσεις.²⁹⁷

Τα τελευταία χρόνια, η Εσθονία βρίσκεται σχεδόν στην κορυφή, όσον αφορά στην ίση συμμετοχή των φύλων στις αντιπροσωπείες που στέλνονται στις διεθνείς συνεδριάσεις του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας.

Ιδιαίτερα πετυχημένο στοιχείο ενός πλοτικού προγράμματος που ξεκίνησε το 1997 και αφορούσε στην προώθηση του εθνικού σχεδίου δράσης για περισσότερη εργασία στις γυναίκες, ήταν η καθιέρωση δικτύων γυναικείων οργανώσεων και η ανάπτυξη διαλόγου με τις τοπικές αρχές. Με αυτόν τον τρόπο, οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη ευκαιρία για συμμετοχή, προσφέροντας στην ανάπτυξη της κοινότητάς τους. Η περίπτωση της Εσθονίας παρέχει ένα καλό παράδειγμα όσον αφορά στην ενεργοποίηση τοπικών δικτύων στην ανάληψη καλών πρακτικών.

²⁹³ Interparliamentary Union, *ό.π.*

²⁹⁴ Πλήρης τίτλος: The Danish Confederation of Trade Unions

²⁹⁵ Πλήρης τίτλος: The Women Workers' Union in Denmark (Kvindeligt Arbejderforbund i Danmark)

²⁹⁶ Woodward (2002), *ό.π.*, σ. 45.

²⁹⁷ Interparliamentary Union, *ό.π.*

2.8. Ηνωμένο Βασίλειο²⁹⁸

Το Βρετανικό Κοινοβούλιο αποτελείται από τη Βουλή των Κοινοτήτων και τη Βουλή των Λόρδων.²⁹⁹ Στις Εκλογές του Μαΐου του 2005 οι γυναίκες κατέλαβαν τις 127 από τις 646 κοινοβουλευτικές θέσεις (19,7%).³⁰⁰ Η αναλογία της γυναικείας συμμετοχής αφορά, κυρίως, στα δύο μεγάλα κόμματα, καθώς για τα υπόλοιπα δεν είναι διαθέσιμοι οι ακριβείς αριθμοί.

Το Εργατικό Κόμμα έχει σημειώσει αρκετές επιτυχίες στην προώθηση των γυναικών στην πολιτική. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες του κόμματος οργανώθηκαν το 1980 και απαίτησαν μεγαλύτερη κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση και περισσότερη εξουσία στις γυναικείες οργανώσεις, ενώ η επιτροπή δράσης CLDP-WAC³⁰¹ και η οργάνωση: «Πολεμήστε για τα γυναικεία δικαιώματα» κατάφεραν να επηρεάσουν την πολιτική του. Το κόμμα τώρα υποστηρίζει προγράμματα κατάρτισης, καλύτερες υπηρεσίες για τη φροντίδα των παιδιών μέσα στο Κοινοβούλιο, θετικές ποσοτώσεις και οικονομική στήριξη των γυναικών.

Οι Συντηρητικοί, από την άλλη πλευρά, ενδιαφέρονται κυρίως για θέματα ίσης μεταχείρισης, όπως είναι, παραδείγματος χάριν, η ίση φορολόγηση. Οι διεκδικήσεις των γυναικών μέσα στο κόμμα έχουν, ωστόσο, οδηγήσει στην αύξηση του ποσοστού των υποψηφίων γυναικών.

Εκτός από τα δύο μεγάλα κόμματα και τα μικρότερα έχουν κάνει βήματα, προκειμένου να εξομαλυνθεί ο δρόμος των γυναικών προς την πολιτική. Έτσι, το κόμμα των Φιλελευθέρων έκανε εκστρατεία με το σύνθημα: «Μετρητά, Εμπιστοσύνη, Πολιτισμός», για την οικονομική στήριξη των υποψηφίων γυναικών και τις πτυχές του πολιτικού πολιτισμού, διάσταση του οποίου αποτελεί η παρουσία περισσότερων γυναικών στην πολιτική.

Το 1975, εφαρμόστηκε ο Νόμος των έμφυλων διακρίσεων (SDA)³⁰², που συνέβαλε στη δημιουργία ενός κρατικού σώματος (EOC)³⁰³ για τις ίσες ευκαιρίες. Στο EOC δόθηκε δύναμη και εξουσία για να αναπτυχθεί η νομοθεσία για την ισότητα. Και παρόλο που στην αρχή απέτυχε να εξασφαλίσει βασικά δίκτυα υποστήριξης ανάμεσα στις γυναίκες που ενεπλάκησαν στο φεμινιστικό κίνημα, τελικά κατάφερε να κερδίσει έναν κεντρικό ρόλο στο κίνημα για την ισότητα. Η συμμετοχή σε ευρωπαϊκά δίκτυα ισότητας βοήθησε να επιταχυνθεί η εφαρμογή των πρωτοβουλιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη Βρετανία. Στη δεκαετία του 1990, η προσοχή του EOC εστιάστηκε σε θέματα σχετικά με την εργασία. Σήμερα, που η κυβέρνηση των Εργατικών έχει καθιερώσει το Υπουργείο για τις Γυναίκες, απομένει να εξεταστεί κατά πόσον μπορεί να εκπληρώσει τις μεγαλύτερες

²⁹⁸ Woodward (2002), *ό.π.*, σσ. 28-29.

²⁹⁹ Europa, Η δικτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *ό.π.*

³⁰⁰ Interparliamentary Union, *ό.π.*

³⁰¹ Πλήρης τίτλος: Campaign for Labour Party Democracy - Women's Action Committee

³⁰² Πλήρης τίτλος: Sex Discrimination Act

³⁰³ Πλήρης τίτλος: Equal Opportunities Commission

προσδοκίες που υπάρχουν για την ανάπτυξη της βρετανικής πολιτικής για την ισότητα.

2.9. Η.Π.Α.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής κατέχουν την 68^η θέση της παγκόσμιας κατάταξης, όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική. Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 2004, οι γυναίκες κατέλαβαν τις 66 από τις 435 κοινοβουλευτικές θέσεις (ποσοστό 15,2%)³⁰⁴.

Στις Η.Π.Α. η δράση του Emily's List έχει συμβάλει στην προώθηση των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Το 1995 το Emily's List οργάνωσε ένα πρόγραμμα που αφορούσε στην εθνική γυναικεία ψήφο, χρησιμοποιώντας σύγχρονες έρευνες και αναπτυγμένη τεχνολογία και κατόρθωσε να καθοδηγήσει τις γυναίκες στο να ψηφίσουν υποψήφιες του Δημοκρατικού Κόμματος. Επίσης, το Emily's List στο πλαίσιο του Προγράμματος Πολιτικής Ευκαιρίας (Political Opportunity Program-POP), διοργάνωσε σεμινάρια και εκστρατείες, προκειμένου να εκπαιδεύσει υποψήφιες³⁰⁵.

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα των πρόσφατων χρόνων, ήταν η υιοθέτηση της Δια-αμερικανικής Δημοκρατικής Χάρτας από την Γενική Σύνοδο του Οργανισμού Αμερικανικών Εθνών. Η χάρτα αντιλαμβάνεται την ενίσχυση των πολιτικών κομμάτων και των άλλων πολιτικών οργανισμών ως προτεραιότητα και δίνει έμφαση στο ότι: «είναι δικαίωμα και ευθύνη όλων των πολιτών να συμμετέχουν σε αποφάσεις που αφορούν στη δική τους ανάπτυξη...». Επίσης, αναφέρει ότι η εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης, ειδικά ως προς το φύλο ή την εθνικότητα, η προώθηση και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γηγενών και των μεταναστών και ο σεβασμός εθνικών, πολιτιστικών και θρησκευτικών διαφορών, συμβάλλουν στην ενίσχυση της δημοκρατίας και της συμμετοχής των πολιτών³⁰⁶.

2.10. Ιορδανία³⁰⁷

Το Κοινοβούλιο της χώρας, η Εθνική Συνέλευση, αποτελείται από δύο Σώματα-Οίκους, το κατώτερο είναι το Συμβούλιο των Αντιπροσώπων και το ανώτερο είναι η Σύγκλητος. Στις εκλογές του Ιουνίου του 2003 για το Συμβούλιο των Αντιπροσώπων, οι γυναίκες κατέλαβαν μόλις τις 6 από τις 110 θέσεις (5,5%) και στις εκλογές του Νοεμβρίου του 2005 για τη Σύγκλητο, κατέλαβαν τις 6 από τις 55 θέσεις (10,9%).³⁰⁸

Το δικαίωμα ψήφου παραχωρήθηκε στις γυναίκες το 1974. Το Κοινοβούλιο σταμάτησε τις εργασίες του από το 1968 μέχρι το 1984 και οι

³⁰⁴ Interparliamentary Union, *ό.π.*

³⁰⁵ Βλ. σχετικά: <http://www.emilyslist.org>

³⁰⁶ Guy S. Goodwin-Gill (2006), *Free and Fair Elections*, New expanded edition, Inter-Parliamentary Union, Geneva.

³⁰⁷ Gehan Abu-Zayd, *Women in Parliaments: Beyond numbers*, *ό.π.*

³⁰⁸ Interparliamentary Union, *ό.π.*

πρώτες εκλογές, στις οποίες ψήφισαν γυναίκες ήταν το 1989. Από τις 10 υποψήφιες, ούτε μία δεν κατάφερε να κερδίσει έδρα στο Κοινοβούλιο. Στις δεύτερες εκλογές που έγιναν το 1993, δύο γυναίκες έθεσαν υποψηφιότητα και η μία, η Tujan Al Faysal, απέκτησε το αξίωμα της βουλευτού.

Η ανδρική πολιτική κουλτούρα που αντιστρατεύεται τη γυναικεία συμμετοχή στην πολιτική, η έλλειψη πολιτικής υποστήριξης, η έλλειψη υποστήριξης από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, η έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στις ικανότητες των γυναικών υποψηφίων, είναι κάποιοι από τους λόγους που εμποδίζουν τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική. Ωστόσο, υπάρχει ποικιλία από στρατηγικές, οι οποίες χρησιμοποιούνται από τους Ιορδανούς κοινοβουλευτικούς. Αυτές που αναφέρονται συχνά ως παράδειγμα, είναι η συλλογή και η μελέτη πληροφοριών σχετικών με θέματα που αφορούν στη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, ο σχηματισμός μιας ομάδας πίεσης για την ακρόαση της καινούριας νομοθεσίας και η δημιουργία καλής σχέσης με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, με σκοπό την προβολή των γυναικών και των θεμάτων που τις αφορούν.

2.11. Ισλανδία³⁰⁹

Σύμφωνα με την ταξινόμηση του διεθνούς οργανισμού για τα Κοινοβούλια των κυρίαρχων κρατών (Inter-Parliamentary Union), η συμμετοχή των γυναικών στο ισλανδικό Κοινοβούλιο ανέρχεται στο 33,3%. Στις εκλογές του Μαΐου του 2003, οι γυναίκες υποψήφιοι κατέλαβαν 63 θέσεις.³¹⁰

Στην Ισλανδία, μια τακτική που έχει ως στόχο την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, είναι οι εκστρατείες ενημέρωσης, οι οποίες μπορούν να στηρίζονται οικονομικά από δημόσιες αρχές, γυναικείες ομάδες ή κομματικές οργανώσεις. Η εκστρατεία ενημέρωσης στην Ισλανδία ξεκίνησε από το Κοινοβούλιο (Althingi), το οποίο υποχρέωσε την κυβέρνηση να οργανώσει μια επιτροπή που θα συμπεριλάμβανε τα πολιτικά κόμματα, το Γραφείο για την Ισότητα και το Σύνδεσμο για τα Δικαιώματα των Γυναικών. Συγκεκριμένα, το σχέδιο αφορούσε στην κινητοποίηση των κορυφαίων αρχών, ώστε να αυξηθεί το μερίδιο των γυναικών στην πολιτική.

Ένα πρόβλημα που εμποδίζει την ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στην πολιτική, είναι ότι το θέμα αντιμετωπίζεται ως γυναικείο. Για να προκληθεί η ευαισθητοποίηση ως προς τη σημαντικότητα του ζητήματος αυτού για όλους/-ες, υπήρξε ανάγκη για δυνατούς άνδρες υποστηρικτές. Έτσι, η εκστρατεία της Ισλανδίας ανέδειξε και τους άνδρες. Όταν ένας άνδρας πολιτικός μεταμορφώνεται σε αγόρι σε αφίσα της εκστρατείας και με χιούμορ ισχυρίζεται ότι οι γυναίκες μπορούν να ακολουθήσουν διαφορετικές κατευθύνσεις στα προβλήματα και οι πολιτικοί

³⁰⁹ Woodward (2002), *ό.π.*, σσ. 25-26.

³¹⁰ Interparliamentary Union, *ό.π.*

μπορούν να μπουν στη θέση των γυναικών, έχει ήδη αναπτυχθεί μια διαφορετική εκστρατεία ενημέρωσης που διαθέτει πολλά θετικά στοιχεία: είναι χιουμοριστική, αφορά σε γυναίκες και άνδρες πέρα από κομματικούς περιορισμούς και είναι μέρος μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής για πολιτιστική αλλαγή. Οι εκστρατείες αυτές αποτελούν μέρος μιας μεγαλύτερης ομάδας από στρατηγικές που περιλαμβάνουν επιμορφωτικούς κύκλους μαθημάτων, εκπαιδευτικό και επικοινωνιακό δίκτυο και δημόσιες συναντήσεις. Οι Ισλανδοί αισθάνονται ότι έχουν, ήδη, σημειώσει επιτυχία, καθώς το ποσοστό των γυναικών στο Κοινοβούλιο έχει αυξηθεί από 25% που ήταν το 1995 σε 33.3% το 2003.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι το ισλανδικό γυναικείο κόμμα κατά την περίοδο 1975-1982 πιθανόν να έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εκλογή της πρώτης γυναίκας αρχηγού κράτους σε αναπτυγμένη δημοκρατία.

2.12. Ισπανία³¹¹

Το ισπανικό Κοινοβούλιο αποτελείται από τη Συνέλευση των Αντιπροσώπων και τη Γερουσία.³¹² Όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική, η Ισπανία βρίσκεται στην όγδοη θέση της παγκόσμιας κατάταξης, αφού στις τελευταίες εκλογές το Μάρτιο του 2004 οι γυναίκες κατέλαβαν τις 126 από τις 350 θέσεις της Συνέλευσης (36%) και τις 60 από τις 259 θέσεις της Γερουσίας (23,2%). Στο ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι Ισπανίδες εκπροσωπούνται σε ποσοστό 33,3%.³¹³

Οι γυναίκες στην Ισπανία κέρδισαν το δικαίωμα ψήφου το 1933. Κατά την περίοδο της δικτατορίας του Φράνκο υπήρχαν γυναικείες οργανώσεις που ασχολούνταν με τον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας, ενώ από το 1976 δημιουργήθηκαν φεμινιστικές ομάδες που άρχισαν να προωθούν τα γυναικεία ζητήματα.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80, οι γυναίκες κατελάμβαναν χαμηλές θέσεις στην κομματική λίστα και ήταν δύσκολο να εκλεγούν. Ωστόσο, με την εισαγωγή του συστήματος των ποσοτώσεων το 1987, ύστερα από πρόταση του Κόμματος των Σοσιαλιστών Εργατών (PSOE)³¹⁴, υπήρξε αρχικά αύξηση των γυναικών κομματικών μελών και στη συνέχεια αντιπροσώπευση στο Κοινοβούλιο, σε ποσοστό 10% για πρώτη φορά στις Εκλογές του 1989.

Στην Ισπανία, την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων προωθεί το Γυναικείο Ινστιτούτο (Institute de la Mujer), το οποίο ανήκει στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Το Ινστιτούτο εμπνεύστηκε το πρώτο σχέδιο για ίσες ευκαιρίες για τις γυναίκες από το σχέδιο ισότητας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και δημιούργησε δύο φάσεις, το ΡΙΟΜ Ι³¹⁵ και το ΡΙΟΜ ΙΙ³¹⁶. Το ΡΙΟΜ Ι έθετε το θεωρητικό υπόβαθρο

³¹¹ Woodward (2002), *ό.π.*, σ. 43.

³¹² Europa, Η δικτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *ό.π.*

³¹³ Interparliamentary Union, *ό.π.*

³¹⁴ Πλήρης τίτλος: Partido Socialista Obrero Espanol

³¹⁵ Πλήρης τίτλος: Plan de Accion para la Igualdad de Oportunidades de las Mujeres

για την ισότητα των φύλων, έδινε οδηγίες για την ανάπτυξη της πολιτικής διαφόρων Υπουργείων και πρότεινε μεταρρυθμίσεις στη νομοθεσία. Κατά τη φάση αυτή, το Ινστιτούτο συμπέρανε ότι 116 από τους 120 στόχους του είχαν εκπληρωθεί. Το ΡΙΟΜ ΙI ενείχε 172 ενέργειες. Οι προτεραιότητές του αφορούσαν στην υπεράσπιση των γυναικείων ευκαιριών απασχόλησης, την αλλαγή της δημόσιας εικόνας των γυναικών, ειδικά στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, και την προώθηση των γυναικών σε θέσεις ευθύνης στην κοινωνία. Το ΡΙΟΜ Ι δημιούργησε νέες υποδομές για την προώθηση της ισότητας στα διοικητικά γραφεία και το ΡΙΟΜ ΙI κατέδειξε την ανάγκη ανάπτυξης αποδοτικότερων μέτρων για την ανάλυση των αποτελεσμάτων της συγκεκριμένης πολιτικής.

Το Ινστιτούτο, επίσης, διοργάνωσε «μέρες ευαισθητοποίησης» για θέματα που αφορούσαν στα δύο φύλα. Αυτή η δραστηριότητα ξεκίνησε στο πλαίσιο του ΙV Κοινοτικού Προγράμματος Δράσης για τις Ίσες Ευκαιρίες ανάμεσα στους Άνδρες και τις Γυναίκες (1996-2000). Στόχος αυτού του σχεδίου ήταν να ευαισθητοποιηθούν οι αντιπρόσωποι των συνδικάτων. Το Ινστιτούτο de la Mujer έχει συμβάλει στην προώθηση των γυναικών σε θέσεις ευθύνης και έχει βοηθήσει στο να έχουν τα θέματα του φύλου μόνιμη θέση στην πολιτική ατζέντα της ισπανικής κυβέρνησης.

2.13. Ιταλία³¹⁷

Το Ιταλικό Κοινοβούλιο αποτελείται από δύο νομοθετικά σώματα, τη Γερουσία και τη Βουλή των Αντιπροσώπων.³¹⁸ Στις εκλογές του Μαΐου 2001, οι γυναίκες κατέλαβαν τις 71 από τις 616 κοινοβουλευτικές θέσεις (11,5%). Όσον αφορά στο ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις, αφού η συμμετοχή των Ιταλίδων ανέρχεται στο 19,2%.³¹⁹

Στην Ιταλία έχει δημιουργηθεί μια Επιτροπή για τα Δικαιώματα της Γυναίκας με την ονομασία Arcidonna, η οποία συνέβαλε στην αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στο Ευρωκοινοβούλιο στις εκλογές του 2004. Σκοπός της εκστρατείας της Arcidonna ήταν η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σε θέματα ισότιμης συμμετοχής στην πολιτική. Η δράση αυτή περιελάμβανε συναντήσεις, συζητήσεις, συνεντεύξεις τύπου, ταχυδρομικές κάρτες, φυλλάδια, βεντάλιες και αυτοκόλλητες ετικέτες. Δημιουργήθηκε ομάδα εργασίας που συνεργαζόταν με ένα διαφημιστικό πρακτορείο και πραγματοποίησε την εναρκτήρια συνέντευξη τύπου σε ένα λεωφορείο. Όταν το λεωφορείο σταματούσε σε κάποιο σημείο, η Arcidonna διένειμε βεντάλιες με το σύνθημα: «piu donne italiane al parlamento europeo» (Περισσότερες Ιταλίδες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο). Στην εκστρατεία συμμετείχαν και διασημότητες, γεγονός που ενίσχυσε την κάλυψη από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν αφίσες, ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά μηνύματα και ποικίλο εμπορικό υλικό. Οι αφίσες της

³¹⁶ Στο ίδιο.

³¹⁷ Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) (2005), *ό.π.*, σσ. 123-125.

³¹⁸ Europa. Η δικτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *ό.π.*

³¹⁹ Interparliamentary Union, *ό.π.*

Arcidonna τοποθετήθηκαν στα αεροδρόμια του Μιλάνου, της Ρώμης, του Παλέρμο και της Κατάνια.

Το 2004 η εκστρατεία της Arcidonna συνέβαλε στην αύξηση του αριθμού των Ιταλίδων που εξελέγησαν στο ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από 10 επί συνόλου 87 Ευρωβουλευτών, σε 15 επί συνόλου 78 Ευρωβουλευτών. Έτσι, ενώ προηγουμένως το ποσοστό των Ιταλίδων Ευρωβουλευτών ήταν 11,5%, τη δεδομένη χρονική στιγμή είναι 19,2%.

2.14. Καναδάς

Ο Καναδάς κατέχει την 44^η θέση της παγκόσμιας κατάταξης, όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική. Στις εκλογές του Ιανουαρίου του 2006 οι γυναίκες κατέλαβαν τις 64 από τις 308 κοινοβουλευτικές θέσεις (ποσοστό 20,8%)³²⁰. Οι πρώτες εκλογές, στις οποίες οι γυναίκες είχαν τη δυνατότητα να ψηφίσουν και να θέσουν υποψηφιότητα, ήταν εκείνες του 1921. Σε αυτές, ήταν υποψήφιες τέσσερις γυναίκες και η Agnes Campbell MacPhail ήταν η πρώτη γυναίκα που εκλέχθηκε στο καναδικό Κοινοβούλιο. Το Μάιο του 1929 οι γυναίκες στον Καναδά απέκτησαν το δικαίωμα να εκλέγονται μέλη της Γερουσίας. Από το 1921 μέχρι το 2006, 3402 γυναίκες υποψήφιες συμμετείχαν σε 39 εκλογικές αναμετρήσεις και κέρδισαν σε 426 περιπτώσεις³²¹.

Στον Καναδά καλή πρακτική για την προώθηση των γυναικών στην πολιτική, θεωρείται η Σχολή Γυναικείων Εκστρατειών³²², η οποία διδάσκει στις γυναίκες μια σειρά τεχνικών που αφορούν στις εκλογικές εκστρατείες και περιλαμβάνει σεμινάρια σχετικά με κανόνες πολιτικής συμπεριφοράς, καθώς και την προβολή των υποψηφίων από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται το τετραήμερο εντατικό πρόγραμμα, που πραγματοποιήθηκε από τις 24 έως τις 27 Απριλίου 2003 και το οποίο κορυφώθηκε με μία εικονική εκστρατεία, που παρουσιάστηκε από τις διδασκόμενες σε επιτροπή έμπειρων πολιτικών. Από το ξεκίνημα του Women's Campaign School, πάνω από 200 γυναίκες έχουν αποφοιτήσει και το 80% από αυτές έχουν καταφέρει να κερδίσουν θέσεις σε όλα τα επίπεδα της κυβέρνησης, ή έχουν εργαστεί σε εκλογικές εκστρατείες.

2.15. Κροατία³²³

Η γυναικεία συμμετοχή στο κροατικό Κοινοβούλιο, μετά τις Εκλογές του Νοεμβρίου του 2003, ανέρχεται στο 21,7%.³²⁴

³²⁰ Interparliamentary Union, *ό.π.*

³²¹ Women and Canadian Elections, Women Candidates and MPs, βλ. σχετικά: <http://www.sfu.ca/~aheard/elections/women.html>

³²² Canada's Only Campaign School for Women Happens in Vancouver April 24-27, 2003, βλ. σχετικά: http://stillcounting.athabasca.ca/Canadas_Only_Campaign_School_for_Women.doc

³²³ Jelavic Z. & Boric R. (2003), *Report from the first NEWR workshop on women's political participation and citizenship*, βλ. σχετικά:

<http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>

³²⁴ Interparliamentary Union, *ό.π.*

Στην Κροατία υπάρχει καλή συνεργασία ανάμεσα στις γυναικείς ομάδες και τις κοινοβουλευτικές επιτροπές για την ισότητα των γυναικών. Παρόλα αυτά, οι γυναικέοι σύνδεσμοι ασκούν συνεχώς εντονότερες πιέσεις και υπάρχει ομάδα 27 συνδέσμων, κυρίως φεμινιστικών που αποτελούν ένα δίκτυο γυναικείων οργανώσεων. Στην Κροατία έχουν γίνει προσπάθειες για να υποστηριχθούν οι γυναίκες από τους/τις ψηφοφόρους. Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, επιλέχθηκε η συνεργασία, κυρίως, με το εκλογικό σώμα, το οποίο παρουσιάζει στους ψηφοφόρους τα βασικότερα κριτήρια που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την επιλογή ενός/μιας υποψηφίου/-ας. Το δίκτυο των γυναικείων οργανώσεων ετοίμασε οδηγίες, οι οποίες αναγνώριζαν κάποιες προϋποθέσεις ή αιτήματα που θα έπρεπε να συμπεριληφθούν στα πολιτικά προγράμματα των υποψηφίων. Το δίκτυο των οργανώσεων, επίσης, επέμεινε στην αποδοχή της διαφορετικότητας, στοιχείο πολύ σημαντικό για την πολυεθνική Κροατία.

Η εκστρατεία για την υποστήριξη των γυναικών από τους/τις ψηφοφόρους υπήρξε θετική, καθώς συνέβαλε στη δημιουργία ποσοστού εκπροσώπησης 21,5% στο Κοινοβούλιο, ποσοστό υψηλό σε σύγκριση με το 8,7% του 1995. Παρόλα αυτά, θεωρείται σημαντικό να βρεθούν τρόποι, ώστε να διασφαλιστεί το γεγονός ότι οι γυναίκες, εφόσον θα έχουν εκλεγεί, δε θα αμελήσουν τα θέματα που απασχολούν τις γυναικείς ομάδες, χάρη στις οποίες έχουν εκλεγεί.

Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα είναι αυτό της παρουσίας των γυναικών στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και στις δημόσιες συζητήσεις, για το οποίο οι γυναίκες πρέπει να κάνουν επίπονες προσπάθειες για να πετύχουν μικρές, έστω, αλλαγές.

2.16. Λίβανος³²⁵

Σύμφωνα με την κατάταξη της Inter-Parliamentary Union σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στο Κοινοβούλιο, ο Λίβανος βρίσκεται στην 126^η θέση. Στις Εκλογές του Μαΐου του 2005, οι γυναίκες κατέλαβαν τις 6 από τις 128 κοινοβουλευτικές θέσεις (4,7%).³²⁶

Οι Λιβανέζες είναι στο Κοινοβούλιο από το 1992, μετά το τέλος του δεκαεπτάχρονου πολέμου, που κατήργησε πολλές δημοκρατικές διαδικασίες. Στις εκλογές του 1992, τρεις γυναίκες κατέλαβαν έδρες, ποσοστό, δηλαδή, της τάξης του 2,3%. Οι γυναίκες κατέβηκαν στις εκλογές με στόχο να αντιμετωπίσουν τις πολιτικές διακρίσεις που γίνονταν εναντίον τους. Αν και δεν υπήρξε η αναμενόμενη υποστήριξη από τις γυναίκες ψηφοφόρους, ωστόσο οι τρεις εκλεγμένες γυναίκες προσπάθησαν να δημιουργήσουν διάυλο επικοινωνίας, μέσα από τον οποίο θα μπορούσαν να ακουστούν τα γυναικεία θέματα. Η κίνηση αυτή κατέληξε στη δημιουργία θετικού περιβάλλοντος που συνέβαλε στην ανάπτυξη νομοθεσίας σχετικής

³²⁵ Gehan Abu-Zayd, *Women in Parliaments: Beyond numbers*, *ό.π.*

³²⁶ Interparliamentary Union, *ό.π.*

με τις γυναίκες. Οι γυναίκες κοινοβουλευτικοί συμμετείχαν σε πολιτικά γεγονότα και δραστηριοποιήθηκαν στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών.

Σήμερα, μετά την εκλογική αναμέτρηση του 2005, οι γυναίκες κατέχουν έξι έδρες του Κοινοβουλίου. Ωστόσο, δεν είναι ικανοποιημένες με το βαθμό της επιτυχίας τους και υποστηρίζουν ότι χρειάζεται να εργαστούν για να διευρύνουν τα δίκτυα υποστήριξής τους και να καθιερώσουν ένα κοινό σύστημα αλληλεγγύης, με σκοπό την ενοποίηση των προσπαθειών.

2.17. Λιθουανία³²⁷

Στη Λιθουανία στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2004 οι γυναίκες κατέλαβαν τις 31 από τις 141 θέσεις του Κοινοβουλίου (22%). Στο Ευρωκοινοβούλιο, η Λιθουανία έχει 13 αντιπροσώπους, από τους οποίους οι 5 είναι γυναίκες (38,5%).³²⁸

Ο κύριος λόγος για τη χαμηλή γυναικεία αντιπροσώπευση είναι η πατριαρχική δομή της κοινωνίας. Ωστόσο, η δημιουργία γυναικείου κόμματος μπορεί να θεωρηθεί καλή πρακτική και να συμβάλει στην αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Το 1995, δεκατρείς γυναικείες οργανώσεις ίδρυσαν το Λιθουανικό Γυναικείο Κόμμα. Το κόμμα έγινε σε σύντομο χρονικό διάστημα πολύ δημοφιλές και συνέβαλε στη θετική αλλαγή της κοινής γνώμης ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική. Παρόλο που μόνο ένα μέλος του κόμματος εκλέχθηκε στις εκλογές και το τελευταίο δεν έλαβε το επιθυμητό 5% που χρειαζόταν για να υπερβεί το κατώτατο όριο αντιπροσώπευσης, ήταν έβδομο ανάμεσα στα 24 κόμματα που παρουσιάσθηκαν στις Εκλογές του 1996.

Μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η αύξηση από 7% σε 18% των γυναικών αντιπροσώπων στις Εκλογές του 1996 ήταν κατά ένα μέρος αποτέλεσμα της παρουσίας του γυναικείου κόμματος, που βοήθησε στην καθιέρωση μιας διακομματικής κοινοβουλευτικής ομάδας. Το ίδιο το κόμμα έχει εξελιχθεί, έχει αποκτήσει καταστατικό που διευκρινίζει την ισόρροπη παρουσία των δύο φύλων ανάμεσα στους αντιπροσώπους, ενώ παράλληλα επιδιώκει συμμαχίες με τα παραδοσιακότερα κόμματα.

Ωστόσο, η ανδρική αντίσταση υπήρξε ισχυρή, παρόλο που ήταν σιωπηρή. Οι στρατηγικές που είχαν υιοθετηθεί για να βελτιώσουν την πολιτική αντιπροσώπευση των γυναικών, όπως οι ποσοτώσεις, δεν έγιναν αποδεκτές από το λαό. Επίσης, οι γυναίκες απουσιάζουν από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, ενώ ένα άλλο ζήτημα είναι ο κίνδυνος να αντιμετωπιστεί η γυναικεία αντιπροσώπευση ως ένα ακόμα θέμα που αφορά μόνο στα ανθρώπινα δικαιώματα και να θεωρηθούν οι γυναίκες ως μειονότητα ή κοινωνικά ευπαθής ομάδα.

³²⁷ Purvaneckiene G. (2003), *Report from the NEWR workshop on women's political participation and citizenship*, βλ. σχετικά:

<http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>

³²⁸ Interparliamentary Union, *ό.π.*

2.18. Νορβηγία³²⁹

Στη Νορβηγία οι άνδρες κατέχουν το 84% των κορυφαίων θέσεων, παρόλο που υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε όλους τους τομείς. Στην πολιτική το ποσοστό τους είναι περίπου 63%. Οι γυναίκες συμμετέχουν στην πολιτική με ποσοστό 37,9% στο Κοινοβούλιο, 42% στην κυβέρνηση, 34% στους δήμους, ενώ το 14% των δημάρχων είναι γυναίκες.³³⁰ Στη Νορβηγία το σύνθημα είναι «οι γυναίκες πρέπει να εκπροσωπούν τις γυναίκες».

Αρκετοί παράγοντες συμβάλλουν στη βελτίωση της αντιπροσώπευσης των γυναικών στην πολιτική ζωή. Πολύ σημαντικά είναι τα γυναικεία κινήματα, τα οποία έθεσαν το ζήτημα της αντιπροσώπευσης των γυναικών στην καθημερινή ημερήσια διάταξη του Κοινοβουλίου και άσκησαν πιέσεις για την ισορροπία των γυναικών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι γυναικείες οργανώσεις στη δεκαετία του 1970 επηρεάστηκαν έντονα από τα ευρύτερα διεθνή γυναικεία κινήματα που τις κατέστησαν πιο ισχυρές.

Οι ποσοτώσεις είναι ένα μέτρο που έχει συμβάλει στην αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική. Αρχικά οι ποσοτώσεις αποτελούσαν εθελοντικές πρακτικές των κομμάτων. Το 1986, οκτώ από τους δεκαεννέα Υπουργούς ήταν γυναίκες. Σήμερα, τέσσερα στα έξι κυρίαρχα πολιτικά κόμματα, συμπεριλαμβανομένων και των συντηρητικών, εφαρμόζουν το σύστημα των ποσοτώσεων. Δεν είναι, όμως, ένα αυστηρό σύστημα ποσοτώσεων που απαιτεί συγκεκριμένο ποσοστό υποψηφίων γυναικών. Πρόσφατα έχουν γίνει συζητήσεις, στις οποίες εξετάζεται η πιθανότητα να μετατραπούν οι θεσμοί των ποσοτώσεων σε νόμους. Ωστόσο, αυτή η ιδέα δεν έχει γίνει αποδεκτή.

Οι εκλογικές εκστρατείες, καθώς και το εκλογικό σύστημα με αναλογική αντιπροσώπευση, είναι δύο ακόμα σημαντικοί παράγοντες που βοηθούν στη μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική.

Πρωτοβουλίες όπως αυτές που αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι πολύ σημαντικές, καθώς στη νορβηγική πολιτική ιστορία η επαρκής αντιπροσώπευση των γυναικών έχει κατά καιρούς εξυπηρετήσει την διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας, παρόλο που οι γυναίκες πολιτικοί σέβονται πολύ τις παραδοσιακές πολιτικές κατευθύνσεις.

Ένας από τους τομείς, στον οποίο οι γυναίκες δεν αντιπροσωπεύονται επαρκώς, είναι οι κορυφαίες διευθυντικές θέσεις στο χώρο εργασίας, παρόλο που η κατάσταση στο δημόσιο τομέα είναι πολύ καλύτερη από αυτήν του ιδιωτικού τομέα. Η αντιπροσώπευση των γυναικών στις επίσημες επιτροπές ρυθμίζεται από ένα άρθρο του νορβηγικού νόμου για την ισότητα των φύλων. Ο νόμος απαιτεί το κάθε φύλο να εκπροσωπείται με τουλάχιστον 40%. Σημαντικές τροποποιήσεις έγιναν από το Κοινοβούλιο του 2002 στο νόμο περί ισότητας. Η συγκεκριμένη αναπροσαρμογή έδωσε αφορμή για συζητήσεις όσον αφορά στη θέσπιση ποσοτώσεων.

³²⁹ Hjerto J. (2003), *Report from the first NEWR workshop on women's political participation and citizenship*, βλ. σχετικά: <http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>

³³⁰ Interparliamentary Union, *ό.π.*

2.19. Ουγγαρία³³¹

Στη χώρα αυτή, στις εκλογές του Απριλίου του 2002 το ποσοστό των γυναικών που κέρδισαν θέση στο Κοινοβούλιο ανήλθε στο 9,1%.

Οι διαφορετικοί μηχανισμοί που έχουν υιοθετηθεί από τις Κυβερνήσεις, φαίνεται να αποτελούν αξιόλογες πρωτοβουλίες για τη διασφάλιση της ισότητας των δύο φύλων. Ωστόσο, από το 1995, η Γραμματεία Ίσων Ευκαιριών συνεχώς μετακινείται από το ένα Υπουργείο στο άλλο. Στην αρχή του καλοκαιριού του 2003, η κυβέρνηση δημιούργησε μια υπουργική θέση για θέματα ίσων ευκαιριών, την οποία κατέλαβε μια φεμινίστρια και ακτιβίστρια. Έτσι, οι συζητήσεις για τις ίσες ευκαιρίες αποτελούν πλέον μέρος της πολιτικής ατζέντας και αξίζει να εξεταστεί ο τρόπος, με τον οποίο η κυβέρνηση, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και η πολιτική κοινωνία έχουν συνεργαστεί μαζί της.

Στην Ουγγαρία δραστηριοποιείται το Ίδρυμα για τις Γυναίκες (MONA), το οποίο εργάστηκε εντατικά για να κινητοποιήσει τις γυναίκες στις πρώτες εκλογές που διεξήχθησαν στην Ουγγαρία για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 13 Ιουνίου 2004. Η δράση του ήταν απαραίτητη και είχε δύο στόχους: αφενός να ευαισθητοποιήσει τις γυναίκες σχετικά με την ψήφο τους και αφετέρου να τις πείσει να ψηφίσουν υπέρ ενός κόμματος, το οποίο είχε σαφή στρατηγική ίσων ευκαιριών για τις γυναίκες ή περιελάμβανε περισσότερες υποψήφιες στους καταλόγους του. Το σύνθημα της MONA στις Ευρωεκλογές ήταν: «εάν δεν ψηφίσετε, θα αποφασίσουν άλλοι για σας».

Ως μέρος της στρατηγικής της, η MONA διοργάνωσε εκστρατεία για την αύξηση της ευαισθητοποίησης σε θέματα που αφορούν στα δύο φύλα, όπως η ανάγκη φιλικών προς τον/την εργαζόμενο/-η χώρων εργασίας, η κατάργηση των έμφυλων διακρίσεων σε αυτούς, η δυνατότητα τηλε-εργασίας, η μέριμνα για τη φύλαξη και φροντίδα των παιδιών. Επίσης, δημιουργήθηκαν ραδιοφωνικά μηνύματα, δημοσιεύτηκαν αφίσες στον Τύπο, ενώ μοιράστηκαν φυλλάδια σε 50.000 νοικοκυριά. Σκοπός της εκστρατείας της MONA στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ήταν να κατανοήσουν οι γυναίκες ότι ένα από τα καθήκοντα των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι να εκπροσωπούν τα δικαιώματα των γυναικών και να προωθούν τις ίσες ευκαιρίες. Ο επόμενος στόχος της MONA είναι να κινητοποιήσει τις γυναίκες να έρθουν σε επαφή με τις εκλεγμένες υποψήφιες και να καταστήσουν τους Ευρωβουλευτές υπεύθυνους για την εφαρμογή των οδηγιών και των αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πρόσφατα συντάχθηκε ένα καινούριο σχέδιο ίσων ευκαιριών με σκοπό να συζητηθεί στο Κοινοβούλιο και να αποτελέσει ένα νόμο-ομπρέλα για τις διακρίσεις σε όλα τα επίπεδα.

³³¹ Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) (2005), *ό.π.*, σσ. 125-126.

2.20. Πορτογαλία³³²

Το Σύνταγμα της Πορτογαλίας δεσμεύει την πολιτεία να διασφαλίζει την ισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα μέσω δραστικών ενεργειών, ωστόσο χρειάζεται να γίνουν ακόμα πολλές ενέργειες προς την κατεύθυνση αυτή. Στις εκλογές του Φεβρουαρίου του 2005, οι γυναίκες κατέλαβαν τις 49 από τις 230 θέσεις του Κοινοβουλίου και η συμμετοχή τους ανήλθε στο 21,3%.³³³

Όσον αφορά στη συμμετοχή γυναικών γενικότερα στην πολιτική, έχουν σημειωθεί ορισμένες ενέργειες, οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως καλές πρακτικές για την αύξηση του ποσοστού των γυναικών. Μία από αυτές ήταν η πρωτοβουλία που ανέλαβαν οι πολιτικοί από όλα τα κόμματα και γέμισαν τις θέσεις του Κοινοβουλίου κατά 50% με άνδρες και κατά 50% με γυναίκες. Με αυτόν τον τρόπο, θέλησαν να δώσουν ένα παράδειγμα σχετικά με το πώς μπορεί να είναι η ισόρροπη συμμετοχή. Χάρη στο Κοινοβούλιο της Ισότητας, όπως ονομάστηκε, μπήκε στο λεξιλόγιο των πολιτικών αρχηγών η έννοια της «δημοκρατίας της ισότητας». Το Κοινοβούλιο της Ισότητας είναι ένα παράδειγμα διακομματικού ακτιβισμού, ώστε να μπορέσει να ασκηθεί θετική πίεση στα κόμματα για να αναγνωρίσουν τις δικές τους γυναίκες υποψηφίους ως πιθανές βουλευτές.

Μία αποστολή του Κοινοβουλίου της Ισότητας ήταν, μεταξύ άλλων, ήταν να δείξει κατά πόσον η ισότητα σχετίζεται με τη δημοκρατία. Την πρωτοβουλία πήραν τρεις γυναίκες από την Πορτογαλία, οι οποίες ήταν μέλη του Ευρωκοινοβουλίου. Στη σύνοδο του Κοινοβουλίου, 115 γυναίκες προσκάλεσαν 115 άνδρες συναδέλφους τους και συζήτησαν για τη φύση της δημοκρατίας, για το ρόλο των γυναικών στην Πορτογαλία, για την εθνικότητα και την ισότητα. Το γεγονός καλύφθηκε ευρέως από τον Τύπο και πρόσφερε ένα απτό παράδειγμα σχετικά με το τι ακριβώς είναι η έμφυλη ισορροπία. Όλα τα πολιτικά κόμματα αναγκάστηκαν να βρουν μια πλατφόρμα υποψηφίων για το Κοινοβούλιο, η οποία να στηρίζεται στην ίση συμμετοχή ανδρών και γυναικών. Με αυτόν τον τρόπο το κοινό συνειδητοποίησε ότι το θέμα αυτό δεν είναι μόνο γυναικείο, αλλά πολιτικό, και αποβλέπει στη βελτίωση της δημοκρατίας στο σύνολό της. Το παράδειγμα της Πορτογαλίας μπορεί να εφαρμοστεί στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες.

2.21. Ρωσία³³⁴

Το Δεκέμβριο του 1993 οι Ρώσοι ψήφισαν για τη θέσπιση ενός νέου Συντάγματος, που θα ανακήρυσσε τα ανθρώπινα δικαιώματα ως τη βασική αρχή της ανθρώπινης κοινωνίας. Το νομοθετικό σώμα της ρωσικής κυβέρνησης αποτελείται από το Συμβούλιο Ομοσπονδίας (το ανώτερο σώμα) και το State Duma (τη Λαϊκή Συνέλευση). Στις εκλογές του Δεκεμβρίου του

³³² Woodward (2002), *ό.π.*, σσ. 24-25.

³³³ Interparliamentary Union, *ό.π.*

³³⁴ Woodward (2002), *ό.π.*, σσ. 50-51.

2003, οι γυναίκες κατέλαβαν τις 44 από τις 447 θέσεις του State Duma (ποσοστό 9.8%).³³⁵

Οι Ρωσίδες απαιτούν πρόσβαση και επιρροή. Θέλουν να εισακουστούν οι ιδέες τους, οι προτάσεις και οι ανησυχίες τους. Επιθυμούν να εμπλακούν στην πολιτική και να βρεθούν σε θέσεις ουσιαστικές για τη λήψη αποφάσεων. Το πολιτικό κίνημα «Οι Γυναίκες της Ρωσίας» που έσπασε το πολιτικό κατεστημένο το 1993, έχει καταστήσει τις γυναίκες ορατές στο πολιτικό προσκήνιο και έχει στρέψει την προσοχή πολλών κομμάτων στις γυναίκες, ως σημαντικό εκλογικό σώμα. Εξάλλου, οι γυναίκες κοινοβουλευτικοί προβάλλουν τη σημασία των θεμάτων που αφορούν στα παιδιά και τις οικογένειες, καθώς εργάζονται για να βελτιώσουν την πρόσβαση των πολιτών στην ιατρική φροντίδα, την παιδεία και την εκπαίδευση. Παράλληλα, εισάγουν εργασιακές τακτικές φιλικές προς το θεσμό της οικογένειας και ενθαρρύνουν τη διεύρυνση ενός δικτύου ασφάλειας με κοινωνικές υπηρεσίες.

Ωστόσο, οι Ρωσίδες αντιμετωπίζουν εμπόδια για την προώθηση της ίσης συμμετοχής μέσα στο State Duma. Υπάρχουν τρία κέντρα εξουσίας που έχουν αντίκτυπο στη νομοθετική διαδικασία: οι φατρίες και η ομάδα αναπληρωτών, οι επιτροπές και το Συμβούλιο του State Duma. Οι βασικές αποφάσεις λαμβάνονται σε επίπεδο φατρίας. Στις πέντε φατρίες και στη μια ομάδα αναπληρωτών δεν υπάρχει ούτε μια γυναίκα βουλευτής ανάμεσα στους αρχηγούς τους. Επίσης, στις 27 επιτροπές στο State Duma, μόνο δύο διοικούνται από γυναίκες: η Επιτροπή για τη γυναίκα, την οικογένεια και τα θέματα νεότητας και η Επιτροπή για την οικολογική προστασία. Όμως, οι επιτροπές αυτές δε θεωρούνται δημοφιλείς, ούτε και ισχυρές.

Παρά το γεγονός ότι τα κοινωνικά προβλήματα που παραδοσιακά υποτίθεται ότι αφορούν στα γυναικεία θέματα, αποτελούν προτεραιότητα στο State Duma, στην πραγματικότητα περιθωριοποιούνται στην κοινοβουλευτική ατζέντα. Η πλειοψηφία των γυναικών βουλευτών αναγνωρίζει τη σημασία της συνεργασίας με γυναικεία κινήματα και γυναικείες οργανώσεις. Έχει δημιουργηθεί ένα Συμβούλιο που περιλαμβάνει αντιπροσώπευση πολλών γυναικείων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και στόχος του είναι να δοθεί έμφυλη διάσταση στη νομοθεσία. Επίσης, πολλές γυναίκες βουλευτές εκπροσωπούν περιφερειακούς συνεταιρισμούς του Ρωσικού γυναικείου συνδέσμου που δημιουργήθηκε από το Κομμουνιστικό κόμμα.

2.22. Σουηδία³³⁶

Η Σουηδία βρίσκεται στη δεύτερη θέση της παγκόσμιας κατάταξης, όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στο Κοινοβούλιο. Στις εκλογές του

³³⁵ Interparliamentary Union, *ό.π.*

³³⁶ Woodward A.E. (2002), *ό.π.*, σσ. 35-36, βλ. σχετικά:

[http://www.humanrights.coe.int/equality/Eng/WordDocs/egsbp\(2001\)1%20gender%20balance%20public.doc](http://www.humanrights.coe.int/equality/Eng/WordDocs/egsbp(2001)1%20gender%20balance%20public.doc).

Σεπτεμβρίου του 2002, οι γυναίκες κατέλαβαν τις 158 από τις 349 θέσεις του Κοινοβουλίου (ποσοστό 45,3%).³³⁷

Η ισότητα ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες αποτελεί στόχο της σουηδικής πολιτικής εδώ και πολλά χρόνια. Στην επίτευξη αυτού του στόχου έχουν συμβάλει η τοπική αυτοδιοίκηση, αλλά και οι πολιτικοί μεμονωμένα.

Σε τοπικό επίπεδο, μια πολύ πρωτότυπη και χαμηλού κόστους ιδέα ήταν το σχέδιο JAM-KOM.³³⁸ Πρόκειται για ένα πρόγραμμα στη βόρεια Σουηδία, όπου ένας αριθμός τοπικών δήμων οργάνωσε εικονικές συνόδους εργασίας, για να εκπαιδευθούν άνδρες και γυναίκες, ώστε να γνωρίσουν τον πολίτη. Ανώτατοι διευθυντές, γυναίκες και άνδρες, έλαβαν οδηγίες να προσπαθήσουν να σκεφτούν τις δυσκολίες που θα αντιμετώπιζαν, αν ανήκαν στο αντίθετο φύλο και έπαιζαν ρόλους, όσον αφορά στην πολιτική που σχεδίαζαν. Η συγκεκριμένη προσπάθεια αποτελεί παράδειγμα για το πώς μπορεί να στηριχθεί η έμφυλη ισορροπία στην πράξη από πρωτοβουλίες σε τοπικό επίπεδο, με στόχο τη λήψη αποφάσεων.

Η ένωση των νομαρχιακών συμβουλίων στη Σουηδία, έχει, επίσης, μακροχρόνια δέσμευση να προάγει την ισότητα. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, έχουν προωθηθεί πρακτικές, όπως συμβουλές προς τις νέες γυναίκες να αναλαμβάνουν μεγαλύτερες δεσμεύσεις επαγγελματικής σταδιοδρομίας, βοήθεια για να ξεπεραστούν αρχικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν κατά την είσοδό τους στον πολιτικό στίβο, καθώς και ανάλυση θεμάτων ισότητας σε εργοδότες και συνδέσμους εργαζομένων. Επίσης, διοργανώθηκαν ειδικά σεμινάρια με θέμα την έμφυλη ισορροπία στον τομέα της εργασίας. Στη συνέχεια, διοργανώθηκαν παρόμοια σεμινάρια για περιφερειακούς κυβερνήτες, γενικούς διευθυντές, επισκόπους και κοσμήτορες πανεπιστημίων. Μέχρι το 1998, όλοι οι βασικοί κοινωνικοί ανώτεροι υπάλληλοι είχαν πάρει μέρος σε αυτά τα σεμινάρια. Δύο γυναίκες ήταν οι υπεύθυνες των σεμιναρίων. Συζήτησαν για την πολιτική της Σουηδίας και τα προβλήματα που προέκυπταν από διάφορα πολιτικά πεδία. Υπήρχαν στατιστικές έρευνες, από τις οποίες έγιναν σχετικές επιλογές για κάθε περίπτωση. Το περιεχόμενο προσαρμόστηκε ανάλογα με τον τομέα δραστηριότητας της κάθε ομάδας. Όλοι, όσοι συμμετείχαν έλαβαν ένα βιβλίο με τον τίτλο *Γυναίκες και άνδρες στη Σουηδία: Γεγονότα και αριθμοί*. Οι συμμετέχοντες/-ουσες, γενικά, αντιμετώπισαν την όλη ιδέα με πολύ θετικό τρόπο. Αρκετοί περιφερειακοί κυβερνήτες και γενικοί διευθυντές ζήτησαν να διοργανώσουν σεμινάρια και για τους χαμηλόβαθμους υπαλλήλους. Το σχέδιο ήταν μοναδικό, καθώς ξεκίνησε και υποστηρίχτηκε από το υψηλότερο ιεραρχικά πολιτικό επίπεδο.

Οι γυναικείες ομάδες στα πολιτικά κόμματα έχουν ενδιαφερθεί για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες υποψήφιας. Πριν από τις εκλογές του 1994, οι Σουηδέζες του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος

³³⁷ Interparliamentary Union, *ό.π.*

³³⁸ Πλήρης τίτλος: Swedish Working Environment Fund 1994 "Women and Men Working Together The KOM programme" Uppsala.

συμπεριέλαβαν στο εκπαιδευτικό πακέτο τους ένα βιβλίο με τον τίτλο: *“Power Booklet, a Quick DIY on how to obtain personal power”*. Περιγράφει τα βήματα που μπορούν να κάνουν οι γυναίκες, ως άτομα και ως ομάδες, για να αυξηθεί η συμμετοχή τους σε φορείς λήψης αποφάσεων και ενημερώνει για τη δυναμική των δύο φύλων. Το εγχειρίδιο αναγνωρίζει τις παγίδες και παρέχει έναν οδηγό για την αποφυγή ή τη μείωσή τους. Τονίζει ότι, αν ένα κόμμα θέλει να κερδίσει την εμπιστοσύνη των γυναικών υποψηφίων, πρέπει να εξασφαλίσει έμφυλη ισορροπία και στο παρασκήνιο. Παράλληλα, δίνει συμβουλές για το πώς μπορούν να αλλάξουν οι καταστάσεις. Οι Σουηδέζες μετέφρασαν το βιβλίο στα αγγλικά, και, στη συνέχεια, άλλες γυναικείες ομάδες το μετέφρασαν στα γαλλικά, στα σέρβικα, στα κροατικά και στα κινέζικα.

Επίσης, σημαντικό ρόλο στην προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, έχει διαδραματίσει το σουηδικό κίνημα «Γυναικείες Κάλτσες Υποστήριξης» που ιδρύθηκε το 1994. Ένας αριθμός γνωστών γυναικών, κυρίως μεσήλικων, άρχισε να οργανώνει το δικό του πολιτικό κόμμα. Η απειλή ενός γυναικείου κόμματος, γεμάτου από ελκυστικούς υποψηφίους, θορύβησε τα καθιερωμένα κόμματα τόσο πολύ, που παρακινήθηκαν να δεσμευτούν σε πολλά πράγματα.

2.23. Φινλανδία³³⁹

Στη Φινλανδία η εκπροσώπηση των γυναικών στην πολιτική βρίσκεται σε πολύ καλό επίπεδο. Στις εκλογές του Μαρτίου του 2003, οι γυναίκες υποψήφιες κατέλαβαν τις 75 από τις 200 θέσεις του Κοινοβουλίου (ποσοστό 37,5%).³⁴⁰

Στις πρώτες δημοκρατικές κοινοβουλευτικές εκλογές που οργανώθηκαν στη Φινλανδία το 1907, 19 από τα 200 εκλεγμένα μέλη του Κοινοβουλίου ήταν γυναίκες.

Στις Εκλογές του 1930 οι γυναίκες κέρδισαν το 6% των θέσεων. Μέχρι το τέλος του 1940 το ποσοστό κυμαινόταν στο 10%. Το 1970 το 22% των βουλευτών ήταν γυναίκες. Το ποσοστό ανέβηκε πάνω από το 30% μετά τις Εκλογές του 1983. Το 1991 η Φινλανδία είχε τις περισσότερες γυναίκες στο Κοινοβούλιο, καλύπτοντας το 39%, ενώ στις Εκλογές του 1995 το ποσοστό συμμετοχής τους ανερχόταν στο 33%.

Οι γυναίκες στη Φινλανδία, από το 1938, είναι οργανωμένες σε Γυναικεία Επιτροπή (SAK)³⁴¹. Αρκετοί παράγοντες έχουν συμβάλει στη δημιουργία των συνθηκών που ευνοούν τη συμμετοχή τους στην πολιτική. Κατ' αρχάς το αναλογικό εκλογικό σύστημα υποστηρίζει τις γυναίκες. Επίσης, στη Φινλανδία οι γυναίκες ψηφίζουν γυναίκες. Αυτό συμβαίνει

³³⁹ Holli A.M., Luhtakallio E. & Riski T. (2003), *Report from the first NEWR workshop on women's political participation and citizenship*, βλ. σχετικά: <http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>.

³⁴⁰ Interparliamentary Union, ό.π.

³⁴¹ Πλήρης τίτλος: Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö (The Central Organisation of Finnish Trade Unions).

επειδή τις θεωρούν πιο ευαίσθητοποιημένες σε θέματα, όπως οι κοινωνικές υπηρεσίες. Ωστόσο, αν μια γυναίκα βουλευτής δεν εκπληρώσει τις προσδοκίες των ψηφοφόρων της, δεν υποστηρίζεται ξανά σε εκλογές. Ακόμη, υπάρχει σημαντικός αριθμός γυναικών σε κομματικές λίστες υποψηφίων, λόγω των πιέσεων που ασκούν τα τμήματα των γυναικών στα πολιτικά κόμματα. Ένας άλλος κύριος παράγοντας είναι η ιστορία της Φινλανδίας και το πλαίσιο, μέσα στο οποίο έχει εξελιχθεί η χώρα. Ιδεολογικοί παράγοντες, όπως η συνολική υποστήριξη της ισότητας των φύλων και η μακροχρόνια ιστορική παράδοση στη γυναικεία αντιπροσώπευση, μεταφράζονται σήμερα σε καλή γυναικεία αντιπροσώπευση στην πολιτική.

Η προσοχή της Φινλανδίας έχει εστιαστεί στη συνεργασία των δύο φύλων. Η συνεργασία τονίζεται σε όλα τα επίπεδα της αγοράς εργασίας, καθώς οι ίσες ευκαιρίες μπορούν να ωφεληθούν όλους/-ες. Από τη δεκαετία του 1990 τρία μέτρα έχουν περιγραφεί ως καλές πρακτικές στη Φινλανδία. Αυτά είναι: 1) οι ποσοτώσεις, 2) η συνεργασία γυναικών πέρα από κομματικές γραμμές σε ζητήματα που θεωρούνται σημαντικά για την ευημερία τους και 3) οι στατιστικές για τα δύο φύλα.

Στη Φινλανδία υπάρχει ένας συνασπισμός των γυναικείων ενώσεων για κοινή δράση, το ΝΥΚΤΙΣ³⁴², ο οποίος αποτελείται από 11 οργανώσεις και χρηματοδοτείται από την κυβέρνηση. Οι κανόνες λειτουργίας του είναι συναίνεση, εναλλαγή στην προεδρία και μία ψήφος για κάθε μέλος, στοιχεία που καθιστούν τη λειτουργία μερικές φορές περίπλοκη. Η συνεργασία του ΝΥΚΤΙΣ με πολιτικά κόμματα, αλλά και με μη πολιτικές οργανώσεις, προσφέρει νέα πεδία για το σχηματισμό ευαίσθητοποιημένης πολιτικής, ώστε να επηρεαστούν οι συνθήκες διάρθρωσης της πολιτικής ατζέντας.

Όσον αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στην κυβέρνηση, κατά την περίοδο από το 1926 μέχρι το 1960, επιλέγονταν από μέλη των γυναικείων τμημάτων των κομμάτων και συχνά είχαν αρχηγική θέση σε μια από τις εθνικές γυναικείες οργανώσεις. Το 1995, από τους 18 υπουργούς οι 7 ήταν γυναίκες, ενώ από το 1997 και μετά έγιναν 6. Εκτός από την ποσοτική αλλαγή στην αντιπροσώπευση των γυναικών στις κυβερνήσεις, έχει πραγματοποιηθεί και μια ποιοτική αλλαγή. Μέχρι το 1980 οι γυναίκες ήταν κυρίως υπεύθυνες για το Υπουργείο Κοινωνικών Υποθέσεων και Υγείας και για το Υπουργείο Παιδείας, αλλά τελευταία έχουν αναλάβει και άλλους τομείς. Το 1990 τοποθετήθηκε για πρώτη φορά γυναίκα στο Υπουργείο Άμυνας, η οποία ήταν και η πρώτη στον κόσμο που κατείχε τέτοια θέση. Η πρώτη Φινλανδή υπουργός Εξωτερικών διορίστηκε στην κυβέρνηση το 1995, η οποία είχε ακόμα τέσσερις γυναίκες Υπουργούς στους τομείς Άμυνας, Εργασίας, Κοινωνικών Υποθέσεων και Υγείας, ενώ μια γυναίκα είχε τη θέση της Υφυπουργού Οικονομικών. Το 1994, για πρώτη φορά έγινε άμεση εκλογή Προέδρου Δημοκρατίας, κατά την οποία ένας άνδρας και μία γυναίκα διεκδίκησαν το αξίωμα στο δεύτερο γύρο. Ο τωρινός Πρόεδρος Martti Ahtisaari υπερίσχυσε της Elisabeth Rehn, γιατί δεν ήταν μόνο το φύλο, αλλά και η πολιτική προϊστορία που χώρισε τις ψήφους.

³⁴² Πλήρης τίτλος: the Coalition for Finnish Women's Associations for Joint Action

Τέλος, το 1995 η φινλανδική νομοθεσία για την ισότητα τροποποιήθηκε και προστέθηκαν σε αυτήν οι ποσοτώσεις. Ο Νόμος τώρα απαιτεί τουλάχιστον 40% αντιπροσώπευση και από τα δύο φύλα στις κυβερνητικές επιτροπές, στους συμβουλευτικούς πίνακες, αλλά και στα δημοτικά συμβούλια και στις δημοτικές εταιρείες, ή στις εταιρείες που το μεγαλύτερο μερίδιό τους ανήκει στο κράτος.

3. Καταληκτικές σκέψεις

Στις περιπτώσεις που εξετάστηκαν παρατηρείται ότι πολλές χώρες έχουν υιοθετήσει το σύστημα των ποσοτώσεων. Έτσι, εκτός από την Ελλάδα, στην Ιταλία, ο νόμος για την εκλογή των Μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου προβλέπει ότι στη λίστα για κάθε εκλογική περιφέρεια, όλα τα κόμματα πρέπει να περιλαμβάνουν γυναίκες και άνδρες κατά το 1/3 τουλάχιστον και όχι περισσότερο από τα 2/3 για κάθε φύλο. Στη Γαλλία ο εκλογικός νόμος προβλέπει ότι σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις, που χρησιμοποιούνται λίστες υποψηφίων, πρέπει να συμμετέχουν τουλάχιστον 40% άνδρες και 40% γυναίκες.

Εκτός από τη Γαλλία, άλλες χώρες που έχουν συμπεριλάβει διαδικασίες ποσοτώσεων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο είναι η Αργεντινή, το Βέλγιο, η Βενεζουέλα, η Βολιβία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Βραζιλία, η Ινδία, η Κίνα, το Μαρόκο, το Μεξικό, το Νεπάλ, το Πακιστάν, το Σουδάν, η Ταϊβάν και οι Φιλιππίνες.³⁴³

Οι ποσοτώσεις επιβάλλουν οι γυναίκες να εκπροσωπούν έναν ορισμένο αριθμό ή ποσοστό επί τοις εκατό των μελών ενός σώματος, είτε αυτό είναι μια λίστα υποψηφίων, μια κοινοβουλευτική συνέλευση, μια επιτροπή ή μια κυβέρνηση. Με το σύστημα των ποσοτώσεων, γίνεται προσπάθεια για ισότιμη συμμετοχή των δύο φύλων, γεγονός που διασφαλίζει τη δημοκρατική αξιοπιστία.

Θεωρητικά, ο πολίτης σε κάθε χώρα, είτε είναι άνδρας, είτε γυναίκα, θα πρέπει να έχει ίσες ευκαιρίες να εκλεγεί στο Κοινοβούλιο ή στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Στην πραγματικότητα, το 85% των βουλευτών παγκοσμίως είναι άνδρες. Όταν πρόκειται για εκλογές, οι γυναίκες δε διεκδικούν τα πολιτικά αξιώματα επί ίσοις όροις με τους άνδρες. Τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οφείλονται εν μέρει στις πολιτιστικές συμπεριφορές, δηλαδή στα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που χρησιμοποιούνται ως δικαιολογία για τον αποκλεισμό των γυναικών από την πολιτική και εν μέρει στις θεσμικές διαδικασίες. Επίσης, οι γυναίκες υστερούν έναντι των ανδρών όσον αφορά στη διάθεση χρημάτων για την προεκλογική εκστρατεία και τη μόνιμη έλλειψη χρόνου, καθώς πρέπει να συνεχίσουν να ανταποκρίνονται στις οικογενειακές και τις επαγγελματικές υποχρεώσεις τους.

Ωστόσο, σε πολλές χώρες έχουν γίνει προσπάθειες για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Οι

³⁴³ International IDEA and Stockholm University Global Database of Quotas for Women.

γυναικείες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και τα πολιτικά κόμματα έχουν συμβάλει στη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών, ώστε να αυξηθεί το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στα εθνικά κοινοβούλια. Έχουν οργανωθεί εκστρατείες ενημέρωσης από τις γυναικείες ομάδες προκειμένου να εκπαιδευθούν οι υποψήφιοι πολιτικοί. Επίσης, οι οργανώσεις αυτές έχουν ασκήσει πιέσεις για την εισαγωγή ποσοτώσεων ισοτιμής συμμετοχής των δύο φύλων. Είναι σημαντικό ότι οι γυναίκες δεν προβάλλονται ως μειονότητα, αλλά ως κοινωνική ομάδα με ικανότητες και θέληση να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο.

Παρόλα αυτά, ο δρόμος είναι ακόμα μακρύς και χρειάζονται πολλές προσπάθειες για να επιτευχθεί το επιθυμητό ποσοστό γυναικείας συμμετοχής σε παγκόσμια κλίμακα. Σε χώρες, όπως η Υεμένη, ή η Σαουδική Αραβία, οι γυναίκες δεν έχουν αποκτήσει ακόμα το δικαίωμα ψήφου.

Β' ΜΕΡΟΣ

Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΛΗΨΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

I. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Αντικείμενο και στόχοι

Το θέμα της μειωμένης παρουσίας των γυναικών στις δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων αποτελεί ένα σύγχρονο διακύβευμα περί λειτουργίας της δημοκρατίας και του ρόλου των δύο φύλων στις πολιτικές διαδικασίες. Αν και έχουν συντελεστεί σημαντικές αλλαγές, τόσο στο πεδίο της εκπροσώπησης των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων –κυρίως με ποσοτικούς όρους– όσο και σε αυτό της προώθησης και εφαρμογής πολιτικών για την αντιμετώπιση της πολιτικής περιθωριοποίησης των γυναικών, η εικόνα της πολιτικής εξουσίας παραμένει κυριαρχικά ανδρική.

Στο πλαίσιο αυτό, *αντικείμενο* της παρούσας έρευνας αποτελεί η καταγραφή των όρων συμμετοχής των Ελληνίδων γυναικών στην πολιτική και η διερεύνηση της διαντίδρασης των μεταβλητών που συντελούν στη διαμόρφωση της πολιτικής συμμετοχής τους, έτσι ώστε να αναδυθεί και να καταδειχθεί η προβληματική που σχετίζεται με τη λειτουργία της δημοκρατίας και την ισότητα των φύλων.

Για την εξέταση των παραμέτρων αυτών, αποφασίστηκε η διενέργεια δύο (2) ερευνών, με *σκοπό* την αποτίμηση εκείνων από τις συνιστώσες που διαμορφώνονται και αλληλοεπηρεάζονται από την υπάρχουσα πολιτική κουλτούρα -ευρύτερα της ελληνικής κοινωνίας και ειδικότερα αυτή που ενυπάρχει στις δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων- η οποία ορίζεται ως *«το σύνολο των αντιλήψεων, των στάσεων και των συμπεριφορών με πολιτική σημασία που χαρακτηρίζουν τη συγκεκριμένη κοινωνία, ένα σύνολο που διαμορφώνεται με βάση την ιστορική εμπειρία και την κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα»*³⁴⁴.

Οι βασικοί *στόχοι* της έρευνας αφορούν:

- Στην ανάδειξη των στάσεων και κοινωνικών αναπαραστάσεων του γενικού κοινού για το υπό εξέταση θέμα,
- στη μελέτη και αποτύπωση των στάσεων και αντιλήψεων των Ελληνίδων πολιτικών και μιας ομάδας Ελλήνων πολιτικών,
- στη διερεύνηση ορισμένων παραγόντων που συνδέονται με την ύπαρξη της μειωμένης συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων,
- στη διερεύνηση των πραγματικών αναγκών της κοινωνίας ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στο πολιτικό πεδίο.

Για την ορθότερη κατανόηση των σχετικών όρων και εννοιών, σημειώνεται ότι οι στάσεις αποτελούν μέσο πρόβλεψης των εννοιολογικών γνωσιακών διαδικασιών και καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίον το άτομο αντιλαμβάνεται την κοινωνική πραγματικότητα. Επιπρόσθετα, συνιστούν απάντηση/αντίδραση (response) σε εξωτερικά ερεθίσματα (stimuli), είναι

³⁴⁴ Σύμφωνα με τον ορισμό της Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1993), *Πολιτική συμπεριφορά*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 14. Βλ. επίσης, τη σχετική ανάλυση στο: Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1987), *Πολιτικές στάσεις και αντιλήψεις στην αρχή της εφηβείας*, Gutenberg, Αθήνα.

συστήματα θετικών και αρνητικών αξιολογήσεων και ενσωματώνουν την ψυχολογική διάθεση του ατόμου απέναντι σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο.³⁴⁵ Από την άλλη πλευρά, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις συνιστούν κοινωνιο-γνωστική διεργασία, μέσα από την οποία το υποκείμενο πλησιάζει το αντικείμενο και έχουν κοινωνική φύση, καθώς για την παραγωγή και την επεξεργασία τους, επηρεάζονται άμεσα από ιστορικές, ιδεολογικές και οικονομικές συνθήκες. Κατέχουν εξέχουσα θέση ανάμεσα στην *έννοια* (που αποσκοπεί στην αφαίρεση της σημασίας από την πραγματικότητα) και την *εικόνα* (η οποία αναπαράγει σε συγκεκριμένη βάση την ίδια αυτή πραγματικότητα).³⁴⁶

Η έρευνα αυτή έχει ως τελικό στόχο να συμβάλει στον αποτελεσματικότερο πολιτικό, νομοθετικό και κοινωνικό σχεδιασμό για τη μεγαλύτερη εμπλοκή και εκπροσώπηση των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων (π.χ. Εθνικό Κοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Τοπική/Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση). Το αίτημα δε για αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στις δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων, δε

³⁴⁵ Οι στάσεις, δηλαδή, αποτελούνται από αξιολογικές κρίσεις και δομές προηγούμενης γνώσης και διαφοροποιούνται από άλλα γνωστικά σχήματα λόγω της αξιολογικής τους φύσης. Στις στάσεις παρατηρούνται τα εξής χαρακτηριστικά: α) είναι διάχυτες, β) εξυπηρετούν ποικίλες ψυχικές λειτουργίες, γ) αποτελούν μέσο πρόβλεψης συμπεριφοράς απέναντι σε ένα κοινωνικό αντικείμενο και δ) ενέχουν υψηλό βαθμό επιλεκτικότητας, υπό την έννοια ότι το άτομο αναζητά επιλεκτικά πληροφορίες που συμφωνούν με τις ήδη διαμορφωμένες στάσεις του και αποφεύγει κάθε άλλη πληροφορία που έρχεται σε αντίθεση με αυτές.

Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. αναλυτικά: Holland R.W., Verplanken B. & Knippenberg A. (2002), On the nature of attitude-behavior relations: the strong guide, the weak follow, *European Journal of Social Psychology*, 32, 869-876· Pratkanis A.R., Breckler S.J., & Greenwald A.G. (επιμ.) (1989), *Attitude structure and function*, Hillsdale, Erlbaum· Breckler S.J. & Wiggins E.C. (1989), Affect versus evaluation in the structure of attitudes, *Journal of Experimental Social Psychology*, 25, 253-271· Fishbein M., & Ajzen I. (1974), Attitudes towards objects as predictors of single and multiple behavioral criteria, *Psychological Review*, 81, 59-74· Festinger L. (1957), *Theory of cognitive dissonance*, Stanford, Stanford University Press.

³⁴⁶ Παράλληλα, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αποτελούν αξιολογικό τμήμα της ατομικότητας, υπό την έννοια ότι συμμετέχουν ενεργά και αποφασιστικά στη διαμόρφωση και λειτουργία της ατομικής συνείδησης, με τη μορφή ιδεών, εννοιών, κατηγοριών και κινήτρων, μετατρέποντας την ατομική συμπεριφορά σε συλλογική πρακτική και συλλογικά συναισθήματα ή συγκινήσεις, ενώ θεωρούνται ως ειδική μορφή συμβολικής σκέψης και αποτέλεσμα μιας κοινωνικά επεξεργασμένης και κοινά αποδεκτής γνώσης. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις δεν χαρακτηρίζονται από κάποια συστηματική δομή, αλλά συγκροτούνται από διάφορα εννοιολογικά τμήματα αλληλοσυνδεδεμένα. Αποτελούν «μετάφραση» της πραγματικότητας, μια ανοικοδόμηση του αντικειμένου με τρόπο τέτοιο, ώστε το τελευταίο να γίνει κατανοητό. Επιπρόσθετα, συνιστούν εργαλείο, με τη βοήθεια του οποίου ένα άτομο ή μία κοινωνική ομάδα αντιλαμβάνεται και ιδιοποιείται τον περιβάλλοντα κόσμο. Τέλος, ενέχουν χαρακτήρα κοινωνικής πρόκλησης που παίζει σημαντικό ρόλο στο επίπεδο της επικοινωνίας και της συμπεριφοράς.

Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. αναλυτικά: Abric J.C. (επιμ.), (1994), *Pratiques sociales et représentations*, Paris, PUF· Παπαστάμου Σ. (1989), *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, Αθήνα, Οδυσσέας· Abric J.C. (1987), *Coopération, Compétition et Représentations sociales*, Cousset, DelVal· Moscovici S. (1986), *L'ère des représentations sociales*, όπως αναφέρεται στο: W. Doise, A. Palmonari (επιμ.), *L'étude des représentations sociales*, Neuchâtel, Delachaux et Niestlé· Jodelet D. (1984), *Représentation sociale: phénomènes, concept et théorie*, όπως αναφέρεται στο: S. Moscovici (επιμ.), *Psychologie sociale*, Paris, PUF· Herzlich C. (1972), *La représentation sociale*, όπως αναφέρεται στο: S. Moscovici (επιμ.), *Introduction à la psychologie sociale*, Paris, Larousse· Moscovici S. (1961), (1976, 2nd ed.), *La psychanalyse, son image et son public*, Paris, PUF· Moscovici S. (1961), (1976, 2nd ed.), *La psychanalyse, son image et son public*, Paris, PUF.

νοηματοδοτείται και σκοποθετείται στενά σε ένα ποσοτικό στόχο της έμφυλης ισότητας, αντίθετα θεωρείται ότι θα επιφέρει την ποιοτική αλλαγή του τρόπου άσκησης της πολιτικής.

Επομένως, αφενός η καταγραφή των στάσεων και των κοινωνικών αναπαραστάσεων του ελληνικού γενικού κοινού σχετικά με τη θέση των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων και αφετέρου η διερεύνηση των στάσεων και των αντιλήψεων των εν ενεργεία πολιτικών (κυρίως των γυναικών πολιτικών) ως προς τη συμμετοχή τους σε θέσεις υψηλής ευθύνης στην πολιτική, συνιστούν αιτούμενο και ζήτημα μείζονος σημασίας, δεδομένου ότι οι στάσεις αποτελούν *προδιαθέσεις* για συμπεριφορά και οι αντιλήψεις και οι απόψεις εκφράζουν μέρος από το περιεχόμενο μιας στάσης.³⁴⁷ Εξάλλου, «*οι πολιτικές στάσεις είναι, κοινωνικά διαμορφωμένες προδιαθέσεις για συμπεριφορά, που έχουν “πολιτική σημασία”, προδιαθέσεις που καθορίζουν πιθανολογικά, αλλά όχι μονοσήμαντα, διάφορες πολιτικές συμπεριφορές, αντιλήψεις και απόψεις*».³⁴⁸

Στα δύο ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν, οι θεματικές ενότητες που τέθηκαν υπό διερεύνηση αφορούν: στο πολιτικό υπόβαθρο, στους λόγους συμμετοχής κάποιου/-ας ως υποψηφίου/-ας στις εκλογές, στην εμπειρία πολιτικής συμμετοχής, στα ενδιαφέροντα των πολιτικών, στις δυσκολίες και δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν οι πολιτικοί ως προς την εκλογή τους, στα μέσα που επηρεάζουν την εκλογή των υποψηφίων, στην εμπιστοσύνη των πολιτών σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική, στα μέτρα για την ενθάρρυνση και την αύξηση των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, κ.ά.

Για τη διαμόρφωση των *ερευνητικών ερωτημάτων* λήφθηκαν υπόψη, τόσο οι θεωρητικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις, όσο και τα εμπειρικά δεδομένα ερευνών σχετικά με την πολιτική συμμετοχή των γυναικών, έτσι όπως προκύπτουν από τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία. Τα ερωτήματα διατυπώθηκαν βάσει μιας συνολικής αποτίμησης των παραμέτρων που φαίνεται ότι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής κουλτούρας των πολιτών και των πολιτικών σχετικά με την ισότητα των φύλων στο πολιτικό πεδίο. Έτσι, τα ερευνητικά ερωτήματα που προτάθηκαν προς έλεγχο, όσον αφορά στην έρευνα που διεξήχθη στους πολίτες (γενικό κοινό) είναι τα ακόλουθα:

1. Υπάρχει διαφοροποίηση κατά φύλο ως προς τη στάση σχετικά με την πολιτική συμμετοχή των γυναικών;
2. Υπάρχει διαφοροποίηση κατά φύλο ως προς την πρόθεση ψήφου και την εκλογιμότητα των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων;
3. Αντιμετωπίζουν οι γυναίκες περισσότερες δυσκολίες στην εκλογή τους από ό,τι οι άνδρες συνάδελφοί τους;

³⁴⁷ Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1993), *ό.π.*, σ. 26.

³⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 27.

4. Ποιοι επηρεάζουν την εκλογή ανδρών και γυναικών πολιτικών και σε ποιο βαθμό;
5. Οι γυναίκες και οι άνδρες πολιτικοί αντιμετωπίζονται διαφορετικά βάσει στερεότυπων αντιλήψεων;
6. Εκφράζεται ως αιτούμενο και ανάγκη η συμμετοχή περισσότερων γυναικών στην πολιτική (σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο);
7. Οι δυσκολίες ή/και η ενθάρρυνση συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική, συνδέονται με θέματα συμφιλίωσης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και έμφυλων διακρίσεων;
8. Διαφέρουν τα ενδιαφέροντα και οι πολιτικές προτεραιότητες ανδρών και γυναικών πολιτικών; Αν ναι, υπάρχουν διαφοροποιήσεις κατά φύλο;
9. Υπάρχει διαφοροποίηση κατά φύλο ως προς τη στάση σχετικά με την αποτελεσματικότητα των γυναικών στο πολιτικό πεδίο;
10. Η ενασχόληση των γυναικών με την πολιτική κρίνεται θετικότερα από ό,τι αυτή των ανδρών συναδέλφων τους;
11. Οι πολίτες τείνουν να εμπιστεύονται περισσότερο τις γυναίκες ή τους άνδρες πολιτικούς; Παρατηρείται διαφοροποίηση κατά φύλο στις απαντήσεις τους;
12. Σε θέσεις υψηλής πολιτικής ευθύνης, οι πολίτες εμπιστεύονται περισσότερο τους άνδρες ή τις γυναίκες πολιτικούς; Σε ποιο βαθμό διαφοροποιούνται οι απαντήσεις κατά φύλο;

Ταυτόχρονα, τα ερωτήματα που τέθηκαν προς διερεύνηση στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε στις/στους πολιτικούς (ειδικό κοινό), είναι τα εξής:

1. Εκφράζεται ως αιτούμενο και ανάγκη η συμμετοχή περισσότερων γυναικών στην πολιτική (σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο);
2. Σε ποιο βαθμό το οικογενειακό, το κοινωνικο-οικονομικό και το πολιτικό περιβάλλον των γυναικών, επηρεάζει τη συμμετοχή και εμπλοκή των γυναικών στην πολιτική;
3. Η επιρροή των παραπάνω λειτουργεί ενισχυτικά ή αναδραστικά για τις γυναίκες πολιτικούς;
4. Οι γυναίκες πολιτικοί συναντούν δυσκολίες (τόσο στην εκλογή τους, όσο και στην πολιτική τους καριέρα), οι οποίες οφείλονται σε στερεότυπες αντιλήψεις και έμφυλες διακρίσεις;
5. Με ποιον τρόπο οι άνδρες και γυναίκες πολιτικοί κρίνουν την εμπλοκή, την πολιτική στάση και το πολιτικό ήθος των ιδίων και των συναδέλφων του αντιθέτου φύλου;
6. Ποια μέτρα οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ως τα πλέον κατάλληλα για την αύξηση της συμμετοχής τους στην πολιτική και ιδιαίτερα στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων;
7. Ποια μέτρα οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ως τα πλέον ενδεδειγμένα για την άρση των εμποδίων που συναντούν στην πολιτική σταδιοδρομία τους;

8. Διαφέρουν τα ενδιαφέροντα και οι πολιτικές προτεραιότητες ανδρών και γυναικών πολιτικών;
9. Σε ποιο βαθμό έχει επιτευχθεί η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική;
10. Πόσο ικανοποιημένοι/-ες είναι οι πολιτικοί με την εξέλιξη αυτή και πού αποδίδεται η αύξηση της εκπροσώπησης των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων;

2. Μεθοδολογία και στάδια της έρευνας στους πολίτες (γενικό κοινό)

Προκειμένου να διερευνηθεί το υπό εξέταση θέμα και να απεικονιστούν με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια οι στάσεις και οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του γενικού πληθυσμού για τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, υιοθετήθηκε η μεθοδολογία που περιγράφεται παρακάτω.

2.1. Εργαλείο της έρευνας

Η ερευνητική ομάδα μελέτησε επισταμένα τη σχετική διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με το υπό εξέταση θέμα, ώστε αρχικά να σχεδιαστούν οι θεματικές ενότητες που επρόκειτο να αναπτυχθούν, προκειμένου να εξεταστούν σε βάθος οι παράμετροι εκείνες που θα απέδιδαν με τη μεγαλύτερη δυνατή σαφήνεια τις στάσεις και κοινωνικές αναπαραστάσεις του κοινού ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Παράλληλα, λήφθηκαν υπόψη συναφή ερωτηματολόγια που χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση του συγκεκριμένου ζητήματος. Κατόπιν, σχεδιάστηκε εργαλείο (ερωτηματολόγιο) ημι-κατευθυντικό, το οποίο είχε τη μορφή: α) κλειστών ερωτήσεων, β) πολλαπλών απαντήσεων, γ) μετρήσεων μέσω πενταβάθμιας κλίμακας.

Στο ερωτηματολόγιο συμπεριλήφθηκαν 48 ερωτήσεις που: α) αφορούσαν στα κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, β) εξέταζαν τις στάσεις του γενικού πληθυσμού ως προς τη συμμετοχή των γυναικών σε θέσεις υψηλής ευθύνης στην πολιτική, γ) διερευνούσαν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τα στερεότυπα του κοινού σχετικά με την εμπλοκή (ιδιαίτερα των γυναικών) στην πολιτική, δ) απεικόνιζαν τις στάσεις όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα των πολιτικών σε επιμέρους τομείς, κ.λπ.³⁴⁹

Για την τελική μορφή του ερωτηματολογίου η ερευνητική ομάδα προέβη σε σειρά συναντήσεων, ώστε να απλοποιηθεί η χρησιμοποιούμενη γλώσσα –όπου χρειαζόταν– προς όφελος της κατανόησης και σαφήνειας του εργαλείου και να συμπληρωθούν ερωτήσεις ή/και μεταβλητές που παραλείφθηκαν. Στο πλαίσιο αυτό και προκειμένου να αποσαφηνιστούν

³⁴⁹ Στην ποσοτική και ποιοτική επεξεργασία των αποτελεσμάτων ο αριθμός των ερωτήσεων αυξάνεται, καθώς έχει συμπεριληφθεί στην ανάλυση ορισμένων ερωτήσεων η μεταβλητή του φύλου.

άγνωστοι όροι και έννοιες στους/στις ερωτώμενους/-ες (π.χ. κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, σύστημα zipper, θετικές δράσεις, ποσόστωση κ.λπ.), κατασκευάστηκαν καρτέλες που θα χρησιμοποιούνταν κατά τη διενέργεια συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων.

Μετά το πέρας της συγκεκριμένης διαδικασίας, το εργαλείο που κατασκευάστηκε ελέγχθηκε από την ερευνητική ομάδα, μέσω της χορήγησής του σε άτομα μη-εμπλεκόμενα στην έρευνα, ώστε να επισημανθούν και να διορθωθούν τυχόν αβλεψίες. Επιπρόσθετα, διεξήχθηκε πιλοτική έρευνα στο 10% του αρχικά σχεδιασθέντος δείγματος, ώστε να προκύψουν χρήσιμες παρατηρήσεις ως προς την εφαρμογή του εργαλείου. Με αυτόν τον τρόπο επιτεύχθηκε η μεγαλύτερη δυνατή εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας.

Ο τελικός χρόνος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου υπολογίστηκε στα 20-30 λεπτά.

2.2. Δείγμα

Πληθυσμό της έρευνας αποτέλεσαν ενήλικες άνδρες και γυναίκες ηλικίας 18-64 ετών σε πανελλαδικό επίπεδο. Το μέγεθος του δείγματος ήταν 1213 άτομα. Το δείγμα ήταν αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού σε πανελλήνια κλίμακα. Η αντιπροσωπευτικότητα εξασφαλίστηκε με την ικανοποιητική διασπορά του δείγματος στους νομούς της χώρας και την κατάλληλη κάλυψη της κοινωνικής σύνθεσης των επιλεγμένων περιοχών (αστικές, ημι-αστικές και αγροτικές). Η επιλογή του δείγματος έγινε με τη μέθοδο της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας³⁵⁰.

2.3. Μέθοδος της έρευνας

Για τη συλλογή των στοιχείων η ερευνητική ομάδα προέβη στην πραγματοποίηση Ποσοτικής Τηλεφωνικής Έρευνας, μέσω του ειδικά σχεδιασμένου ηλεκτρονικού προγράμματος Computer Assisted Telephone

³⁵⁰ Για τη διαδικασία σχεδιασμού της τυχαίας δειγματοληψίας, βλ. αναλυτικά, Τζωρτζόπουλος Π., *Οργάνωση και διεξαγωγή δειγματοληπτικών ερευνών*. Αθήνα, Οικονομικό Πανεπιστήμιο, 1991, σελ. 182-184. Η αρχική στρωματοποίηση του δείγματος έγινε βάσει των νομών για το σύνολο της χώρας και των δήμων ειδικά για την Αττική, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία πρόσφατης απογραφής της ΕΣΥΕ. Στη συνέχεια, επιλέχθηκαν αυτόματα δειγματοληπτικές μονάδες από ηλεκτρονική βάση τηλεφώνων. Ορίζοντας τους νομούς (και στην περίπτωση της Αττικής τους δήμους) ως γεωγραφική μονάδα στρωματοποίησης, πραγματοποιήθηκαν ισοάριθμες ξεχωριστές διαδικασίες δειγματοληψίας για την συγκεκριμένη μελέτη. Οι τηλεφωνικοί αριθμοί των νοικοκυριών επιλέχθηκαν με μέθοδο τυχαίας δειγματοληψίας (simple random sampling) χωρίς αντικατάσταση. Στο τηλεφωνικό αρχείο κάθε νομού δημιουργήθηκε για κάθε τηλεφωνικό αριθμό μία μεταβλητή. Βάσει της μεταβλητής αυτής, ταξινομήθηκε το τηλεφωνικό αρχείο σε σειρά από την μεγαλύτερη αριθμητικά μεταβλητή στην μικρότερη, με στόχο την κάθε φορά νέα αφετηρία επιλογής δείγματος, με βήμα το κλάσμα του συνόλου των τηλεφωνικών αριθμών για τον επιθυμητό αριθμό τηλεφώνων. Κατόπιν, ακολούθησε η διαδικασία επιλογής καταλληλότητας δείγματος (screening). Οι επιλεγμένοι αριθμοί κλήθηκαν και διευκρινίστηκε εάν κάποιο μέλος του νοικοκυριού πληρούσε τις προϋποθέσεις για συμμετοχή στην συγκεκριμένη μελέτη. Παράλληλα, έγινε έλεγχος της καταλληλότητας του δείγματος ανάλογα με τις ποσοστάσεις (quotas) κάθε νομού / δήμου ως προς το φύλο και την ηλικία.

Interviews (CATI)³⁵¹. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα είναι έτσι ανεπτυγμένο, ώστε να επιτυγχάνονται: α) η εύκολη και άμεση πρόσβαση σε κάθε ερωτώμενο, σε οποιοδήποτε σημείο της χώρας, β) η καλύτερη διασπορά του δείγματος στο σύνολο της χώρας, καθώς και ο καθημερινός έλεγχος της αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος και η εφαρμογή των ποσοστώσεων και γ) να είναι εφικτός ο έλεγχος των εμπλεκόμενων ερευνητών/-τριών ως προς τη συνέπειά τους προς την υιοθετούμενη μεθοδολογία και την ικανότητά τους να φέρουν σε πέρας με αποτελεσματικότητα τις διενεργούμενες συνεντεύξεις.

Για τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκαν συνεντευκτές/-τριες με εμπειρία στη διεξαγωγή κοινωνικών ερευνών. Πριν από την έναρξη της διεξαγωγής της έρευνας, πραγματοποιήθηκε εκπαίδευση των συνεντευκτών/-τριών από την Επιστημονική Υπεύθυνη και την ερευνητική ομάδα, με στόχο την παροχή πληροφοριών και διευκρινήσεων τόσο για το αντικείμενο και τη φύση της έρευνας, όσο και για το εργαλείο καθεαυτό. Ανεξάρτητα από την εμπειρία τους, όλοι/-ες οι ερευνητές/-τριες παρακολούθησαν επιμορφωτικό πρόγραμμα, όπου έλαβε χώρα: α) ενημέρωση επί του ιστορικού, σκοπού και της μεθοδολογίας της έρευνας, β) λεπτομερής εκπαίδευση στις μεθόδους χειρισμού των ερωτηματολογίων και, ιδιαίτερα, στον τρόπο υποβολής των ερωτήσεων και καταγραφής των πληροφοριών, γ) λεπτομερής ανάλυση «σεναρίων», καθώς και τρόπων αντιμετώπισης πιθανών προβλημάτων που θα ανέκυπταν κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων και δ) εξέταση και συζήτηση για τη δουλειά όλων των ερευνητών/-τριών, ώστε τυχόν αδύνατα σημεία να εντοπιστούν και να διορθωθούν.

Η διαδικασία και η διεξαγωγή της έρευνας τέθηκαν υπό την εποπτεία της Επιστημονικής Υπευθύνου και της ερευνητικής ομάδας και ελέγχθηκε το 15% των τηλεφωνικών συνεντεύξεων που διενεργήθηκε από τους εκπαιδευμένους/-ες συνεντευκτές/-τριες. Η περίοδος διεξαγωγής της έρευνας ήταν το διάστημα από 11/10/2005 έως 26/10/2005.

2.4. Επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων

Για την επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS13 με περιγραφικές στατιστικές (descriptive statistics) και έγιναν όλες οι απαραίτητες πινακοποιήσεις (cross-tabulation) με όλα τα επιθυμητά δημογραφικά στοιχεία.

Από την επεξεργασία προέκυψαν οι βασικές στατιστικές μετρήσεις, οι κατανομές, οι μέσες τιμές και ο έλεγχος του βαθμού σημαντικότητας. Οι μετρήσεις υπέδειξαν τις τοποθετήσεις των διαφορετικών ομάδων πληθυσμού στις περιοχές διερεύνησης και τις μεταξύ τους συγκρίσεις. Ο σχεδιασμός του

³⁵¹ Το CATI αποτελεί λογισμικό, το οποίο ενέχει 5 υποσυστήματα, μέσω των οποίων είναι εφικτή η ταυτόχρονη διεξαγωγή συνέντευξης, ο έλεγχος και η εισαγωγή των συλλεχθέντων δεδομένων, ώστε αφενός να επιτυγχάνεται η μείωση του χρόνου διεξαγωγής και ολοκλήρωσης της έρευνας και αφετέρου να διασφαλίζονται η μέγιστη δυνατή αξιοπιστία και εγκυρότητα κατά την πραγματοποίηση της τελευταίας.

δείγματος έγινε με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίσει ικανές βάσεις υποομάδων του πληθυσμού, καθώς και δημογραφικές αναλύσεις.

3. Μεθοδολογία και στάδια της έρευνας στους/τις πολιτικούς (ειδικό κοινό)

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας, οι γυναίκες πολιτικοί αποτέλεσαν την κύρια ομάδα-στόχο με σκοπό τη διερεύνηση των απόψεων και αντιλήψεων τους σχετικά με τα θέματα συμμετοχής των γυναικών στις δομές λήψης πολιτικών αποφάσεων. Επιπρόσθετα, διενεργήθηκε έρευνα σε μικρό αριθμό (περί τους 20) ανδρών εν ενεργεία πολιτικών -βουλευτών, ευρωβουλευτών και εκλεγμένων στην Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Η χρήση μικρού δείγματος ανδρών πολιτικών έγινε σκόπιμα, ώστε να αποτυπωθεί σε ένα πρώτο επίπεδο η αντίστοιχη θέση των ανδρών ως προς τα τιθέμενα προς διερεύνηση ζητήματα. Λόγω του γεγονότος ότι δε διερευνώνται συγκριτικά και αντιπαραβολικά οι στάσεις γυναικών και ανδρών πολιτικών, ως προς τη θέση των πρώτων στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, δεν κρίθηκε απαραίτητη μεθοδολογικά η δημιουργία ομάδας ελέγχου (control group) ή ομάδας εστίασης (focus group) στην παρούσα έρευνα. Αντίθετα, στην περίπτωση κατάδειξης στάσεων και αναπαραστάσεων του γενικού κοινού, το δείγμα σχεδιάστηκε έτσι, ώστε να υπάρξει άμεση και στατιστικά συγκρίσιμη κατάδειξη των δεδομένων που προέκυψαν από τις ελεγχόμενες μεταβλητές.

Προκειμένου να σκιαγραφηθούν και να εξεταστούν με ακρίβεια και αξιοπιστία οι υπό εξέταση συνιστώσες, υιοθετήθηκε συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία αναλύεται εκτενώς παρακάτω.

3.1. Εργαλείο της έρευνας

Η κατασκευή του εργαλείου μέτρησης βασίστηκε, σε πρώτο στάδιο, στην επισκόπηση της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας που αφορά στη διάσταση του φύλου και τις πολιτικές διαδικασίες και σε δεύτερο στάδιο στην εξέταση σχετικών ερωτηματολογίων που έχουν χρησιμοποιηθεί σε εμπειρικές έρευνες, έτσι ώστε να αναπτυχθούν οι κατάλληλες θεματικές ενότητες και αναλυτικές κατηγορίες.

Κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού του ερωτηματολογίου, συζητήθηκε από την ερευνητική ομάδα η δομή του, το περιεχόμενο των ερωτήσεων – βάσει των ερευνητικών υποθέσεων– και η διάρκεια συμπλήρωσής του. Επιπρόσθετα, ελέγχθηκε επισταμένα η κατάλληλη (εύστοχη) διατύπωση των ερωτήσεων, προκειμένου να είναι αντικειμενικές και μη κατευθυντικές, απλές, σαφείς και κατανοητές, όπως επιβάλλεται από τη μέθοδο της τηλεφωνικής συνέντευξης. Για τον έλεγχο τυχόν λαθών, παραβλήσεων και αδυναμιών, το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε άτομα με γνώσεις και εμπειρία σε θέματα πολιτικής.

Ως αποτέλεσμα των ενεργειών αυτών και με σκοπό την αξιόπιστη προσέγγιση του θέματος, προέκυψε ένα πολυεπίπεδο δομημένο ερωτηματολόγιο, στο οποίο περιέχονται ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών, κλειστές ερωτήσεις τύπου «ΝΑΙ/ΟΧΙ», ερωτήσεις πενταβάθμιας κλίμακας και ερωτήσεις ιεράρχησης των προτιμήσεων. Το ερωτηματολόγιο απαρτίζεται από τέσσερα (4) μέρη και 46 ερωτήσεις, που περιλαμβάνουν: α) τα κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτωμένων, β) το πολιτικό τους υπόβαθρο, γ) την εμπειρία πολιτικής συμμετοχής τους και δ) τις στάσεις και αντιλήψεις τους σχετικά με τομείς που αφορούν στην εκπροσώπηση των γυναικών στο πολιτικό πεδίο. Ο χρόνος για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ήταν περίπου 25-35 λεπτά.

3.2. Δείγμα

Ο πληθυσμός της έρευνας αποτελείται από γυναίκες και άνδρες πολιτικούς (βουλευτές, ευρωβουλευτές, μέλη τοπικής και νομαρχιακής αυτοδιοίκησης), που ασκούν, δηλαδή, θεσμοθετημένη πολιτική δραστηριότητα και συμμετέχουν άμεσα στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Το σχεδιασθέν δείγμα περιελάμβανε 643 συνεντεύξεις (γυναίκες: 623, άνδρες: 20) και το τελικό δείγμα απαρτίσθηκε από 529 γυναίκες και 18 άνδρες (σύνολο: 547 συνεντεύξεις).

Το μέγεθος δείγματος για τις γυναίκες πολιτικούς ήταν εξαντλητικό όσον αφορά στις γυναίκες βουλευτές, ευρωβουλευτές και εκπροσώπους νομαρχιακής αυτοδιοίκησης. Σχετικά με τις εκπροσώπους τοπικής αυτοδιοίκησης επιλέχθηκε δείγμα αντιπροσωπευτικό, τυχαίας δειγματοληψίας, που εξασφάλισε συμμετοχή στην έρευνα του 5% του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, το σύνολο των γυναικών δημοτικών συμβούλων υπολογίζεται σε 6.000 και ικανός αριθμός συμμετοχής θεωρούνται 300 από αυτές. Η αντιπροσωπευτικότητα και σε αυτήν την περίπτωση εξασφαλίστηκε με τη γεωγραφική αναλογική διασπορά του δείγματος.³⁵² Παράλληλα, η ίδια έρευνα διεξήχθη και σε δεκαοχτώ (18) άνδρες πολιτικούς και συγκεκριμένα σε βουλευτές, ευρωβουλευτές και εκπροσώπους τοπικής και νομαρχιακής αυτοδιοίκησης. Το συγκεκριμένο δείγμα ήταν τυχαίας επιλογής. Ο ακριβής καθορισμός του δείγματος –ονόματα εν ενεργεία πολιτικών, συγκεκριμένων πολιτικών αξιωμάτων– προέκυψε βάσει των επίσημων στοιχείων και καταλόγων του Τμήματος Εκλογών του ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.

Ποσοστό απόκρισης (response rate) 85,1%	ΣΧΕΔΙΑΣΘΕΝ ΔΕΙΓΜΑ	ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΕΝ ΔΕΙΓΜΑ
	643	547
ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΜΕΛΗ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ	38	18
ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΜΕΛΗ ΤΟΠΙΚΗΣ &	578	501

³⁵² Για τη μέθοδο της πολυσταδιακής τυχαίας δειγματοληψίας, βλ. αναλυτικότερα παραπάνω.

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ		
ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΜΕΛΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ	7	3
ΑΝΔΡΕΣ ΜΕΛΗ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ	7	6
ΑΝΔΡΕΣ ΜΕΛΗ ΤΟΠΙΚΗΣ & ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	3	3
ΑΝΔΡΕΣ ΜΕΛΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ	10	9
ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΥΠΟΨΗΦΙΕΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ	0	7

3.3. Μέθοδος της έρευνας και τεχνική συλλογής πληροφοριών

Η περίοδος διεξαγωγής της εν λόγω έρευνας ήταν από 25/10/2005 έως 06/12/2005. Κατά το χρονικό αυτό διάστημα, πραγματοποιήθηκε η αποστολή του ερωτηματολογίου μέσω φαξ και ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, το οποίο συνοδευόταν από επιστολή που περιέγραφε το αντικείμενο και το βασικό σκοπό της έρευνας, καθώς και τη σημαντικότητα συμμετοχής των υποκειμένων σε αυτήν. Στη συνέχεια, κλήθηκαν όλοι/-ες οι πολιτικοί για υπενθύμιση τουλάχιστον έξι (6) φορές και κάποιου/-ες κλήθηκαν έως δώδεκα (12) φορές.

Όσοι/-ες πολιτικοί επιθυμούσαν απάντησαν στην έρευνα τηλεφωνικά, σε εφαρμογή CATI που διαμορφώθηκε για τις ανάγκες της έρευνας στο ειδικό λογισμικό CTIS (Computer Telephone Interview System).³⁵³ Συνεπώς, διασφαλίστηκε η συλλογή πρωτογενών δεδομένων με μια τεχνική που επιτρέπει τη γρήγορη και εύκολη παρακολούθηση του δείγματος, την καλύτερη διασπορά του στο σύνολο της χώρας και το διαρκή έλεγχο της υιοθετούμενης μεθοδολογίας.

Για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων με τους/τις πολιτικούς, ακολουθήθηκε ίδια διαδικασία εκπαίδευσης των συνεντευκτών/-τριών με αυτήν που πραγματοποιήθηκε για τους σκοπούς της διενέργειας της έρευνας στο γενικό κοινό, καθώς το δείγμα φύσει και θέσει είναι ειδικό στα υπό επεξεργασία ζητήματα.

3.4. Επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων

Τα δεδομένα της εν λόγω έρευνας έτυχαν επεξεργασίας από το στατιστικό πακέτο SPSS13 με περιγραφικές στατιστικές (descriptive statistics) και πραγματοποιήθηκαν οι απαραίτητες πινακοποιήσεις (cross-tabulation) με όλα τα επιθυμητά κοινωνιο-δημογραφικά στοιχεία.

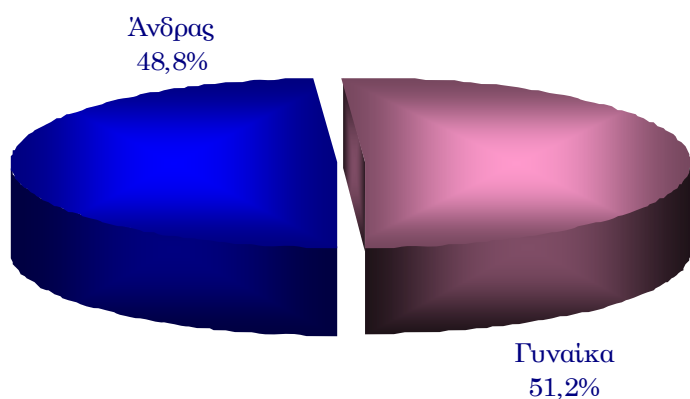
³⁵³ Αναλυτικά για τη μέθοδο, βλ. παραπάνω.

II. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

1. Γενικό κοινό (πολίτες): Ποσοτική και ποιοτική επεξεργασία δεδομένων και σχολιασμός

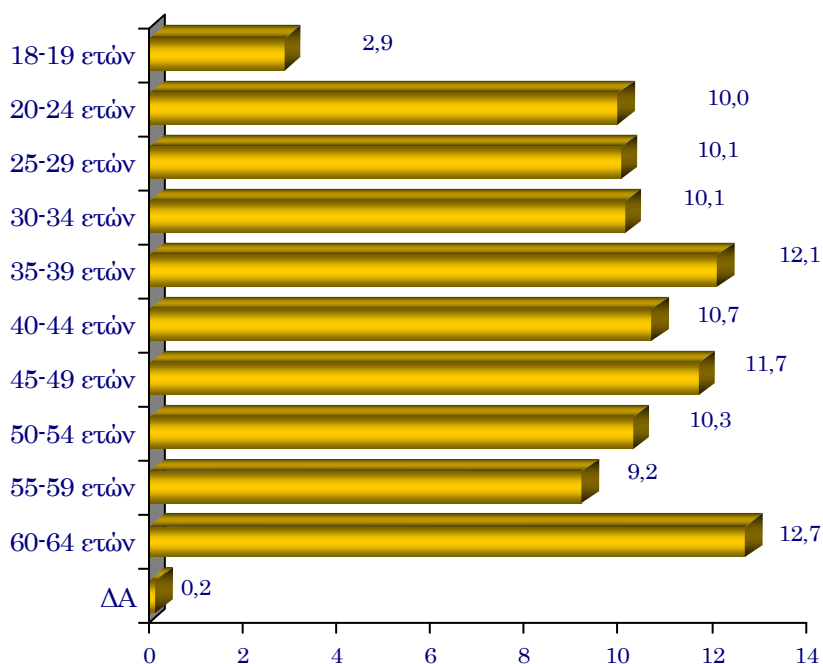
ΦΥΛΟ

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από γυναίκες σε ποσοστό 51,2% και άνδρες σε ποσοστό 48,8%.

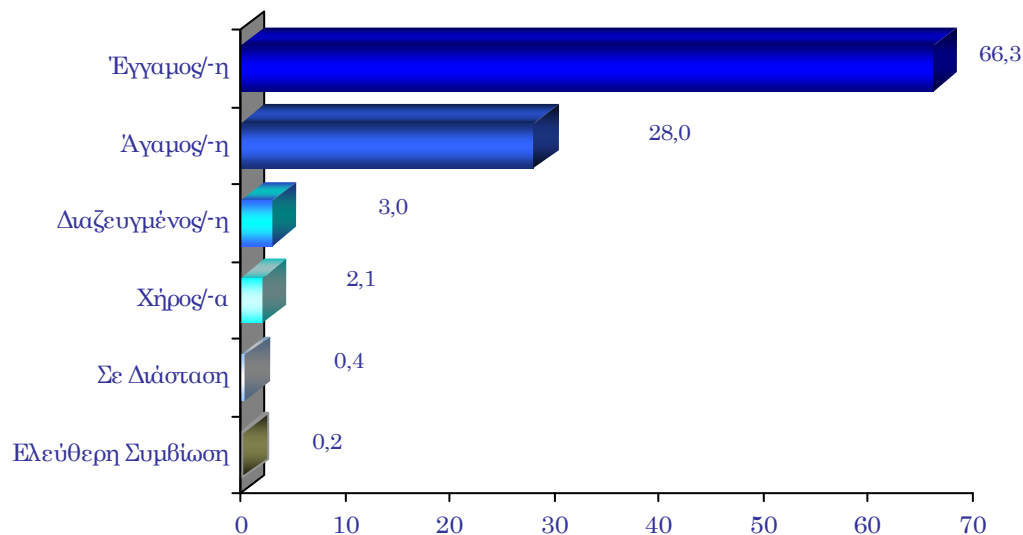
ΗΛΙΚΙΑ

Παρατηρείται από το παρακάτω διάγραμμα, ότι η ηλικιακή κατανομή είναι ισομερής σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, πλην αυτής των 18 έως 19 ετών.

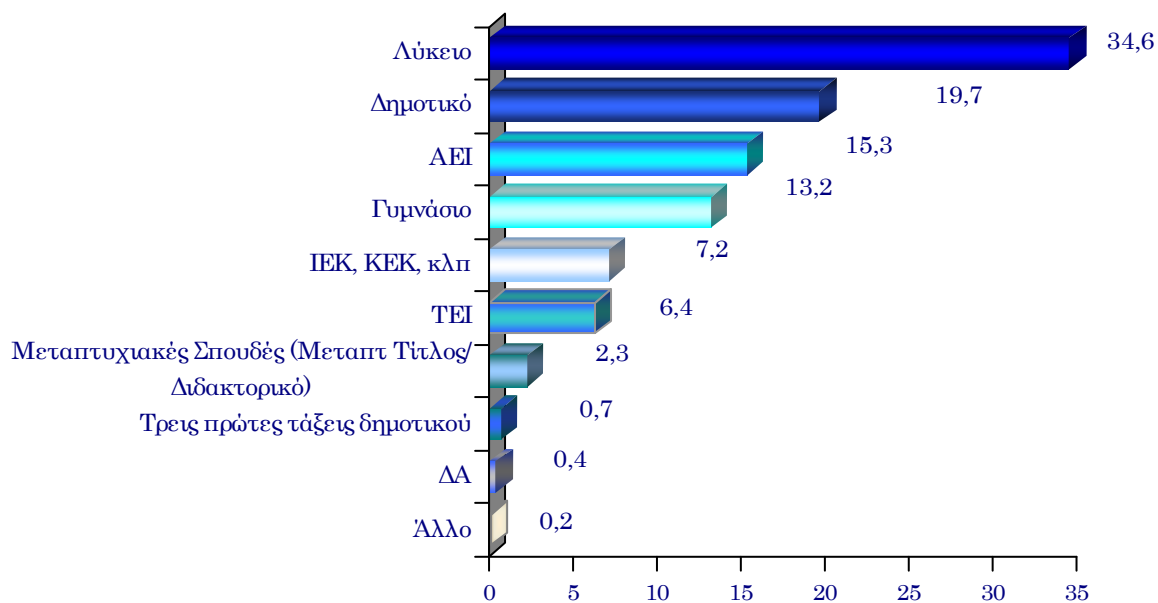
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η πλειοψηφία του δείγματος είναι έγγαμοι/-ες σε ποσοστό 66,3%, ενώ το 28% είναι άγαμοι/-ες.

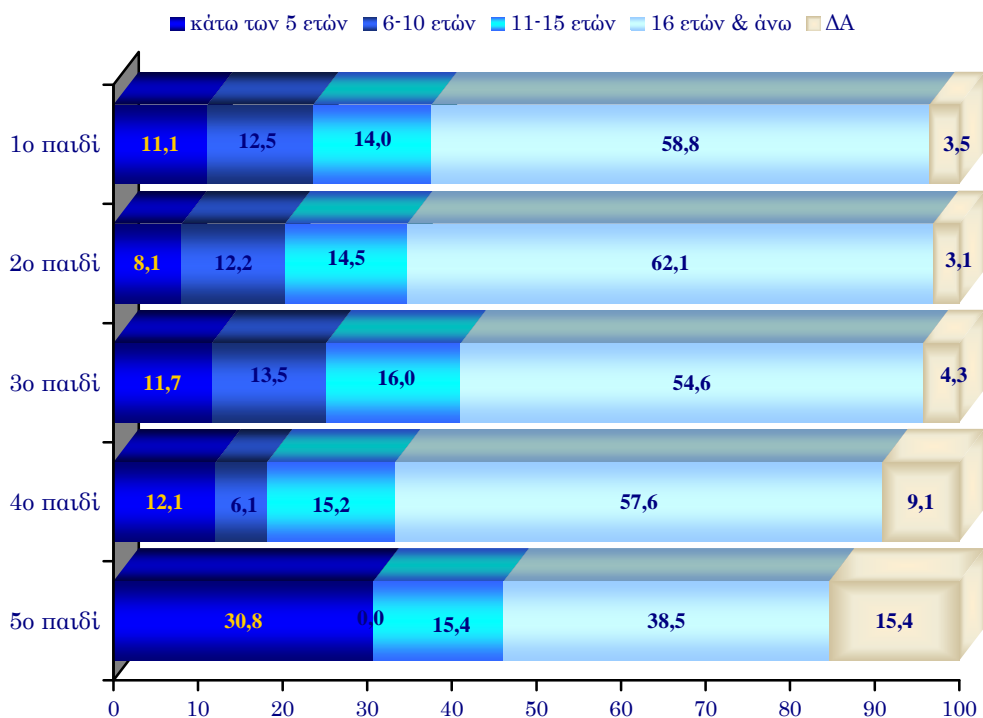
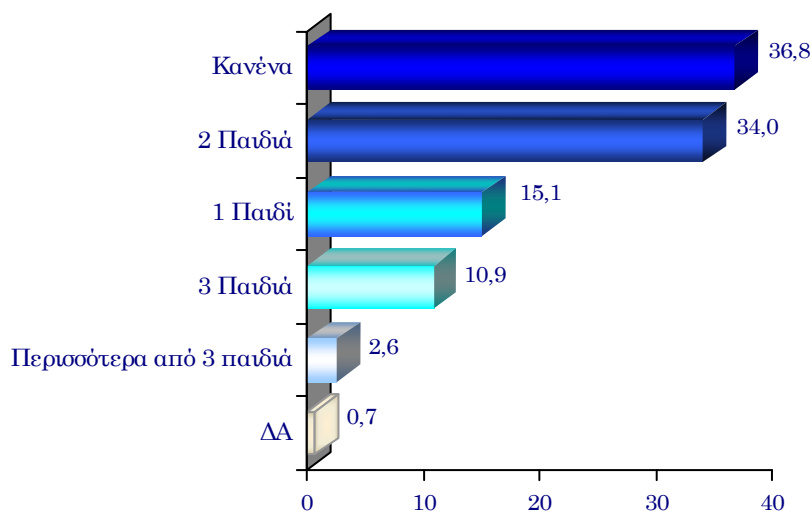
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Οι περισσότεροι/-ες έχουν αποφοιτήσει από το Λύκειο (34,6%) και ακολουθούν οι απόφοιτοι/-ες του δημοτικού σε ποσοστό της τάξης του 19,7%.

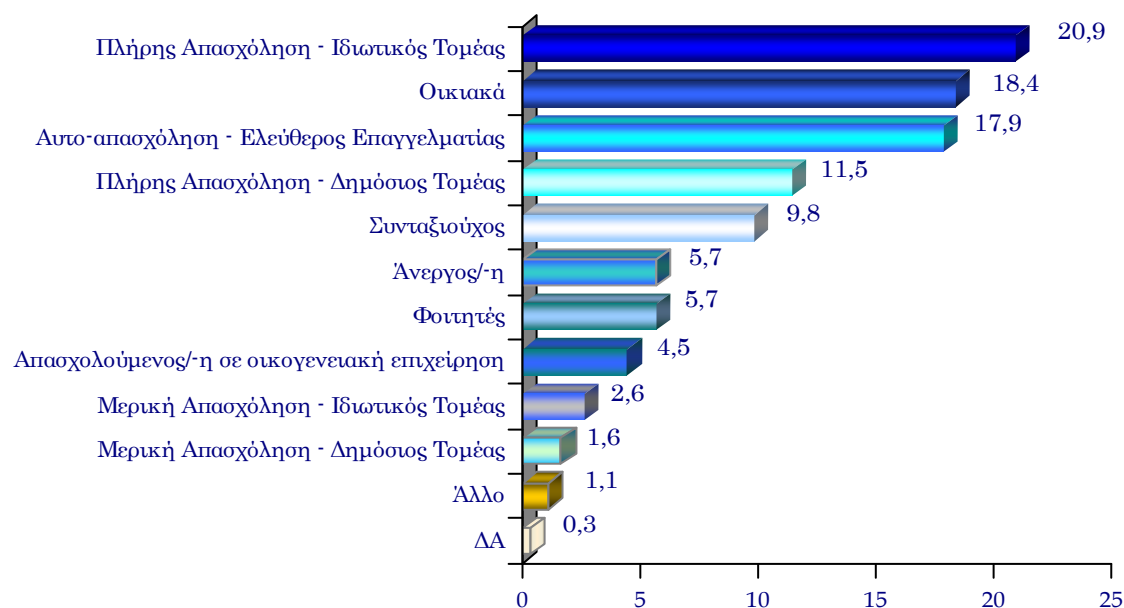
ΑΡΙΘΜΟΣ / ΗΛΙΚΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων δεν έχει παιδιά, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 34% έχει δύο (2) παιδιά.

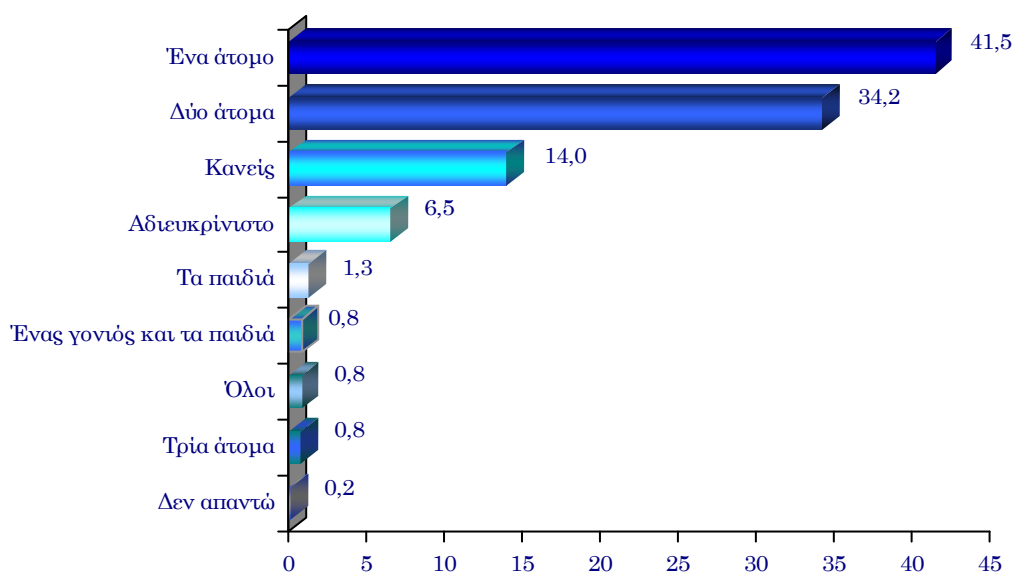
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η πλειοψηφία του δείγματος, απασχολείται στον ιδιωτικό τομέα με καθεστώς πλήρους απασχόλησης (20,9%), η δεύτερη επαγγελματική κατηγορία που συναντάται είναι αυτή των οικιακών (18,4%), ενώ η τρίτη κατά σειρά εμφάνισης επαγγελματική κατάσταση συναντάται στους/τις αυτοαπασχολούμενους/-ες ελεύθερους επαγγελματίες (17,9%).

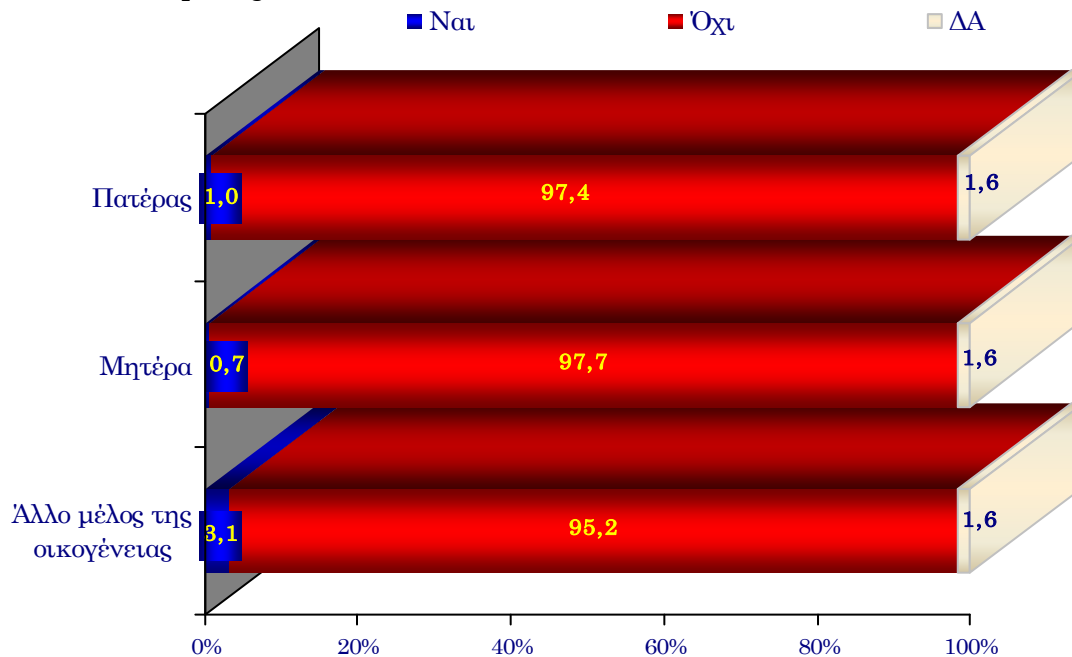
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Στην οικογένεια εργάζεται κυρίως ένα (1) άτομο σε ποσοστό 41,5% και έπονται δύο (2) μέλη της οικογένειας, τα οποία εργάζονται σε ποσοστό 34,2%.

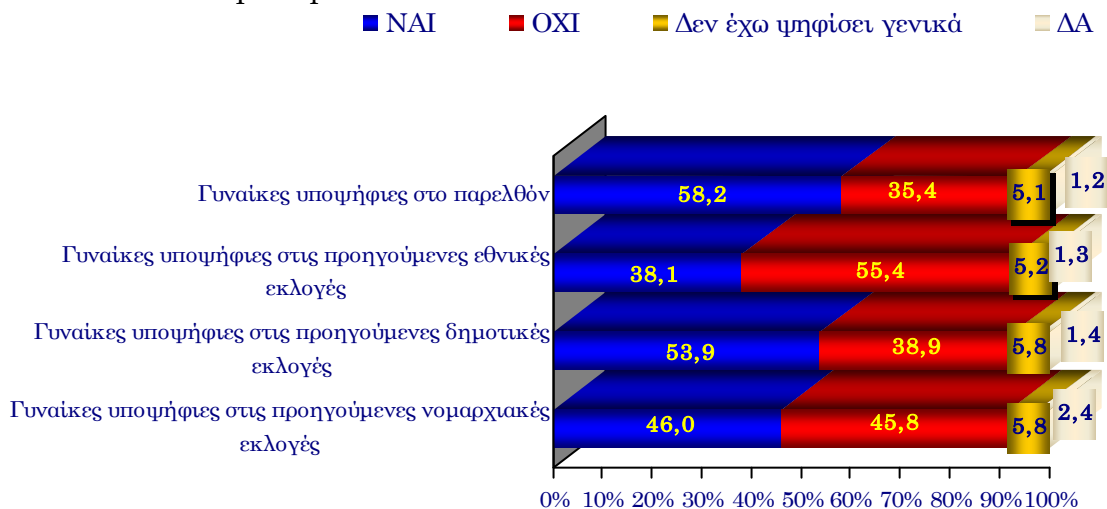
Ερώτηση 1: «Υπάρχει κάποιο μέλος της οικογένειάς σας, που να έχει θέση ευθύνης στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων;»

Μόνο το 3,8% των ερωτώμενων προέρχεται από οικογένειες στις οποίες κάποιο μέλος έχει θέση ευθύνης στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων και συγκεκριμένα το 1,0% τον πατέρα, το 0,7% τη μητέρα και το 3,1% κάποιο άλλο μέλος.

Ερώτηση 2: «Έχετε ψηφίσει γενικά...:»

Έχει ψηφίσει γενικά γυναίκες στο παρελθόν το 58,2% των ερωτώμενων. Το 38,1% ψήφισε γυναίκες στις προηγούμενες εθνικές εκλογές, το 53,9% ψήφισε γυναίκες στις προηγούμενες δημοτικές εκλογές και στις προηγούμενες νομαρχιακές εκλογές γυναίκες υποψήφιες επέλεξε το 46% των ερωτώμενων.

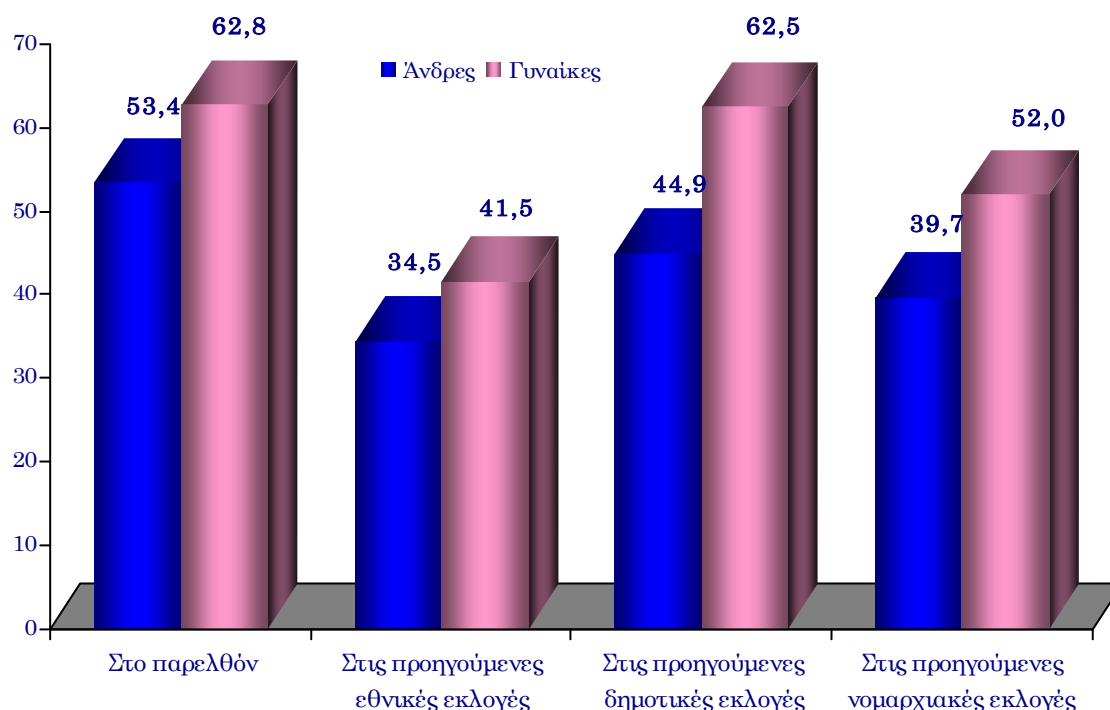

Ερώτηση 3: «Έχουν ψηφίσει γυναίκες υποψήφιες (κατά φύλο)»

Έχουν ψηφίσει γυναίκες υποψήφιες στο παρελθόν το 62,8% των γυναικών και το 53,4% των ανδρών. Στις προηγούμενες εθνικές εκλογές, γυναίκες ψήφισε το 41,5% των γυναικών και το 34,5% των ανδρών, στις προηγούμενες δημοτικές εκλογές το 62,5% των γυναικών και το 44,9% των ανδρών και στις προηγούμενες νομαρχιακές εκλογές γυναίκες υποψήφιες επέλεξε το 52,0% των γυναικών και το 39,7% των ανδρών.

Στο σύνολό τους οι ερωτώμενοι επέλεξαν γυναίκες υποψήφιες σε μεγαλύτερο βαθμό για τα αξιώματα στις εκλογές της Αυτοδιοίκησης σε σχέση με τις Εθνικές εκλογές. Συγκεκριμένα, το 53,9% ψήφισε γυναίκες στις προηγούμενες δημοτικές εκλογές και το 46% στις νομαρχιακές εκλογές, ενώ μόνο το 38,1% ψήφισε γυναίκες στις τελευταίες εκλογές για την ανάδειξη των μελών του Εθνικού Κοινοβουλίου.

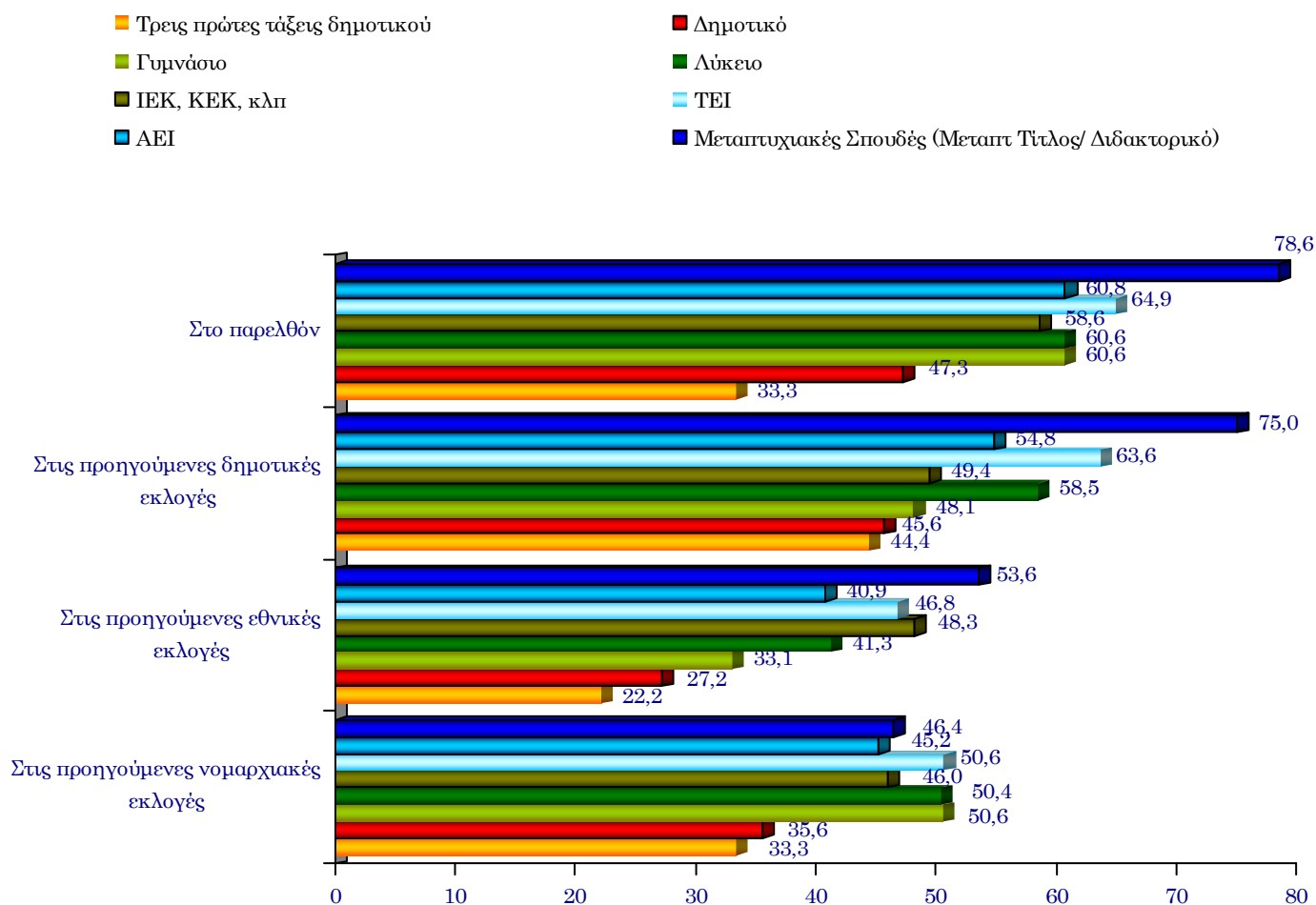
Ωστόσο, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι στις τελευταίες εκλογές της Αυτοδιοίκησης εφαρμόστηκε, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, το μέτρο της ποσόστωσης, που διευρύνει κατά 30% τη δυνατότητα των πολιτών να επιλέγουν γυναίκες από τα προτεινόμενα ψηφοδέλτια, καθώς και το γεγονός ότι, ανεξάρτητα από την επιλογή τους, κατά 30% εξελέγησαν περισσότερες γυναίκες στη δημοτική και νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Ερώτηση 4: «Έχουν ψηφίσει γυναίκες υποψήφιες: ανά μορφωτικό επίπεδο»

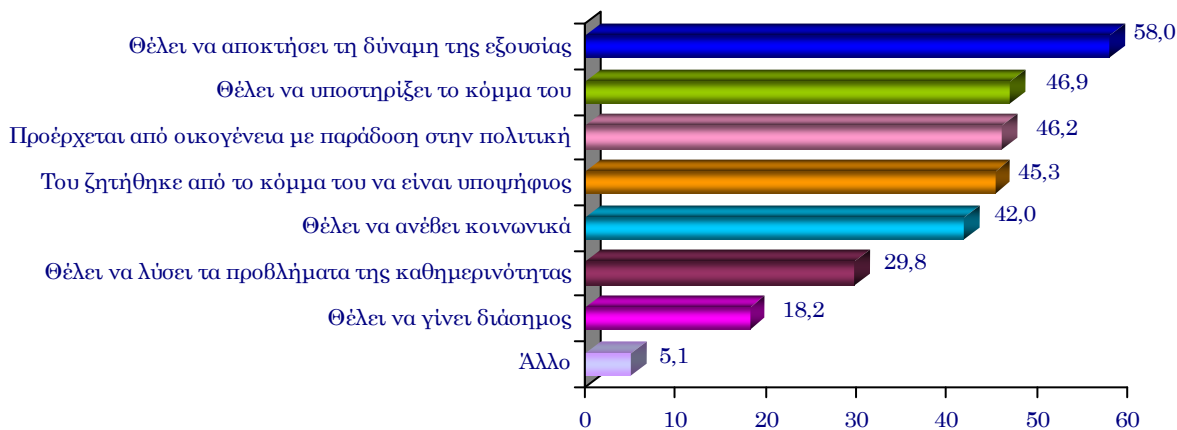
Έχουν ψηφίσει γυναίκες υποψήφιες στο παρελθόν, το 78,6% όσων διαθέτουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών ή διδακτορικό και μόλις το 33,3% των αποφοίτων των τριών πρώτων τάξεων του Δημοτικού. Στις προηγούμενες δημοτικές εκλογές, έχει ψηφίσει γυναίκες το 75% όσων διαθέτουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών ή διδακτορικό και το 44,4% των αποφοίτων των τριών πρώτων τάξεων του Δημοτικού. Στις προηγούμενες εθνικές εκλογές, έχει ψηφίσει γυναίκες το 53,6% όσων διαθέτουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών ή διδακτορικό και το 22,2% των αποφοίτων των τριών πρώτων τάξεων του Δημοτικού. Στις προηγούμενες νομαρχιακές εκλογές, έχει ψηφίσει γυναίκες το 46,4% όσων διαθέτουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών ή διδακτορικό και το 33,3% των αποφοίτων των τριών πρώτων τάξεων του Δημοτικού.

Καθοριστική παράμετρο της εκλογικής συμπεριφοράς απέναντι στις γυναίκες υποψήφιες αποτελεί το μορφωτικό επίπεδο των ψηφοφόρων. Όσο χαμηλότερη είναι η βαθμίδα εκπαίδευσης τόσο μικρότερο είναι το ποσοστό όσων ψήφισαν γυναίκες στις προηγούμενες εκλογές, ενώ οι κάτοχοι μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών, οι απόφοιτοι ΑΕΙ και οι απόφοιτοι ΤΕΙ ψηφίζουν πιο εύκολα γυναίκες.

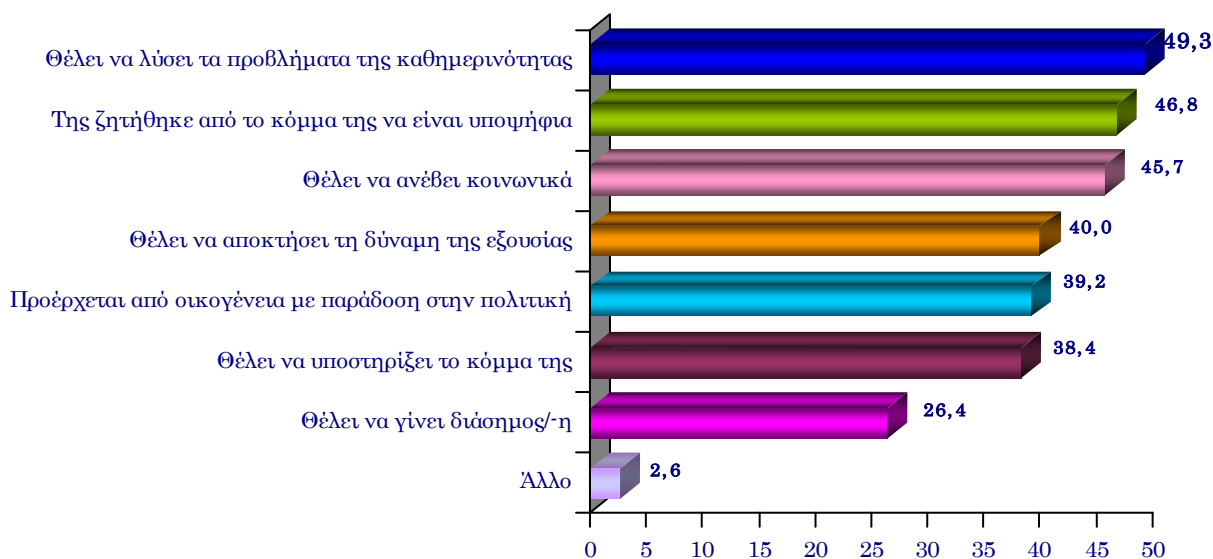
Ερώτηση 5: «Για ποιους λόγους συνολικά, πιστεύετε ότι ένας άνδρας πολιτικός, συμμετέχει στις Εθνικές Εκλογές/ Εκλογές Ευρωβουλής/ Τοπικής & Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης;»

Ένας άνδρας πολιτικός συμμετέχει στις εθνικές εκλογές, στις ευρωεκλογές και στις εκλογές της Τοπικής και Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, γιατί «θέλει να αποκτήσει τη δύναμη της εξουσίας» σύμφωνα με το 58,0% των ερωτώμενων, «θέλει να υποστηρίξει το κόμμα του» σύμφωνα με το 46,9%, ενώ μόνο το 29,8% πιστεύει ότι «θέλει να λύσει τα προβλήματα της καθημερινότητας».

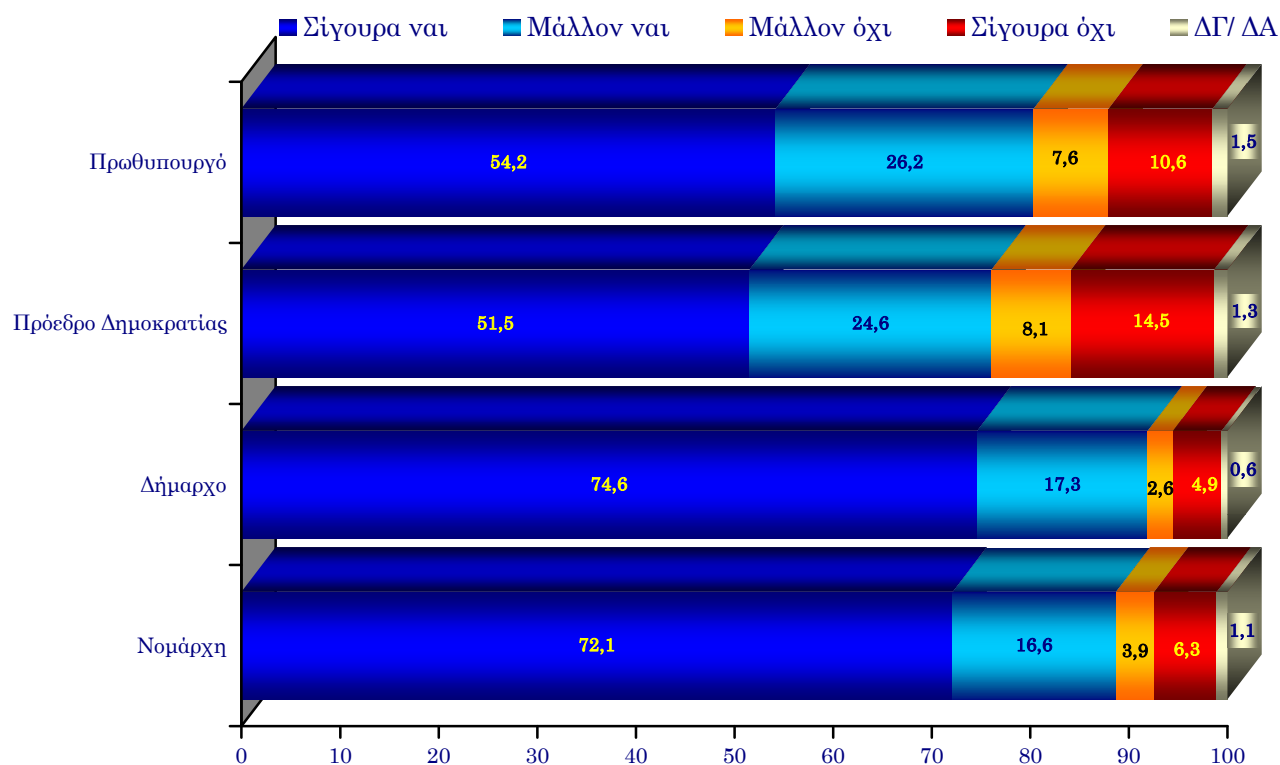
Ερώτηση 6: «Για ποιους λόγους συνολικά, πιστεύετε ότι μια γυναίκα πολιτικός, συμμετέχει στις Εθνικές Εκλογές / Εκλογές Ευρωβουλής / Τοπικής & Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης;»

Μία γυναίκα πολιτικός συμμετέχει στις ευρωεκλογές και στις εκλογές της Τοπικής και Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, γιατί «θέλει να λύσει τα προβλήματα της καθημερινότητας» σύμφωνα με το 49,3% των ερωτώμενων, «της ζητήθηκε από το κόμμα να είναι υποψήφια» σύμφωνα με το 46,8%, ενώ το 45,7% πιστεύει ότι «θέλει να ανέλθει κοινωνικά».

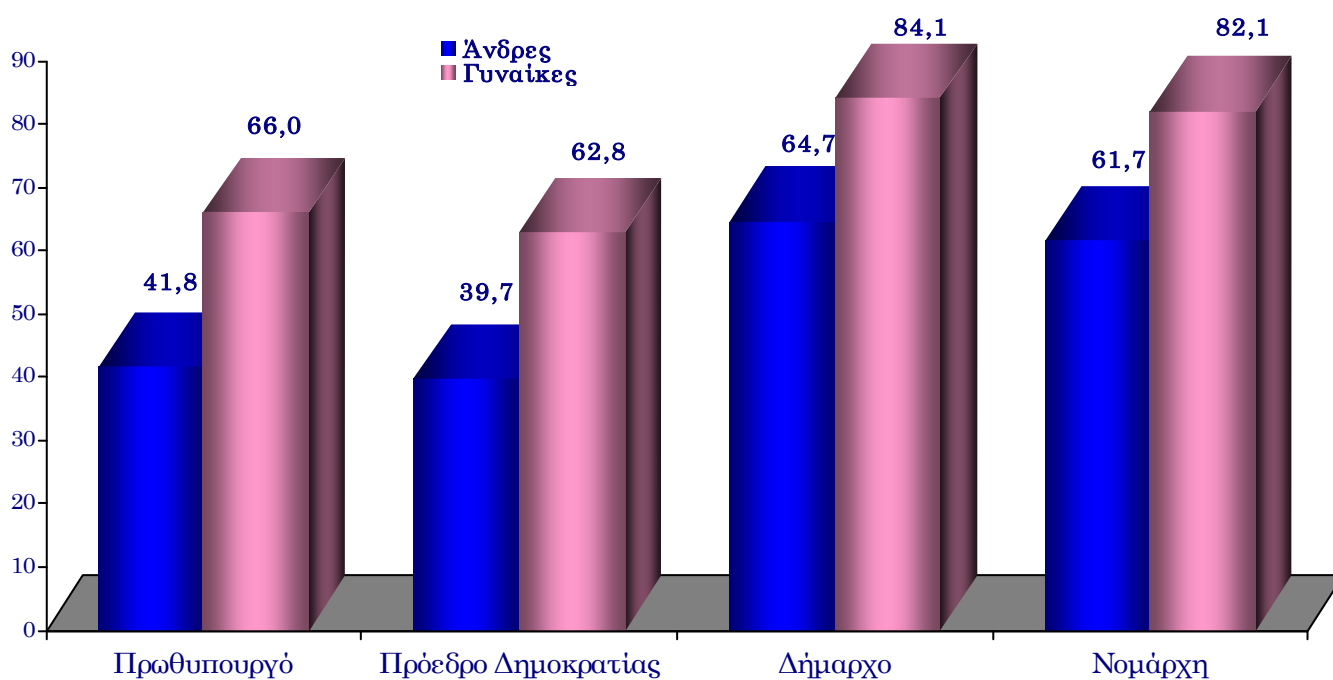
Ερώτηση 7: «Θα ψηφίζατε μια γυναίκα για...»

Το 54,2% θα ψήφιζε «σίγουρα ναι» μια γυναίκα για Πρωθυπουργό, ενώ «σίγουρα όχι» το 10,6%. Για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας «σίγουρα ναι» θα ψήφιζε μια γυναίκα το 51,5%, ενώ το 14,5% «σίγουρα όχι». Για Δήμαρχο «σίγουρα ναι» θα ψήφιζε μια γυναίκα το 74,6%, ενώ το 4,9% «σίγουρα όχι». Για Νομάρχη «σίγουρα ναι» θα ψήφιζε γυναίκα το 72,1%, ενώ το 6,3% «σίγουρα όχι».

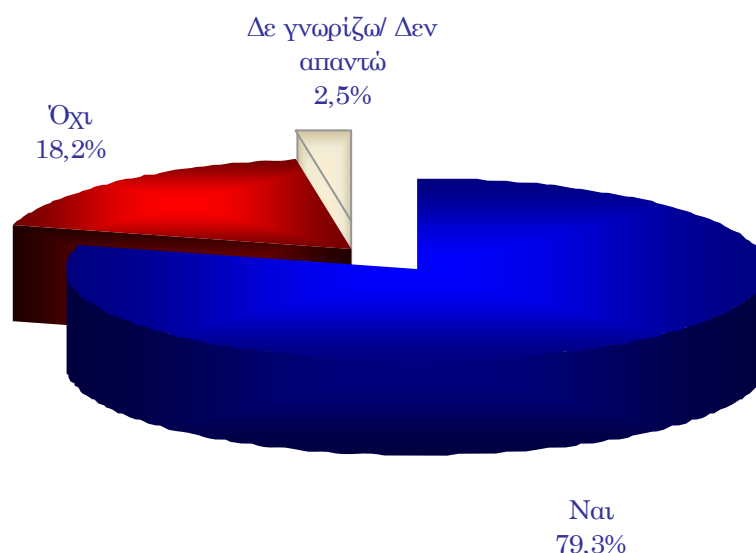
Ερώτηση 8: «Θα ψήφιζαν «σίγουρα ναι» μια γυναίκα για...» (κατά φύλο)

Θα ψήφιζαν «σίγουρα ναι» μια γυναίκα για: το αξίωμα του Πρωθυπουργού οι γυναίκες σε ποσοστό 66,0%, έναντι του 41,8% των ανδρών, για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας οι γυναίκες σε ποσοστό 62,8%, έναντι του 39,7% των ανδρών, για το αξίωμα του Δημάρχου οι γυναίκες σε ποσοστό 84,1%, έναντι του 64,7% των ανδρών και για το αξίωμα του Νομάρχη οι γυναίκες σε ποσοστό 82,1%, έναντι του 61,7% των ανδρών.

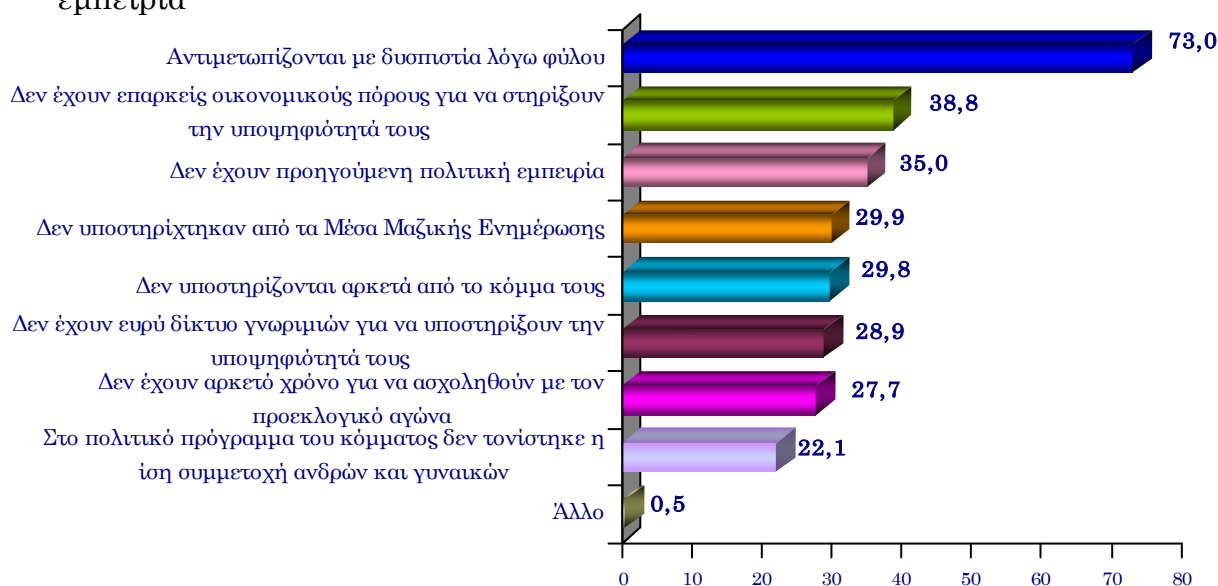
Ερώτηση 9: «Πιστεύετε ότι οι υποψήφιοι/-ες συναντούν δυσκολίες στην εκλογή τους;»

Κατά κοινή, σχεδόν, παραδοχή, σε ποσοστό 79,3%, οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι οι υποψήφιοι συναντούν δυσκολίες στην εκλογή τους, ενώ μόνο το 18,2% διαφωνεί.

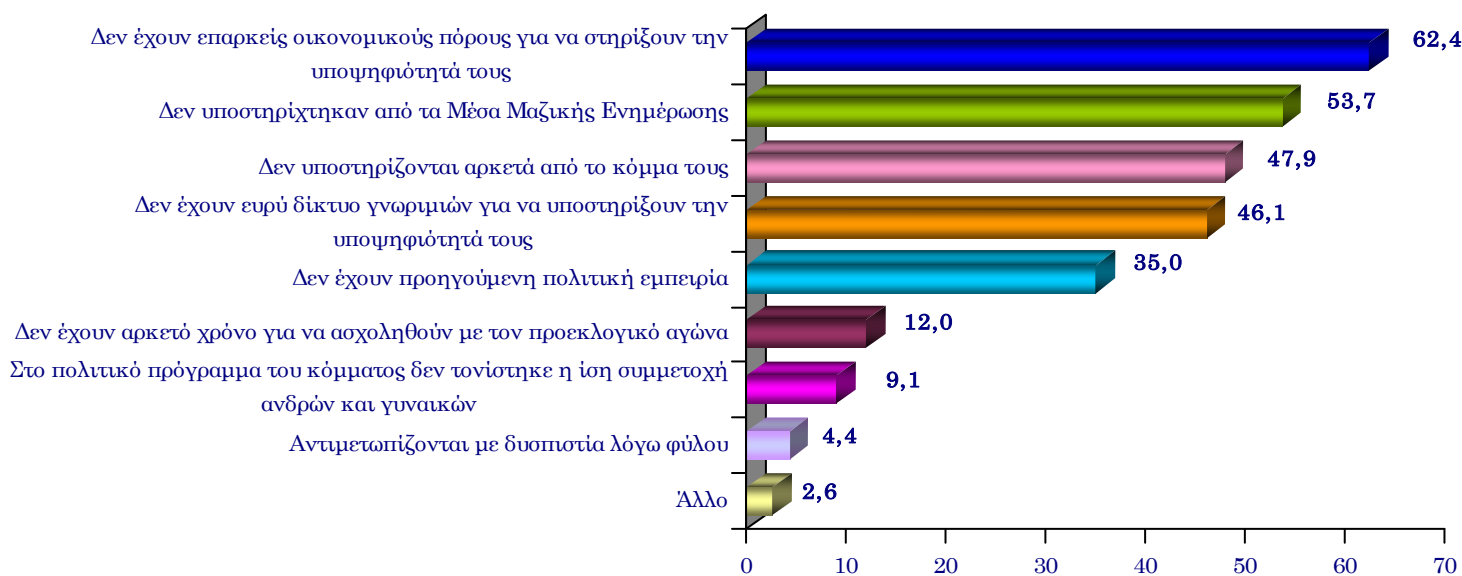
Ερώτηση 10: «Ποιες πιστεύετε ότι είναι οι δυσκολίες που συναντούν οι γυναίκες πολιτικοί στην εκλογή τους;»

Οι γυναίκες πολιτικοί σύμφωνα με τους ερωτώμενους, αντιμετωπίζονται με δυσπιστία λόγω φύλου ως προς τη διαδικασία εκλογής τους σε ποσοστό 73%. Επίσης, δεν έχουν επαρκείς οικονομικούς πόρους για να υποστηρίξουν την υποψηφιότητά τους σε ποσοστό 38,8%, ενώ το 35% δηλώνει ότι οι γυναίκες πολιτικοί δεν έχουν προηγούμενη πολιτική εμπειρία

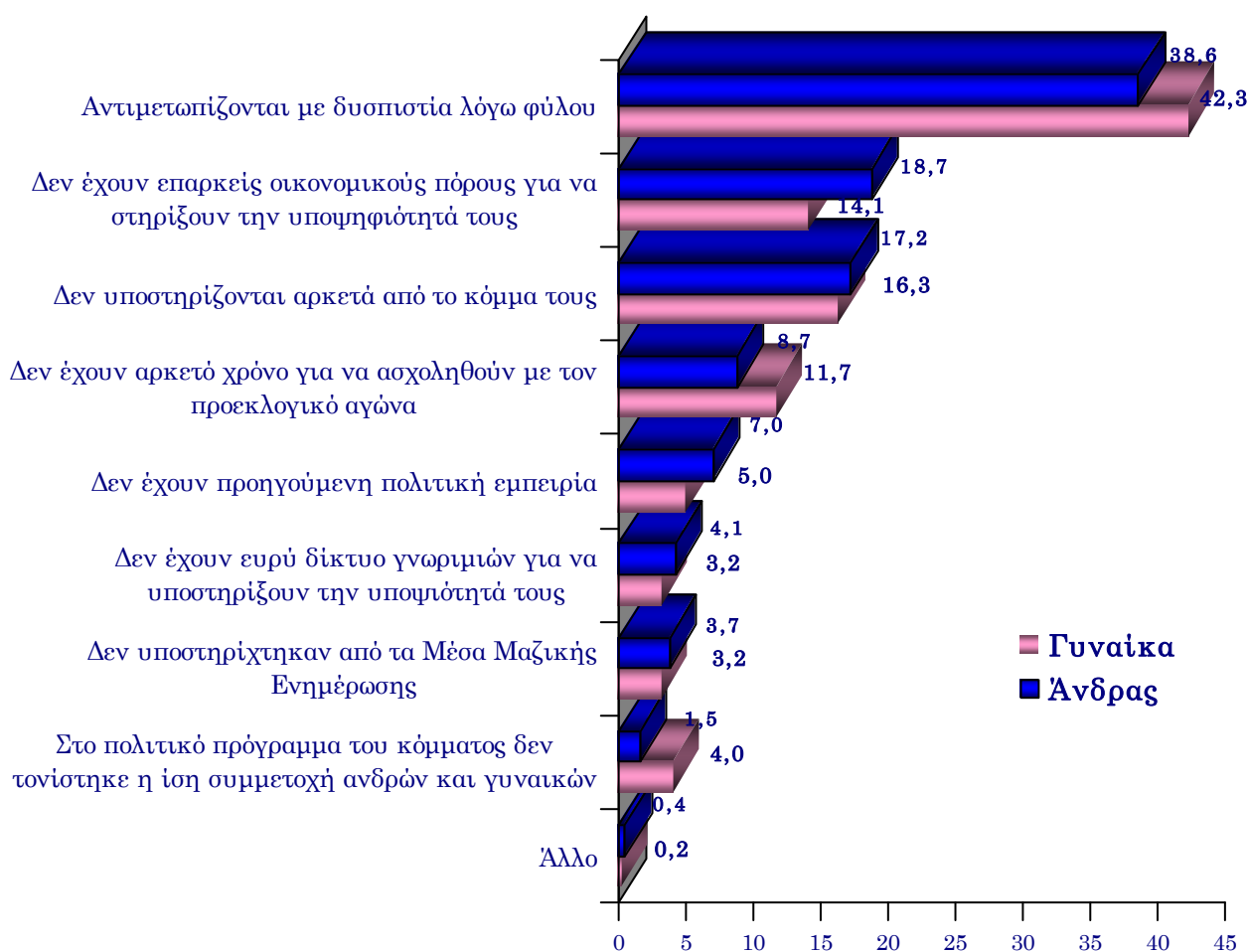
Ερώτηση 11: «Ποιες πιστεύετε ότι είναι οι δυσκολίες που συναντούν οι άνδρες πολιτικοί στην εκλογή τους;»

Αναφορικά με τις δυσκολίες που συναντούν οι άνδρες πολιτικοί στην εκλογή τους, το 62,4% υποστηρίζει ότι δεν έχουν επαρκείς οικονομικούς πόρους για να υποστηρίξουν την υποψηφιότητά τους, το 53,7% πιστεύει ότι οι άνδρες πολιτικοί δεν υποστηρίχθηκαν από τα ΜΜΕ, ενώ το 47,9% αναφέρει ότι δεν υποστηρίζονται αρκετά από το κόμμα τους.

Ερώτηση 12: «Ποιες πιστεύετε ότι είναι οι δυσκολίες που συναντούν οι γυναίκες πολιτικοί στην εκλογή τους;» (κατά φύλο)

Το 38,6% των ανδρών και το 42,3% των γυναικών απάντησαν ότι οι γυναίκες πολιτικοί «αντιμετωπίζονται με δυσπιστία λόγω φύλου», το 18,7% των ανδρών και το 14,1% των γυναικών απάντησαν ότι «δεν έχουν επαρκείς οικονομικούς πόρους για να στηρίξουν την υποψηφιότητά τους», ενώ το 17,2% των ανδρών και το 16,3% των γυναικών απάντησαν ότι «δεν υποστηρίζονται αρκετά από το κόμμα τους», ενώ το 8,7% των ανδρών και το 11,7% των γυναικών εκτιμούν ότι οι γυναίκες πολιτικοί «δεν έχουν χρόνο να ασχοληθούν με τον προεκλογικό αγώνα».

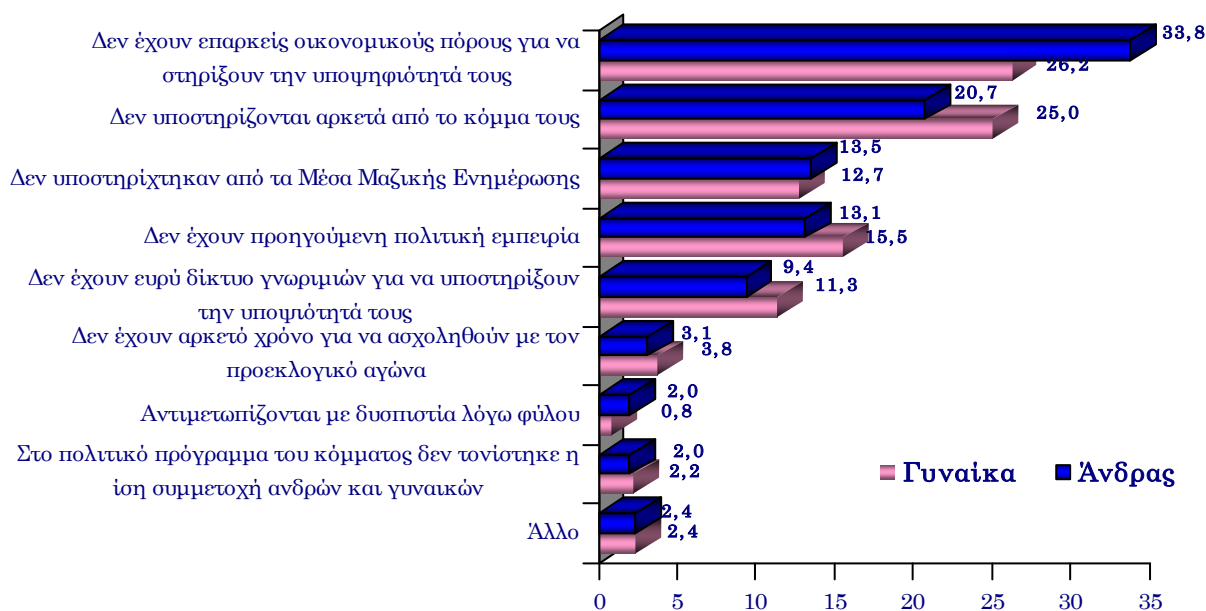

Ερώτηση 13: «Ποιες πιστεύετε ότι είναι οι δυσκολίες που συναντούν οι άνδρες πολιτικοί στην εκλογή τους;» (κατά φύλο)

Το 33,8% των ανδρών και το 26,2% των γυναικών απάντησαν ότι «δεν έχουν επαρκείς οικονομικούς πόρους για να στηρίξουν την υποψηφιότητά τους», το 20,7% των ανδρών και το 25,0% των γυναικών ότι «δεν υποστηρίζονται αρκετά από το κόμμα τους», το 13,5% των ανδρών και το 12,7% των γυναικών απάντησαν ότι «δεν υποστηρίχτηκαν από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης».

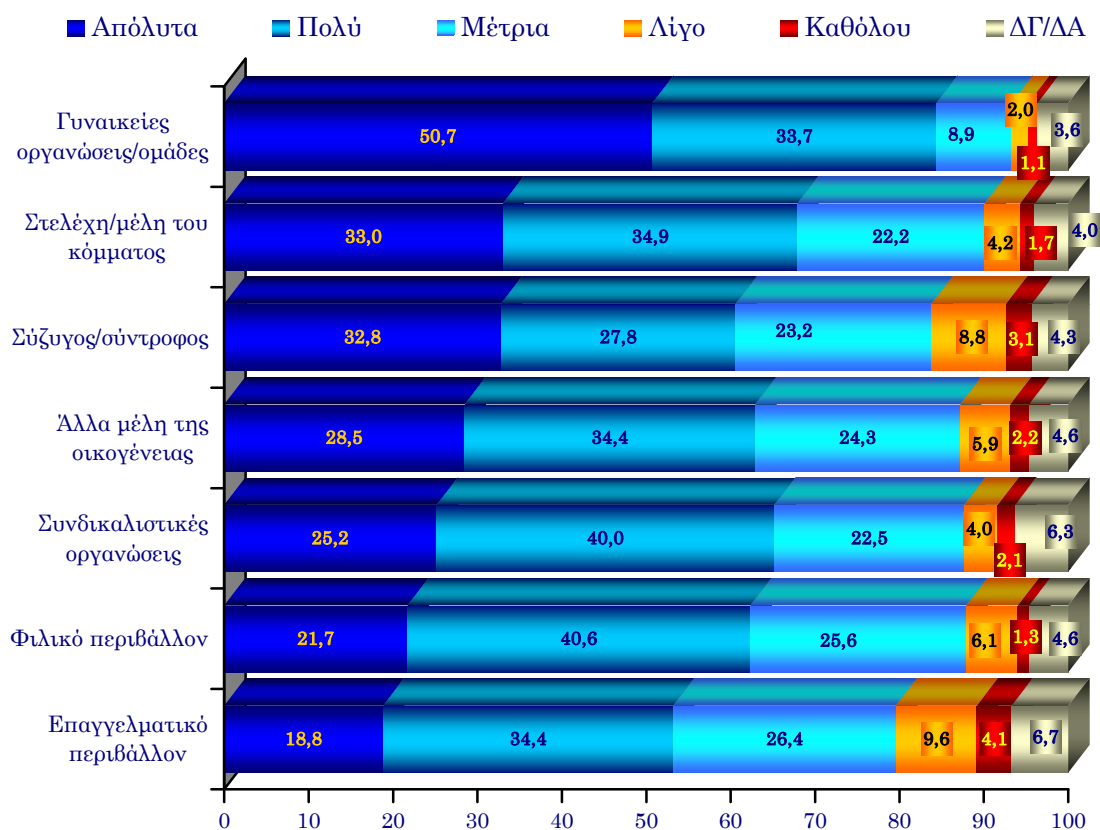
Είναι φανερό ότι παράγοντες, όπως η επάρκεια οικονομικών πόρων, η στήριξη του κόμματος και η υποστήριξη από τα ΜΜΕ, αποτελούν κοινές δυσκολίες που οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι αντιμετωπίζουν και τα δύο φύλα. Όμως, η προσπάθεια των γυναικών δυσχεραίνεται περισσότερο από τη δυσπιστία λόγω του φύλου (η οποία θεωρείται ως σημαντική δυσκολία για τις γυναίκες υποψήφιες και από τα δύο φύλα, από τις γυναίκες σε ποσοστό 42,3% και από τους άνδρες σε ποσοστό 38,6%).

Επιπρόσθετα, οι γυναίκες αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της έλλειψης χρόνου, λόγω της αδυναμίας συμφιλίωσης της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής και δίνουν μεγαλύτερη σημασία σε σχέση με τους άνδρες στον τονισμό της ίσης συμμετοχής ανδρών και γυναικών στα πολιτικά προγράμματα των κομμάτων, σε ποσοστό 4%, έναντι 1,5% του αντίστοιχου των ανδρών.

Ερώτηση 14: «Πόσο ενθαρρύνουν τα παρακάτω τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική;»

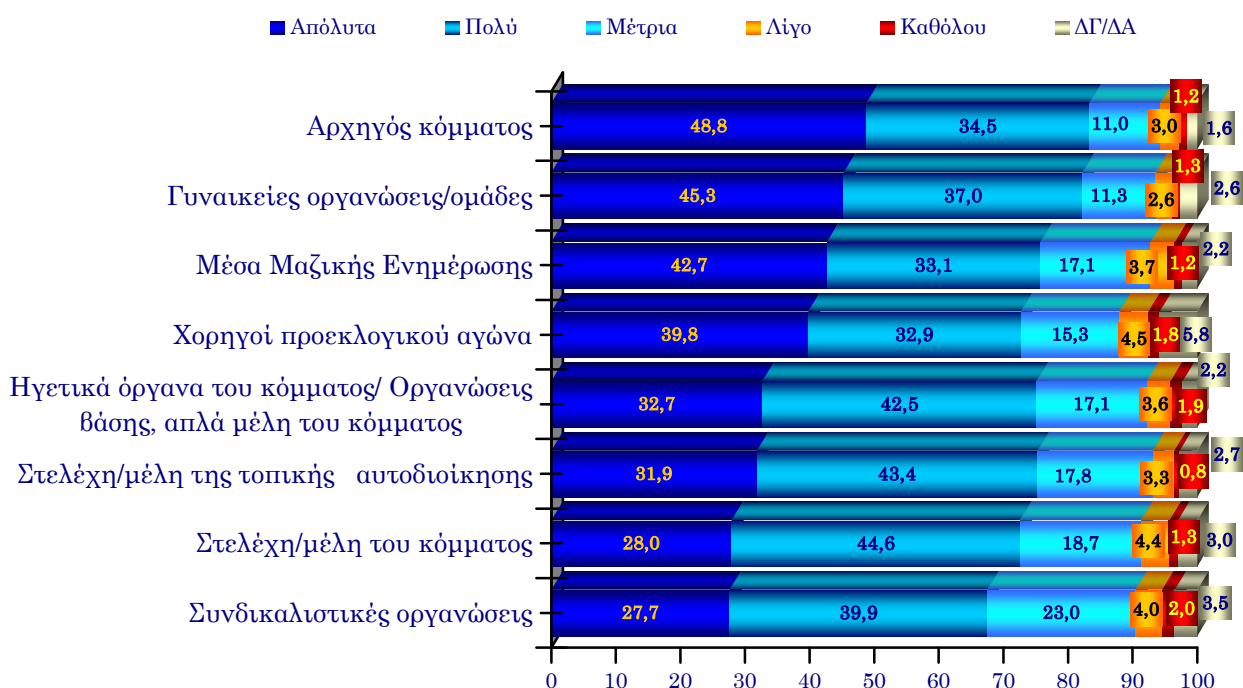
Οι «γυναικείες οργανώσεις/ομάδες» ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική απόλυτα σε ποσοστό 50,7%, τα «στελέχη/μέλη του κόμματος» απόλυτα σε ποσοστό 33,0%, ο «σύζυγος /σύντροφος» απόλυτα σε ποσοστό 32,8%.

Ερώτηση 15: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω επηρεάζουν την εκλογή των γυναικών υποψηφίων;»

Αναφορικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την εκλογή των γυναικών υποψηφίων οι ερωτώμενοι υποστηρίζουν ότι ο «αρχηγός κόμματος» σε ποσοστό 48,8% επηρεάζει σε απόλυτο βαθμό την εκλογή τους, σε ποσοστό 45,3% ασκούν απόλυτη επιρροή οι γυναικείες οργανώσεις/ομάδες και σε ποσοστό της τάξης του 42,7% τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Όπως διαπιστώνεται, μεγάλη σπουδαιότητα για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών αποδίδεται στις γυναικείες οργανώσεις, παράμετρος που δεν περιλαμβάνεται στις απαντήσεις των ανδρών του γενικού πληθυσμού, αλλά ούτε και σε αυτές των γυναικών πολιτικών.

Ερώτηση 16: «Επηρεάζουν «απόλυτα» την εκλογή των γυναικών υποψηφίων (κατά φύλο)»

Επηρεάζουν απόλυτα την εκλογή των γυναικών υποψηφίων οι γυναικείες οργανώσεις/ομάδες, σύμφωνα με το 46,5% των ανδρών και το 44,1% των γυναικών, ο αρχηγός κόμματος σύμφωνα με το 45,9% των ανδρών και το 51,7% των γυναικών, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης σύμφωνα με το 41,9% των ανδρών και το 43,5% των γυναικών.

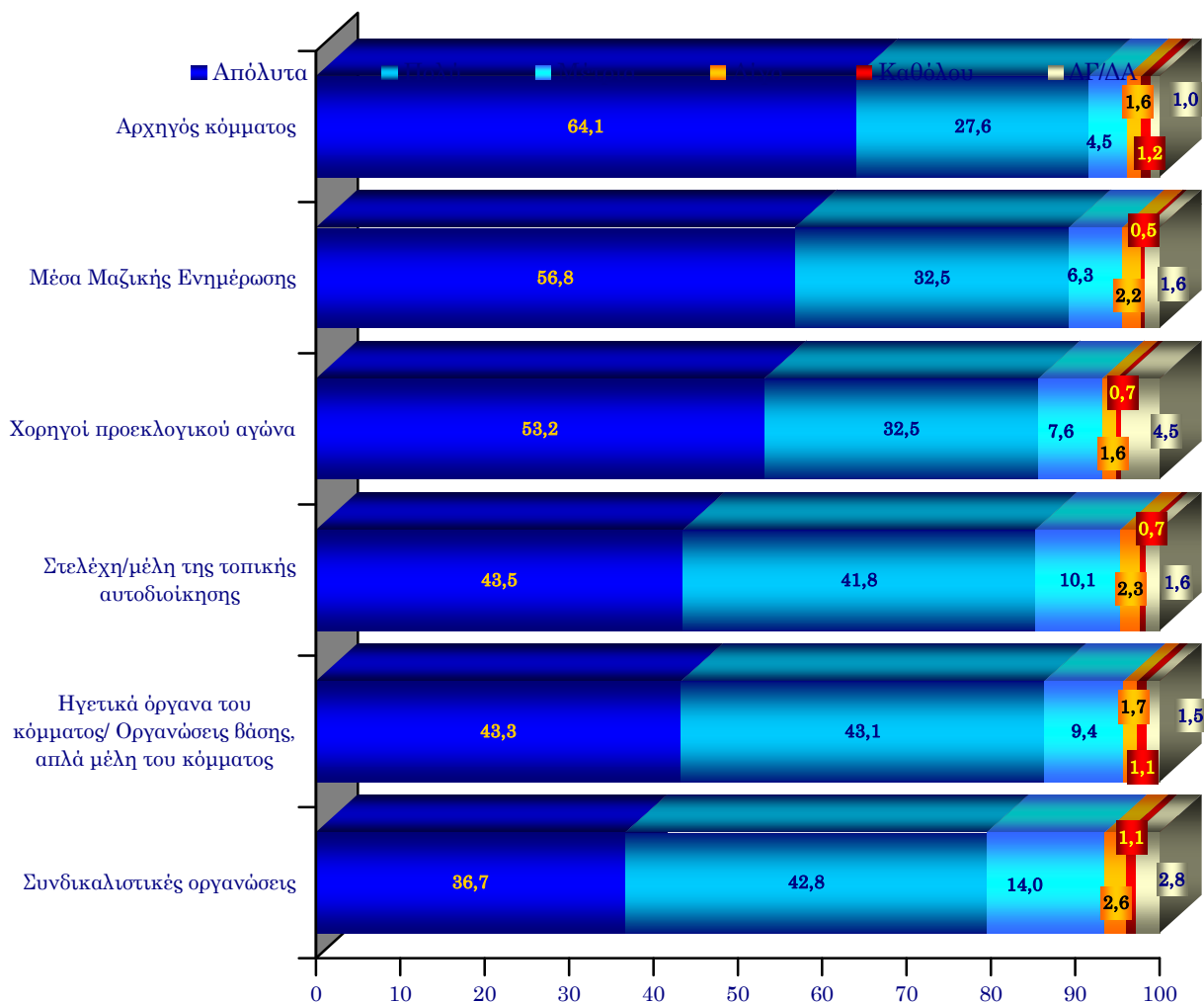

Ερώτηση 17: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω επηρεάζουν την εκλογή ανδρών υποψηφίων;»

Αναφορικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την εκλογή των ανδρών υποψηφίων οι ερωτώμενοι υποστηρίζουν ότι ο «Αρχηγός κόμματος» επηρεάζει σε απόλυτο βαθμό την εκλογή τους (64,1%), τα «Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης» απόλυτα το 56,8%, οι «Χορηγοί προεκλογικού αγώνα» απόλυτα το 53,2%.

«Ο αρχηγός του κόμματος» θεωρείται κρίσιμος παράγοντας για την εκλογή των γυναικών υποψηφίων από τις γυναίκες ερωτώμενες σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι θεωρείται από τους άνδρες (51,7% των γυναικών και 54,9% των ανδρών). Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι «ο αρχηγός κόμματος» και τα «Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης» θεωρούνται δύο από τους τρεις καθοριστικότερους παράγοντες για την εκλογή ανδρών και γυναικών (1^{ος} και 3^{ος} για τις γυναίκες, 1^{ος} και 2^{ος} για τους άνδρες).

Είναι σαφές ότι η σύνδεση της εκλογής των γυναικών με τη στήριξη τους από ομάδες με αναγνωρίσιμη κοινωνική δράση και παρεμβατικό χαρακτήρα στο κοινωνικοπολιτικό σύστημα, σε ό,τι αφορά στα γυναικεία ζητήματα, αντανακλά την αντίληψη ότι η γυναίκα είναι περισσότερο αδύναμη πολιτικά σε σχέση με τον άνδρα, του οποίου η εκλογή είναι περισσότερο συνδεδεμένη με την οικονομική δυνατότητα ή ισχύ.

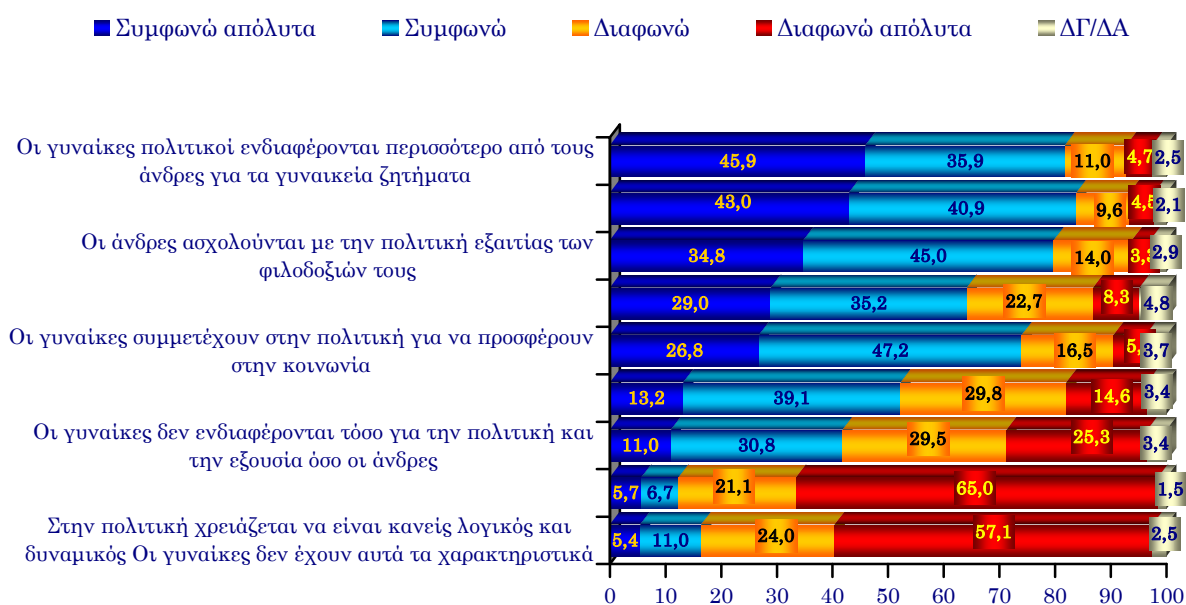
Ερώτηση 18: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις;»

«Οι γυναίκες πολιτικοί ενδιαφέρονται περισσότερο από τους άνδρες για τα γυναικεία ζητήματα» συμφωνεί απόλυτα το 45,9%, «Οι γυναίκες πρέπει να εκπροσωπούνται περισσότερο στην πολιτική» συμφωνεί απόλυτα το 43,0%, «Οι άνδρες ασχολούνται με την πολιτική εξαιτίας των φιλοδοξιών τους» συμφωνεί απόλυτα το 34,8%, «Οι γυναίκες συμμετέχουν στην πολιτική για να προσφέρουν στην κοινωνία» συμφωνεί απόλυτα το 26,8%, «Οι πολίτες δεν εμπιστεύονται τις γυναίκες στην πολιτική» συμφωνεί απόλυτα το 13,2% και διαφωνεί απόλυτα το 14,6%, «Η πολιτική είναι μόνο για άνδρες» συμφωνεί απόλυτα το 5,7% και διαφωνεί απόλυτα το 65,0%, ενώ με τη διατύπωση ότι «Στην πολιτική πρέπει να είναι κανείς λογικός και δυναμικός, Οι γυναίκες δεν έχουν αυτά τα χαρακτηριστικά» συμφωνεί απόλυτα το 5,4% και διαφωνεί απόλυτα το 57,1%.

Είναι, λοιπόν, λογικό να θεωρεί η πλειοψηφία των ερωτώμενων ότι «οι γυναίκες πολιτικοί» ενδιαφέρονται περισσότερο από τους άνδρες για τα γυναικεία ζητήματα (συμφωνούν απόλυτα σε ποσοστό 45,9%) και ασφαλώς οι ίδιες οι γυναίκες σε μεγαλύτερο βαθμό (σε ποσοστό 49,9%).

Οι ερωτώμενοι συμφωνούν απόλυτα ότι «οι γυναίκες πρέπει να εκπροσωπούνται περισσότερο στην πολιτική» (σε ποσοστό 43% - στις γυναίκες το ποσοστό ανέρχεται στο 58,3%) και διαφωνούν με τον ισχυρισμό ότι «η πολιτική είναι μόνο για άνδρες» (απόλυτα σε ποσοστό 65,0%), καθώς επίσης και με τον ισχυρισμό ότι οι γυναίκες δε διαθέτουν λογική και δυναμισμό, που χρειάζονται στην πολιτική («διαφωνούν απόλυτα» σε ποσοστό 57,1%).

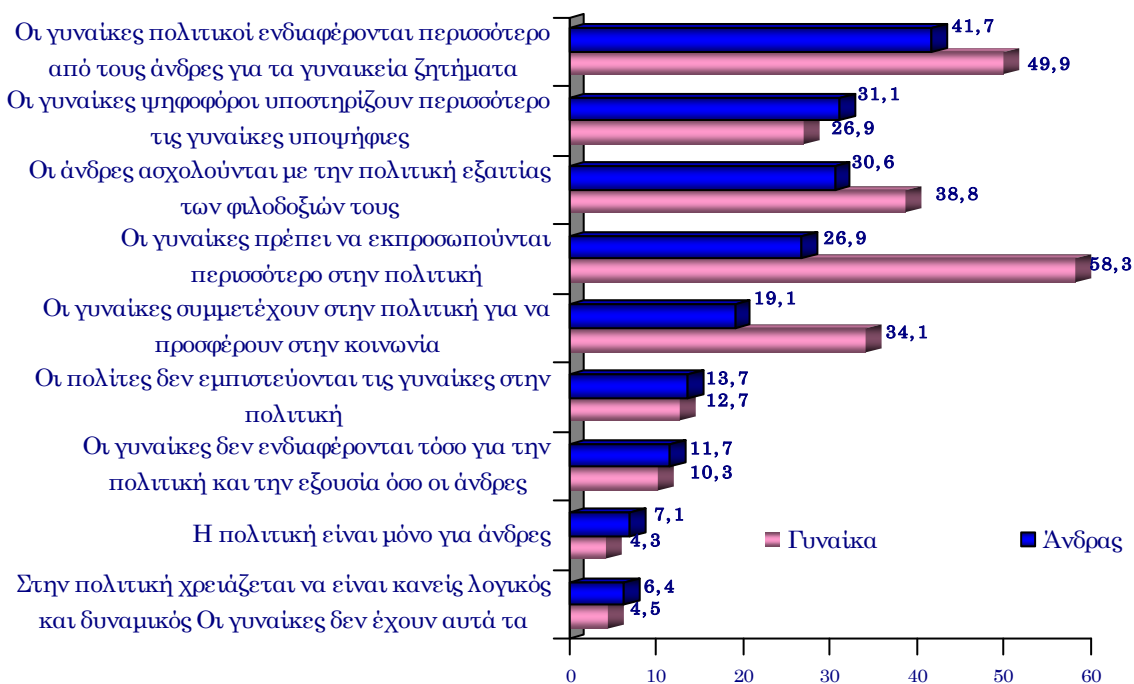
Διαφωνούν, επίσης, απόλυτα με τον ισχυρισμό ότι «οι πολίτες δεν εμπιστεύονται τις γυναίκες στην πολιτική σε ποσοστό 14,6%, ποσοστό που αντιδιαστέλλεται με το αντίστοιχο 13,2% όσων συμφωνούν απόλυτα με τον ισχυρισμό αυτό.

Ερώτηση 19: «Συμφωνούν «απόλυτα» με τις παρακάτω διατυπώσεις (κατά φύλο)»:

Με τη διατύπωση «Οι γυναίκες ενδιαφέρονται περισσότερο από τους άνδρες για τα γυναικεία ζητήματα» συμφωνεί απόλυτα το 49,9% των γυναικών και το 41,7% των ανδρών. Με τη διατύπωση «Οι γυναίκες ψηφοφόροι υποστηρίζουν περισσότερο τις γυναίκες υποψήφιες» συμφωνεί απόλυτα το 26,9% των γυναικών και το 31,1% των ανδρών, ενώ για το ότι: «Οι άνδρες ασχολούνται με την πολιτική εξαιτίας των φιλοδοξιών τους» συμφωνεί απόλυτα το 38,8% των γυναικών και το 30,6% των ανδρών. Το 58,8% των γυναικών και το 26,9% των ανδρών πιστεύουν ότι «Οι γυναίκες πρέπει να εκπροσωπούνται περισσότερο στην πολιτική». Επιπρόσθετα, το 34,1% των γυναικών και το 19,1% των ανδρών πιστεύουν ότι «Οι γυναίκες συμμετέχουν στην πολιτική για να προσφέρουν στην κοινωνία», ενώ το 4,5% των γυναικών και το 6,4% των ανδρών πιστεύουν ότι «Στην πολιτική χρειάζεται να είναι κανείς λογικός και δυναμικός. Οι γυναίκες δεν έχουν αυτά τα χαρακτηριστικά».

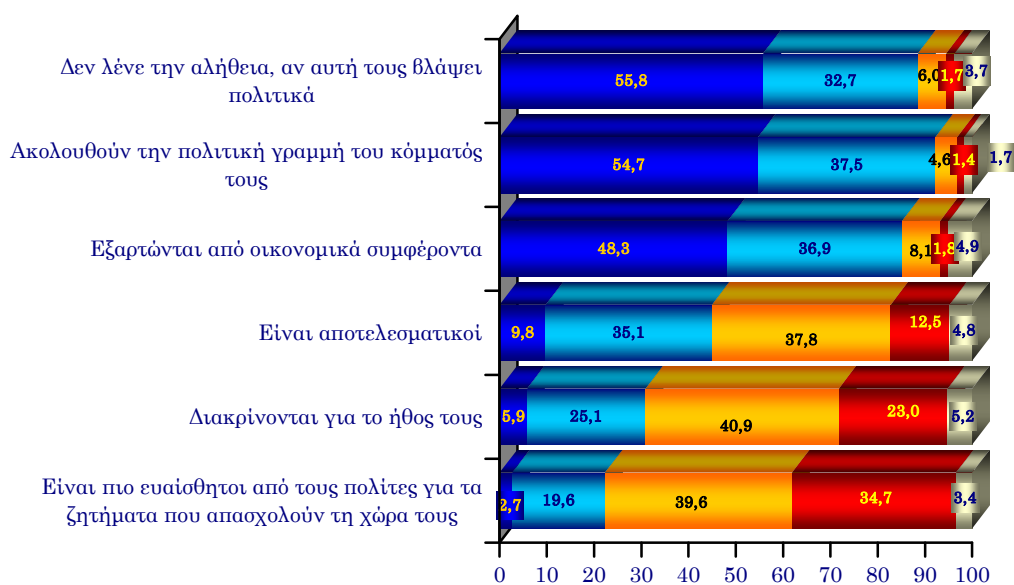
Αξιοσημείωτη είναι, επίσης, η άποψη των δύο φύλων για τη στάση των γυναικών ερωτώμενων απέναντι στις γυναίκες υποψήφιες. Οι γυναίκες θεωρούν ότι οι γυναίκες υποψήφιοι στηρίζονται από τις γυναίκες σε μικρότερο βαθμό από ό,τι οι άνδρες. Οι γυναίκες ενδιαφέρονται περισσότερο από τους άνδρες για τα γυναικεία ζητήματα, συμμετέχουν στην πολιτική για να προσφέρουν, ενώ οι άνδρες ασχολούνται με την πολιτική εξαιτίας των φιλοδοξιών τους και φυσικά οι γυναίκες θεωρούν σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τους άνδρες, ότι πρέπει να αυξηθεί η εκπροσώπησή τους στην πολιτική.

Ερώτηση 20: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις για τους άνδρες πολιτικούς;»

Ότι οι άνδρες: «Δε λένε την αλήθεια, αν αυτή τους βλάψει πολιτικά» συμφωνεί απόλυτα το 55,8%, «Ακολουθούν την πολιτική γραμμή του κόμματός τους» συμφωνεί απόλυτα το 54,7%, «Εξαρτώνται από οικονομικά συμφέροντα» συμφωνεί απόλυτα το 48,3%, «Είναι αποτελεσματικοί» συμφωνεί απόλυτα το 9,8% και διαφωνεί απόλυτα το 12,5%, «Διακρίνονται για το ήθος τους» συμφωνεί απόλυτα το 5,9% και διαφωνεί απόλυτα το 23,0%, «Είναι πιο ευαίσθητοι από τους πολίτες για τα ζητήματα που απασχολούν τη χώρα τους» συμφωνεί απόλυτα το 2,7% και διαφωνεί απόλυτα το 34,7%.

■ Συμφωνώ απόλυτα ■ Συμφωνώ ■ Διαφωνώ ■ Διαφωνώ απόλυτα ■ ΔΓ/ΔΑ

Ερώτηση 21: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις για τις γυναίκες πολιτικούς;»

Ότι οι γυναίκες: «Ακολουθούν την πολιτική γραμμή του κόμματός τους» συμφωνεί απόλυτα το 43,8%, «Δε λένε την αλήθεια, αν αυτή τις βλάψει πολιτικά» συμφωνεί απόλυτα το 33,1%, «Εργάζονται αποτελεσματικά» συμφωνεί απόλυτα το 25,1%, «Εξαρτώνται από οικονομικά συμφέροντα» συμφωνεί απόλυτα το 24,2% και «Διαφωνεί απόλυτα» το 7,0%, «Διακρίνονται για το ήθος τους» συμφωνεί απόλυτα το 23,0% και διαφωνεί απόλυτα το 7,8%, «Είναι πιο ευαίσθητες από τους πολίτες για τα ζητήματα που απασχολούν τη χώρα τους» συμφωνεί απόλυτα το 18,6% και διαφωνεί απόλυτα το 14,5%.

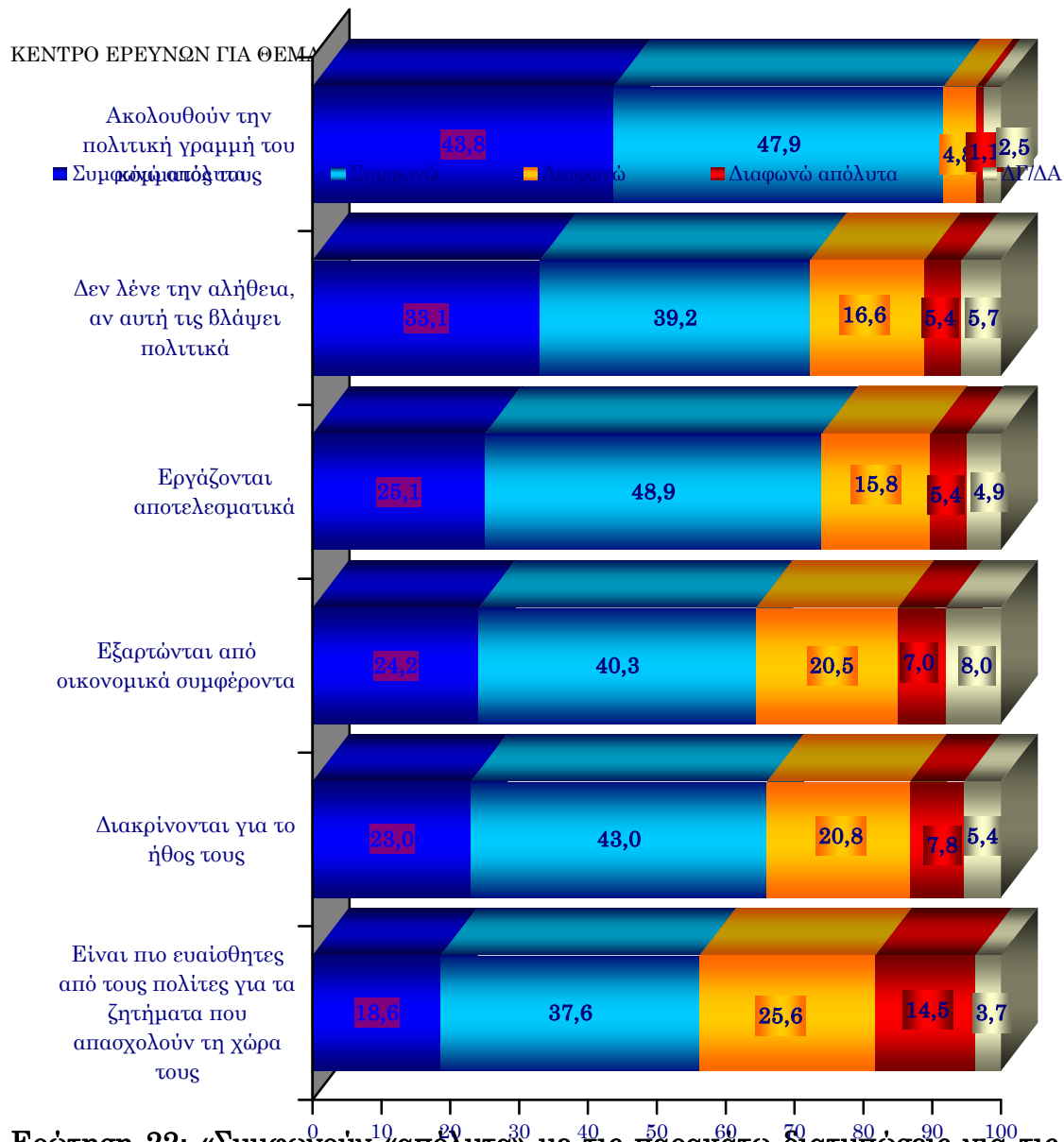
Ιδιαίτερος ενθαρρυντικός είναι οι θετικές κρίσεις για τις γυναίκες πολιτικούς. Οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούνται σε σχέση με τους άνδρες συναδέλφους τους:

- περισσότερο ειλικρινείς (33,1% των ερωτηθέντων πιστεύουν ότι «δε λένε την αλήθεια, αν αυτή τους βλάψει πολιτικά», ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες πολιτικούς ανεβαίνει στο 54,7%),
- πιο ελεύθερες ως προς την ευθυγράμμιση τους με την πολιτική γραμμή του κόμματός τους (43,8% συμφωνούν απόλυτα ότι οι γυναίκες ακολουθούν την πολιτική γραμμή τους κόμματός τους, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες ανεβαίνει στο 55,8%), ίσως γιατί τις θεωρούν πιο ευέλικτες ή λιγότερο εξαρτημένες από κομματικούς μηχανισμούς όπου ο αρχηγός και τα ηγετικά όργανα και μέλη του κόμματος επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τη εκλογή των ανδρών σε σχέση με την εκλογή των γυναικών),
- περισσότερο αποτελεσματικές (συμφωνούν απόλυτα το 25,1%, ενώ για τους άνδρες το αντίστοιχο ποσοστό περιορίζεται στο 9,8%),
- «πιο ευαίσθητες από τους πολίτες για τα ζητήματα που απασχολούν τη χώρα τους», σε σχέση με τους άνδρες συναδέλφους τους (απόλυτα συμφωνεί το 18,6% των ερωτηθέντων, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες είναι μόλις 2,7%).

Επιπλέον, οι γυναίκες πολιτικοί:

- διακρίνονται για το ήθος τους σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι άνδρες συναδέλφοί τους (συμφωνούν απόλυτα 23,0%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες είναι 5,9%),
- εξαρτώνται από οικονομικά συμφέροντα σε μικρότερο βαθμό από ό,τι οι άνδρες (συμφωνεί απόλυτα το 24,0%, ενώ για τους άνδρες το αντίστοιχο ποσοστό φθάνει στο 48,3%).

Διαπιστώνεται ότι, η απαξίωση των πολιτικών προσώπων, που διαφαίνεται σε πολλές από τις κρίσεις των ερωτώμενων, αφορά στις γυναίκες πολιτικούς σε μικρότερο βαθμό από ό,τι στους άνδρες συναδέλφους τους, πιθανώς γιατί συνδέονται σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με τους άνδρες με τη «φθορά της εξουσίας».

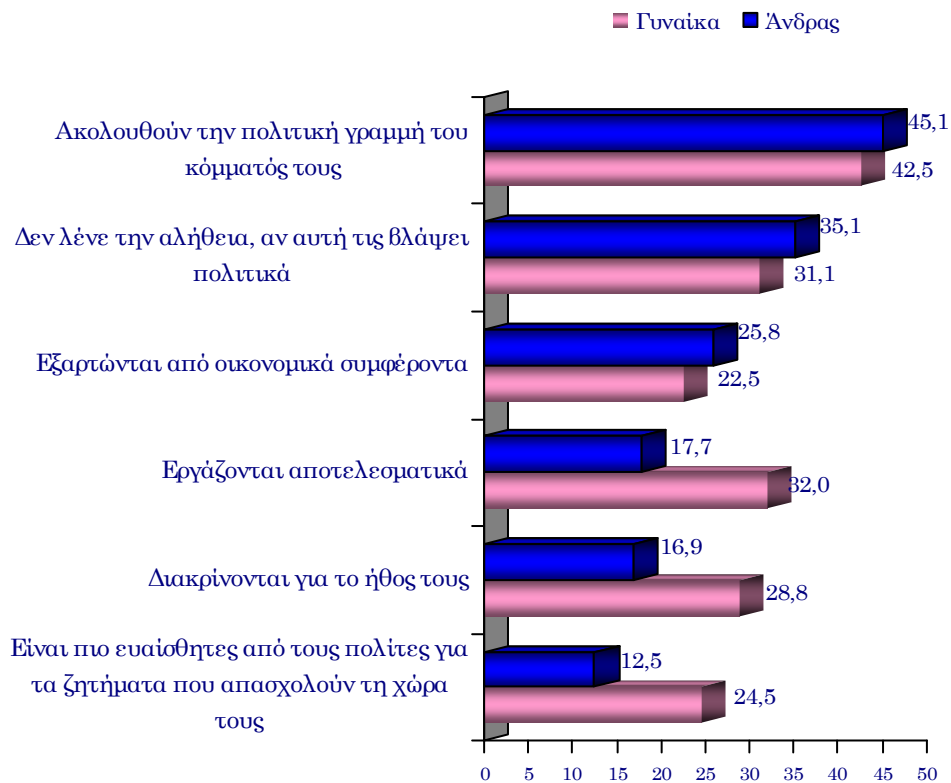
Ερώτηση 22: «Συμφωνούν «απόλυτα» με τις παρακάτω διατυπώσεις για τις γυναίκες πολιτικούς: (κατά φύλο)»

«Συμφωνούν απόλυτα» ότι οι γυναίκες: «Ακολουθούν την πολιτική γραμμή του κόμματός τους» το 42,5% των γυναικών και το 45,1% των ανδρών, «Δε λένε την αλήθεια, αν αυτή τις βλάψει πολιτικά» το 31,1% των γυναικών και το 35,1% των ανδρών, «Εξαρτώνται από οικονομικά συμφέροντα» το 22,5% των γυναικών και το 25,8% των ανδρών, «Εργάζονται αποτελεσματικά» το 32,0% των γυναικών και το 17,7% των ανδρών, «Διακρίνονται για το ήθος τους» το 28,8% των γυναικών και το 16,9% των ανδρών, «Είναι πιο ευαίσθητες από τους πολίτες για τα ζητήματα που απασχολούν τη χώρα τους» το 24,5% και το 12,5% των ανδρών».

Στο σύνολό τους οι ερωτώμενοι διακρίνουν σε μεγαλύτερο βαθμό αποτελεσματικότητα, ήθος και ευαισθησία στις γυναίκες πολιτικούς.

Οι άνδρες, όμως, παρουσιάζονται περισσότερο επιφυλακτικοί στις κρίσεις τους σχετικά με τις γυναίκες πολιτικούς, αφού παρατηρούνται μεγάλες αποκλίσεις στα ποσοστά τους (ότι «εργάζονται αποτελεσματικά» συμφωνεί απόλυτα το 32% των γυναικών και το 17,7% των ανδρών, ότι «διακρίνονται για το ήθος τους» συμφωνεί απόλυτα το 28,8% των γυναικών

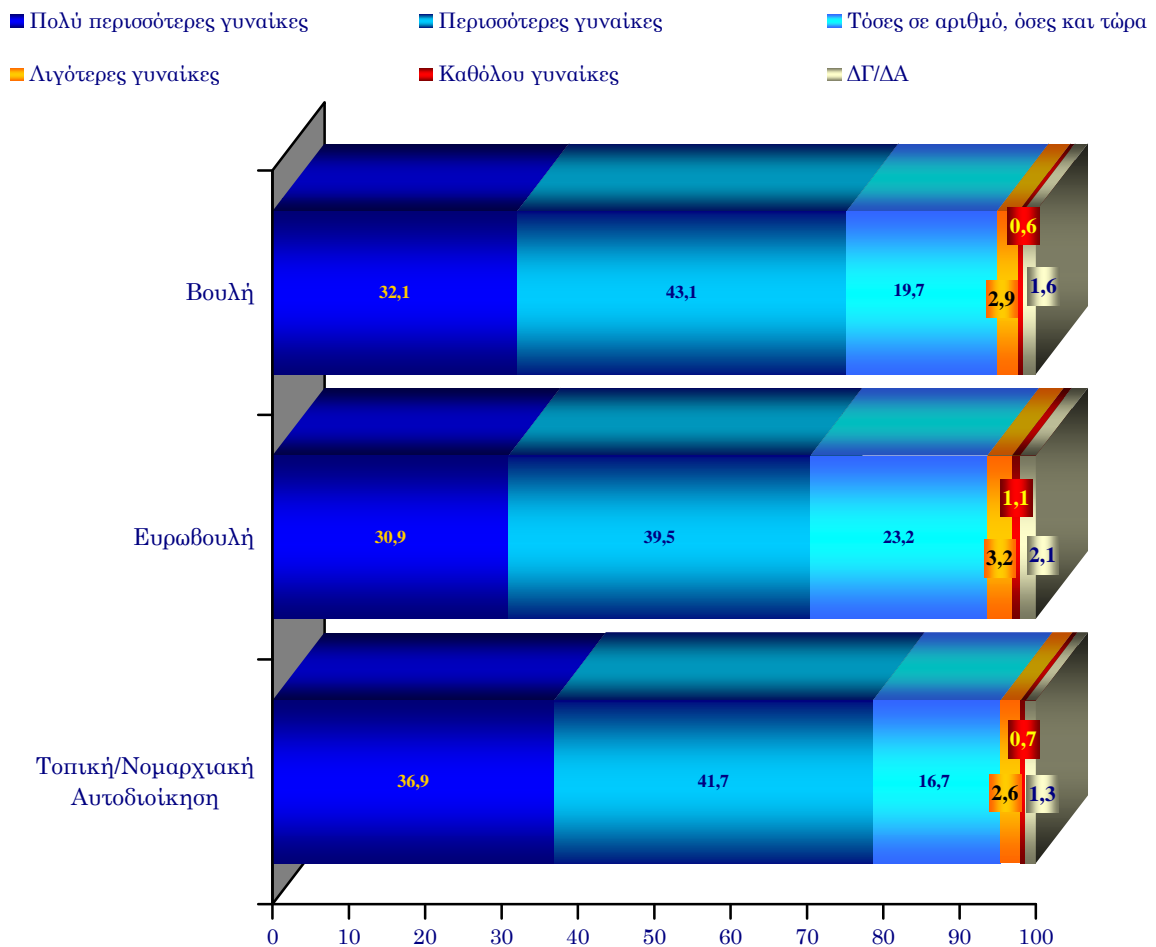
και το 16,9% των ανδρών και ότι «είναι πιο ευαίσθητες από τους πολίτες για τα ζητήματα που απασχολούν τη χώρα τους» 24,5% των γυναικών και 12,5% των ανδρών).

Ερώτηση 23: «Πιστεύετε ότι στη Βουλή, Ευρωβουλή, Τοπική/Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση θα έπρεπε να συμμετέχουν:»

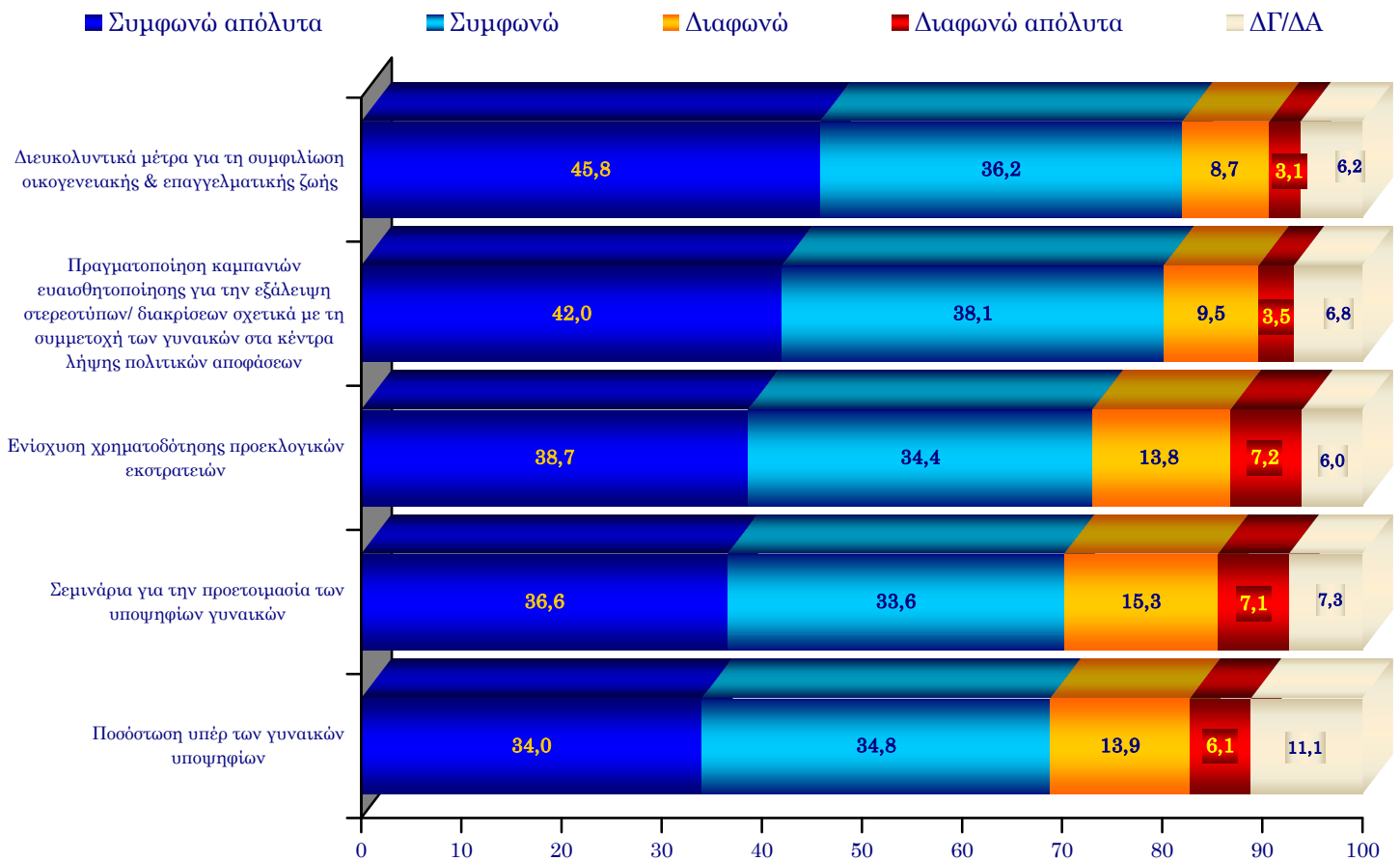
«Πιστεύετε ότι στη Βουλή, την Ευρωβουλή και στην Τοπική/Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση θα έπρεπε να συμμετέχουν», απάντησαν: στη Βουλή «πολύ περισσότερες γυναίκες» σε ποσοστό 32,1%, στην Ευρωβουλή «πολύ περισσότερες γυναίκες» σε ποσοστό 30,9% και στην Τοπική/Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση «πολύ περισσότερες γυναίκες» σε ποσοστό 36,9%.

Στο ερώτημα αν θα έπρεπε να συμμετέχουν πολύ περισσότερες γυναίκες απάντησαν: στη Βουλή το 41,4 των γυναικών και το 22,3% των ανδρών, στην Ευρωβουλή το 39,4% των γυναικών και το 22,1% των ανδρών και στην Τοπική/Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση το 45,5% των γυναικών και το 27,9% των ανδρών.

Ερώτηση 24: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω μέτρα θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ενθάρρυνση των γυναικών να συμμετέχουν στην πολιτική;»

Στο παραπάνω ερώτημα, οι ερωτώμενοι στο σύνολό τους απάντησαν: «Διευκολυντικά μέτρα για τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής»: «Συμφωνώ απόλυτα» σε ποσοστό 45,8%, «Πραγματοποίηση καμπανιών ευαισθητοποίησης για την εξάλειψη στερεοτύπων / διακρίσεων σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων.»: «Συμφωνώ απόλυτα» σε ποσοστό 42,0%, «Ενίσχυση χρηματοδότησης προεκλογικών εκστρατειών»: «Συμφωνώ απόλυτα» σε ποσοστό 38,7%, «Σεμινάρια για την προετοιμασία των υποψηφίων γυναικών»: «Συμφωνώ απόλυτα» σε ποσοστό 36,6% και «Ποσόστωση υπέρ των γυναικών»: «Συμφωνώ απόλυτα» σε ποσοστό 34,0%.

Ερώτηση 25: «Συμφωνούν απόλυτα ότι τα παρακάτω μέτρα θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ενθάρρυνση των γυναικών να συμμετέχουν στην πολιτική: (κατά φύλο)»

«Συμφωνούν απόλυτα ότι τα παρακάτω μέτρα θα μπορούσαν να συμβάλουν στην ενθάρρυνση των γυναικών να συμμετέχουν στην πολιτική»:

- «Διευκολυντικά μέτρα για τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής»: το 52,2% των γυναικών και το 39,2% των ανδρών.
- «Πραγματοποίηση καμπανιών ευαισθητοποίησης για την εξάλειψη στερεοτύπων/διακρίσεων σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων»: το 50,7% των γυναικών και το 32,9% των ανδρών.
- «Ενίσχυση χρηματοδότησης προεκλογικών εκστρατειών»: το 45,6% των γυναικών και το 31,4% των ανδρών.
- «Σεμινάρια για την προετοιμασία των υποψηφίων γυναικών»: το 42,0% των γυναικών και το 30,9% των ανδρών.
- «Ποσόστωση υπέρ των γυναικών υποψηφίων»: το 41,2% των γυναικών και το 26,5% των ανδρών.

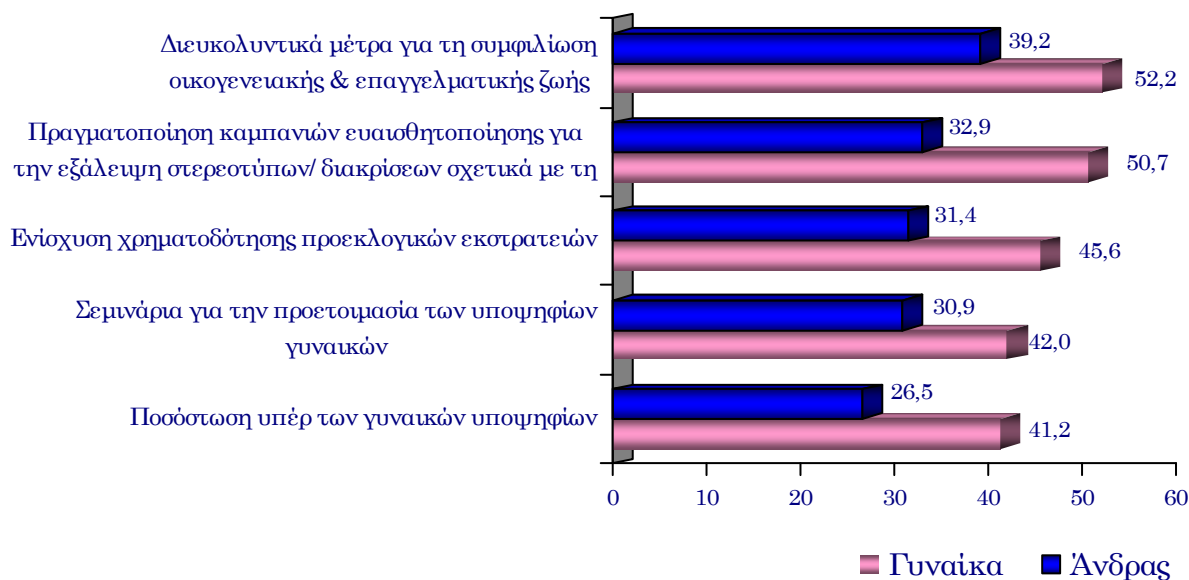
Είναι εύλογο ότι η έλλειψη χρόνου που για τις γυναίκες αποτελεί σημαντική δυσκολία για την εκλογή τους σε σχέση με τους άνδρες συνδέεται με το πρόβλημα της συμφιλίωσης της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής. Έτσι, τα «διευκολυντικά μέτρα για τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής» αναδεικνύονται ως το πρώτο κατά σειρά μέτρο για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική (συμφωνεί απόλυτα το 45,8%). Οι γυναίκες δίνουν μεγαλύτερη σημασία στην εφαρμογή τέτοιων μέτρων σε σχέση με τους άνδρες (συμφωνούν απόλυτα σε ποσοστό 52,2%, έναντι του αντίστοιχου 39,2% των ανδρών).

Αντίστοιχα, οι γυναίκες συμφωνούν απόλυτα (σε ποσοστό 41,2%) στην εφαρμογή του μέτρου της ποσόστωσης, καθώς είναι μέτρο που αυξάνει τη συμμετοχή αποκλειστικά των γυναικών στην εκλογική διαδικασία (το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών είναι 26,5%).

Η ποσόστωση αποτελεί το τελευταίο κατά σειρά προτεραιότητας μέτρο, όπως κρίνει το σύνολο των ερωτωμένων για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική (συμφωνεί απόλυτα το 34,0%). Η χαμηλότερη αξιολόγηση του συγκεκριμένου μέτρου συγκριτικά με τα υπόλοιπα, ίσως να οφείλεται σε έλλειψη γνώσης ή ενημέρωσης για τη χρησιμότητά του, καθώς στη χώρα μας έχει εφαρμοστεί μόνο μία φορά μέχρι σήμερα (στις τελευταίες εκλογές Αυτοδιοίκησης).

Το γεγονός ότι τα μέτρα για τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής και οι καμπάνιες για την εξάλειψη των στερεοτύπων/διακρίσεων αναδεικνύονται ως τα δύο καθοριστικότερα μέτρα για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική,

επιβεβαιώνει τις αναστολές που ακόμη και σήμερα χαρακτηρίζουν την πολιτική συμπεριφορά και τις διακρίσεις που συντηρούνται για τους έμφυλους ρόλους.

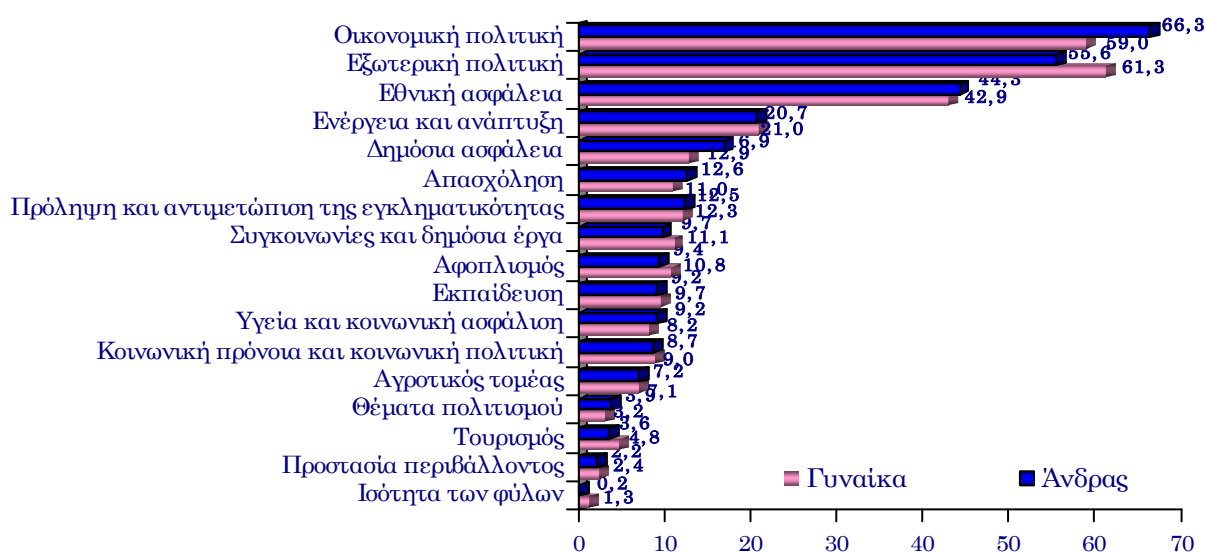
Ερώτηση 26: «Σε ποιους από τους παρακάτω τομείς πιστεύετε ότι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι άνδρες πολιτικοί;»

Στο παραπάνω ερώτημα, οι ερωτώμενοι στο σύνολό τους απάντησαν: η οικονομική πολιτική (62,6%), η εξωτερική πολιτική (58,5%), η εθνική ασφάλεια (43,6%) και η ενέργεια και ανάπτυξη (20,8%).

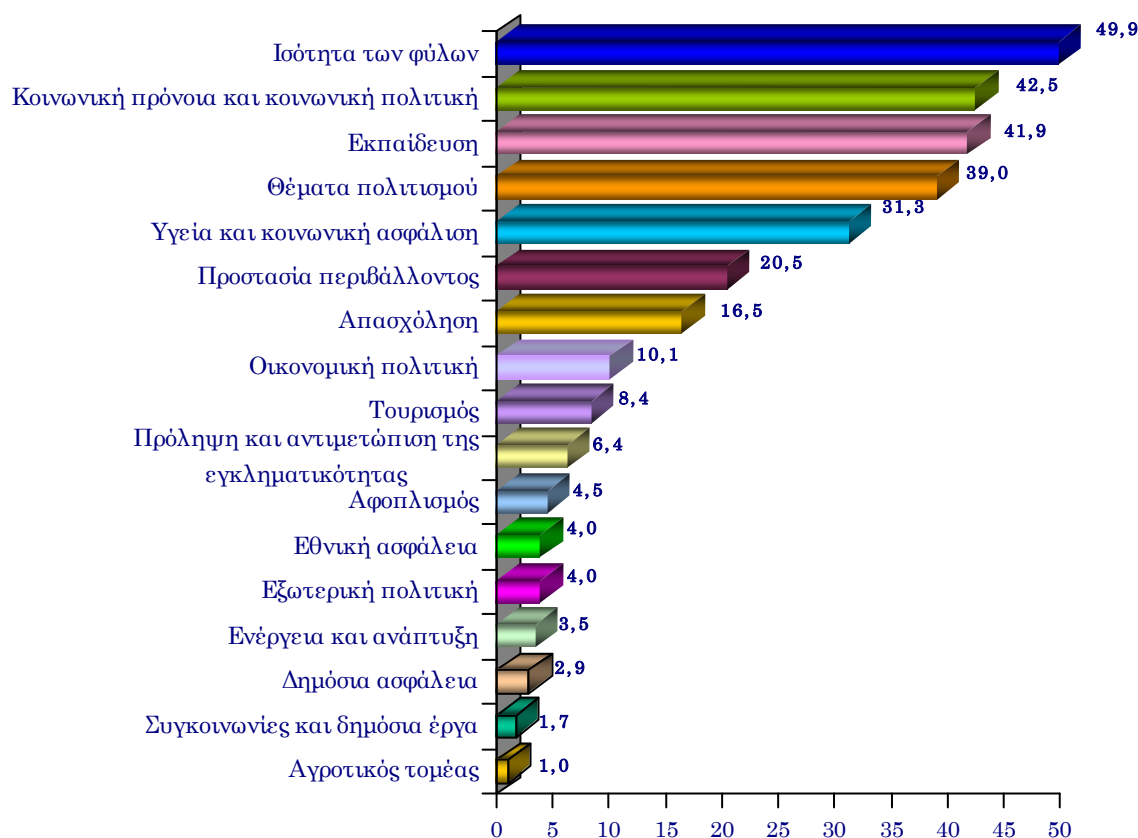
Ερώτηση 27: «Σε ποιους από τους παρακάτω τομείς πιστεύετε ότι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι άνδρες πολιτικοί;»

Δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα, στην οικονομική πολιτική το 66,3% των ανδρών και το 59,0% των γυναικών, στην εξωτερική πολιτική το 55,6% των ανδρών και το 61,3% των γυναικών, στην εθνική ασφάλεια το 44,3% των ανδρών και το 42,9% των γυναικών, στην ενέργεια και ανάπτυξη το 20,7% των ανδρών και το 21,0% των γυναικών.

Ερώτηση 28: «Σε ποιους από τους παρακάτω τομείς πιστεύετε ότι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι γυναίκες πολιτικοί;»

Αναφορικά με τη βαρύτητα που αποδίδουν οι ερωτώμενοι στα θέματα με τα οποία ασχολούνται οι γυναίκες πολιτικοί, η ισότητα των φύλων παρουσιάζεται με ποσοστό 49,9%, η κοινωνική πρόνοια και κοινωνική πολιτική με ποσοστό 42,5%, η εκπαίδευση με ποσοστό 41,9%, τα θέματα πολιτισμού με ποσοστό 39,0%, η υγεία και κοινωνική ασφάλιση με ποσοστό 31,3% και η προστασία του περιβάλλοντος με ποσοστό 20,5%.

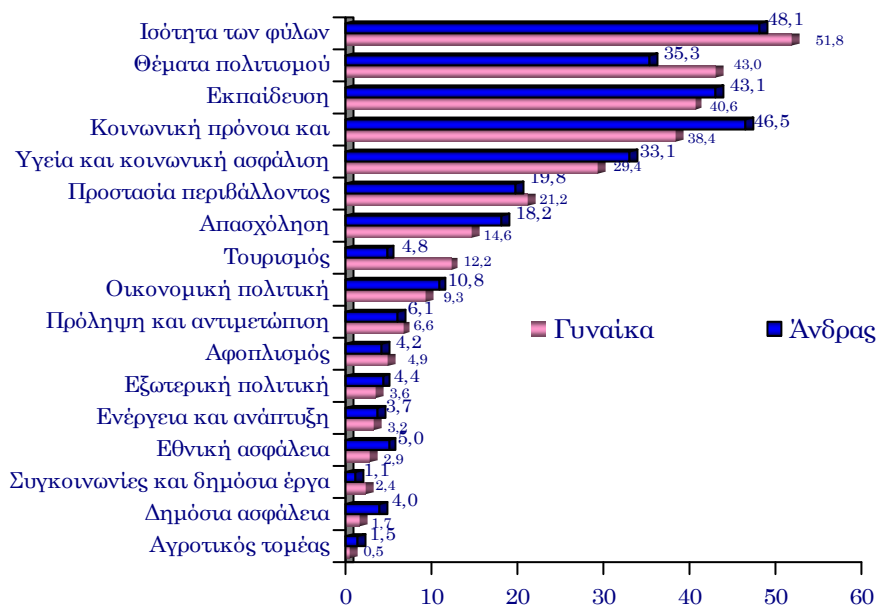

Ερώτηση 29: «Σε ποιους από τους παρακάτω τομείς πιστεύετε ότι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι γυναίκες πολιτικοί;»

Αναφορικά με τη βαρύτητα που αποδίδουν οι ερωτώμενοι στα θέματα, με τα οποία ασχολούνται οι γυναίκες πολιτικοί, η ισότητα των φύλων παρουσιάζεται με ποσοστό 48,1% από τους άνδρες και 51,8% από τις γυναίκες, τα θέματα πολιτισμού με ποσοστό 35,3% (άνδρες) και 43,0% (γυναίκες), η εκπαίδευση με ποσοστό 43,1% από τους άνδρες και 40,6% από τις γυναίκες, η κοινωνική πρόνοια και κοινωνική πολιτική με ποσοστό 46,5% από τους άνδρες και 38,4% από τις γυναίκες, η υγεία και κοινωνική ασφάλιση με ποσοστό 33,1% από τους άνδρες και 29,4% από τις γυναίκες και η προστασία του περιβάλλοντος με ποσοστό 19,8% (άνδρες) και το 21,2% (γυναίκες).

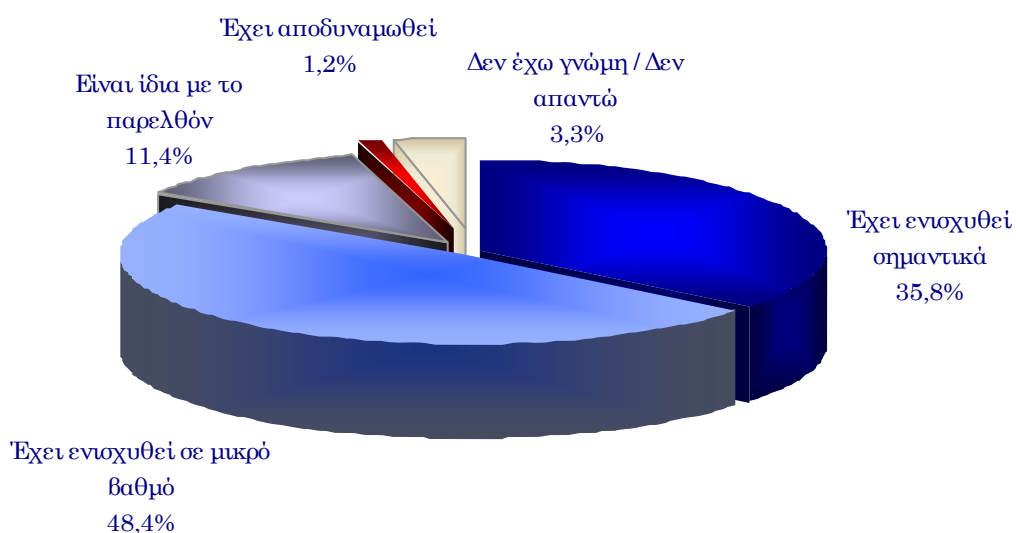
Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τομείς, στους οποίους οι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι οι άνδρες και οι γυναίκες πολιτικοί δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα. Η οικονομική πολιτική, η εξωτερική πολιτική, η εθνική ασφάλεια, η ενέργεια και η ανάπτυξη, η δημόσια ασφάλεια είναι οι τομείς, στους οποίους εκτιμάται ότι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι άνδρες πολιτικοί, τόσο σύμφωνα με το σύνολο των ερωτώμενων, όσο και με τους άνδρες ερωτώμενους.

Η ισότητα των φύλων, η κοινωνική πρόνοια και η κοινωνική πολιτική, η εκπαίδευση, ο πολιτισμός είναι οι τομείς, στους οποίους εκτιμάται ότι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι γυναίκες, ιεράρχηση, με την οποία συμφωνούν και οι γυναίκες ερωτώμενες. Η ισότητα των φύλων που ως τομέας της πολιτικής για τις γυναίκες ιεραρχείται πρώτη σε σειρά (με ποσοστό 49,9%), για τους άνδρες συναντάται τελευταία (με ποσοστό μόλις 0,7%). Στην ιεράρχηση αυτή συμφωνούν οι γυναίκες του γενικού πληθυσμού, αλλά και οι πολιτικοί.

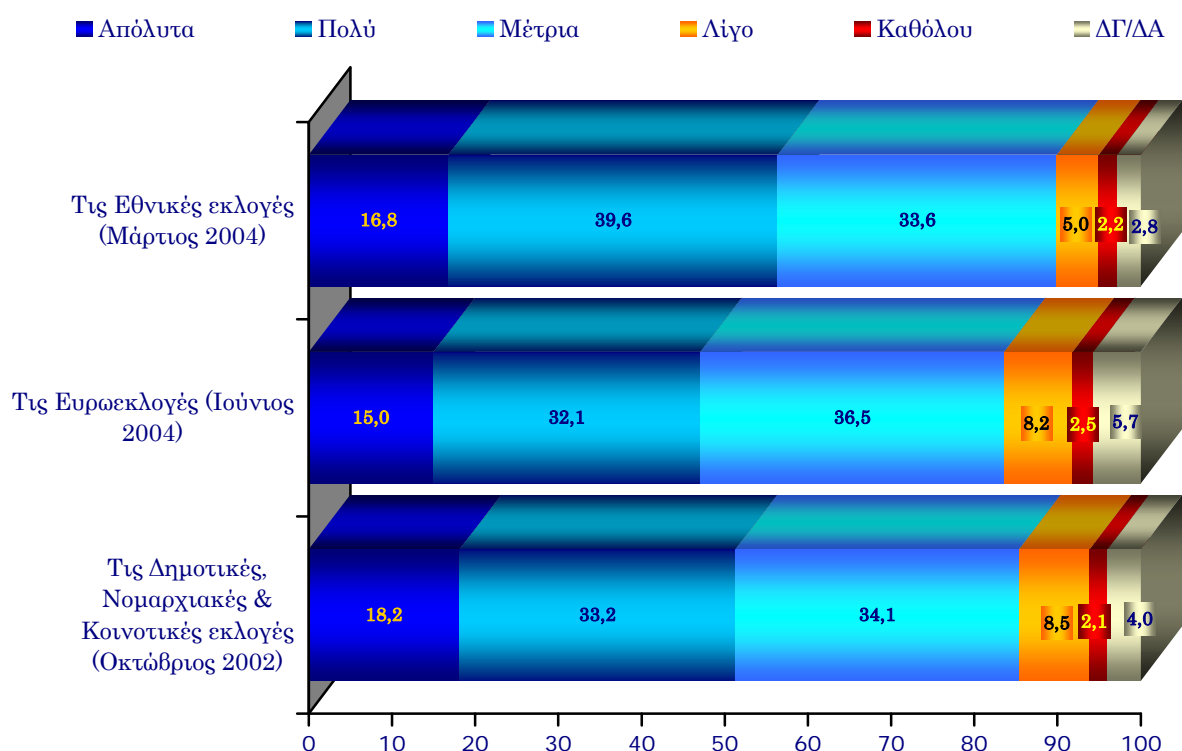
Ερώτηση 30: «Ποια είναι η γνώμη σας για τη θέση των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων συγκριτικά με ό,τι ίσχυε στο παρελθόν;»

Αισθητή είναι η πρόοδος που έχει συντελεστεί σχετικά με τη θέση των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων συγκριτικά με ό,τι ίσχυε στο παρελθόν. Ωστόσο, φαίνεται ότι υπάρχουν πολλά περιθώρια βελτίωσης, καθώς το 48,4% των ερωτώμενων εκτιμά ότι έχει ενισχυθεί σε μικρό βαθμό, το 35,8% ότι έχει ενισχυθεί σημαντικά και το 11,4% ότι παραμένει ίδια με το παρελθόν.

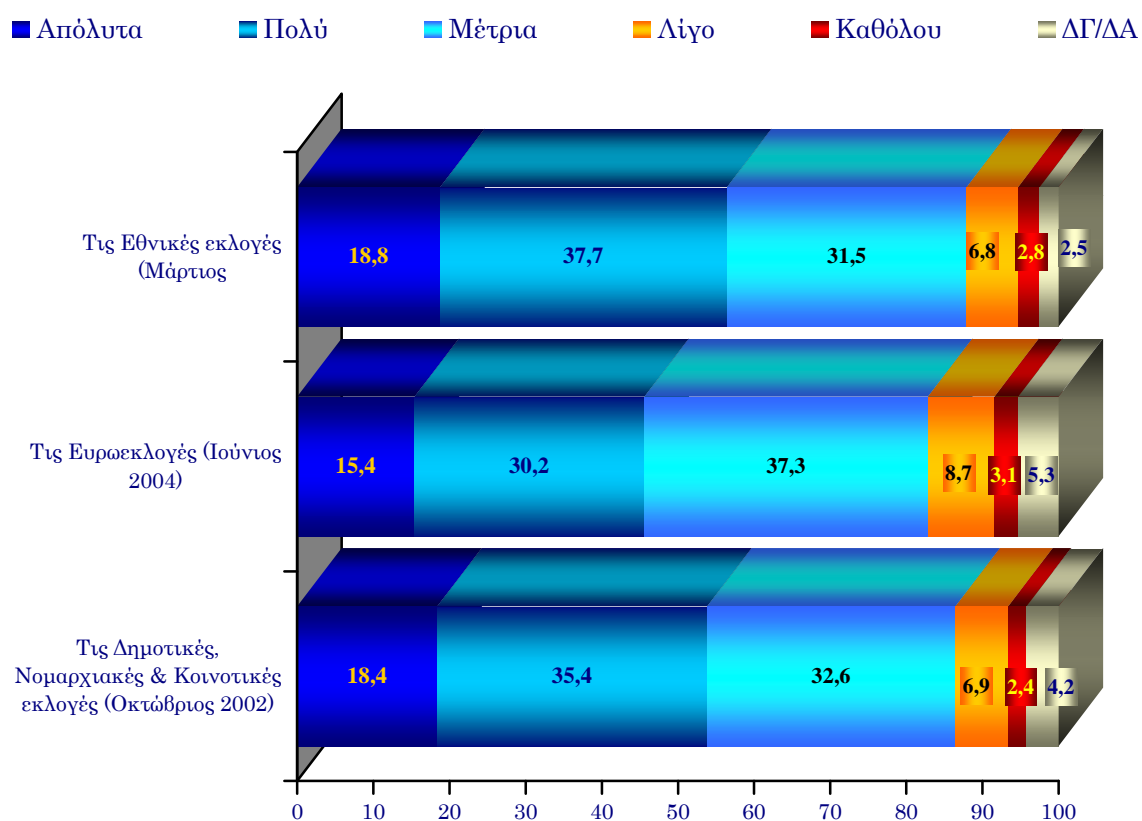
Ερώτηση 31: «Στις τελευταίες εκλογές τα ποσοστά των υποψηφίων γυναικών ανά κόμμα αυξήθηκαν σημαντικά, συγκριτικά με τις προηγούμενες εκλογές. Σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος/-η με την εξέλιξη αυτή για:»

Αναφορικά με το βαθμό ικανοποίησης ως προς την αύξηση των ποσοστών των υποψηφίων γυναικών ανά κόμμα, στις πλέον πρόσφατες εκλογές, οι ερωτώμενοι απάντησαν ότι είναι απόλυτα ικανοποιημένοι για τις Εθνικές εκλογές (Μάρτιος 2004): 16,8%, για τις Ευρωεκλογές (Ιούνιος 2004): 15,0%, για τις εκλογές τοπικής και νομαρχιακής αυτοδιοίκησης (Οκτώβριος 2002): 18,2%.

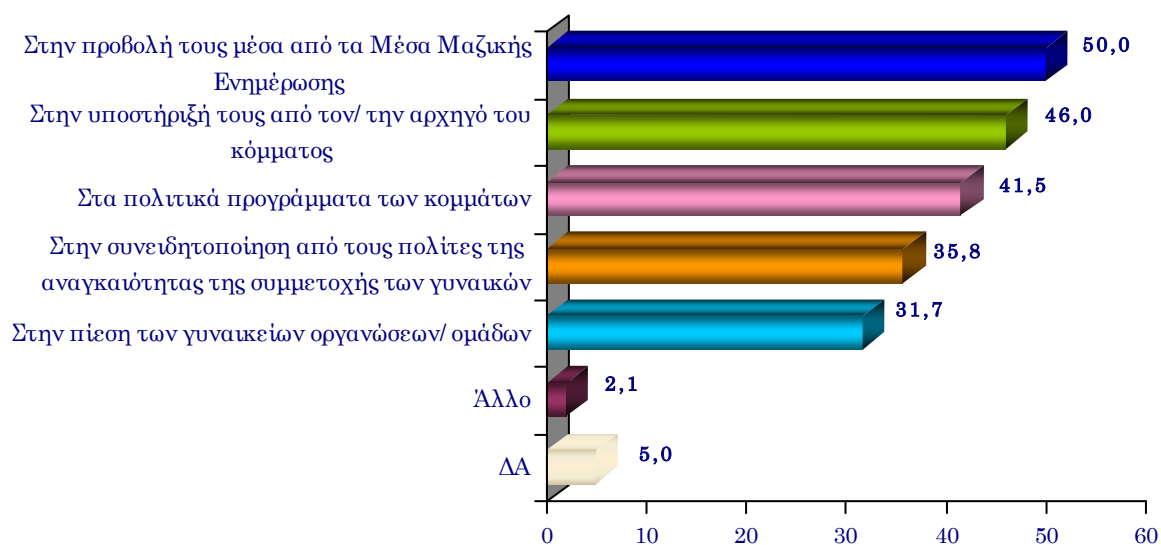
Ερώτηση 32: «Παράλληλα και συγκριτικά με τις προηγούμενες εκλογές, αυξήθηκε σημαντικά και ο αριθμός των εκλεγμένων γυναικών. Σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος/-η με την εξέλιξη αυτή για:»

Στο παραπάνω ερώτημα, οι ερωτώμενοι απάντησαν ότι για τις Εθνικές εκλογές (Μάρτιος 2004) είναι απόλυτα ικανοποιημένοι σε ποσοστό 18,8%, για τις Ευρωεκλογές (Ιούνιος 2004) είναι απόλυτα ικανοποιημένοι σε ποσοστό 15,4%, για τις εκλογές τοπικής και νομαρχιακής αυτοδιοίκησης (Οκτώβριος 2002) είναι απόλυτα ικανοποιημένοι σε ποσοστό 18,4%.

Ερώτηση 33: «Που αποδίδετε αυτή την αύξηση;»

Για τις εθνικές εκλογές καθοριστική σημασία για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων αποδίδουν οι ερωτηθέντες στην προβολή των γυναικών από τα ΜΜΕ (σε ποσοστό 50%), στην υποστήριξη από τον αρχηγό του κόμματος (σε ποσοστό 46%), στα πολιτικά προγράμματα των κομμάτων (σε ποσοστό 41,5%), στη συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας της συμμετοχής των γυναικών (σε ποσοστό 35,8%) και στην πίεση των γυναικείων οργανώσεων (σε ποσοστό 31,7%).

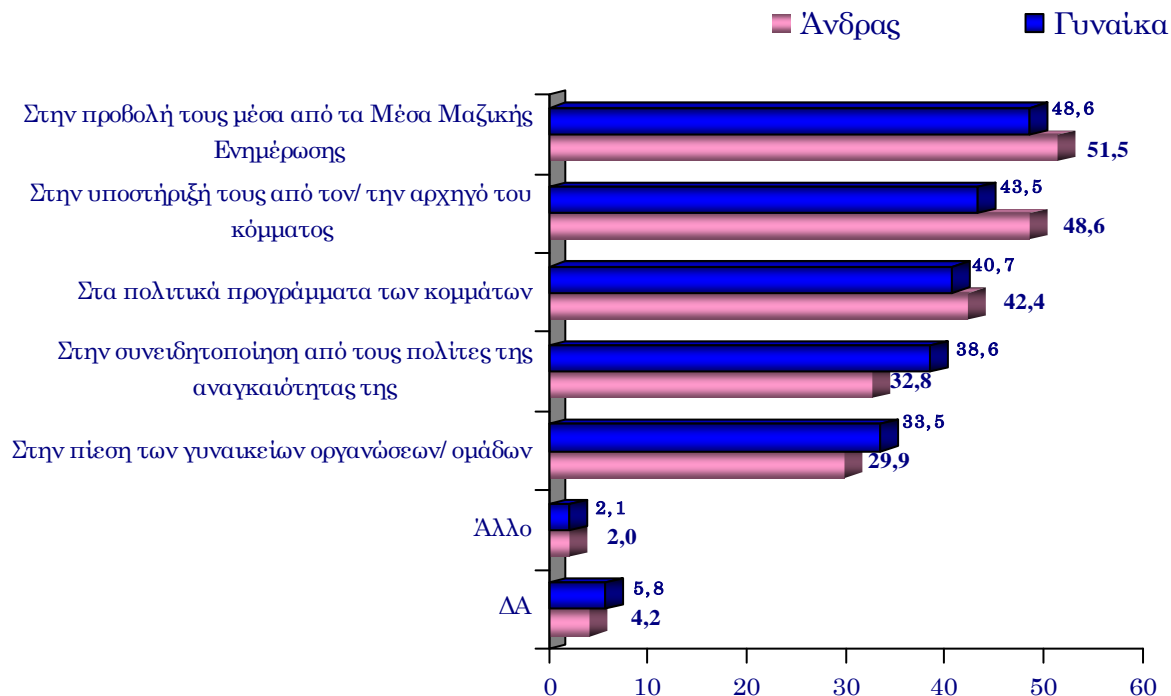
Ερώτηση 34: «Που αποδίδετε αυτή την αύξηση (κατά φύλο);»

Οι ερωτώμενοι υποστηρίζουν ότι η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στις εθνικές εκλογές, αποδίδεται κατά 48,6% (άνδρες) και 51,5% (γυναίκες) στην προβολή των γυναικών από τα ΜΜΕ. Επιπρόσθετα, η αύξηση αυτή οφείλεται στην υποστήριξη από τον αρχηγό του κόμματος (43,5%: άνδρες) και (48,6%: γυναίκες), στην πίεση των γυναικείων οργανώσεων (33,5%: άνδρες) και (29,9%: γυναίκες).

Όσον αφορά στην αύξηση αυτή, ο ρόλος της συνειδητοποίησης της αναγκαιότητας για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών, καθώς και της πίεσης των γυναικείων οργανώσεων και ομάδων, θεωρείται σημαντικότερος από τους άνδρες (σε ποσοστό 38,6% και 33,5% αντιστοίχα) συγκριτικά με τα ποσοστά που εμφανίζονται στις γυναίκες (σε ποσοστό 32,8% και 29,9% αντιστοίχα).

Σε γενικές γραμμές, φαίνεται ότι οι γυναίκες αξιολογούν ως σπουδαιότερους παράγοντες το ρόλο των ΜΜΕ, την υποστήριξη του αρχηγού του κόμματος και των πολιτικών προγραμμάτων των κομμάτων, συγκριτικά με τις απαντήσεις που δίνουν οι άνδρες.

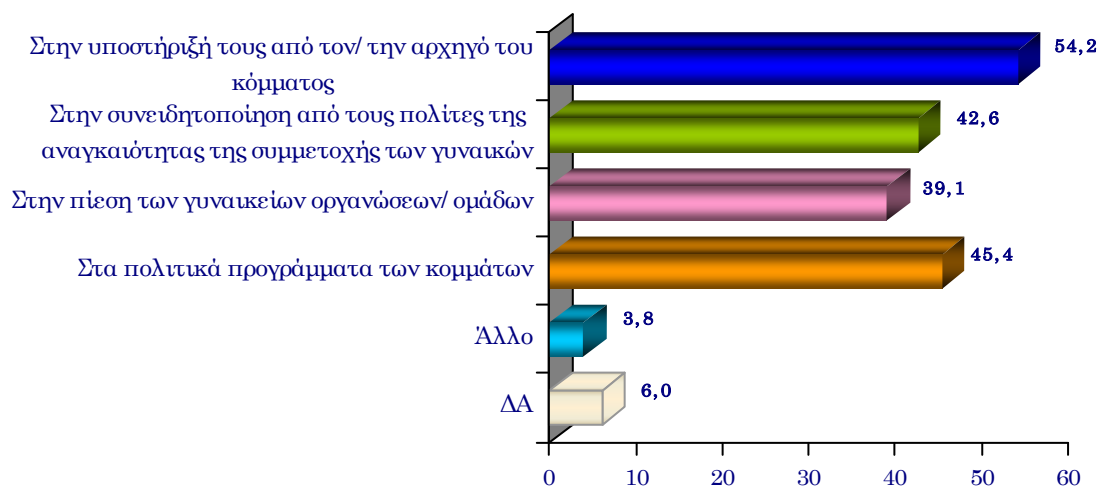
ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

Ερώτηση 35: «Που αποδίδετε αυτή την αύξηση σχετικά με τις Ευρωεκλογές;»

Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι οφείλεται: α) στην υποστήριξη από τον αρχηγό του κόμματος (54,2%), β), στα πολιτικά προγράμματα των κομμάτων (45,4%) γ) στη συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας της συμμετοχής των γυναικών (42,6%) και δ) στην πίεση των γυναικείων οργανώσεων (39,1%).

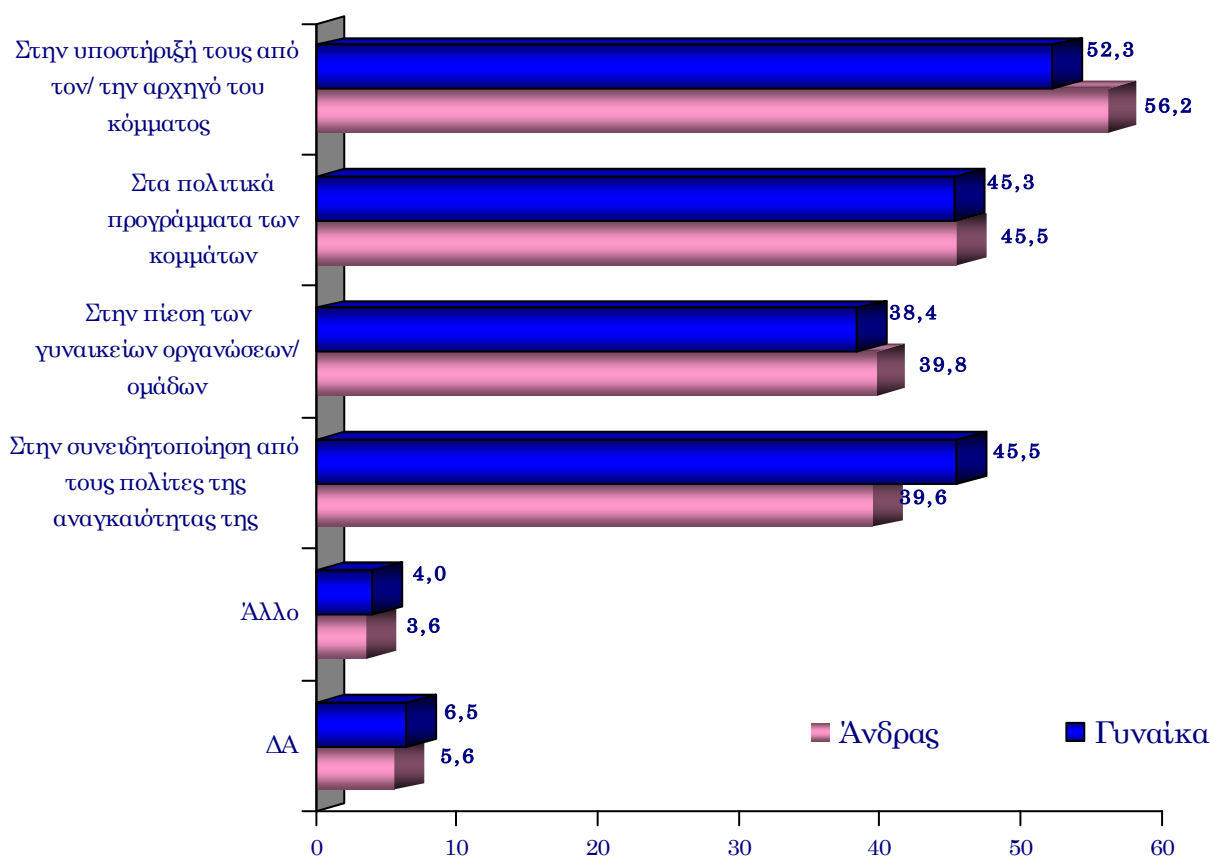
ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ:

Ερώτηση 36: «Που αποδίδετε αυτή την αύξηση (κατά φύλο);»

Εξετάζοντας τη μεταβλητή του φύλου, αναφορικά με τις παραπάνω απαντήσεις, η υποστήριξη από τον αρχηγό του κόμματος συγκέντρωσε το 52,3% των ανδρών και το 56,2% των γυναικών, τα πολιτικά προγράμματα των κομμάτων το 45,3% των ανδρών και το 45,5% των γυναικών και η πίεση των γυναικείων οργανώσεων το 38,4% των ανδρών και το 39,8% των γυναικών.

ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ:

Ερώτηση 37: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι γυναίκες πολιτικοί είναι πιο αποτελεσματικές στα παρακάτω θέματα συγκριτικά με τους άνδρες συναδέλφους τους;»

Οι ερωτώμενοι υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες πολιτικοί είναι απόλυτα αποτελεσματικές συγκριτικά με τους άνδρες συναδέλφους τους σε ποσοστό 54,2% σε ζητήματα που άπτονται της ισότητας των φύλων. Επιπλέον, αναφορικά με θέματα κοινωνικής πρόνοιας και πολιτικής το 32,3% των ερωτώμενων πιστεύει ότι οι γυναίκες πολιτικοί είναι απόλυτα αποτελεσματικότερες από τους άνδρες. Στην υγεία και την κοινωνική ασφάλιση, οι γυναίκες υπερτερούν των ανδρών πολιτικών σε απόλυτο βαθμό κατά 30,2%. Αντίθετα, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, οι άνδρες πολιτικοί είναι σε απόλυτο βαθμό αποτελεσματικότεροι σε ζητήματα οικονομικής πολιτικής, εξωτερικής πολιτικής και εθνικής ασφάλειας, καθώς οι παραπάνω τομείς συγκέντρωσαν στην πενταβάθμια κλίμακα αποτελεσματικότητας, ποσοστά που αναφέρονται στην «αναποτελεσματικότητα» των γυναικών πολιτικών συγκριτικά με αυτούς (καθόλου αποτελεσματικές: 14,4%, 15,9% και 17,2% αντίστοιχα).

■ Απόλυτα ■ Πολύ ■ Μέτρια ■ Λίγο ■ Καθόλου ■ ΔΓ/ΔΑ

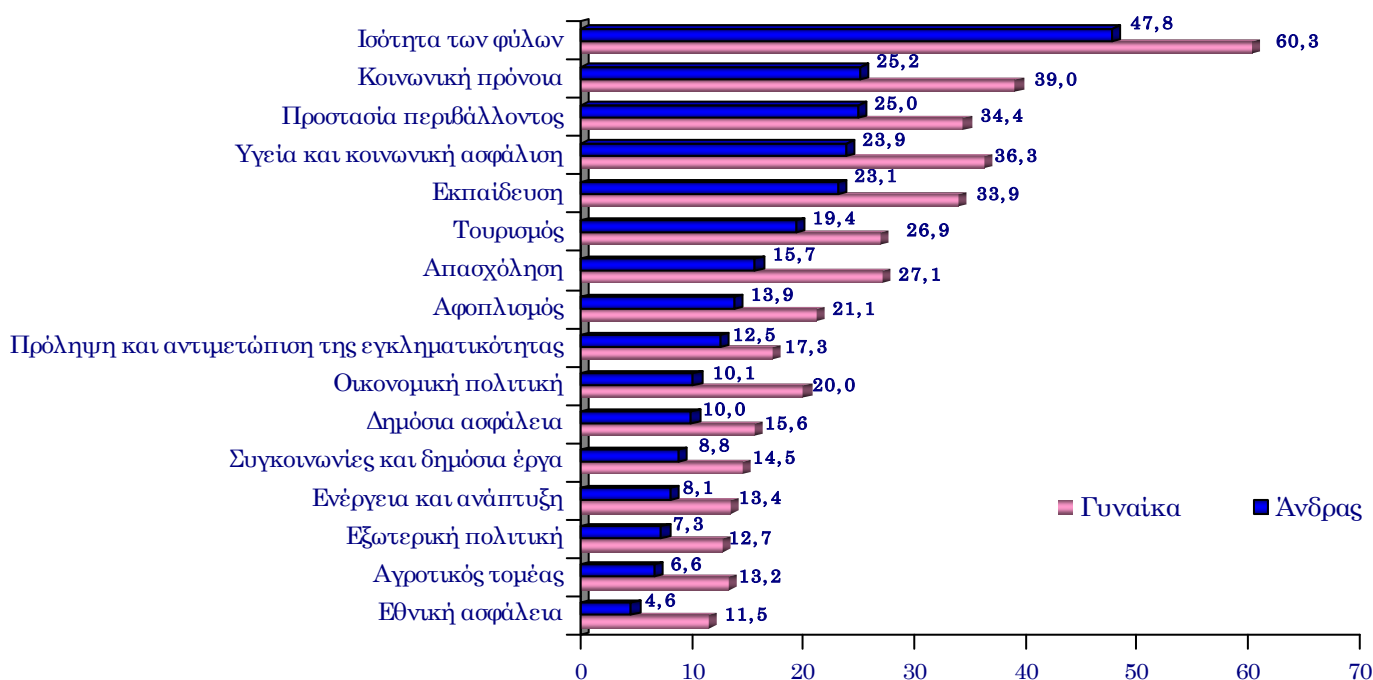

Ερώτηση 38: «Πιστεύουν απόλυτα ότι οι γυναίκες πολιτικοί είναι πιο αποτελεσματικές στα παρακάτω θέματα συγκριτικά με τους άνδρες συναδέλφους τους; (κατά φύλο)»

Διερευνώντας τη μεταβλητή του φύλου στην παραπάνω ερώτηση ως προς τον απόλυτο βαθμό της κλίμακας αποτελεσματικότητας, διαπιστώνεται ότι οι γυναίκες δίνουν περισσότερο υποστηρικτικές απαντήσεις από εκείνες, των ανδρών. Κατά συνέπεια, η ισότητα των φύλων συγκέντρωσε το 47,8% των ανδρών και το 60,3% των γυναικών, η κοινωνική πρόνοια και κοινωνική πολιτική το 25,2% των ανδρών και το 39,0% των γυναικών, η υγεία και κοινωνική ασφάλιση το 23,9% των ανδρών και το 36,3% των γυναικών.

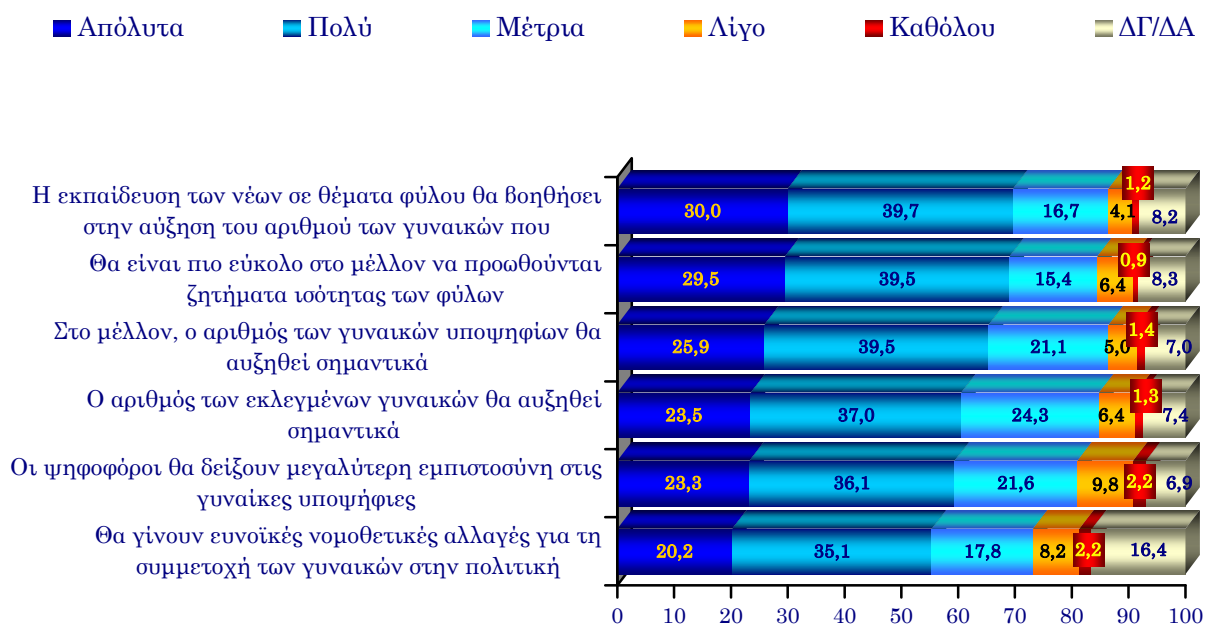
Με άλλα λόγια, η αποτελεσματικότητα των γυναικών παρουσιάζεται αυξημένη στους τομείς της ισότητας των φύλων, της κοινωνικής πολιτικής, καθώς και της υγείας και κοινωνικής ασφάλισης.

Έχει σημασία να αναζητηθούν οι λόγοι, στους οποίους οφείλεται η εκτίμηση αυτή για το έργο των Ελληνίδων πολιτικών. Αν και στα τελευταία χρόνια υπήρξαν γυναίκες Υπουργοί στα αντίστοιχα Υπουργεία (η Β. Παπανδρέου ως Υπουργός Εσωτερικών, η Φ. Πετραλιά ως Υπουργός Πολιτισμού, αλλά και παλαιότερα η Μ. Μερκούρη, η Ντ. Μπακογιάννη, η Α. Μπενάκη, που έχουν μεγάλη αναγνωρισιμότητα, η Μ. Γιαννάκου ως Υπουργός Παιδείας), ωστόσο δεν υπήρξε γυναίκα Υπουργός Κοινωνικής Πρόνοιας ή Εργασίας. Η πιθανότητα να παρακολουθούν οι πολίτες την κοινοβουλευτική δραστηριότητα των βουλευτών αφορά μάλλον σε μια μικρή μερίδα πολιτών. Πιθανόν και εδώ να συνδέεται ο τομέας αυτός με τις γυναίκες λόγω της μητρότητας και των στερεοτύπων για τους παραδοσιακούς ρόλους.

Ερώτηση 39: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις:»

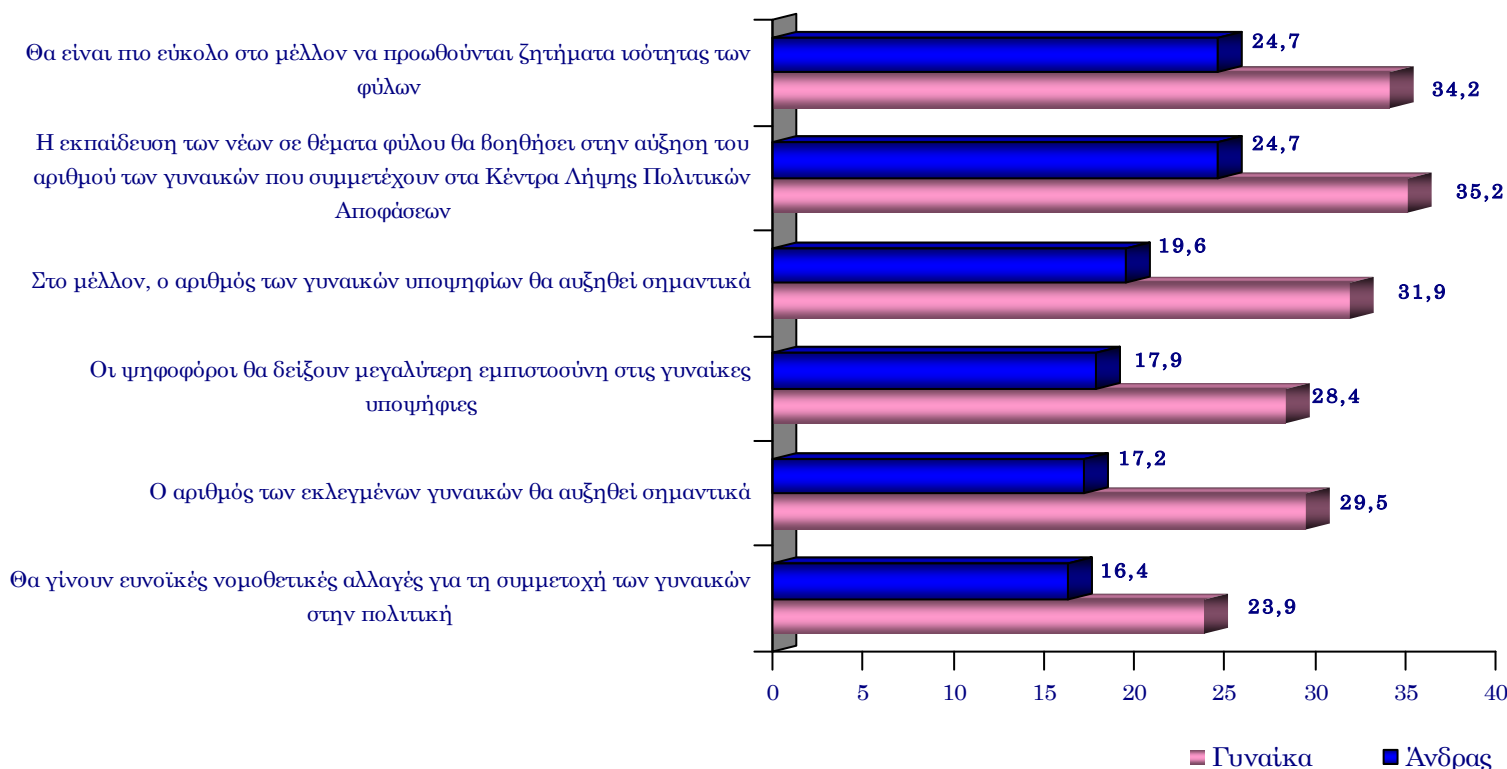
Η εκπαίδευση των νέων σε θέματα φύλου θα βοηθήσει στην αύξηση του αριθμού των γυναικών που συμμετέχουν στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων σε απόλυτο βαθμό (30%). Θα είναι πιο εύκολο στο μέλλον να προωθούνται ζητήματα ισότητας των φύλων, σε απόλυτο βαθμό (29,5%), καθώς και ότι ο αριθμός των γυναικών υποψηφίων θα αυξηθεί σημαντικά (απόλυτα: 25,9%). Επίσης, ο αριθμός των εκλεγμένων γυναικών θα αυξηθεί σημαντικά, σε απόλυτο βαθμό (23,5%).

Ερώτηση 40: «Συμφωνούν απόλυτα με τις παρακάτω διατυπώσεις (κατά φύλο)»

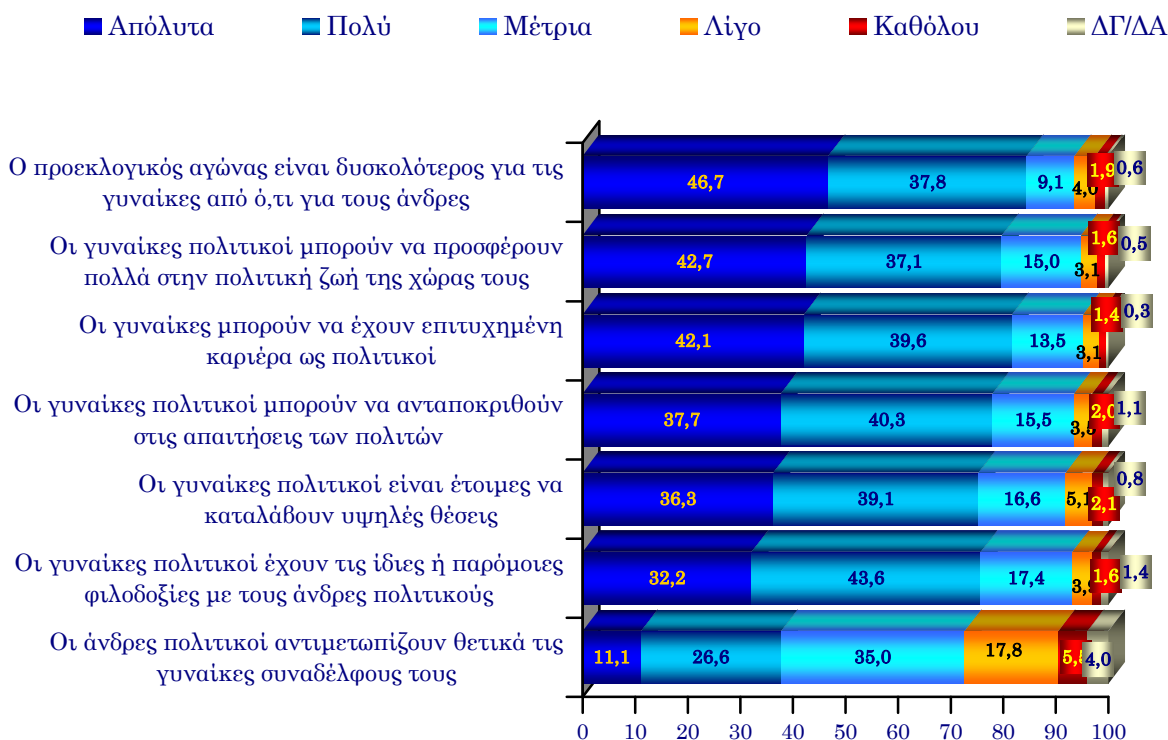
Στην παραπάνω ερώτηση, εξετάζοντας τη μεταβλητή του φύλου, οι απαντήσεις γυναικών και ανδρών διαφοροποιούνται ως εξής: «Θα είναι πιο εύκολο στο μέλλον να προωθούνται ζητήματα ισότητας των φύλων»: το 24,7% των ανδρών και το 34,2% των γυναικών. «Η εκπαίδευση των νέων σε θέματα φύλου θα βοηθήσει στην αύξηση του αριθμού των γυναικών που συμμετέχουν στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων»: το 24,7% των ανδρών και το 35,2% των γυναικών. «Στο μέλλον ο αριθμός των γυναικών υποψηφίων θα αυξηθεί σημαντικά»: το 19,6% των ανδρών και το 31,9% των γυναικών. «Οι ψηφοφόροι θα δείξουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις γυναίκες υποψήφιας»: το 17,9% των ανδρών και το 28,4% των γυναικών. «Ο αριθμός των εκλεγμένων γυναικών θα αυξηθεί σημαντικά»: το 17,2% των ανδρών και το 29,5% των γυναικών.

Αισιόδοξες είναι οι προβλέψεις για την αύξηση της συμμετοχής των υποψηφίων αλλά και των εκλεγμένων γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων στο μέλλον, για την αύξηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στις γυναίκες υποψήφιας και τις σχετικές ευνοϊκές νομοθετικές αλλαγές. Εκτιμούν ότι στο μέλλον θα είναι πιο εύκολο να προωθούνται θέματα ισότητας των φύλων, ενώ σημαντικά θα συμβάλει στην αύξηση του αριθμού των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων η Εκπαίδευση των νέων σε θέματα φύλου. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι γυναίκες, τις οποίες αφορούν άμεσα τα ζητήματα αυτά, παρουσιάζονται περισσότερο θετικές σε σχέση με τους άνδρες.

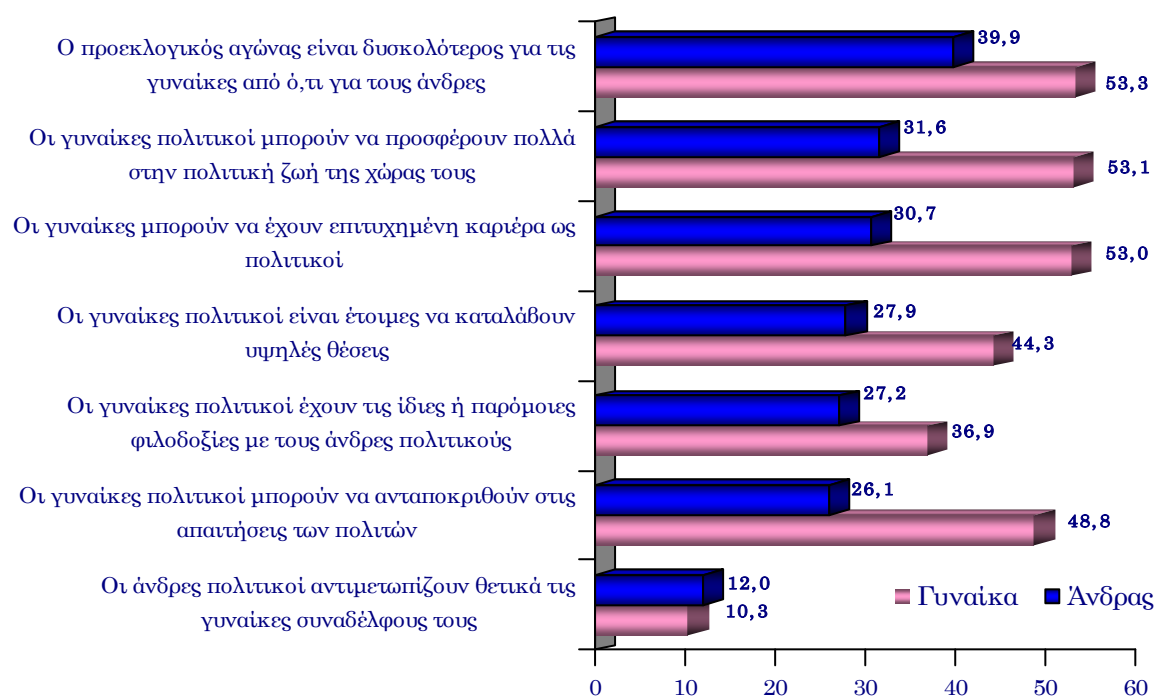
Ερώτηση 41: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις;»

Οι ερωτώμενοι κρίνουν ότι ο προεκλογικός αγώνας είναι δυσκολότερος για τις γυναίκες από ό,τι για τους άνδρες σε απόλυτο βαθμό κατά 46,7%. Επίσης, υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες πολιτικοί μπορούν να προσφέρουν πολλά στην πολιτική ζωή της χώρας τους σε απόλυτο βαθμό κατά 42,7% και ότι οι γυναίκες μπορούν να έχουν επιτυχημένη καριέρα ως πολιτικοί σε απόλυτο βαθμό κατά 42,1%. Θεωρούν ακόμη, σε απόλυτο βαθμό, ότι «οι γυναίκες πολιτικοί έχουν τις ίδιες ή παρόμοιες φιλοδοξίες με τους άνδρες πολιτικούς» (32,2%). Τέλος, οι γυναίκες πολιτικοί μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των πολιτών σε απόλυτο βαθμό κατά 37,7%, ενώ οι άνδρες πολιτικοί αντιμετωπίζουν θετικά τις γυναίκες συναδέλφους τους σε μικρό έως ελάχιστο βαθμό σε ποσοστό 23,3%.

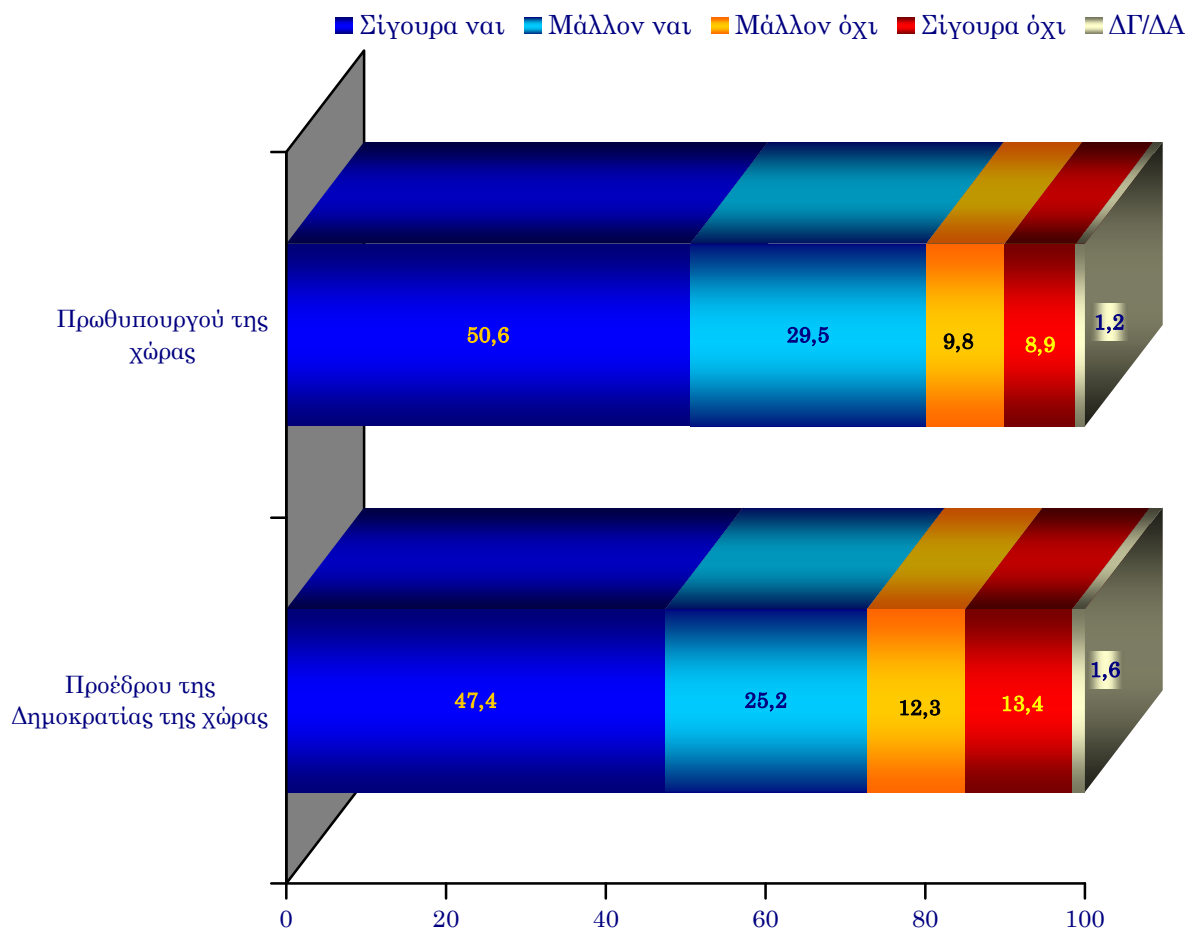
Ερώτηση 42: «Συμφωνούν απόλυτα με τις παρακάτω διατυπώσεις: (κατά φύλο)»

Η μελέτη της μεταβλητής του φύλου σε σχέση με τις απαντήσεις απόλυτου βαθμού στην κλίμακα συμφωνίας, παρείχε τα εξής δεδομένα: «ο προεκλογικός αγώνας είναι δυσκολότερος για τις γυναίκες από ό,τι για τους άνδρες»: το 39,9 % των ανδρών και το 53,3% των γυναικών. «Οι γυναίκες πολιτικοί μπορούν να προσφέρουν πολλά στην πολιτική ζωή της χώρας τους»: το 31,6% των ανδρών και το 53,1% των γυναικών. «Οι γυναίκες πολιτικοί είναι έτοιμες να καταλάβουν υψηλές θέσεις»: το 27,9% των ανδρών και το 44,3% των γυναικών. «Οι γυναίκες πολιτικοί μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των πολιτών»: το 26,1% των ανδρών και το 48,8% των γυναικών. «Οι άνδρες πολιτικοί αντιμετωπίζουν θετικά τις γυναίκες συναδέλφους τους»: το 12,0% των ανδρών και το 10,3% των γυναικών.

Ερώτηση 43: «Κατά τη γνώμη σας μια γυναίκα πολιτικός θα μπορούσε να διεκδικήσει τη θέση:»

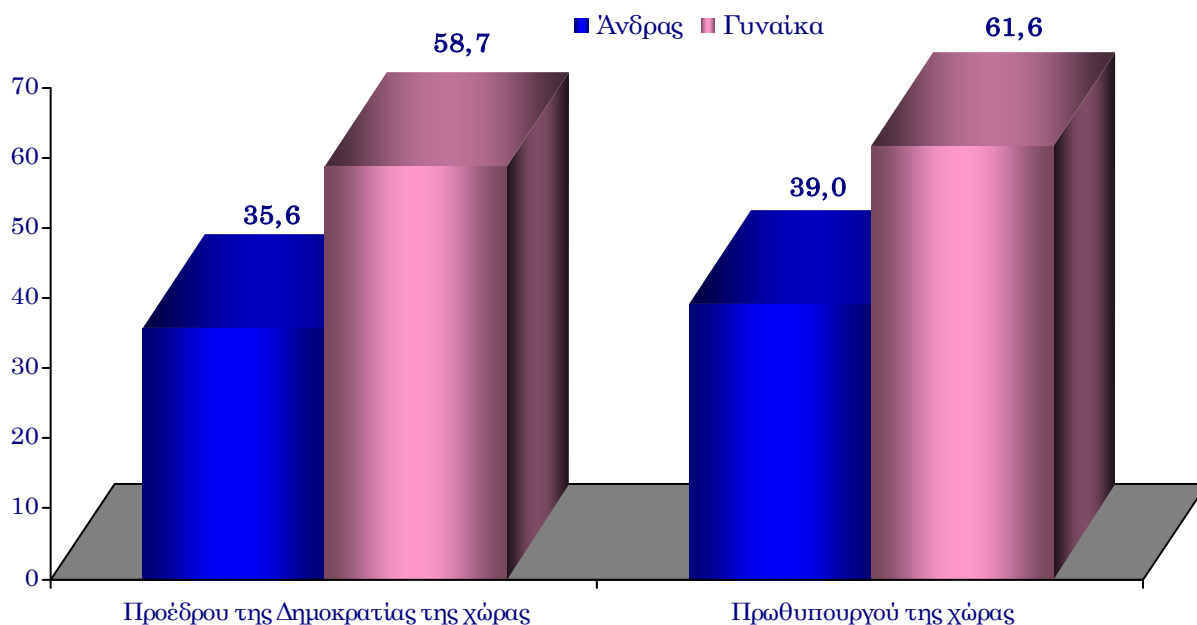
Στο παραπάνω ερώτημα, οι ερωτώμενοι απάντησαν «σίγουρα ναι» σε ποσοστό 50,6% για το αξίωμα του Πρωθυπουργού της χώρας, ενώ για τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, απάντησε «σίγουρα ναι» το 47,4%.

Ερώτηση 44: «Μια γυναίκα πολιτικός «Σίγουρα να» θα μπορούσε να διεκδικήσει τη θέση: (κατά φύλο)»

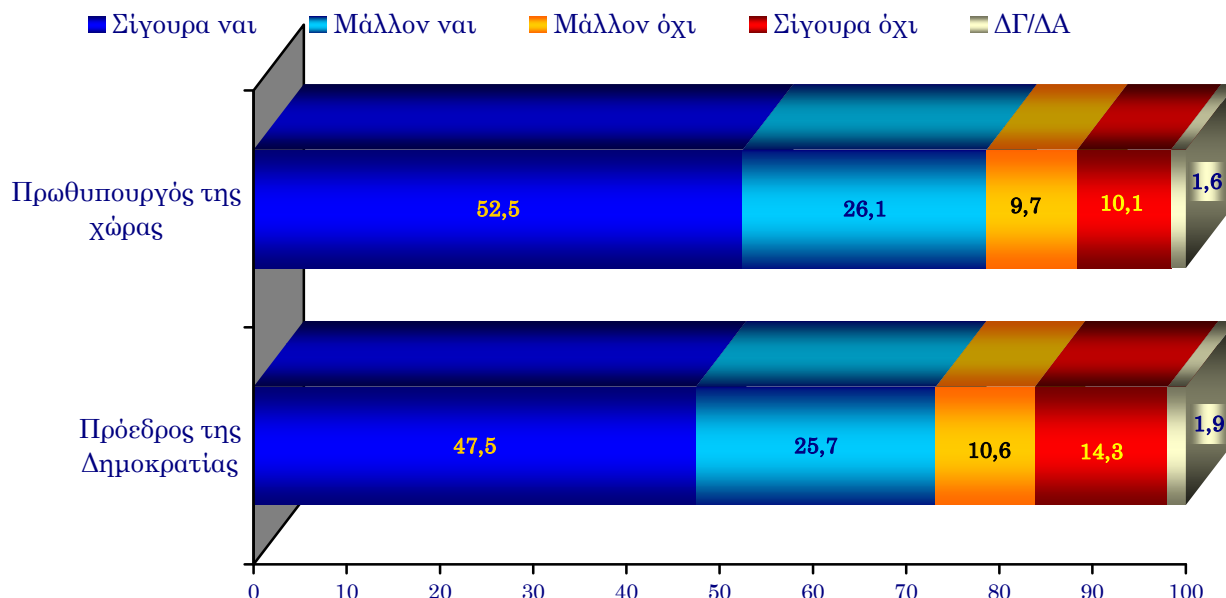
Η επεξεργασία των δεδομένων με βάση το φύλο, κατέδειξε ότι μια γυναίκα πολιτικός θα μπορούσε να διεκδικήσει τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας της χώρας σύμφωνα με το 35,6% των ανδρών και το 58,7% των γυναικών, ενώ το αξίωμα του Πρωθυπουργού υποστηρίζει ότι θα μπορούσε να διεκδικήσει το 39,0% των ανδρών και το 61,6% των γυναικών.

Μια γυναίκα πολιτικός θα μπορούσε να διεκδικήσει τη θέση του Πρωθυπουργού της χώρας, καθώς και τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, σε ποσοστά ιδιαίτερος ενθαρρυντικά, δεδομένου ότι ποτέ μέχρι σήμερα δεν υπήρξαν στη χώρα γυναίκες υποψήφιες για τα αξιώματα αυτά.

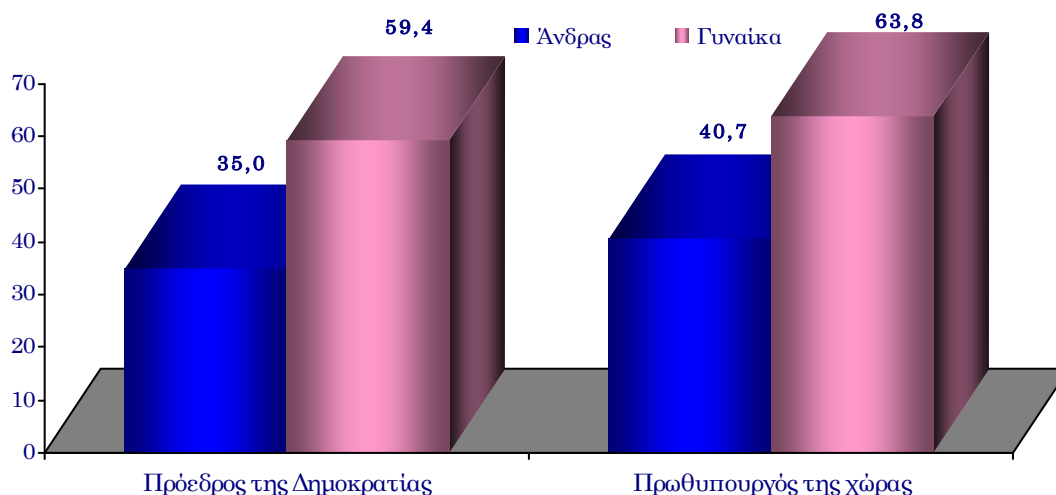
Ερώτηση 45: «Εσείς προσωπικά, επιθυμείτε μια γυναίκα πολιτικός να εκλεγεί»

Στο παραπάνω ερώτημα, οι ερωτώμενοι απάντησαν «σίγουρα ναι» σε ποσοστό 52,5% για το αξίωμα του Πρωθυπουργού της χώρας, ενώ για τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας, απάντησε «σίγουρα ναι» το 47,5%.

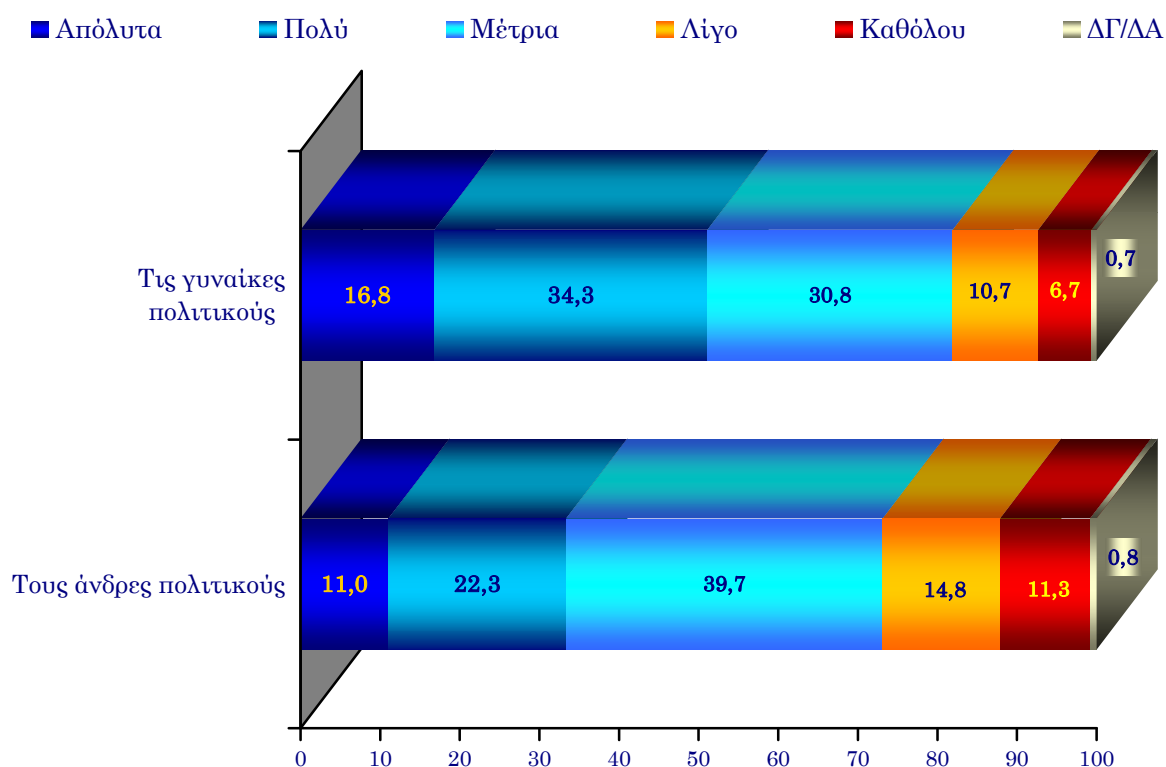
Ερώτηση 46: «Σίγουρα ναι» επιθυμούν μια γυναίκα πολιτικός να εκλεγεί: (κατά φύλο)

Η επεξεργασία των δεδομένων με βάση το φύλο, κατέδειξε ότι μια γυναίκα πολιτικός θα μπορούσε να διεκδικήσει τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας της χώρας σύμφωνα με το 35% των ανδρών και το 59,4% των γυναικών, ενώ το αξίωμα του Πρωθυπουργού υποστηρίζει ότι θα μπορούσε να διεκδικήσει το 40,7% των ανδρών και το 63,8% των γυναικών.

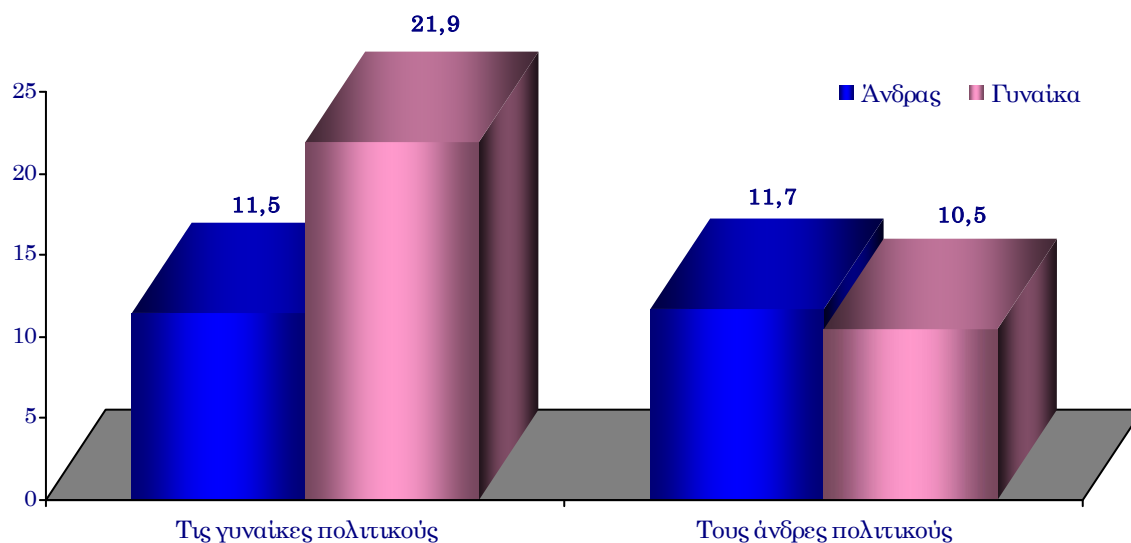
Ερώτηση 47: «Σε ποιο βαθμό εμπιστεύεστε τους/τις πολιτικούς;»

Οι ερωτώμενοι εμπιστεύονται σε μεγάλο βαθμό τις γυναίκες πολιτικούς σε ποσοστό της τάξης του 34,3%, ενώ τους άνδρες πολιτικούς σε μέτριο βαθμό (39,7%). Αξίζει να σημειωθεί ότι την απόλυτη εμπιστοσύνη των ερωτώμενων, συγκεντρώνει μόνο το 16,8% για τις γυναίκες πολιτικούς και το 11% για τους άνδρες συναδέλφους τους.

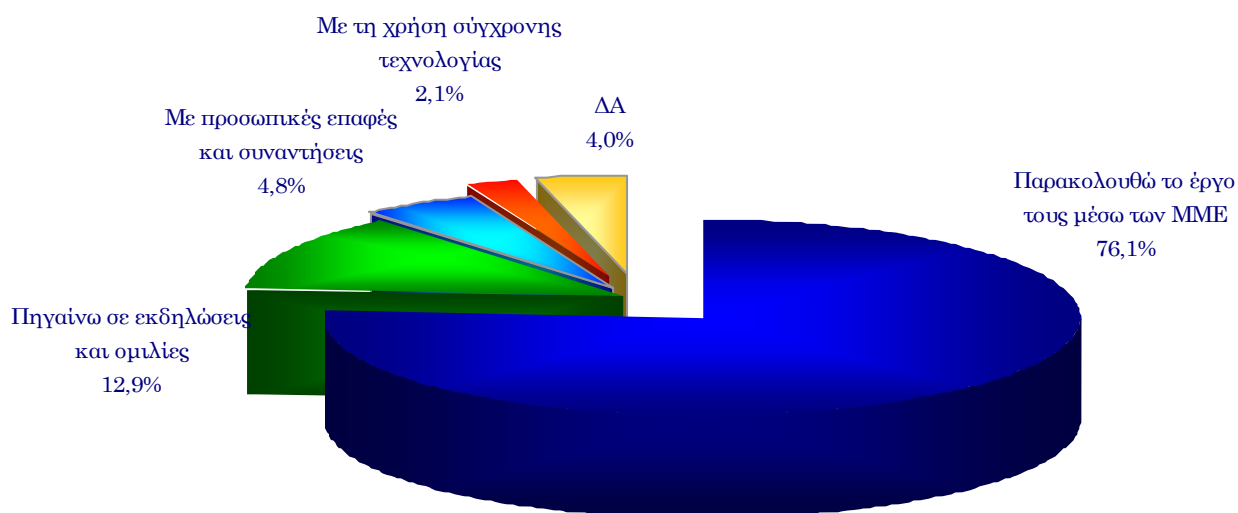
Ερώτηση 48: «Σε ποιο βαθμό εμπιστεύεστε τους /τις πολιτικούς;» (κατά φύλο)»

Οι πολίτες εμπιστεύονται περισσότερο τις γυναίκες πολιτικούς σε σχέση με τους άνδρες. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από τους ερωτώμενους οι γυναίκες συγκλίνουν με τους άνδρες στην εμπιστοσύνη τους απέναντι στους άνδρες πολιτικούς (10,5% και 11,7% αντίστοιχα), ενώ οι άνδρες παρουσιάζονται περισσότερο δύσπιστοι απέναντι στις γυναίκες (11,5% και 21,9%, αντίστοιχα).

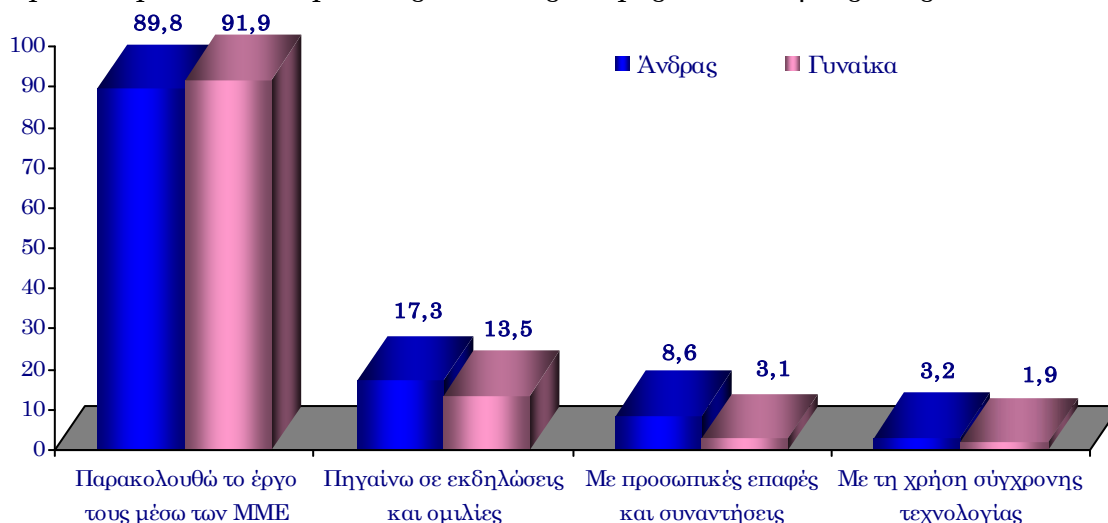
Ερώτηση 49: «Πώς επικοινωνείτε με τους πολιτικούς;»

Αντίθετα με ό,τι πιστεύουν οι πολιτικοί, οι πολίτες παρακολουθούν το έργο των πολιτικών μέσω των ΜΜΕ σε ποσοστό 76,1%, πηγαίνουν σε εκδηλώσεις και ομιλίες (12,9%), διατηρούν προσωπικές επαφές και συναντήσεις με τους πολιτικούς σε ποσοστό 4,8%.

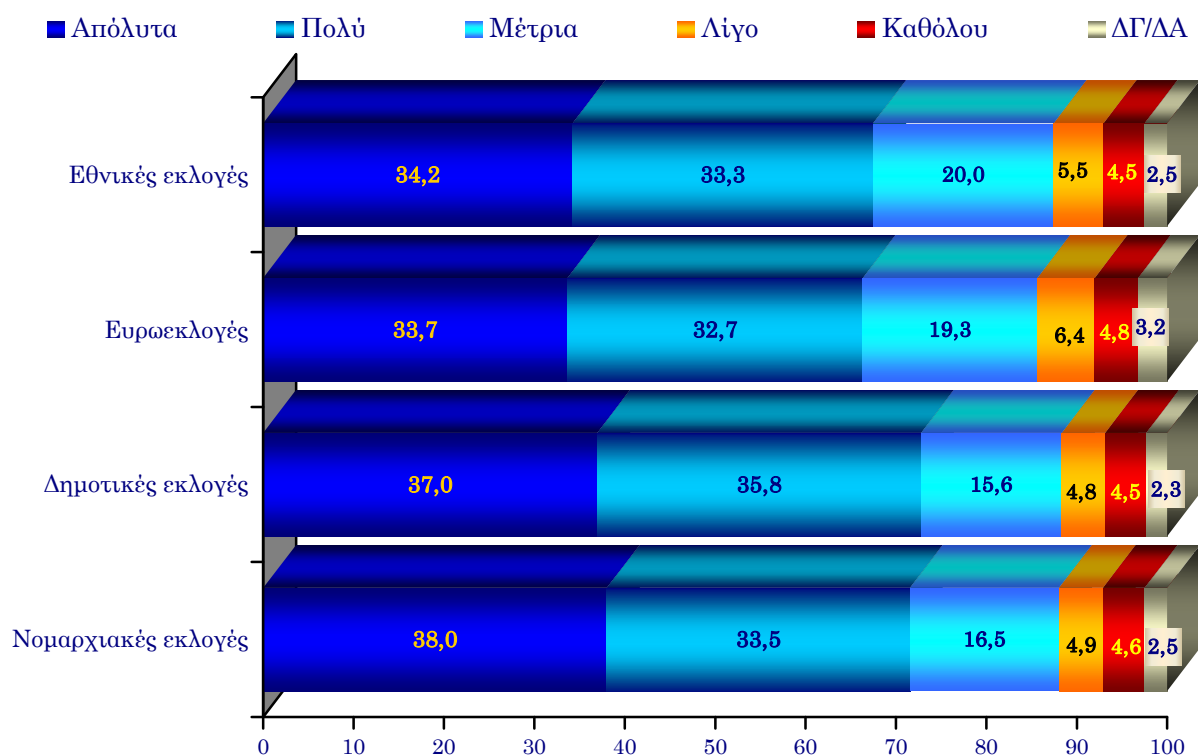
Ερώτηση 50: «Πώς επικοινωνείτε με τους πολιτικούς;» (κατά φύλο)

Τα αποτελέσματα της έρευνας -λαμβάνοντας υπόψη τις απαντήσεις κατά φύλο- κατέδειξαν ότι από τους ερωτώμενους που παρακολουθούν το έργο των πολιτικών μέσω των ΜΜΕ, το 89,8% είναι άνδρες και το 91,9% γυναίκες, από όσους/-ες παρακολουθούν εκδηλώσεις και ομιλίες, το 17,3% αποτελείται από άνδρες και το 13,5% από γυναίκες, ενώ πραγματοποιεί προσωπικές επαφές και συναντήσεις το 8,6% των ανδρών και το 3,1% των γυναικών. Ίσως εδώ δίνεται και μια εξήγηση για τις εκτιμήσεις των πολιτών σε ό,τι αφορά τους τομείς, στους οποίους θεωρούν τις γυναίκες πολιτικούς περισσότερο αποτελεσματικές από τους άνδρες συναδέλφους τους.

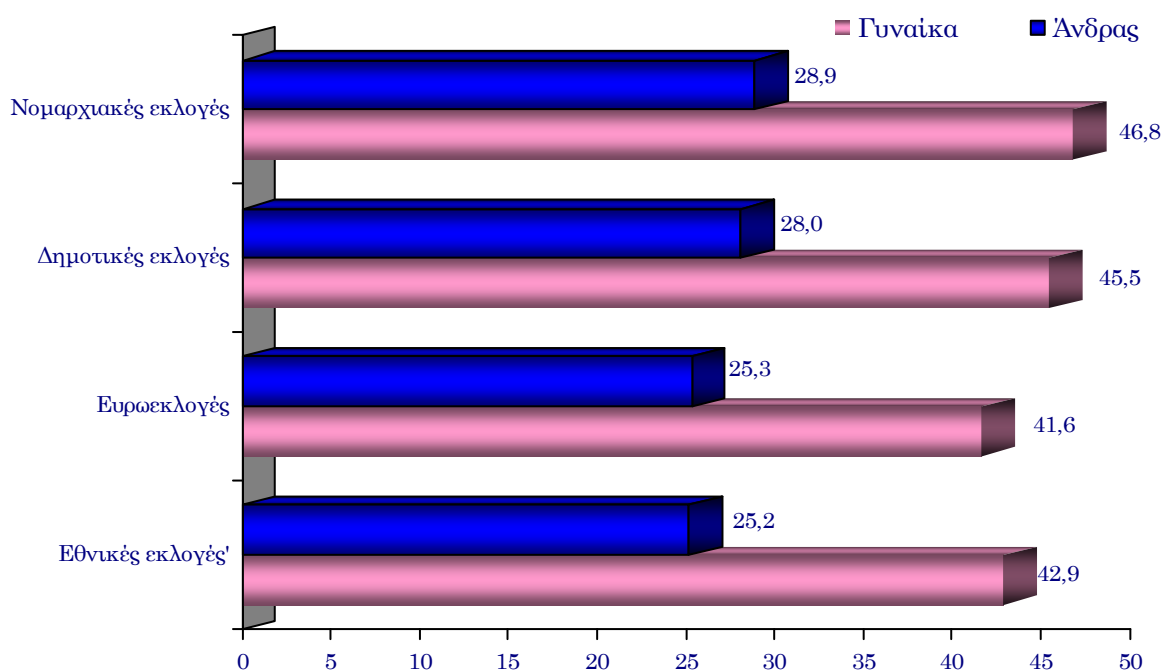
Ερώτηση 51: «Σε ποιο βαθμό επιδοκιμάζετε την πρωτοβουλία των κομμάτων να έχουν στα ψηφοδέλτιά τους ίσο αριθμό γυναικών και ανδρών υποψηφίων;»

Στο παραπάνω ερώτημα, οι πολίτες επιδοκιμάζουν την πρωτοβουλία αυτή στις εθνικές εκλογές σε απόλυτο βαθμό, σε ποσοστό 34,2%. Στις ευρωεκλογές το ποσοστό της απόλυτης συμφωνίας ανέρχεται στο 33,7%, στις δημοτικές εκλογές: το 37% και στις νομαρχιακές εκλογές το 38%.

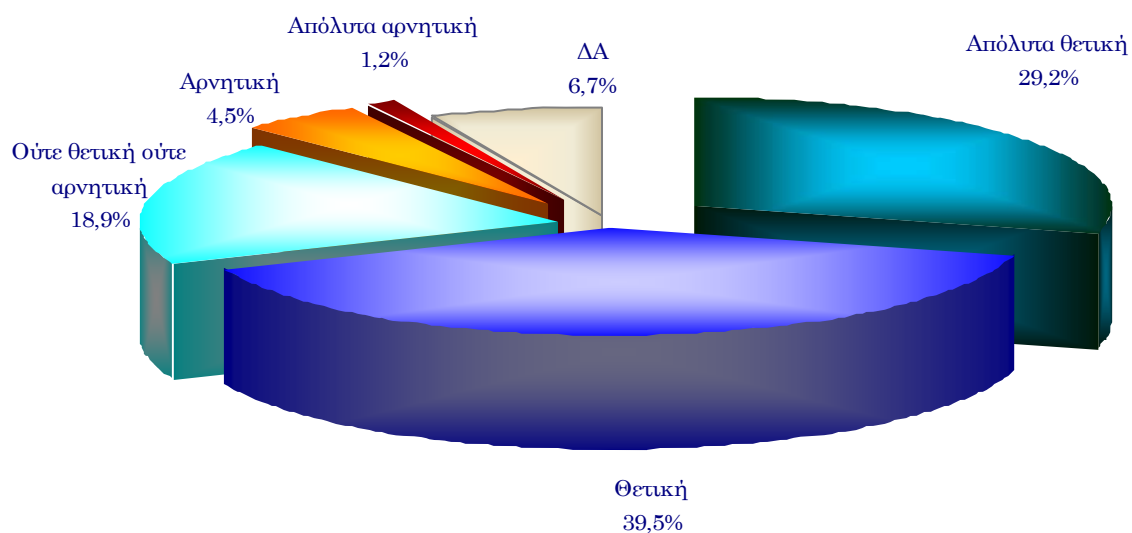
Ερώτηση 52: «Επιδοκιμάζουν απόλυτα την πρωτοβουλία των κομμάτων να έχουν στα ψηφοδέλτιά τους ίσο αριθμό γυναικών και ανδρών υποψηφίων» (κατά φύλο)

Άνδρες και γυναίκες επιδοκιμάζουν την πρωτοβουλία των κομμάτων να έχουν στα ψηφοδέλτιά τους ίσο αριθμό γυναικών και ανδρών υποψηφίων, αλλά όχι στον ίδιο βαθμό, καθώς παρατηρούνται μεγάλες αποκλίσεις στις απαντήσεις των δύο φύλων. Συγκεκριμένα, στις νομαρχιακές εκλογές: το 28,9% των ανδρών και το 46,8% των γυναικών επιδοκιμάζουν απόλυτα τη συγκεκριμένη πρωτοβουλία. Στις δημοτικές εκλογές την ίδια στάση κρατά το 28,0% των ανδρών και το 45,5% των γυναικών. Στις ευρωεκλογές: το 25,3% των ανδρών και το 41,6% των γυναικών και στις Εθνικές Εκλογές: το 25,2% των ανδρών και το 42,9% των γυναικών αντιμετωπίζει με απόλυτα θετικό τρόπο την πρωτοβουλία αυτή.

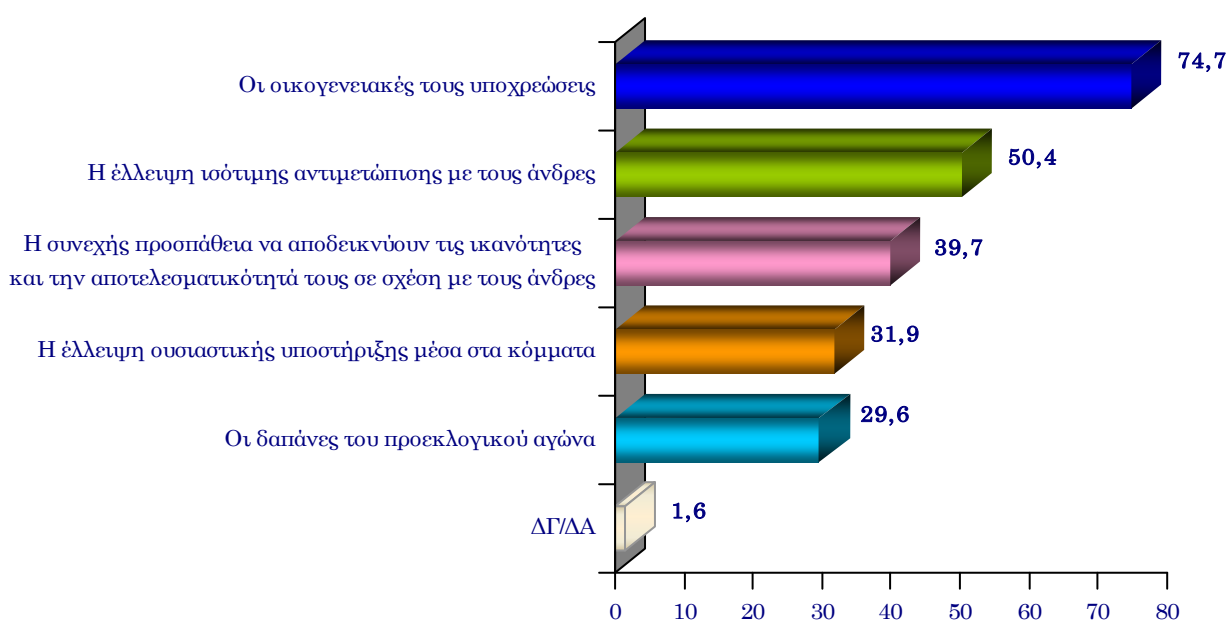
Ερώτηση 53: «Ποια είναι η γνώμη σας σχετικά με το ενδεχόμενο καθιέρωσης σταυρού προτίμησης στις επόμενες ευρωεκλογές;»

Συμφωνούν στο σύνολό τους οι ερωτώμενοι για την καθιέρωση του σταυρού προτίμησης στις επόμενες Ευρωεκλογές (απόλυτα θετική γνώμη 29,2% και 39,5% θετική).

Ερώτηση 54: «Ποιοι από τους παρακάτω παράγοντες πιστεύετε ότι δυσκολεύουν τις γυναίκες να ασχοληθούν με την πολιτική;»

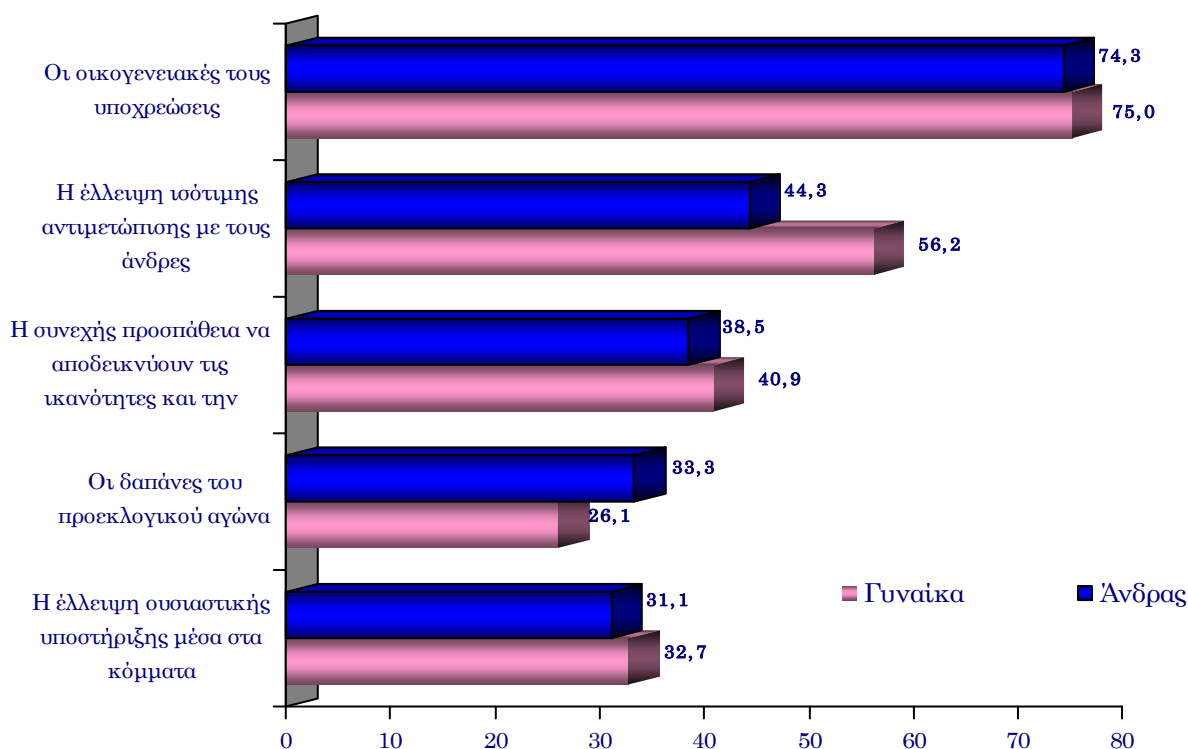
Σύμφωνα με τους πολίτες, οι οικογενειακές υποχρεώσεις συγκεντρώνουν το 74,7%, η έλλειψη ισότιμης αντιμετώπισης με τους άνδρες το 50,4%, η συνεχής προσπάθεια να αποδεικνύουν τις ικανότητες και την αποτελεσματικότητά τους σε σχέση με τους άνδρες το 39,7%, η έλλειψη ουσιαστικής υποστήριξης μέσα στα κόμματα το 31,9% και οι δαπάνες του προεκλογικού αγώνα το 29,6%.

Ερώτηση 55: «Ποιοι από τους παρακάτω παράγοντες πιστεύετε ότι δυσκολεύουν τις γυναίκες να ασχοληθούν με την πολιτική;» (κατά φύλο)

Τα δεδομένα που προέκυψαν με την επεξεργασία της μεταβλητής του φύλου κατέδειξαν ότι:

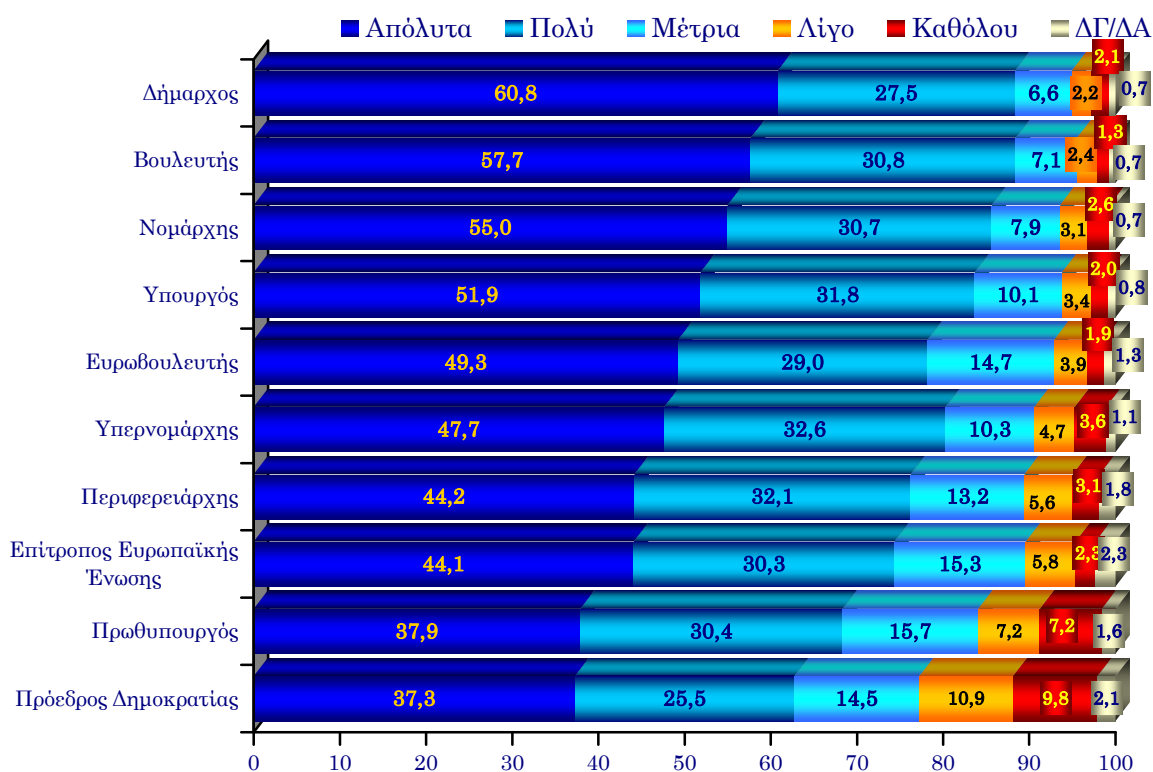
- οι γυναίκες δυσκολεύονται περισσότερο από τους άνδρες ως προς την «έλλειψη ισότιμης αντιμετώπισης τους με αυτούς (το ποσοστό των γυναικών είναι 56,2%, ενώ το αντίστοιχο των ανδρών 44,3%),
- οι γυναίκες πρέπει να αποδεικνύουν συνεχώς τις ικανότητές τους σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι άνδρες (40,9% για τις γυναίκες και 38,5% για τους άνδρες),
- οι γυναίκες διαπιστώνουν μεγαλύτερη έλλειψη υποστήριξης μέσα στα κόμματα για τις γυναίκες (σε ποσοστό 32,7%), σε σχέση με τους άνδρες (σε ποσοστό 31,1%),
- οι οικογενειακές υποχρεώσεις δυσχεραίνουν τις γυναίκες στην ενασχόλησή τους με την πολιτική σύμφωνα με τους άνδρες και τις γυναίκες του δείγματος (σε ποσοστό 74,3% και 75%, αντίστοιχα),
- οι δαπάνες του προεκλογικού αγώνα κρίνονται ως περισσότερο επιβαρυντικές από τους άνδρες πολίτες (σε ποσοστό 33,3%), συγκριτικά με τις γυναίκες (σε ποσοστό 26,1%).

Ερώτηση 56: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι γυναίκες πολιτικοί μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις παρακάτω θέσεις;»

Σε απόλυτο βαθμό και στις ακόλουθες θέσεις, οι ερωτώμενοι απαντούν ως εξής:

- Δήμαρχος: το 60,8%
- Βουλευτής: το 57,7%
- Νομάρχης: το 55%
- Υπουργός: το 51,9%
- Ευρωβουλευτής: το 49,3%
- Υπερνομάρχης: το 47,7%
- Περιφερειάρχης: το 44,2%
- Επίτροπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης: το 44,1%
- Πρωθυπουργός: το 37,9%
- Πρόεδρος της Δημοκρατίας: το 37,3% και καθόλου το 9,8%.

Ερώτηση 57: «Πιστεύετε ότι οι γυναίκες μπορούν να ανταποκριθούν «απόλυτα» αποτελεσματικά στις παρακάτω πολιτικές θέσεις;» (κατά φύλο)

Σε απόλυτο βαθμό και σε συνάρτηση με τη μεταβλητή του φύλου, οι ερωτώμενοι απαντούν ως εξής:

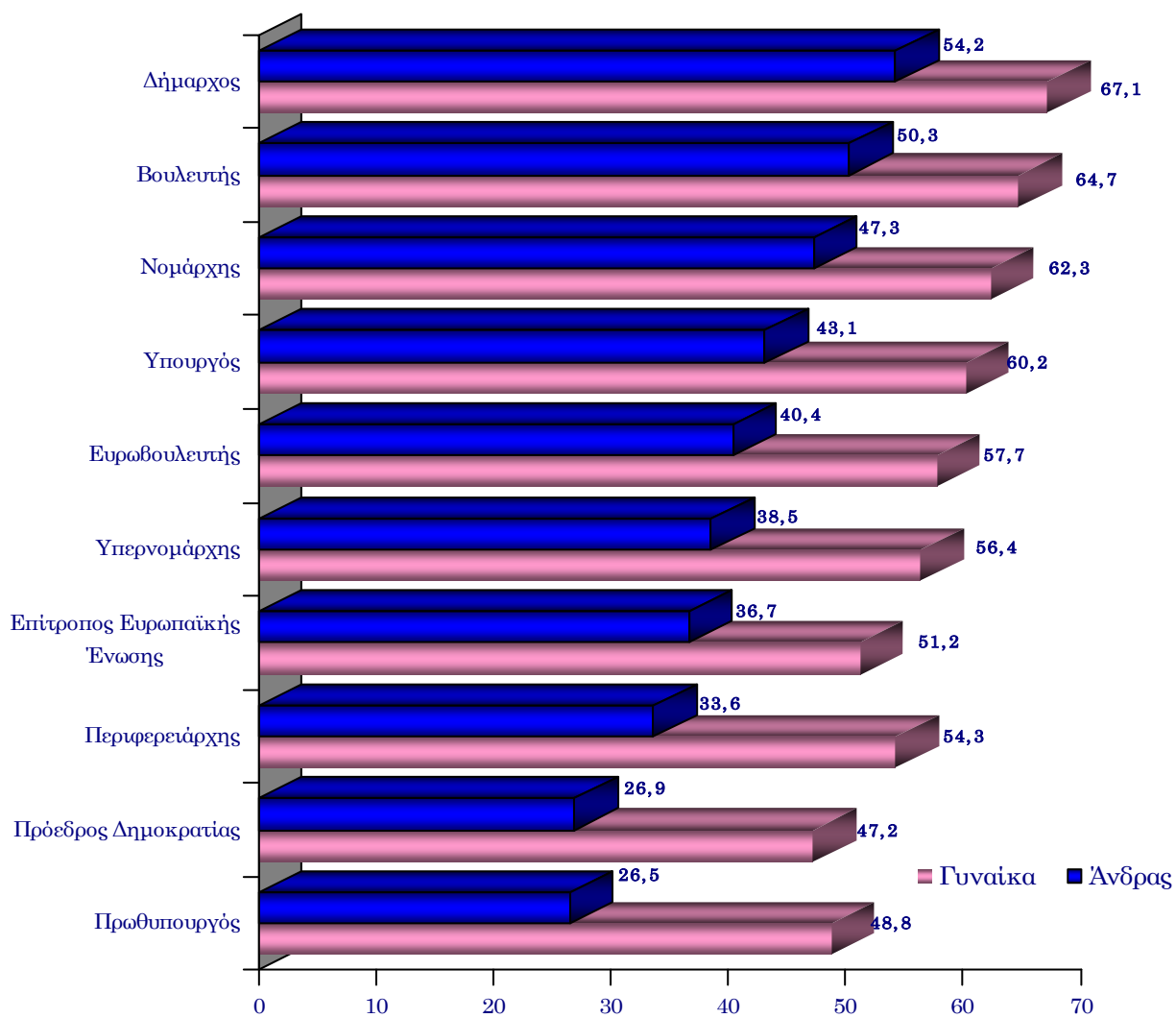
- Δήμαρχος: το 54,2% των ανδρών και το 67,1% των γυναικών
- Βουλευτής: το 50,3% των ανδρών και το 64,7% των γυναικών
- Νομάρχης: το 47,3% των ανδρών και το 62,3% των γυναικών
- Υπουργός: το 43,1% των ανδρών και το 60,2% των γυναικών
- Ευρωβουλευτής: το 40,4% των ανδρών και το 57,7% των γυναικών
- Υπερνομάρχης: το 38,5% των ανδρών και το 56,4% των γυναικών
- Επίτροπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης: το 36,7% των ανδρών και το 51,2% των γυναικών
- Περιφερειάρχης: το 33,6% των ανδρών και το 54,3% των γυναικών
- Πρόεδρος της Δημοκρατίας: το 26,9% των ανδρών και το 47,2% των γυναικών
- Πρωθυπουργός: το 23,5% των ανδρών και το 48,8% των γυναικών.

Αποτυπώνεται και σε αυτό το σημείο, η διάχυτη αντίληψη για την αποτελεσματικότητα των γυναικών πρωτίστως στα αξιώματα της Αυτοδιοίκησης, ενώ τα αξιώματα του Πρωθυπουργού και του Προέδρου της Δημοκρατίας ιεραρχούνται τελευταία. Αξιοσημείωτο είναι ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό αρνητική κρίσης (10,9% θεωρούν λίγο και 9,8% καθόλου αποτελεσματικές τις γυναίκες) για το ανώτατο πολιτειακό αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, κυρίως αν υπολογιστεί ότι πρόκειται για αξίωμα που έχει περισσότερο συμβολικό χαρακτήρα.

Επίσης, οι απαντήσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών παρουσιάζουν μεγάλες αποκλίσεις (οι άνδρες σταθερά παρουσιάζονται περισσότερο δύσπιστοι σε σχέση με τις γυναίκες). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μεγάλη απόκλιση μεταξύ των ποσοστών των δύο φύλων για το αξίωμα του Περιφερειάρχη (το 54,3% των γυναικών και μόλις το 33,6% των ανδρών, πιστεύουν ότι οι γυναίκες πολιτικοί μπορούν να ανταποκριθούν «απόλυτα» αποτελεσματικά στη συγκεκριμένη πολιτική θέση. Εύλογα δημιουργείται το ερώτημα γιατί, αν και πρόκειται για αξίωμα της Αυτοδιοίκησης και όχι του Εθνικού Κοινοβουλίου, παρουσιάζεται αυτή η διαφορά. Ειδικά αν συνυπολογιστεί ότι στην ίδια ιεράρχηση οι άνδρες πολίτες θεωρούν ότι οι γυναίκες μπορούν να ανταποκριθούν «απόλυτα» αποτελεσματικά στο αξίωμα του Δημάρχου σε ποσοστό 54,2%, του Νομάρχη σε ποσοστό 47,3% και του Υπερνομάρχη σε ποσοστό 38,5%. Σημειωτέον ότι τα παραπάνω αξιώματα υπόκεινται στη διαδικασία της εκλογής από το λαό, σε αντίθεση με τη θέση του Περιφερειάρχη, ο οποίος διορίζεται από την εκάστοτε κυβέρνηση.

Πιθανότατα η απάντηση σχετίζεται με το γεγονός ότι την εποχή διεξαγωγής της έρευνας υπηρετούσαν (και η μία εξακολουθεί να υπηρετεί) στις θέσεις του Δημάρχου Αθηνών και του Υπερνομάρχη δύο ιδιαίτερος

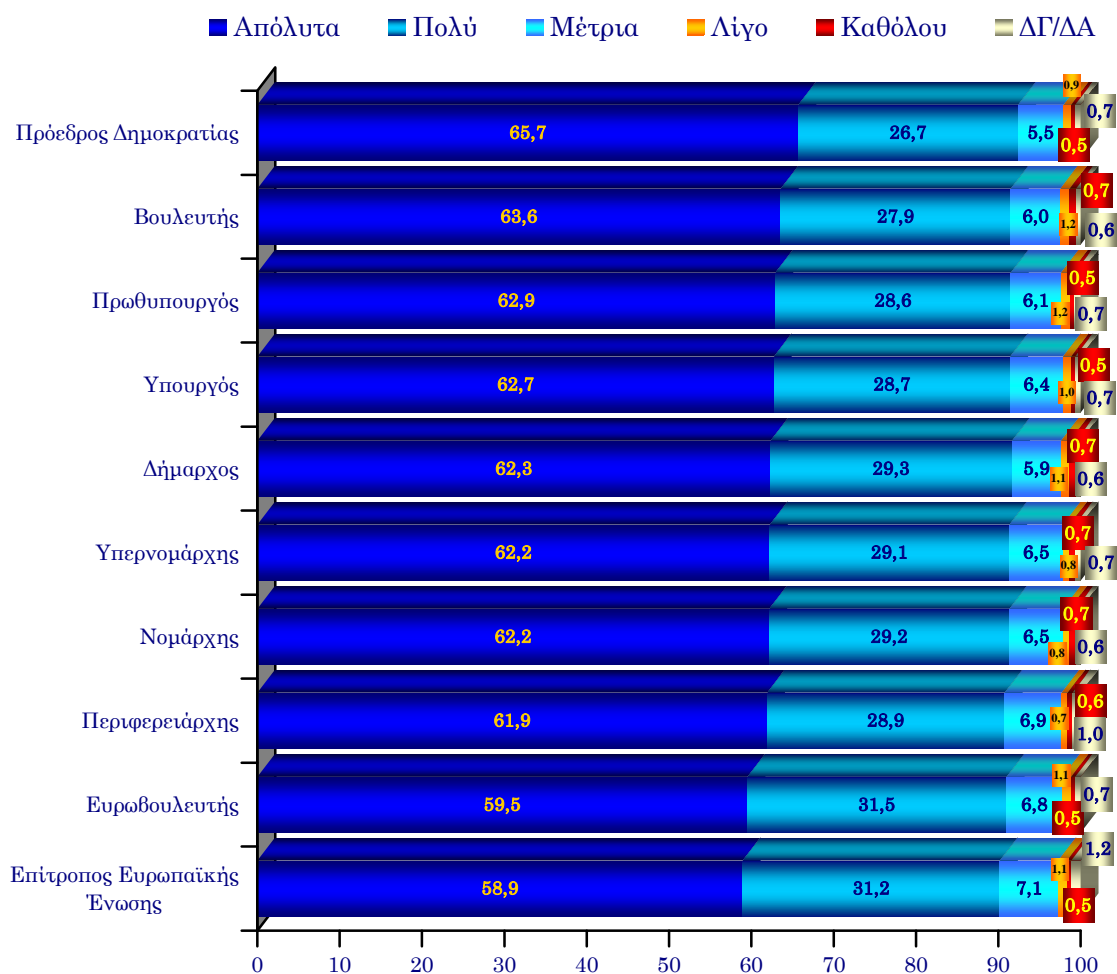
δημοφιλείς γυναίκες πολιτικοί (η Ν. Μπακογιάννη και η Φ. Γεννηματά - γόνοι και οι δύο διακεκριμένων πολιτικών).

Ερώτηση 58: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι άνδρες πολιτικοί μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις παρακάτω πολιτικές θέσεις;»

Σε απόλυτο βαθμό και στις ακόλουθες θέσεις, οι ερωτώμενοι απαντούν ως εξής:

- Πρόεδρος της Δημοκρατίας: το 65,7%
- Βουλευτής: το 63,6%
- Πρωθυπουργός: το 62,9%
- Υπουργός: το 62,7%
- Δήμαρχος: το 62,3%
- Υπερνομάρχης: το 62,2%
- Νομάρχης: το 62,2%
- Περιφερειάρχης: το 61,9%
- Ευρωβουλευτής: το 59,5%
- Επίτροπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης: το 58,9%

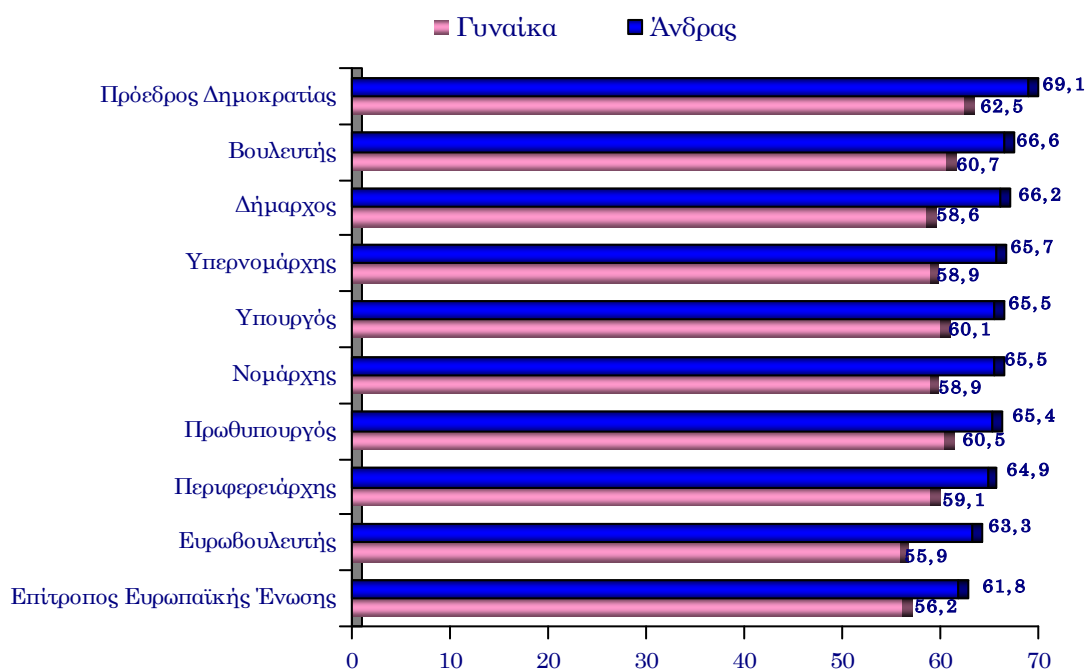

Ερώτηση 59: «Πιστεύετε ότι οι άνδρες μπορούν να ανταποκριθούν «απόλυτα» αποτελεσματικά στις παρακάτω πολιτικές θέσεις;» (κατά φύλο)

Σε απόλυτο βαθμό και σε συνάρτηση με τη μεταβλητή του φύλου, οι ερωτώμενοι απαντούν ως εξής:

- Πρόεδρος της Δημοκρατίας: το 69,1% των ανδρών και το 62,5% των γυναικών
- Βουλευτής: το 66,6% των ανδρών και το 60,7% των γυναικών
- Δήμαρχος: το 66,2% των ανδρών και το 58,6% των γυναικών
- Υπερνομάρχης: το 65,7% των ανδρών και το 58,9% των γυναικών
- Υπουργός: το 65,5% των ανδρών και το 60,1% των γυναικών
- Νομάρχης: το 65,5% των ανδρών και το 58,9% των γυναικών
- Πρωθυπουργός: το 65,4% των ανδρών και το 60,5% των γυναικών
- Περιφερειάρχης: το 64,9% των ανδρών και το 59,1% των γυναικών
- Ευρωβουλευτής: το 63,3% των ανδρών και το 55,9% των γυναικών
- Επίτροπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης: το 61,8% των ανδρών και το 56,2% των γυναικών

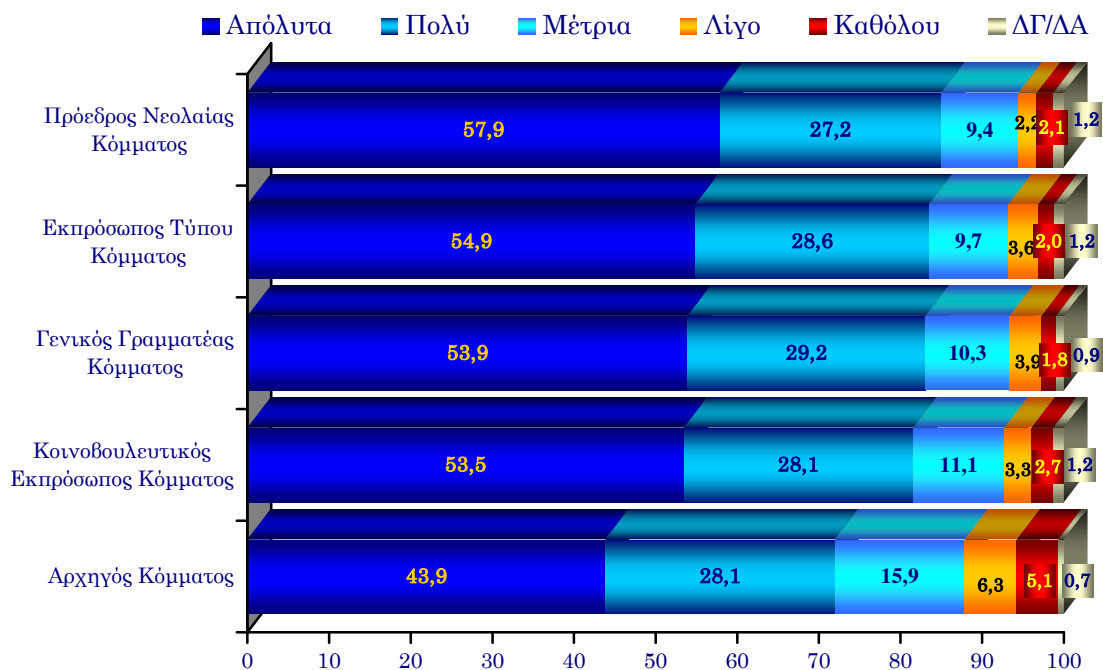
Αντιστρόφως με ό,τι ισχύει για τις γυναίκες, για τους άνδρες τα αξιώματα του Πρωθυπουργού και του Προέδρου της Δημοκρατίας βρίσκονται στις πρώτες θέσεις της ιεράρχησης, με πρώτο το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας (άνωτατος πολιτειακός θεσμός με αυξημένο κύρος). Σε γενικές γραμμές, οι άνδρες συγκεντρώνουν μεγαλύτερα ποσοστά θετικών κρίσεων για το κατά πόσο μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις διάφορες πολιτικές θέσεις. Προτελευταία στην ιεράρχηση έρχεται η θέση του Ευρωβουλευτή και τελευταία η θέση Επιτρόπου της Ε.Ε., ίσως γιατί οι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι οι συγκεκριμένες θέσεις δεν επηρεάζουν καθοριστικά τη χάραξη και εφαρμογή της (εθνικής) πολιτικής και άρα τη ζωή τους. Άλλωστε, παρουσιάζεται μειωμένο το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για την Ευρωβουλή, όπως και τις ευρωεκλογές, σε σχέση με το Εθνικό Κοινοβούλιο, την Αυτοδιοίκηση και τις αντίστοιχες εκλογές. Επίσης, οι αποκλίσεις στα ποσοστά των δύο φύλων είναι πολύ μικρότερες, σε σχέση με τα αντίστοιχα για τις γυναίκες πολιτικούς. Οι γυναίκες εμφανίζονται πιο ήπιες στις εκτιμήσεις τους για τους άνδρες, πιθανόν γιατί και οι ίδιες συνδέουν σε μεγάλο βαθμό ακόμη τους πολιτικούς ρόλους με τα ανδρικά πρότυπα.

Ερώτηση 60: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι γυναίκες μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις παρακάτω κομματικές θέσεις;»:

Σε απόλυτο βαθμό και στις ακόλουθες θέσεις, οι ερωτώμενοι απαντούν ως εξής:

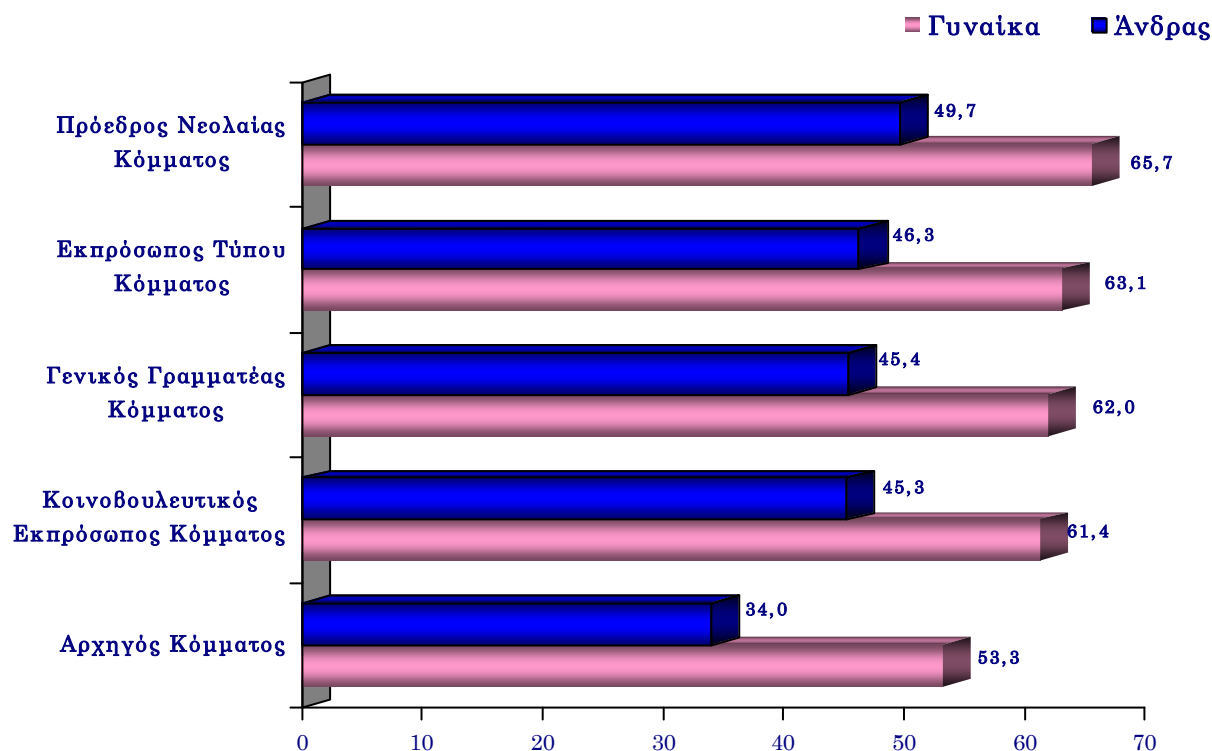
- Πρόεδρος Νεολαίας Κόμματος: το 57,9%
- Εκπρόσωπος Τύπου Κόμματος: ο 54,9%
- Γενικός Γραμματέας Κόμματος: το 53,9%
- Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος Κόμματος: το 53,5%
- Αρχηγός Κόμματος: το 43,9% και καθόλου το 5,1%

Ερώτηση 61: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι γυναίκες πολιτικοί μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις παρακάτω θέσεις;» (κατά φύλο)

Σε απόλυτο βαθμό και σε συνάρτηση με τη μεταβλητή του φύλου, οι ερωτώμενοι απαντούν ως εξής:

- Πρόεδρος Νεολαίας Κόμματος: το 49,7% των ανδρών και το 65,7% των γυναικών.
- Εκπρόσωπος Τύπου Κόμματος: το 46,3% των ανδρών και το 63,1% των γυναικών.
- Γενικός Γραμματέας Κόμματος: το 45,4% των ανδρών και το 62% των γυναικών.
- Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος Κόμματος: το 45,3% των ανδρών και το 61,4% των γυναικών.
- Αρχηγός Κόμματος: το 34,0% των ανδρών και το 53,3% των γυναικών.

Ερώτηση 62: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι άνδρες πολιτικοί μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις παρακάτω θέσεις;»

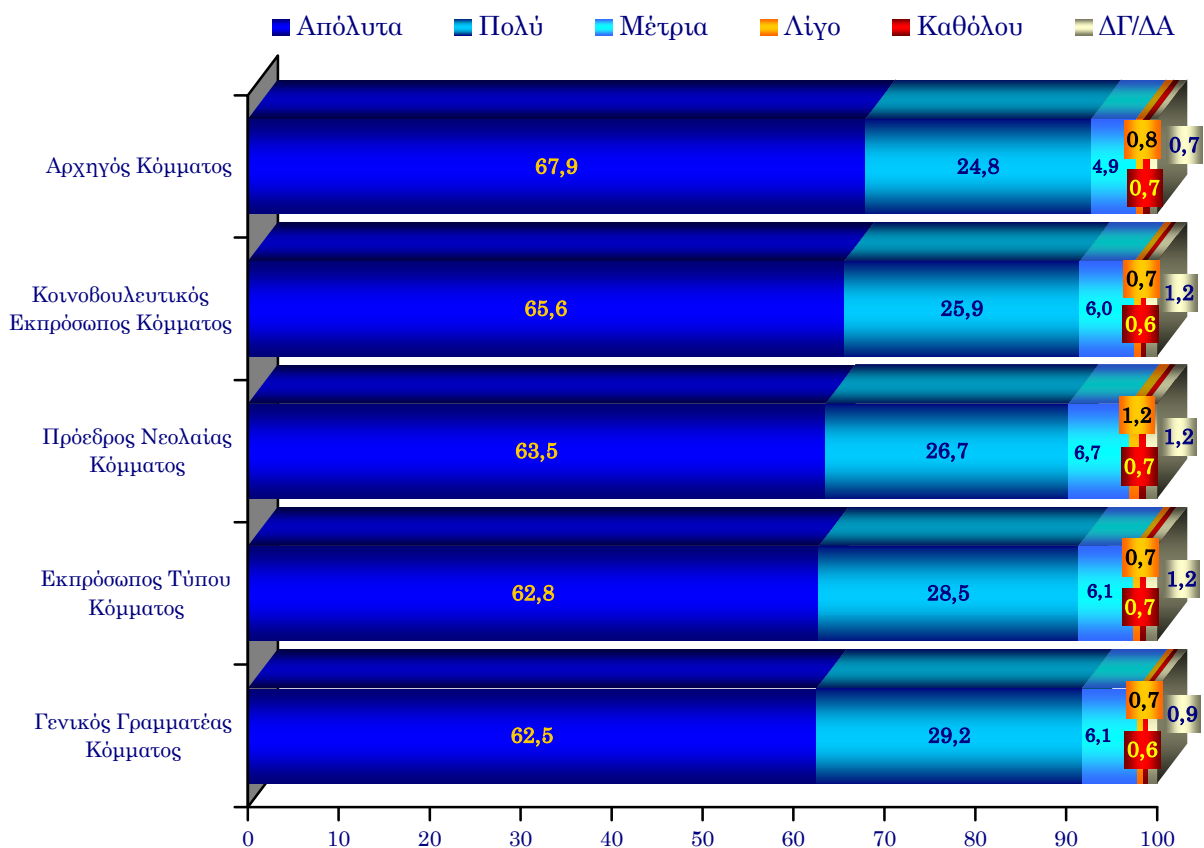
Σε απόλυτο βαθμό και στις ακόλουθες θέσεις, οι ερωτώμενοι απαντούν ως εξής:

- Αρχηγός Κόμματος: το 67,9%
- Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος Κόμματος: το 65,6%
- Πρόεδρος Νεολαίας Κόμματος: το 63,5%
- Εκπρόσωπος Τύπου Κόμματος: το 62,8%
- Γενικός Γραμματέας Κόμματος: το 62,5%

Αντίστοιχα με όσα αποδίδονται στις γυναίκες για τις θέσεις εν γένει του πολιτικού συστήματος, στις οποίες μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά και σε ό,τι αφορά στις κομματικές θέσεις, οι ηγετικές θέσεις εκτιμάται ότι είναι ανδρικές υποθέσεις. Έτσι, εκτιμάται ότι οι γυναίκες μπορούν να ανταποκριθούν απόλυτα αποτελεσματικά στη θέση του Προέδρου της Νεολαίας Κόμματος σε ποσοστό 57,9%, στη θέση του Εκπροσώπου Τύπου Κόμματος σε ποσοστό 54,9%, στη θέση του Γενικού Γραμματέα Κόμματος σε ποσοστό 53,9%, στη θέση του Κοινοβουλευτικού Εκπροσώπου σε ποσοστό 53,5%, ενώ στη θέση του Αρχηγού Κόμματος σε ποσοστό 43,9%.

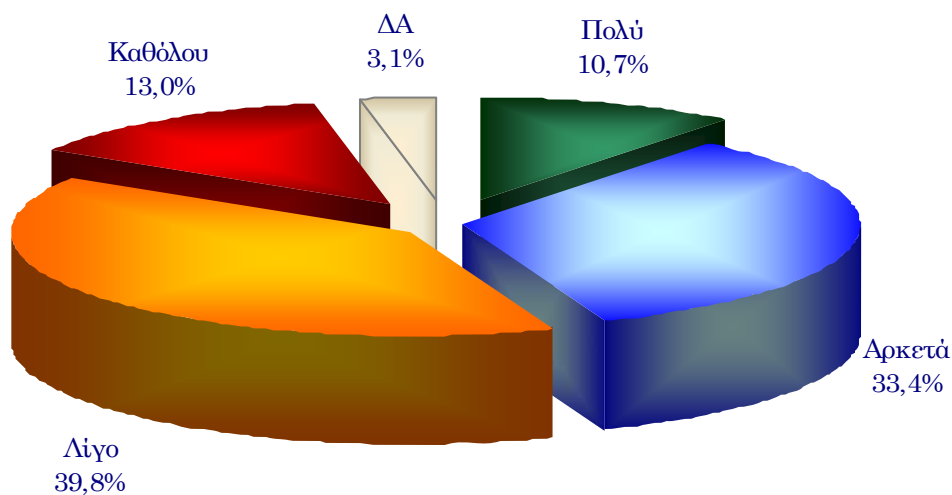
Αντιστρόφως με τις γυναίκες, οι άνδρες μπορούν να ανταποκριθούν στη θέση του Αρχηγού Κόμματος σε ποσοστό 67,9%, του Κοινοβουλευτικού Εκπροσώπου σε ποσοστό 65,6%, του Προέδρου της Νεολαίας Κόμματος σε ποσοστό 63,5%, στη θέση του Εκπροσώπου Τύπου Κόμματος σε ποσοστό 62,8% και στη θέση του Γενικού Γραμματέα Κόμματος σε ποσοστό 62,5%. Η τρίτη στη σειρά για τις γυναίκες θέση του Γραμματέα Κόμματος μπορεί να σχετίζεται με την κατοχή της θέσης αυτής σήμερα από δύο γυναίκες (τη Γενική Γραμματέα Κόμματος του ΚΚΕ και τη Γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ). Η ίδια θέση ιεραρχείται ως τελευταία στους άνδρες, ίσως γιατί θεωρείται λιγότερο σημαντική για την προβολή του κόμματος ή της πολιτικής του σε σχέση με τις άλλες.

Πιθανότατα ακόμη η θέση του Προέδρου της Νεολαίας Κόμματος να θεωρείται αφετηρία πολιτικής καριέρας ή να έχει μεγαλύτερη δημοφιλία. Και σε αυτό το σημείο, οι αποκλίσεις στα ποσοστά μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι μεγάλες.

Ερώτηση 63: «Κατά πόσο το ελληνικό σύστημα είναι έτοιμο να δεχτεί γυναίκα αρχηγό κόμματος;»

Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι το ελληνικό πολιτικό σύστημα είναι έτοιμο να δεχτεί γυναίκα αρχηγό κόμματος: αρκετά σε ποσοστό 33,4%, πολύ σε ποσοστό 10,7%, λίγο σε ποσοστό 39,8% και καθόλου σε ποσοστό 13,0%. Είναι αξιοσημείωτο ότι υπήρξε αρχηγός κόμματος (ΣΥΝ, Μαρία Δαμανάκη), ενώ η Γενική Γραμματέας του ΚΚΕ (Αλέκα Παπαρήγα) είναι ουσιαστικά αρχηγός κόμματος.

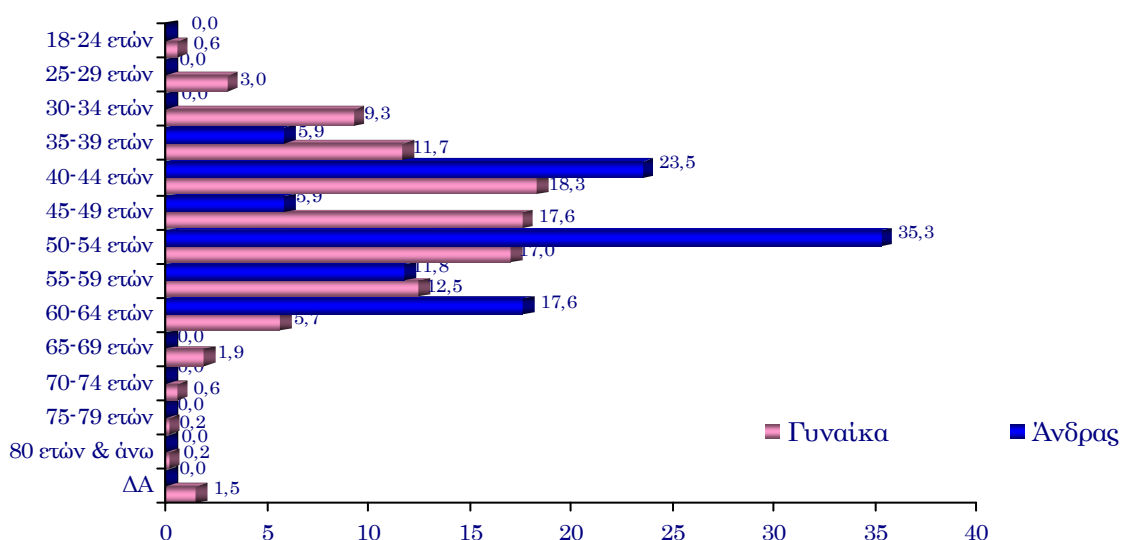

2. Ειδικό κοινό (πολιτικοί): Ποσοτική και ποιοτική επεξεργασία δεδομένων και σχολιασμός

Τα κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των γυναικών και ανδρών πολιτικών

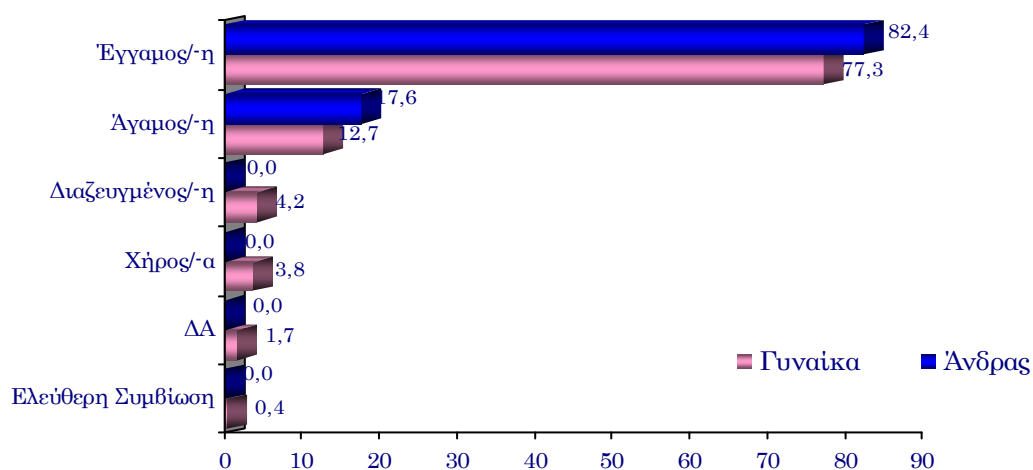
ΗΛΙΚΙΑ

Η ηλικιακή κατανομή των ερωτώμενων συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό στις εξής ηλικιακές κατηγορίες: για τους άνδρες πολιτικούς το 35,3% αντιστοιχεί στην ηλικιακή ομάδα των 50 έως 54 ετών, ενώ για τις γυναίκες το 18,3% είναι 40-44 ετών.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

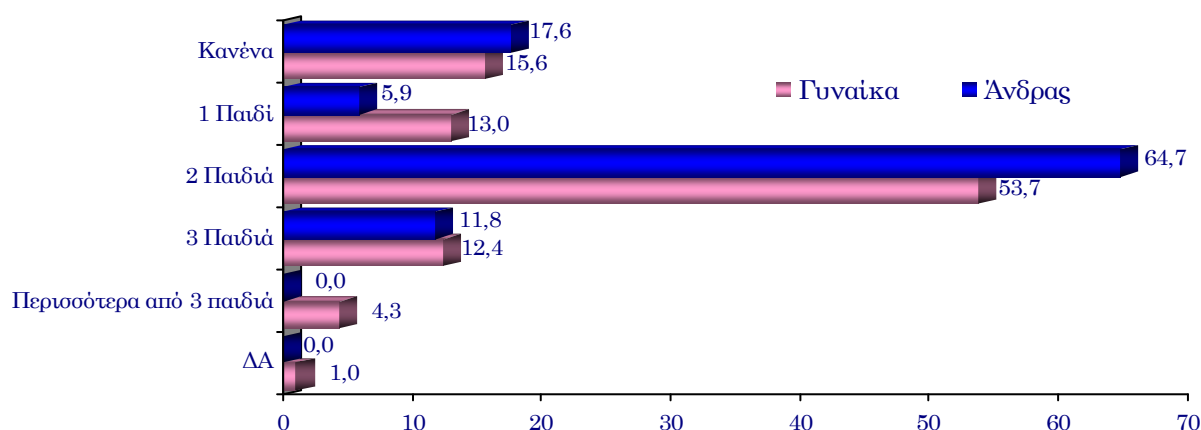
Το 82,4% των ανδρών και το 77,3% των γυναικών πολιτικών είναι έγγαμοι/-ες και ακολουθεί το 17,6% των ανδρών και 12,7 των γυναικών, οι οποίοι/-ες είναι άγαμοι/-ες.

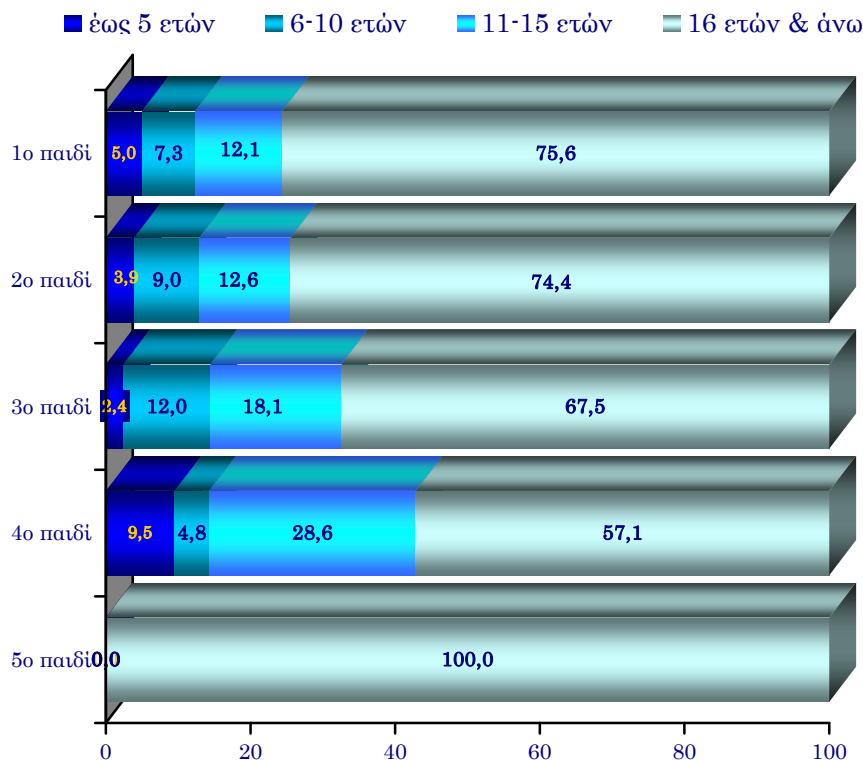
ΑΡΙΘΜΟΣ / ΗΛΙΚΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η πλειοψηφία του δείγματος έχει δύο (2) παιδιά, σε ποσοστό 64,7% για τους άνδρες πολιτικούς και σε 53,7% για τις γυναίκες πολιτικούς.

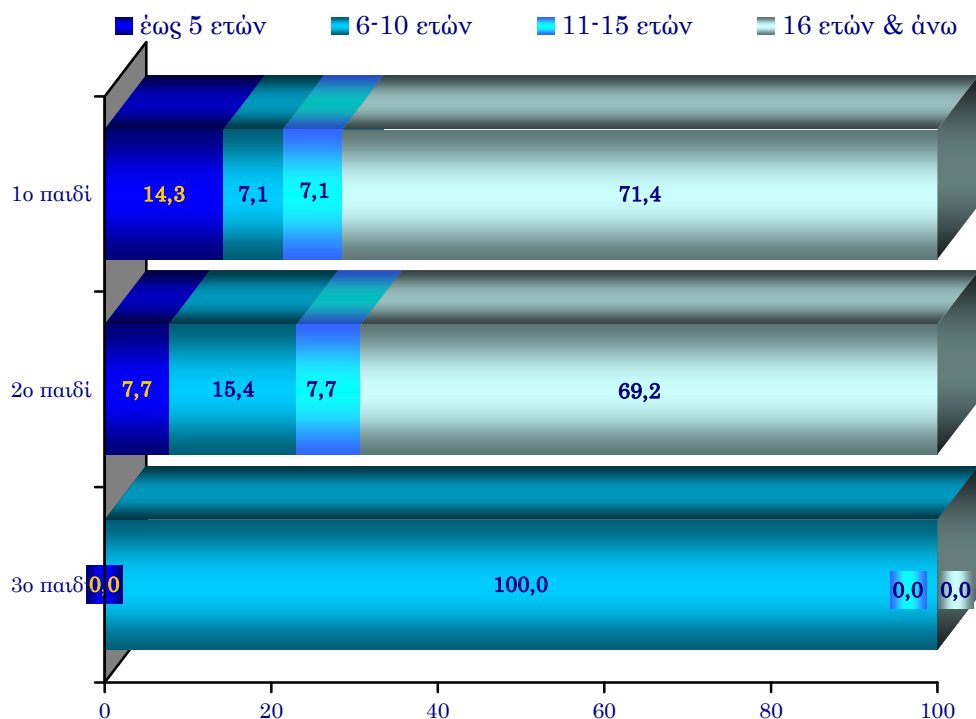
Ειδικότερα, στις γυναίκες πολιτικούς, και τα δύο παιδιά έχουν ηλικία 16 ετών και άνω, σε ποσοστό 75,6% για το πρώτο παιδί και 74,4% για το δεύτερο. Το ίδιο ισχύει και για τους άνδρες πολιτικούς: 71,4% για το πρώτο παιδί και 69,2% για το δεύτερο.

Γυναίκες

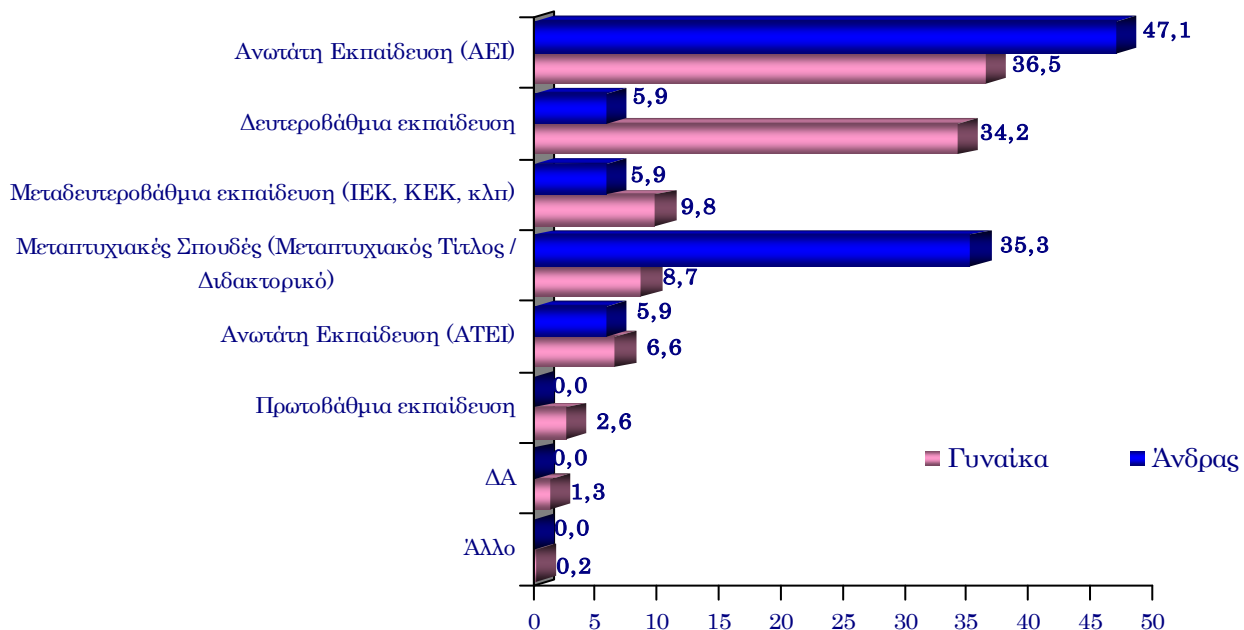

Άνδρες

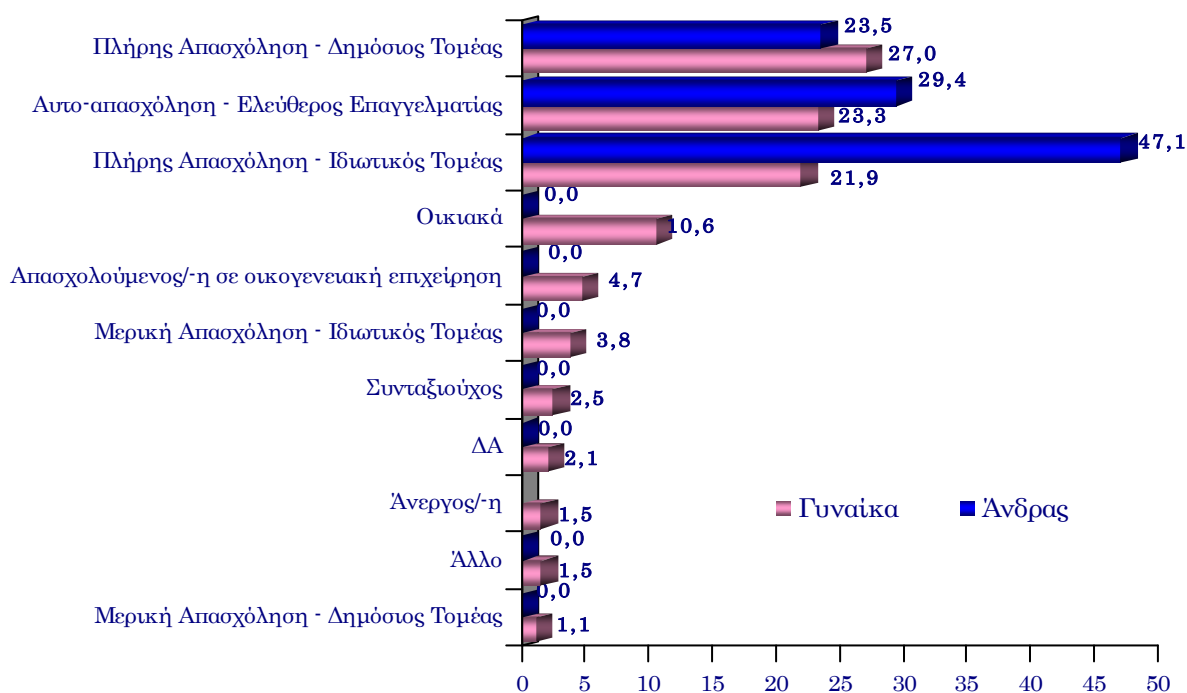
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στην πλειοψηφία τους, οι άνδρες έχουν ανώτατη εκπαίδευση σε ποσοστό 47,1% ή κατέχουν μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο (35,3%), ενώ οι γυναίκες πολιτικοί έχουν πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης σε ποσοστό 36,5% ή έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (34,2%).

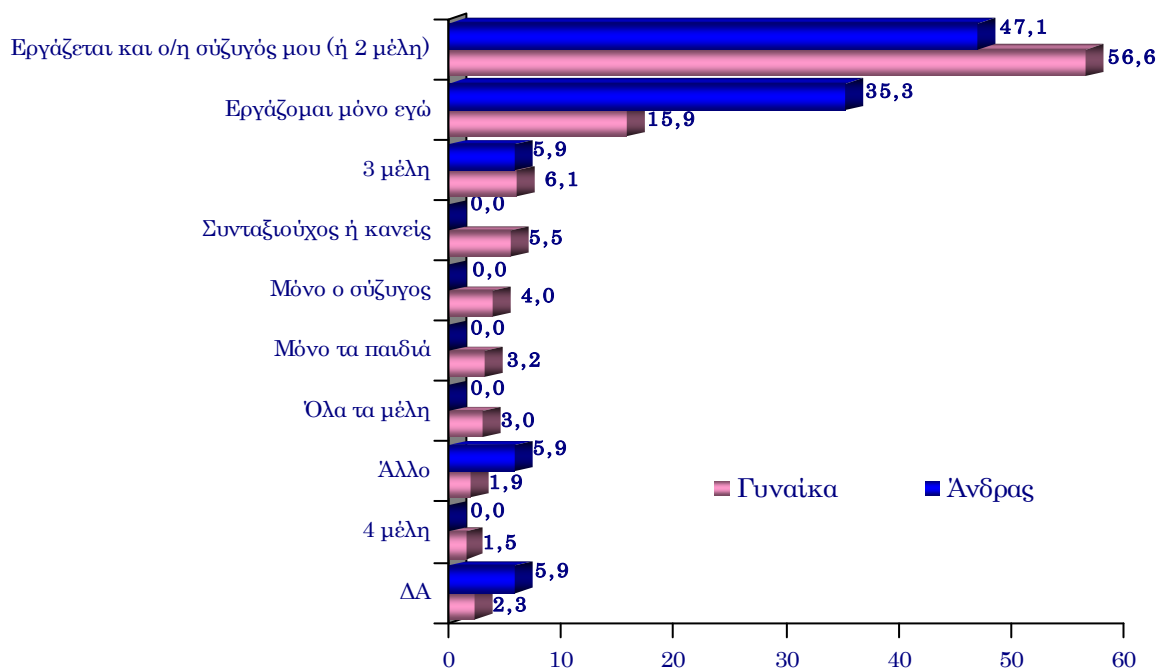
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Οι άνδρες πολιτικοί εργάζονται κυρίως υπό το καθεστώς πλήρους απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα (47,1%) ή είναι ελεύθεροι επαγγελματίες (29,4%), ενώ οι γυναίκες πολιτικοί τελούν υπό πλήρη απασχόληση στο δημόσιο τομέα σε ποσοστό της τάξης του 27% ή αυτο-απασχολούνται σε ποσοστό 23,3%.

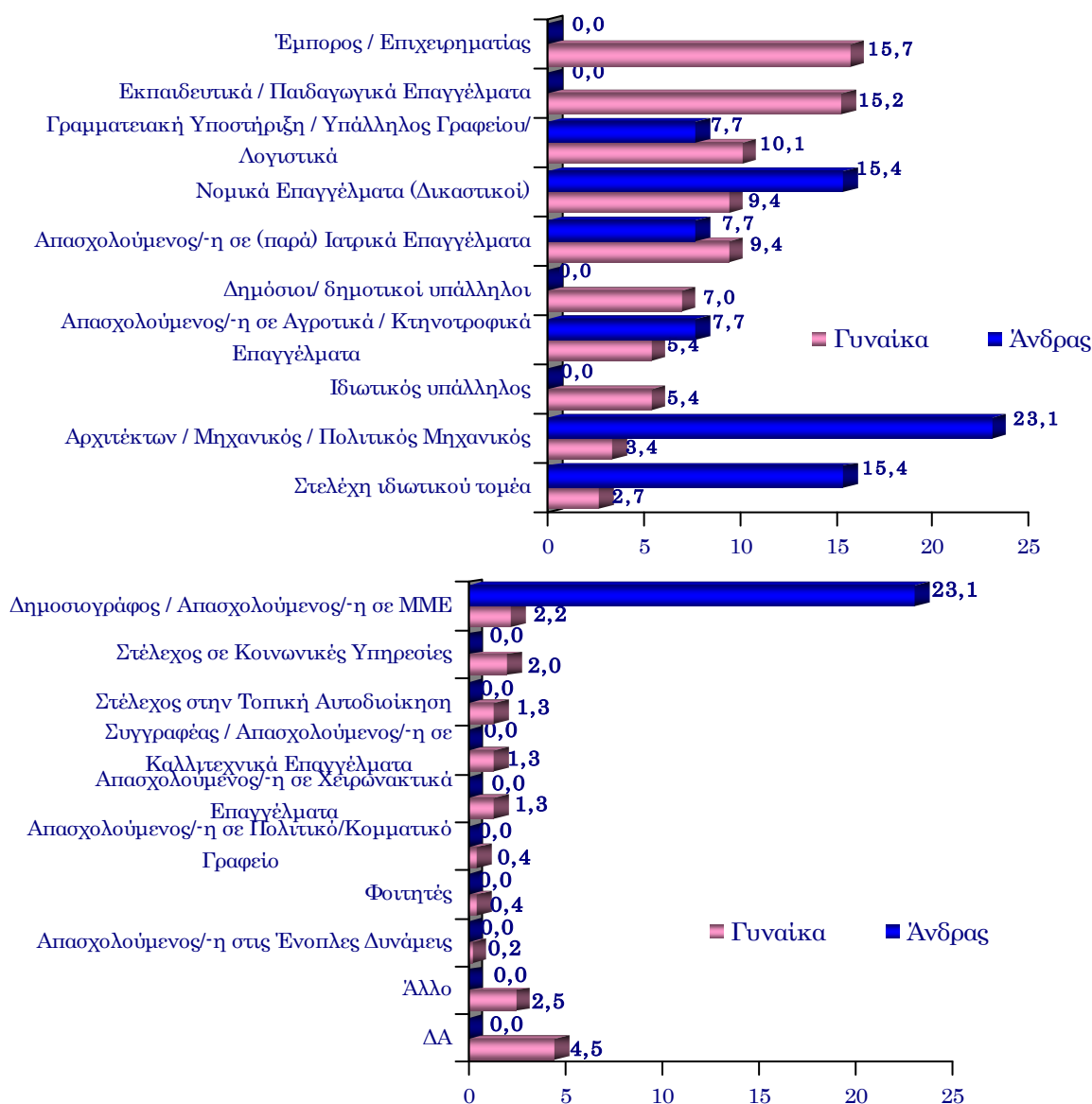
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων δηλώνει ότι εργάζονται και τα δύο μέλη της οικογένειας, σε ποσοστό 47,1% για τους άνδρες και 56,6% για τις γυναίκες πολιτικούς, ενώ οι άνδρες πολιτικοί αναφέρουν ότι εργάζονται μόνο αυτοί σε ποσοστό 35,3% και οι γυναίκες δίνουν ανάλογη απάντηση σε ποσοστό της τάξης του 15,9%.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΗ

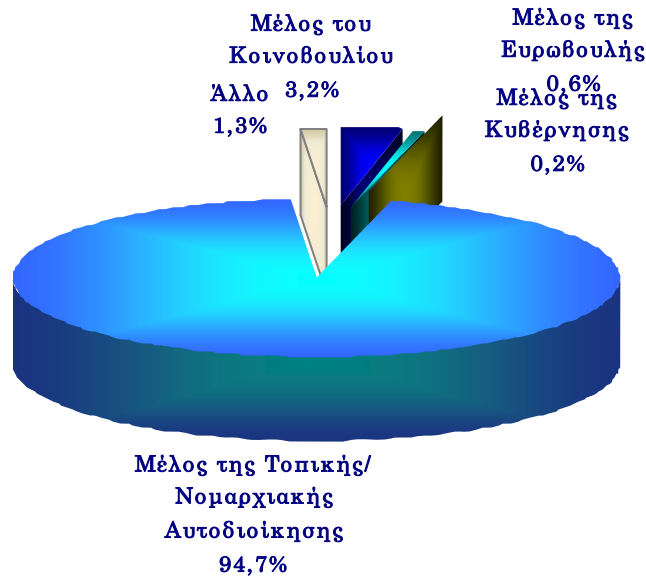
Οι γυναίκες πολιτικοί, πριν την εκλογή τους, απαντούν ότι απασχολούνταν κυρίως ως έμποροι ή επιχειρηματίες (15,7%) ή σε εκπαιδευτικά και παιδαγωγικά επαγγέλματα σε ποσοστό 15,2%. Οι άνδρες πολιτικοί, στην πλειοψηφία τους (23,1%) ήταν αρχιτέκτονες/μηχανικοί/πολιτικοί μηχανικοί ή δημοσιογράφοι και εργαζόμενοι στα ΜΜΕ, απασχολούνταν σε νομικά επαγγέλματα σε ποσοστό 15,4% ή ήταν στελέχη του ιδιωτικού τομέα (15,4%).

Οι γυναίκες πολιτικοί

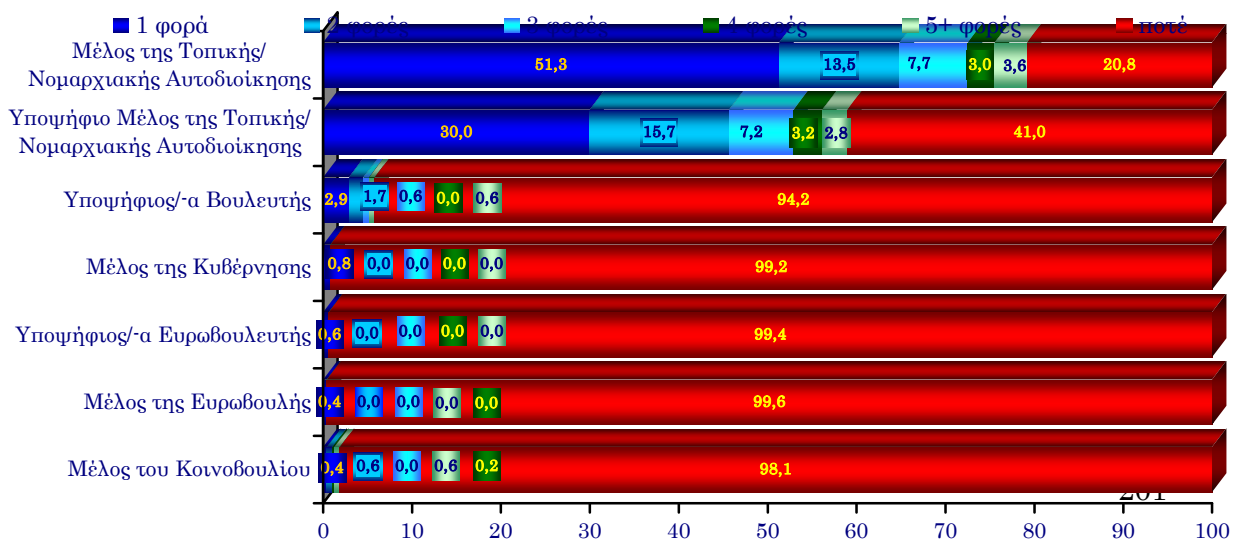
Ερώτηση 1: «Την παρούσα χρονική περίοδο είστε:»

Η πλειοψηφία των γυναικών πολιτικών ανήκει στην Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση σε ποσοστό 94,7%. Τα μέλη του Κοινοβουλίου αποτελούν το 3,2% του συνόλου, οι γυναίκες εκπρόσωποι στην Ευρωβουλή ανέρχονται στο 0,6%, ενώ τα μέλη της Κυβέρνησης στο 0,2%.

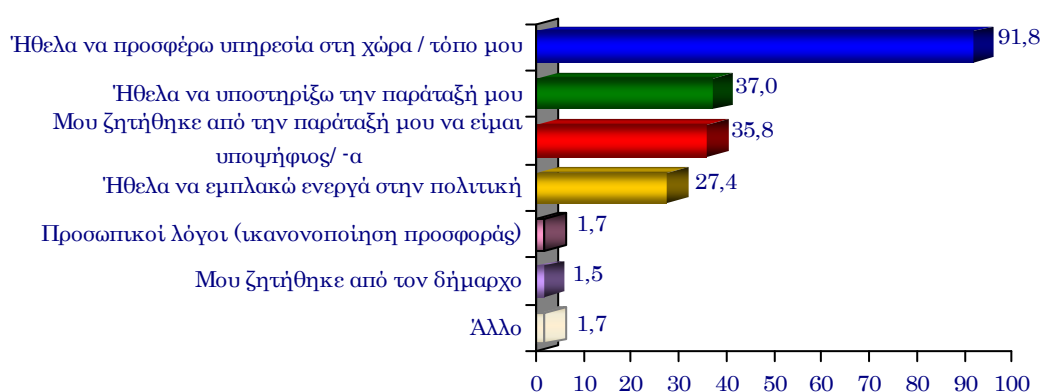
Ερώτηση 2: «Στο παρελθόν έχετε υπάρξει:»

Στη συντριπτική πλειοψηφία τους (94,2% έως 99,6%) οι γυναίκες πολιτικοί εισέρχονται για πρώτη φορά στον πολιτικό στίβο, με εξαίρεση τα μέλη της τοπικής και νομαρχιακής αυτοδιοίκησης που τουλάχιστον για άλλη μία φορά έχουν καταλάβει την αντίστοιχη θέση σε ποσοστό 51,3%.

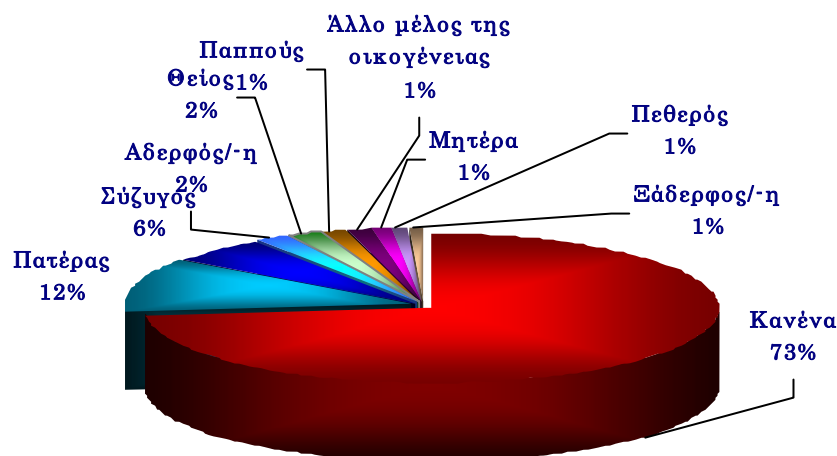
Ερώτηση 3: «Για ποιους λόγους αποφασίσατε να συμμετέχετε στις Βουλευτικές εκλογές/εκλογές ευρωβουλής/εκλογές Τοπικής & Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης;»

Το βασικό κίνητρο των γυναικών πολιτικών να συμμετάσχουν στις εκλογές, ήταν η διάθεση για προσφορά υπηρεσίας στη χώρα (91.8%), ενώ φαίνεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό γυναικών της τάξης του 37%, επιθυμούσε να υποστηρίξει την παράταξή του. Επίσης, από το 35,8% ζητήθηκε από την ίδια την παράταξη να είναι υποψήφιος/ -α. Τέλος, οι γυναίκες που ήθελαν να εμπλακούν ενεργά στην πολιτική συνιστούν το 27,4 του δείγματος.

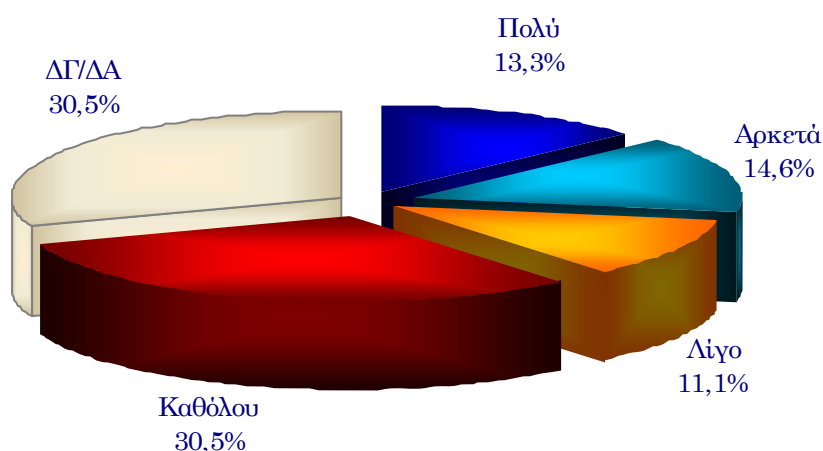
Ερώτηση 4: «Υπάρχει κάποιο μέλος της οικογένειά σας που να έχει θέση ευθύνης στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων;»

Από τις ερωτώμενες το 73% δεν έχει κανένα συγγενικό άτομο, που να εμπλέκεται ενεργά στην πολιτική, σε αντίθεση με το 27% των γυναικών, οι οποίες έχουν τουλάχιστον ένα άτομο στο στενό οικογενειακό περιβάλλον τους, που κατέχει θέση ευθύνης στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων (το μεγαλύτερο ποσοστό παρουσιάζει ο πατέρας των ερωτώμενων [12%] και ακολουθεί ο σύζυγος σε ποσοστό 6%).

Ερώτηση 5: «Επηρέασε την απόφασή σας να είστε υποψήφια η οικογενειακή σας παράδοση;»

Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, οι περισσότερες γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι η οικογενειακή παράδοση στην πολιτική δε διαδραματίζει κανένα ρόλο στην ενίσχυση των υποψηφιοτήτων τους (30,5%), ενώ μόνο το 13,3,% υποστηρίζει ότι συμβάλλει «πολύ». Αξιοσημείωτη είναι η άρνηση ή αποφυγή απάντησης που φτάνει επίσης στο 30,5%, η οποία πιθανόν να συνδέεται με το φόβο της απαξίωσης που χαρακτηρίζει πολλές φορές τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στον νεποτισμό.

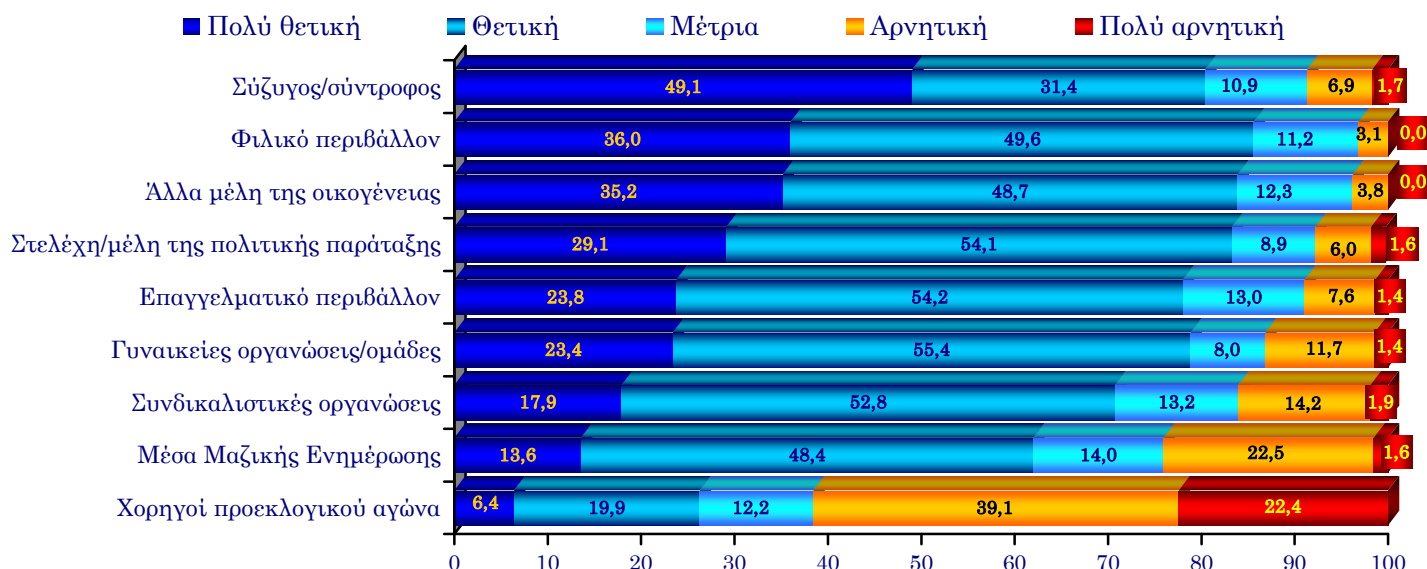
Ερώτηση 6: «Πόσο θετική ή αρνητική ήταν η στάση των παρακάτω ατόμων ή παραγόντων/θεσμών στην απόφασή σας να εμπλακείτε στην πολιτική;»

Στην πλειοψηφία τους οι γυναίκες πολιτικοί αντιμετωπίζονται πολύ θετικά ως προς την απόφασή τους να εμπλακούν στην πολιτική από το οικείο περιβάλλον τους. Συγκεκριμένα, πολύ θετική στάση τηρεί ο σύζυγος/σύντροφός τους (49,1%), το φιλικό περιβάλλον (36%), τα άλλα μέλη της οικογένειας (39%), τα στελέχη/μέλη της παράταξης, στην οποία ανήκουν (29,1%), καθώς και το επαγγελματικό περιβάλλον σε ποσοστό 23,8%. Επιπρόσθετα, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι οι γυναικείες οργανώσεις ενθαρρύνουν κατά πολύ τη συμμετοχή τους στην πολιτική, με ποσοστό της τάξης του 23,8%.

Αξιοσημείωτο είναι ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και οι χορηγοί του προεκλογικού αγώνα έχουν αρνητική στάση ως προς τη διαδικασία εκλογής υποψηφίων γυναικών σε ποσοστά 24,1% και 61,5% αντίστοιχα.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η απόφαση των γυναικών να ασχοληθούν με την πολιτική είναι σε ένα σημαντικό βαθμό συνδεδεμένη με τους οικογενειακούς και φιλικούς δεσμούς. Από την άλλη, η αποτυπωμένη

αρνητική στάση των χορηγών να στηρίζουν την είσοδο των γυναικών στην πολιτική, παραπέμπει στις παραδοσιακές διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα.

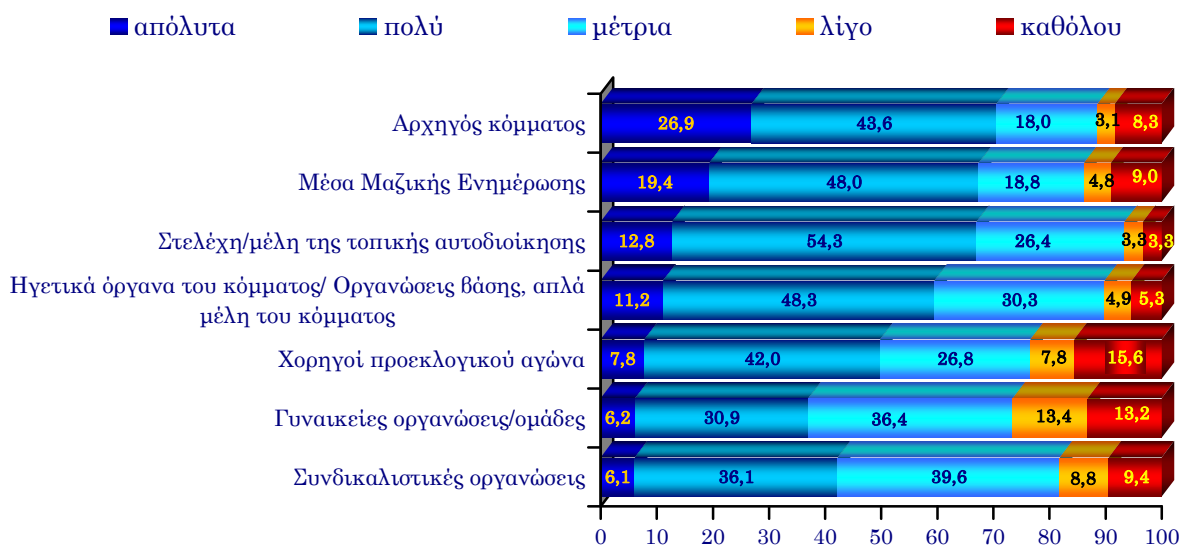

Ερώτηση 7: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω ασκούν επιρροή στη διαδικασία εκλογής υποψηφίων;»

Ο αρχηγός ενός κόμματος ασκεί πολύ μεγάλη επιρροή στην εκλογή των πολιτικών (26,9%), δεδομένο το οποίο συναντάται και σε αντιστοιχη ερώτηση που τέθηκε και στο γενικό κοινό: οι πολίτες θεωρούν τον ηγέτη μιας πολιτικής παράταξης ως τον πιο καθοριστικό παράγοντα ως προς την άσκηση επιρροής στην εκλογική διαδικασία. Αν και οι υποψήφιοι θεωρούν ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης δε στηρίζαν και δεν ενθάρρυναν την απόφασή τους να εμπλακούν στην πολιτική, εντούτοις, οι ίδιες αναγνωρίζουν τη σημαντικότερη επιρροή που ασκούν τα ΜΜΕ στην εκλογική διαδικασία (19,4%). Τέλος, τα στελέχη της τοπικής και νομαρχιακής αυτοδιοίκησης επιδρούν σε απόλυτο βαθμό στη συγκεκριμένη διαδικασία σε ποσοστό 12,8%.

Παραμένει αρνητική η γνώμη των γυναικών απέναντι στους χορηγούς προεκλογικού αγώνα, καθώς υποστηρίζουν ότι οι τελευταίοι επιδρούν αρνητικά στην εκστρατεία των γυναικών πολιτικών (15,6%).

Το ενδιαφέρον σε αυτήν την ερώτηση είναι ότι, αντίθετα με ό,τι πιστεύουν οι ψηφοφόροι, οι γυναικείες (13,2%), αλλά και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις (9,4%) συγκεντρώνουν ένα αξιοσημείωτο ποσοστό αδυναμίας να επηρεάσουν την εκλογή των υποψηφίων γυναικών. Παράλληλα, το ποσοστό αδυναμίας επιρροής της εκλογής από τους χορηγούς του προεκλογικού αγώνα πιθανόν να αντανακλά την απροθυμία τους να στηρίξουν γυναικείες υποψηφιότητες (βλ. προηγούμενο διάγραμμα).

Ερώτηση 8: «Στη δική σας περίπτωση, σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω υποστήριξαν ενεργά τη διαδικασία εκλογής σας;»

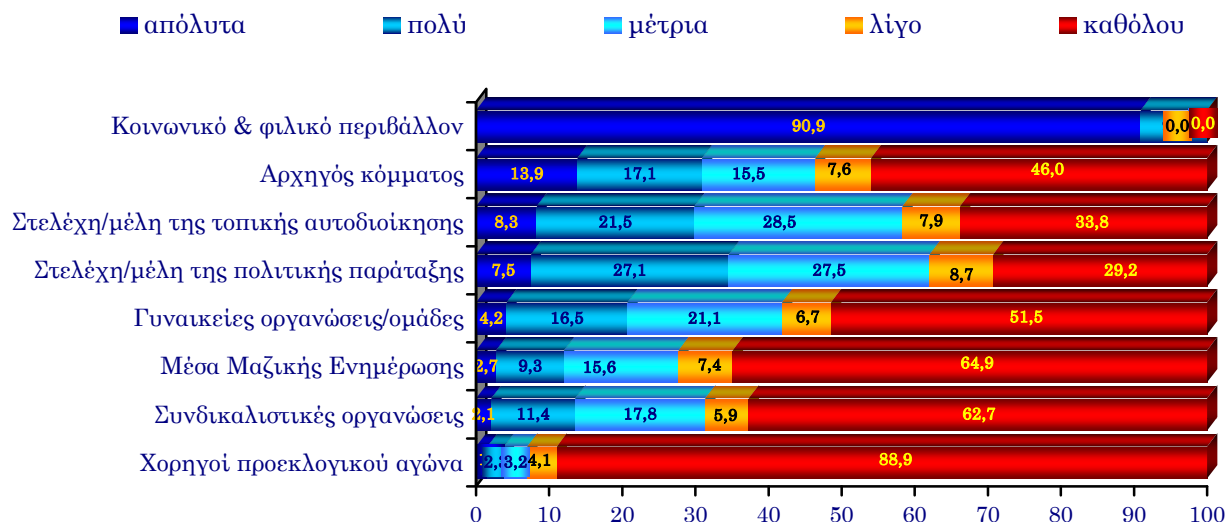
Το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον των πολιτικών του δείγματος αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή ενεργής υποστήριξης της εκλογής των γυναικών (90,9%). Αντίθετα, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι οι χορηγοί του προεκλογικού αγώνα δε συνέβαλαν καθόλου στην εκλογή τους (88,9%). Αξιοσημείωτη, επίσης, παραμένει η αρνητική απάντηση που δόθηκε από τις πολιτικούς σχετικά με την απουσία ενεργής υποστήριξης τους από τον αρχηγό του κόμματος (46%), καθώς επίσης και από τα ΜΜΕ (64,9%), τα οποία, ενώ ασκούν μεγάλη επιρροή στην εκλογική διαδικασία, δεν υποστήριξαν τις γυναίκες πολιτικούς κατά την εκλογή τους.

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί, πάντοτε σύμφωνα με τις απαντήσεις των γυναικών πολιτικών, ότι σε ορισμένες περιπτώσεις ενώ αρχικά ζήτησε τη συμμετοχή τους στην εκλογική διαδικασία το ίδιο τους το κόμμα, στη συνέχεια δεν τους παρείχε και την ανάλογη ουσιαστική στήριξη (29,2%), παραδοχή που φανερώνει, σε κάποιο βαθμό, το ανταγωνιστικό περιβάλλον που διέπει το πολιτικό σκηνικό.

Από τα αποτελέσματα αυτά, διαφαίνεται σαφώς η αντίληψη των γυναικών πολιτικών για την εκλογή τους. Η ενεργή υποστήριξη του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος είναι το αντιστάθμισμα στην έλλειψη υποστήριξης από την πλευρά των χορηγών του προεκλογικού αγώνα, των ΜΜΕ, αλλά και των γυναικείων και συνδικαλιστικών οργανώσεων.

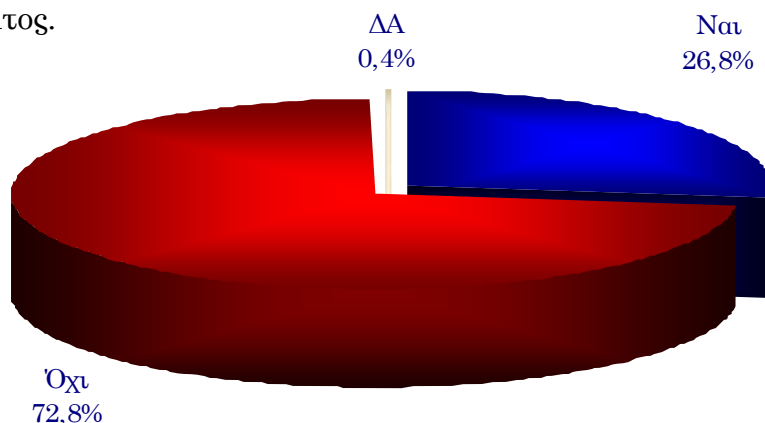
Η προτεραιότητα του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος μάλλον σχετίζεται με το γεγονός ότι στη συντριπτική πλειοψηφία τους οι ερωτώμενες προέρχονται από το χώρο της Αυτοδιοίκησης, όπου οι

κοινωνικές και φιλικές σχέσεις αποτελούν κρίσιμο παράγοντα για την αποδοχή και εκλογή των υποψηφίων.

Ερώτηση 9: «Συναντήσατε δυσκολίες στην εκλογή σας;»

Σε ποσοστό 26,8% επί του συνόλου, οι γυναίκες πολιτικοί συνάντησαν δυσκολίες κατά την εκλογή τους, ενώ το 72,8% εξ αυτών υποστήριξε ότι δε συνάντησε καμία δυσκολία. Το εύρημα αυτό προκαλεί κάποιον προβληματισμό, καθώς θα ανέμενε κανείς να αναγνωριστούν ως εμπόδια ή δυσκολίες η μη ενεργή υποστήριξη και η αρνητική στάση των παραμέτρων που συναντώνται και επισημαίνονται παραπάνω από τις ίδιες τις γυναίκες του δείγματος.

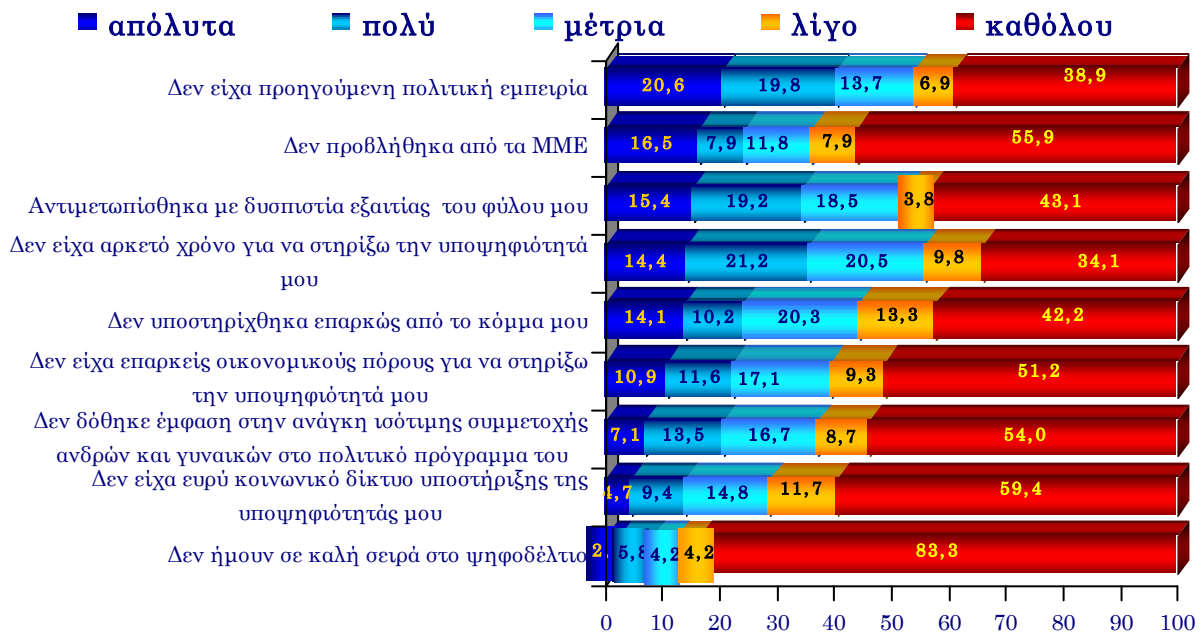

Ερώτηση 10: «Σε ποιο βαθμό τα παρακάτω δυσχέραναν την εκλογή σας;»

Οι γυναίκες πολιτικοί δηλώνουν ότι, σε γενικές γραμμές, δε συναντούν δυσκολίες, ενώ σε αντίστοιχη απάντηση που δόθηκε από το γενικό κοινό,

υποστηρίζεται σε πολύ μεγάλο ποσοστό ότι οι γυναίκες πολιτικοί συναντούν δυσκολίες κατά την εκλογή τους (79,3%).

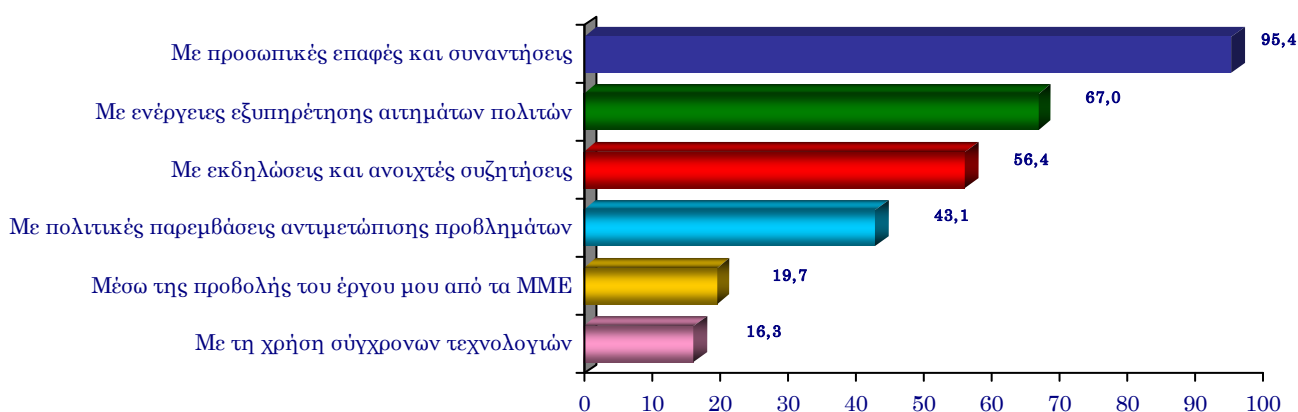
Ωστόσο, η έλλειψη προηγούμενης πολιτικής εμπειρίας (40,4%), η έλλειψη χρόνου (35,6%), οι έμφυλες προκαταλήψεις (34,6%), η μη προβολή των γυναικών πολιτικών από τα ΜΜΕ (24,4%), και η έλλειψη επαρκών οικονομικών πόρων για τη στήριξη της υποψηφιότητάς τους (22,5%) συνιστούν τους βασικότερους λόγους που εμποδίζουν τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Αντίθετα, οι πολίτες αξιολογούν ότι η προκατάληψη λόγω φύλου είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που δυσχεραίνει την εκλογή των γυναικών πολιτικών (73%).

Ερώτηση 11: «Πως επικοινωνείτε με τους πολίτες;»

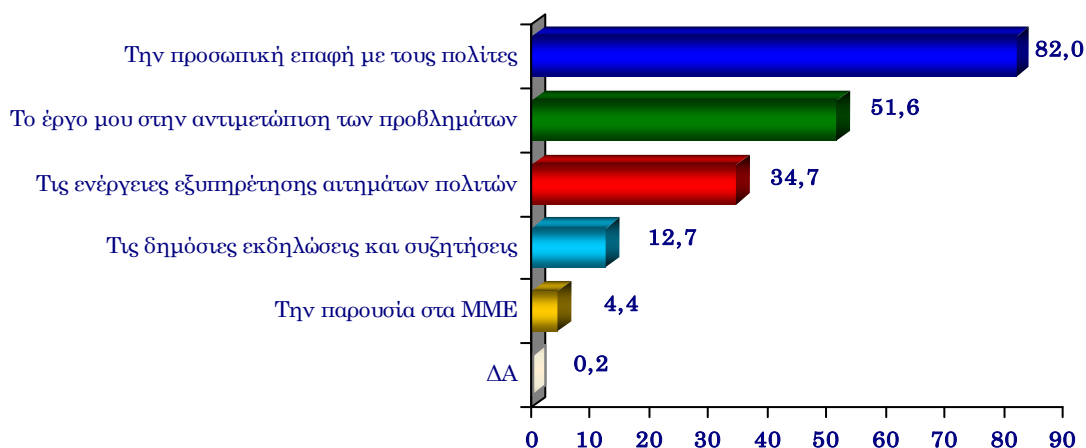
Η επικοινωνία με τις γυναίκες πολιτικούς στηρίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην προσωπική επαφή -είτε ιδιωτική είτε δημόσια- με τους πολίτες (95,4%), την οποία θεωρούν αναντικατάστατη, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με ό,τι πιστεύουν οι ψηφοφόροι.

Επίσης, πιστεύουν ότι επικοινωνούν με τους/τις ψηφοφόρους τους με τις ενέργειες εξυπηρέτησης αιτημάτων των πολιτών (67%), τις εκδηλώσεις και τις ανοιχτές συζητήσεις (56,4%) και τις πολιτικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των πολιτών (43,1%) και σε πολύ μικρό ποσοστό μέσα από την προβολή τους από τα ΜΜΕ (19,7%). Καταδεικνύεται ότι πολιτικοί και ψηφοφόροι δεν έχουν την ίδια αντίληψη για τους τρόπους της μεταξύ τους επικοινωνίας.

Ερώτηση 12: «Τι θεωρείτε πιο αποτελεσματικό στην επικοινωνία σας με τους πολίτες;»

Οι συγκεκριμένες απαντήσεις επιβεβαιώνουν τις απόψεις των γυναικών πολιτικών που διατυπώνονται στην προηγούμενη ερώτηση, καθώς οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι η αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας τους με τους πολίτες βασίζεται κυρίως στην προσωπική επαφή (82%). Επίσης, οι γυναίκες υποστηρίζουν εμμέσως, ότι ενώ παράγουν έργο στην αντιμετώπιση των προβλημάτων (51,6%), το έργο αυτό δε χαιρεί της ανάλογης προβολής από τα ΜΜΕ. Ο ρόλος των ΜΜΕ παρουσιάζεται και εδώ εξαιρετικά αποδυναμωμένος. Η αποτελεσματικότητά τους στην επικοινωνία των γυναικών πολιτικών με τους πολίτες φθάνει μόλις το 4,4%.

Για να γίνει κατανοητή τη μεγάλη αυτή διαφορά ανάμεσα στο ρόλο των ΜΜΕ και των προσωπικών επαφών με τους πολίτες, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι μεγάλος αριθμός των ερωτώμενων γυναικών είναι εκλεγμένες σε θέσεις της Αυτοδιοίκησης, για τις οποίες η προβολή προσώπων από τα μεγάλης εμβέλειας ΜΜΕ περιορίζεται στις υποψηφιότητες των μεγάλων Νομαρχιών και Δήμων, ενώ είναι καθοριστικότερη η προσωπική επαφή και επικοινωνία με τους πολίτες.

Ερώτηση 13: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις;»

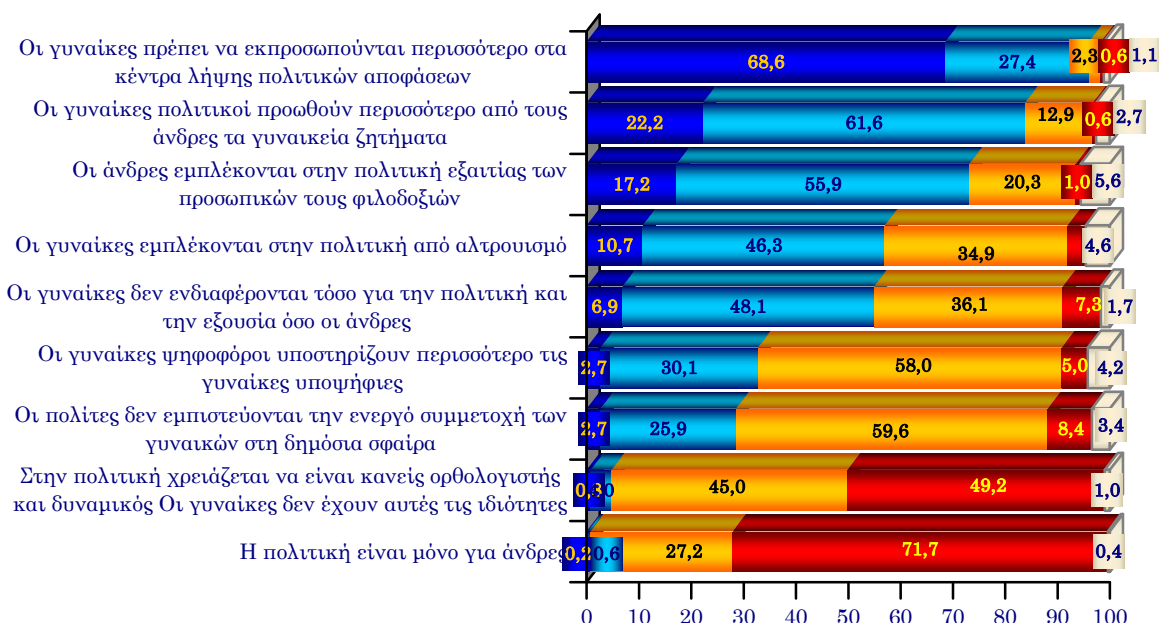
Η γνώμη των ερωτώμενων για τη συμμετοχή, τις κατευθύνσεις, τις φιλοδοξίες, τις προθέσεις, τις ικανότητες των γυναικών στην πολιτική συμφωνούν κατά το μάλλον ή ήττον με τις αντίστοιχες απαντήσεις των ψηφοφόρων. Οι ήδη εκλεγμένες γυναίκες συμφωνούν απόλυτα ότι πρέπει να αυξηθεί η συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων και διαφωνούν απόλυτα με τον ισχυρισμό ότι οι γυναίκες δε διαθέτουν ορθολογισμό και δυναμισμό, ικανότητες που χρειάζονται στην πολιτική και με το ότι η ενασχόληση με την πολιτική είναι αποκλειστικό πεδίο δράσης των ανδρών. Διαφωνούν, επίσης, με την άποψη ότι οι πολίτες δεν εμπιστεύονται την ενεργό συμμετοχή των γυναικών στη δημόσια σφαίρα.

Οι ερωτώμενες εκτιμούν ότι οι γυναίκες πολιτικοί προωθούν τα γυναικεία ζητήματα περισσότερο από τους άνδρες, δεν ενδιαφέρονται τόσο για την πολιτική και την εξουσία όσο αυτοί και εμπλέκονται στην πολιτική από αλτρουισμό. Αντιθέτως, οι άνδρες εμπλέκονται στην πολιτική λόγω των προσωπικών τους φιλοδοξιών.

Συγκεκριμένα, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι κατά βάση δεν υπάρχει δυσπιστία εκ μέρους των πολιτών σχετικά με την συμμετοχή τους στα κοινά (59,6%) και σε μεγάλο βαθμό εκτιμούν ότι οι γυναίκες ψηφοφόροι

δεν υποστηρίζουν τις γυναίκες υποψήφιες περισσότερο από ό,τι τους άνδρες (63% αρνητικές απαντήσεις), σε αντίθεση με τους πολίτες που υποστηρίζουν την αντίθετη άποψη (64,2%). Σχεδόν όλες συμφωνούν ότι η παρουσία των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων πρέπει να ενισχυθεί (96%) και πως οι ίδιες προωθούν τα γυναικεία ζητήματα περισσότερο από ό,τι οι άνδρες συνάδελφοί τους (83,8%). Τέλος, καθολικά απορρίπτουν την άποψη ότι η πολιτική είναι αποκλειστικά ανδρικό προνόμιο σε ποσοστό 98,9% και πρεσβεύουν ότι οι γυναίκες διαθέτουν τα χαρακτηριστικά εκείνα που συμβάλουν καθοριστικά στην πολιτική σταδιοδρομία (94,2%).

■ Συμφωνώ απόλυτα ■ Συμφωνώ ■ Διαφωνώ ■ Διαφωνώ απόλυτα ■ Δεν έχω γνώμη/ ΔΑ

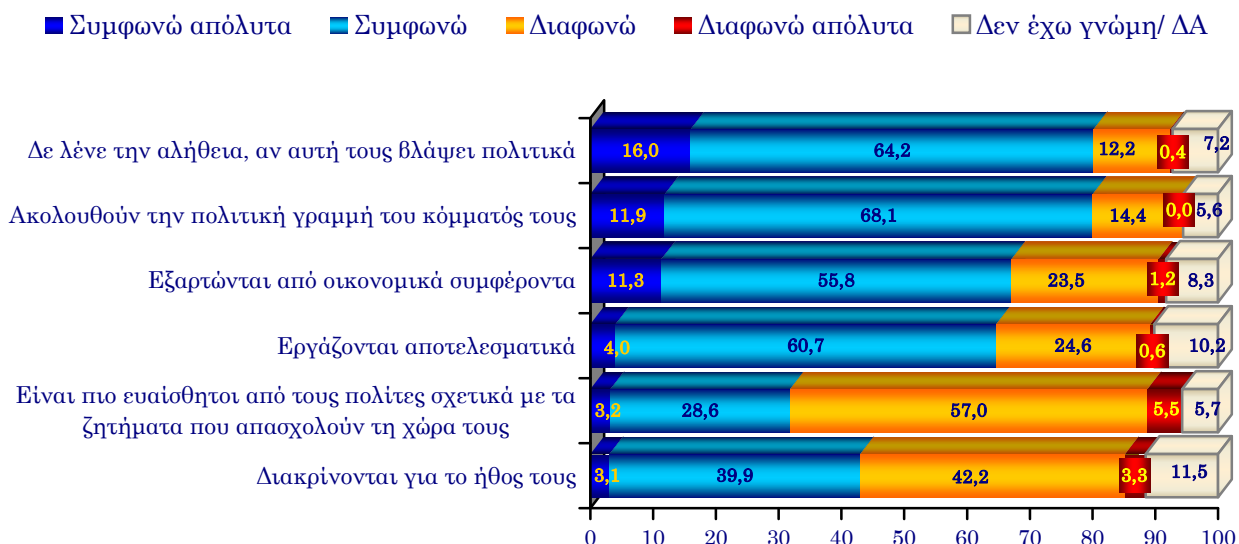

Ερώτηση 14: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις για τους άνδρες πολιτικούς;»

Οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι, σε σχέση με τους άνδρες, εργάζονται πιο αποτελεσματικά και είναι πιο ευαίσθητες για τα ζητήματα που απασχολούν τη χώρα. Επίσης, πιστεύουν ότι είναι περισσότερο ειλικρινείς, εξαρτώνται σε μικρότερο βαθμό από τα οικονομικά συμφέροντα και διακρίνονται από ήθος σε μεγαλύτερο βαθμό απ’ ό,τι οι άνδρες πολιτικοί.

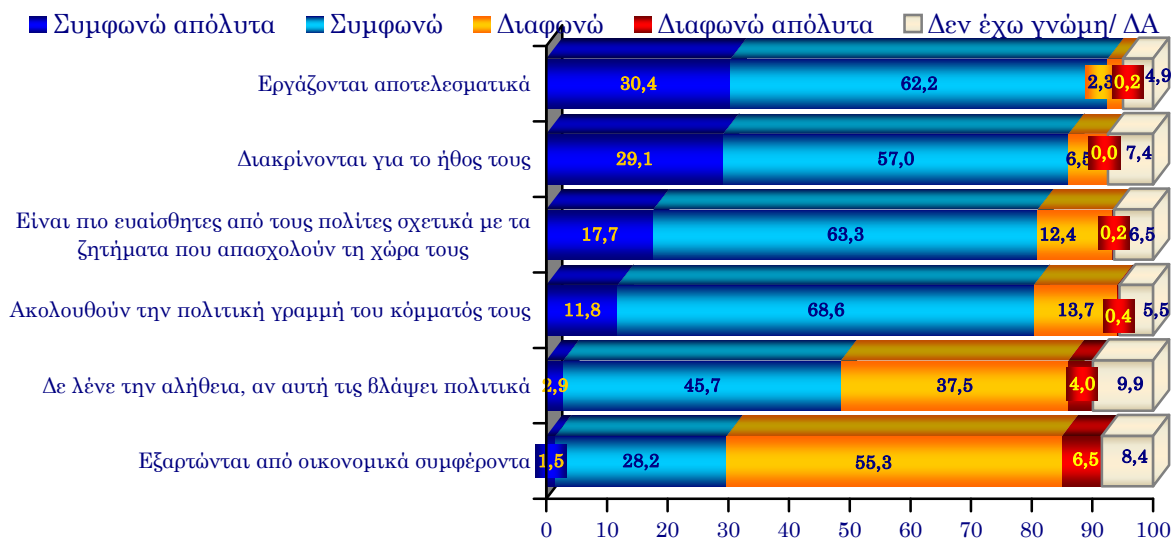
Αναλυτικότερα, οι γυναίκες πολιτικοί υποστηρίζουν ότι οι άνδρες συνάδελφοί τους φοβούνται να πουν την αλήθεια, καθώς μπορεί να επωμισθούν πολιτικό κόστος (80,2%) και αποφεύγουν να διαφωνούν με την

πολιτική γραμμή του κόμματός τους (80%). Είναι χαρακτηριστικό, επίσης, ότι το 67,1% επί του συνόλου των γυναικών πολιτικών δέχεται ότι οι άνδρες πολιτικοί εξαρτώνται από οικονομικά συμφέροντα, γεγονός το οποίο αντικατοπτρίζεται και στην εικόνα που έχουν οι πολίτες γι' αυτούς (85,2%).

Ερώτηση 15: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις για τις γυναίκες πολιτικούς;»

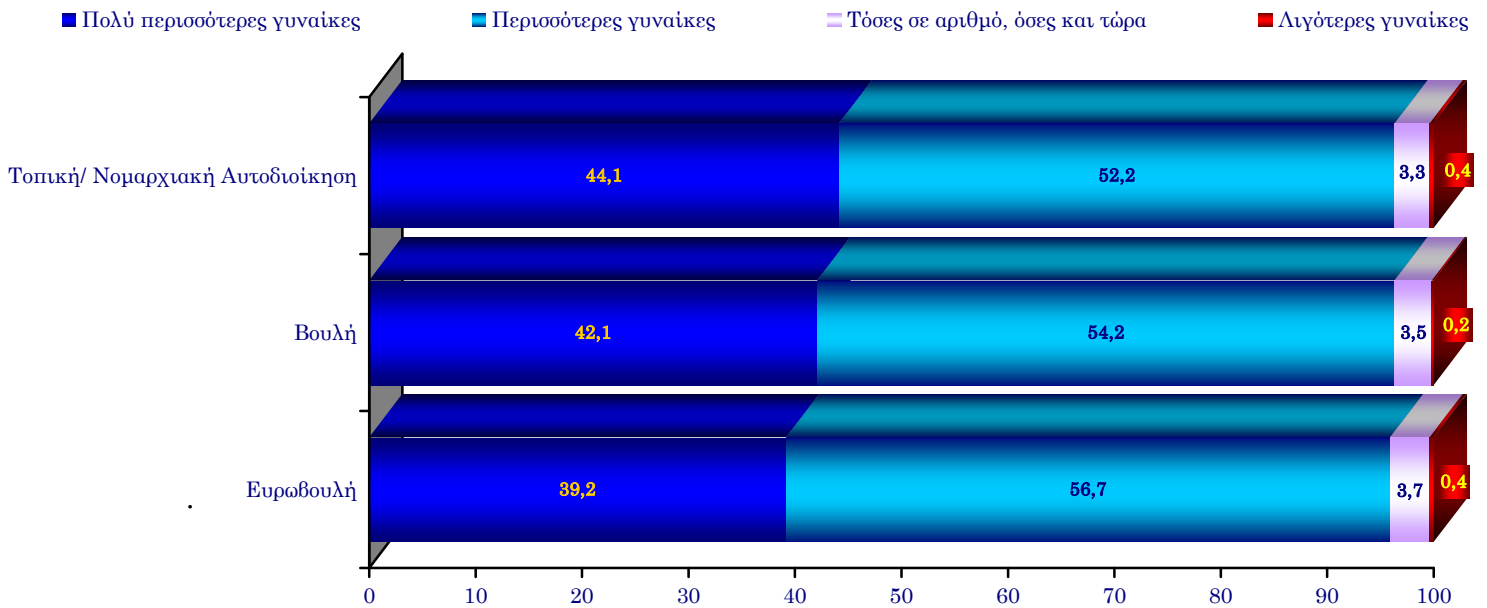
Οι γυναίκες πολιτικοί πιστεύουν ότι εργάζονται πιο αποτελεσματικά συγκριτικά με τους άνδρες συναδέλφους τους σε ποσοστό 92,6% έναντι του 64,7% που αναφέρεται στην αντίστοιχη ερώτηση για τους άνδρες πολιτικούς. Επίσης, θεωρούν ότι διακρίνονται για το ήθος τους (86,1%) και την ευαισθησία τους στα κοινωνικά ζητήματα (81%). Εκτιμούν ότι φοβούνται, σε μικρότερο βαθμό, το πολιτικό κόστος σε σχέση με τους άνδρες (48,6%), χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι παρεκκλίνουν από την πολιτική γραμμή και τη στάση που υποδεικνύει το κόμμα (80,4%). Οι πολίτες, από την άλλη πλευρά, συμφωνούν μεν ότι οι γυναίκες πολιτικοί εργάζονται αποτελεσματικά (73,9%), αλλά πιστεύουν πως και αυτές υπολογίζουν το πολιτικό κόστος των πράξεών τους (72,3%).

Ερώτηση 16: «Πιστεύετε ότι στη Βουλή, Ευρωβουλή, Τοπική / Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση θα έπρεπε να συμμετέχουν:»

Οι γυναίκες πολιτικοί στη συντριπτική πλειοψηφία τους, θεωρούν αναγκαία τη συμμετοχή περισσότερων γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, τόσο στη Βουλή (96,3%), όσο και στην Ευρωβουλή (95,9%), καθώς και στα όργανα της Τοπικής/Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης (96,3%). Με τις παραπάνω απόψεις των γυναικών πολιτικών συμφωνούν και οι πολίτες.

Η θετική γνώμη για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στη Βουλή, την Ευρωβουλή και τους δύο βαθμούς της Αυτοδιοίκησης, είναι προφανής και αναδεικνύει την αναγκαιότητα λήψης θετικών μέτρων για την προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στο πολιτικό πεδίο. Αν λάβει κανείς υπόψη του, τις αντίστοιχες απαντήσεις που έδωσαν οι πολίτες στη συγκεκριμένη ερώτηση, θα παρατηρήσει ότι οι αποκλίσεις στα ποσοστά είναι μεγαλύτερες.

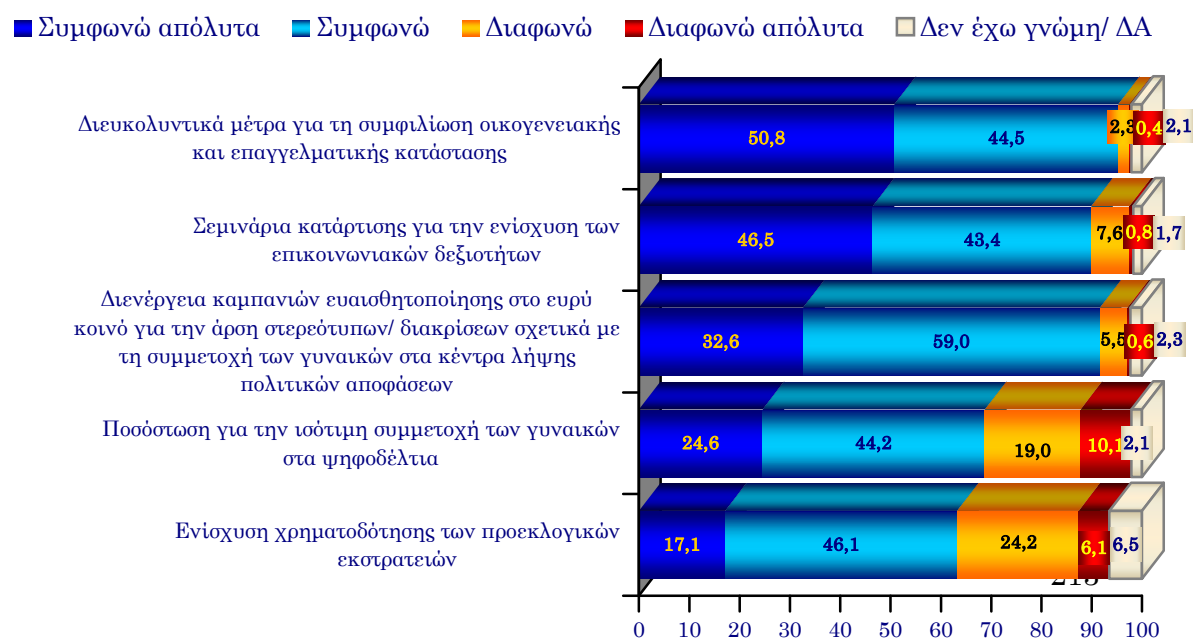

Ερώτηση 17: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τη συμβολή των παρακάτω μέτρων στην ενθάρρυνση των γυναικών να συμμετέχουν στην πολιτική;»

Από τα αποτελέσματα της έρευνας, εμφανίζεται ότι τα μέτρα που αφορούν στην ενθάρρυνση των γυναικών στην πολιτική, είναι κατά γενική παραδοχή αναγκαία. Έτσι, η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου εναρμόνισης των οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων, (βλ. και πιο πάνω, ότι μια από τις βασικές δυσκολίες στην εκλογή αποτελεί η έλλειψη αρκετού χρόνου), τα σεμινάρια κατάρτισης για την ενδυνάμωση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων (για να βελτιώσουν τη δημόσια εικόνα τους σύμφωνα με τα κυρίαρχα πολιτικά πρότυπα) και η διενέργεια εκστρατειών ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, συνιστούν δράσεις που συμβάλλουν θετικά στην αύξηση της εκπροσώπησης των γυναικών στην πολιτική.

Ειδικότερα, οι γυναίκες πολιτικοί, σε πολύ μεγάλο ποσοστό, σημειώνουν ότι η λήψη συγκεκριμένων μέτρων, όπως η παροχή διευκολύνσεων για τη συμφιλίωση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής (95,3%) και η ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων τους (89,9%), αποτελεί την αποτελεσματικότερη οδό για την αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Επίσης, κάποια πιο «ριζοσπαστικά» μέτρα, όπως π.χ. η ποσόστωση στα ψηφοδέλτια (68,8%) και η ενίσχυση της χρηματοδότησης (63,2%), ενδέχεται να ενθαρρύνουν τις γυναίκες να εμπλακούν στην πολιτική. Η μικρότερη σημασία που αποδίδεται στην ποσόστωση και στο ρόλο της χρηματοδότησης της προεκλογικής καμπάνιας, είναι πιθανόν να οφείλεται στην αντίληψη για τον συγκυριακό χαρακτήρα των μέτρων.

Παρατηρείται ότι ενώ οι γυναίκες πολιτικοί δηλώνουν ότι δέχονται την υποστήριξη του συντρόφου/συζύγου τους, παρ' όλα αυτά κρίνουν αναγκαία την παρέμβαση της πολιτείας σε θεσμικό επίπεδο για την ενίσχυση της συμφιλίωσης της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Από την πλευρά τους, οι πολίτες συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό με τις γυναίκες πολιτικούς σχετικά με τα δύο πρώτα μέτρα που προτείνονται, αλλά η γνώμη τους διαφοροποιείται αναφορικά με το μέτρο για την ενίσχυση της χρηματοδότησης των προεκλογικών εκστρατειών.

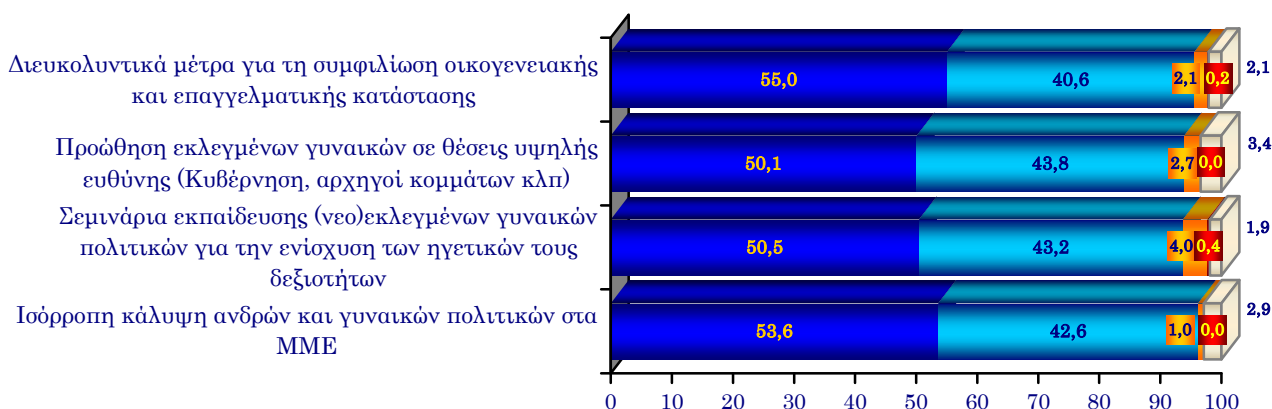
Ερώτηση 18: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τη συμβολή των παρακάτω μέτρων στην άρση των εμποδίων για τις γυναίκες πολιτικούς;»

Οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι όλα τα μέτρα που προτείνονται, συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των εμποδίων που εκείνες συναντούν. Οι ενέργειες που παρατίθενται σε συνδυασμό με την προώθηση των γυναικών σε υψηλά αξιώματα και την ορθή προβολή τους από τα ΜΜΕ συντελούν στην επίλυση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες πολιτικοί.

Συγκεκριμένα, τα διευκολυντικά μέτρα για την προώθηση της εναρμόνισης οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων συγκεντρώνουν το 95,6% της συμφωνίας των ερωτώμενων. Η ισόρροπη κάλυψη ανδρών και γυναικών πολιτικών από τα ΜΜΕ, αποτελεί το δεύτερο σε σειρά προτίμησης μέτρο για την άρση των εμποδίων (93,8%) και ακολουθούν τα σεμινάρια εκπαίδευσης αιρετών γυναικών για την ενίσχυση των πολιτικών δεξιοτήτων τους (92,7%). Τέλος, η προώθηση εκλεγμένων γυναικών σε θέσεις υψηλής ευθύνης, αποτελεί ένα μέτρο αντιμετώπισης του φαινομένου της γυάλινης οροφής στο πεδίο του επαγγελματικού διαχωρισμού και καταλαμβάνει το 96,2%.

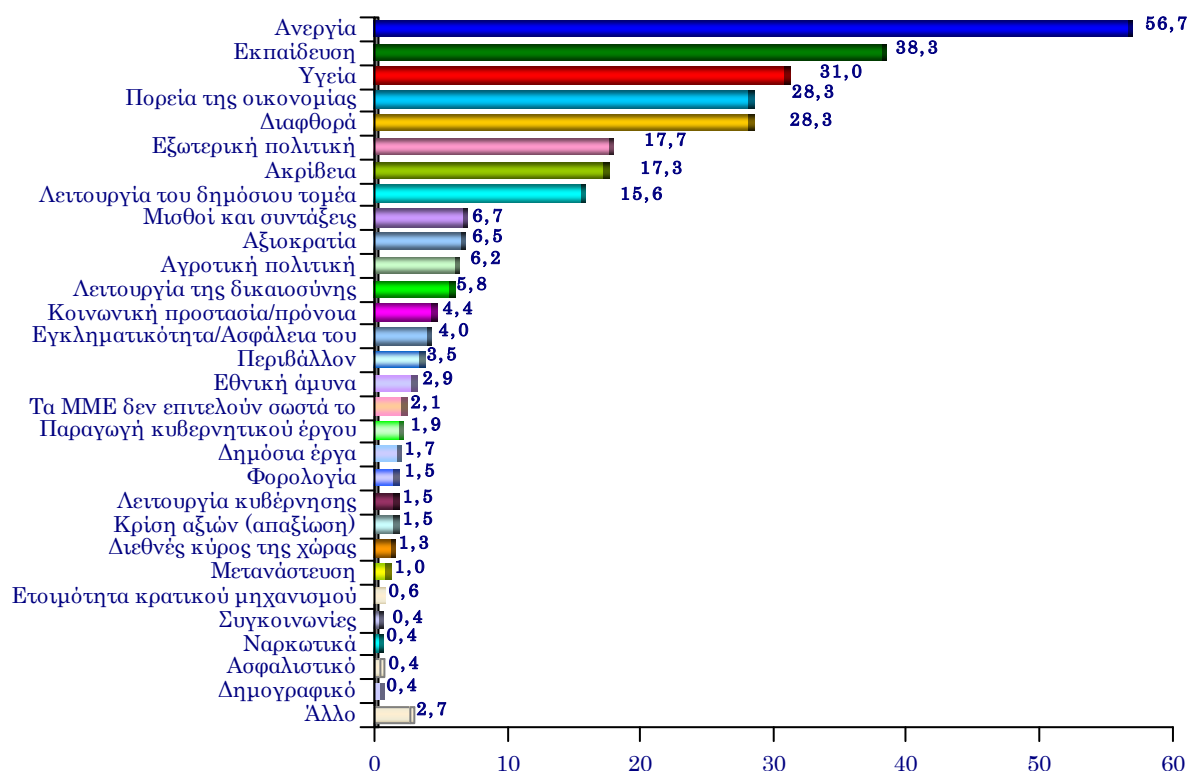
Με άλλα λόγια, είναι αξιοσημείωτη η επισήμανση της ανάγκης που νιώθουν οι γυναίκες πολιτικοί να ενισχύσουν και να αναδείξουν ένα ηγετικό προφίλ. Για το λόγο αυτό, οι γυναίκες πιστεύουν ότι, εκτός από τα μέτρα για τη συμφιλίωση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν μπορούν σε πολύ μεγάλο βαθμό να αρθούν με την προώθηση εκλεγμένων γυναικών σε θέσεις ευθύνης, με τη διενέργεια εκπαιδευτικών σεμιναρίων για την ενίσχυση των ηγετικών δεξιοτήτων τους και με την ισόρροπη κάλυψη ανδρών και γυναικών από τα ΜΜΕ.

■ Συμφωνώ απόλυτα ■ Συμφωνώ ■ Διαφωνώ ■ Διαφωνώ απόλυτα ■ Δεν έχω γνώμη/ ΔΑ

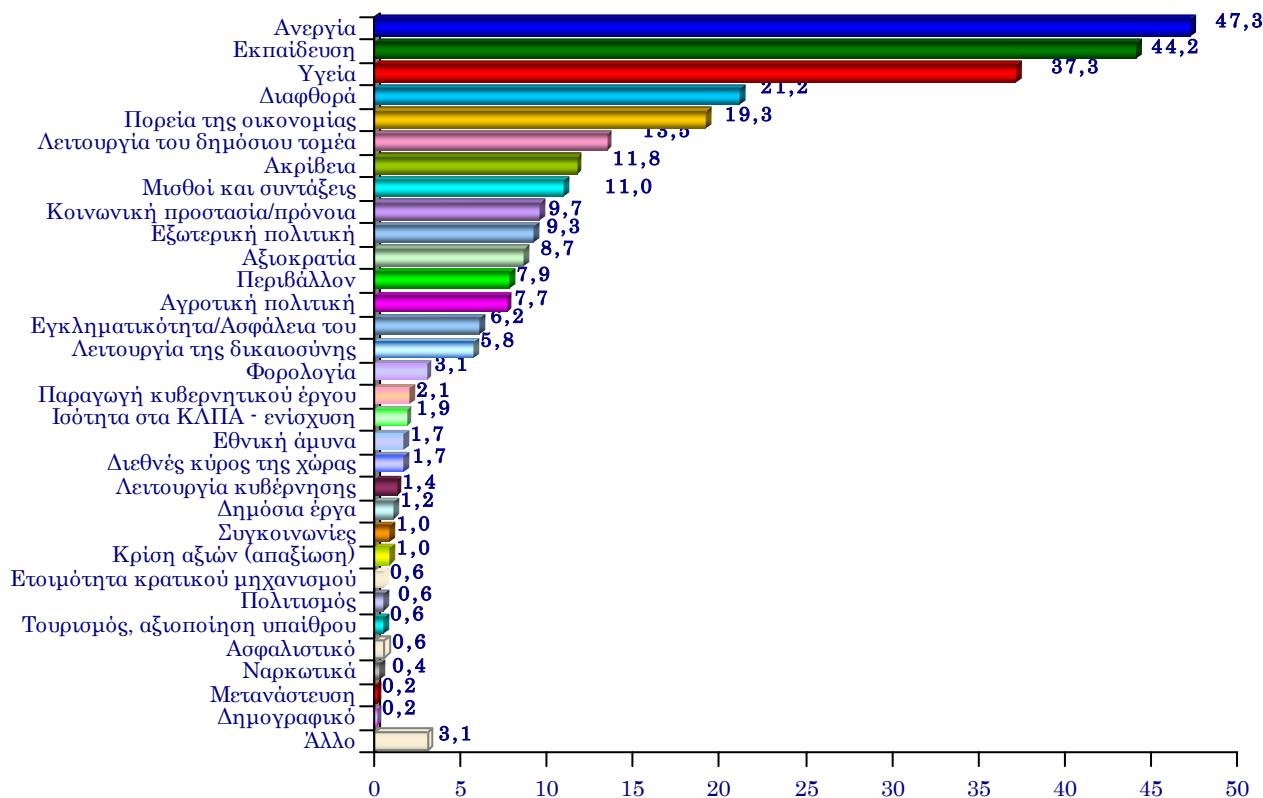

Ερώτηση 19: «Ποια θα λέγατε ότι είναι τα τρία σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα μας την παρούσα χρονική περίοδο;»

Σύμφωνα με τη γνώμη των εκλεγμένων γυναικών, τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας είναι: η ανεργία (56,7%), η υποβάθμιση της εκπαίδευσης (38,3%) και της υγείας (31%), η πορεία της οικονομίας (28,3%), αλλά και η διαφθορά (28,3%), τα οποία κατέχουν τις πρώτες θέσεις. Αυτά είναι και τα ζητήματα, στα οποία οι γυναίκες δίνουν προτεραιότητα στο κοινοβουλευτικό έργο τους, με ελάχιστες, όμως, διαφοροποιήσεις ως προς την ιεράρχηση (βλέπε παρακάτω διάγραμμα).

Ερώτηση 20: «Εάν σας δινόταν η δυνατότητα να περάσετε ένα νομοσχέδιο στην επόμενη συνεδρίαση της Βουλής, ποια 3 ζητήματα θα θέλατε να αντιμετωπίσετε;»

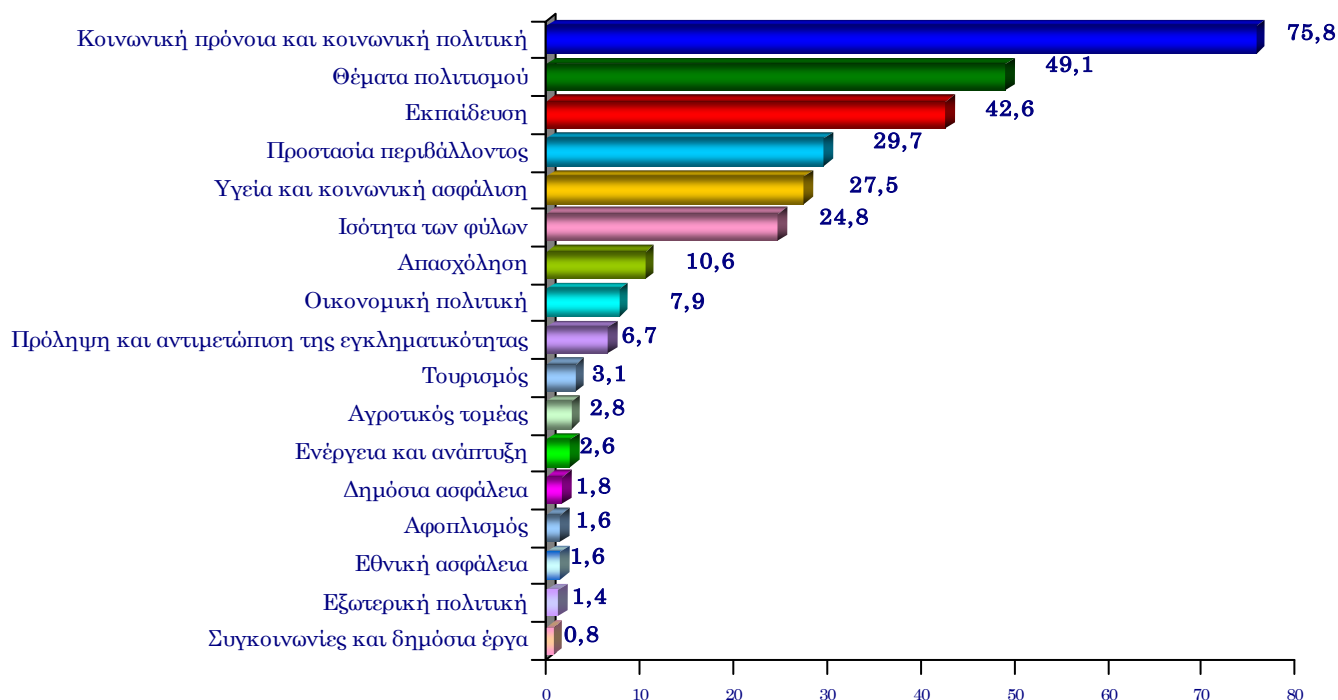
Ερώτηση 21: «Σε ποιους από τους παρακάτω τομείς πιστεύετε ότι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι γυναίκες πολιτικοί;»

Στη συγκεκριμένη ερώτηση, στην οποία επιζητείται η ποιοτική σύγκριση μεταξύ των μεταβλητών «προβλήματα της χώρας» «νομοσχέδιο» και «βαρύτητα» οι απαντήσεις των ερωτώμενων καταδεικνύουν συνάφεια μεταξύ των παραπάνω: οι γυναίκες πολιτικοί εκφράζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για θέματα κοινωνικής πολιτικής και πρόνοιας (75,8%), πολιτισμού (49,1%), εκπαίδευσης (42,6%) και προστασίας περιβάλλοντος (29,7%), τα οποία άλλωστε συνιστούν ζητήματα που αγγίζουν την πλειοψηφία των πολιτών στην καθημερινότητά τους. Επίσης, οι γυναίκες πολιτικοί αποδίδουν μεγαλύτερη βαρύτητα στα θέματα υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, σε ποσοστό της τάξης του 27,5%, καθώς και αυτών που άπτονται της ισότητας των φύλων (24,8%). Εξετάζοντας περαιτέρω τις απαντήσεις των γυναικών, διαπιστώνεται ότι ενώ θεωρούν ως το κυριότερο πρόβλημα του τόπου την ανεργία, δεν προσδίδουν σε αυτό την ανάλογη

προτεραιότητα, όταν καλούνται να εκτιμήσουν τη βαρύτητα του ζητήματος (10,6%).

Φαίνεται, με άλλα λόγια, ότι το ενδιαφέρον των γυναικών πολιτικών είναι μεγαλύτερο για ζητήματα κοινωνικής πολιτικής και όσων επηρεάζουν άμεσα την καθημερινότητα του πολίτη. Παρατηρείται η αμφίδρομη σχέση μεταξύ των παραδοσιακών περιοχών ενδιαφέροντος των γυναικών, που συχνά καταδεικνύεται και από τη διεθνή βιβλιογραφία, και των στερεοτύπων που αφορούν στις επιλογές και τη δράση των γυναικών πολιτικών.

Το ερώτημα που δημιουργείται σε αυτό το σημείο, αφορά στη γένεση και προέλευση της συγκεκριμένης πρακτικής: η διαπαιδαγώγηση και η κοινωνική μάθηση αναφορικά με τους ρόλους των δύο φύλων ευθύνονται για τον τρόπο που τελικά οι γυναίκες εμπλέκονται στην πολιτική, ή οι ίδιες επιλογές των γυναικών (επανα)τροφοδοτούν τα στερεότυπα;

Ερώτηση 22: «Σε ποιους από τους παρακάτω τομείς πιστεύετε ότι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι άνδρες πολιτικοί;»

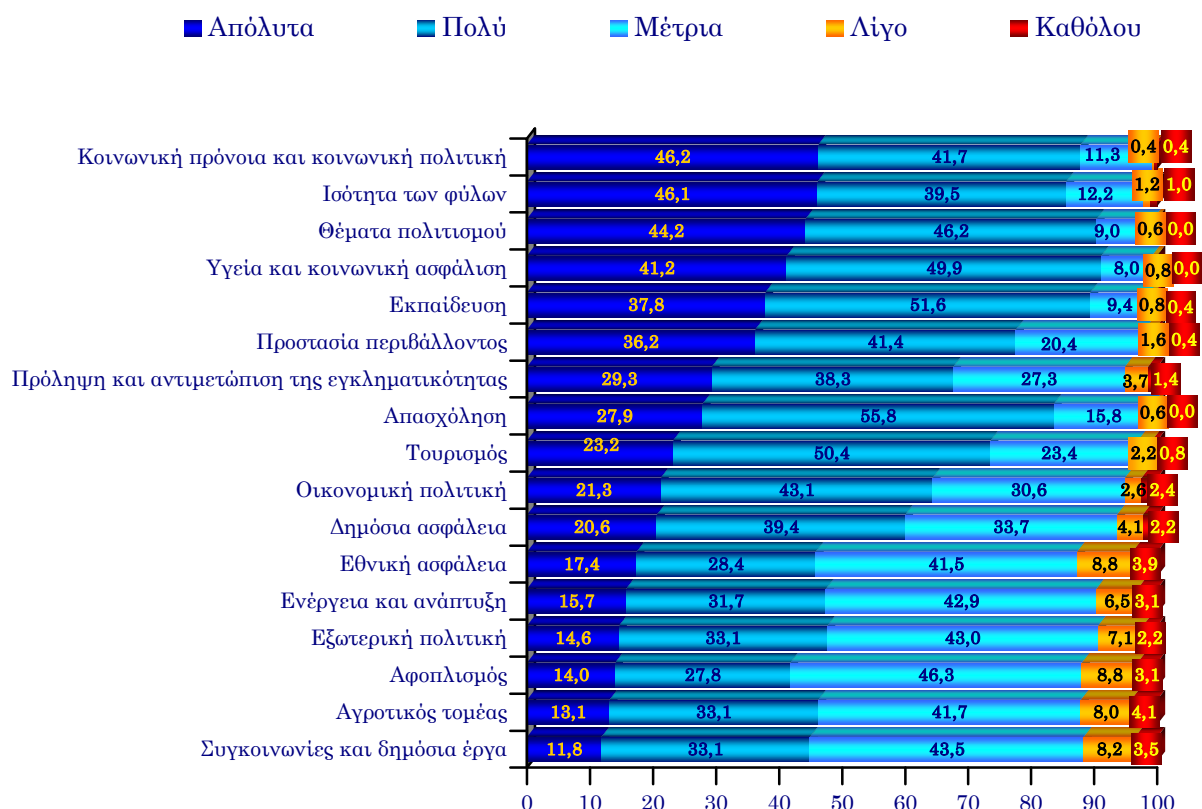
Οι διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα διακρίνονται πιο έντονα σε ό,τι αφορά στα ζητήματα στα οποία δίνουν βαρύτητα γυναίκες και άνδρες πολιτικοί. Οι απαντήσεις των γυναικών για τους τομείς προτεραιότητας των ανδρών πολιτικών έχουν ως εξής: οι τελευταίοι, σύμφωνα με τις γυναίκες, αξιολογούν ως σημαντικότερους τομείς την οικονομική και εξωτερική πολιτική (66,3% και 56,3% αντιστοίχα) και τα θέματα εθνικής ασφάλειας (38,3%) και ενέργειας/ανάπτυξης (29,5%).

Ερώτηση 23: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι γυναίκες πολιτικοί είναι πιο αποτελεσματικές συγκριτικά με τους άνδρες συναδέλφους τους στους παρακάτω τομείς;»

Οι ερωτώμενες θεωρούν ότι είναι πιο αποτελεσματικές από τους άνδρες συναδέλφους τους σε απόλυτο βαθμό στην κοινωνική πρόνοια και κοινωνική πολιτική (46,2%), στη διαχείριση των θεμάτων της ισότητας των φύλων (46,1%), στα θέματα πολιτισμού (44,2%) και σε ζητήματα υγείας και κοινωνικής ασφάλισης (41,2%).

Επίσης, υποστηρίζουν ότι είναι πολύ περισσότερο αποτελεσματικές από τους άνδρες πολιτικούς στον τομέα της απασχόλησης (55,8%), στην εκπαίδευση (51,6%) και στον τουρισμό (50,4%). Δε θα ήταν άστοχο να σημειωθεί ότι τομείς που οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι είναι πιο αποτελεσματικές είναι αυτοί, στους οποίους έχουν θητεύσει περισσότερες γυναίκες, με ελάχιστες εξαιρέσεις.

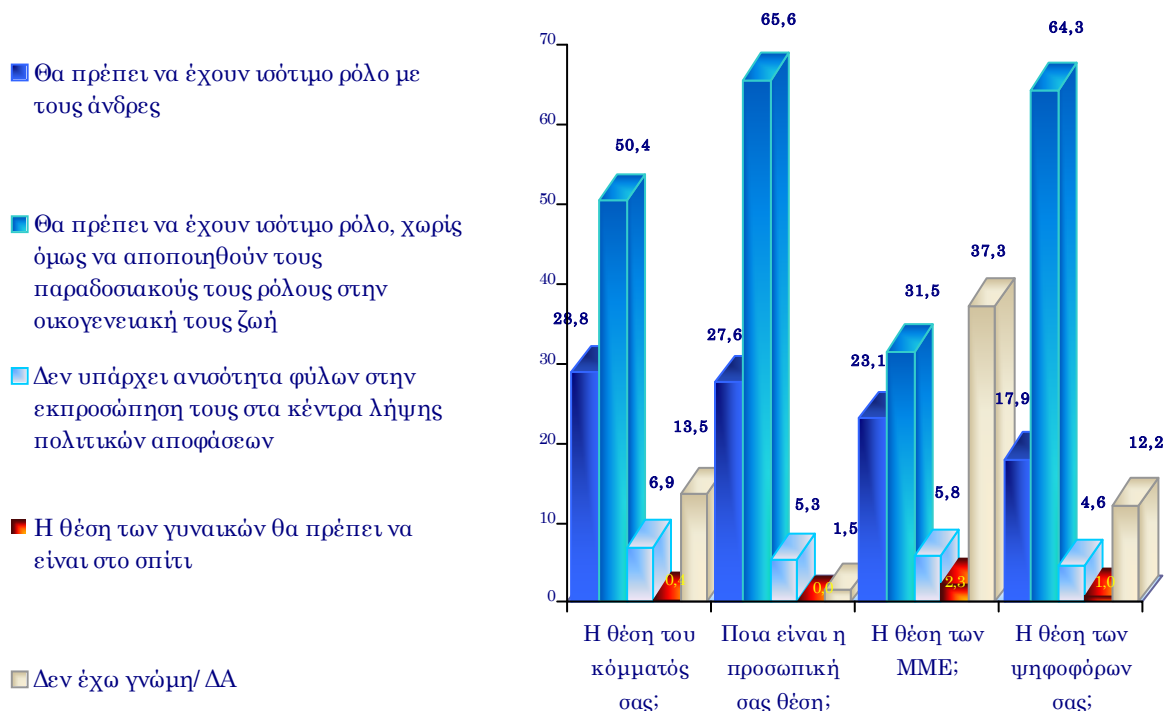

Ερώτηση 24: «Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες θα έπρεπε να έχουν ισότιμο ρόλο με τους άνδρες στη συμμετοχή τους σε υψηλές θέσεις ευθύνης στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Κάποιοι άλλοι ισχυρίζονται ότι η θέση των γυναικών είναι στο σπίτι. Ποια είναι:...»

Οι γυναίκες πολιτικοί υποστηρίζουν ότι στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, θα πρέπει να έχουν ισότιμο ρόλο με τους άνδρες συναδέλφους τους, αλλά και ίσες ευκαιρίες πρόσβασης σε θέσεις υψηλής ευθύνης, χωρίς όμως να αποποιηθούν τους παραδοσιακούς τους ρόλους στην οικογενειακή ζωή τους, σε ποσοστό 65,6%. Την ίδια θέση, σύμφωνα με τις ίδιες, φαίνεται να έχουν και οι ψηφοφόροι τους (64,3%), αλλά και το κόμμα τους (50,4%). Ανάλογη άποψη, κατά τις ερωτώμενες, εκφράζουν και τα ΜΜΕ σε μικρότερο όμως βαθμό (31,5%).

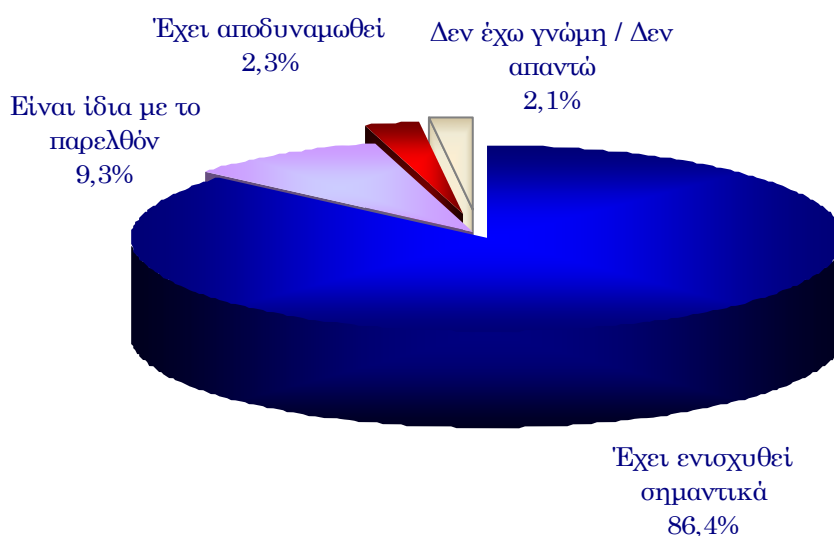
Αξιοσημείωτο είναι ότι ενώ εκφράζεται η αναγνώριση της αναγκαιότητας της ισοτιμίας των έμφυλων ρόλων στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, παρόλα αυτά η ισοτιμία αυτή, κατανοείται με την προϋπόθεση της παράλληλης διατήρησης των παραδοσιακών ρόλων της γυναίκας στην οικογένεια (π.χ. μητέρα, σύζυγος κ.λπ.).

Επιπρόσθετα, οι ίδιες θεωρούν ότι το κόμμα στο οποίο ανήκουν, έχει τη θέση ότι πρέπει οι γυναίκες να έχουν ισότιμο ρόλο με τους άνδρες πολιτικούς σε θέσεις υψηλής ευθύνης στην πολιτική (28,8%). Η προσωπική τους θέση για το ίδιο θέμα αγγίζει το ποσοστό της τάξης του 27,6%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ΜΜΕ φτάνει στο 23,1%. Η θέση των ψηφοφόρων τους ως προς την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, καταλαμβάνει το 17,9%. Τέλος, οι γυναίκες πολιτικοί δε φαίνεται να γνωρίζουν τη στάση των ΜΜΕ στα συγκεκριμένα ζητήματα που τέθηκαν σε ποσοστό 37,3%.

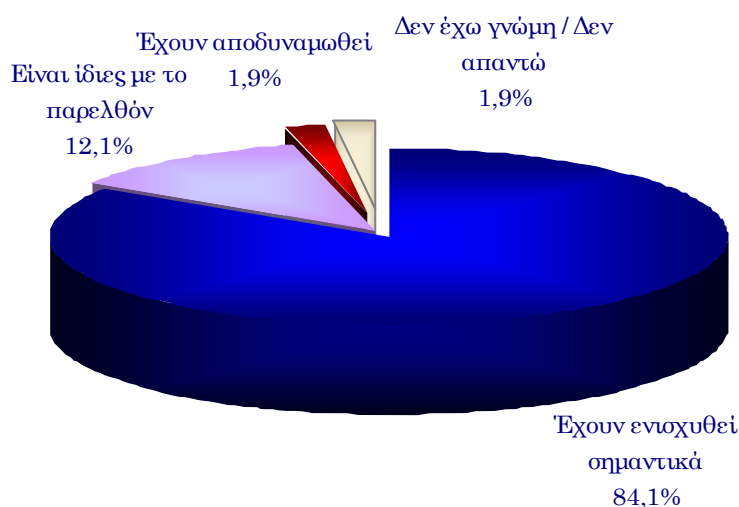

Ερώτηση 25: «Ποια είναι η γνώμη σας για τη θέση των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων συγκριτικά με ότι ίσχυε στο παρελθόν;»

Στη συντριπτική πλειοψηφία τους, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι η θέση τους έχει ενισχυθεί σημαντικά (86,4%) και ότι, πλέον, τους δίνονται περισσότερες ευκαιρίες σε σχέση με το παρελθόν (84,1%) (βλ. επίσης παρακάτω ερώτηση και σχετικό διάγραμμα). Παρόλα αυτά, την ίδια στιγμή, μόνο το 36% των πολιτών θεωρεί ότι η θέση των γυναικών πολιτικών έχει ενισχυθεί σημαντικά, ενώ η πλειοψηφία τους παραμένει επιφυλακτική.

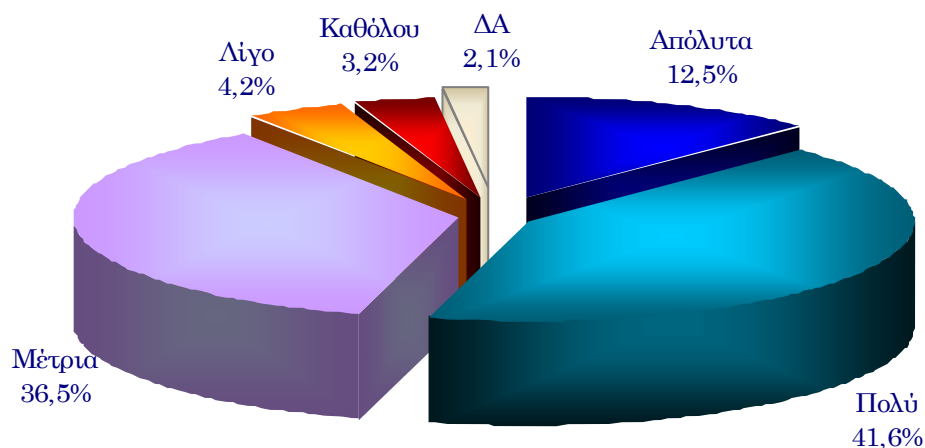
Ερώτηση 26: «Ποια είναι η γνώμη σας για τις πολιτικές ευκαιρίες που δίνονται στις γυναίκες συγκριτικά με ότι ίσχυε στο παρελθόν;»

Ερώτηση 27: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι γυναίκες πολιτικοί έχουν αλλάξει τις «νοοτροπίες» που κυριαρχούν στην πολιτική σκηνή;»

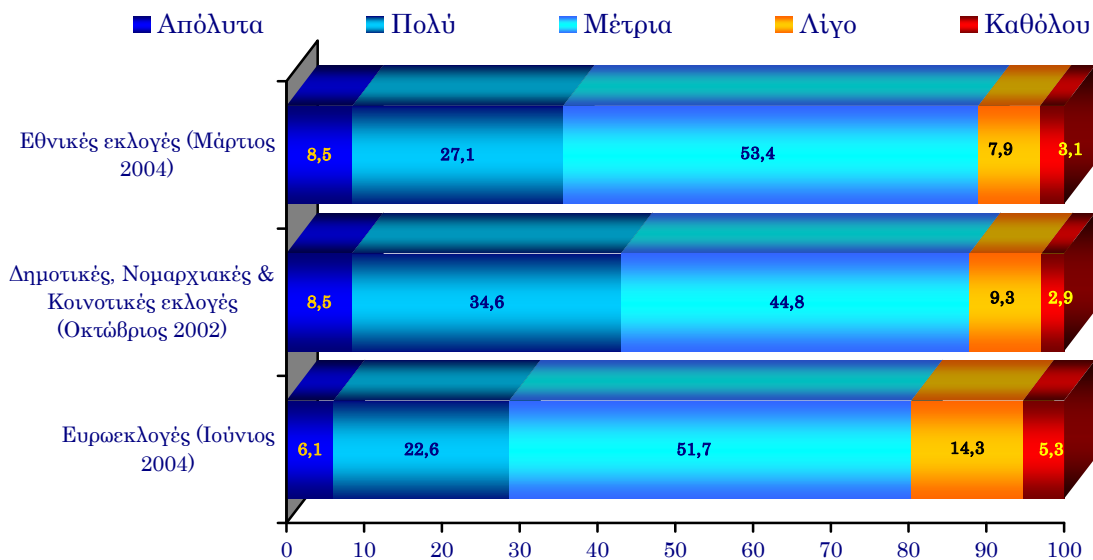
Διχασμένες εμφανίζονται οι ερωτώμενες, ως προς το κατά πόσο οι γυναίκες πολιτικοί έχουν αλλάξει τη νοοτροπία που κυριαρχεί στην πολιτική σκηνή. Πιο συγκεκριμένα, το 41,6% πιστεύει ότι κάτι τέτοιο έχει συντελεστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, ενώ το 36,5% εμφανίζεται επιφυλακτικότερο ως προς την παραδοχή αυτή. Μόνο το 12,5% πρεσβεύει ότι οι γυναίκες πολιτικοί έχουν συντελέσει σε απόλυτο βαθμό στην αλλαγή του πολιτικού σκηνικού ως προς τις επικρατούσες νοοτροπίες.

Σημαντικό να σημειωθεί είναι ότι ενώ οι γυναίκες πολιτικοί υποστηρίζουν ότι έχει ενισχυθεί σημαντικά η θέση τους στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων και έχουν αυξηθεί επίσης οι ευκαιρίες που τους παρέχονται, ωστόσο δεν είναι εύκολα πραγματοποιήσιμη η μεταβολή της κυρίαρχης νοοτροπίας, καθώς αυτή είναι αποτέλεσμα πολύ πιο σύνθετων, πολυεπίπεδων και μακροχρόνιων κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών διαδικασιών.

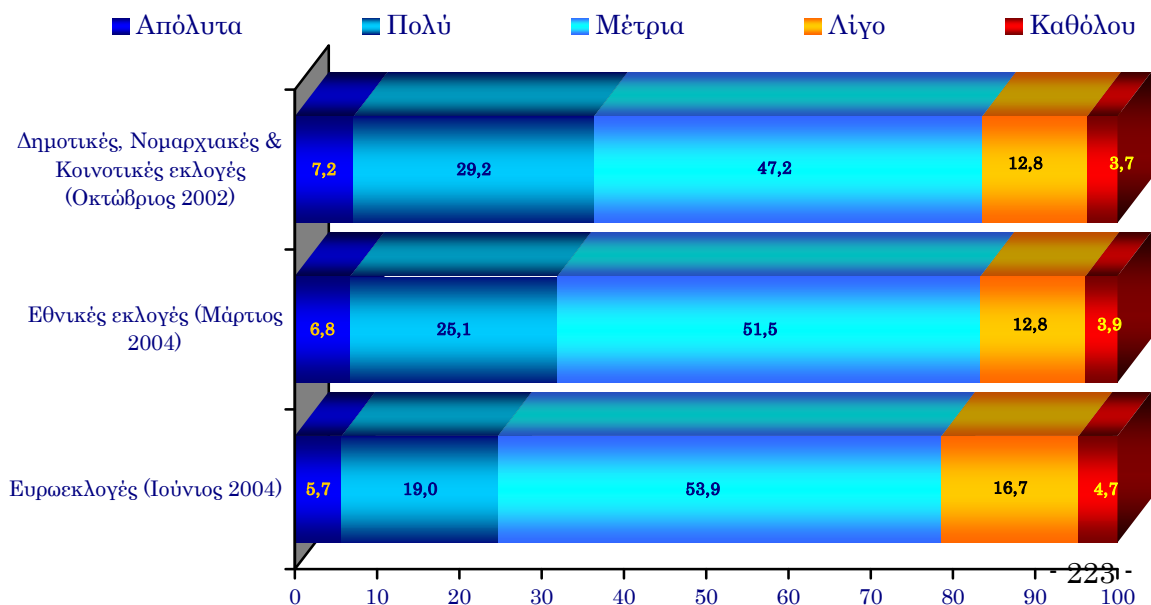

Ερώτηση 28: «Στις τελευταίες εκλογές τα ποσοστά των υποψηφίων γυναικών ανά κόμμα αυξήθηκαν σημαντικά, συγκριτικά με τις προηγούμενες εκλογές. Σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένη με την εξέλιξη αυτή για:»

Οι ερωτώμενες εμφανίζονται μέτρια ικανοποιημένες από την αύξηση του αριθμού των υποψηφίων γυναικών πολιτικών (για τις εκλογές της τοπικής/νομαρχιακής αυτοδιοίκησης: 53,4%, για τις εθνικές εκλογές: 44,8% και για τις ευρωεκλογές: 51,7%). Σχετικά με την αύξηση του αριθμού των εκλεγμένων γυναικών, η κυρίαρχη τάση συγκεντρώνεται στη μέτρια ικανοποίηση, όπου στις εκλογές της τοπικής/νομαρχιακής αυτοδιοίκησης συναντάται το 47,2%, στις προηγούμενες Εθνικές εκλογές το 51,5% και τις Ευρωεκλογές το 53,9%.

Ερώτηση 29: «Παράλληλα και συγκριτικά με τις προηγούμενες εκλογές, αυξήθηκε σημαντικά και ο αριθμός των εκλεγμένων γυναικών. Σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένη με την εξέλιξη αυτή για:»

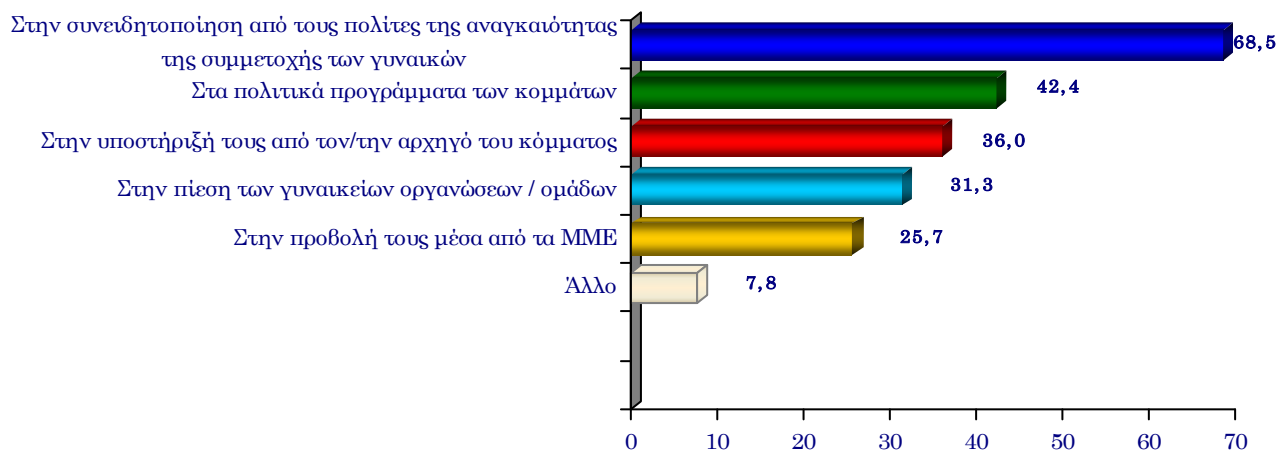
Ερώτηση 30: «Που αποδίδετε αυτή την αύξηση στα ποσοστά;»

Κοινή είναι η διαπίστωση για την αύξηση των υποψηφίων των κομμάτων, αλλά και των εκλεγμένων γυναικών στις τελευταίες εθνικές εκλογές, καθώς και στις Ευρωεκλογές. Την αύξηση των ποσοστών της συμμετοχής των γυναικών την αποδίδουν, τόσο οι γυναίκες πολιτικοί όσο και οι πολίτες, κατά κύριο λόγο, στην ευρύτερη συνειδητοποίηση εκ μέρους τόσο των πολιτών όσο και των κομμάτων, στην αναγκαιότητα της συμμετοχής των γυναικών στα πολιτικά δρώμενα (68,5% & 52% αντίστοιχα) και λιγότερο στο ρόλο των γυναικείων οργανώσεων (31,3% - 30,3%). Εξαιρετικά μειωμένος παρουσιάζεται ο ρόλος των ΜΜΕ στις Ευρωεκλογές, σε σχέση με τις εκλογές για το Εθνικό Κοινοβούλιο (μόλις 0,8%, έναντι 25,7%). Η μείωση αυτή αντανakλά το μειωμένο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και τη μειωμένη προβολή υποψηφίων για την Ευρωβουλή από τα ΜΜΕ, σε σχέση με τις εθνικές εκλογές.

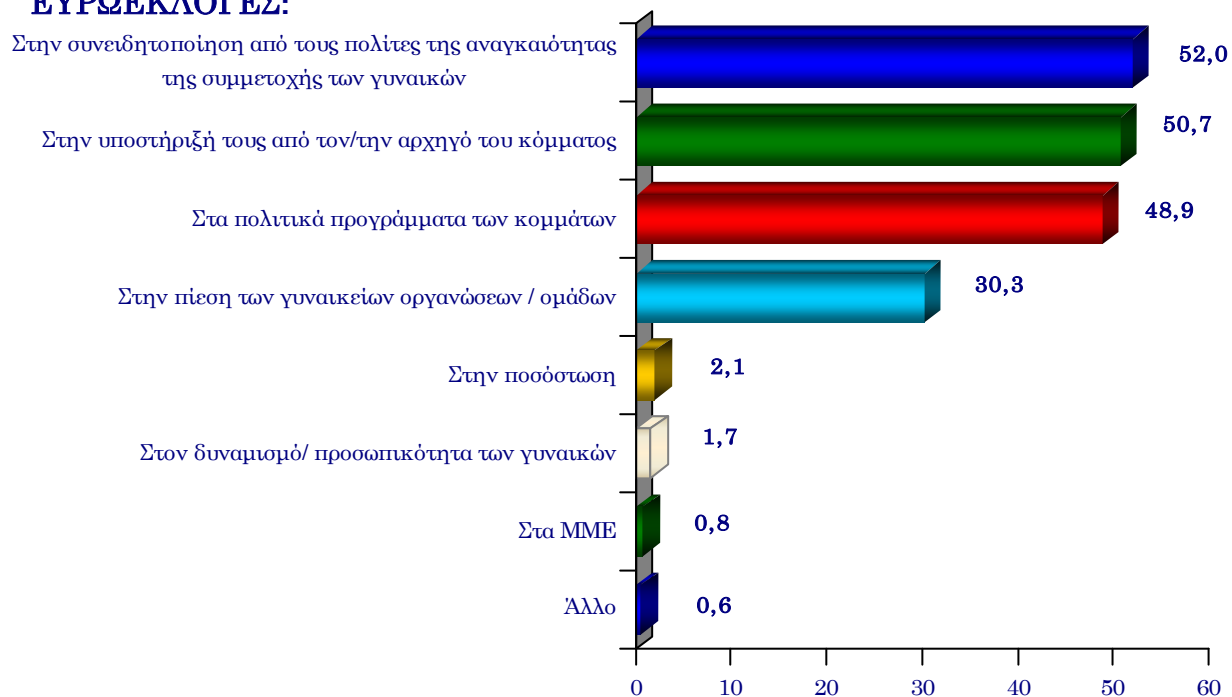
Όσον αφορά στις απαντήσεις των πολιτών στις συγκεκριμένες ερωτήσεις, οι τελευταίοι αποδίδουν την αύξηση των ποσοστών της γυναικείας συμμετοχής στις Εθνικές εκλογές, κυρίως στην προβολή των γυναικών από τα ΜΜΕ (50%) και στη στήριξη από τον αρχηγό του κόμματος που εκπροσωπούν (46%). Για τις Ευρωεκλογές πιστεύουν πως ο κύριος λόγος, είναι η υποστήριξη του αρχηγού του κόμματός τους (54,2%).

Αξιοσημείωτη είναι η ελάχιστη συμβολή που αποδίδεται στο μέτρο της ποσόστωσης, ένα μέτρο που η εφαρμογή του αποσκοπεί στην αύξηση των υποψηφίων και εκλεγμένων γυναικών (στις ευρωεκλογές, το ποσοστό αγγίζει το 2,1%). Η χαμηλή αυτή αξιολόγηση πιθανόν να οφείλεται στο συγκυριακό χαρακτήρα του μέτρου, καθώς αυξάνει τη συμμετοχή και εκλογιμότητα των γυναικών, αλλά δεν αντιμετωπίζει με συνέχεια τα χρόνια εμπόδια για τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική. Είναι, επίσης, σαφές ότι ελάχιστη σημασία δίνεται στο δυναμισμό και την προσωπικότητα των γυναικών υποψηφίων (σε επίπεδο εθνικών εκλογών το ποσοστό φτάνει μόλις το 2,9% και αυτό των ευρωεκλογών το 1.7%).

ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ:

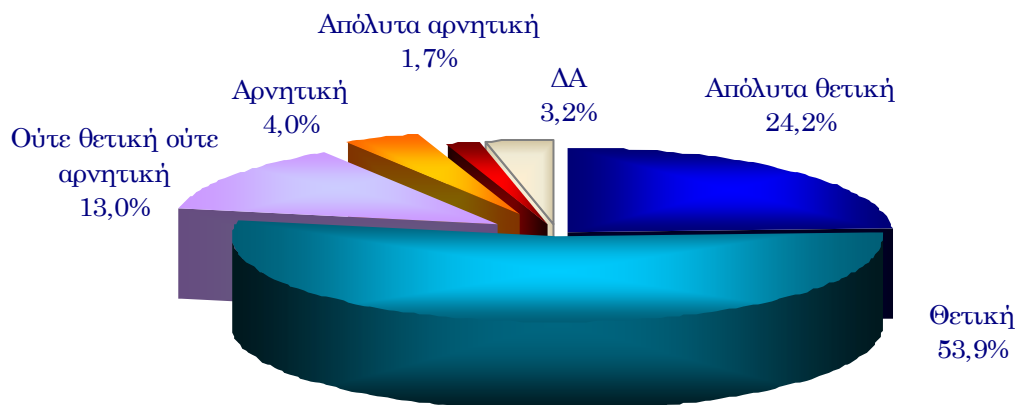

ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ:

Ερώτηση 31: «Ποια είναι η γνώμη σας σχετικά με το ενδεχόμενο καθιέρωσης σταυρού προτίμησης στις επόμενες ευρωεκλογές;»

Σε ποσοστό 78,1%, οι γυναίκες πολιτικοί, εμφανίζονται πολύ θετικές στο ενδεχόμενο της καθιέρωσης του σταυρού προτίμησης στις ευρωεκλογές, ενώ παρόμοια είναι και η στάση των πολιτών για το ίδιο θέμα (68,7%).

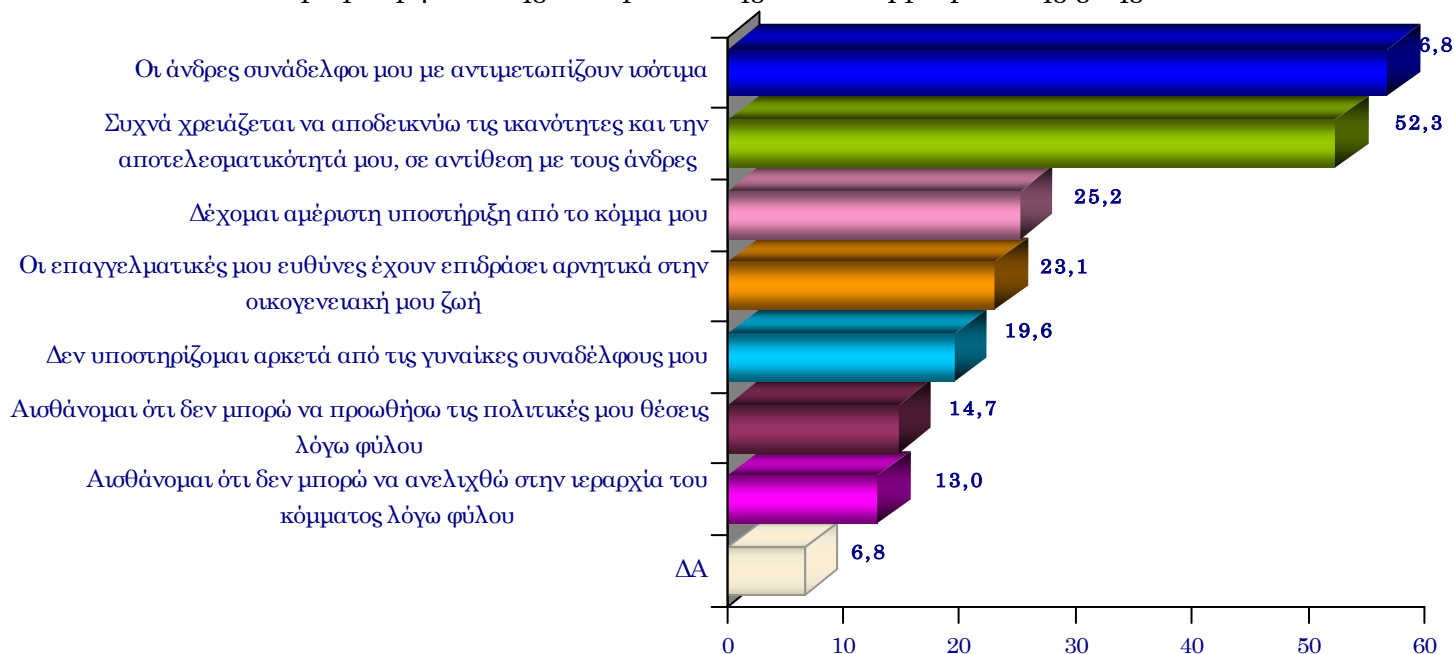

Ερώτηση 32: «Ποιες από τις παρακάτω διατυπώσεις, αναφορικά με τη θέση που κατέχετε, πιστεύετε ότι ισχύουν στη δική σας περίπτωση;»

Οι γυναίκες πολιτικοί, σε μεγάλο βαθμό, νιώθουν ότι χρειάζεται να αποδεικνύουν τις ικανότητές τους συχνότερα απ' ότι οι άνδρες συναδέλφοί τους (52,3%), ενώ σε μικρότερο ποσοστό, αισθάνονται ότι αδυνατούν να προωθήσουν τις θέσεις τους (14,7%) ή να ανελιχθούν στην ιεραρχία του κόμματος λόγω φύλου (13%). Παρόλο που οι ίδιες πιστεύουν πως οι άνδρες συναδέλφοί τους τις αντιμετωπίζουν ισότιμα, (σε ποσοστό 56,8%), οι πολίτες (σε ποσοστό που ξεπερνά το 50%) δε συμμερίζονται την άποψη αυτή, θεωρώντας ότι οι γυναίκες πολιτικοί δεν αντιμετωπίζονται ισότιμα με τους άνδρες συναδέλφους τους. Όμως, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι δεν υποστηρίζονται αρκετά από τις γυναίκες συναδέλφους τους, άποψη που δείχνει ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ γυναικών πολιτικών είναι αισθητός (σε ποσοστό 19,6%).

Συνοψίζοντας, μπορεί να επισημανθεί ότι η συναδελφική αλληλεγγύη μεταξύ ανδρών και γυναικών πολιτικών διαμορφώνει, σε σημαντικό βαθμό, σχέσεις ισοτιμίας. Επίσης, η θέση αλλά και η εξέλιξη των γυναικών στην πολιτική επηρεάζεται αρνητικά από τις προκαταλήψεις απέναντι στο φύλο τους, αφού χρειάζεται συχνά να αποδεικνύουν τις ικανότητες και την αποτελεσματικότητά τους, σε αντίθεση με τους άνδρες συναδέλφους τους.

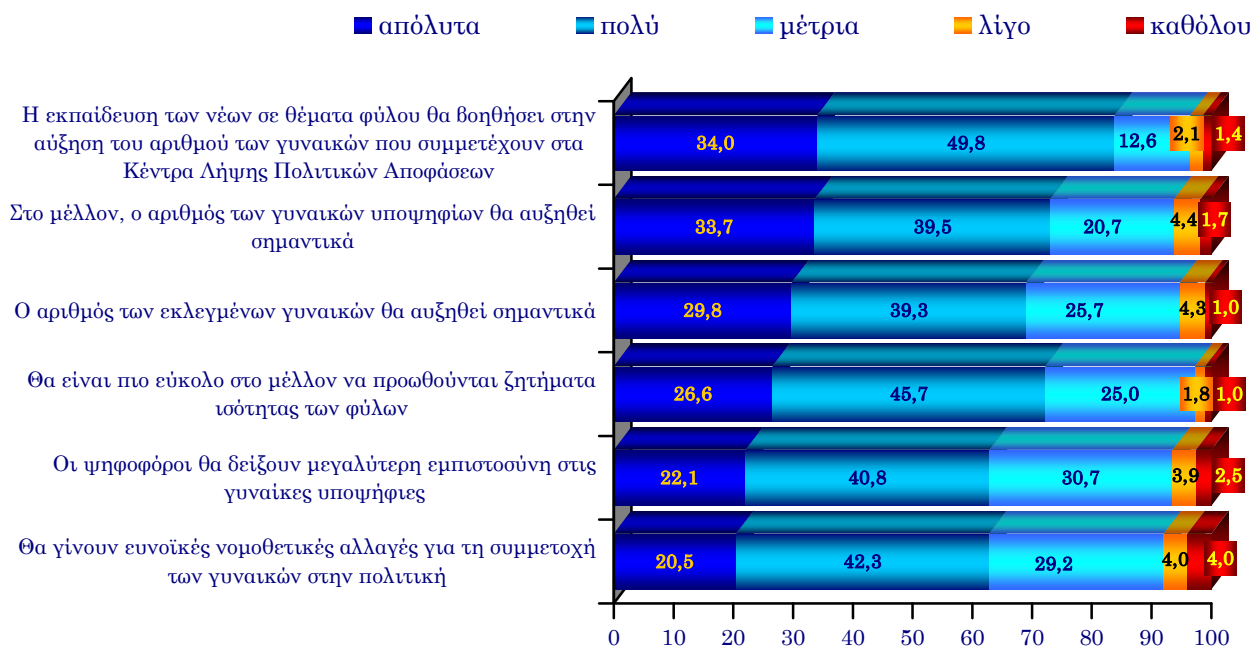
Επιπλέον, αισθάνονται ότι το φύλο τους δεν τις βοηθά να προωθήσουν τις πολιτικές τους θέσεις και να ανελιχθούν στην ιεραρχία του κόμματος, ενώ οι επαγγελματικές ευθύνες επιδρούν αρνητικά στην οικογενειακή τους ζωή (βλ. ανάγκη συμφιλίωσης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής).

Ερώτηση 33: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις:»

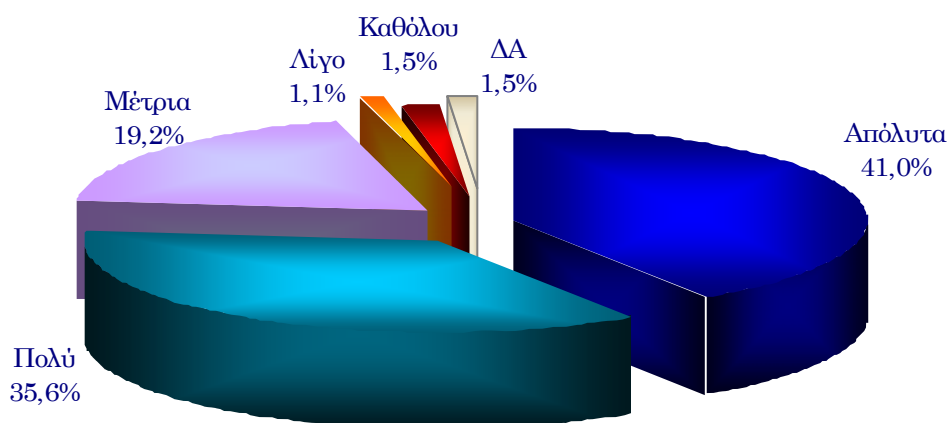
Οι γυναίκες πολιτικοί εκτιμούν ότι ο καθοριστικότερος παράγοντας για την αύξηση της συμμετοχής τους στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό η εκπαίδευση των νέων σε θέματα φύλου (83,8%). Η τελευταία προϋποθέτει σχεδιασμό και χάραξη, αποδίδει μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα και επιφέρει δομικές αλλαγές στην κουλτούρα και στην κοινωνική οργάνωση. Η βαρύνουσα σημασία που αποδίδεται στις εκπαιδευτικές διαδικασίες αποδεικνύει ότι οι γυναίκες πολιτικοί δεν υιοθετούν την ευκαιριακή λογική, αλλά επιζητούν την ουσιαστική και πολιτική αντιμετώπιση του προβλήματος.

Γενικά καταγράφεται αισιοδοξία σε ό,τι αφορά στην αύξηση των υποψηφίων και των εκλεγμένων γυναικών (73,2%), την προώθηση των θεμάτων ισότητας (72,3%), την εμπιστοσύνη των πολιτών στις γυναίκες υποψήφιας (62,9%) και τις ευνοϊκές νομοθετικές αλλαγές για τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική (62,8%).

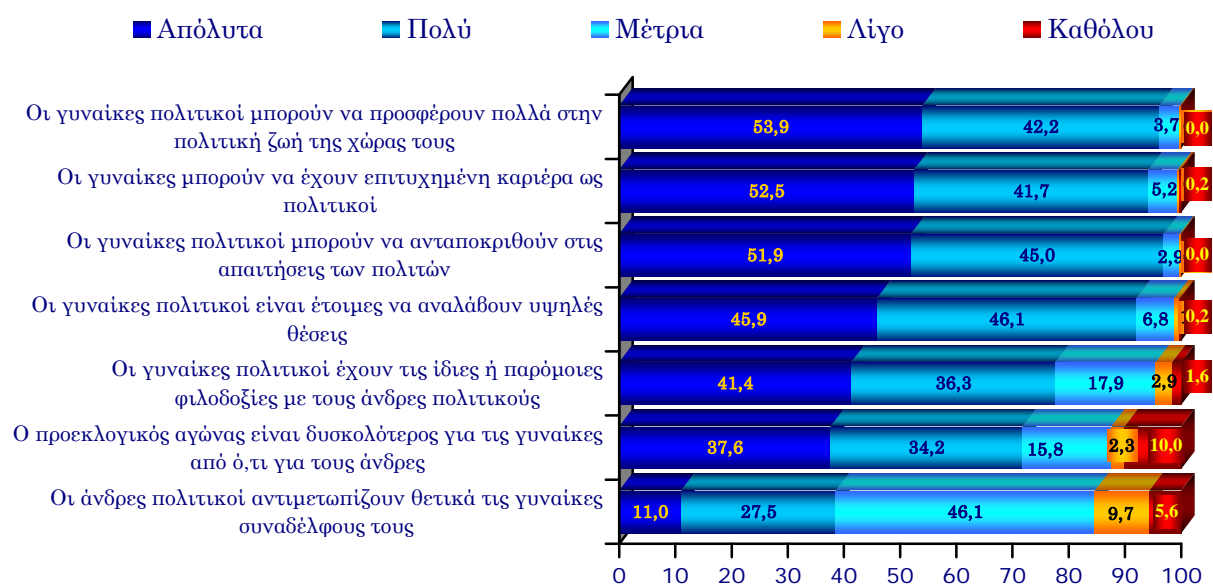
Ερώτηση 34: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με την παρακάτω διατύπωση: «Η συμμετοχή των γυναικών στα κοινά προωθεί την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων»;

Οι γυναίκες πολιτικοί είναι πεπεισμένες, ότι η συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων θα προωθήσει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων σε πολύ μεγάλο βαθμό (76,6%).

Ερώτηση 35: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις:...»

Οι γυναίκες πολιτικοί δείχνουν ότι πιστεύουν στις δυνατότητές τους, καθώς υποστηρίζουν ότι μπορούν να συνεισφέρουν σε σημαντικό βαθμό στην πολιτική ζωή της χώρας (96,1%) και παράλληλα θεωρούν ότι ο προεκλογικός αγώνας είναι δυσκολότερος για αυτές, από ό,τι για τους άνδρες συναδέλφους τους (71,8%), άποψη με την οποία συμφωνούν και οι πολίτες. Αν και οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι οι άνδρες συνάδελφοί τους τις αντιμετωπίζουν ισότιμα (βλ. παραπάνω ερώτηση 32, σε ποσοστό 56,8%), αυτό δε σημαίνει ότι τις αντιμετωπίζουν, στον ίδιο βαθμό, θετικά, καθώς μόνο το 11,0% συμφωνεί απόλυτα με τη διατύπωση αυτή. Επιπρόσθετα, μπορούν να κάνουν καριέρα ως πολιτικοί (94,2%), να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των πολιτών (96,9%), είναι έτοιμες να αναλάβουν υψηλές θέσεις (92%) και έχουν τις ίδιες φιλοδοξίες με τους άνδρες πολιτικούς (77,7%).

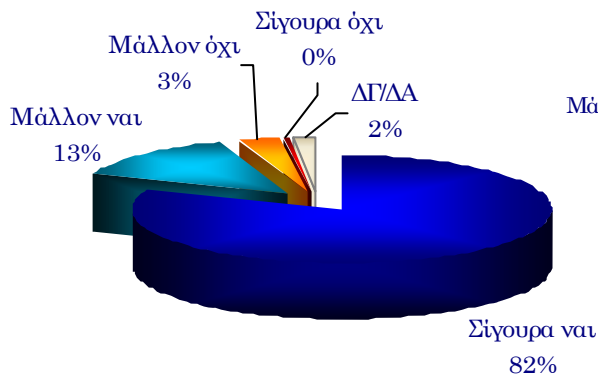

Ερώτηση 36: «Κατά τη γνώμη σας μια γυναίκα πολιτικός θα μπορούσε να διεκδικήσει τη θέση...»

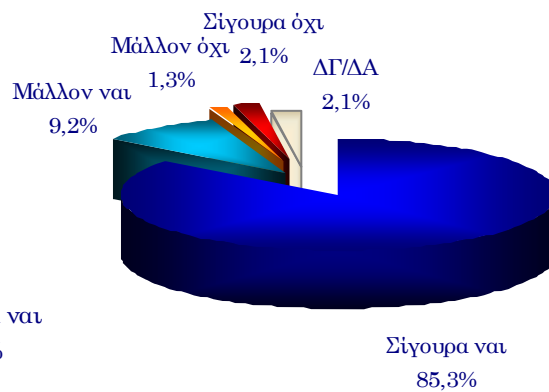
Οι γυναίκες πολιτικοί πιστεύουν ότι μια γυναίκα θα μπορούσε να διεκδικήσει τα υπέρτατα πολιτικά αξιώματα του Πρωθυπουργού (82%) και του Προέδρου της Δημοκρατίας (78,1%) και οι ίδιες επιθυμούν να δουν κάποτε μια γυναίκα σε αυτά τα αξιώματα (85,3% και 83,1% αντιστοιχά). Εντούτοις, οι πολίτες φαίνεται ότι έχουν «συνηθίσει» την παρουσία ανδρών στο αξίωμα του Προέδρου, καθώς οι απαντήσεις τους μπορούν να χαρακτηριστούν πιο «μετριοπαθείς».

Επιπρόσθετα, μόνο το 6,4% επί του συνόλου των γυναικών πολιτικών θεωρεί ότι το πολιτικό μας σύστημα δεν είναι έτοιμο να δεχτεί μια γυναίκα για αρχηγό κόμματος (βλ. παρακάτω ερωτήσεις και σχετικά διαγράμματα). Αντίθετα, το 62,7% απαντά θετικά σε μια τέτοια εξέλιξη. Οι πολίτες, πάντως, επιδεικνύουν και στην περίπτωση αυτή, μία συντηρητική στάση, δεδομένου ότι το 44,1% επί του συνόλου των απαντήσεών τους, θεωρεί ότι το πολιτικό μας σύστημα είναι έτοιμο για ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Πρωθυπουργού της χώρας

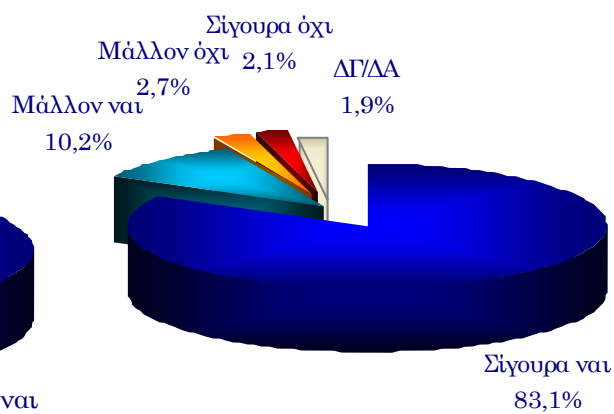
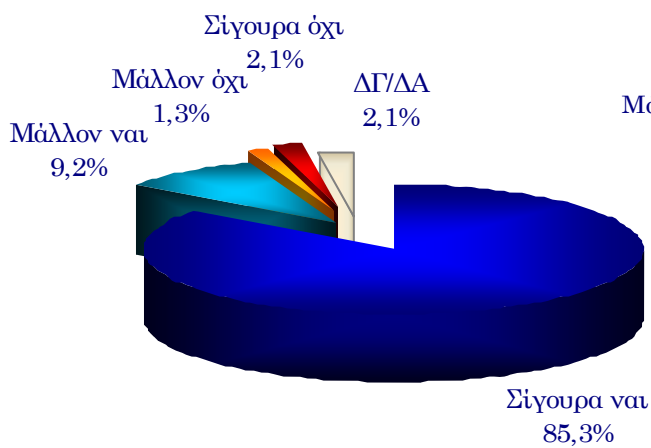
Προέδρου της Δημοκρατίας

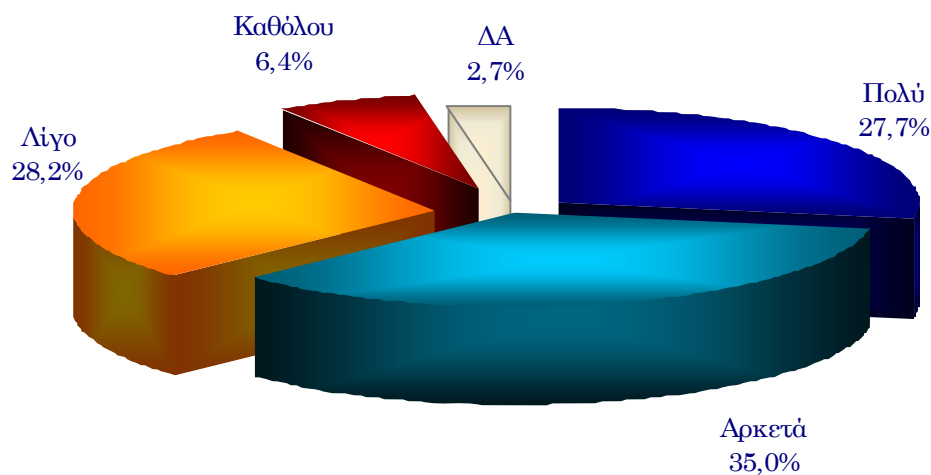
Ερώτηση 37: «Εσείς επιθυμείτε μια γυναίκα πολιτικός να εκλεγεί;»

Πρωθυπουργός της χώρας

Πρόεδρος της Δημοκρατίας

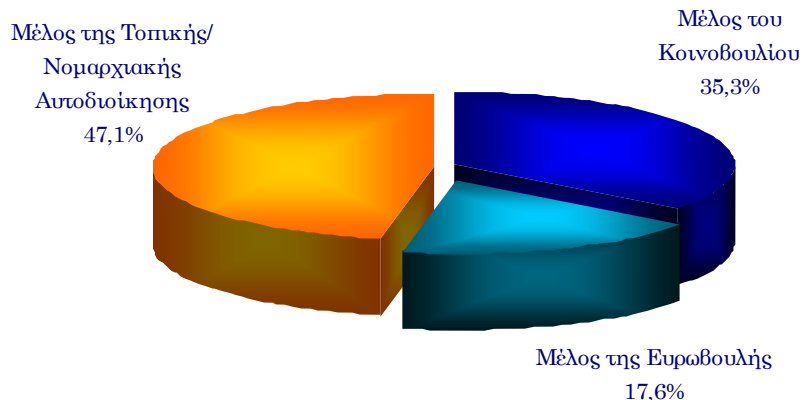
Ερώτηση 38: «Κατά πόσο το ελληνικό πολιτικό σύστημα είναι έτοιμο να δεχτεί γυναίκα αρχηγό κόμματος;»

2.2. Οι άνδρες πολιτικοί

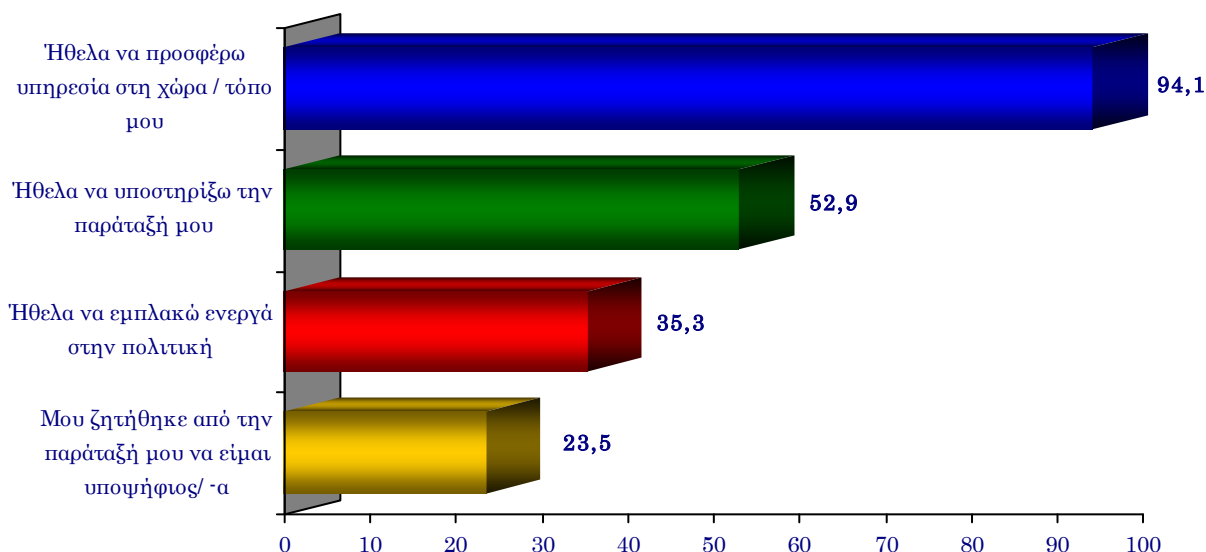
Ερώτηση 1: «Την παρούσα χρονική περίοδο είστε:»

Η πλειοψηφία των ανδρών πολιτικών ανήκει στην Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση σε ποσοστό 47,1%. Τα μέλη του Κοινοβουλίου αποτελούν το 35,3% του συνόλου, ενώ οι άνδρες εκπρόσωποι στην Ευρωβουλή ανέρχονται στο 17,6%.

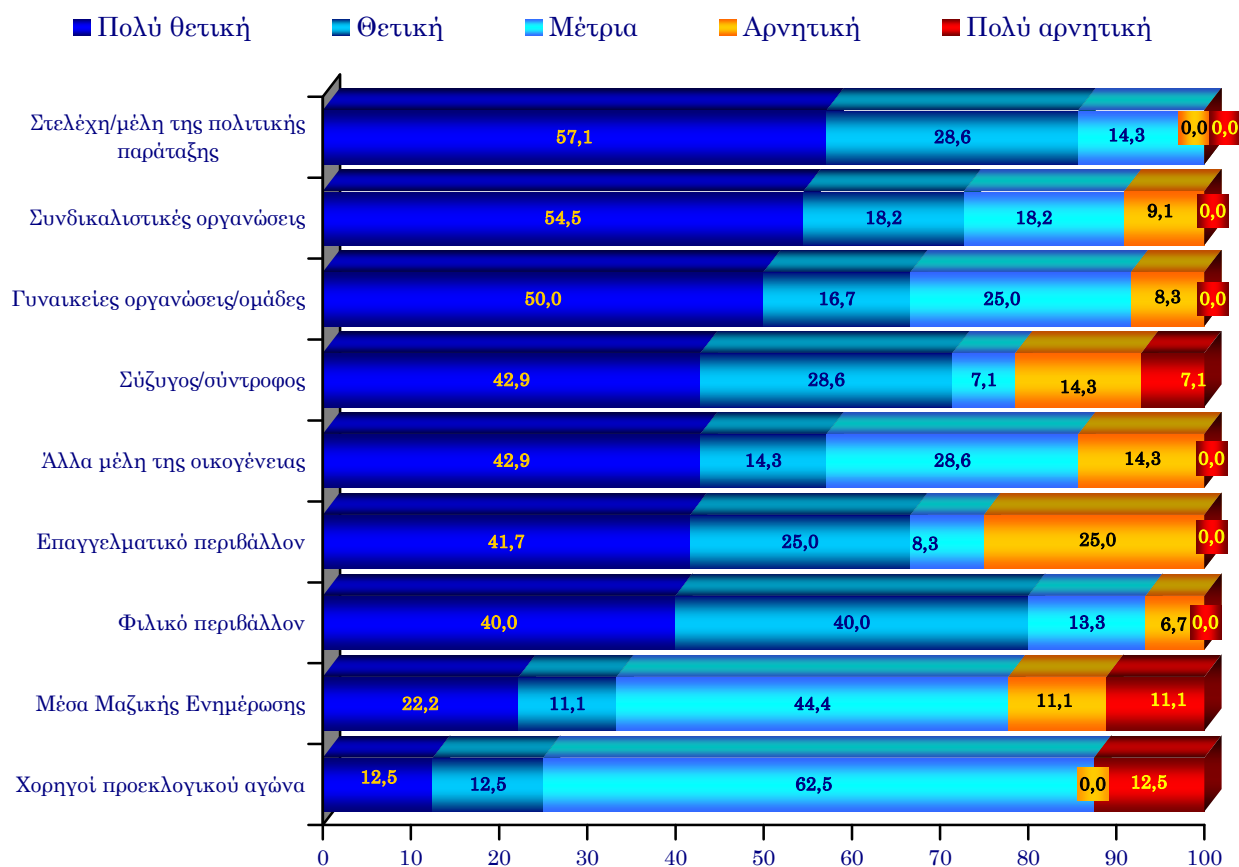
Ερώτηση 2: «Για ποιους λόγους αποφασίσατε να συμμετέχετε στις Βουλευτικές εκλογές/ εκλογές ευρωβουλής/ εκλογές Τοπικής & Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης;»

Το βασικό κίνητρο των ανδρών πολιτικών να συμμετάσχουν στις εκλογές, ήταν η διάθεση για προσφορά υπηρεσίας στη χώρα (94,1%), ενώ φαίνεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό ανδρών της τάξης του 52,9%, επιθυμούσε να υποστηρίξει την παράταξή του. Επίσης, από το 23,5% ζητήθηκε από την ίδια την παράταξη να είναι υποψήφιος. Τέλος, οι άνδρες που ήθελαν να εμπλακούν ενεργά στην πολιτική συνιστούν το 35,3% του δείγματος.

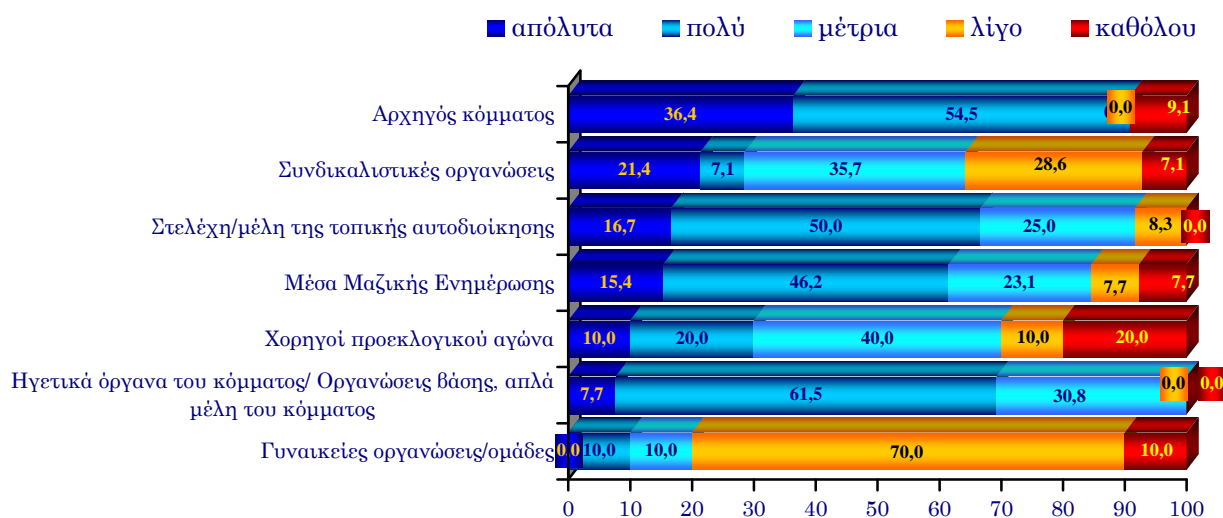
Ερώτηση 3: «Πόσο θετική ή αρνητική ήταν η στάση των παρακάτω ατόμων ή παραγόντων /θεσμών στην απόφασή σας να εμπλακείτε στην πολιτική»;

Στην πλειοψηφία τους οι άνδρες πολιτικοί αντιμετωπίζονται πολύ θετικά ως προς την απόφασή τους να εμπλακούν στην πολιτική από τα στελέχη της πολιτικής παράταξής τους (57,1%) και από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις (54,5%), σε αντίθεση με τις γυναίκες πολιτικούς που λαμβάνουν υποστήριξη από το οικείο περιβάλλον τους.

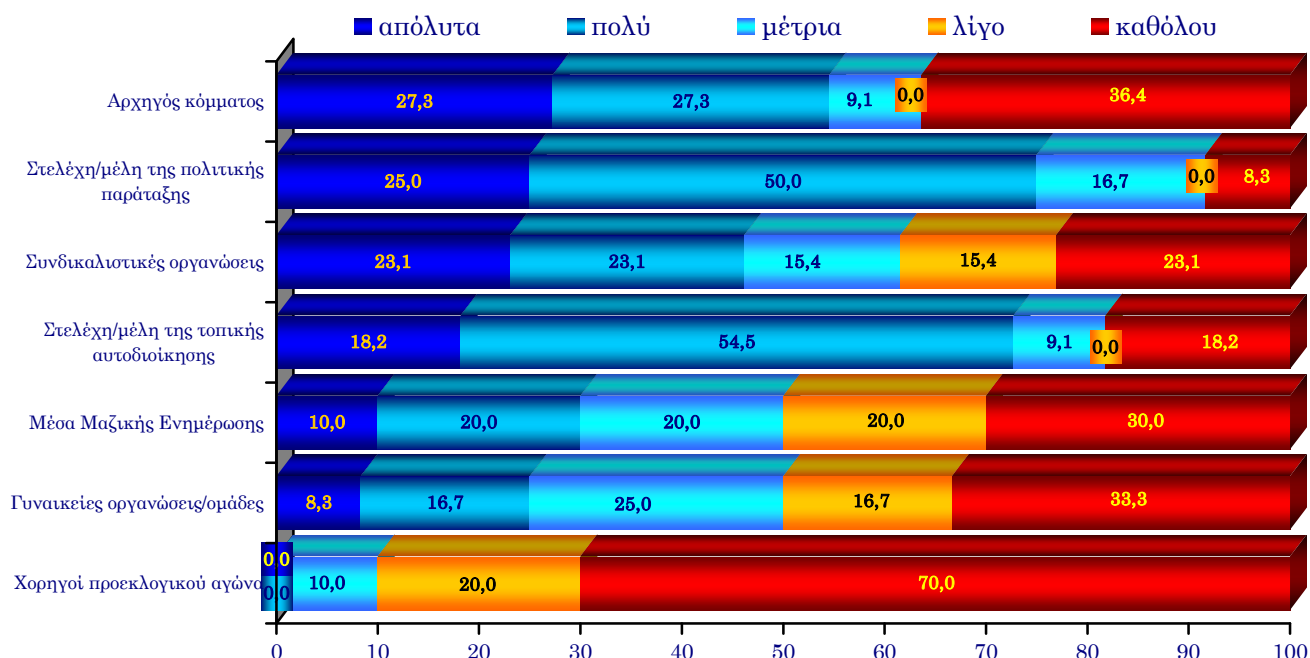
Ερώτηση 4: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω ασκούν επιρροή στη διαδικασία εκλογής υποψηφίων»;

Ο αρχηγός ενός κόμματος ασκεί πολύ μεγάλη επιρροή στην εκλογή των πολιτικών (36,4%), δεδομένο το οποίο συναντάται και σε αντίστοιχη ερώτηση που τέθηκε και στο γενικό κοινό: οι πολίτες θεωρούν τον ηγέτη μιας πολιτικής παράταξης ως τον πιο καθοριστικό παράγοντα ως προς την άσκηση επιρροής στην εκλογική διαδικασία (όπως και στις γυναίκες πολιτικούς). Επίσης, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις ασκούν επιρροή στη διαδικασία εκλογής τους, σε ποσοστό 21,4%.

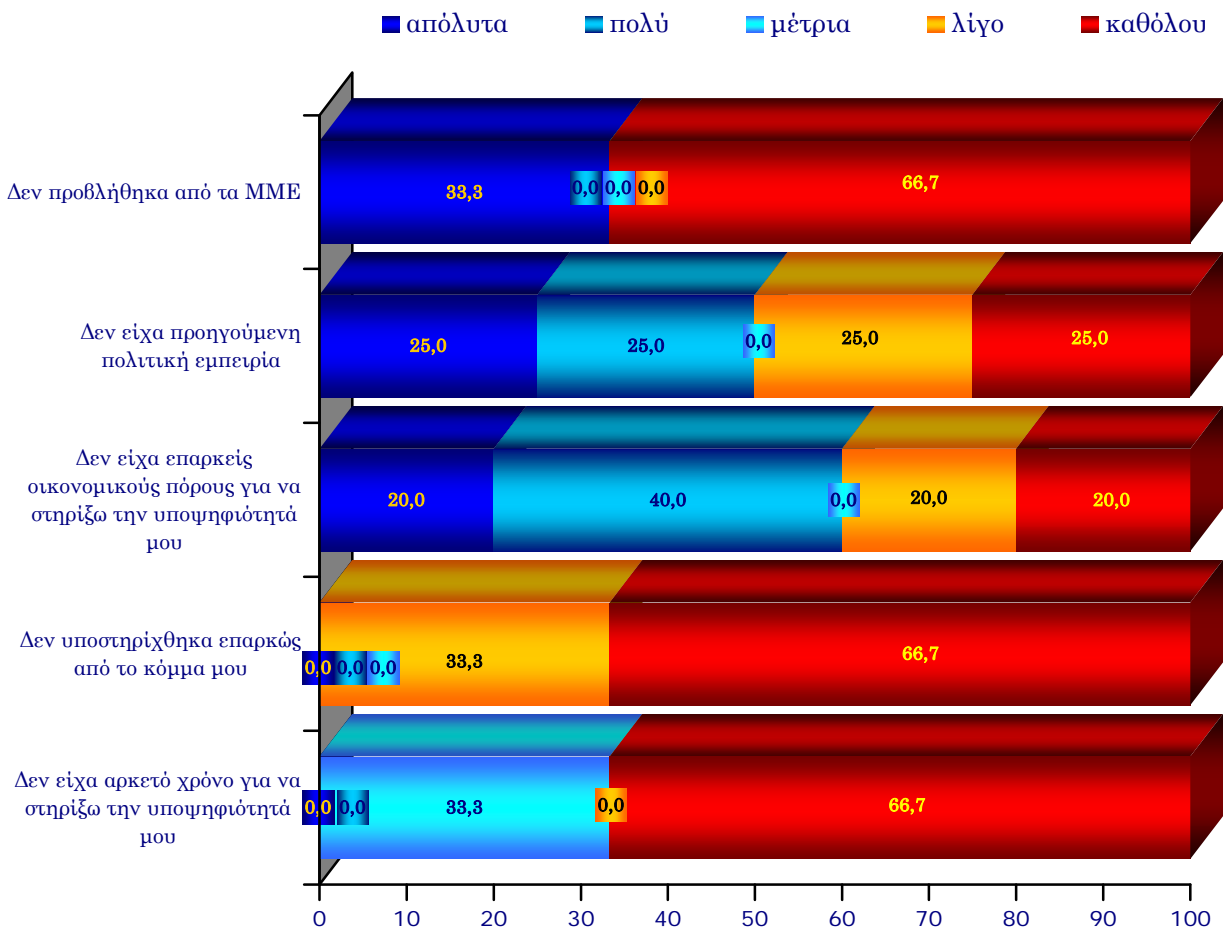
Ερώτηση 5: «Στη δική σας περίπτωση, σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω υποστήριξαν ενεργά τη διαδικασία εκλογής σας»;

Ο αρχηγός κόμματος των πολιτικών του δείγματος αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή ενεργής υποστήριξης της εκλογής των ανδρών (27,3%) και ακολουθούν τα στελέχη της πολιτικής τους παράταξης με 25%, καθώς και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις με 23,1%, σε αντίθεση με τις γυναίκες πολιτικούς, στις οποίες το οικογενειακό & φιλικό περιβάλλον αποτελεί το υποστηρικτικό τους πλαίσιο.

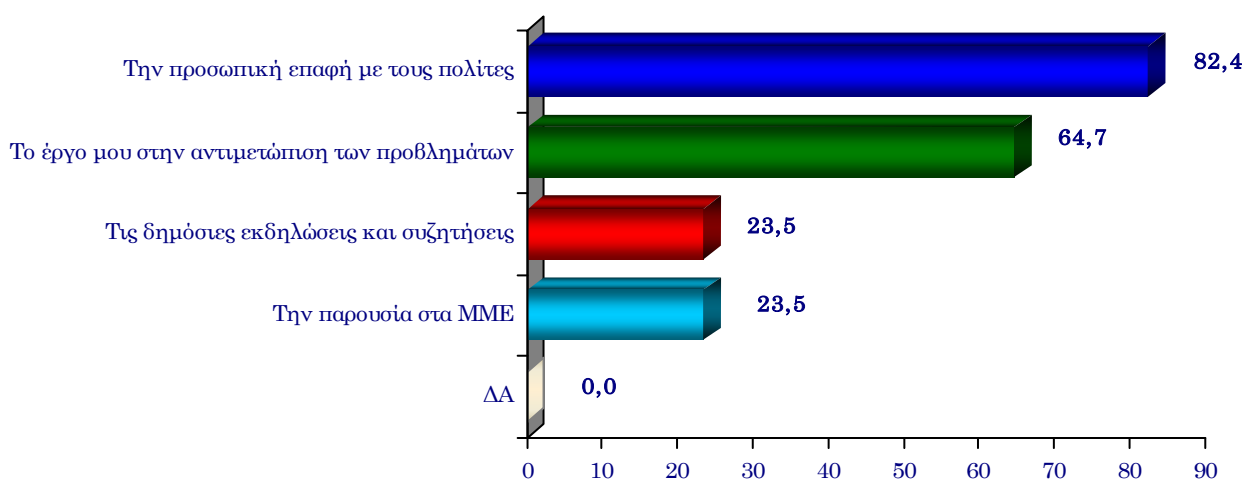
Ερώτηση 6: «Σε ποιο βαθμό τα παρακάτω δυσχέραναν την εκλογή σας;

Οι άνδρες πολιτικοί δηλώνουν σε ποσοστό της τάξης του 33,3% ότι δυσχέρανε την εκλογή τους η μη προβολή τους από τα Μ.Μ.Ε. Επίσης το 25% υποστηρίζει ότι σημαντική δυσκολία αποτέλεσε η έλλειψη προηγούμενης πολιτικής εμπειρίας, ενώ στη συντριπτική τους πλειοψηφία (66,7%) δε συνάντησαν δυσκολίες που σχετίζονται με την υποστήριξη του κόμματός τους και τη διάθεση χρόνου για τη στήριξη της υποψηφιότητάς τους.

Ερώτηση 7: «Τι θεωρείτε πιο αποτελεσματικό στην επικοινωνία σας με τους πολίτες»;

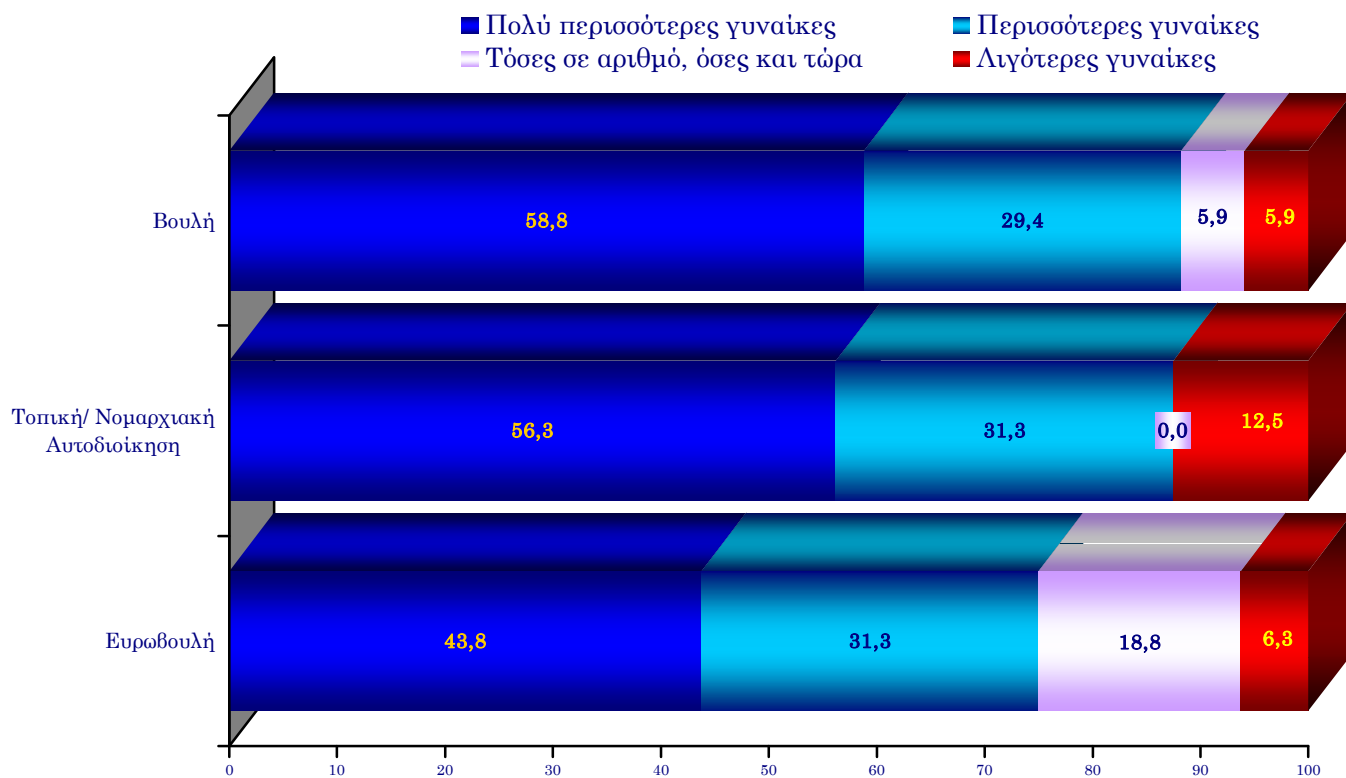
Οι άνδρες πολιτικοί θεωρούν ότι η αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας τους με τους πολίτες βασίζεται κυρίως στην προσωπική επαφή (82,4%). Επίσης υποστηρίζουν εμμέσως ότι ενώ παράγουν έργο στην αντιμετώπιση των προβλημάτων (64,7%), το έργο αυτό δε χαίρει ανάλογης προβολής από τα Μ.Μ.Ε. (23,5%). Οι απαντήσεις των ανδρών πολιτικών συμφωνούν με αυτές των γυναικών, σε ότι αφορά στην αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας τους με τους πολίτες, με κάποια απόκλιση στα ποσοστά.

Ερώτηση 8: «Πιστεύετε ότι στη Βουλή, Ευρωβουλή, Τοπική /Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση θα έπρεπε να συμμετέχουν...»

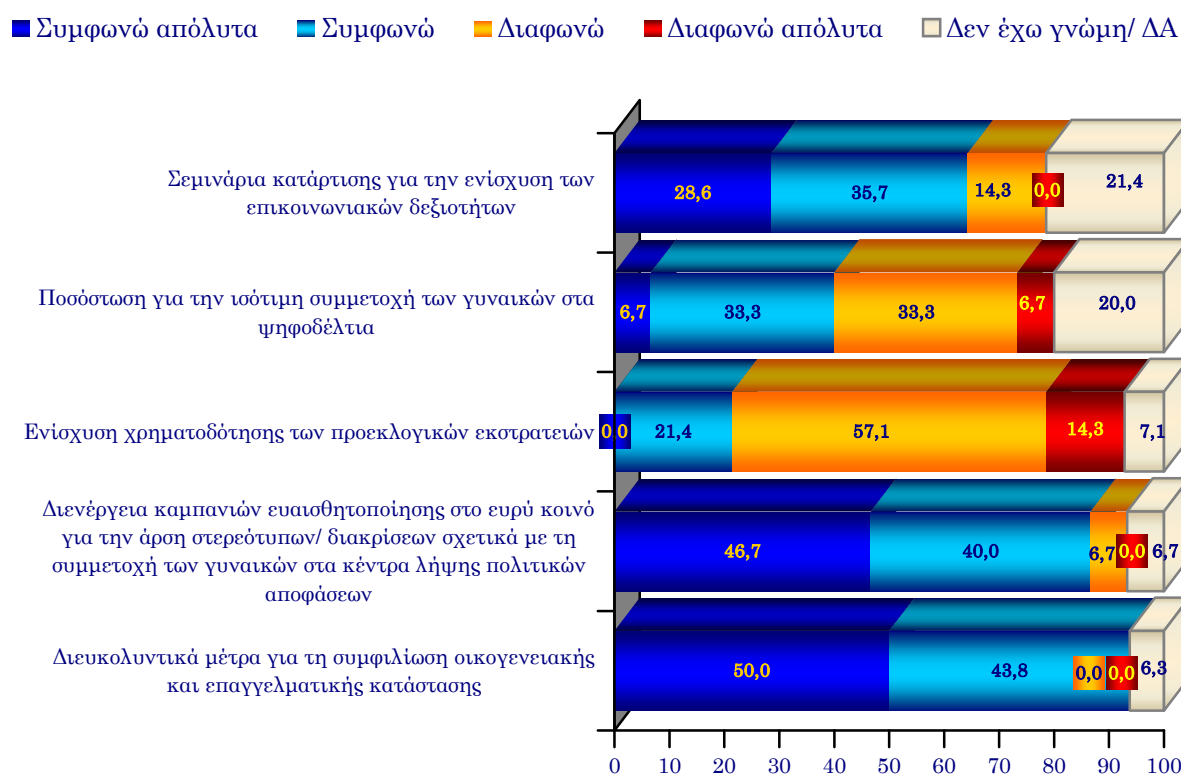
Οι άνδρες πολιτικοί στη συντριπτική πλειοψηφία τους, θεωρούν αναγκαία τη συμμετοχή περισσότερων γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, τόσο στη Βουλή (88,2%), όσο και στην Ευρωβουλή (87,6%), καθώς και στα όργανα της Τοπικής/ Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης (75,1%). Με τις παραπάνω απόψεις των ανδρών πολιτικών συμφωνούν τόσο οι γυναίκες πολιτικοί όσο και οι πολίτες.

Η θετική γνώμη για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στη Βουλή, την Ευρωβουλή και τους δύο βαθμούς της Αυτοδιοίκησης, είναι προφανής και αναδεικνύει την αναγκαιότητα λήψης θετικών μέτρων για την προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στο πολιτικό πεδίο.

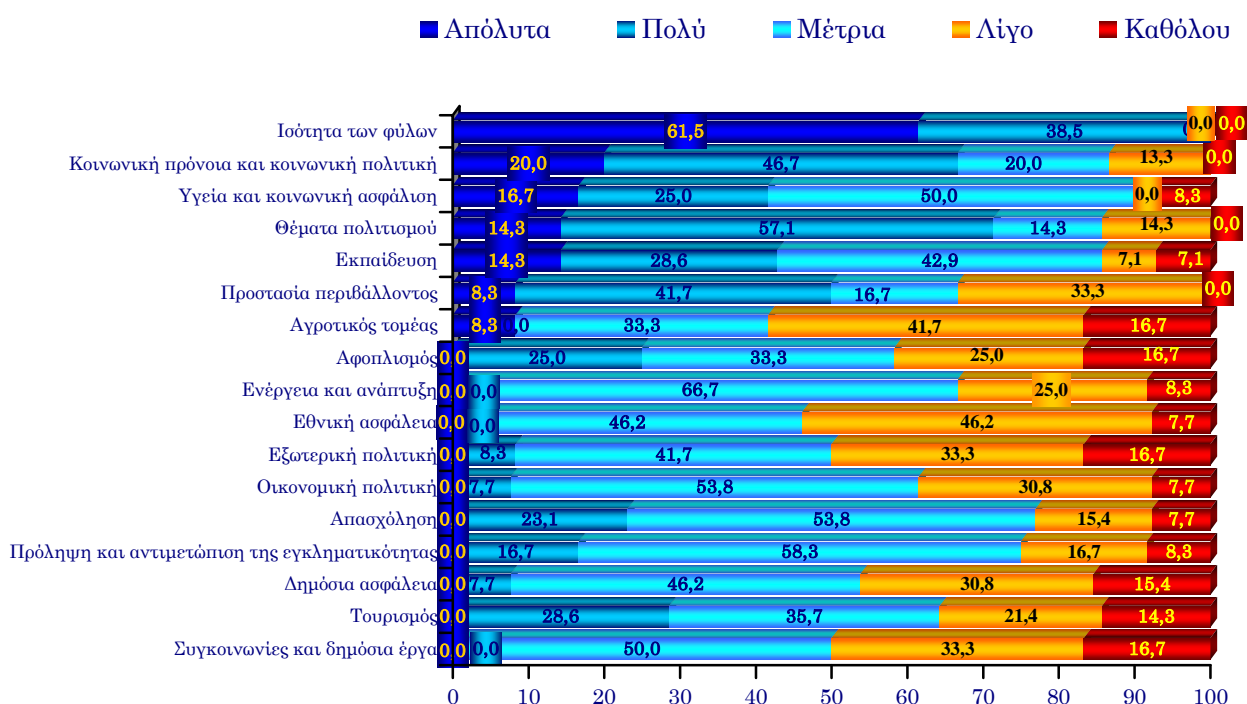
Ερώτηση 9: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τη συμβολή των παρακάτω μέτρων στην ενθάρρυνση των γυναικών να συμμετέχουν στην πολιτική»;

Από τα αποτελέσματα της έρευνας, εμφανίζεται ότι τα μέτρα που αφορούν στην ενθάρρυνση των γυναικών στην πολιτική, είναι κατά γενική παραδοχή αναγκαία. Έτσι, η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου εναρμόνισης των οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων (σε ποσοστό 50%), η διενέργεια καμπανιών ευαισθητοποίησης (σε ποσοστό 46,7%), και τα σεμινάρια κατάρτισης για την ενδυνάμωση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων (28,6%) συνιστούν δράσεις που συμβάλλουν θετικά στην αύξηση της εκπροσώπησης των γυναικών στην πολιτική, απαντήσεις που συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό με αυτές των γυναικών πολιτικών.

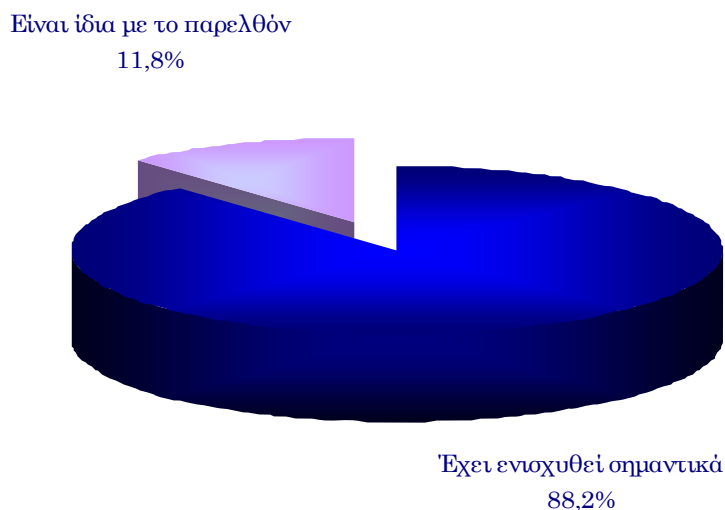
Ερώτηση 10: «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι γυναίκες πολιτικοί είναι πιο αποτελεσματικές συγκριτικά με τους άνδρες συναδέλφους τους στους παρακάτω τομείς»;

Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι οι γυναίκες πολιτικοί είναι πιο αποτελεσματικές από αυτούς σε απόλυτο βαθμό στη διαχείριση θεμάτων ισότητας των φύλων (61,5%), στην κοινωνική πρόνοια και κοινωνική πολιτική (20%), σε ζητήματα υγείας και κοινωνικής ασφάλισης (16,7%), στα θέματα πολιτισμού (14,3%) και στην εκπαίδευση (14,3%).

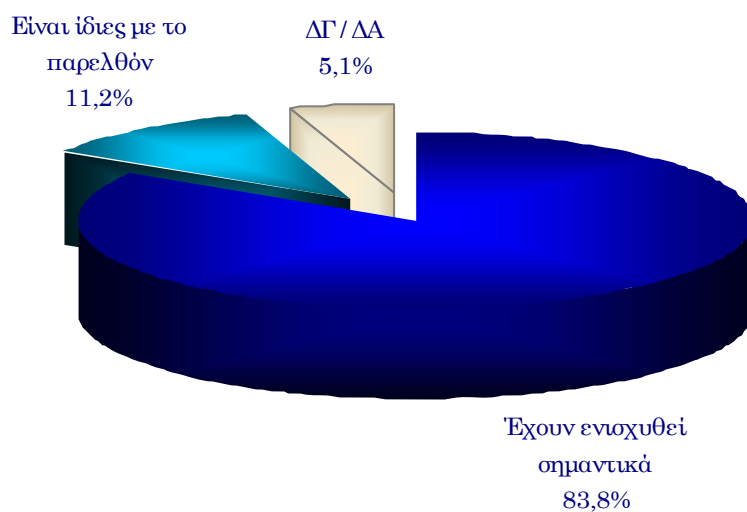

Ερώτηση 11: «Ποια είναι η γνώμη σας για τη θέση των γυναικών στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων συγκριτικά με ό,τι ίσχυε στο παρελθόν»;

Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, οι άνδρες πολιτικοί θεωρούν ότι η θέση των γυναικών πολιτικών έχει ενισχυθεί σημαντικά (83,8%) και ότι πλέον τους δίνονται περισσότερες ευκαιρίες σε σχέση με το παρελθόν.

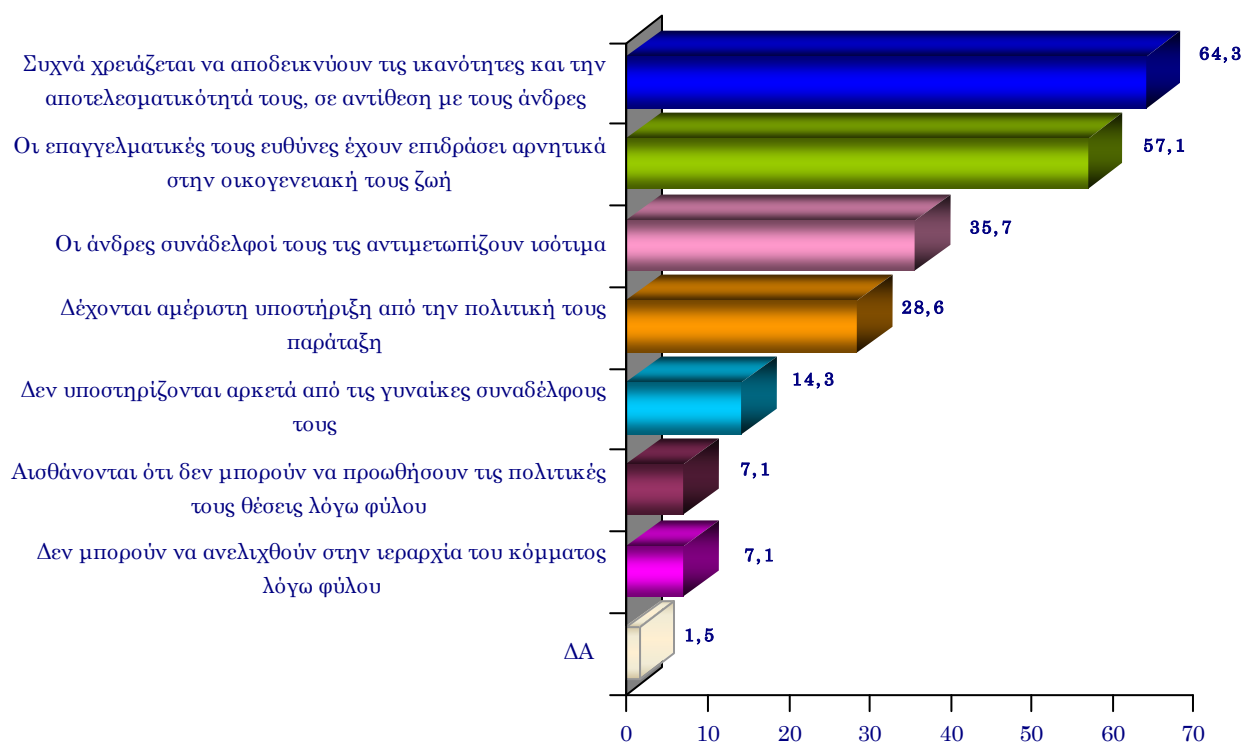

Ερώτηση 12: «Ποια είναι η γνώμη σας για τις πολιτικές ευκαιρίες που δίνονται στις γυναίκες συγκριτικά με ό,τι ίσχυε στο παρελθόν»;

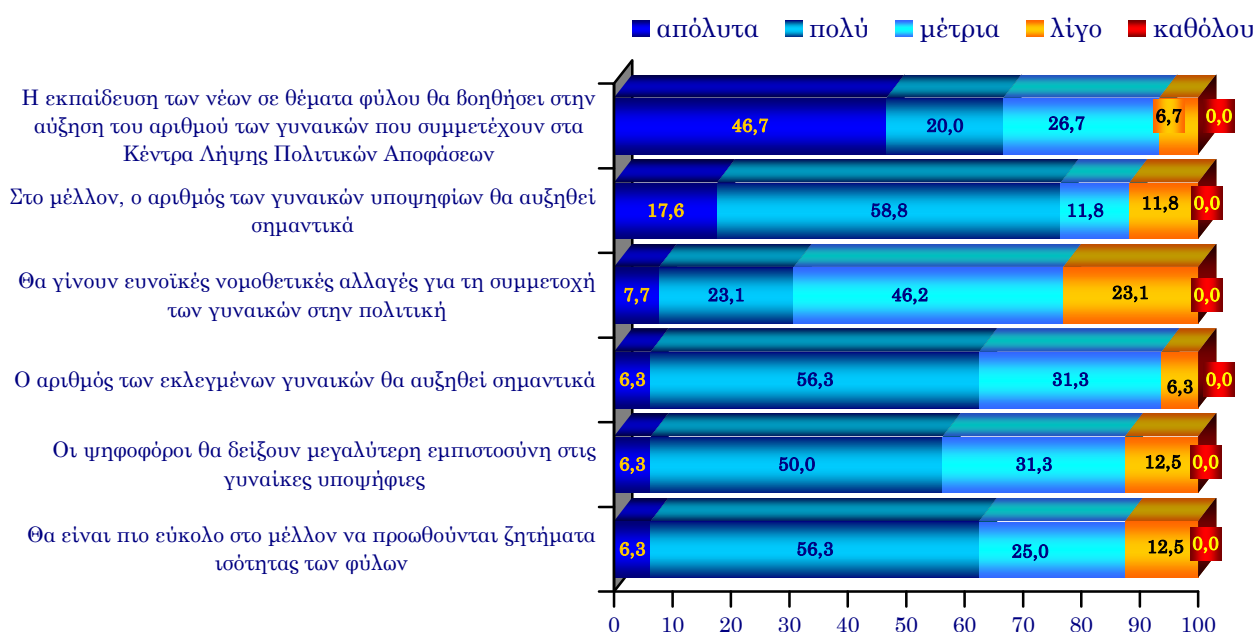
Ερώτηση 13: «Ποιες από τις παρακάτω διατυπώσεις, αναφορικά με τη θέση που κατέχουν οι γυναίκες στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων, πιστεύετε ότι ισχύουν»;

Οι άνδρες πολιτικοί, σε πολύ μεγάλο βαθμό, νιώθουν ότι χρειάζεται να αποδεικνύουν οι γυναίκες τις ικανότητές τους συχνότερα απ' ό τι οι ίδιοι (64,3%), ενώ σε μικρότερο ποσοστό, αισθάνονται ότι αδυνατούν να προωθήσουν τις θέσεις τους (7,1%) ή να ανελιχθούν στην ιεραρχία του κόμματος λόγω φύλου (7,1%). Επίσης το 57,1% υποστηρίζει ότι οι επαγγελματικές ευθύνες των γυναικών έχουν επιδράσει αρνητικά στην οικογενειακή τους ζωή.

Ερώτηση 14: «Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις παρακάτω διατυπώσεις:»

Οι άνδρες πολιτικοί εκτιμούν ότι τον καθοριστικότερο παράγοντα για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων αποτελεί σε απόλυτο βαθμό η εκπαίδευση των νέων σε θέματα φύλου (46,7%).

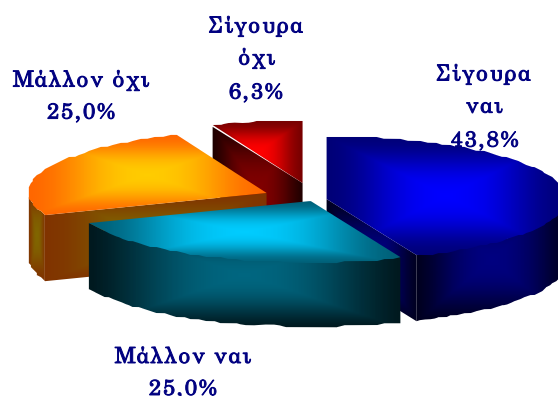
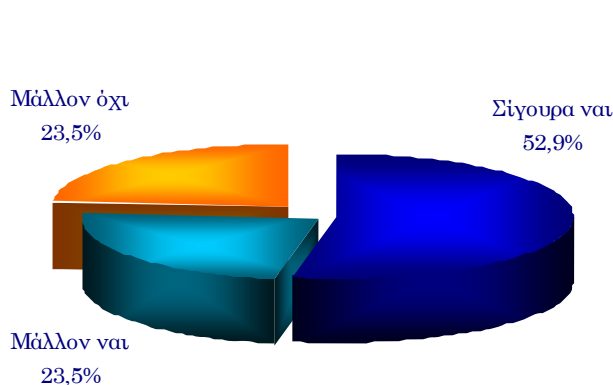

Ερώτηση 15: «Κατά τη γνώμη σας μια γυναίκα πολιτικός θα μπορούσε να διεκδικήσει τη θέση.»

Οι άνδρες πολιτικοί πιστεύουν ότι μια γυναίκα θα μπορούσε να διεκδικήσει τα υπέρτατα πολιτικά αξιώματα του Πρωθυπουργού (52,9%) και του Προέδρου της Δημοκρατίας (48,3%) και οι ίδιοι επιθυμούν να δουν κάποτε μια γυναίκα σε αυτά τα αξιώματα (41,2% και 43,8% αντιστοίχα), ποσοστά πολύ πιο χαμηλά απ' αυτά που παρουσιάζονται από τις γυναίκες πολιτικούς. Επιπρόσθετα, σε ποσοστό 41,2%, οι άνδρες πολιτικοί πιστεύουν ότι το πολιτικό σύστημα είναι έτοιμο να δεχτεί γυναίκα ως αρχηγό κόμματος.

Πρωθυπουργού της χώρας

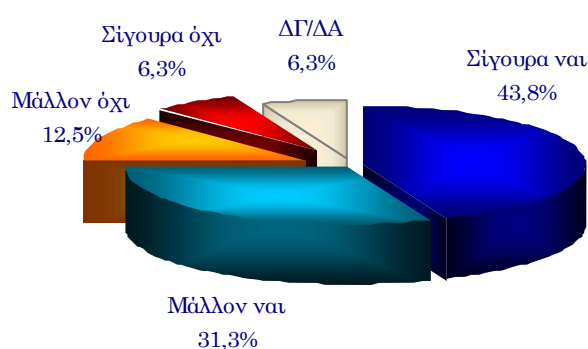
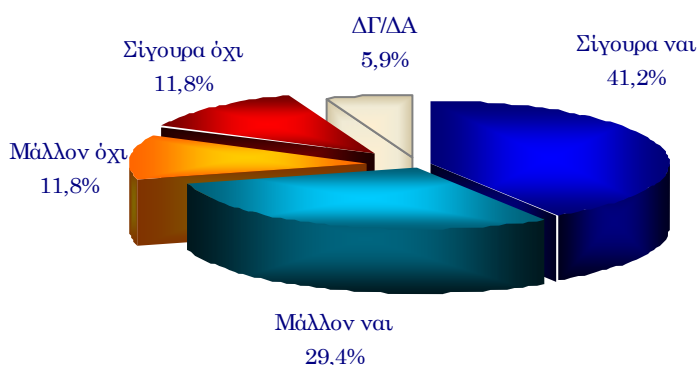
Προέδρου της Δημοκρατίας

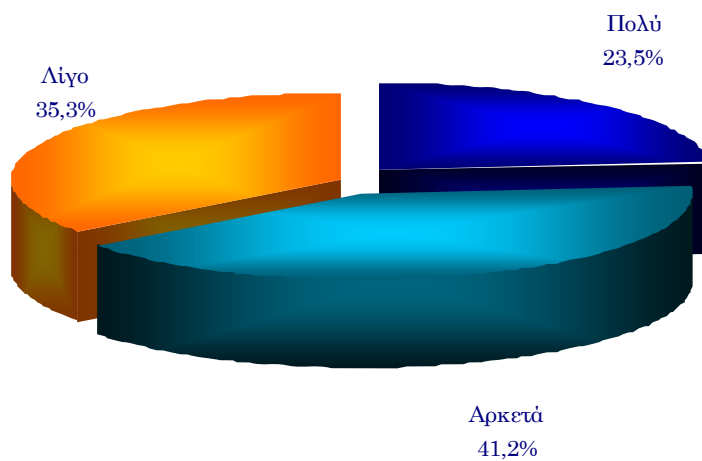
Ερώτηση 16: «Εσείς επιθυμείτε μια γυναίκα πολιτικός να εκλεγεί.»

Πρωθυπουργού της χώρας

Προέδρου της Δημοκρατίας

Ερώτηση 17: «Κατά πόσο το ελληνικό πολιτικό σύστημα είναι έτοιμο να δεχτεί γυναίκα αρχηγό κόμματος»;

III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Η έρευνα στους άνδρες και τις γυναίκες πολίτες

Στο σύνολό τους οι ερωτώμενοι επέλεξαν **γυναίκες υποψήφιες** σε μεγαλύτερο βαθμό για τα αξιώματα στις εκλογές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης από ό,τι στις **Εθνικές εκλογές**. Συγκεκριμένα, το 53,9% ψήφισε γυναίκες στις προηγούμενες Δημοτικές εκλογές, το 46% στις Νομαρχιακές, ενώ μόνο το 38,1% επέλεξε γυναίκες στις τελευταίες Εθνικές εκλογές. Καθοριστική παράμετρος της εκλογικής συμπεριφοράς απέναντι στις γυναίκες υποψήφιες αποτελεί το **μορφωτικό επίπεδο των ψηφοφόρων**. Όσο πιο υψηλό είναι, τόσο πιο εύκολα επιλέγουν γυναίκες. Έτσι, όσοι διαθέτουν μεταπτυχιακούς τίτλους σπουδών, ψήφισαν γυναίκες στις προηγούμενες Εθνικές εκλογές σε ποσοστό 53,6%, σε ποσοστό 75% στις Δημοτικές και σε ποσοστό 46,4% στις Νομαρχιακές.

Ένα άλλο χρήσιμο δεδομένο που συνάγεται, είναι αυτό που σχετίζεται με τη **σημασία ή το «ειδικό βάρος» που αποδίδεται στα αξιώματα της πολιτικής**. Είναι εμφανές ότι όσο πιο υψηλό είναι το αξίωμα, τόσο μεγαλύτερη είναι η επιφύλαξη των ψηφοφόρων απέναντι στις γυναίκες. Έτσι, για το αξίωμα του Δημάρχου θα ψήφιζε γυναίκα το 74,6% του δείγματος, για Νομάρχη το 72,1%, για Πρωθυπουργό το 54,2% και για το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας το 51,5%. Ανάλογη στάση επιδεικνύουν και οι γυναίκες ψηφοφόροι, οι οποίες με μεγαλύτερη ευκολία θα ψήφιζαν γυναίκες για τα αξιώματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης από ό,τι για τα αξιώματα της κεντρικής πολιτικής σκηνής.

Στο σύνολό τους οι ερωτώμενοι συμφωνούν ότι **θα έπρεπε στη Βουλή, στην Ευρωβουλή και στην Τοπική Αυτοδιοίκηση να συμμετέχουν περισσότερες γυναίκες**, αν και υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι γυναίκες θέλουν να αυξηθεί η συμμετοχή των γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση σε ποσοστό 54,5% (έναντι 27,9% του ποσοστού των ανδρών), στη Βουλή σε ποσοστό 41,4% (έναντι 22,3% των ανδρών) και στην Ευρωβουλή σε ποσοστό 39,9% (έναντι 22,1% των ανδρών).

Η επίλυση των προβλημάτων της καθημερινότητας αποτελεί τον **κυριότερο λόγο της ενεργής συμμετοχής των γυναικών** στην πολιτική, κατά την εκτίμηση των ερωτώμενων, σε ποσοστό 22,4%. Επίσης, κατά κοινή, σχεδόν, παραδοχή, σε ποσοστό 79,3%, οι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι οι **υποψήφιοι συναντούν δυσκολίες στην εκλογή τους**. Η επάρκεια οικονομικών πόρων, η στήριξη του κόμματος και η υποστήριξη από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αποτελούν δυσκολίες που πιστεύουν ότι αντιμετωπίζουν και τα δύο φύλα. Ωστόσο, το **κυριότερο εμπόδιο που συναντούν οι γυναίκες πολιτικοί** στην εκλογή τους, είναι η **δυσπιστία που αντιμετωπίζουν λόγω του φύλου τους** (73%). Ως δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας αναδεικνύεται η έλλειψη οικονομικών πόρων για τη στήριξη της υποψηφιότητάς τους, όπως υποστηρίζεται, σε ποσοστό 38,8%. Από την άλλη πλευρά, οι **κυριότερες δυσκολίες που συναντούν οι άνδρες πολιτικοί**

είναι αφενός η έλλειψη οικονομικών πόρων για τη στήριξη της υποψηφιότητάς τους (όπως δηλώνεται σε ποσοστό 62,4%) και αφετέρου η ανεπαρκής ή ελλιπής υποστήριξη και προβολή από τα Μ.Μ.Ε. (53,7%).

Μεγάλη σπουδαιότητα για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών αποδίδεται στις γυναικείες οργανώσεις σε ποσοστό 50,7%. Ο αρχηγός του κόμματος είναι κρίσιμος παράγοντας για την εκλογή των γυναικών, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις των γυναικών του δείγματος (51,7%), σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι θεωρούν οι άνδρες (45,9%). Αντίστοιχα, την εκλογή των ανδρών υποψηφίων επηρεάζει κυρίως ο αρχηγός του κόμματος (64,1%) και τα Μ.Μ.Ε. (56,8%) .

Η πλειοψηφία των πολιτών (45,9%) θεωρεί ότι οι γυναίκες ενδιαφέρονται περισσότερο από τους άνδρες για τα γυναικεία ζητήματα. Συμφωνούν απόλυτα ότι οι γυναίκες πρέπει να εκπροσωπούνται περισσότερο στην πολιτική (43%) και διαφωνούν με τον ισχυρισμό ότι η πολιτική είναι μόνο για άνδρες (σε ποσοστό της τάξης του 65%), καθώς επίσης και με το ότι οι γυναίκες δε διαθέτουν λογική και δυναμισμό, στοιχεία που είναι απαραίτητα στην πολιτική (57,1%). Διαφωνούν, επίσης, απόλυτα με τον ισχυρισμό ότι οι πολίτες δεν εμπιστεύονται τις γυναίκες στην πολιτική (14,6%). Ακόμη, οι γυναίκες θεωρούν ότι οι γυναίκες υποψήφιες στηρίζονται από γυναίκες σε ποσοστό 26,9%.

Ιδιαίτερος ενθαρρυντικός είναι οι θετικές κρίσεις για τις γυναίκες πολιτικούς. Σε σχέση με τους άνδρες συναδέλφους τους θεωρούνται περισσότερο ειλικρινείς (33,1%), πιο ελεύθερες ως προς την ευθυγράμμιση τους με την πολιτική γραμμή του κόμματός τους (43,8%), περισσότερο αποτελεσματικές (25,1%) και πιο ευαίσθητες για τα ζητήματα που απασχολούν τη χώρα τους (18,6%). Ακόμη, οι πολίτες θεωρούν ότι οι γυναίκες πολιτικοί διακρίνονται για το ήθος τους σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι άνδρες συνάδελφοί τους (23%) και εξαρτώνται από οικονομικά συμφέροντα σε μικρότερο βαθμό από ό,τι οι άνδρες (24%).

Η έλλειψη χρόνου, που για τις γυναίκες αποτελεί σημαντική δυσκολία για την εκλογή τους σε σχέση με τους άνδρες, συνδέεται με το πρόβλημα της συμφιλίωσης των ρόλων της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής. Έτσι τα διευκολυντικά μέτρα για τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής αναδεικνύονται ως το πρώτο κατά σειρά μέτρο για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική (συμφωνεί απόλυτα το 45,8%). Επίσης, η εφαρμογή του μέτρου της ποσόστωσης θεωρείται από τις γυναίκες ως ένα μέτρο που αυξάνει τη συμμετοχή των γυναικών στην εκλογική διαδικασία (συμφωνεί απόλυτα το 41,2%). Ωστόσο, από το σύνολο των ερωτώμενων, η ποσόστωση ιεραρχείται τελευταία στον πίνακα των μέτρων για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική. Το γεγονός αυτό ίσως οφείλεται στην έλλειψη γνώσης ή ενημέρωσης για τη χρησιμότητά του, αφού στην Ελλάδα έχει εφαρμοστεί μόνο μία φορά, στις τελευταίες εκλογές για την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Όσον αφορά στους τομείς ενδιαφερόντων των πολιτικών, οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι οι άνδρες πολιτικοί δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στην

οικονομική πολιτική (62,6%), στην εξωτερική πολιτική (58,5%) και την εθνική ασφάλεια (43,6%). Αντίστοιχα, σχετικά με τα ενδιαφέροντα των γυναικών, οι πολίτες εκτιμούν ότι η ισότητα των φύλων (49,9%), η κοινωνική πρόνοια και κοινωνική πολιτική (42,5%), η εκπαίδευση (41,9%) και ο πολιτισμός (39%) είναι οι τομείς, στους οποίους δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι γυναίκες πολιτικοί.

Αισθητή είναι η πρόοδος που έχει συντελεστεί σχετικά με τη θέση των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων συγκριτικά με ό,τι ίσχυε στο παρελθόν. Το 48,4% των ερωτώμενων εκτιμά ότι έχει ενισχυθεί σε μικρό βαθμό, το 35,8% ότι έχει ενισχυθεί σημαντικά και το 11,4% ότι παραμένει ίδια με το παρελθόν.

Για τις εθνικές εκλογές καθοριστική σημασία για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων αποδίδεται από τους ερωτώμενους στην προβολή των γυναικών από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (σε ποσοστό 50%), στην υποστήριξη από τον αρχηγό του κόμματος (σε ποσοστό 46%) και στα πολιτικά προγράμματα των κομμάτων (σε ποσοστό 41,5%).

Η αποτελεσματικότητα των γυναικών παρουσιάζεται αυξημένη ιδιαίτερα στους τομείς της ισότητας των φύλων (54,2%), της κοινωνικής πρόνοιας και κοινωνικής πολιτικής (32,3%) και της υγείας και της κοινωνικής ασφάλισης (30,2%).

Παράλληλα, οι πολίτες θεωρούν ότι θα υπάρξει αύξηση της συμμετοχής των υποψηφίων (25,9%), αλλά και των εκλεγμένων γυναικών (23,5%) στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων στο μέλλον. Τέλος, η εκπαίδευση των νέων σε θέματα φύλου θα συμβάλει σημαντικά στην αύξηση του αριθμού των γυναικών που συμμετέχουν στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων (30%).

Στο σύνολό τους, οι ερωτώμενοι συμφωνούν απόλυτα (σε ποσοστό 46,7%) ότι ο προεκλογικός αγώνας είναι δυσκολότερος για τις γυναίκες από ό,τι για τους άνδρες. Θετικές κρίσεις συγκεντρώνουν οι διατυπώσεις σχετικά με την προσφορά των γυναικών στην πολιτική ζωή: το 42,7% «συμφωνεί απόλυτα» ότι οι γυναίκες μπορούν να προσφέρουν πολλά στην πολιτική, ενώ το 42,1% πιστεύει ότι οι γυναίκες μπορούν να έχουν επιτυχημένη πολιτική καριέρα. Στην πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι εκτιμούν ότι οι άνδρες πολιτικοί αντιμετωπίζουν θετικά τις γυναίκες συναδέλφους τους (37,7%), παρά το σημαντικό ποσοστό που αντιστοιχεί στην αρνητική θέση σχετικά με τη διατύπωση αυτή (23,3%).

Μια γυναίκα θα μπορούσε να διεκδικήσει τη θέση του Πρωθυπουργού της χώρας (σίγουρα ναι απαντά το 50,6%), καθώς και τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας (σίγουρα ναι απαντά το 47,4%). Αν και οι γυναίκες θεωρούνται αποτελεσματικότερες ή και καταλληλότερες για τα αξιώματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με τελευταία στην ιεράρχηση τα αξιώματα του Πρωθυπουργού και του Προέδρου της Δημοκρατίας, στο σύνολό τους οι ερωτώμενοι θα επιθυμούσαν να εκλεγούν γυναίκες και στα αξιώματα αυτά.

Οι πολίτες εμπιστεύονται περισσότερο τις γυναίκες πολιτικούς (απόλυτα σε ποσοστό 16,8%) σε σχέση με τους άνδρες (απόλυτα σε ποσοστό 11%). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από τους ερωτώμενους οι γυναίκες συγκλίνουν με τους άνδρες ως προς το βαθμό εμπιστοσύνης τους προς τους άνδρες πολιτικούς (10,5% και 11,7% αντίστοιχα), ενώ οι άνδρες παρουσιάζονται περισσότερο δύσπιστοι απέναντι στις γυναίκες (11,5% και 21,9% αντίστοιχα).

Όσον αφορά στην επικοινωνία των ψηφοφόρων με τους πολιτικούς, οι πολίτες θεωρούν ότι επικοινωνούν μαζί τους παρακολουθώντας τους μέσα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (76,1%) και μέσω εκδηλώσεων και ομιλιών (12,9%).

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι εκτιμήσεις των ερωτώμενων σχετικά με τους παράγοντες που εμποδίζουν τις γυναίκες να ασχοληθούν με την πολιτική. Συγκεκριμένα, οι πολίτες θεωρούν ότι οι γυναίκες δυσκολεύονται λόγω των οικογενειακών υποχρεώσεών τους (74,7%) και της έλλειψης ισότιμης αντιμετώπισης με τους άνδρες (50,4%).

Διάχυτη είναι η αντίληψη για την αποτελεσματικότητα των γυναικών πρωτίστως στα αξιώματα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (60,8% των πολιτών πιστεύει ότι οι γυναίκες μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στη θέση του δημάρχου), ενώ τα αξιώματα του Πρωθυπουργού και του Προέδρου της Δημοκρατίας ιεραρχούνται τελευταία (37,9% και 37,3% αντίστοιχα). Αξιοσημείωτο είναι ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό αρνητικής κρίσης (10,9% θεωρούν λίγο και 9,8% καθόλου αποτελεσματικές τις γυναίκες) για το ανώτατο πολιτειακό αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, κυρίως αν ληφθεί υπόψη ότι πρόκειται για ένα αξίωμα που έχει περισσότερο συμβολικό χαρακτήρα.

Σε ό,τι αφορά στις ηγετικές θέσεις ενός κόμματος, οι ερωτώμενοι εκτιμούν ότι οι άνδρες πολιτικοί είναι καταλληλότεροι για αυτές, αφού μόνο το 43,9% θεωρεί ότι οι γυναίκες μπορούν να ανταποκριθούν στη θέση του Αρχηγού Κόμματος. Έτσι, θεωρούν ότι οι γυναίκες μπορούν να ανταποκριθούν σε απόλυτο βαθμό αποτελεσματικά στη θέση του Προέδρου της Νεολαίας Κόμματος (57,9%) και στη θέση του Εκπροσώπου Τύπου Κόμματος (54,9%).

2. Η έρευνα στις γυναίκες πολιτικούς

Η πλειοψηφία των γυναικών πολιτικών ανήκει στην Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση σε ποσοστό 34,7%. Στη συντριπτική πλειοψηφία τους (94,2% έως 99,6%) οι γυναίκες πολιτικοί, που ερωτήθηκαν, εισέρχονται για πρώτη φορά στον πολιτικό στίβο, με εξαίρεση τα μέλη της Τοπικής και Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης που τουλάχιστον για άλλη μία φορά έχουν καταλάβει την αντίστοιχη θέση σε ποσοστό 51,3%. Το βασικό κίνητρο των γυναικών πολιτικών να συμμετάσχουν στις εκλογές ήταν η διάθεση για προσφορά υπηρεσίας στη χώρα (91,8%), ενώ φαίνεται ότι ένα

σημαντικό ποσοστό γυναικών της τάξης του 37%, επιθυμούσε να στηρίξει την παράταξή του.

Από τις ερωτώμενες, το 73% δεν έχει κανένα **συγγενικό άτομο που να εμπλέκεται ενεργά στην πολιτική**, σε αντίθεση με το 27% των γυναικών, οι οποίες έχουν τουλάχιστον ένα άτομο στο στενό οικογενειακό περιβάλλον τους, που κατέχει θέση ευθύνης στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Οι περισσότερες γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι **η οικογενειακή παράδοση στην πολιτική** δε διαδραματίζει κανένα ρόλο στην ενίσχυση των υποψηφιοτήτων τους (30,5%), ενώ μόνο το 13,3% υποστηρίζει ότι συμβάλλει «πολύ».

Στην πλειοψηφία τους **οι γυναίκες πολιτικοί αντιμετωπίζονται πολύ θετικά ως προς την απόφασή τους να εμπλακούν στην πολιτική** από το οικείο περιβάλλον τους. Πολύ θετική στάση τηρεί ο σύζυγος/σύντροφός τους (49,1%), το φιλικό περιβάλλον (36%), τα άλλα μέλη της οικογένειας (39%) τα στελέχη/μέλη της παράταξης στην οποία ανήκουν (29,1%), καθώς και το επαγγελματικό περιβάλλον σε ποσοστό (23,8%). Επιπρόσθετα, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι οι γυναικείες οργανώσεις ενθαρρύνουν κατά πολύ τη συμμετοχή τους στην πολιτική, με ποσοστό της τάξης του 23,8%. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και οι χορηγοί του προεκλογικού αγώνα έχουν αρνητική στάση ως προς τη διαδικασία εκλογής υποψηφίων γυναικών σε ποσοστό 24,1% και 61,5% αντίστοιχα.

Ο **αρχηγός κόμματος**, σύμφωνα με τις γυναίκες πολιτικούς, ασκεί πολύ μεγάλη **επιρροή στην εκλογή τους** (26,9%). Αν και θεωρούν ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης δε στήριζαν και δεν ενθάρρυναν την απόφασή τους να εμπλακούν στην πολιτική, εντούτοις, οι ίδιες αναγνωρίζουν τη σημαντικότερη επιρροή που ασκούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στην εκλογική διαδικασία (19,4%). Παραμένει αρνητική η γνώμη των γυναικών απέναντι στους χορηγούς του προεκλογικού αγώνα, καθώς υποστηρίζουν ότι οι τελευταίοι επιδρούν αρνητικά στην εκστρατεία των γυναικών πολιτικών (15,6%).

Το **οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον** των πολιτικών του δείγματος αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή **υποστήριξης της εκλογής των γυναικών** (90,9%). Αντίθετα, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι οι χορηγοί του προεκλογικού αγώνα δε συνέβαλαν καθόλου στην εκλογή τους (88,9%). Αξιοσημείωτη, επίσης, παραμένει η αρνητική απάντηση που δόθηκε από τις πολιτικούς σχετικά με την απουσία ενεργής υποστήριξής τους από τον αρχηγό του κόμματος (46%), καθώς επίσης και από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (64,9%). Αξίζει να σημειωθεί, ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, ενώ αρχικά το ίδιο το κόμμα ζήτησε τη συμμετοχή τους στην εκλογική διαδικασία, στη συνέχεια δεν τους παρείχε και την ανάλογη ουσιαστική υποστήριξη (29,2%), παραδοχή που φανερώνει, σε κάποιο βαθμό, το ανταγωνιστικό περιβάλλον που διέπει το πολιτικό σκηνικό.

Σε ποσοστό 26,8% επί του συνόλου, οι γυναίκες πολιτικοί συνάντησαν **δυσκολίες κατά την εκλογή τους**, ενώ το 72,8% εξ' αυτών υποστήριξε ότι δε συνάντησε καμιά δυσκολία. Το εύρημα αυτό προκαλεί κάποιο

προβληματισμό, καθώς θα ανέμενε κανείς να αναγνωριστούν ως εμπόδια ή δυσκολίες η μη ενεργή υποστήριξη και η αρνητική στάση των παραμέτρων που συναντώνται και επισημαίνονται από τις ίδιες τις γυναίκες του δείγματος. Ωστόσο, η έλλειψη προηγούμενης πολιτικής εμπειρίας (40,4%), η έλλειψη χρόνου (35,6%), οι έμφυλες προκαταλήψεις (34,6%), η μη προβολή των γυναικών πολιτικών από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (24,4%) και η έλλειψη επαρκών οικονομικών πόρων (22,5%) συνιστούν τους **βασικότερους λόγους που εμποδίζουν τη συμμετοχή των γυναικών** στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων.

Η **επικοινωνία με τις γυναίκες πολιτικούς** στηρίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην **προσωπική επαφή** –είτε ιδιωτική είτε δημόσια– με τους πολίτες (95,4%), την οποία θεωρούν αναντικατάστατη, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με ό,τι πιστεύουν οι ψηφοφόροι. Επίσης, πιστεύουν ότι επικοινωνούν με τους/τις ψηφοφόρους τους με τις ενέργειες εξυπηρέτησης αιτημάτων των πολιτών (67%), τις εκδηλώσεις και τις ανοιχτές συζητήσεις (56,4%) και τις πολιτικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των πολιτών (43,1%) και σε πολύ μικρό ποσοστό μέσα από την προβολή τους από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (19,7%).

Η γνώμη των ερωτώμενων γυναικών πολιτικών για τη **συμμετοχή, τις κατευθύνσεις, τις φιλοδοξίες, τις προθέσεις, τις ικανότητες των γυναικών στην πολιτική** συμφωνούν κατά το μάλλον ή ήττον με τις αντίστοιχες απαντήσεις των ψηφοφόρων. Συγκεκριμένα, θεωρούν ότι κατά βάση δεν υπάρχει δυσπιστία εκ μέρους των πολιτών σχετικά με τη συμμετοχή τους στα κοινά (59,6%) και σε μεγάλο βαθμό εκτιμούν ότι οι γυναίκες ψηφοφόροι δεν υποστηρίζουν τις γυναίκες υποψήφιες περισσότερο απ' ό,τι τους άνδρες (63% αρνητικές απαντήσεις), σε αντίθεση με τους πολίτες που υποστηρίζουν την αντίθετη άποψη (64,2%). **Σχεδόν όλες συμφωνούν ότι η παρουσία των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων πρέπει να ενισχυθεί** (96%) και πως οι ίδιες προωθούν τα γυναικεία ζητήματα περισσότερο απ' ό,τι οι άνδρες συνάδελφοί τους (83,8%). Τέλος, καθολικά απορρίπτουν την άποψη ότι η πολιτική είναι αποκλειστικά ανδρικό προνόμιο σε ποσοστό 98,9% και πρεσβεύουν ότι οι γυναίκες διαθέτουν τα χαρακτηριστικά εκείνα που συμβάλλουν καθοριστικά στην πολιτική σταδιοδρομία (94,2%).

Σχετικά με τις **διατυπώσεις που αφορούν στους άνδρες συναδέλφους τους**, οι γυναίκες πολιτικοί υποστηρίζουν ότι αυτοί φοβούνται να πουν την αλήθεια, καθώς μπορεί να επωμιστούν πολιτικό κόστος (80,2%) και αποφεύγουν να διαφωνούν με την πολιτική γραμμή του κόμματός τους (80%). Είναι χαρακτηριστικό, επίσης, ότι το 67,1% επί του συνόλου των γυναικών πολιτικών, που ερωτήθηκαν, δέχεται ότι οι άνδρες πολιτικοί εξαρτώνται από πολιτικά συμφέροντα, γεγονός το οποίο αντικατοπτρίζει και στην εικόνα που έχουν οι πολίτες γι' αυτούς (85,2%).

Όσον αφορά στις **διατυπώσεις που αφορούν στις ίδιες**, οι γυναίκες πολιτικοί πιστεύουν ότι **εργάζονται πιο αποτελεσματικά συγκριτικά με τους άνδρες συναδέλφους τους** σε ποσοστό 92,6% έναντι του 64,7% που αναφέρεται στην αντίστοιχη ερώτηση για τους άνδρες πολιτικούς. Επίσης,

θεωρούν ότι διακρίνονται για το ήθος τους (86,1%) και την ευαισθησία τους στα κοινωνικά ζητήματα (81%). Τέλος, εκτιμούν ότι φοβούνται, σε μικρότερο βαθμό, το πολιτικό κόστος, σε σχέση με τους άνδρες (48,6%), χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι παρεκκλίνουν από την πολιτική γραμμή και τη στάση που υποδεικνύει το κόμμα (80,4%).

Οι γυναίκες πολιτικοί στη συντριπτική πλειοψηφία τους θεωρούν αναγκαία τη **συμμετοχή περισσότερων γυναικών** τόσο στη **Βουλή** (96,3%), όσο και στην **Ευρωβουλή** (95,9%), καθώς και στα όργανα της **Τοπικής/Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης** (96,3%). Η θετική γνώμη για την αύξηση των γυναικών είναι προφανής και αναδεικνύει την αναγκαιότητα λήψης θετικών μέτρων για την προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στο πολιτικό πεδίο.

Τα **μέτρα που αφορούν στην ενθάρρυνση των γυναικών να συμμετέχουν στην πολιτική** είναι κατά γενική παραδοχή αναγκαία. Ειδικότερα, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι η παροχή διευκολύνσεων για τη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής (95,3%) και η ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων τους (89,9%) αποτελεί την αποτελεσματικότερη οδό για την αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Επίσης, κάποια πιο «ριζοσπαστικά» μέτρα, όπως π.χ. η ποσόστωση στα ψηφοδέλτια (68,8%) και η ενίσχυση της χρηματοδότησης (63,2%) ενδέχεται να ενθαρρύνουν τις γυναίκες να εμπλακούν στην πολιτική. Οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι όλα τα **μέτρα** που προτείνονται, **συμβάλλουν στην άρση των εμποδίων** που συναντούν. Συγκεκριμένα, τα διευκολυντικά μέτρα για την προώθηση της **εναρμόνισης οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων** συγκεντρώνουν το 95,6% της συμφωνίας των ερωτώμενων. Η ισόρροπη κάλυψη ανδρών και γυναικών πολιτικών από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αποτελεί το δεύτερο σε σειρά προτίμησης μέτρο για την άρση των εμποδίων (93,8%) και ακολουθούν τα σεμινάρια εκπαίδευσης αιρετών γυναικών για την ενίσχυση των δεξιοτήτων τους (92,7%).

Σύμφωνα με τη γνώμη των εκλεγμένων γυναικών, τα **σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα** την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας είναι: η ανεργία (56,7%), η υποβάθμιση της εκπαίδευσης (38,3%) και της υγείας (31%) και η οικονομία (28,9%).

Όσον αφορά στα **τρία ζητήματα για τα οποία οι γυναίκες πολιτικοί θα ενδιαφέρονταν να περάσουν νομοσχέδιο στην επόμενη συνεδρίαση της Βουλής** είναι τα εξής: τα θέματα κοινωνικής πολιτικής και πρόνοιας (75,8%), πολιτισμού (49,1%), εκπαίδευσης (42,6%) και προστασίας περιβάλλοντος (29,7%). Επίσης, οι γυναίκες πολιτικοί αποδίδουν μεγαλύτερη βαρύτητα στα θέματα υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, σε ποσοστό της τάξης του 27,5%, καθώς και αυτών που άπτονται της ισότητας των φύλων (24,8%). Φαίνεται ότι το ενδιαφέρον των εκλεγμένων γυναικών είναι μεγαλύτερο για ζητήματα κοινωνικής πολιτικής και όσων επηρεάζουν άμεσα την καθημερινότητα του πολίτη.

Οι διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα διακρίνονται πιο έντονα σε ό,τι αφορά στα ζητήματα στα οποία δίνουν βαρύτητα γυναίκες και άνδρες πολιτικοί. Οι γυναίκες πιστεύουν ότι οι άνδρες συναδέλφοί τους αξιολογούν ως σημαντικότερους τομείς την οικονομική και εξωτερική πολιτική (66,3% και 56,3% αντίστοιχα) και τα θέματα εθνικής ασφάλειας (38,3%) και ενέργειας/ανάπτυξης (29,5%).

Όσον αφορά στην **αποτελεσματικότητά τους** σε διάφορους τομείς της πολιτικής, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι είναι πιο αποτελεσματικές από τους άνδρες συναδέλφους τους σε απόλυτο βαθμό στην κοινωνική πρόνοια και κοινωνική πολιτική (46,2%), στη διαχείριση των θεμάτων της ισότητας των φύλων (46,1%), στα θέματα πολιτισμού (44,2%) και σε ζητήματα υγείας και κοινωνικής ασφάλισης (41,2%). Επίσης, υποστηρίζουν ότι είναι πολύ περισσότερο αποτελεσματικές από τους άνδρες πολιτικούς στον τομέα της απασχόλησης (55,8%), στην εκπαίδευση (51,6%) και στον τουρισμό (50,4%).

Οι γυναίκες πολιτικοί, υποστηρίζουν σε ποσοστό 65,6%, ότι στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, θα πρέπει να έχουν **ισότιμο ρόλο** με τους άνδρες συναδέλφους τους, αλλά και ίσες ευκαιρίες πρόσβασης σε θέσεις υψηλής ευθύνης, χωρίς όμως να αποποιηθούν τους παραδοσιακούς ρόλους τους στην οικογενειακή ζωή τους. Επιπρόσθετα, οι ίδιες θεωρούν ότι το κόμμα στο οποίο ανήκουν, έχει τη θέση ότι πρέπει οι γυναίκες να έχουν ισότιμο ρόλο με τους άνδρες σε θέσεις υψηλής ευθύνης στην πολιτική (28,8%).

Στη συντριπτική πλειοψηφία τους, οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι **η θέση τους στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων** έχει ενισχυθεί σημαντικά (86,4%) και ότι, πλέον, τους δίνονται περισσότερες ευκαιρίες **σε σχέση με το παρελθόν** (84,1%). Διχασμένες εμφανίζονται οι ερωτώμενες, ως προς το **κατά πόσο οι γυναίκες πολιτικοί έχουν αλλάξει τη νοοτροπία που κυριαρχεί στην πολιτική σκηνή**. Το 41,6% πιστεύει ότι κάτι τέτοιο έχει συντελεστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, ενώ το 36,5% εμφανίζεται επιφυλακτικότερο ως προς την παραδοχή αυτή. Μόνο το 12,5% πρεσβεύει ότι οι γυναίκες πολιτικοί έχουν συντελέσει σε απόλυτο βαθμό στην αλλαγή του πολιτικού σκηνικού ως προς τις επικρατούσες νοοτροπίες.

Οι εκλεγμένες γυναίκες εμφανίζονται μέτρια ικανοποιημένες από την **αύξηση του αριθμού των υποψηφίων γυναικών πολιτικών** (για τις εκλογές της Τοπικής/Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης σε ποσοστό 53,4%, για τις Εθνικές εκλογές 44,8% και για τις Ευρωεκλογές 51,7%). Η κυρίαρχη τάση συγκεντρώνεται στη μέτρια ικανοποίηση, όπου στις εκλογές της Τοπικής/Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης συναντάται το 47,2%, στις προηγούμενες Εθνικές εκλογές το 51,5% και τις Ευρωεκλογές το 53,9%.

Την **αύξηση των ποσοστών συμμετοχής των γυναικών** την αποδίδουν, κατά κύριο λόγο, στην **ευρύτερη συνειδητοποίηση εκ μέρους τόσο των πολιτών όσο και των κομμάτων, στην αναγκαιότητα της συμμετοχής των γυναικών στα πολιτικά δρώμενα** (68,5% και 52% αντίστοιχα) και λιγότερο στο ρόλο των γυναικείων οργανώσεων (31,3% - 30,3%). Εξαιρετικά

μειωμένος παρουσιάζεται ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στις Ευρωεκλογές, σε σχέση με τις εκλογές για το Εθνικό Κοινοβούλιο (μόλις 0,8% έναντι 25,7%). Αξιοσημείωτη είναι η ελάχιστη συμβολή που αποδίδεται στο μέτρο της ποσόστωσης, ένα μέτρο που η εφαρμογή του αποσκοπεί στην αύξηση των υποψηφίων και εκλεγμένων γυναικών (για τις Ευρωεκλογές το ποσοστό αγγίζει το 2,1%). Η χαμηλή αυτή αξιολόγηση πιθανόν οφείλεται στο συγκυριακό χαρακτήρα του μέτρου, καθώς αυξάνει τη συμμετοχή και εκλογιμότητα των γυναικών, αλλά δεν αντιμετωπίζει με συνέχεια τα χρόνια εμπόδια για τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική.

Όσον αφορά στο ενδεχόμενο της **καθιέρωσης του σταυρού προτίμησης στις Ευρωεκλογές**, οι γυναίκες πολιτικοί εμφανίζονται πολύ θετικές σε ποσοστό 78,1%, ενώ παρόμοια είναι και η στάση των πολιτών για το ίδιο θέμα (68,7%).

Οι γυναίκες πολιτικοί, σε μεγάλο βαθμό, νιώθουν ότι χρειάζεται να **αποδεικνύουν τις ικανότητές τους** συχνότερα απ' ό,τι οι άνδρες συναδέλφοί τους (52,3%), ενώ σε μικρότερο ποσοστό, αισθάνονται ότι **αδυνατούν να προωθήσουν τις θέσεις τους** (14,7%) ή **να ανελιχθούν στην ιεραρχία του κόμματος λόγω φύλου** (13%). Επίσης, αν και πιστεύουν σε ποσοστό 56,8%, πως οι **άνδρες συναδέλφοί τους τις αντιμετωπίζουν ισότιμα**, θεωρούν σε ποσοστό 19,6%, ότι **δεν υποστηρίζονται αρκετά από τις γυναίκες συναδέλφους τους**.

Οι γυναίκες πολιτικοί εκτιμούν ότι ο **καθοριστικότερος παράγοντας για την αύξηση της συμμετοχής τους στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων** είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό η εκπαίδευση των νέων σε θέματα φύλου (83,8%). Γενικά καταγράφεται αισιοδοξία σε ό,τι αφορά στην αύξηση των υποψηφίων και των εκλεγμένων γυναικών (73,2%), την **προώθηση των θεμάτων ισότητας** (72,3% την **εμπιστοσύνη των πολιτών στις γυναίκες υποψήφιες** (62,9%) και τις **ευνοϊκές αλλαγές για τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική**.

Οι γυναίκες πολιτικοί είναι πεπεισμένες ότι η **συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων θα προωθήσει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων σε πολύ μεγάλο βαθμό** (76,6%).

Οι εκλεγμένες γυναίκες δείχνουν ότι **πιστεύουν στις δυνατότητές τους**, καθώς υποστηρίζουν ότι **μπορούν να συνεισφέρουν σε σημαντικό βαθμό στην πολιτική ζωή της χώρας** (96,1%) και παράλληλα θεωρούν ότι ο **προεκλογικός αγώνας είναι δυσκολότερος για αυτές**, απ' ό,τι για τους άνδρες συναδέλφους τους (71,8%). Αν και οι γυναίκες πολιτικοί θεωρούν ότι **οι άνδρες συναδέλφοί τους τις αντιμετωπίζουν ισότιμα**, αυτό δε σημαίνει ότι **τις αντιμετωπίζουν**, στον ίδιο βαθμό, θετικά, καθώς μόνο το 11% συμφωνεί απόλυτα με τη διατύπωση αυτή. Επιπρόσθετα, **μπορούν να κάνουν καριέρα ως πολιτικοί** (94,2%), **να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των πολιτών** (96,9%), είναι **έτοιμες να αναλάβουν υψηλές θέσεις** (92%) και **έχουν τις ίδιες φιλοδοξίες με τους άνδρες πολιτικούς** (77,7%).

Τέλος, οι γυναίκες πολιτικοί πιστεύουν ότι **μια γυναίκα θα μπορούσε να διεκδικήσει τα υπέρτατα πολιτικά αξιώματα του Πρωθυπουργού** (82%)

και του **Προέδρου της Δημοκρατίας** (78,1%) και οι ίδιες επιθυμούν να δουν κάποτε μια γυναίκα σε αυτά τα αξιώματα (85,3% και 83,1% αντίστοιχα). Επιπρόσθετα, μόνο το 6,4% επί του συνόλου των γυναικών πολιτικών θεωρεί ότι το πολιτικό σύστημα της χώρας δεν είναι έτοιμο να δεχτεί μια γυναίκα **για αρχηγό κόμματος**. Αντίθετα, το 62,7% απαντά θετικά σε μια τέτοια εξέλιξη.

IV. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα για τη βελτίωση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων. Ωστόσο, οι γυναίκες εξακολουθούν να υπο-εκπροσωπούνται σε αυτούς τους τομείς. Η ανάγκη να προωθηθούν οι γυναίκες σε δομές και διαδικασίες λήψης αποφάσεων, ως προϋπόθεση για τη δημοκρατία και την ειρήνη, αναγνωρίζεται απολύτως, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η ισότιμη και αξιοκρατική εκπροσώπηση ανδρών και γυναικών στην πολιτική ζωή αποτελεί διακηρυγμένο στόχο της πλειονότητας των δημοκρατικών χωρών και αναδεικνύει μια διαφορετική εννοιολόγηση της δημοκρατίας, της ιδιότητας του πολίτη και της πολιτικής λειτουργίας της διακυβέρνησης. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια ανανέωση που χρειάζεται να επέλθει στη δομή και το περιεχόμενο της άσκησης της πολιτικής, καθώς το ζητούμενο δεν είναι μόνο η αριθμητική αύξηση των γυναικών. Εντούτοις, η επίτευξη αυτού του στόχου απαιτεί επίμονες και επισταμένες προσπάθειες. Γενικός στόχος παραμένει η επίτευξη ισόρροπης συμμετοχής των δύο φύλων, η οποία δε συνδέεται μόνο με την εμβάθυνση στην έννοια της δημοκρατίας, αλλά και με την ενσωμάτωση αξιών και εμπειριών που περικλείει ο ρόλος των γυναικών.

Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων καθίσταται επιτακτική, καθώς τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν για την κοινωνία είναι σημαντικά: α) ενίσχυση της δημοκρατίας, καθώς βασίζεται στη συμμετοχή του συνόλου των πολιτών στις διαδικασίες λήψης πολιτικών αποφάσεων, β) ουσιαστική εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων ως βασικού ανθρωπίνου δικαιώματος και γ) αξιοποίηση πολύτιμων ανθρωπίνων πόρων. Οι γυναίκες έχουν διαφορετικές εμπειρίες και ενδιαφέροντα από τους άνδρες και με την ισότιμη συμμετοχή τους στα κοινά συμβάλλουν στον εμπλουτισμό του πολιτικού πολιτισμού με καινούρια συστήματα αξιών. Τέλος, η γυναικεία συμμετοχή στην πολιτική ζωή μπορεί να συμβάλει στον επαναπροσδιορισμό των πολιτικών προτεραιοτήτων, θέτοντας νέα θέματα στην πολιτική ατζέντα και δίνοντας νέες προοπτικές και προτεραιότητες σε βασικά θέματα.

Η διατύπωση προτάσεων σχετικά με το θέμα της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, προϋποθέτει το σχεδιασμό, αλλά και την εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών και δράσεων τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, καθώς το πρόβλημα δεν τίθεται μόνο στην αριθμητική αύξηση των γυναικών, αλλά και στην αναβάθμιση του ρόλου τους στην κοινωνία ευρύτερα. Για την επίτευξη της ισόρροπης εκπροσώπησης των γυναικών στο πολιτικό πεδίο, χρειάζεται αρχικά να **αρθούν στερεότυπες αντιλήψεις και προκαταλήψεις** που συνδέονται με τον «παραδοσιακό» ρόλο των γυναικών στην ιδιωτική/οικιακή σφαίρα, έτσι ώστε οι γυναίκες να προωθηθούν σε όλες της δομές λήψης αποφάσεων στη δημόσια σφαίρα και σε όλους τους τομείς της οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής ζωής.

Το αίτημα για ισορροπία μεταξύ εργασίας και ζωής (work-life balance), αξιολογείται ως ένα από τα σημαντικότερα μέτρα για την προώθηση της ποιότητας της εργασίας και της ποιότητας ζωής. Εξάλλου, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οργάνωση της εργασίας και η **συμφιλίωση της ιδιωτικής και της επαγγελματικής ζωής** αποτελεί μία από τις δέκα διαστάσεις της ποιότητας εργασίας και συνδέεται με τη βελτίωση των εργασιακών συνθηκών και της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών φροντίδας, τη δημιουργία υπηρεσιών στήριξης της οικογένειας, την ανάπτυξη στρατηγικών για την αλλαγή νοοτροπίας και τέλος, με την εναρμόνιση κοινωνικών ωραρίων και παροχής υπηρεσιών.³⁵⁴

Επιπρόσθετα, σκόπιμη κρίνεται η **διεξαγωγή εκστρατειών ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών**, σε σχέση με τη σημασία και την αξία της συμμετοχής των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων. Επιπρόσθετα, **ο ρόλος που διαδραματίζουν τα ΜΜΕ** είναι καθοριστικός στην καταπολέμηση των έμφυλων διακρίσεων και στην καλλιέργεια πολιτικής κουλτούρας που θα ενισχύει την ισόρροπη συμμετοχή των δύο φύλων. Τα ΜΜΕ μπορούν να συμβάλουν αποτελεσματικά τόσο στην άρση των στερεοτύπων όσο και στη δημόσια ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού για την αναγκαιότητα της αυξημένης πολιτικής παρουσίας των γυναικών.

Επομένως, η **ανάπτυξη προγραμμάτων ευαισθητοποίησης του κοινού**, αλλά **και των πολιτικών κομμάτων** κρίνεται απαραίτητη στην εξασφάλιση της ίσης εκπροσώπησης των γυναικών στα διάφορα όργανα της δημόσιας διοίκησης, στις ανώτερες βαθμίδες, στις κυβερνητικές θέσεις, αλλά και στα διάφορα όργανα των πολιτικών κομμάτων. Αξίζει, επίσης, να αναγνωριστεί η ανάγκη της διάχυσης της πληροφόρησης για την **εφαρμογή πολιτικής του gender mainstreaming** από την Κεντρική Διοίκηση στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, ώστε να καταρτιστούν όλοι/-ες οι εκλεγμένοι/-ες σύμβουλοι της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης.

Μεταξύ των πλέον κοινών μέτρων που είναι γνωστό ότι συμβάλλουν στην αύξηση της γυναικείας συμμετοχής, πρέπει να αναφερθούν οι **ποσοτώσεις**, που εφαρμόζονται προαιρετικά ή δια νόμου και αφορούν σε ένα συγκεκριμένο αριθμό γυναικών, που καταλαμβάνουν θέσεις στις εκλογικές λίστες. Ωστόσο, θα πρέπει να συνοδεύονται και από άλλα μέτρα, όπως η εναλλάξ παράθεση ονομάτων ανδρών και γυναικών στους συνδυασμούς, καθώς και η τοποθέτηση γυναικών σε εκλόγιμες θέσεις. Ο **διάλογος με τα πολιτικά κόμματα και τους κοινωνικούς φορείς** είναι σημαντικός στη δυνατότητα αύξησης ή/και επέκτασης των ποσοτώσεων υπέρ των γυναικών τόσο στο Εθνικό όσο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αλλά και σε άλλα όργανα διοίκησης του συνδικαλιστικού και συνεταιριστικού κινήματος.

³⁵⁴ Βλ. αναλυτικότερα: Ζέης Θ. & Μηλιώνη Φ. (επιμ.) (2005), *Οδηγός Καλών Πρακτικών για τη Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής*, εκδ. Εθνικό Θεματικό Δίκτυο για τη Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής, Αθήνα.

Επιπλέον, αναγκαία είναι η **καταγραφή και αποτίμηση της εφαρμογής του Ν. 2910/2001** για την κατά το 1/3 συμμετοχή από κάθε φύλο στα ψηφοδέλτια των Νομαρχιακών και Δημοτικών εκλογών και του **Ν. 2839/2000** (άρθρο 6) για την εφαρμογή της ποσόστωσης για την κατά το 1/3 συμμετοχή και των δύο φύλων στα υπηρεσιακά και διοικητικά συμβούλια, καθώς και τα λοιπά συλλογικά όργανα της διοίκησης. Προτείνεται, επίσης, η καθιέρωση κανονισμού στη νομοθεσία για χρηματοδότηση από το δημόσιο (π.χ. δημιουργία κωδικού για στήριξη των γυναικών από τους εθνικούς μηχανισμούς για την ισότητα των φύλων) κάθε γυναίκας υποψηφίας στους κομματικούς συνδυασμούς. Συνεπώς, η **δημιουργία ενός Εθνικού Μηχανισμού στήριξης και ενίσχυσης των υποψηφίων γυναικών πολιτικών**, κρίνεται σημαντική για τον επαναπροσδιορισμό των πολιτικών προτεραιοτήτων, αλλά και για την ενδυνάμωση των υποψηφίων γυναικών, ώστε να ανταποκριθούν επιτυχώς στον προεκλογικό αγώνα τους.

Για την αντιμετώπιση του εν λόγω ζητήματος, έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες από ορισμένες δυτικές κυβερνήσεις, αλλά και από μη κυβερνητικές οργανώσεις. Συγκεκριμένα, η Καναδική Βασιλική Επιτροπή Εκλογικής Μεταρρύθμισης και Χρηματοδότησης των Κομμάτων (The Canadian Royal Commission on electoral Reform and Party Financing) διενήργησε έρευνα, στην οποία οι γυναίκες ανέφεραν ότι το κυριότερο εμπόδιο που αντιμετωπίζουν είναι η περιορισμένη χρηματοδότηση για τη στήριξη της υποψηφιότητάς τους. Έτσι, εισηγήθηκε ότι η φροντίδα των παιδιών αποτελεί απαραίτητη δαπάνη για την υποψηφία και θα πρέπει να εκπίπτει από την εφορία. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η ειδική οργάνωση EMILY'S LIST, ακολουθώντας το παράδειγμα της αντίστοιχης οργάνωσης των ΗΠΑ, συγκεντρώνει χρήματα για τα βασικά έξοδα γυναικών υποψηφίων.³⁵⁵

Παράλληλα, προτείνεται η **διενέργεια επιμορφωτικών σεμιναρίων, αλλά και σεμιναρίων στήριξης των γυναικών** που ενδιαφέρονται να εμπλακούν στην πολιτική, αλλά και αυτών που ήδη βρίσκονται στον πολιτικό στίβο, με σκοπό την ενδυνάμωση και κατάρτισή τους σε θέματα επικοινωνιακών δεξιοτήτων, γεγονός που τον τελευταίο καιρό έχει απασχολήσει αρκετούς γυναικείους οργανισμούς, αλλά και διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ και η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η ανάδειξη της σημασίας της γυναικείας συμμετοχής στην πολιτική, η παρουσίαση της βασικής επιχειρηματολογίας, η καταγραφή καλών πρακτικών και επιτυχημένων εφαρμογών, καθώς και η βελτίωση της επικοινωνιακής συμπεριφοράς αποτελούν σημαντικές συνισταμένες για την ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση της εκπροσώπησης των γυναικών στον πολιτικό τομέα. Επομένως, η κατάρτιση ενός επιμορφωτικού προγράμματος που θα περιλαμβάνει την εκπαίδευση των γυναικών σε θέματα δημοσίων ομιλιών και συζητήσεων, συνεντεύξεων στα ΜΜΕ, σύνταξης ενημερωτικών δελτίων, πολιτικών ημερολογίων, δελτίων τύπου κ.ο.κ. κρίνεται

³⁵⁵ Βλ. Κ.Ε.Θ.Ι. (2005), *Εγχειρίδιο.... ό.π.*, σσ. 18-19.

καθοριστική για την ενθάρρυνση και στήριξη των γυναικών, ώστε να αναδείξουν τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους στο συγκεκριμένο πεδίο.

Τα μέτρα για την αύξηση της γυναικείας συμμετοχής στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων είναι αναγκαίο να συνοδεύονται από αξιόπιστες **στατιστικές καταγραφές και αναλύσεις**, καθώς και από ένα **οργανωμένο σύστημα συστηματικής παρακολούθησης** της πολιτικής εκπροσώπησής τους.

Η χάραξη αποτελεσματικής πολιτικής για την ενδυνάμωση των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων **χρειάζεται να συνδέεται στενά και άμεσα με τη διεξαγωγή ερευνών και εκπόνηση μελετών**, που θα επικεντρώνονται αφενός στην υπάρχουσα κατάσταση στο χώρο της πολιτικής και αφετέρου στη θέση των γυναικών σε αυτήν. Η επίτευξη της μέγιστης δυνατής αποτελεσματικότητας των θετικών δράσεων υπέρ των γυναικών και ειδικότερα των δράσεων εκείνων που αφορούν στην αύξηση της αντιπροσώπευσής τους στη δημόσια σφαίρα, είναι συνάρτηση της διερεύνησης των θεμάτων που άπτονται του πολιτικού χώρου και του τρόπου που οι γυναίκες εμπλέκονται σε αυτόν.

Η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε όλες τις δράσεις (gender mainstreaming) με απώτερο στόχο την καταπολέμηση της υποαντιπροσώπευσης των γυναικών στην πολιτική, αποτελεί ίσως το αποτελεσματικότερο μέτρο προς την επίτευξη της ισότητας. Ωστόσο, **θα πρέπει να σχεδιαστούν εργαλεία παρακολούθησης και μέτρησης της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής του gender mainstreaming**, προκειμένου να εντοπιστούν τα πιθανά κενά και να υπάρξουν διορθωτικές αλλαγές, ή ακόμα να αναδειχτούν οι Βέλτιστες Πρακτικές που προωθούν την ισότιμη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στην πολιτική. Στη βάση αυτή, **η διενέργεια ερευνών αποτίμησης και αξιολόγησης των θετικών δράσεων**, συνιστά ικανό δείκτη προόδου ή παρακώλυσης της πορείας των γυναικών προς την ισότητα αναφορικά με το υπό συζήτηση θέμα. Η αξιολόγηση των μέτρων χρειάζεται να γίνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα και κατά το μάλλον ή ήττον με την ίδια μεθοδολογία, ώστε να υπάρχει συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων σε βάθος χρόνου. Υπό αυτήν την έννοια, θα πρέπει να υπάρχει συνέχεια, συστηματικότητα και συνέπεια τόσο ως προς τη συλλογή στοιχείων, όσο και ως προς την επεξεργασία τους.

Επίσης, σκόπιμη κρίνεται η **τακτική ανίχνευση των στάσεων του γενικού πληθυσμού ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων**, προκειμένου να διερευνάται ο βαθμός της κοινωνικής αλλαγής και η τροποποίηση των στερεοτυπικών αντιλήψεων σχετικά με την εμπλοκή των γυναικών στην πολιτική. Σε αυτό το πλαίσιο, παράλληλα, αποτιμάται και ο βαθμός επιτυχίας των καμπανιών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης και καθίσταται εφικτή η χάραξη αποτελεσματικότερης κοινωνικής πολιτικής για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών στην πολιτική σφαίρα.

Εξάλλου, η **πραγματοποίηση ερευνών με στόχο την απεικόνιση των γυναικών πολιτικών στα Μ.Μ.Ε.**, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα

«εργαλεία» εξακριβωσης και ακριβούς αποτύπωσης των στερεοτύπων σχετικά με τη θέση των γυναικών στην πολιτική, καθώς τα Μ.Μ.Ε. αποτελούν φορέα ενημέρωσης, κοινωνικοποίησης και διαμόρφωσης στάσεων. Η παρακολούθηση του τρόπου παρουσίασης των γυναικών πολιτικών, μπορεί να χρησιμεύσει αφενός ως εργαλείο ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης αναφορικά με τις διακρίσεις που υφίστανται οι γυναίκες και αφετέρου ως μέσο μέτρησης της αλλαγής της νοοτροπίας και της κουλτούρας ως προς τη συμμετοχή των γυναικών στη δημόσια σφαίρα.

Επιπρόσθετα, κρίνεται απαραίτητη η **σύνταξη περιοδικών εκθέσεων** από τους αρμόδιους φορείς, προκειμένου να υπάρχει μια κατά το δυνατόν πληρέστερη εικόνα της θέσης των γυναικών στην πολιτική και να προτείνονται οι απαραίτητες δράσεις για την άρση των διακρίσεων σε βάρος των τελευταίων. Οι εκθέσεις θα βασίζονται στα πορίσματα των διενεργούμενων μελετών, καθώς και σε στοιχεία από μια **ενημερωμένη βάση δεδομένων**, η οποία θα έχει δημιουργηθεί από τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών από οργανισμούς, δομές, κ.λπ., μέσω ενός ενιαίου εργαλείου καταγραφής που θα αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική, την ενδυνάμωσή τους και τις δυσκολίες που συναντούν στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

Τέλος, η αποτελεσματικότερη δυνατή κοινωνική πολιτική για την ενίσχυση των γυναικών στα Κέντρα Λήψης Πολιτικών Αποφάσεων, συνίσταται σε ένα σημαντικό βαθμό στη διάχυση πληροφοριών. Κατά συνέπεια, **οι εκδόσεις φυλλαδίων, βιβλίων, εκπαιδευτικών οδηγών και οποιασδήποτε άλλης μορφής εντύπου**, τα οποία να στοχεύουν όχι μόνο στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση, αλλά και στην εκπαίδευση των εμπλεκόμενων στην πολιτική (ανδρών και γυναικών), κρίνεται μείζονος σημασίας και αξίας ως προς τον επιθυμητό στόχο.

Εν κατακλείδι των παραπάνω προτάσεων χάραξης πολιτικής, είναι προφανές -και ταυτόχρονα διαρκές αιτούμενο- ότι η ισότιμη αντιπροσώπευση γυναικών και ανδρών στο χώρο της πολιτικής ενισχύει σημαντικά τη δημοκρατική διακυβέρνηση και ισχυροποιεί τις πολιτικές ισότητας των δύο φύλων, καθώς αντιπροσωπεύονται σε μεγαλύτερο βαθμό τα συμφέροντα των γυναικών.

BIBΛIOΓPAΦIA

- Abric J.C. (επιμ.) (1994), *Pratiques sociales et représentations*, PUF, Paris.
- Abric J.C. (1987), *Coopération, Compétition et Représentations sociales*, Cousset, DelVal.
- Αγκασενοκι Σ. (2000), *Πολιτική των φύλων*, εκδ. Πόλις, Αθήνα.
- Ahern P., Nuti P. & Masterson J.M. (2000), *Promoting Gender Equity in the Democratic Process: Women's Paths to Political Participation and Decisionmaking*, International Center for Research on Women & The Centre for Development and Population Activities.
- Αλεξίου Σ. (χ.χ.), *Μινωικός πολιτισμός*, εκδ. Υιοί Σπ. Αλεξίου, Ηράκλειο.
- Angelomatis Tsougarakis H. (1992), *Greek Woman, 16th-19th Century: The travelers' View*, *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά Δ'*, Κέντρο Ερευνας του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα.
- Αριστοτέλης, *Πολιτικά*: Άπαντα (τόμος 1), μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, Κάκτος, Αθήνα (1993).
- Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, (τόμος 9), μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, Κάκτος, Αθήνα (1993).
- Αστρινάκη Ρ. (χ.χ.), *Γυναίκες και φύλα: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*, text at: <http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Κείμενο%20Αστρινάκη.pdf>
- Balson J.P.V.D. (1984), *Ρωμαίες γυναίκες: Η ιστορία και τα έθιμά τους*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- Βαρίκα Ε. (1995), Επανάδρυση ή επιδιόρθωση της Δημοκρατίας; Το αίτημα της ισόριθμης αντιπροσώπευσης των φύλων, *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 57, σσ. 42-58.
- Benhabib S. (1992), *Situating the Self*, Routledge, New York.
- Βερβενιώτη Τ. (1994), *Η γυναίκα της αντίστασης: Η είσοδος των γυναικών στην πολιτική*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα.
- Βλαχούτσικου Χρ. (επιμ. σε συνεργασία με τη Laurie Kain-Hart) (2003), *Όταν οι γυναίκες έχουν διαφορές. Αντιθέσεις και συγκρούσεις γυναικών στη σύγχρονη Ελλάδα*, Μέδουσα, Αθήνα.
- Bock G. (1993), Πέρα από τις διχοτομίες. Προοπτικές στην ιστορία των γυναικών, *Δίνη - Φεμινιστικό Περιοδικό*, τ. 6, σσ. 55-83.
- Borneman E. (2001), *Η πατριαρχία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.

Braidotti R. (2003), Speech at Eurodoc Conference, February 21, 2003, text at:

http://www.eurodoc.net/workgroups/gender/talk_braidotti_2003.pdf

Breckler S.J. & Wiggins E.C. (1989), Affect versus evaluation in the structure of attitudes, *Journal of Experimental Social Psychology*, 25, 253-271.

Bryson V. (2004), *Φεμινιστική πολιτική θεωρία*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (2005), *6η Εθνική Έκθεση της Ελλάδας προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών. Περίοδος 2001-2004*, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Αθήνα.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (2004), *Εθνικές Προτεραιότητες και Άξονες Δράσης για την Ισότητα των Φύλων (2004-2008)*, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Αθήνα.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (2003α), *Συμμετοχή των γυναικών στα ψηφοδέλτια σε αναλογία τουλάχιστον 1/3 επί του συνολικού αριθμού των υποψηφίων Συμβούλων – Συγκριτικά ποσοστά εκλεγμένων γυναικών Νομαρχιακών, Δημοτικών και Κοινοτικών Συμβούλων ανά την Ελλάδα*, ΥΠΕΣΔΔΑ, Αθήνα.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (2003β), *Ισότητα Ευκαιριών μεταξύ Γυναικών και Ανδρών (1983-2003): Κυριότερες Νομοθετικές Ρυθμίσεις, Θεσμικά Όργανα, Ελληνική Προεδρία Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Γ.Γ.Ι., Αθήνα.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (2002), *Γιατί πρέπει να ψηφίζεις. Διαφωτιστικόν φυλλάδιον δια τας Ελληνίδας εκλογείς, του Υπουργείου Εσωτερικών (1953)*, ΥΠΕΣΔΔΑ, Αθήνα.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (2001), *Οδηγός Υπηρεσιών: Ισότητα – Ανάπτυξη – Ειρήνη*, Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Αθήνα.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (2000α), *4η & 5η Εθνική Έκθεση της Ελλάδας, Περίοδος 1994-2000, Προς την επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε μορφής Διάκρισης σε βάρος των Γυναικών*, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Αθήνα.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (2000β), *«Γυναίκες στην Ελληνική Βουλή 1952-2000»*, Τιμητική Έκδοση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, Μάρτιος 2000.

Γενική Γραμματεία Ισότητας (1999), *Εθνική Έκθεση της Ελλάδας προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διάκρισης σε Βάρος των Γυναικών*, Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Αθήνα.

- Γενική Γραμματεία Ισότητας (1995), *Εθνική Έκθεση της Ελλάδας Για το 4ο Παγκόσμιο Συνέδριο του ΟΗΕ για τις Γυναίκες. Πεκίνο 1995. Η Κατάσταση των γυναικών στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία 1984-1994*, Ελληνική Δημοκρατία, Γ.Γ.Ι. Αθήνα.
- Γενική Γραμματεία Ισότητας, (1986), *Πρώτη Έκθεση της Ελλάδος προς την επιτροπή του ΟΗΕ για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των γυναικών «N.1342/83»*, Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης, Αθήνα.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α. (1998), Η ιστορική στροφή του ΣτΕ προς την πραγματική ισότητα - Σχόλιο στις αποφάσεις ΟΛΣΕ 1933/98 και 1917-1929/98, *ΤοΣ*.
- Γλύκατζη-Αρβελέρ Ε. (2003), *Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα.
- Cantarella E. (2005), *Οι γυναίκες της Αρχαίας Ελλάδας. Μύθοι μητριαρχικοί, οι Αμαζόνες και οι γυναίκες της Λήμνου*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα.
- Crown C., Gupta R.G. & Kes A. (2005), *U.N. Millennium Project: Task Force on Education and Gender Equality*, United Nations.
- Δαγτόγλου Π.Δ. (1991), *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα*, Β', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, αρ. περ. 1381.
- Dahlerup D., Using Quotas to increase women's political representation, *What are Quotas. Quotas: Pros and Cons Two Concepts of Equality*, text at: <http://archive.idea.int/women/parl/ch4a.htm>.
- Davis K. (2003), *Survey on women's perception of women in politics in Guyana*, Rapporteur's Report May 2003, Georgetown, Guyana Communications Department, University of Guyana.
- De Riencourt A. (2001), *Γυναίκες και εξουσία*, εκδ. Π. Τραυλός, Αθήνα.
- Dimitrievska D. (2004), Quotas: The Case of Macedonia. The Implementation of Quotas: European Experiences, A paper presented at the International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)/CEE Network for Gender Issues Conference Budapest, Hungary, 22–23 October 2004.
- Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>
- Division for the Advancement of Women (2006), Department of Economic and Social Affairs, *Commission on the Status of Women (CSW), Fiftieth Session*, 27 February-10 March 2006, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/csw/50sess.htm>

Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, text at:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article2>

Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, text at:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article3>

Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, text at:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article4>

Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, text at:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article7>

Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, text at:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article8>

Dogan M. & Narbonne J. (1955), *Les Francaises face à politique*, Armand Colin, Paris.

Doise W., Palmonari A. (1986) (επιμ.), *L'étude des représentations sociales*, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel.

Δοντά Α. (2002), *Φωτογραφικό Λεύκωμα της ΕΡΤ*, Αθήνα.

Duby G. & Perrot M. (1992), *Γυναίκες και ιστορία: Πρακτικά Συμποσίου*, Σορβόννη 13-14 Νοεμβρίου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Duverger M. (1955), *The Political Role of Women*, UNESCO, Paris.

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Ελληνική Δημοκρατία, *Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου επί του Σχεδίου της Πρώτης Έκθεσης της Ελληνικής Δημοκρατίας για το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ)*, Αθήνα, 4 Φεβρουαρίου 2004, text at:

www.nchr.gr/media/word/nchr_on_gr_report_to_int_cov_civil_rights.doc

Ειδική Υπηρεσία Συντονισμού και Παρακολούθησης Δράσεων Ε.Κ.Τ. (ΕΥΣΕΚΤ) (2003), *Οδηγός Εφαρμογής των Πολιτικών Ισότητας των Φύλων στο Σχεδιασμό και την Αξιολόγηση των Δράσεων των Ε.Π. του Γ' Κ.Π.Σ.*, Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, text at: <http://www.esfhellas.gr/index.asp?node=111>

Enlargement, Gender and Governance (EGG) (2005), *The civic and political participation and representation of women in EU candidate countries*, EU 5th Framework Programme (HPSE-CT-2002-00115).

Equal Opportunities Commission (2005), *Sex and power: who runs Britain?*, Women. Men. Different. Equal, Equal Opportunities Commission.

Europa, *Η δικτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Η Ε.Ε. με μια ματιά, Η Ευρώπη σε 12 μαθήματα, Πώς λειτουργεί η Ένωση*: http://www.europa.eu/abc/12lessons/index_el.htm και http://ec.europa.eu/comm/publications/booklets/u_glance/22/el.pdf

Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εμπειρογνομόνων (1995), *Οι γυναίκες στα κέντρα αποφάσεων. Στοιχεία και αριθμητικά δεδομένα σχετικά με την συμμετοχή γυναικών στα δημόσια και πολιτικά κέντρα αποφάσεων στην Ευρώπη*, Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

European Union, *Balanced participation of women and men in the decision-making process*, Recommendation of 02.12.1996, OJ L 319 10.12.96. text at:

<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996H0694:EL:HTL>

Evans J., Hills J., Hunt K., Meehan E. et al. (1986), *Feminism and Political Theory*, Sage Publications, London, Beverly Hills, New Delhi.

Fantham E., Peet Foley H., Boumel Kampen N., Pomeroy S.B., & Sharipo H.A. (2004), *Οι Γυναίκες στον Αρχαίο Κόσμο*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα.

Festinger L. (1957), *Theory of cognitive dissonance*, Stanford University Press, Stanford.

Fester R., König M.E.P., Jonas D.F. & Jonas A.D. (1984), *Γυναίκα και Εξουσία*, Πορεία, Αθήνα.

Fishbein M., & Ajzen I. (1974), Attitudes towards objects as predictors of single and multiple behavioral criteria, *Psychological Review*, 81, 59-74.

- Fourth World Conference on Women, *Beijing Declaration*, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>
- FWCW Platform for Action: Women in Power and Decision-making, *Critical Area G, παρ. 181*, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/decision.htm>
- Gaspard Fr. (2002), *Για την ίση αντιπροσώπευση: γένεση μιας έννοιας, γέννηση ενός κινήματος*, text at: www.istoselides.gr/news/article.php?sid=1117
- Gaspard Fr. (1995), *Για την ίση αντιπροσώπευση: γένεση μιας έννοιας, γέννηση ενός κινήματος, Σύγχρονα Θέματα*, τ. 57, σσ. 32-41.
- Gehan Abu-Zayd, *Women in Parliaments: Beyond numbers, In Search of Political Power-Women in Parliament in Egypt, Jordan and Lebanon*, text at: <http://archive.idea.int/women/parl/studies1a.htm> .
- General Assembly of the United Nations, *Universal Declaration of Human Rights*, General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948, text at: <http://www.un.org/Overview/rights.html>
- Gehrke H.J. (2000), *Ιστορία του ελληνιστικού κόσμου*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- Ζέης Θ. & Μηλιώνη Φ. (επιμ.) (2005), *Οδηγός Καλών Πρακτικών για τη Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής*, εκδ. Εθνικό Θεματικό Δίκτυο για τη Συμφιλίωση Οικογενειακής και Επαγγελματικής Ζωής, Αθήνα.
- Ησιοδος, *Έργα και Ημέραι*, μτφρ. Σ. Σκαρτοής, Κάκτος, Αθήνα (1993).
- Ησιοδος, *Θεογονία*, μτφρ. Σ. Σκαρτοής, Κάκτος, Αθήνα (1993).
- Hjerto J. (2003), Report from the first NEWR workshop on women's political participation and citizenship, Helsinki September 5th -6th 2003, *Norwegian country report*, text at: <http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>.
- Holland R.W., Verplanken B. & Knippenberg A. (2002), On the nature of attitude-behavior relations: the strong guide, the weak follow, *European Journal of Social Psychology*, 32, 869-876.
- Holli A.M., Luhtakallio E. & Riski T. (2003), Report from the first NEWR workshop on women's political participation and citizenship, Helsinki September 5th -6th 2003, *Finnish country report*, text at: <http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>.
- Hutchinson R.W. (1963), *Prehistoric Crete*, Penguin.

- Ιμβριώτη Ρ. (2002), *Η γυναίκα στο Βυζάντιο*, εκδ. Περίπλους, Αθήνα.
- Inter-American Development Bank, *Moving into Power*, text at: <http://www.iadb.org/sds/doc/Prolead-MovingIntoPower-E.pdf>
- International Parliamentary Union, *Women Elected in 2003: The Year in Perspective*, Interparliamentary Union, Geneva, text at: <http://www.ipu.org/wmn-e/March04.pdf>
- International Parliamentary Union (1995), *Parliamentary Action for Women's Access to and Participation in Decision-making Structures Aimed at Achieving True Equality for Women*, Resolution Unanimously Adopted by the 93rd Inter-Parliamentary Conference, παρ. 1, Madrid, 1 April 1995.
- Interparliamentary Union, *Women in Parliaments: World Classification*, text at: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>
- Interparliamentary Union, *Women in Politics: 1945-2005*, text at: http://www.ipu.org/PDF/publications/wmn45-05_en.pdf
- Interparliamentary Union, *Women in National Parliaments, Regional Parliamentary Assemblies*, text at: <http://www.ipu.org/wmn-e/regions.htm>, *World and regional averages*, text at: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>.
- Jackson C. and Pearson R. (1998) (επιμ.), *Feminist Visions of Development: Gender Analysis and Policy*, Routledge, London.
- Jelavic Z. & Boric R. (2003), Report from the first NEWR workshop on women's political participation and citizenship, Helsinki September 5th -6th 2003, *Croatian country report*, text at: <http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>.
- Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1999), Υποαντιπροσώπευση γυναικών και δημοκρατία. Η συνταγματικότητα των ποσοτώσεων, στο: Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών – Διοτίμα, *Το φύλο των δικαιωμάτων. Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, σσ. 461-477.
- Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (1997), *Υποαντιπροσώπευση γυναικών και δημοκρατία. Η συνταγματικότητα των θετικών μέτρων για την ενδυνάμωση του ρόλου των γυναικών στη δημόσια ζωή*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Κατούντα Σ. (2005), *Οι κόρες της Πανδώρας*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.
- Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών–Διοτίμα (1999), *Το φύλο των δικαιωμάτων. Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα.

- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (2006), *Ισότητα στην πράξη!* (ενημερωτικό φυλλάδιο), Κ.Ε.Θ.Ι., Αθήνα.
- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (2005), *Από τη θεωρία στην πράξη: για την ισότιμη συνεργασία γυναικών και ανδρών στην πολιτική*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συνεδρίου, 3-5 Φεβρουαρίου 2005, Αθήνα.
- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (2005), *Εγχειρίδιο εκπαιδευτών/τριών. Επικοινωνιακές δεξιότητες για τις γυναίκες στην πολιτική*, Αθήνα.
- Lambe P., Rallings C., Thrasher M. & Ware L. (2004), *Gender Imbalance in Representative Democracy: Women and Local Government in London and Birmingham 1918–2003*, Centre for Advancement of Women in Politics, School of Politics and International Studies, Queens University Belfast, November 2004.
- Lenk K. (1990), *Πολιτική Κοινωνιολογία*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Lepinard E. (2003), Report from the first NEWR workshop on women's political participation and citizenship, Helsinki September 5th -6th 2003, *French country report*, text at:
<http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>.
- Lewis N. (1995), *On Government and Law in Roman Egypt*, Scholars Press.
- Λυσίας, *Επιτάφιος*, μτφρ. Γ.Α. Κυριαζής, Κάκτος, Αθήνα (1993).
- Matland R.E. (2004), *The Norwegian Experience of Gender Quotas. The Implementation of Quotas: European Experiences*, A paper presented at the International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)/CEE Network for Gender Issues Conference Budapest, Hungary, 22–23 October 2004.
- Μαυροκορδάτος Γ. & Χατζηιωσήφ Χ. (1992), *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
- Moscovici S. (1984) (επιμ.), *Psychologie sociale*, PUF, Paris.
- Moscovici S. (1972) (επιμ.), *Introduction à la psychologie sociale*, Larousse, Paris.
- Moscovici S. (1961), (1976, 2nd ed.), *La psychanalyse, son image et son public*, PUF, Paris.
- Mosse C. (1991), *Η γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα.
- Μπέσιλα-Μακρίδη Ε. (1983), *Η συνταγματική κατοχύρωση της αρχής της ισότητας των φύλων*, εκδ. Μεταξάς, Αθήνα.
- Μπλανκάρ Θ. (2006), *Ο Οίκος των Μαυρογένη*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα.

- Mrsević Z. (2004), *Implementing Quotas: Legal Reform and Enforcement in Serbia and Montenegro. The Implementation of Quotas: European Experiences*, A paper presented at the International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)/CEE Network for Gender Issues Conference Budapest, Hungary, 22–23 October 2004.
- Myers F. (1999), *Women in decision-making in Scotland: A review of research 1999*, The Scottish Office, Central Research Unit.
- Ναβαρίνος Π. (1999), *Η εικόνα της γυναίκας στα Έργα του Μιχαήλ Ψελλού*, εκδ. Έλλην, Αθήνα.
- Νικολάου Κ. (2000), *Η θέση της Γυναίκας στη Βυζαντινή Κοινωνία*, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα.
- Νικολακόπουλος Η., Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1988), *Έρευνα για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών*, Γενική Γραμματεία Ισότητας, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.
- Ξενίδου Τοάιλντ Β. (2001), *Οι Γυναίκες στην Ελληνική Αρχαιότητα*, Ερμής, Αθήνα.
- Ξενοφών, *Λακεδαιμονίων Πολιτεία*, μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου Κάκτος, Αθήνα (1993).
- Ξενοφών, *Οικονομικός*, μτφρ. Α. Παπαγεωργίου, Κάκτος, Αθήνα (1993).
- Ξηραδάκη Κ. (1999), *Φαναριώτισσες: Η συμβολή τους στα Γράμματα, στις Τέχνες και στην Κοινωνική Πρόνοια*, εκδ. Φιλιππούτη, Αθήνα.
- Ξηραδάκη Κ. (1995), *Γυναίκες του '21: Προσφορές, ηρωισμοί και θυσίες*, Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα.
- Office of the High Commissioner for Human Rights, *Convention on the Political Rights of Women*, General Assembly resolution 640 (VII) of 20 December 1952, text at:
<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/22.htm>
- Office of the High Commissioner for Human Rights, *International Covenant on Civil and Political Rights*, General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, text at:
http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm
- Office of the High Commissioner for Human Rights, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, text at:
http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/a_ceschr.htm
- Πανελλήνιο Δίκτυο Αιρετών Γυναικών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (2001), *Το γυναικείο δυναμικό της τοπικής αυτοδιοίκησης – Γυναίκες αιρετές σε όλη την Ελλάδα*, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα.

- Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2006), *Μισός αιώνας γυναικείας ψήφου. Μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα.
- Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2003), *Η «Ανισότητα των Φύλων» ως Πρόβλημα Πολιτικής: Αρρητες Παραδοχές της Σύγχρονης Πολιτικής Ανάλυσης*, Διάλεξη στο Συνέδριο «Το φύλο, τόπος συνάντησης των επιστημών: Ένας πρώτος ελληνικός απολογισμός», Π.Μ.Σ. «Γυναίκες και Φύλα: Ανθρωπολογικές και Ιστορικές Προσεγγίσεις, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας - Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 11-12/10/2003, text at: http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/Praktika_Synedriou/Κείμενο%20Παντελίδου.pdf
- Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (2002), *Το φύλο της δημοκρατίας. Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα.
- Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1993), *Πολιτική συμπεριφορά*, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1992), *Γυναίκες και πολιτική. Η πολιτική φυσιογνωμία των Ελληνίδων*, Gutenberg, Αθήνα.
- Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1989), Πολιτική υπέρ της ισότητας ή «ασότητα» υπέρ της πολιτικής;, *Δίμη-Φεμινιστικό περιοδικό*, 4, σσ. 25-28.
- Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1987), *Πολιτικές στάσεις και αντιλήψεις στην αρχή της εφηβείας*, Gutenberg, Αθήνα.
- Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (1987), Γυναίκες και πολιτική. Γυναίκες και Πολιτική Επιστήμη, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ.65, σσ. 3-22.
- Παντελίδου-Μαλούτα Μ. (χ.χ.), Ιδιότητα του πολίτη, δημοκρατία και φύλο, text at: <http://www.paremvassi.gr/art96.htm>
- Παπαστάμου Σ. (1989), *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, Οδυσσέας, Αθήνα.
- Phillips A. (ed.) (1987), *Feminism and Equality*, New York University Press, New York.
- Πικραμένος Μ. (Δρ. Παν/μίου Αθηνών-Παρέδρου Συμβουλίου Επικρατείας), Εισήγηση με θέμα: «*Η ποσόστωση φύλου στις εκλογές των ο.τ.α. και η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας*», text at: <http://web.auth.gr/law/constitution/gr/docspdfs/pikramenos.pdf>
- Πλάτων, *Μενέξενος*, μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, Κάκτος, Αθήνα (1993).
- Πλάτων, *Πολιτεία*, μτφρ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος, Πόλις, Αθήνα (2002).
- Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι* (τόμος 4), μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, Κάκτος, Αθήνα (1992).

- Πλούταρχος, *Αποφθέγματα Λακωνικά, Ηθικά* (τόμος 6), μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Εκδ. Κάκτου, Κάκτος, Αθήνα (1992).
- Pomeroy S.B. (1995), *Wives and Slaves. Women in Classical Antiquity*, Random.
- Pomeroy S.B. (1984), *Women in Hellenistic Egypt, From Alexander to Cleopatra*, Schoken, N. York.
- Pratkanis A.R., Breckler S.J., & Greenwald A.G. (επιμ.) (1989), *Attitude structure and function*, Erlbaum, Hillsdale.
- Purvaneckiene G. (2003), Report from the first NEWR workshop on women's political participation and citizenship, Helsinki September 5th -6th 2003, *Lithuanian country report*, text at:
<http://www.newr.bham.ac.uk/pdfs/Political/Report%20from%20Helsinki.pdf>.
- Rai S.M. (2005), *Equal Participation of Women and Men in Decision-making Processes, with Particular Emphasis on Political Participation and Leadership*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Division for the Advancement of Women, EGM/EPWD/2005/BP.1, 22 December 2005.
- Randall V. (1982), *Women and Politics*, The Macmillan Press LTD.
- Reeves H. and Baden S. (2000), *Gender and Development: Concepts and Definitions* (report no 55, Department for International Development (DFID)).
- Σαμίου Δ. (2004), *Φύλο και πολιτική (τέλη 18^{ου} – αρχές 21^{ου} αιώνα). Ιστοριογραφικές και πολιτολογικές βιβλιογραφικές προσεγγίσεις (1970-2004)*, text at: <http://www.aegean.gr/gender-postgraduate/Documents/%CE%9C%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%84%CE%B7%20%CE%A3%CE%B1%CE%BC%CE%AF%CE%BF%CF%85.pdf>
- Σαμίου Δ. (1989), Στάσεις και αντιστάσεις απέναντι στο δικαίωμα ψήφου των γυναικών μέσα από τον Τύπο: 1919-1952, στο: Αφιέρωμα, Φεμινισμός – Πολιτική Β', *Δίνη - Φεμινιστικό Περιοδικό*, τ. 4, Ιούνιος 1989, σσ. 29-35.
- Sen G., Germain A. & Lincoln C.C. (1994), *Population Policies Revisited: Health, Empowerment and Rights*, Boston, Harvard Series on Population and International Health.
- (Συλλογικό) (2005), *Η Δύση της Ανατολής και η Ανατολή της Δύσης (18^{ος}-20^{ος} αι.)*, Μνήμη Έλλης Σκοπετέα, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Τακάρη Ντ. (1984), *Η γυναίκα από την αρχαιότητα ως την τεχνολογική επανάσταση*, Αθήνα.

- Taubenschlag R. (1995), *The Law of Greco-Roman Egypt in the Light of Papyri*, Warszawa.
- Τεπέρογλου Ε. & Ψαρά Μ. (2001), *Γυναίκες και πολιτική. Μελέτη επισκόπησης*, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα, text at: <http://www.kethi.gr/greek/meletes/index.htm>
- The Columbia Electronic Encyclopedia (2004), Columbia University Press, text at: <http://www.reference.com/browse/columbia/sex>
- Τζωρτζόπουλος Π. (1991), *Οργάνωση και διεξαγωγή δειγματοληπτικών ερευνών*. Οικονομικό Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Τσιλιώτη Χ. (1999), Η συνταγματική προβληματική της λήψης θετικών μέτρων για την αποκατάσταση της πραγματικής ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, *ΤοΣ*.
- UN General Assembly (2000), *United Nations Millennium Declaration*, Resolution adopted by the General Assembly [without reference to a Main Committee (A/55/L.2)], A/res/55/2, 6-8 September 2000.
- United Nations (2000), *Women 2000: Gender Equality, Development and Peace for the 21st Century, "Beijing+5" (2000)*, 23rd Special Session of the General Assembly, Supplement No. 3 (A/S-23/10/Rev.1) New York, 5-9 June 2000.
- United Nations (2000), *Report of the Ad Hoc Committee of the Whole of the twenty-third special session of the General Assembly*, Supplement No. 3 (A/S-23/10/Rev.1), United Nations, New York.
- United Nations, *FWCW Platform for Action: Women in Power and Decision-making*, παρ. 182, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/decision.htm>
- United Nations (2005), *The Millennium Development Goals Report 2005*, New York, σ. 14, text at: <http://unstats.un.org/unsd/mi/pdf/MDG%20Book.pdf>
- United Nations (2005), Department of Economic and Social Affairs, *Equal Participation of Women and Men in Decision-making Processes with Particular Emphasis on Political Participation and Leadership*, EGM/EPWD/2005/BP.1, 22 December 2005, text at: <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eql-men/docs/BP.1%20Background%20Paper.pdf>
- United Nations General Assembly (2004), *Resolution adopted by the General Assembly [on the report of the Third Committee (A/58/501)] 58/142. Women and political participation*, United Nations, 10 February 2004, text at: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/503/10/PDF/N0350310.pdf?OpenElement>

United Nation Development Program (2000), *Women's Political Participation and Good Governance: 21st Century Challenges*, United Nations, text at:

http://magnet.undp.org/new/pdf/gender/wpp/women_book.pdf

United Nations, Division for the Advancement of Women – Department of Economic and Social Affairs, *The United Nations Fourth Conference on Women: Platform for Action*, text at:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/decision.htm>

Vogel-Polsky E. (1999), Οι γυναίκες, η ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη και η Συνθήκη του Μάαστριχτ, στο: Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών–Διοτίμα, *Το φύλο των δικαιωμάτων. Εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, σσ. 478-507.

Wängnerud L. (2005), Testing the Politics of Presence Empirically. The case of Women's Representation in the Swedish Riksdag, A paper presented at the 3rd ECPR Conference Budapest 2005.

Weber M. (1987), *Η πολιτική ως επάγγελμα*, 2^η έκδ. εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Werschkul M. & Williams E. (2004), *The Status of Women in the States: Political Participation*, The Institute for Women's Policy Research.

Women's Representation in Politics, *European Comparisons-International Comparisons*, text at:

http://www.womenandequalityunit.gov.uk/public_life/parliament.htm

Woodward A.E. (2002), *Going for Gender Balance. A Guide for balancing Decision-Making. Good Practices to achieve gender balanced representation in political and social decision making for Division Equality between Women and Men*, Directorate of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, text at:

[http://www.humanrights.coe.int/equality/Eng/WordDocs/egsbp\(2001\)1%20gender%20balance%20public.doc](http://www.humanrights.coe.int/equality/Eng/WordDocs/egsbp(2001)1%20gender%20balance%20public.doc)

Φουρναράκη Ε. (1987), *Εκπαίδευση και αγωγή των κοριτσιών: Ελληνικοί προβληματισμοί 1830-1910*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα.

Χέριν Τ. (2002), *Γυναίκες στην πορφύρα*, εκδ. Ωκεανίδα, Αθήνα.

Χριστοφιλοπούλου Α. (2006), *Βυζαντινή Αυτοκρατορία-Νεότερος Ελληνισμός*, (τόμος Α'), εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα.

Ψαρρά Α. (2003), Γυναίκες στο κυνήγι της ηδονής και της ψήφου: Οι φεμινίστριες στον κομμουνιστικό λόγο του μεσοπολέμου, στο: Βλαχούτσικου Χρ. (επιμ. σε συνεργασία με την Laurie Kain-Hart) (2003), *Όταν οι Γυναίκες Έχουν Διαφορές. Αντιθέσεις και Συγκρούσεις Γυναικών στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Μέδουσα, Αθήνα, σσ. 182-218.

Ψαρρά Α. (1999), *Μητέρα ή πολίτης; Ελληνικές εκδοχές της γυναικείας χειραφέτησης (1870-1920)*, στο: Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών Διοτίμα, *Το φύλο των δικαιωμάτων*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, σσ. 90-107.

Ψιμούλη Β. (2005), *Σούλι και Σουλιώτισσες*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Βαρίκα Ε. (2002), «Η ισάριθμη αντιπροσώπευση στη Γαλλία», *Η Καθημερινή-Επτά Ημέρες*, σσ. 26-27.

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α. (15.12.2002), «Κατακτώντας την πολιτική ισότητα», *Η Καθημερινή-Επτά Ημέρες: «Γυναίκα και πολιτική»*, σσ. 20-23.

Ρεπούση Μ. (15.12.2002), «Η γυναικεία ψήφος οδεύει προς την κάλπη» *Η Καθημερινή-Επτά Ημέρες*, σσ. 14-16.

Στρατηγάκη Μ. (15.12.2002), «Για να αποφασίζουν και οι Ευρωπαίες», *Η Καθημερινή-Επτά Ημέρες*, σσ. 24-25.

Ψαρά Α. (15.12.2002), «Το ανέφικτο “ξεσκλάβωμα”», *Η Καθημερινή-Επτά Ημέρες*, σσ. 10-13.